สัญญาเลขที่ RDG49H0007

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“ แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์ ”

โดย

สุชาดา จักรพิสุทธิ์

ระยะเวลาวิจัย มีนาคม 2549 – มีนาคม 2550

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อภาษาไทย

" แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Report) ในสื่อหนังสือพิมพ์"

ข่าวสืบสวน เป็นข่าวที่มีกระบวนการนำเสนอโดยมุ่งหมายจะให้ *ความรู้ความเข้าใจ* ในประเด็นข่าวนั้นๆ ด้วยการรวบรวมข้อเท็จจริงที่สามารถอธิบายประเด็นอย่างมีเหตุผล และเจาะลึกไปกว่าตัวเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ ทำให้ผู้รับสารมองเห็นรากเหง้าของปัญหาและคิดถึงทางออกหรือการแก้ไขได้มากกว่าข่าวทั่วไป ข่าวสืบสวนไม่จำเป็นต้องปรากฏที่หน้า 1 ของหนังสือพิมพ์เสมอไป แต่อาจนำเสนออย่างสอดรับกันในพื้นที่อื่นๆหลากหลายรูปแบบ มีการคลี่คลายความซับซ้อนด้วยกลวิธีต่างๆ ทั้งในรูปแผนผัง รายงานพิเศษ บทสัมภาษณ์หรือบทบรรณาธิการ นำเสนออย่างเชื่อมโยงและต่อเนื่อง เพื่อผลกระทบในระดับของการแก้ไขเปลี่ยนแปลงปัญหาหรือเกิดการสิ้นสุดของข่าว ข่าวสืบสวนจึงเป็นข่าวที่ยกระดับจากการรายงานข่าวตามปกติธรรมดา เป็นข่าวที่นักข่าวไปเสาะหาหรือได้เบาะแสบางอย่างมาแล้วทำการสืบค้น hidden fact จาก first handed source แล้วนำมารายงานแก่สังคม จนทำให้ผู้รับสารบังเกิดวิจารณญาณต่อเรื่องนั้นๆ หรือทำให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลให้ความเห็น จนถึงร่วมมือติดตามตรวจสอบ ผลักดันให้เกิดการยุติปัญหา และเป็นกระบวนการก่อเกิดจิตสำนึกทางสังคม ช่วยเพิ่มพลังอำนาจและความสามารถในการรวมตัวกันของประชาชน อันเป็นรากฐานที่สำคัญตามครรลองประชาธิปไตย

หากแต่ ข่าวสืบสวนจะมีบทบาทเป็นพื้นที่สาธารณะ สร้างการเรียนรู้และหยุดยั้งคอรัปชั่นในบ้านเมืองได้ ปัจจัยก่อเกิดสำคัญที่สุดคือตัวนักหนังสือพิมพ์ และวัฒนธรรมการรายงานข่าวเชิงคุณภาพหรือข่าวเชิงสืบสวนนี้เอง โดยที่ผ่านมา พบว่า สื่อมวลชนไทยปัจจุบัน มีการนำเสนอข่าวเชิงสืบสวนในระดับน้อย และขาดคุณภาพเท่าที่ควร ที่มีอยู่แล้วมักเป็นข่าวสืบสวนในประเด็นทุจริตคอรัปชั่น (Expose) ทั้งที่ในความเป็นจริง ข่าวสืบสวนประเด็นสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร การศึกษาและวัฒนธรรม ตลอดจนชีวิตบุคคล ก็เป็นข่าวสืบสวนที่ให้ผลกระทบแก่การเรียนรู้อย่างสูงได้

โครงการวิจัยนี้พบว่า สื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ ต้องเผชิญกับปัญหาด้านการแข่งขันทั้งภายในสื่อหนังสือพิมพ์และการแข่งขันข้ามสื่อ รวมถึงวัฒนธรรมการทำข่าวรายวัน และข้อจำกัดด้านศักยภาพของนักข่าว ทำให้ข่าวสืบสวนซึ่งมีมาตรฐานสูงกว่าข่าวทั่วไป และมีปัจจัยด้านความยากลำบาก ความซับซ้อน การรายงานข่าวประเภทนี้ต้องใช้เวลายาวนาน ทั้งเป็นข่าวที่กระทบต่อผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจและนักการเมือง ผู้บริหารหรือเจ้าของสื่อจึงมัก

ไม่มีนโยบายสนับสนุน หรือไม่อยากเสี่ยงกับการถูกฟ้องร้องคุกคาม แม้จะมีนักข่าวจำนวนหนึ่งเห็นว่า ข่าวสืบสวนเป็นการทำงานข่าวตามอุดมคติและเป็นศักดิ์ศรีของวิชาชีพสื่อมวลชนก็ตาม

ทั้งนี้ ข่าวสืบสวนที่ปรากฏในสื่อหนังสือพิมพ์บางฉบับ เกิดขึ้นจากความสนใจและความสามารถของนักข่าวเองเป็นรายบุคคลไม่มากนัก ไม่ใช่เกิดจากการมีระบบสนับสนุนหรือวัฒนธรรมการสื่อข่าวตามวิชาชีพ อนึ่ง ปัญหาข้อจำกัดของการเสนอข่าวเชิงสืบสวน ทั้งที่เกิดขึ้นภายในองค์กรวิชาชีพและจากอำนาจภายนอก เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นๆที่มีบริบททางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจคล้ายคลึงประเทศไทยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ฟิลิปปินส์ ซึ่งมีแนวทางแก้ไขปัญหานอกระบบสื่อที่น่าสนใจ โดยการจัดตั้ง *"ศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนแห่งฟิลิปปินส์ "* *(Philippine Center For Investigative Journalism)* ขึ้นทำงานร่วมกับสื่อในระบบรวมถึงการสร้างกลไกการสื่อสารสาธารณะขึ้นเองด้วย

ด้วยเหตุดังนั้น โครงการวิจัย ***"แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือ พิมพ์ "*** จึงได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อตอบโจทย์ปัญหานี้ใน 2 ประเด็นหลักกล่าวคือ

1. อะไรคือปัญหาและเหตุปัจจัยของการนำเสนอ / หรือไม่นำเสนอข่าวเชิงสืบสวนในหนังสือพิมพ์ไทย ? ทั้งที่เกี่ยวกับคน ระบบ ทุน อำนาจ ฯ
2. จะทำอย่างไร หรือ ควรมีระบบสนับสนุนเชิงโครงสร้างอย่างไร ? เพื่อให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์ให้มากขึ้นและอย่างมีคุณภาพ

ซึ่งโครงการวิจัยได้ทำการศึกษา โดย<u>*การสำรวจวรรณกรรม*</u> (Review Literature) จากตำราวิชาการทั้งภาษาไทย - ภาษาอังกฤษ เพื่อทำการศึกษากรอบทฤษฎี มาตรฐานการรายงานข่าวสืบสวน เพื่อใช้เป็นฐานความเข้าใจประกอบการวิเคราะห์ปัญหา <u>*การสัมภาษณ์เชิงลึก*</u> (Indepth Interview) นักคิด นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน , บรรณาธิการข่าว ,ผู้บริหารสื่อ , ผู้สื่อข่าวรางวัลข่าวยอดเยี่ยมและผู้สื่อข่าวทั่วไป เพื่อตรวจสอบองค์ความรู้และฐานความเข้าใจเรื่องข่าวสืบสวนจากภาควิชาการและภาควิชาชีพ ตลอดจนทัศนะ ความเข้าใจต่อปัญหาและข้อเสนอต่อแนวทางแก้ไข <u>*การศึกษากรณีศึกษา*</u> (Case study)ประเทศฟิลิปปินส์และกรณีศูนย์ข่าวอิศราในสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เพื่อประมวลบทเรียนและความรู้ สำหรับการสังเคราะห์เป็นmodel และกลไกการแก้ปัญหาเชิงระบบ รวมถึง<u>*การประชุมระดมความคิด*</u>(Focus group) ระหว่างนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ หัวหน้าข่าว บรรณาธิการ และนักข่าว เพื่อระดมความคิดและทัศนะต่อทางออกในรายงานข้อเสนอ และบทวิเคราะห์ของโครงการ และสุดท้ายคือรายงาน<u>*การวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเสนอ*</u> (Analysis) แนวทางการแก้ไขปัญหาเชิงระบบ

ทั้งนี้ โครงการวิจัยได้วิเคราะห์และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาระยะต่อไป ในรูปของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อดำเนินการจัดตั้ง <u>แผนงาน โครงการ</u>

หรือศูนย์ประสานงานส่งเสริมข่าวสืบสวน ขึ้น โดยมีบทบาทในการสื่อสารความเข้าใจ และระดมความร่วมมือจากหนังสือพิมพ์เป้าหมาย 6 ฉบับ ในการสร้างข้อตกลงร่วมที่จะนำเสนอข่าวสืบสวนในแนวเรื่อง (Theme) นโยบายสาธารณะ ด้วยกลวิธีการนำเสนอและการคิดประเด็นข่าวตามแนวทางเฉพาะของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ และนำเสนอในหน้าหนังสือพิมพ์ของตน มีการระดมทุนจากภาคเอกชนและภาคสังคม ในการสร้างกองทุนสนับสนุน (Grant Support)แก่หนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วม รวมถึงการดำเนินงานเพื่อจัดตั้งระบบข้อมูลสนับสนุนงานข่าวสืบสวน (Data base) การสร้างช่องทางเผยแพร่ ตลอดจนงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้จากการปฏิบัติงาน การสร้างระบบจูงใจอื่นๆ และการประสานความร่วมมือด้านการณรณงค์ทางสังคม เป็นต้น

โครงการวิจัย หวังว่าจะทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนี้ ในแง่

- เป็นชุดข้อมูล ความรู้ เพื่อป้อนกลับสู่องค์กรวิชาชีพและองค์กรวิชาการด้านสื่อสารมวลชน
- เป็นแนวทางการสร้างเครื่องมือและกลไกเสริมศักยภาพงานข่าวสืบสวนแก่สื่อมวลชนไทย
- เป็นข้อมูลเผยแพร่เพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) แก่สังคม
- เป็นองค์ความรู้ที่นำไปสู่การจัดตั้งองค์กร กลไกหรือระบบปฏิบัติการแก้ไขปัญหา ที่ยั่งยืน
- เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการปฏิรูประบบสื่อ

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

Abstract

An Exploration of Ways and Means to Encourage Investigative Reports in Thai Journalism

An investigative report is a kind of news reporting with the intention to give deep knowledge and understanding to certain news issues, by collecting extensive relevant facts that are capable to clarify or reasonably explain those issues. Investigative reports probe into news events more in depth than event reporting, enabling readers to gain vision of the roots of problems and thus clearer solutions than ordinary news reporting. First page presentation is not imperative for an investigative report, it can be presented in other pages in correspondence with other news and columns in various ways and forms. Complexities of an investigative report can be alleviated by different forms of presentation: diagrams, special reports on fewer aspects of the issue, interviews, or even editorials. But these forms of presentation must be shown in relation with one another and presented in a prolonged period in order to make an impact on the society to achieve a solution of the problem. An investigative report is another level of news reporting, produced by reporters who may work on tips or perceive some hints in ordinary news reporting that the whole circumstance is more complicated and needs intensive investigation.

Investigative reporting empowers the society to gain more thoughtful judgement on public issues; it also generates public participation, from giving information and ideas to taking part in examining public organizations in issue and in pressuring responsible authorities to solve the problem. This is a part of the process of fostering social consciousness that empower the people to form social groups and take social actions, i.e. one of the most important foundations of a democratic way of life.

However whether investigative reporting is to command an essential space on public information system depends on the news organization and reporters as well as the culture of news reporting in Thai media. It is found that up to now Thai media presents few investigative reports and with doubtful quality. Most of them are exposee

of fraud on public fund. In fact, investigative reports on environment, natural resources, education, culture or even a biography should be undertaken as they also essentially affects the way of social learning as well.

The research has found that, the media, especially the papers, are under circumstances that impede the production of investigative reports: high level of competition with their colleagues as well as with media of other types, the working culture of daily news production, limitation of capability of individual reporters. Usually, investigative reports demand higher standard of reporting than ordinary news so reporters are confronted with difficulties and complications in their work. Investigation also requires long period of production and the report might affect the interest of the powerful, so it is out of policy of owners or executives of the papers. Investigative reports also give chances of litigation or physical threats. In spite of the situation, a number of reporters still regard investigative reporting an ideal news reporting and qualifies the journalist profession with dignity.

Investigative reports that happened to be carried in some papers were produced by personal interest and competence of individual reporters without supporting system or professional culture. It should be noticed that factors, both internal and external of the professional organization, that impede the presentation of investigative reports in journalism are also present in countries that have similar social, political and economic contexts with Thailand. In the Philippines, an interesting solution from outside of the dominant media system is perceived by the foundation of "The Philippine Center for Investigative Journalism". This institute works in conjunction with the media in the system and also creates its own channel of public information.

The research project is thus conducted to answer two principal questions:

1. What factors, pertinent to the system, culture, capital, or power, etc., are involved in making decision to present or not present investigative reports in Thai journalism?

2. What can be done? What is the best structurally supporting system that will generate greater amount of investigative reports in newspapers, both in terms of quantity and quality?

The research project makes an extensive survey of relevant literatures, both in Thai and English, to find an appropriate theoretical framework that provides foundation for comprehension and analysis of data. The project also takes in-depth interviews with intellectuals, academics in journalism, news editors, media executives, awarded reporters and reporters in general. Information gained through the interviews is used to recheck the knowledge foundation obtained from the literary survey and to probe into the attitude and understanding of these people in understanding the problems and solutions as perceived by them. The project examines two case-studies: the case of the Philippines and the Issara News Center under the Thai Journalists Association of Thailand, in order to assess certain methods of solution in practice. Models of systemic problems solution are designed and presented in a conference of a focus group, consisting of academics, experienced journalists, news chiefs, editors, and reporters. The aim is to submit the proposed method of solution to the scrutiny and criticism of the focus group in the brainstorming atmosphere. All of these procedures result in the final report.

The research project proposes that the next step for the solution of the problem is to start an action-research project aiming at establishing a coordinating project or center for the encouragement of investigative reporting. This institution is to form a consensus among a selected group of newspapers and mobilizes cooperation among the selected 6 newspapers. The group will agree to produce investigative reports on a common theme of “the public policy”, but the issues on the theme will be decided by the individual papers in consideration of their own special characteristics and skill. The result of the investigation will be published in their own newspapers. In addition to the public sector, funds to implement the project will also be raised among social and private sectors in order to establish a grant support for the participating papers, including an establishment of a supporting data center, expanding channels of dissemination of the reports, researches and forming the body of knowledge based on operation of the project, establishing other motivation systems and joining in a social campaign for the significance of investigative reports.

The research project hopes that its outcome will be utilized as the followings:-

1. as a body of knowledge that might be of use among professional organizations as well as academic organizations in mass media.

2. as a possibility to establish a mechanism that will increase the potentials for investigative reporting among Thai media.

3. as a part of data that would increase the media literacy of the Thai society.

4. as a body of knowledge that enables the establishment of a sustainable mechanism to encourage the presentation of investigative reporting in Thai journalism.

5. as a part of the media reform movement.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

Executive Summary

โครงการวิจัย **"แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์** " มุ่งหวังที่จะทำการศึกษาข้อเท็จจริง ด้านเหตุปัจจัยของการนำเสนอหรือไม่นำเสนอข่าวเชิงสืบสวนของสื่อมวลชนไทยประเภทหนังสือพิมพ์ เพื่อนำไปสู่การคิดค้นหาทางออกต่อการแก้ไขปัญหา ก่อเกิดแนวทางใหม่ๆ ในการนำเสนอข่าวสืบสวนให้มากขึ้น และการเสริมสร้างวัฒนธรรมการสื่อข่าวเจาะลึกอย่างมีคุณภาพ ตลอดจนการค้นหาทางออกเชิงยุทธศาสตร์ อาทิ การสร้างกลไกอิสระ ระบบสนับสนุน หรือศูนย์ประสาน-ส่งเสริมงานข่าวสืบสวน ที่จะทำงานร่วมกับสื่อมวลชนและภาคสังคมได้อย่างมีประสิทธิผล

จึงได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อตอบโจทย์ปัญหานี้ใน 2 ประเด็นหลัก คือ

1. อะไรคือปัญหาและเหตุปัจจัยของการนำเสนอ / หรือไม่นำเสนอข่าวเชิงสืบสวนในหนังสือพิมพ์ไทย ? ทั้งที่เกี่ยวกับคน ระบบ ทุน อำนาจ ฯ
2. จะทำอย่างไร หรือ ควรมีระบบสนับสนุนเชิงโครงสร้างอย่างไร ? เพื่อให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์ให้มากขึ้นและอย่างมีคุณภาพ

ทั้งนี้ ได้ศึกษาข้อมูลเชิงวรรณกรรมและวิชาการ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคลากรทั้งที่เป็นนักข่าว นักหนังสือพิมพ์อาวุโส ผู้บริหารหนังสือพิมพ์ นักคิด นักวิชาการ จำนวน 25 ท่าน รวมถึงการศึกษาบทเรียนด้านความสำเร็จ/ความล้มเหลวในงานข่าวเชิงสืบสวนของสื่อมวลชนในประเทศฟิลิปปินส์ และกรณีตัวอย่าง"ศูนย์ข่าวอิศรา"ในสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย แล้วประมวลวิเคราะห์ขึ้นเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาว จากนั้น จัดทำเป็นรายงานบทวิเคราะห์และข้อเสนอ เข้าสู่การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Focus Group) ระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบ วิจารณ์และเสนอแนะเพิ่มเติม สู่รายงานฉบับสมบูรณ์ดังที่ปรากฏในเล่ม

โครงกาวิจัย ได้พบข้อมูลความรู้จากปัญหาข้อที่ 1 และ 2 ข้างต้น ดังแผนผัง What is the problem และ How to solve the problem โดยได้ประมวลวิเคราะห์เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาระยะต่อไป ในรูปของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อดำเนินการจัดตั้ง <u>แผนงาน โครงการหรือศูนย์ประสานงานส่งเสริมข่าวสืบสวน</u> ขึ้น โดยมีบทบาทในการสื่อสารความเข้าใจ และระดมความร่วมมือจากหนังสือพิมพ์เป้าหมาย 6 ฉบับ ในการสร้างข้อตกลงร่วมที่จะนำเสนอข่าวสืบสวนในแนวเรื่อง (Theme) นโยบายสาธารณะ ด้วยกลวิธีการนำเสนอ และการคิดประเด็นข่าวตามแนวทางเฉพาะของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ และนำเสนอในหน้าหนังสือพิมพ์ของตน มีการระดมทุนจากภาคเอกชนและภาคสังคม ในการสร้างกอง

ทุนสนับสนุน (Grant Support)แก่หนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วม รวมถึงการดำเนินงานเพื่อจัดตั้งระบบข้อมูลสนับสนุนงานข่าวสืบสวน (Data base) การสร้างช่องทางเผยแพร่ ตลอดจนงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้จากการปฏิบัติงาน การสร้างระบบจูงใจอื่นๆ และการประสานความร่วมมือด้านการณรณรงค์ทางสังคม เป็นต้น ดังปรากฏในแผนผังแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป

What is the problem

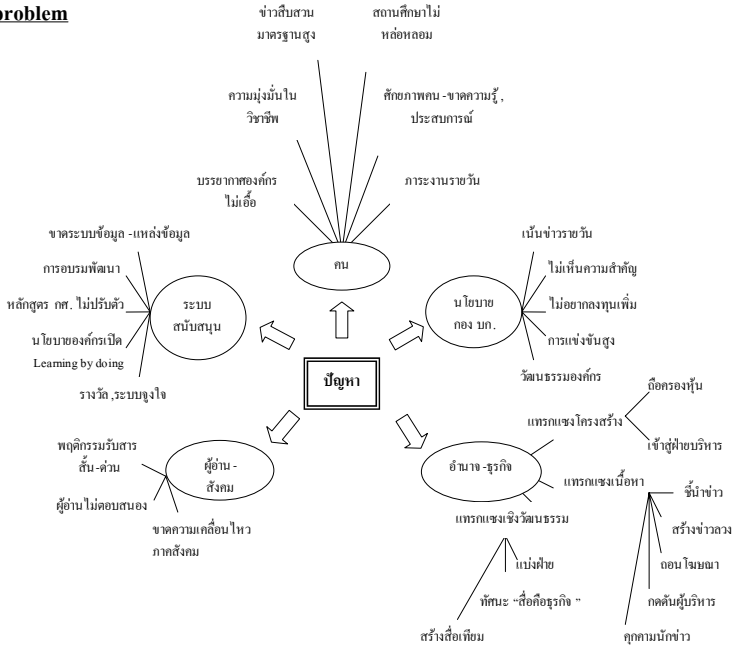

How to solve the problem

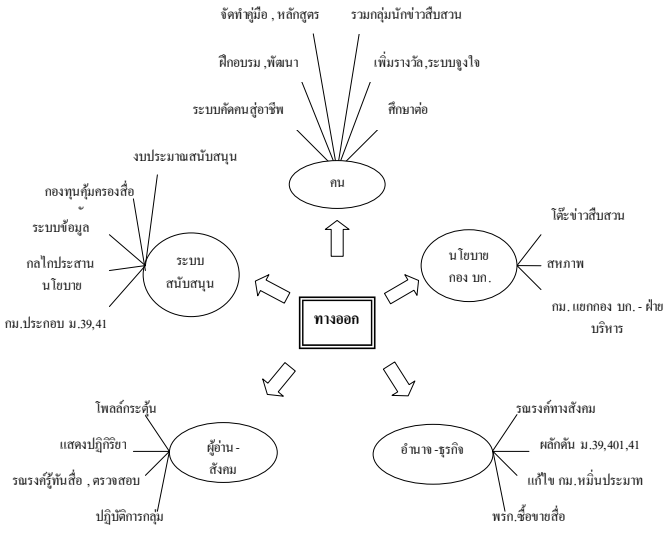

แนวทางดำเนินงาน

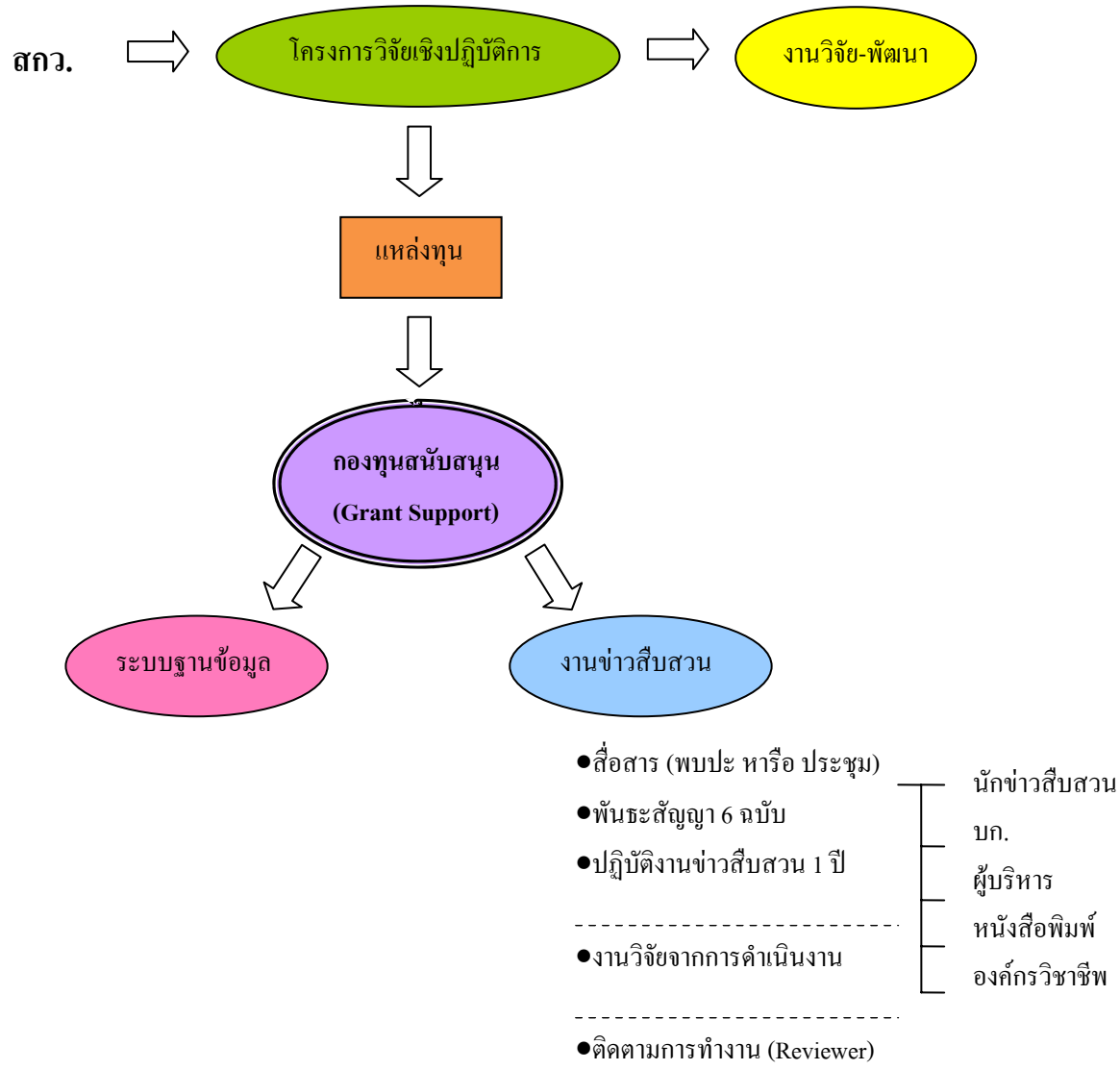

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Report) ในสื่อหนังสือพิมพ์

(ระยะเวลาวิจัย มีนาคม 2549- มีนาคม 25550)

โดย ***สุชาดา จักรพิสุทธิ์***

ในความสนับสนุนของ*สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)* ***สัญญาที่*** *RDG49H0007*

สารบัญ **หน้า**

- **บทคัดย่อภาษาไทย** ๑
- **บทคัดย่อภาษาอังกฤษ** (Abstract) ๔
- **บทสรุปสำหรับผู้บริหาร** (Executive Summary) ๘

1. **ภูมิหลังของปัญหา**
   - 1.1 สถานการณ์สื่อมวลชนไทย 3
   - 1.2 ปรากฏการณ์สื่อใหม่ (New Media) 6
   - 1.3 ความสำคัญของข่าวสืบสวน 13
2. **งานสำรวจวรรณกรรม**
   - 2.1 ขอบเขตการศึกษา 14
   - 2.2 นิยามศัพท์ 15
   - 2.3 ทฤษฎี / องค์ความรู้ในเชิงวิชาการและวิชาชีพ 17
3. **ประเด็นปัญหาและข้อวิเคราะห์ : จากงานสัมภาษณ์เชิงลึก** (Indepth Interview)
   - 3.1 ประเด็นปัญหาตามโจทย์วิจัย (What is the problems ?) 34
   - 3.2 ข้อวิเคราะห์ต่อทางออกของปัญหา (How to solve the problems ?) 46
4. **บทเรียนจากกรณีศึกษา**
   - 4.1 บทเรียนต่างประเทศ : กรณีศูนย์ข่าวเจาะแห่งชาติฟิลิปปินส์ 54
     (Philippine Center for Investigative Journalism – PCIJ.)
   - 4.2 บทเรียนในประเทศ : กรณีศูนย์ข่าวอิศรา ในสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ 61
5. **ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางแก้ไขปัญหา**
   - 5.1 แนวทางแก้ไขปัญหาระยะสั้น 69
   - 5.2 ข้อเสนอเชิงนโยบาย : แนวทางแก้ไขปัญหาระยะยาว 71
6. **แนวทางดำเนินงานระยะต่อไป**
   - 6.1 เป้าหมาย ภารกิจ และกลไกการทำงาน 75

6.2 การบริหารจัดการ 76
6.3 ประมาณการงบประมาณ 78
7. **บรรณานุกรม** 79
8. **ภาคผนวก**
8.1 รายงานเนื้อหาการฝึกอบรมรายงานข่าวเชิงสืบสวน โดยองค์กรวิชาชีพ 80
8.2 Guide Book for young Journalist : เนื้อหาถอดเทปการสัมภาษณ์เชิงลึก 93

1. ภูมิหลังของปัญหา

1.1 <u>สถานการณ์สื่อมวลชนไทย</u>

เหตุการณ์ทางการเมืองเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 เป็นจุดเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งของสำนึกต่อบทบาทสื่อมวลชนไทย เนื่องในครั้งนั้น การปฏิวัติรัฐประหารซึ่งมีการสั่งปิดสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ และตรวจสอบเซนเซอร์หนังสือพิมพ์ แม้สถานีวิทยุ-โทรทัศน์จะสามารถออกอากาศได้ภายในครึ่งวันหลังจากนั้น แต่การเสนอข่าวสารเพียงด้านเดียวที่ซ้ำเติมสถานการณ์ความรุนแรง ทำให้ประชาชนออกมาชุมนุมบนท้องถนน และตระหนักถึงความเลวร้ายของการปิดกั้นระบบสื่อสารมวลชน ในครั้งนั้น หนังสือพิมพ์เองได้รู้ซึ้งถึงบทบาทหน้าที่อันสำคัญยิ่งยวดของตนที่มีต่อสถานการณ์บ้านเมือง หลายฉบับลุกขึ้นเสนอข่าวสารข้อเท็จจริงอย่างกล้าหาญ ภายหลังเหตุการณ์ จึงนำมาซึ่งกระแสสังคมในการเรียกร้อง "สื่อเสรี" และสถานีโทรทัศน์ที่เป็นอิสระเป็นปากเสียงของประชาชน ต่อเนื่องมาถึงความพยายามในการปฏิรูปสื่อ ซึ่งปรากฏเป็นสาระสำคัญในหลายมาตราของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ.2540

ในความเป็นจริง การใช้อำนาจรัฐและอำนาจการเมือง ทั้งที่เปิดเผยและเป็นการลับต่อการคุกคามควบคุมสื่อมวลชน มีมาช้านานแล้วก่อนหน้าเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 หากแต่โลกของข่าวสารไร้พรมแดน ที่ส่งผ่านความรับรู้และความต้องการการเมืองที่เป็นเสรีประชาธิปไตย ทำให้พลเมืองในรัฐสมัยใหม่ ไม่อยากสยบยอมต่อการปิดกั้นข่าวสารอีกต่อไป สวนทางกับกระแสของอำนาจที่ยิ่งต้องการควบคุมเบ็ดเสร็จ ด้วยการสร้างความรับรู้และความเห็นพ้องผ่านระบบสื่อสารมวลชน ที่เป็น medium หรือตัวกลาง หรือ "พื้นที่สาธารณะ" ซึ่งยิ่งรุนแรงมากขึ้น ในห้วงรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ที่อำนาจการเมืองและอำนาจธุรกิจผนวกรวมกันเป็นหนึ่งเดียว อย่างที่ ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ จาก TDRI. เรียกยุคนี้ว่า"รัฐบาลที่จัดการกับสื่อได้ดีที่สุด" โดยคำว่าจัดการนั้นหมายถึง การชี้นำทิศทางข่าว การจัดวาระการนำเสนอข่าวสารที่เป็นด้านดีของภาครัฐให้ปรากฏเป็นข่าวมากที่สุด และหลีกเลี่ยง หรือกดดันห้ามปรามการเสนอข่าวเชิงลบให้น้อยที่สุด

มีปรากฏการณ์หลายอย่างบ่งชี้ว่า รัฐบาลทักษิณได้พยายามเข้าแทรกแซงการทำงานของสื่อมวลชน รวมถึงการใช้อำนาจข่มขู่คุกคามผ่านฝ่ายบริหารสื่อ เช่นกรณีการปกปิดข่าวการระบาดของไข้หวัดนก การเสนอข่าวรันเวย์ร้าวในสนามบินสุวรรณภูมิ ซึ่งสื่อมวลชนที่ขุดคุ้ยเสนอข่าวนี้ มีทั้งที่ถูกโยกย้ายตำแหน่งและไล่ออก การแทรกแซงโดยผ่านระบบทุน การโฆษณา การซื้อกิจการสื่อโดยทุนการเมือง ซึ่งเป็นรูปแบบที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเป้าหมายที่ชัดเจนว่าต้องการควบคุมเสรีภาพการสื่อสารของสื่อมวลชน

นอกจากนี้ ยังมีการจัดการกับสื่อของรัฐด้วย หลังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐบาลได้จัดระเบียบสื่อของรัฐใน 3 พื้นที่นี้ใหม่ รวมทั้งเข้มงวดการนำเสนอข่าวสารเรื่องสถานการณ์ภาคใต้ผ่านสื่อของรัฐทุกประเภท โดยทักษิณ ชิณวัตร ได้กำหนด

นโยบายใหม่ให้กองทัพเรียกคืนสื่อของรัฐที่ให้สัมปทานแก่เอกชนทั้งหมด เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการปลุกกระแสลัทธิชาตินิยมขึ้นมา โดยหวังว่าจะช่วยแก้ไขสถานการณ์ความไม่สงบในภาคใต้ พร้อมทั้งเปิดให้ใช้สื่อของรัฐเป็นเวทีในการตอบโต้สื่อและความเห็นด้านลบที่มีต่อรัฐบาล การแบ่งแยกความคิดเช่นนี้ สร้างบรรยากาศการเผชิญหน้าขึ้นมาในสังคมไทย จนน่าวิตกว่าจะนำไปสู่เหตุการณ์ความรุนแรง

ในห้วงเวลาเหล่านี้ สื่อมวลชน ต้องเผชิญกับการถูกฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทั้งทางแพ่งและทางอาญา โดยนักการเมืองและนักธุรกิจการเมือง ด้วยเครื่องมือคือกฎหมายหมิ่นประมาท สูงเป็นมูลค่าสูงนับร้อยๆ ล้านบาทก็มี ตลอดจนการใช้ช่องทางธุรกิจเข้ารุกซื้อหุ้นทั้งในและนอกตลาด กับหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ดังกรณี การเข้าถือหุ้นใหญ่ในไอทีวี ของบริษัทชินคอร์ป การรุกซื้อหุ้นบริษัทมติชน โดยบริษัทแกรมมี่ การเข้าถือหุ้นในหนังสือพิมพ์เครือเนชั่นของกลุ่มจึงรุ่งเรืองกิจ และการถือหุ้นในหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ โดยกลุ่มจิราธิวัฒน์

อย่างไรก็ดี ที่กล่าวมาเป็นส่วนของเหตุการณ์ที่สื่อเป็นฝ่าย"ถูกกระทำ"จากอำนาจรัฐและอำนาจทุน แต่ในขณะเดียวกัน สื่อมวลชนไทยเองก็ต้องเผชิญกับปัญหาภายในวิชาชีพอีกหลายประการ เช่น ขาดความรอบด้านในการเสนอข่าว ไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงบางเรื่องอย่าง เช่น อ้างแหล่งข่าวว่ามีการตุนอาวุธปืนถึง 5,000 กระบอกไว้ก่อความไม่สงบในภาคใต้ หรือปล่อยให้นายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตร ชี้นำสังคมในกรณีจะซื้อทีมฟุตบอลสโมสรลิเวอร์พูล ฯลฯ และยังมีการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลโดยการนำเสนอข่าวและภาพข่าวที่ไม่เหมาะสมหลายกรณี ความไม่รอบคอบในการเสนอข่าวและภาพเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน เป็นต้น

ที่สำคัญยิ่งกว่านี้คือ สื่อมวลชนเองก็ไม่ได้ทำหน้าที่ที่ควรกระทำหลายประการ ไม่ใช่แต่เพียงในฐานะของสถาบันให้ข่าวสารเท่านั้น หากแต่ในฐานะของ "สถาบันการเรียนรู้" ของสังคม เนื่องเพราะโลกที่เปลี่ยนไป ได้ผลักดันให้สื่อก้าวข้ามจากการเป็นเครื่องมือสื่อข่าวสาร ไปสู่การเป็นเครื่องมือการเรียนรู้นอกระบบการศึกษาด้วย และแม้แต่ได้กลายเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต (Live Long Education) รวมถึงการเป็นเครื่องมือในการติดตามตรวจสอบนโยบายสาธารณะต่างๆที่ให้คุณให้โทษแก่ชีวิตผู้คนจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น OTOP หรือกองทุนหมู่บ้านและนโยบายประชานิยมอีกมาก ที่สื่อมวลชนรู้ดีถึงข้อมูลเบื้องลึกว่า เป็นนโยบายที่ประสบความล้มเหลวและซ้ำเติมความทุกข์ยากแก่ประชาชนรากหญ้าอยู่ไม่น้อย แต่สื่อก็ปล่อยให้รัฐบาลชี้นำทิศทางข่าว โฆษณาความสำเร็จอย่างเกินจริงตลอดมา หรือปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สื่อมวลชนรู้ว่า มีปัญหาจริงๆในระดับพื้นที่ที่เกี่ยวกับนโยบายความมั่นคงที่ผิดพลาด การปฏิบัติงานที่ขาดความเป็นเอกภาพ และแม้แต่รู้ว่าความสูญเสียในฝ่ายประชาชนนั้นเป็นวิกฤตทางลึกอย่างใด แต่ดูเหมือนสื่อเกือบทั้งหมดยังคงทำงานแต่การนำเสนอตัวเหตุการณ์รายวัน

ในส่วนของสื่อโทรทัศน์ ซึ่งครองอิทธิพลต่อผู้รับสารสูงสุดในบรรดาสื่อมวลชนทั้งหมด แม้โทรทัศน์บางสถานี จะพยายามนำเสนอข่าวที่หลีกหนีแตกต่างไปกว่าช่องอื่นๆ เช่น การใช้เฮลิคอปเตอร์ติดตามทางอากาศ การผลิตรายการที่อ้างว่า เป็นข่าวเชิงสารคดีที่เจาะลึกแบบสืบสวนสอบสวน กลับเป็นแต่เพียงการอวดอ้างแก่กลุ่มเป้าหมาย ถึงการลงทุนที่เหนือชั้นกว่าคู่แข่งด้วยเหตุผลด้านการตลาดเป็นสำคัญ อย่างไรก็ดี ปรากฏการณ์การลงทุนในงานข่าวเพื่อการแข่งขันในตลาดข่าวสารของโทรทัศน์นั้น เป็นเครื่องสะท้อนว่า ในความเป็นจริงแล้ว โทรทัศน์สามารถลงทุนลงแรงเพื่อให้ได้มาซึ่งข่าวสารที่มีคุณภาพได้ ขึ้นอยู่กับจุดยืนและปณิธานของสถานีและปัญญาความสามารถของนักข่าวต่างหาก

กล่าวโดยสรุป เมื่อสื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม ก็ย่อมไม่อาจแยกส่วนจากความเปลี่ยนแปลงใดๆในสังคม รวมถึงย่อมเป็นส่วนหนึ่งของการก่อเกิดความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ด้วย สถานการณ์ที่เปลี่ยนไปในบริบทที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน ได้แก่ ความหลากหลายของระบบสื่อสารมวลชนของสังคม ด้วยเหตุปัจจัยด้านเทคโนโลยียุคใหม่ ที่นำมาซึ่งสื่อใหม่และช่องทางการสื่อสารอย่างใหม่มากมาย ที่กระทบถึงพฤติกรรมการสื่อสารและการรับข่าวสาร รวมถึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับประชาชนเปลี่ยนไปด้วย สื่อกลายเป็นพื้นที่ส่วนกลาง ที่เป็นเครื่องมือการต่อรองของกลุ่มฝ่ายต่างๆ ไม่เว้นแม้จากภาคประชาชน และด้วยความด้อยอำนาจกว่าของกลุ่ม/ภาคประชาชน ย่อมนำมาซึ่งความคาดหวังเรียกร้องต่อสื่อในฐานะ"พื้นที่สาธารณะ" เพิ่มมากขึ้น ประชาชนไม่เพียงแต่เป็นผู้เสพสื่ออีกต่อไป หากแต่ยังต้องการจะเป็นผู้สื่อสารและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ของสื่อ ตรวจสอบสื่อด้วย ท่ามกลางข้อจำกัดและอำนาจคุกคามสื่อที่มีรอบด้าน นี่จึงเป็นยุคสมัยแห่งการท้าทายสื่อมวลชนโดยแท้ ไม่แต่เพียงการรวมตัวกันเข้มแข้งภายในวิชาชีพเท่านั้น หากแต่หมายถึง การทบทวนบทบาททั้งในส่วนของวิชาชีพและในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคพลเมือง ที่มีมากกว่าประเด็นสิทธิเสรีภาพตามวิชาชีพ แต่หมายรวมถึงการก้าวข้ามกระบวนทัศน์อย่างเก่าที่ ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ เอ่ยว่า "สื่อรวมกันในparadigm เก่า คือสู้กับรัฐไม่ได้สู้กับทุน สู้เพื่อขยายเสรีภาพการทำงานของวิชาชีพตัวเอง ไม่ใช่ขยายอำนาจของสังคม "

กล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อมวลชนทั่วทั้งโลกได้ก้าวข้ามจากการเป็นกลไกการการให้ข่าวสารของสังคม มาสู่การเป็นสถาบันทางการเมืองและวัฒนธรรมในความหมายอย่างกว้าง ดังที่ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตกุล ย้ำว่า "*ประชาธิปไตยทั้งโลก กลายเป็น Media Democracy เพราะสื่อเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความคิดเห็นที่เป็นส่วนหนึ่งของเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ประชาชนต้องได้ความจริง ที่ไม่ใช่การโฆษณา หรือการบิดเบือน แทรกแซง หรือเลือกเสนอเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเพราะจะเป็นการสร้างปัญหาหรือถูกครอบงำจากผู้มีอำนาจได้ ดังนั้นสื่อจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตย*"

1.2 **ปรากฏการณ์สื่อใหม่ (New Media)**

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ ได้กลายเป็นอำนาจนำที่กำหนดความเปลี่ยนแปลงแก่ทุกภาคส่วน นอกเหนือไปจากการเป็นกลไกเอาชนะระยะทางและเวลา ที่ทำให้โลกทั้งโลก อภิวัฒน์ไปสู่ทิศทางเดียวกัน บทบาทของเทคโนโลยีทันสมัย โดยเฉพาะด้านการสื่อสาร ยังนำมาซึ่งผลกระทบในระดับ"การปฏิวัติ" เป็น Digital Revolution ที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารและระบบการสื่อสารเชื่อมต่อ ถูกเปลี่ยนไปเป็นภาษาและรูปลักษณ์อย่างใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ ดาวเทียมสื่อสาร อินเตอร์เน็ต ใยแก้วนำแสง เคเบิ้ลทีวี โครงข่ายโทรศัพท์ เป็นต้น และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "สื่อใหม่" หรือ New Media อันหมายถึงระบบการสื่อสารที่มีการเชื่อมต่อทางอิเล็กทรอนิกส์ของเครือข่ายที่รวดเร็ว ไร้พรมแดน นำมาซึ่งกระบวนทัศน์ใหม่ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับข้อมูลข่าวสารหรือโลกรอบตัว ที่ว่า "ข้อมูลข่าวสารคืออำนาจ"

สื่อใหม่จึงมีผลกระทบท้าทายต่อ"สื่อดั้งเดิม"(Traditional Media)อันได้แก่หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์และวิทยุ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพราะสามารถตอบสนองผู้ใช้ / ผู้แสวงหาข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว กว้างไกล ทั้งในรูปแบบภาพเสมือนจริง เสียง แบบจำลองกราฟฟิค และปริมาณข้อมูลจำนวนมหาศาล อีกทั้งยังมีลักษณะ interactive เปิดโอกาสให้แก่การตอบสนอง ในขณะที่สื่อดั้งเดิมมีข้อจำกัดเรื่องเนื้อที่การนำเสนอ และช่วงเวลาการออกอากาศ จนอาจกล่าวได้ว่าจำนวนผู้อ่านข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ในช่วงอายุ 15-24 ปี ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาลดลงไปเป็นอันมาก ถึงแม้งานวิจัยชิ้นเดียวกันนี้จะพบว่าผู้คนในวัย 35 ปีขึ้นไป ยังคงมีพฤติกรรมการรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ก็ตาม

ความท้าทายของสื่อใหม่ มิใช่แต่เพียงความเหนือกว่าในเชิงเทคโนโลยี หากแต่เป็นความท้าทายในระดับกระบวนทัศน์ เนื่องเพราะสื่อดั้งเดิมนั้นเป็นพื้นที่ที่เปิดให้แก่"มืออาชีพนักสื่อสาร" (professional)เท่านั้น ในขณะที่สื่อใหม่เปิดพื้นที่ให้แก่คนธรรมดาสามัญ ไปจนถึงเยาวชนสามารถมีบทบาทเป็นนักสื่อสารได้ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ นอกจากผู้รับสารคือผู้ส่งสาร ผู้อ่านคือผู้เขียนแล้ว ผู้อ่านยังเป็นผู้กำหนด"ประเด็นสาธารณะ"ในพื้นที่สาธารณะอย่างใหม่นี้ด้วย

นอกจากนี้ สื่อใหม่อย่างหนังสือพิมพ์ "แจกฟรี " ที่เน้นกลุ่มเป้าหมายผู้อ่านเฉพาะ เช่น แหล่งท่องเที่ยว-กิน-ดื่ม ซึ่งพึ่งพารายได้จากโฆษณาเป็นหลักเสียยิ่งกว่าหนังสือพิมพ์ทั่วไปก็ได้กลายเป็นกลุ่มแข่งขันในส่วนแบ่งการตลาดโฆษณาของหนังสือพิมพ์แบบสื่อดั้งเดิมด้วย

ผลกระทบจากสื่อใหม่ดังกล่าว นำมาซึ่งการปรับตัวในระดับต่าง ๆ กันของสื่อดั้งเดิมในประเทศไทย นับตั้งแต่การนำเทคโนโลยีสื่อสารมารับใช้งานการผลิตข่าว เช่น ในระดับนักข่าวที่ปรับเปลี่ยนวิธีการส่งข่าว ภาพ และเสียงแก่บรรณาธิการด้วย Email หนังสือพิมพ์และนิตยสารที่จัดทำ Website ของตนผ่านสื่อออนไลน์ เพื่อดักจับกลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ และขยายช่องทางด้านธุรกิจการตลาด และเสนอเนื้อหาที่หลากหลายจับใจชีวิตคนรุ่นใหม่มากขึ้น และแม้แต่การที่หนัง

สือพิมพ์บางฉบับปรับวิธีการเขียนข่าวให้สั้น กระชับ อ่านจบในหน้าเดียว เพื่อแข่งขันและตอบสนองพฤติกรรมผู้รับสารที่เปลี่ยนไปด้วยอิทธิพลของสื่อใหม่ ไปจนถึงการที่สื่อดั้งเดิมขยายกิจการไปสู่พื้นที่ของสื่อใหม่ เช่น การร่วมทุนหรือลงทุนข้ามสื่อระหว่างนิตยสาร หนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ หรือธุรกิจมัลติมีเดีย

ปรากฏการณ์สื่อใหม่ที่มีอัตราเร่งในการขยายตัวอย่างรวดเร็วในห้วง 4- 5 ปีมานี้ นำมาซึ่งความวิตกของนักวิเคราะห์ซีกโลกตะวันตกว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่กำลังจะตายหรือไม่ แต่ผลสำรวจของบริษัทด้านหนังสือพิมพ์ 72 แห่งใน 45 ประเทศทั่วโลก กลับบ่งชี้ว่า ยอดการพิมพ์ของหนังสือพิมพ์ (circulation)โดยรวม ยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อย โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์แจกฟรี ดังนั้น เป็นไปได้ว่า ยอดพิมพ์โดยรวมที่เพิ่มขึ้นนี้ มีนัยยะสำคัญอยู่ที่การเติบโตของหนังสือพิมพ์แจกฟรี ซึ่งอาจอธิบายได้ต่อมาว่า ธุรกิจหนังสือพิมพ์แบบสื่อดั้งเดิมนั้น จะสามารถเติบโตต่อไปได้ ก็โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาธุรกิจให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกับธุรกิจอื่นๆ

หนังสือพิมพ์ในโลกการแข่งขันกับสื่อใหม่ อาจจำเป็นต้องปรับตัวในยุทธศาสตร์สำคัญ 3 ด้าน กล่าวคือ

- **ด้านรูปแบบ** ด้วยขนาดที่เปิดอ่านง่าย สะดวกแก่การพกพา ปรับปรุงการออกแบบจัดหน้าและบุคลิกหนังสือพิมพ์ ราคาถูกลง เพื่อง่ายต่อการตัดสินใจซื้อของตลาดใหม่ๆ
- **ด้านเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ** ที่เน้นการรายงานที่ลุ่มลึก เนื้อหารอบด้าน ถูกต้องเที่ยงตรง เข้าใจความต้องการของผู้อ่าน ตลอดจนเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่กลุ่มเป้าหมายของตนได้อย่างแท้จริง เปิดพื้นที่ที่มีลักษณะเป็น"สื่อสองทาง"ให้มากขึ้น
- **ด้านเทคโนโลยีและบริการ** คือการขยายช่องทางการเข้าถึงแก่สาธารณะให้กว้างขึ้น นอกเหนือจากการจัดทำหน้าหนังสือพิมพ์ on line ยังอาจต้องคำนึงถึงการผลิต bi-product จากข่าวสารของตน เช่น การขาย clipping ข่าว โดยอาศัยเครื่องมือด้านเทคโนโลยี การแข่งขันด้านบริการที่รวดเร็วและคุ้มค่า

อย่างไรก็ดี การเกิดขึ้นของสื่อใหม่ นำมาซึ่งโอกาสใหม่และพื้นที่การสื่อสารสาธารณะอย่างใหม่ แก่ผู้คนที่อยู่นอกธุรกิจสื่อด้วยเช่นกัน เพราะสื่อใหม่เป็นนวัตกรรมที่มีคุณสมบัติบางประการที่สนับสนุน "สิทธิและเสรีภาพของการสื่อสาร " กล่าวคือ

- Low Access Cost ใช้ต้นทุนน้อยกว่าสื่อดั้งเดิม จนแม้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็สามารถทำรายการวิทยุ / โทรทัศน์บนอินเตอร์เน็ตได้ สร้าง Web page, Weblog เองได้ ปลอดจากการผูกขาด
- Non professional คนที่มีเครื่องมือ หรือ มือสมัครเล่นก็อาจเป็นผู้ผลิตได้ ไม่จำกัดการเข้าถึง

และยังมีลักษณะแพร่กระจายในแนวราบ คือ สื่อสารถึงคนที่มีความสนใจคล้ายๆกัน จนอาจนำมาซึ่งชุมชนเสมือนหรือชุมชนไซเบอร์ (Cyber Communities)

- Less Space / Time Constrained ข่าวสารข้อมูลอยู่ในรูปของดิจิตอล เก็บและรับข้อมูลได้ไม่จำกัด ผู้รับสารจะใช้เมื่อใดก็ได้ และไม่มีลำดับของเนื้อหาข้อมูล (Non-Linearity) ตอบสนองการสืบค้นตามความสนใจ
- Distance Insensitive ตอบสนองความต้องการและความสนใจอย่างไร้พรมแดน ไม่จำกัดใกล้ไกล และให้ผลตอบกลับที่รวดเร็ว (Immediately feedback)

ด้วยเหตุดังนั้น สื่อใหม่จึงเป็นพื้นที่ใหม่แห่งเสรีภาพการสื่อสาร ที่ยังไม่ได้ถูกควบคุมปิดกั้นหรือแทรกแซงโดยกลไกอำนาจแห่งรัฐมากนัก และกลายเป็นทรัพยากรสำคัญของการสร้าง "สื่อทางเลือก" หรือ"สื่อเสรี" (Alternative Media / Free Media) แก่กลุ่ม/ภาคประชาสังคมที่ตื่นตัว ต้องการเป็นพลเมืองผู้มีสิทธิ์มีเสียงในปัญหาของบ้านเมือง และเสรีภาพในการสื่อสารข้อมูลข่าวสารตามเจตนารมณ์ของกลุ่มตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสถานการณ์ที่ประชาชนรู้หรือรู้สึกว่ามีการ ปิดกั้นหรือชี้นำข้อมูล และสื่อสารมวลชนที่มีอยู่ไม่สามารถทำความจริงให้ปรากฏ

จากการสำรวจเบื้องต้น โครงการวิจัยนี้พบว่า การเกิดขึ้นของสื่อใหม่ประเภท Website ข่าวสาร ที่มีเจตนารมณ์ชัดเจนในด้าน"สิทธิการสื่อสาร" เพื่อการถ่วงดุลข่าวสารจากสื่อกระแสหลักและเพื่อความเป็นธรรมเชิงสังคม ทั้งที่ปรากฏในประเทศแถบตะวันตกและภูมิภาคเอเชีย ทั้งในประเทศเสรีประชาธิปไตย และประเทศที่การเมืองไม่โปร่งใส หรือมีปัญหาคอรัปชั่น จะพบ Website ข่าวสารในรูปลักษณ์หนังสือพิมพ์ on line จำนวนมาก ทั้งนี้ เหตุปัจจัยสำคัญอาจเนื่องมาจากการเป็นเทคโนโลยีราคาถูก และเป็นทรัพยากรการสื่อสารที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมาข้างต้น ในที่นี้ ขอหยิบยกตัวอย่างจากประเทศที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่ำ มีการคุกคามสื่อทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม อาทิเช่น

- **malaysiakini.com** ประเทศมาเลเซีย ที่ชูคำขวัญ only the news that matters เสนอข่าวเปิดโปงคอรัปชั่น ความเคลื่อนไหวในการเมืองภาคประชาชน มีบทความ สัมภาษณ์ เป็นต้น รูปลักษณ์เป็นหนังสือพิมพ์
- **tehelka.com** ประเทศอินเดีย จัดทำโดยอดีตนักหนังสือพิมพ์มืออาชีพ เสนอข่าวเชิงสืบสวนการคอรัปชั่น และการติดตามนโยบายเพื่อคนจน
- **irrawaddy.org** ข่าวสารสำหรับผู้พลัดถิ่นชาวพม่า นำเสนอในรูปลักษณ์นิตยสารรายเดือน มีสำนักงานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ
- **publicintergrity.org** ระบุผู้จัดทำคือ International Consortium of Investigative Journalists นำเสนอรายงานข่าวเชิงสืบสวนและบทความเกี่ยวกับสงครามอิรัก จากนักข่าวมืออาชีพของหนังสือพิมพ์ระดับโลกหลายฉบับ

- **pcij.org** หรือ Philippine Center for Investigative Journalism เกิดจากการรวมตัวของนักข่าวมืออาชีพ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 เป็นต้นมา เพื่อรายงานข่าวเชิงสืบสวนโดยเฉพาะ ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดต่อไปในหัวข้อที่ 4 "บทเรียนจากกรณีศึกษา"
- **ohmynews.com** ประเทศเกาหลีใต้ จัดทำเป็น 2 edition คือ ohmynews.com เป็นภาษาอังกฤษ และ ohmynews.org เป็นภาษาเกาหลี นับเป็นหนังสือพิมพ์ online ที่น่าสนใจมาก ใช้แนวคิด citizen reporters หรือ people journalist กล่าวคือมีการเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านหรือผู้รับสาร กลายเป็นผู้ส่งสาร ด้วยการส่งข่าว บทความ รายงานพิเศษ ภาพข่าว โดยมีบรรณาธิการหรือนักข่าวอาชีพตรวจแก้ ปรับปรุงให้ก่อนการตีพิมพ์ รวมถึงมีการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะการสื่อสารให้แก่people journalist และการให้ผู้สื่อข่าวประชาชนสร้าง Weblog เอง

โครงการวิจัยนี้ ได้ติดต่อผ่านอีเมล์ถึงคณะทำงาน ohmynews.com เพื่อขอไปศึกษาวิจัยเป็นกรณีศึกษา ได้รับคำตอบว่าไม่พร้อมต้อนรับ โดยได้ให้ข้อมูลเบื้องต้นและบทสัมภาษณ์ผู้บริหารแก่โครงการวิจัย และต่อไปนี้คือข้อมูลแนะนำตัวจาก ohmynews.com

OhmyNews is Korea's innovative on-line news organization that relies on the contributions from over 47,000 citizen reporters worldwide. OhmyNews International has over 1,400 global citizen reporters writing stories in English from 100 countries . The distribution of our global reader can be found here.

The OhmyNews Korean edition draw more than 700,000 repeat visitors every day and during its peak hours has once recorded over 25 million page views in a single day .We publish weekly print edition and its circulation is about 150,000. Unfortunately it is not available outside Korea.

Our experience has been highlighted by various international media including TIME, FINANCIAL TIMES, THE NEWYORK TIMES, CNN and BBC to name a few. Mr. Oh Yeon Ho , founder and CEO of OhmyNews presented his case in Davos as a panelist in WEF forum titled "Welcome to Blogopolis" in January 2005.

Respected tech writer Dan Gilmor praised OhmyNews as the best manifestation of "Journalism as a conversation" model . The Guardian named OhmyNews a top 5 news site in 2004 for its "interesting hybrid between weblog and pro news site" TIME has also selected OhmyNews International, its English language edition as one of the 50 Coolest Website 2005.

I also recommend you to have a look at the OhmyNews exclusive interview with Dan Gilmor, in which he make a surprise announcement that he will quit his job at

San Jose Mercury News to start a news venture based on citizen journalism. And for more incisive look at the dynamic of OhmyNews' citizen journalism model, please read the article published for the Harvard Nieman Report in 2005.

กล่าวสำหรับประทศไทย ในหลายทศวรรษที่ผ่านมา การเมืองในบ่วงประชาธิปไตยตัวแทน ภายใต้นโยบายพัฒนาที่ทำให้คนส่วนใหญ่ในภาคการเกษตร ยิ่งยากจนล้มละลาย เผชิญความไม่เป็นธรรมในทุกระดับ การคอรัปชั่นฉ้อโกงในหมู่นักการเมือง ข้าราชการ ความไม่โปร่งในในภาคธุรกิจเอกชน เหล่านี้ สร้างความคับข้องใจ ความต้องการทางเลือกใหม่ และการรวมกลุ่มจัดตั้งตนเองในภาคประชาสังคม เพื่อการต่อรอง การแก้ไขปัญหา การฟื้นฟูภูมิปัญญา และการผลักดันนโยบายสาธารณะ กอรปกับกระแสโลกประชาธิปไตยและทุนเสรี ตลอดจนเทคโนโลยีทางด้านข่าวสาร ทำให้กลุ่ม / องค์กรภาคประชาชน หันมาสร้างพื้นที่สาธารณะใหม่ๆ และช่องทางการสื่อสารใหม่ๆ ทั้งในรูปของสื่ออิเล็คโทรนิค อย่าง เว็บไซต์ทางเลือก วิทยุชุมชน เคเบิ้ลทีวี.ท้องถิ่น ตลอดจนสื่อเฉพาะกิจรูปแบบต่างๆ อาทิ หนังสือเล่ม โปสเตอร์ จดหมายข่าว นิทรรศการและกิจกรรมหลากหลาย ล้วนยืนอยู่บนเป้าหมายความต้องการที่จะใช้สิทธิและเสรีภาพการสื่อสารเพื่อเผยแพร่เรื่องราว ปัญหา ทางออกและการเรียนรู้ของกลุ่ม/ภาคประชาชนเอง รวมถึงการเฝ้าระวัง เปิดโปงและตรวจสอบนโยบายสาธารณะด้านต่างๆ โดยไม่หวังพึ่งข่าวสารจากสื่อมวลชนกระแสหลักแต่เพียงถ่ายเดียว

ดังเช่น การเกิดขึ้นของสื่อทางเลือกรูปลักษณ์ต่างๆ ในห้วง 5-7 ปีที่ผ่านมา อันเป็นห้วงบรรยากาศทางการเมืองที่เหมือนเปิดกว้างแก่ทุกภาคส่วน ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ2540 และรัฐบาลที่ผนึกรวมนักการเมืองกับธุรกิจเข้าอย่างแนบแน่น

ตัวอย่างที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ หยิบยกเฉพาะจากภาคประชาสังคม ที่มีจุดมุ่งหมายของการสร้างและการใช้สื่อ โดยเน้นที่ ***สาร (message)*** และ ***สิทธิ(Rights)*** ในการสื่อสาร เพื่อการส่งเสริมความเข้มแข็งภายในภาคประชาสังคม อาทิ

- bannoktv.com **โทรทัศน์บ้านนอก** เป็นโทรทัศน์ชุมชน ซึ่งใช้เทคโนโลยีเครื่องส่งกำลังต่ำช่อง UHF ดำเนินการโดยมูลนิธิกระจกเงา ในเขตพื้นที่ห้วยขม ตำบลแม่ยาวจังหวัดเชียงราย เป็นรายการโทรทัศน์ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมผลิตรายการ โดยเยาวชนและประชาชนชาวไทยภูเขาในพื้นที่ ออกอากาศเว้นวันอาทิตย์ ช่วงเวลา 19.30-20.00 น ตั้งแต่ 1 สิงหาคม 2545 เป็นต้นมา นำเสนอเนื้อหาชุมชน เช่น ปัญหาคนไร้สัญชาติ วัฒนธรรมประเพณีชาวไทยภูเขา และการรณรงค์ใช้สิทธิตามมาตรา 40 ปัจจุบันยุติการออกอากาศชั่วคราว
- **สำนักข่าวประชาธรรม** / newspnn.net ก่อตั้งปลายปีพ.ศ.2543 จากความร่วมมือของปัญญาชน นักกิจกรรมและนักพัฒนาเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์จะนำเสนอข่าวที่ไม่เป็นข่าวจากชุมชนรากหญ้า เพื่อถ่วงดุลข่าวสารกระแสหลัก ดำเนินงานผลิตในรูปแบบข่าวรายวันขาย

และส่งตรงแก่สมาชิกหนังสือพิมพ์ระดับชาติบางฉบับ ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนงานผลิตข่าวขายสมาชิกไปสู่การเป็น News on line ชื่อ “Local Talk “ เปิดกว้างแก่สาธารณะและขายตรง

- **เคเบิ้ลทีวีท้องถิ่น** Head Line Channel เกิดจากเครือข่ายวิทยุชุมชนภาคอีสาน และกลุ่มประชาคมสุขภาพ นำเสนอรายงานพิเศษ สารคดี รายการสนทนาสถานการณ์ กิจกรรมเสวนาและเวทีภาคประชาชน ออกอากาศในเขตจังหวัดอุบลราชธานี
- prachatai.com เป็นหนังสือพิมพ์ on line ก่อตั้งโดยนายจอน อึ๊งภากรณ์ นำเสนอข่าวสารรายวัน บทความ รายงานพิเศษ สารคดีและคอลัมน์ประจำ โดยมีวัตถุประสงค์จะเป็นทางเลือกในการบริโภคข่าวสารที่เป็นธรรม และมีนโยบายจะผลิตข่าวเชิงสืบสวนในอนาคต
- pantip.com เป็นชุมชนเสมือนขนาดใหญ่ ที่เปิดช่องทางสื่อสารเป็นห้องสนทนาต่างๆ อาทิ ห้องราชดำเนินสำหรับคอการเมือง ห้องเฉลิมกรุงสำหรับผู้ชื่นชอบดนตรี ละคร ศิลปะ เป็นต้น เป็นแหล่งรวมกระทู้และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อสถานการณ์สังคมและการเมือง มีรายงานสรุปข่าวสั้นประจำวัน แนะนำสินค้าไอที ข้อมูลเว็บและโทรศัพท์หน่วยงานต่างๆ
- budpage.com เป็นจดหมายข่าว”เพื่อชีวิตและชุมชนชาวพุทธ” สำหรับคนรุ่นใหม่ จัดทำโดย ”บ้านสายรุ้ง” สนับสนุนโดย สสส. เสนอข่าวสาร และบทความ เช่น การดูแลความโกรธ ชีวิตที่เป็นสุขในสังคมบริโภค ฯ คอลัมน์ประจำ เช่น การ์ตูนธรรมะ แนะนำหนังสือ ภาพประกอบสวยงามสดใส เป็นแหล่งรวมอาสาสมัครและกิจกรรมส่งเสริมจิตสำนึกสาธารณะ
- midnightuniv.org ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นแหล่งรวมบทความวิชาการและกึ่งวิชาการกว่า 1,400 ชิ้น รายงานการเสวนา อภิปราย และกิจกรรมของมหาวิยาลัยเที่ยงคืน รวมถึงการนำเสนอเนื้อหาหลักสูตรทางเลือกต่าง ๆ เป็นพื้นที่สังสรรค์ทางปัญญาของแวดวงวิชาการและการเคลื่อนไหวจากภาคประชาชน

ในโลกของสื่อใหม่โดยเฉพาะช่องทางอินเตอร์เน็ต ยังมีwebsite , webpage , weblog และข่าวสาร on line ที่ปรากฏตัวขึ้นใหม่ทุกวันอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นของบุคคล ของราชการ บริษัทเอกชนหรือธุรกิจ และแม้แต่องค์กรพัฒนาเอกชน มูลนิธิ ฯ จัดทำขึ้น ทั้งในลักษณะเน้นการสื่อสารภายในองค์กร (in house communication) และที่จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร เพื่อสื่อสารการตลาด เพื่อให้บริการ หรือเพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่าปรากฏการณ์ของสื่อใหม่ ประเภทหนังสือพิมพ์หรือข่าวสาร on line มีส่วนอย่างสำคัญต่อพัฒนาการบางประการของวงการวิชาชีพสื่อ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคข่าวสาร และสะท้อนจุดเปลี่ยนของภาคประชาสังคม กล่าวคือ

1. วงการวิชาชีพ ตระหนักถึงความสำคัญของเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ ที่ครองความได้เปรียบด้านความสะดวก รวดเร็ว การเข้าถึงผู้บริโภคกว้างขวาง จนอาจมีผลกระทบต่ออนาคตของสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ ดังนั้น ภายในทศวรรษนี้ อาจจะได้เห็นการปรับ

ลดขนาดรูปเล่มของหนังสือ พิมพ์ การนำเสนอข่าวด้วยภาพมากขึ้น การเคลื่อนตัวสู่ธุรกิจข่าวสั้นผ่านเครื่องมือสื่อสารต่างๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ ipod การขายข่าวและส่งข่าวตรงสู่สมาชิกด้วยระบบ on line และการเกิดขึ้นของหนังสือพิมพ์ on line ฉบับใหม่ๆ แยกส่วนจากหนังสือพิมพ์กระดาษ

2. โดยนัยนี้ อาจนำมาซึ่งการพัฒนาเชิงคุณภาพเพื่อการแข่งขัน หรืออาจนำมาซึ่งการลดทอนคุณภาพเนื้อหาลงก็ได้ เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคที่นิยมความด่วน แนวโน้มที่อาจเป็นบวกหรือลบนี้ จึงสัมพัทธ์กับผู้บริโภคสื่อแต่ละกลุ่ม เข้าข่าย"ตลาดเลือกสื่อ" ไม่ใช่"สื่อเลือกตลาด"อีกต่อไป

3. การเกิดขึ้นของสื่อทางเลือก หรือ สื่อภาคประชาชนและวิทยุชุมชน มีส่วนท้าทายต่อสถานะความเป็นมืออาชีพ (Professional) และฐานคิดในการเสนอข่าวของสื่อมวลชน จาก"การสื่อสารเพื่อการพัฒนา" (Communication for Development) ไปสู่แนวคิดการเป็น "สื่อที่มีจิตสำนึก" (Concerned Journalism) ด้วยการตระหนักว่า ประชาชนมีทางเลือกการสื่อสารและเสพสารที่มากไปกว่าระบบสื่อสารมวลชนกระแสหลัก

4. ในภาคประชาสังคม ก็ตระหนักรู้ถึงความสำคัญและอิทธิพลของการสื่อสาร หลายส่วนก้าวข้ามจากการต่อสู้กับรัฐและทุน ไปสู่การสร้าง—การใช้--การขยายการสื่อสารออกไปสู่สาธารณะ เพื่อเปลี่ยนความรับรู้ของสังคมและถ่วงดุลสื่อกระแสหลัก ด้วยช่องทางต่างๆ หลากหลาย โดยเฉพาะวิทยุชุมชน ที่ขยายตัวก้าวกระโดดถึงเกือบ 2,000 สถานีในห้วงที่ผ่านมา (ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเดือนกันยายน 2549)

5. ประชาชนในระดับปัจเจก ที่เผชิญปัญหาความไม่เป็นธรรมหรือมีเรื่องอยากฟ้องร้องบอกกล่าว หรือไม่พึงพอใจสื่อ ต้องการมีสิทธิมีเสียง (Voice out) มีจำนวนมากขึ้นทุกที และโดยที่สื่อดั้งเดิมหรือสื่อกระแสหลัก เป็นช่องทางแบบ one way communication ในขณะที่สื่อใหม่เป็นช่องทางที่ให้เสรีภาพและเป็น two way communication ให้การตอบสนองและการมีส่วนร่วมได้มากกว่า นำมาซึ่ง active audience ที่ต้องการบทบาทเป็นผู้สื่อสารตามกระบวนทัศน์ใหม่ของ people journalism ขึ้นในสื่อ on line จำนวนมาก

6. อย่างไรก็ดี "สื่อที่มีจิตสำนึก" (concerned journalism) และ "ประชาชนผู้ส่งสาร" (people journalism) ยังนับเป็นกระแสเล็กๆ เมื่อเทียบกับสื่อสารมวลชนกระแสหลัก ที่ยังคงมีบทบาทเป็นเครื่องมือบันทึกเหตุการณ์ และตอบสนองสังคมบริโภค ทั้งนี้ปรากฏการณ์กระแสเล็กๆเหล่านี้อาจพัฒนาก้าวหน้าหรือถดถอย ตามปัจจัยด้านสถานการณ์ทางการเมืองและสังคม

1.3 **<u>ความสำคัญของข่าวสืบสวน</u>**

ศ. นพ. ประเวศ วะสี นักคิดคนสำคัญ ได้เขียนคำนำให้แก่หนังสือ "ข่าวเจาะ" ของ เสนาะ สุขเจริญ แห่งหนังสือพิมพ์ประชาชาติ ลงวันที่ 29 เมษายน 2547 ว่า *"การหยุดยั้งคอรัปชั่นที่ชะงัดที่สุด คือการทำหนังสือพิมพ์เชิงสืบสวนสอบสวน "* เพราะ *"คอรัปชั่นไม่กลัวความเห็นแต่กลัวความรู้.. .สื่อมวลชนของเรา ยังขาดวัฒนธรรมและความสามารถในการรายงานแบบสืบสวนสอบสวน จึงขาดพลังในการหยุดยั้งคอรัปชั่น การรายงานเพียงการสัมภาษณ์ว่าใครมีความเห็น หรือใครทำอะไร ไม่มีพลังแห่งการใช้ความจริง เป็นเพียงความหวือหวา "*

เช่นกันกับที่ ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี ผู้สื่อข่าวอาวุโสและอดีตนายกสมาคมนักข่าว นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยหลายสมัย เขียนไว้ในเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง "แนวคิดเบื้องต้นในการทำข่าวสืบสวน" ตีพิมพ์โดยสมาคมนักข่าว พ.ศ.2541 ตอกย้ำความสำคัญของข่าวสืบสวนด้วยมุมมองทางวิชาชีพว่า

ข่าวสืบสวนมีความสำคัญหลัก 2 ส่วนคือ สำคัญต่อสังคมส่วนรวม และสำคัญต่อตัวหนังสือพิมพ์เอง กล่าวคือ

1) เป็นการคานอำนาจระหว่างสถาบันต่างๆในสังคม ถ้าหน่วยราชการ หน่วยงานต่างๆ สามารถทำงานไปโดยไม่มีการตรวจสอบ หรือองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบนั้น สมรู้ร่วมคิดกับองค์กรบริหาร ใครจะเป็นผู้ตรวจสอบถ่วงดุล ถ้าไม่ใช่หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชน

2) เป็นการเปิดประเด็นใหม่ในเรื่องที่ไม่มีใครพูดถึง เป็นการให้ข้อมูลแก่สาธารณะ เช่น ไม่มีใครรู้มาก่อนว่าที่ที่เทศบาลซื้อไว้เพื่อทิ้งขยะนั้น เป็นเขตป่าสงวน หรือเป็นการซื้อมาโดยไม่ชอบธรรม

3) ข่าวสืบสวนเป็นรายงานข่าวที่มีความลึกซึ้ง เป็นกลาง

4) เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อเท็จจริง สิ่งที่ยังไม่ปรากฏ สิ่งที่ซ่อนเร้นปิดบัง เป็นหน้าที่ของข่าวสืบสวนที่ต้องไปเจาะเอาความจริงนั้นออกมา

5) เป็นกลไกทางสังคมในการผดุงความถูกต้อง ข่าวสืบสวนเป็นเครื่องมือในการเปิดโปงความไม่ถูกต้อง ทำให้ความไม่ถูกต้องได้รับการแก้ไข

6) แสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจของข่าวสาร

7) เป็นการทำหน้าที่ที่สมบูรณ์ของสื่อมวลชน

8) สร้างความน่าเชื่อถือให้องค์กร(สื่อ)

9) ช่วยผลักดันยอดขาย รวมถึงยอดโฆษณา

ในขณะที่ ผศ. สุนิสา ประวิชัย หัวหน้าศูนย์วิจัยกรุงเทพโพลล์ สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ ซึ่งทำการสำรวจความคิดเห็นต่อ*"การทำหน้าที่ของสื่อหนังสือพิมพ์"* โดยสุ่มตัวอย่างประชาชนใน 25 จังหวัด ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 2,708 คน สรุปผลได้ว่า ประชาชน

ส่วนใหญ่ คือ 62.3 % รับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์หลายฉบับ โดย 3 ใน 4 ให้เหตุผลว่าต้องการรับข่าวสารที่หลากหลายครบถ้วน อีก 1 ใน 4 ต้องการตรวจสอบความถูกต้องของข่าวสาร โดยเปรียบเทียบกับฉบับอื่น ซึ่งผู้ทำการสำรวจอ่านความหมายว่า ประชาชนคาดหวังการรับข่าวสารจากสื่อหนังสือพิมพ์ในแง่ความถูกต้องเที่ยงตรงและความลึกซึ้งของข้อมูลเรื่องราว

นัยยะดังกล่าวนี้ ปรากฏในการให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของผู้ให้สัมภาษณ์จากแวดวงวิชาชีพ ผู้บริหารหนังสือพิมพ์และนักวิชาการว่า ปัจจุบันนี้ สื่อ-วิทยุโทรทัศน์มีบทบาทในด้านความเร็วในการให้ข่าวสารอยู่แล้ว ดังนั้น จุดแข็งและศักยภาพที่แท้จริงของหนังสือพิมพ์ จึงอยู่ที่ความสามารถในการให้ข้อมูลข่าวสารที่รอบด้าน ครบถ้วนและเชิงลึก

น่าสนใจว่า สื่อหนังสือพิมพ์ที่เป็นยักษ์ใหญ่ของวงการ อย่างหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ โดย มานิจ สุขสมจิตร บรรณาธิการอาวุโส ก็ยอมรับว่า *"สื่อหนังสือพิมพ์จะมาทำอะไรแบบเดิมๆไร้แก่นสารอีกไม่ได้ เพราะผู้อ่านพัฒนาความรู้ขึ้นมาก สื่อจะหยุดนิ่งไม่พัฒนาตนเองไม่ได้ ข่าวสารต้องลงรายละเอียดลึก..."* (คอลัมน์"แมลงวันในไร่ส้ม" มติชนสุดสัปดาห์, มกราคม2548)

ที่กล่าวมานี้ คงยืนยันถึงความสำคัญของข่าวสืบสวน ในฐานะรายงานข่าวที่สามารถทำความจริงให้ปรากฏ ด้วยข้อมูลข้อเท็จจริงที่มีการค้นคว้า สืบเสาะในเชิงลึกและรอบด้าน ที่ไม่เพียงแต่จะมีผลในการพัฒนาศักยภาพของคนทำงานข่าวเอง หรือเป็นศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพ หากแต่เป็นทั้งความจำเป็นและความต้องการของสังคม

2. งานสำรวจวรรณกรรม

2.1 <u>ขอบเขตการศึกษา</u>

ด้วยเหตุดังนั้น โครงการวิจัย " ***แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์*** " จึงเกิดขึ้น เพื่อให้ได้ความรู้ความเข้าใจชุดหนึ่ง ที่จะมีผลต่อการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาความเป็นไปได้ในการนำเสนอข่าวเชิงสืบสวนในหนังสือพิมพ์ ให้มีมากขึ้นและอย่างมีคุณภาพ โดยสัมพันธ์กับการมีระบบสนับสนุน หรือกลไกการทำงานที่สร้างความเข้มแข็งยั่งยืน ทั้งนี้ โจทย์สำคัญของโครงการวิจัยนี้ มี 2 ประเด็นหลักคือ

- อะไรคือปัญหาหรือเหตุปัจจัยของการนำเสนอหรือไม่นำเสนอข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ (What is the problems)
- จะทำให้หนังสือพิมพ์นำเสนอข่าวเชิงสืบสวนให้มากขึ้นและอย่างมีคุณภาพได้อย่างไร ซึ่งรวมถึงแนวทางแก้ไขปัญหาเชิงระบบ ที่สอดคล้องกับบริบทของเหตุปัจจัยและมีความเป็นไปได้ (How to solve the problems)

ซึ่งในกระบวนได้มาซึ่งความรู้ความใจนี้ โครงการวิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. ***การสำรวจวรรณกรรม*** (Review Literature) จากตำราวิชาการ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เพื่อทำการศึกษากรอบทฤษฎี มาตรฐาน ตลอดจนนิยามข่าวสืบสวนในเชิงวิชาการ นิเทศศาสตร์ - วารสารศาสตร์ เพื่อใช้เป็นฐานความเข้าใจประกอบการวิเคราะห์ปัญหา และเหตุปัจจัย

2. ***การสัมภาษณ์เชิงลึก*** (In-depth Interview) บุคลากรดังนี้

- นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน
- บรรณาธิการ / หัวหน้าข่าว
- เจ้าของสื่อ / ผู้บริหารสื่อ / ฝ่ายการตลาด
- ผู้สื่อข่าวรางวัลอิศรา อมันตกุล และผู้สื่อข่าวรางวัลข่าวทุจริตเชิงสืบสวนยอดเยี่ยม

เพื่อตรวจสอบองค์ความรู้และฐานความเข้าใจเรื่องข่าวสืบสวนจากภาควิชาการและภาควิชาชีพในการประมวลปัญหาและเหตุปัจจัยของการนำเสนอ / หรือไม่นำเสนอข่าวสืบสวน ตลอดจนทัศนะความเข้าใจต่อปัญหา และข้อเสนอด้านแนวทางแก้ไข

3. ***การศึกษากรณีศึกษาในต่างประเทศ*** (Case study) เพื่อเจาะลึก ประมวลบทเรียน และความรู้ สำหรับการสังเคราะห์เป็นแนวทางและกลไกการแก้ปัญหาเชิงระบบ ตลอดจนเปรียบเทียบกับบทเรียนในบริบทสังคมไทย ซึ่งโครงการวิจัยได้เลือกกรณีศึกษา “ศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนแห่งฟิลิปปินส์” Philippine Center for Investigative Journalism – PCIJ และบทเรียนบางส่วนของ”ศูนย์ข่าวอิศรา” จังหวัดปัตตานี ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนที่ภาคใต้ ในสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

4. ***การประชุมระดมความคิด*** (Focus group) ระหว่างนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาชีพ หรือผู้ให้สมภาษณ์ทั้งหมด เพื่อระดมความคิดและทัศนะต่อทางออกและข้อเสนอการแก้ไข รวมถึงเป็นการตรวจสอบยืนยันความเป็นไปได้ของแนวทางที่เหมาะสม

5. ***การวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อเสนอ*** (Analysis) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลแลสังเคราะห์ข้อ เสนอต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาเชิงระบบ

2.2 <u>นิยามศัพท์</u>

ราชบัณฑิตสถาน ได้บัญญัติศัพท์ทางวารสารศาสตร์ Investigative News ว่า “การรายงานข่าวแบบสืบสวน” แต่ในวงการสื่อมวลชนทั่วไปมักเรียกว่า “ข่าวเจาะ” หรือ”ข่าวสืบสวนสอบสวน” และ “ข่าวสืบสวน”

อย่างไรก็ดี ทัศนะจากนักวิชาชีพเห็นว่า สมควรเรียกข่าวสืบสวนในภาษาอังกฤษที่ถูกต้องว่า Investigative Report หรือ Investigative Journalism เพราะข่าวสืบสวนเป็นมากกว่าความเป็นข่าวหรือnews เนื่องจากข่าวสืบสวนต้องมีความต่อเนื่อง และการคลี่คลาย

ประเด็น ซึ่งบางครั้งอาจนำเสนอในรูปแบบงานเขียนอื่นที่ไม่ใช่ข่าวก็ได้ เช่น บทสัมภาษณ์ บทบรรณาธิการ รายงานพิเศษ

ข่าวเจาะ หมายถึงข่าวที่ถูกรายงานอย่างเจาะลึก (in dept reporting) มีลักษณะแฉโพยข้อเท็จจริงที่ซุกซ่อนอยู่ ดังที่ โจเซฟ พูลิตเซอร์ นักหนังสือพิมพ์ระดับปรมาจารย์ชาวอเมริกันผู้ผลักดันข่าวสืบสวน และก่อตั้งรางวัลพูลิตเซอร์ บอกว่า เป็น“ข่าวที่ไม่ใช่เพียงสิ่งที่มองเห็น” ความหมายดังกล่าวนี้น่าจะมาจากวิธีปฏิบัติในการหาข่าว ที่มีลักษณะค้นหา ขุดคุ้ยข้อมูลข้อเท็จจริงให้ลึกไปกว่าตัวเหตุการณ์

ข่าวสืบสวนสอบสวน บุญเลิศ ช้างใหญ่(คชายุทธเดช) ได้อธิบายคำว่า "สืบสวน" โดยยกตัวอย่างการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ ที่จะต้องสืบสวนสอบสวน หาตัวคนร้ายหรือผู้กระทำผิดมาดำเนินคดีตามกฎหมาย ซึ่งในส่วนคนทำข่าวก็มีหน้าที่ขุดค้น สืบหาเปิดโปงพฤติการณ์อันมิชอบทั้งปวงที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนรวมมาเสนอให้ประชาชนคนอ่านได้รับรู้ หนังสือพิมพ์มักจะถือเอาการทำข่าวเชิงสืบสวน โดยเฉพาะข่าวทุจริตคอรัปชั่น เป็นโอกาสพิสูจน์ฝีมือและอุดมการณ์ความสามารถของนักข่าวและทีมงานในกองบรรณาธิการ ซึ่งเมื่อเปิดข่าวใดขึ้นมาแล้วต้องเดินหน้าต่อไปแบบ"กัดไม่ปล่อย" แม้ว่าอาจเผชิญอันตรายหรืออุปสรรคหรืออาจได้รับการเสนอผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อแลกกับการยุติข่าว

ข่าวสืบสวน มีความหมายเดียวกับข่าวสืบสวนสอบสวน เพียงแต่เรียกให้สั้นกระชับขึ้น

ข่าวที่ไม่เป็นข่าว (news that not make news)หมายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง แต่นักข่าวไม่ทราบ หรือไม่เห็นความสำคัญที่จะนำมาเสนอ หรือเกิดจากทัศนคติของตัวนักข่าวในการตัดสินว่าข่าวนั้นไม่เป็นที่สนใจของกลุ่มลูกค้าตน เช่น ข่าวคนจนถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น หรือข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง แต่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พยายามปกปิดหรือปิดกั้นไม่ให้ปรากฏเป็นข่าว ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นข่าวเกี่ยวกับการเอาเปรียบผู้ด้อยโอกาส การกระทำที่ฉ้อฉล ไม่ชอบธรรม ข่าววิกฤตการณ์ ข่าวเกี่ยวกับความมั่นคงและการคลัง ข่าวที่ไม่เป็นข่าว จึงอาจเป็นแหล่งที่มาของข่าวสืบสวนด้วย

จมูกข่าว (sense of news) หมายถึง ความสามารถ ประสบการณ์และความฉับไวในการมองว่าเหตุการณ์ใด/ปรากฏการณ์ใด จะเป็นข่าวในความสนใจของผู้รับสารมากน้อยเพียงใด และข่าวหรือเหตุการณ์นั้น ควรมีแง่มุมการนำเสนออย่างไรจึงจะน่าสนใจ นอกจากนี้ยังหมายถึงผัสสะหรือความสามารถในการได้”กลิ่น”ผู้เกี่ยวข้องและความไม่ชอบมาพากลของเหตุการณ์

หมากัดคนไม่เป็นข่าว – คนกัดหมาเป็นข่าว หมายถึงเหตุการณที่ถือเป็นความปกติธรรมดาของข่าว เช่น“ผู้ชุมนุมเรียกร้องรัฐบาลให้แก้ไขปัญหาราคาข้าวตกต่ำที่หน้าทำเนียบรัฐบาลมีจำนวนประมาณ100 คน“ ถือเป็นข่าวหมากัดคนคือ คาดเดาได้ว่ามีความเดือดร้อนและเรียกร้องการแก้ไขปัญหา เป็นอุบัติการณ์ซ้ำๆที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว แตกต่างจากข่าวคนกัดหมา เช่น ผู้

ชุมนุมกว่าครึ่งหมื่น นำฝูงควายปิดล้อมทำเนียบ ขู่ฆ่าตัวตายหมู่ หากรัฐไม่แก้ปัญหาราคาข้าวตกต่ำ" เป็นเหตุการณ์ที่กระทบใจ ผิดไปจากธรรมดา คาดเดาการดำเนินเรื่องได้ยาก

ตะกร้าข่าว หมายถึงระบบกองบรรณาธิการข่าว ที่องค์กรสื่อขนาดใหญ่ที่มีหนังสือพิมพ์ในเครือหลายฉบับ จัดให้เป็นระบบรวบรวมข่าวเหตุการณ์รายวันประเภทต่างๆ เช่น ข่าวทำเนียบ ข่าวกระทรวง ข่าวสิ่งแวดล้อม ข่าวเศรษฐกิจ โดยนักข่าวสายต่างๆทำหน้าที่ติดตามเขียนข่าวมาไว้ในตะกร้าข่าว ให้หนังสือพิมพ์ในเครือหยิบใช้ได้ตามความต้องการ ซึ่งนักข่าวที่ติดตามงานข่าวรายวันเหล่านี้ เรียกว่านักข่าวจเร และข่าวประเภทรายวันที่เกาะติดไปตามช่องทางข่าวต่างๆ ซึ่งอาจมีทั้งข่าวแจกหรือแถลงข่าวจากหน่วยงานต่างๆ เรียกอีกอย่างว่า ข่าว routine

ข่าวสีฟ หมายถึงข่าว exclusive ข่าวที่ได้รับจากแหล่งข่าวปิด หรือแหล่งข่าวชั้นสูงที่ยากแก่การเข้าถึง หรือแหล่งข่าวที่ให้สัมภาษณ์แก่นักข่าวคนนั้น / หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นเป็นการเฉพาะเท่านั้น

Hint ข่าว / Tip ข่าว หมายถึง เบาะแส ร่องรอยของข่าว ที่ทำให้นึกถึงบุคคลเกี่ยวข้องเหตุการณ์เกี่ยวข้องอื่นๆ หรือหมายถึงข่าวที่นำเสนอไปแล้วและมีผู้ให้ข้อมูล-เบาะแสเพิ่มเติม

Human interest ในทางวิชาการแปลความว่า "ความสนใจเยี่ยงมนุษย์" ซึ่งหมายถึงเรื่องที่อยู่ในอารมณ์ความสนใจของผู้คนส่วนใหญ่หรืออยู่ในกระแสสถานการณ์ ตัวอย่างเช่นดาราหรือคนเด่นดังที่มีคนรู้จักมาก แต่บางประเด็นซึ่งในสถานการณ์หนึ่ง อาจไม่อยู่ในความสนใจของผู้อ่าน แต่ในอีกสถานการณ์หนึ่งก็อาจเป็นความสนใจหรือ human interest ได้ เช่น กรณี IMF ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย

ข่าว pool หมายถึงข่าวรายวันที่ถูกรายงานในหนังสือพิมพ์หลายฉบับพร้อมกันและเหมือนกัน ซึ่งอาจเกิดจากการที่นักข่าวลอกข่าวกัน หรือฝากทำข่าวหรือได้รับข่าวแจกเหมือนๆกัน

ข่าวเดี่ยว หมายถึง ข่าวสำคัญที่นักข่าวหรือหนังสือพิมพ์ได้ข่าวมาและนำเสนอแต่เพียงฉบับเดียว ในอดีต ข่าวเดี่ยวถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของข่าวเชิงสืบสวน

ข่าวตาม หมายถึง ข่าวที่มีหนังสือพิมพ์ฉบับใดฉบับหนึ่งเปิดประเด็นหรือนำเสนอขึ้นมาแล้ว ฉบับอื่นๆไปติดตามประเด็นข่าวเดียวกันนั้น เพื่อนำเสนอแง่มุมอื่นๆที่แตกต่างต่อไป

2.3 ทฤษฎี / องค์ความรู้ในเชิงวิชาการและวิชาชีพ

โครงการวิจัยฯ นี้ พบว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ที่ผลิตโดยสถาบันการศึกษาหรือภาควิชาการ มีเป็นจำนวนน้อย และเกือบทั้งหมดเป็นหลักทฤษฎีหรือตำราที่ใช้ในการเรียนการสอนกระบวนวิชา"การสื่อข่าวขั้นสูง"ของสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ ในสถาบันอุดม ศึกษาต่างๆ

ในขณะเดียวกัน โครงการวิจัยฯได้พบองค์ความรู้ เอกสาร หลักฐาน หนังสือเล่ม ที่ผลิตโดยภาควิชาชีพ ซึ่งมีสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เป็นหลัก โดยส่วนหนึ่งเป็นการพัฒนาต่อยอดจากหลักทฤษฎีวิชาการ เพื่อใช้ในการฝึกอบรมนักข่าวบ้าง เพื่อการตีพิมพ์เผยแพร่ทั่วไปบ้าง รวมถึงเอกสารความรู้ในรูปบทความ การถอดเทปสัมภาษณ์ การจัดทำกรณีศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่กลั่นจากประสบการณ์ในอาชีพของนักข่าวอาวุโสจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในวงการว่า เป็นผู้มีใจรักการทำข่าวแนวสืบสวนและมีความชำนาญในงานข่าวประเภทนี้เป็นพิเศษ

เพื่อเป็นการประมวลความรู้ความเข้าใจในหลักคิด ทฤษฎี และเทคนิควิธี ตลอดจนทัศนะและปัญหาการทำงานข่าวเชิงสืบสวน อันจะทำให้ผู้สนใจได้เข้าถึงตัวบ่งชี้และมิติต่างๆที่ทำให้งานข่าวเชิงสืบสวน ที่แม้จะมีความสำคัญมากมหาศาลดังที่กล่าวมาข้างต้น กลับถูกผลิตและนำเสนอสู่สังคมเป็นจำนวนน้อย หรือขาดพลังการสื่อสารเท่าที่ควร ทั้งส่วนที่เกิดจากปัจจัยความรู้ความเข้าใจของตัวนักข่าวเอง และจากคุณลักษณะการทำงานข่าวสืบสวน ที่มีมาตรฐานสูงกว่างานข่าวทั่วๆ ไป

อนึ่ง ตัวอย่างงานสำรวจวรรณกรรมที่ปรากฏต่อไปนี้ ได้ทำการเรียบเรียง แปล(กรณีที่เป็นภาษาอังกฤษ) และตัดต่อเนื้อความ โดยมิได้บิดเบือนเนื้อหาสาระเดิม หากแต่เพื่อมิให้เนื้อหาเอกสารแต่ละฉบับเกิดความซ้ำซ้อน เพื่อเป็นการเปิดมุมมองต่องานข่าวสืบสวนอย่างครอบคลุมรอบด้านเท่าที่จะเป็นไปได้ และเพื่อให้สาธารณะเกิดความเข้าใจต่อความยาก ความสำคัญ อันเป็นปัจจัยรากฐานของการเสนอหรือไม่เสนอข่าวประเภทนี้ในสื่อหนังสือพิมพ์

1) *สายศิริ ด่านวัฒนะ*, รายงานวิทยานิพนธ์เรื่อง***การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย*** ปริญญานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปีการศึกษา 2548

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสำคัญต่อโครงการวิจัยเป็นอย่างสูงในแง่ที่ได้ตั้งโจทย์ปัญหาเบื้องต้นของงานวิจัย ไว้พ้องต้องกันกับโครงการวิจัยนี้บางประการ ได้แก่ในส่วนของ

- ปัจจัยเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย
- รูปแบบการส่งเสริมสนับสนุนการรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน
- ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย

ซึ่งจะได้อ้างอิง-เปรียบเทียบต่อไปในบทที่ 3 ***"ประเด็นปัญหาและข้อวิเคราะห์ "*** โดยในที่นี้จะขอกล่าวถึงแต่เพียงขอบข่ายเนื้อหาโดยสังเขปของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผลการวิจัยของสายศิริ พบว่า ข่าวเชิงสืบสวนแยกได้เป็น (1) ข่าวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขุดคุ้ย เปิดโปงการกระทำผิดต่างๆ ซึ่งมักเกี่ยวกับการทุจริตคอรัปชั่น (2) ข่าวที่มุ่งอธิบาย ให้ความรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติ ทั้งสองลักษณะมีความยาก ต้องใช้เวลาและทรัพยากรมาก จึงถือเป็นการรายงานข่าวชั้นสูง มีคุณค่าและความสำคัญ 4 ระดับคือ คุณค่าต่อสังคมและ

ประเทศชาติ ต่อวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ต่อองค์กรหนังสือพิมพ์ และต่อตัวนักข่าว กระบวนการรายงานข่าวเชิงสืบสวนต่างจากการรายงานข่าวทั่วไป ตรงที่จะต้องมีการวางแผนคล้ายคลึงกับการทำงานวิจัย เริ่มตั้งแต่การสืบค้น ค้นคว้าหาข้อมูลหลักฐานจากเอกสาร (paper trail) จากบุคคล (human trail) และข้อมูลอิเล็คทรอนิคส์ (electronic trail) การวิเคราะห์ เรียบเรียง ไปจนถึงการนำเสนออย่างต่อเนื่อง และอาจมีการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อขยายประเด็นและสร้างแนวร่วม ทำให้การรายงานข่าวมีพลังยิ่งขึ้น

งานวิจัยพบว่า ปัจจุบันมีการรายงานข่าวเชิงสืบสวนน้อยเกินไป แต่มีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพดีขึ้น กล่าวคือ มีข้อมูลและหลักฐานที่ชัดเจน และมีกระบวนการที่เป็นมาตรฐานสากลมากขึ้น หนังสือพิมพ์มีแนวโน้มที่จะร่วมมือกันในการทำข่าวเชิงสืบสวนมากขึ้นในบางกรณี เพื่อสร้างผลกระทบจากการเสนอข่าวพร้อมๆกัน และป้องกันการถูกคุกคามตอบโต้จากผู้เสียประโยชน์โดยลำพัง แต่ในอีกด้านหนึ่งพบว่า มีสภาพการแข่งขันกันในวงการหนังสือพิมพ์มากจนละเลยมารยาทหรือศักดิ์ศรีที่เคยยึดถือในอดีต จึงมีการทำ"ข่าวตาม"มากกว่า"ข่าวเดี่ยว" นอกจากนี้การพัฒนาทางเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้เสน่ห์ของการรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ลดลง เพราะข้อมูลข่าวสารถูกนำเสนอผ่านวิทยุ โทรทัศน์และสื่อประเภทอื่นที่รวดเร็วกว่า จนอาจกล่าวได้ว่า หมดยุคของการทำข่าวสืบสวนแบบ"พระเอกคนเดียว"ไปแล้ว

ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ ความยากของงานที่ต้องการทักษะ ความรู้และประสบการณ์สูง ปัญหาความเสี่ยงต่อการถูกฟ้องร้อง ปัญหาด้านจิตสำนึกอุดมการณ์และศักยภาพของนักข่าว การที่นักข่าวมีภาระงานมากไม่สามารถทุ่มเทให้กับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ปัญหาแบบแผนดั้งเดิมของการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ที่เน้น"ข่าวขาย" และปัญหาแบบแผนดั้งเดิมในการเปิดรับข่าวสารของประชาชน ปัญหาองค์กรหนังสือพิมพ์ไม่มีระบบสร้างแรงจูงใจที่ชัดเจนสำหรับนักข่าวให้เป็น"มือข่าวเจาะ" และการที่องค์กรวิชาชีพยังไม่มีการส่งเสริมสนับสนุนที่ได้ผลและเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง

การส่งเสริมสนับสนุน ควรเริ่มที่ตัวนักวิชาชีพและผู้ประกอบการหนังสือพิมพ์ ที่ต้องยึดมั่นในหน้าที่ของสื่อมวลชนร่วมกันโดยไม่แบ่งแยก กองบรรณาธิการต้องให้ความสำคัญเร่งสร้าง"มือข่าวเจาะ"รุ่นใหม่ และสร้างระบบจูงใจที่ดี องค์กรหนังสือพิมพ์ต้องทบทวนการทำงานและระบบการจัดการให้เท่าทันกับเทคโนโลยี และสภาพความซับซ้อนของปัญหาในสังคม องค์กรวิชาชีพควรแสวงหาความร่วมมือจากภายนอก เพื่อจัดระบบการส่งเสริมสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความแตกต่างในแนวทางของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ทั้งนี้ในการวิจัยต่อไป ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมทั้งนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ นักวิชาการ ผู้ประกอบการและประชาชน และควรวิจัยหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นด้วย

*2) ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์, **อานุภาพแห่งความจริง**, บทนำหนังสือ"ข่าวเจาะ",พิมพ์ครั้งแรก กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ openbook ,มิถุนายน 2548*

ประสงค์ ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ ด้านงานข่าวสืบสวนแห่งวงการหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน มีผลงานข่าวยอดเยี่ยมที่ได้รับรางวัลมากมาย ข่าวเปิดโปงทุจริตคอรัปชั่น เช่น กรณีเครื่องราช ฯ และกรณีซุกหุ้น สร้างการเรียนรู้ในประเด็นความโปร่งใสและผลประโยชน์ทับซ้อนแก่สังคมไทยเป็นอย่างมาก

เขาพูดถึงกระบวนการหาข้อมูล-ข้อเท็จจริงที่ถูกซุกซ่อนไว้โดยจงใจหรือไม่ก็ตามว่า"ต้องใช้วิธีการที่ในวงการหนังสือพิมพ์เรียกว่า การทำข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน เพื่อให้ได้ข้อมูล- ข้อเท็จจริงมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แล้วนำมาวิเคราะห์ แยกแยะ ปะติดปะต่อว่าตรงกับสมมุตติฐานหรือไม่ ถ้าไม่ ก็ต้องควรเปลี่ยนสมมุติฐานและทำการหาข้อมูลใหม่...

การทำข่าวเชิงสืบสวน มี 3 วิธีการหลักคือ

1. การติดตามข้อมูลด้วยเอกสาร (Paper trail) หมายถึงการหาเอกสารเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลหลักฐานในการนำเสนอข่าว ซึ่งข้อมูลประเภทนี้มีความน่าเชื่อถือมากที่สุด เป็นข้อมูลที่ผู้ถูกพาดพิงไม่สามารถปฏิเสธข้อเท็จจริงได้
2. การติดตามข้อมูลบุคคล (Human Trail) หมายถึงการติดตามข้อมูลบุคคลที่ตกเป็นข่าว เช่น การติดตามพฤติกรรมฐานะทางเศรษฐกิจ แหล่งที่อยู่ ซึ่งการได้มามีหลายวิธี ตั้งแต่การสะกดรอย การหาข้อมูลจากคนใกล้ชิด เพื่อสนับสนุนข้อเท็จจริงบางอย่าง เช่น คนที่ถือหุ้นหลายพันล้านบาท แต่กลับมีฐานะเป็นคนรับใช้
3. การติดตามข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต (Electronics Trail) หมายถึงการหาข้อมูลผ่านอินเตอร์เน็ตหรือเว็บไซต์ต่างๆ ซึ่งมีอยู่อย่างกว้างขวาง วิธีนี้อาจต้องอาศัยความชำนาญ และภาษาอังกฤษที่ยังเป็นอุปสรรคของนักข่าวไทย

*3) เสนาะ สุขเจริญ, **ข่าวสืบสวน**, พิมพ์ครั้งแรก กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Open book, พฤศจิกายน 2549*

ในส่วนของเสนาะ สุขเจริญ นักข่าวมือฉมังประจำหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ในเครือบริษัทมติชน เขียนถึงคุณสมบัติของการเป็นนักข่าวสืบสวน ไว้อย่างทะนงองอาจว่า " หน้าที่อันยิ่งใหญ่ของนักข่าวคือ การเสนอข้อมูลเชิงตรวจสอบเพื่อประโยชน์สาธารณะ(Public interest) อีกนัยหนึ่งก็คือ การทำข่าวสืบสวน โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่สื่อตกอยู่ภายใต้การชี้นำ ควบคุมจากรัฐ ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว ...ข่าวสืบสวนจึงเป็นการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ของนักข่าว เป็นการเปิด"พื้นที่สาธารณะ"เพื่อให้ผู้คนเข้าถึงความจริงอย่างเท่าเทียม ทำให้เกิดการเรียนรู้อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการแก้ปัญหา เป็นเครื่องมือที่ช่วยจรรโลงสังคมให้ยืนอยู่บนความถูกต้อง โปร่งใส"

นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่า “องค์ประกอบสำคัญของผู้ที่จะเป็นนักข่าวสืบสวนคือ ต้องมีใจเป็นธรรม รักความถูกต้อง...

ต้องกล้า – ที่จะเดินเข้าไปในพื้นที่เสี่ยงอันตราย เพื่อล้วงความลับ เอาข้อมูลหลักฐาน ข้อเท็จจริงออกมาตีแผ่ เช่น เดินทางไปถ่ายภาพบ้านพักส่วนตัวนักการเมืองที่มีพฤติกรรมร่ำรวยผิดปกติ ซึ่งบางครั้งอาจเผชิญสถานการณ์เฉพาะหน้า...

ต้องดื้อ – ไม่ยอมแพ้อะไรง่ายๆ ให้คิดว่าทำหน้าที่ต่อสู้กับ”ความไม่ถูกต้อง”มิใช่ต่อสู้กับ”คนไม่ถูกต้อง” ฉะนั้นจะก้มหัวหรือยอมแพ้ในเรื่องเหล่านี้ไม่ได้

ต้องมีวิญญาณเพชฌฆาต - พูดให้แรงคือการเป็นนักล่าหัวมนุษย์ขี้โกง อย่าใจอ่อนต่อผู้ฉ้อฉล แม้จะได้รับการหว่านล้อม

ต้องมีความอดทนสูง – หากต้องเปิดโปงพฤติกรรมมิชอบของคนที่อาจเป็นนักการเมือง นักธุรกิจ สิ่งที่ต้องเผชิญอย่างแน่นอนคือแรงเสียดทานจากภายในองค์กรและภายนอกองค์กร

4) *สมหมาย ปาริจฉัตต์ , **ข่าวเจาะ-เจาะข่าว**, พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร , 2543*

ปรมาจารย์อีกคนหนึ่งของวงการหนังสือพิมพ์ ปัจจุบันเป็นกรรมการผู้จัดการบริษัทมติชน กล่าวถึงข่าวเจาะหรือข่าวสืบสวนสอบสวนว่า “คือ ข่าวที่ได้มาด้วยการสืบค้นขุดเจาะเรื่องราวออกมาตีแผ่อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งพบข้อเท็จจริงที่ถูกต้องตามเหตุการณ์นั้นทุกประการ นักข่าวต้องเป็นผู้ไป***ขุดคุ้ย***มา ไม่ใช่เป็นข่าวที่มีอยู่แล้วนักข่าวเพียงแต่ไปรับเอามา

การรายงานข่าวสืบสวนสอบสวน หมายถึงข่าวที่ผู้สื่อข่าวสามารถเข้าถึงแหล่งข่าวแรก (first source) ซึ่งเป็นต้นตอของเหตุการณ์ จนกระทั่งค้นพบข้อเท็จจริงอันเป็นความจริงแท้(real fact) แล้ว***นำมาตีแผ่***จนสาธารณชนได้รับรู้อย่างถูกต้องกว้างขวาง...ข่าวสืบสวนสอบสวนต้องให้รายละเอียดในด้านลึกและด้านกว้างมากกว่าข่าวปกติ ใช้เวลาในการติดตามขุดเจาะและรายงานอย่างต่อเนื่องมากกว่า ผู้อ่านได้รับรู้ เกิดความคิดถึงสาเหตุของปัญหา การวิเคราะห์แง่มุมของข่าวที่เป็นระบบกว่า

การทำข่าวสืบสวนจึงไม่ใช่แค่การสอบถามบุคคลซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงอย่างผิวเผินหรือจากแหล่งข่าวในอีกระดับที่เป็นแหล่งข่าวชั้นสองหรือชั้นสาม เพราะจะทำให้ได้ข้อเท็จจริงในเรื่องนั้นไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ เสี่ยงต่อการถูกเบี่ยงเบนประเด็น ข่าวสืบสวนสอบสวนจึงเป็นข่าวที่ยกระดับจากการรายงานข่าวปกติธรรมดา จนเป็นข่าวที่ทำให้เกิดการติดตาม เบื้องหลังที่ซ่อนอยู่หรือปิดบังเป็นพิษเป็นภัยต่อสังคม ถูกนำมาเปิดเผย ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางและเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนสามารถยุติการกระทำเรื่องนั้นได้ในที่สุด

ลักษณะข่าวสืบสวนสอบสวนที่ดี คือ

1. มีความลึก คือได้สัมผัสถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น มิใช่แค่ได้มาจากการบอกเล่าเท่านั้น และพิสูจน์ได้ว่าสิ่งที่หนังสือพิมพ์นำมารายงานกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นเรื่องเดียวกัน

2. มีความกว้าง คือเกี่ยวข้องถึงบุคคล องค์กร มากกว่าข่าวปกติ เป็นข่าวที่คนส่วนใหญ่ในสังคมให้ความสนใจติดตาม

3. มีความซับซ้อน คือมีประเด็นหรือแง่มุมของข่าวหลายประเด็น หรือเกิดประเด็นขึ้นใหม่ตลอด

4. มีความแรง คือมีพลังมากกว่าข่าวปกติ สะท้อนการต่อสู้ที่เอาจริงเอาจัง หนักแน่น น่า เชื่อถือมากกว่า ผลกระทบของข่าวจึงมีมากกว่าข่าวปกติ คือกระทบเป็นวงกว้าง

5. มีความต่อเนื่อง คือมีการติดตามและนำเสนอติดต่อกันเป็นเวลานาน ซึ่งไม่จำกัดแน่นอนว่าเป็นระยะเวลาเท่าไหร่ ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของข่าวว่ามีประเด็น (ความเคลื่อนไหวใหม่ที่เกิดขึ้น) มากน้อยแค่ไหน แต่ข่าวสืบสวนสอบสวนควรมีประเด็นมากกว่าปกติ ทำให้การติดตามรายงานข่าวต้องเกาะติดต่อเนื่องเรียกว่ากัดไม่ปล่อย

6. ควรเป็นข่าวเดี่ยว(exclusive) ที่ได้มานำเสนอฉบับเดียวก่อนใคร หนังสือพิมพ์อื่นไม่มี หรือมีก็เป็นการนำเสนอติดตามในภายหลัง

7. มีลักษณะการเปิดโปง ขุดคุ้ยข้อเท็จจริง มีหลักฐาน เอกสาร ข้อมูลมายืนยันจนพิสูจน์ได้ชัดเจน สะท้อนการต่อสู้เพื่อความถูกต้องเป็นธรรม ไม่จำนนต่อการบิดเบือน ปิดกั้นข้อเท็จจริง

8. มีบทสรุป คือ หลังจากข้อเท็จจริงถูกค้นพบและนำมาตีแผ่ ต้องทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น เช่น มีการดำเนินการกับผู้กระทำความผิด กฎระเบียบถูกปรับปรุง จนทำให้เกิดความโปร่งใส เปิดเผยในที่สุด

เมื่อนำหลักการเรื่องการประเมินคุณค่าข่าว 10 ประการ มาพิจารณาได้แก่ ความสด immediacy ความใกล้ชิด proximity ความเด่น prominence ความผิดปกติ unusualness สิ่งที่มนุษย์สนใจหรือเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ human interest ความขัดแย้ง conflict ความลึกลับซับซ้อน suspense ความกระทบกระเทือน consequence ความก้าวหน้า progress และเพศ sex จะพบว่า ข่าวสืบสวนสอบสวนจะมีคุณสมบัติเหล่านี้ครบถ้วนมากกว่าข่าวปกติทั่วไป

องค์ประกอบสำคัญของข่าวสืบสวนสอบสวนไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเภทของข่าว แต่ขึ้นกับว่า ข่าวนั้นมีเงื่อนงำความผิดปกติ มีความเคลือบแคลงสงสัยถึงเบื้องหน้าเบื้องหลังของข่าวเพียงไร

ขั้นตอนการทำงานข่าวเชิงสืบสวน

1. ระบบคิด มุมมองต่อข่าว จากความสังหรณ์ใจ(hunch)ต่อสิ่งที่เกิดขึ้น หรือได้ประเด็น (tip) หรือมีผู้ชี้เบาะแส (hint) จนทำให้เกิดความสงสัยว่า ความเป็นจริงของเหตุการณ์นั้นน่าจะเป็นอีกอย่าง

2. ตั้งสมมติฐานก่อนสืบ คือการวิเคราะห์เบื้องหลังเหตุการณ์นั้นเอง จัดลำดับความเป็นไปได้ และนำสมมติฐานนั้นไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้ได้ประเด็นใหม่ๆ ขึ้นมาอีก

สามารถกำหนดเป้าหมายขั้นตอนการทำงานชัดขึ้น ว่าจะตั้งต้นติดตามประเด็นใดก่อน จะไปพบแหล่งข่าวใดก่อนหลัง

3. เป้าหมายชัด วางแผนช่วย โดยการประสานแผนงานข่าวและแผนงานคน จะให้ใครไปติดตามข้อเท็จจริงส่วนใด

4. ความรู้เทคนิคมีความจำเป็น นำเสนอหลากหลาย เพราะความรู้เทคนิคเชิงวิชาการในเรื่องนั้นๆ จะทำให้มีมุมมองข่าวกว้างขวางได้ประเด็นมากขึ้น ส่วนการนำเสนอควรให้ที่มาที่ไปของเหตุการณ์ ซึ่ง David Kaplan แนะนำลำดับขั้นตอนว่า จากประเด็นนำสืบ – ติดตามเบาะแส – ตั้งสมมติฐานในการสืบสวน – เรื่องใดที่มีคนทำแล้วควรเพิ่มเติมจากของเดิม – เสาะหาผู้เชี่ยวชาญ –หาเอกสารหลักฐานสนับสนุน – สร้างแหล่งข่าว – สัมภาษณ์ – วิเคราะห์และลำดับเรื่อง – การเขียนและบรรณาธิกรณ์ – สอบทานข้อเท็จจริงและทบทวนข้อกฎหมาย ทั้งนี้ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าจะต้องได้หลักฐานข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ถึงจะรายงานได้ เพราะข่าวสืบสวนสอบสวนทุกข่าว การได้ข้อมูลต่างๆจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามความลึกและผลกระทบของข่าวเกี่ยวโยงไปถึงผู้ใด

5. สำคัญต้องเรื่องจริง เงื่อนไขที่จะใช้ตัดสินใจว่าควรเริ่มต้นรายงานข่าวออกไปเมื่อใดขึ้นอยู่กับว่าข่าวนั้นเกิดขึ้นจริงหรือไม่ ประเด็นที่ได้มามีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด จะติดตามข่าวต่อไปได้มากน้อย ช้าเร็วเพียงใด ซึ่งข่าวที่รายงานออกไปจะทำให้มีข่าวคืบหน้าใหม่ๆเข้ามาอีก ผู้เกี่ยวข้องด้านหนึ่งก็จะติดต่อให้ข้อมูลเพิ่มเติม ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งก็จะพยายามทำลายหลักฐานให้หมดไปโดยเร็ว ขณะที่การรายงานข่าวออกไปจะเป็นการกดดันให้ผู้รับผิดชอบรีบดำเนินการสอบข้อเท็จจริงในเรื่องนั้นเร็วยิ่งขึ้น ทำให้การหาข้อมูลง่ายขึ้น

6. แหล่งข่าว ต้องตรวจสอบข่าวที่ได้มาทุกครั้งเพื่อป้องกันความผิดพลาด หรือตกเป็นเหยื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และความถูกต้องน่าเชื่อถือของข่าว

5) *รุ่งมณี เมฆโสภณ ,**ข่าวเจาะ**,วารสารสื่อมวลชนปริทัศน์ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2537*

อดีตนักข่าวบีบีซี. ซึ่งปัจจุบันเป็นนักหนังสือพิมพ์อาวุโส ในสังกัดเครือบริษัทผู้จัดการ กล่าวถึงคุณลักษณะของนักข่าวสืบสวนสอบสวน ซึ่งต่อมาได้ถูกอ้างอิงในที่ต่างๆ ดังนี้

1. จะต้องมีสปิริตของการทำงานเป็นทีม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

2. ควรผ่านการทำงานมาอย่างน้อย 5-8 ปี เพราะข่าวเจาะเน้นในด้านภูมิหลังและประสบการณ์ ต้องมีทักษะการเขียนในระดับดี เพราะข่าวประเภทนี้มักเป็นข่าวขนาดยาวและซับซ้อน

3. มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล และมีการเสนอข้อเท็จจริง ที่ผ่านกระบวนการค้นคว้าอย่างลึกซึ้งเพื่อทำให้ข่าวมีผลกระทบ

นอกจากนี้ รุ่งมณีอ้างถึงคุณลักษณะหรือองค์ประกอบข่าวสืบสวนสอบสวนตามหลักของสมาคมนักข่าวสืบสวนสอบสวนและบรรณาธิการ ของสหรัฐอเมริกา IRE หรือ Investigative Reporter and Editors ซึ่งมี 3 ประการคือ

1. เป็นการเจาะข่าวโดยนักข่าวเอง มิใช่เป็นรายงานหรือผลสรุปจากการเจาะข่าวของบุคคลใดหรือกลุ่มใด

2. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือมีความสำคัญเพียงพอต่อการรับรู้ของผู้อ่าน

3. เป็นเรื่องที่บุคคลบางคนหรือองค์กรบางองค์กรมีความพยายามที่จะปิดบังข้อมูลไม่ให้ปรากฏต่อสาธารณชน

6) *<u>คู่มือการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ชุด</u>**<u>เทคนิคการสัมภาษณ์และการทำข่าวเชิงสืบสวน</u>*** *<u>สถาบันพัฒนาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ร่วมกับมูลนิธิอาเซีย และมูลนิธิอาร์ เอช ลูซ พิมพ์ครั้งที่ 1. 2536 โรงพิมพ์ทีพีพริ้น จำกัด</u>*

เนื้อหาส่วนที่บรรยายโดย บุญเลิศ ช้างใหญ่ นักหนังสือพิมพ์อาวุโสผู้ขุดคุ้ยคดีเครื่องราชฯ กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของข่าวสืบสวนสอบสวน ดังนี้

1. ข่าวทั่วๆไปที่มีลักษณะการฉ้อฉลให้ต้องสืบหาความเป็นจริงต่อไป เช่น นักการเมืองคนหนึ่งพูดถึงการทุจริตในหน่วยงานใดโดยมิให้รายละเอียด

2. การกล่าวหาร้องเรียนในรูปบัตรสนเท่ห์ ที่ผู้ร้องส่งไปยังส่วนราชการที่รับผิดชอบและยังส่งมาที่หนังสือพิมพ์ด้วย หรือการแจ้งเบาะแสมาทางจดหมายโดยระบุพฤติกรรมอันส่อไปในทางไม่สุจริต

3. มีผู้มาให้ข้อมูลด้วยตนเอง

แหล่งข่าวที่ดีมีคุณค่า มักจะไม่ปรากฏตัวให้สาธารณชนได้รับรู้ เพราะอาจเป็นข้าราชการระดับเล็กๆ และการเปิดตัวอาจนำมาซึ่งการถูกฟ้องร้องดำเนินคดี

แหล่งข่าวเปิด หมายถึงบุคคลที่สามารถให้สัมภาษณ์แล้วหนังสือพิมพ์ระบุชื่อตำแหน่งได้ เช่นแหล่งข่าวในหน่วยราชการ เป็นผู้ที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับข้อเท็จจริง จะปิดบังข้อเท็จจริงไม่ได้ เพราะอาจถือว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

แหล่งข่าวปิด หมายถึงบุคคลที่พร้อมเปิดเผยข้อเท็จจริงแต่ไม่พร้อมเปิดเผยชื่อตัวเองจากเหตุผลข้างต้น ทั้งนี้แหล่งข่าวประเภทนี้นักหนังสือพิมพ์ต้องเก็บไว้เป็นความลับที่สุด

<u>ตัวอย่าง</u> กรณีอุบัติการณ์ลำน้ำพองเน่า โดยสุเมธ วรรณพฤกษ์ รองหัวหน้าศูนย์ข่าวภาคอิสาน หนังสือพิมพ์แนวหน้า บก.ข่าวหนังสือพิมพ์ขอนแก่นนิวส์

กรณีนี้เกิดจากมลภาวะทางน้ำอันเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ที่ก่อผลกระทบลามไปยังแม่น้ำอีก 2 แห่งคือลำน้ำชีและลำน้ำมูล สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน 6 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี สิ่งมีชีวิตในล้ำน้ำทั้ง 3 สาย ที่น้ำเสียไหลผ่านแทบจะสูญพันธุ์หมดสิ้น การประปาเกษตร ประมงหยุดชะงัก ทั้งนี้เบาะแสเริ่มต้นจากชาวบ้านในพื้นที่ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น แจ้งมายังนายสุเมธ จึงมีการส่งผู้สื่อข่าวไปตรวจสอบ ซึ่งประเด็นในการตามข่าวในเรื่องนี้คือสาเหตุ ของความเน่าเสียในลำน้ำ ความเดือดร้อนของประชาชน ผลกระทบที่ต่อเนื่องตามมา

แหล่งข่าวได้แก่ ชาวบ้านในย่านที่เกิดปัญหา เจ้าของโรงงาน องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ส่วนราชการได้แก่ เจ้าหน้าที่การประปา อุตสาหกรรมจังหวัด เจ้าหน้าที่โครงการชลประทาน ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อม หรือคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผลกระทบในระยะของการติดามเสนอข่าวเรื่องนี้ติดต่อกันประมาณ 2 เดือน (มี.ค.35-พ.ค.35) ประชาชนตื่นตัว เกิดกลุ่มรักน้ำพอง รักน้ำชี รักแม่มูล หน่วยราชการสืบสวนติดตาม มีการแจ้งความดำเนินคดีกับเจ้าของโรงงาน

7) ***<u>นางสาวชิณณา แจ้งมีสุข</u>*** *<u>สารนิพนธ์ปริญญาโท</u>* <u>วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2544 เรื่อง “การรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนกรณีพระโล้นวันชัย</u>W

ชิณณา ทำการศึกษาเรื่องนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ในการรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนของนักข่าวสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ว่ามีผลกระทบต่อสังคมเพียงใด และความสำคัญของการนำเสนอข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน ทั้งนี้ที่มาของการรายงานข่าวเรื่องนี้มาจากการได้รับแจ้งเบาะแสจากแหล่งข่าวที่เป็นชาวบ้านย่านนนทบุรีว่า มีพระรูปหนึ่งขับรถเบ็นซ์ 500 สีดำไปจอดไว้บริเวณอู่ซ่อมรถแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี เมื่อ 8.00 น.ของวันที่ 23 ต.ค. 2543 ผู้แจ้งเบาะแสสงสัยว่าจะเป็นพระปลอมหรืออาจร่วมขบวนการ โล้นค่าเฟ่ ซึ่งจากการติดตามพฤติกรรมของทีมข่าวพบว่าพระครูธรรมธรวันชัย แต่งกายเป็นฆราวาส และมีการแต่งกายเป็นนายทหารยศพันเอก เดินทางไปไหนต่อไหนกับหญิงสาว 2 คน ท้ายที่สุดตำรวจสามารถจับกุมพระครูธรรมธรวันชัย (วันชัย อุ่นทรัพย์) ในข้อหาผิดพ.ร.บ.เครื่องแบบทหารเท่านั้น เพราะจำเลยให้การปฏิเสธประเด็นความสัมพันธ์เชิงชู้สาว

ผลการศึกษา ชิณณา พบว่า วิธีการและกระบวนในการรายงานข่าวกรณีพระโล้นวันชัย ไม่ได้ยึดหลักตามกระบวนการที่เป็นทางการมากนัก แต่ใช้ประสบการณ์ในการทำข่าวของกองบรรณาธิการ ประกอบกับประสบการณ์ของนักข่าวและทีมข่าวที่สามารถบอกทิศทางของข่าว

อย่างไรก็ดีในขั้นตอนการทำข่าวสืบสวนสอบสวนกรณีนี้ ชิณณา ระบุว่า ขั้นตอนแรกในการเริ่มงาน ทีมงานได้คำนึงถึงขั้นตอนตามหลักวิชา กล่าวคือ การจัดระบบแนวความคิดในการมองปรากฏการณ์ ตั้งแต่เบาะแสข่าว แหล่งข่าว การวางเป้าในการค้นหาข้อมูลจากส่วนต่างๆ การสังเกตความเคลื่อนไหวของข่าวสารต่อปรากฏการณ์ มีการวางแผนงานในทีมข่าว และกองบ.ก. ซึ่งทำให้งานข่าวออกมาค่อนข้างเป็นไปตามลำดับ จนทำให้กระแสข่าวคดีพระโล้นวันชัยเป็นประเด็นที่สังคมจับตามอง และสื่อแขนงอื่นติดตามเสนอข่าว ทำให้คนตื่นตัวให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์อีกหลายรูปที่มีพฤติกรรมมิชอบ และมีพระอีกหลายรูปถูกจับในลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้คณะสงฆ์ได้ออกระเบียบเข้มงวดพระอุปัชฌาย์ ให้สอดส่องดูแลพระที่ตัวเองบวชให้ และเพิ่มบทบาทหน้าที่และกำลังของพระวินนิยาธิการ(ตำรวจพระ)

ชิณณา อ้างคำสัมภาษณ์ของ เฉลิมชัย ยอดมาลัย บรรณาธิการข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ซึ่งพูดถึงการรายงานข่าวสืบสวนสอบสวนในโทรทัศน์ไว้ว่า " เป็นสกู๊ปข่าว หรือรายงานพิเศษมากกว่า ซึ่งเป็นการรายงานข่าวที่มีพื้นฐานเบื้องต้นมาจากการรายงานข่าวประจำวัน (day to day reporting) เพราะการรายงานข่าวโทรทัศน์เชิงสืบสวนคือ การรายงานข่าวเบื้องลึกที่มีต้นเรื่องมาจากข่าวประจำวัน เช่น ข่าวฆ่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ การค้ายาเพสติด เป็นต้น ซึ่งการรายงานข่าวแบบนี้ เน้นการฉายภาพเหตุการณ์อย่างรอบด้าน เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจเนื้อหาสาระ ความเป็นมาของข่าว พัฒนาการของสถานการณ์ การคลี่คลาย และการวิเคราะห์สถานการณ์ รวมถึงการมีข้อสรุปที่ชัดเจน

***8) David Kaplan** , การประชุมสัมมนาผู้สื่อข่าวเรื่อง**เทคนิคการรายงานข่าวสืบสวนสอบสวน** โดยสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย ร่วมกับ Freedom Forum ณ โรงแรมดุสิตรีสอร์ท ชะอำ 26-28 พ.ศ.2537*

David Kaplan อดีตบรรณาธิการบริหาร และบรรณาธิการข่าว ประจำศูนย์สืบสวนสอบสวนในซานฟรานซิสโก บรรยายถึงองค์ประกอบต่างๆของข่าวสืบสวนสอบสวนดังนี้

1. systematic inquiry and critique คือ การสืบหาองค์ความรู้และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ
2. in dept, long term research and reporting คือการวิจัยค้นคว้าและการรายงานข่าวในระยะยาวอย่างเจาะลึก
3. tenacious and determined digging คือการขุดคุ้นอย่างมุ่งมั่นและไม่ลดละ
4. documentary research , the use of public records ,following the paper trail คือการค้นคว้าเอกสาร การใช้บันทึกเอกสารสาธารณะ การแกะรอยเอกสาร
5. extensive interviewing คือการสัมภาษณ์อย่างกว้างขวาง
6. crime-solving tools and techniques ,like a police detective or public prosecutor คือเครื่องมือและกลวิธีสืบสวน เหมือนที่นักสืบหรืออัยการใช้
7. serving as a court of last resort , offering a voice to those unheard คือการทำหน้าที่เป็นที่พึ่งสุดท้ายเพื่อความยุติธรรม เป็นปากเสียงให้กับผู้ไร้สิทธิไร้เสียง
8. bringing together disparate information into a cohesive whole คือการนำข้อมูลที่กระจัดกระจายมาปะติดปะต่อเป็นเรื่องราว
9. doing stories uncovered by the rest of the news media คือการทำข่าวที่สื่อมวลชนอื่นไม่ได้เสนอ
10. exposing information others want kept secret คือการเปิดโปงข้อมูลที่มีผู้ต้องการปิดเป็นความลับ

11. groundbreaking , revelatory reporting that adds significantly to the public record and public debate คือการรายงานข่าวเปิดโปงและกรุยทางเพื่อให้ข้อมูลใหม่แก่สาธารณะและเสริมการอภิปรายสาธารณะอย่างสำคัญ

12. watch-dogging power , focusing on the accountability of individuals and institutions that wield power คือการเป็นยามระวังภัย พุ่งเป้าไปที่ความรับผิดชอบของบุคคลและสถาบันที่ใช้อำนาจ

9) ***Hugo de Burgh,*** *Investigative Journalism context and Practice . London : Routledge, 2000*

การรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน คือการค้นหา truth และการขุดคุ้ยเพื่อระบุถึงความผิดปกติของเหตุการณ์ มีลักษณะใกล้เคียงกับงานของตำรวจ ทนาย หรือผู้ตรวจสอบ โดยวิชาชีพเหล่านี้มีกฎหมายรองรับ แต่นักข่าวต้องขุดคุ้ยเพื่อเปิดเผยข้อมูลให้เป็นที่รับรู้ต่อสาธารณะ ซึ่งข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนจะเป็นข่าวที่ “เปิดเรื่องขึ้นมาใหม่” และเป็นสิ่งสำคัญที่คนต้องรู้ มักเกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม ทั้งนี้วิธีการในการติดตามและต่อข่าวประเภทนี้ใช้วิธีการไม่แตกต่างกับการวิเคราะห์ข่าว เพราะต้องศึกษาเนื้อหา ตั้งคำถามกับเนื้อหาทุกแง่ทุกมุม เพื่อแตกประเด็นซึ่งนำไปสู่การได้ข้อเท็จจริงที่ลึกและถูกต้อง จากบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลได้ตรงและถูกถ้วน

ที่มาที่ไปของการเกิดการรายงานข่าวแบบสืบสวนสอบสวน คือ

ตัวอย่าง ในประเทศอังกฤษ เริ่มตั้งแต่ปี 1960 ช่วงนั้นหนังสือพิมพ์อังกฤษต้องแข่งขันกับโทรทัศน์ ผู้ชมหันไปสนใจโทรทัศน์มากขึ้น หนังสือพิมพ์จึงมีการปรับตัว เริ่มมีการเสนอสารคดีเชิงข่าว มีรูปภาพ นักวิชาการชื่อ Doig อธิบายสภาพการณ์ในช่วงนั้นว่า ขณะที่การรายงานข่าวไม่ได้ตอบคำถามจริงๆแก่ผู้ชม ผู้ชมก็สงสัยและตั้งคำถามกับข่าวชิ้นนั้นว่า เป็นจริงตามที่รายงานหรือ ซึ่งคนก็เริ่มหันมาสนใจการสืบสวนสอบสวนเหตุการณ์มากขึ้น ข่าวสืบสวนสอบสวนจึงเกิดขึ้นเพื่อเปิดโปง เปิดเผย บรรดาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงแต่ไม่เคยมีใครรู้มาก่อน และมักแอบๆซ่อนๆอยู่ เช่น การรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนเรื่อง คนจนในถิ่นทุรกันดาร ซึ่งคนในเมืองไม่เคยทราบและไม่เคยรู้ว่าคนเหล่านี้อยู่กันลำบากอย่างไร เพราะเหตุใด

นอกจากนี้ การรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนบางครั้งมันอาจทำให้เกิด public figure มีการสร้างคำใหม่ๆขึ้นมาพร้อมๆกัน หรืออย่างปี 1963 ก็มีข่าวสืบสวนสอบสวนเด่นๆออกมา 2เรื่องคือ เรื่องความสัมพันธ์ 3 เส้าระหว่าง รมต.คนหนึ่ง เจ้าหน้าที่ลับของรัสเซีย และนางทางโทรศัพท์ ในรายการ News of the World และเรื่องเจ้าของที่พัก ซึ่งเป็นอาชญากร และคอยก่อกวนผู้เช่า ซึ่งเปิดเผยในรายการ Sunday Times

ปี 1969 หนังสือพิมพ์ Times ใช้เครื่องมือดักฟัง เพื่อรวบรวมหลักฐานและเปิดโปงการคอรัปชั่นของตำรวจนครบาล หรืออย่างปี 1961 รายการ Private eye ซึ่งประสบความสำเร็จมาก โดยเฉพาะการเปิดโปงเรื่อง นายกรัฐมนตรี เจมส์ คัลลาแฮน คอรัปชั่นสัญญาเช่าตึก

ปี 1967 นายเดวิด โพลไรท์ ตั้ง Investigation Bureau ผลงานเด่นๆ เช่น การเปิดเผยการฆ่าหมู่ชาวอูกันดาโดยประธานาธิบดี Idi Amin และความเจ็บป่วยของคนงานในโรงงานอุตสาห กรรมของอังกฤษ

สรุปว่า ที่กล่าวมาทำให้ การรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนกลายเป็น Trend ขึ้นมา นับแต่ทศวรรษนั้นต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

10) David spark ,Investigative Reporting A Study in technique . Focal Press, 1999

พูดถึงข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนเป็นเรื่องอะไรก็ได้ไม่จำกัด แต่เรื่องนั้นจะต้องเป็นเรื่องที่เป็น series มีความต่อเนื่องยาวนาน และซุกซ่อนอยู่ นักข่าวต้องสืบสวนพิสูจน์ว่ามันจริงหรือไม่

ปกตินักข่าวอาจแบ่งเป็น general reporter หมายถึงนักข่าวธรรมดาที่ตามประเด็นข่าวในแต่ละวัน ส่วน specialist reporter ก็จะมีความชำนาญในสายนั้น แต่ก็ยังตามประเด็นในแต่ละวัน ส่วน investigative reporter ก็อาจมาจากทั้ง 2 แบบที่มีจิตใจสืบสวนสอบสวน ซึ่งคุณลักษณะคือต้องเป็นผู้ที่พร้อมฟังข้อมูลจากทุกคน ไม่ยึดหลักการจัดการบริหารตามแนวปกติของงานข่าวมากนัก คือก้าวข้ามจากการทำงานแบบ routine เพราะงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนต้องใช้เวลายาวนาน เพื่อเก็บรายละเอียดของเรื่องให้มากที่สุดและต้องศึกษาเรื่องอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ต้องสนใจคนกลุ่มอื่นๆที่ไม่อยู่ในแวดวงของเรื่องว่า เขาพูดถึงเรื่องนี้อย่างไรกันบ้าง

ต้องเข้าหาแหล่งข่าวลึกๆที่เป็นผู้รู้เรื่องนั้นจริง เน้นการรวบรวมบรรดาข้อเท็จจริงที่ผู้มีส่วนร่วมอาจพยายามปิดบังหรือทำลาย หรือหาข่าวจากคนที่เราอาจมองข้าม (อาจเป็นเจ้าหน้าที่ตัวเล็กๆในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นที่มีข้อมูลลึก) บางครั้งการให้ข้อมูลก็อาจมาจากการโกรธเคืองหัวหน้าของตนเองที่ทุจริต

การได้ข่าวประเภทนี้อาจความบังเอิญ หรือการอยู่ถูกที่ถูกเวลา แต่การอยู่ถูกที่ถูกเวลานั้นพอสร้างกันได้จากการมีความกระหายสงสัยใคร่รู้ มีลูกตื๊อ เมื่อเบาะแส จากนั้นต้องศึกษาเรื่องนั้นๆอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้เห็นแง่มุมว่า มันเกี่ยวข้องกับใคร หน่วยงานส่วนไหนบ้าง เราต้องไปเอาข้อมูลที่ใครบ้าง ดังนั้น จึงต้องมีการรวมทีมจากหลายส่วนเพราะบางเรื่องพัวพันไปหลายหน่วยงาน

11) John Ullmann ,Investigative Reporting Advanced Methods and Technique,Newyork : St.Martin's Press , 1995

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ ยกคำนิยามของ Robert Green แห่ง News Day มาแสดง ซึ่ง Robert ให้นิยามว่าเป็นการรายงานเรื่องราวของคนหรือองค์กรที่ต้องการเก็บเรื่องนั้นๆไว้เป็นความลับโดยไม่อยากให้คนอื่นรู้ ทั้งนี้มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) ไม่ใช่การรายงานผลการ

สอบสวนของที่คนอื่นทำไว้ แต่เป็นการรายงานที่เริ่มต้นโดยนักข่าว 2) เรื่องราวที่รายงานมีความสำคัญเพียงพอสำหรับผู้อ่านและสังคม 3) สิ่งที่รายงานนั้นเป็นสิ่งที่ถูกพยายามปกปิดหรือซุกซ่อนไม่ให้สาธารณะรู้

เช่น การรายงานข่าวเรื่องโครงการเพนตากอนของรัฐบาลสหรัฐฯ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสงครามเวียดนาม เป็นรายงานโดยรัฐบาลเองแล้วนักข่าวนำมารายงานในหนังสือพิมพ์ แตกต่างกับ ข่าวคดีวอเตอร์เกท ที่เริ่มต้นโดยนักข่าวขุดคุ้ยเรื่องราวรวบรวมจนได้บทสรุปทั้งหมด กระทั่งสุดท้ายประธานาธิบดีนิกสันต้องพ้นจากตำแหน่ง ดังนั้นแบบหลังนี้ จึงจัดเป็นการรายงานข่าวสืบสวนสอบสวน

ข่าวสืบสวนสอบสวนมักเริ่มจากการมีเหตุผลที่จะทำให้เชื่อว่า มีบางสิ่งบางอย่างเกิดความผิดพลาดขึ้นโดยมีใครบางคนเป็นผู้ทำ

อุปสรรคในการทำข่าวสืบสวนสอบสวน

1. การเข้าถึงข้อมูล เพราะยากที่จะหาบุคคลยินยอมให้ข้อมูลเกี่ยวการกระทำผิดนั้นๆ นอกจากนี้เอกสารที่เป็นบันทึกหลักฐาน มักเป็นความลับ ยากที่นักข่าวจะได้รับ บางทีจึงต้องใช้เวลานานและมีค่าใช้จ่ายสูงในการค้นคว้าติดตาม
2. การหาผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆมาให้ข้อมูล
3. การละเลยบางประเด็น เพราะการทำข่าวแบบนี้ ยากที่จะหาภาพรวม และเครื่องมือที่จะช่วยทำความกระจ่างในเรื่องนี้ทั้งหมด หากแต่ต้องใช้การวิเคราะห์ ปะติดปะต่อ
4. ความกดดัน โดยบางครั้งนักข่าวได้รับแรงกดดันจากบรรณาธิการ หรือสำนักพิมพ์ นอกจากนี้เรื่องเวลาคือศัตรูสำคัญ เพราะนักข่าวนอกจากจะทำงานภายใต้ความกดดันจากห้องข่าวที่ต้องการเห็นผลงานรายวัน ยังได้รับความกดดันจากนักข่าวสำนักพิมพ์อื่นที่แข่งขันกัน
5. กฎหมาย และการฟ้องร้องจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

12) Investigative Reporting *(Second Edition), Peter Benjaminson and David Anderson; Iowa State University Press, Ames, Iowa, USA, 1990*

พื้นฐานการทำงานข่าวสืบสวนสอบสวน ไม่แตกต่างจากการทำงานของผู้เชี่ยวชาญอื่น ๆ ที่ต้องใช้ความเอาใจใส่ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง ตรรกะเหตุผล และความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล เช่นเดียวกับที่นักกฎหมายที่ดีต้องทำเมื่อเตรียมการพิจารณาคดี นักโบราณคดีทำเมื่อขุดทดสอบซากปรักโบราณ และนักประวัติศาสตร์ทำเมื่อวิเคราะห์ประวัติศาสตร์

นักข่าวสืบสวนสอบสวนอาจต้องเผชิญความรู้สึกเกลียดชังและการต่อต้าน การปกปิดจากผู้กระทำผิด ซึ่งอาจมีตั้งแต่เจ้าหน้าที่รัฐบาล นักการเมืองคอรัปชั่น กิจกรรมของบริษัท องค์กรการเมือง องค์กรการกุศล หรือแม้แต่รัฐบาลต่างชาติ

นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนจึงต้องมีจรรยาบรรณของการรายงานข่าว เพราะเทคนิคพื้นฐานของการรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน บางครั้งถูกมองว่าเป็นการจัดฉากล่อลวง ผิดจรรยาบรรณหรือแม้กระทั่งผิดกฎหมาย เนื่องจากข่าวประเภทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอเรื่องการคอรัปชั่นและการกระทำผิดกฎหมายให้เป็นที่รับรู้ของสาธารณะ แต่ผู้กระทำผิดส่วนใหญ่มักจะพยายามปกปิด ทำลายหลักฐาน ทำให้นักข่าวผู้ทำการสืบสวนสอบสวนต้องหาข้อมูลเพื่อยืนยันสิ่งที่จะนำเสนอ เช่น การปลอมตัวเพื่อหาข้อมูล

บางครั้งนักข่าวอาจทำผิดพลาด บางครั้งเขียนข่าวเกินจริง และบางครั้งมีผลประโยชน์ทับซ้อน การรายงานข่าวจึงมีลักษณะของสิ่งที่นักข่าวต้องการได้ยินหรือนำเสนอ มากกว่าการที่แหล่งข่าวตั้งใจจะให้ข่าว หากหนังสือพิมพ์หรือสถานีโทรทัศน์รายงานข่าวที่ผิดพลาดก็ควรถูกสืบสวนสอบสวนและรายงานต่อสาธารณะด้วยเช่นกัน แต่นักข่าวต่างสำนักก็มักเพิกเฉยไม่มีการตรวจสอบและสืบสวนการทำงานระหว่างกัน ด้วยเหตุผลว่าจะเป็นการทำลายความน่าเชื่อถือของผู้อื่นและสาธารณะก็ไม่สนใจปัญหาของสื่อด้วย

การคอรัปชั่นของสื่อหรือการรับสินบน มีรูปแบบตั้งแต่การเลี้ยงอาหารจนถึงการให้เครื่องดื่มหรือสิ่งของในโอกาสสำคัญต่างๆ ซึ่งองค์กรสื่อส่วนใหญ่จะมีกฎในการรับสิ่งของให้พนักงานถือปฏิบัติ แต่นักข่าว โดยเฉพาะนักข่าวสืบสวนสอบสวนและนักข่าวการเมืองต้องระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งในการรับสิ่งของเพื่อหลีกเลี่ยงเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน ที่จะมีผลต่อการรายงานข่าวที่เที่ยงตรง นอกจากนี้นักข่าวไม่ควรใกล้ชิดสนิทสนมกับแหล่งข่าวมากเกินไป และไม่ควรสร้างเรื่องหรือจัดฉากเพื่อเรียกรับผลประโยชน์

สิ่งที่ยากในการรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน คือ เรื่องคุณภาพของข่าว ข้อเท็จจริงที่ควรนำเสนอ จรรยาบรรณและข้อกฎหมายในการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงควรถูกนำเสนอในมุมมองแบบไหน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังคงเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ระหว่างนักข่าวและบรรณาธิการ

โอกาสหรือประเด็นในการสืบสวนสอบสวนเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา เช่นเรื่องมาตรฐานของระบบการศึกษา มาตรฐานของระบบสาธารณสุข ระบบภาษีที่ไม่ยุติธรรม และการคอรัปชั่นของเจ้าหน้าที่ เป็นต้น การเลือกประเด็นที่จะทำการสืบสวนเป็นเรื่องสำคัญมาก เนื่องจากเรื่องที่เลือกมานำเสนออาจส่งผลต่อคุณภาพสังคมส่วนรวมที่ดีขึ้นได้ หรือหากเลือกประเด็นที่ไม่น่าสนใจมานำเสนอก็จะไม่ได้รับความสนใจจากสาธารณะ ซึ่งในการเลือกประเด็นที่จะทำการสืบสวนสอบสวน ไม่ใช่เพียงแค่เลือกประเด็นที่มีนัยสำคัญเท่านั้น แต่อย่างน้อยจะต้องคำนึงถึงการรวบรวมข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องว่ามีความยากง่ายเพียงใด และการนำเสนอจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในระดับใด

ประเด็นทั่วไปในการสืบสวนสอบสวน เช่น เรื่องการซื้อขายที่ดิน การเก็งกำไรอสังหาริมทรัพย์ หรือธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่รัฐ การให้และรับสิ่งของของนักการเมืองซึ่งมีหลาย

รูปแบบ เช่น การให้หุ้น การร่วมเป็นหุ้นส่วน การจัดหาบ้านและรถราคาถูก ค่าจ้างที่ปรึกษา ค่านายหน้า การให้กรมธรรม์ประกันภัย หรือแม้แต่ให้ค่าธรรมเนียมต่างๆ

สถาบันที่ก่อตั้งมาเป็นระยะเวลานาน บางครั้งก็อาจเป็นประเด็นในการสืบสวนสอบสวนได้ การศึกษาและสอบสวนในเชิงลึกมักจะเปิดเผยระบบ การจัดลำดับชั้น การเติบโตขององค์กร และแบบแผนเครือข่ายการเชื่อมโยงกับองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้อง

นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนบางคนทำการสืบสวนเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ (Individual) และนำเสนอต่อสารธารณะในมุมมองด้านการปฏิรูปหรือการพัฒนา

การสืบสวนสอบสวนสถาบัน (Institute) ก็คือการสืบสวนกลุ่มคน ซึ่งจำเป็นต้องทำการสืบสวนสอบสวนปัจเจกบุคคล (Individual) คือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องด้วย

ในการทำงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนที่มีความรับผิดชอบควรหลีกเลี่ยงประเด็นละเอียดอ่อนที่ไม่มีนัยสำคัญ และทำการติดตามสืบสวนด้วยความรอบคอบระมัดระวัง และให้ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะด้วย

แหล่งข่าวและการรวบรวมข้อมูลหลักฐาน

นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน จะต้องทำการประเมินแหล่งข่าว และคัดเลือกแหล่งข่าวแตกต่างกันไปตามลักษณะของนักข่าวและหนังสือพิมพ์ การสืบสวนเรื่องราวคือวิธีการหนึ่งที่จะแสวงหาแหล่งข่าว แต่ยังมีอีกหลายวิธีสำหรับนักข่าวซึ่งถือว่าอยู่ในตลาดข้อมูลข่าวสารที่จะได้มาซึ่งแหล่งข่าวที่มีคุณภาพ หากนักหนังสือพิมพ์สนใจในข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับบุคคลซึ่งต้องสงสัยว่ากระทำผิด อาจจะเสนอบรรณาธิการเพื่อทำการติดตามสืบสวนหาข่าวเกี่ยวกับบุคคลนั้นได้ โดยการหาแหล่งข่าวที่รู้ข้อมูลเชื่อมโยงเกี่ยวกับบุคคลนั้น นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนที่มีประสบการณ์มักจะระมัดระวังการกล่าวถึงบุคคลที่ตนเองกำลังติดตามหาข่าว เพื่อไม่ให้แหล่งข่าวตื่นกลัว

วิธีการที่มีประสิทธิภาพในการหาแหล่งข่าวอีกวิธีหนึ่งคือ การติดตามรายการทอล์คโชว์ ผู้ชมสามารถได้ยินเสียง เห็นหน้าและท่าทางของผู้ที่ออกรายการ ซึ่งนักข่าวพบว่ามักจะมีการแสดงออกที่ผิดปกติ เมื่อมีการถามคำถามในประเด็นอื่นที่นอกเหนือจากที่ได้มีการเตรียมไว้

นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนที่มีประสบการณ์จะพยายามทำความรู้จักผู้คนให้มาก และจะพยายามสอบถามรวบรวมข้อมูลทุกครั้งที่มีโอกาสได้พบปะ โดยจะไม่จดบันทึก แต่พยายามทำตัวตามสบายขณะพูดคุย ใช้วิธีจดจำให้มากที่สุด พูดน้อยและฟังมาก และที่สำคัญคือรู้ในจุดที่แหล่งข่าวให้ความสนใจ

แหล่งข่าวที่เกิดขึ้น อาจจะเกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐที่รู้เห็นการกระทำผิดและต้องการให้สาธารณชนรับรู้ แหล่งข่าวที่เปิดเผยข้อมูลเพื่อการแก้แค้นส่วนตัว สายสืบที่เป็นคนวงใน หรือข้อมูลบางอย่างอาจเกิดจากการซุบซิบนินทาถึงเรื่องงานของผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนต้องเก็บรักษาข้อมูลของแหล่งข่าวเป็นความลับ และต้องตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากแหล่งข่าว เพราะนักข่าวคือผู้ที่ต้องรับผิดชอบข่าวที่นำเสนอออกไป

แหล่งข่าวบางแหล่ง เช่น ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ มักมีการรวบรวมข้อมูลเอกสารไว้ รวมถึงมีการศึกษาค้นคว้าในเรื่องต่างๆอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งช่วยให้นักข่าวเชิงสืบสวนสามารถรวบรวมข้อมูลได้ง่ายขึ้น

ในการรวบรวมข้อมูลหลักฐาน มารถจำแนกข้อมูลได้ 3 ประเภทคือ

1. บันทึกข้อมูลที่กฎหมายอนุญาตให้เปิดเผยต่อสาธารณะได้
2. บันทึกข้อมูลที่กฎหมายห้ามไม่ให้เปิดเผยต่อสาธารณะ
3. บันทึกข้อมูลที่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้

นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนที่ดี ไม่ยอมรับการจำแนกประเภทของบันทึกข้อมูลข้างต้น โดยเฉพาะบันทึกข้อมูลที่กฎหมายห้ามไม่ให้เปิดเผยต่อสาธารณะ ความสำคัญของการจำแนกประเภทบันทึกข้อมูลข้างต้นเกี่ยวข้องกับวิธีการที่จะใช้ในการรวบรวมข้อมูลในแต่ละประเภท รวมถึงความยากง่ายในการรวบรวมข้อมูลด้วย

ในการรวบรวมข้อมูลต้องศึกษาถึงชนิดของข้อมูล สถานที่เก็บข้อมูล แหล่งข่าวซึ่งสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ และใครที่มีข้อมูลเหล่านี้บ้าง

บุคคลส่วนใหญ่ที่มีข้อมูลที่เป็นที่สนใจของนักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน มักได้แก่ นักกฎหมาย ผู้เชี่ยวชาญความรู้เฉพาะสาขา นักสิทธิมนุษยชน เสมียนศาล เสมียนอำเภอ บรรณารักษ์ นักวิจัย นักวิชาการ นักการเมือง เจ้าหน้าที่รัฐบาล นักสืบเอกชน นักศึกษา อาจารย์ นักข่าว บรรณาธิการ และ Lobbyists

ในวงจรชีวิตของมนุษย์ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการเซ็นต์เอกสาร และการทำทะเบียนข้อมูล เช่น เกิด เรียน แต่งงาน หย่าร้าง รับเงินเดือน บริจาคเงินให้การกุศล ซื้อและขายรถยนต์ ท่องเที่ยว ซื้อสินค้า เปลี่ยนชื่อ ทำธุรกิจ รับราชการ สมัครสมาชิกห้องสมุด ยืมหนังสือ ซื้อหุ้น ขออนุญาตพกพาอาวุธ และตาย ซึ่งทะเบียนเอกสารต่างๆเหล่านี้มีประโยชน์สำหรับการรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน ที่สำคัญคือนักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนจำเป็นต้องรู้ว่าจะหาข้อมูลเหล่านี้ได้จากที่ใดบ้าง

***13) Investigative Reporting** by Clark R. Mollenhoff Macmillan Publishing Co.,Inc. New York,1981.*

สิ่งที่สาธารณะจะต้องรับรู้ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับการดำเนินกิจการสาธารณะของรัฐ เช่น การปฏิรูปด้านต่างๆ สวัสดิการสังคม ความมั่นคงของประเทศ และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เพื่อสนองประโยชน์สาธารณะ ซึ่งต้องใช้นักข่าวที่มีความรู้ ทำงานหนัก มีเป้าหมาย และไม่มีความเอนเอียง เพื่อทำการวิเคราะห์ให้ลึกกว่าท่าทีการบริหารที่แสดงออกโดยรัฐ

และต้องใช้ความพยายามที่แท้จริงเพื่อรวบรวมข้อมูลหลักฐานที่เกี่ยวกับการบริหารงานที่ผิดพลาดและการคอรัปชั่นต่างๆ รวมถึงตรวจสอบทิศทางการปฏิบัติงานของผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการ

นักข่าวที่ขาดประสบการณ์ อาจถูกทำให้ไขว้เขวได้โดยอุบายอันชาญฉลาดของรัฐ ซึ่งรวมถึงบรรณาธิการและสาธารณะชนด้วย หรือนักข่าวที่มีประสบการณ์ ที่ขาดอิสระในการทำงานหรือเกรงในความโอนเอียงและอคติของบรรณาธิการหรือสำนักพิมพ์มักไม่กล้านำเสนอเรื่องราวที่ขัดแย้งกับอคติดังกล่าว

เจ้าหน้าที่รัฐที่รู้สึกว่าถูกจับจ้องมองโดยนักข่าวผู้ซื่อสัตย์ที่มีประสบการณ์ มักจะระมัดระวังในการกระทำของตน แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่รัฐที่รู้สึกว่าพวกเขาติดต่อกับนักข่าวซึ่งพวกเขาสามารถควบคุมและจัดการได้ ก็มักจะกระทำผิดเพราะคิดว่ายังไงเรื่องราวก็จะไม่ถูกนำเสนอ

แม้ว่านักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนต้องเชื่อใจแหล่งข่าวลับ แต่นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนที่มีประสบการณ์จริงๆ รู้ว่ามีการเร่ขายข้อมูลที่ผิดพลาดซึ่งก่อให้เกิดผลเสียอย่างมาก แม้แต่เจ้าหน้าที่รัฐระดับสูงที่อ้างว่ารู้ข้อมูลที่เป็นความลับ การติดต่อกับแหล่งข่าวลับก็เนื่องจากความพยายามที่จะเปิดเผยการบริหารงานที่ผิดพลาดและการคอรัปชั่นในรัฐบาล ธุรกิจ หรือแรงงาน แต่ถึงกระนั้นข้อคิดอย่างหนึ่งก็คือ แม้แต่ผู้สมรู้ร่วมคิดในการกระทำผิดที่ขึ้นให้การในชั้นศาล ยังต้องรับรองคำให้การของเขาด้วยการสาบานและลงชื่อรับรองในเอกสารบันทึกคำให้การ

บ่อยครั้งที่แหล่งข่าวลับเชื่อว่าได้ให้ความจริงอย่างเต็มที่แล้ว แต่ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่เขาขยายสิ่งที่รู้จากบทสนทนาและการสังเกต เพราะเขาเชื่อว่าสิ่งที่เขารู้ถูกต้องและรู้ว่ามันเป็นสิ่งที่นักข่าวต้องการฟัง พยานที่น่าเชื่อถือในเหตุการณ์หนึ่งอาจให้การเท็จหรือบิดเบือนตามสิ่งที่เขาสนใจ หรือหากสมาชิกในครอบครัวเขาเข้ามาเกี่ยวข้อง หรืออาจมีเหตุผลที่ไม่ชอบผู้ถูกกล่าวหาว่าคอรัปชั่นหรือบริหารงานผิดพลาดเป็นการส่วนตัว

บรรณาธิการต้องคำนึงถึงธรรมชาติของมนุษย์ข้อนี้ในการพิจารณาแหล่งข่าวลับของนักข่าว ต้องตรวจสอบคุณสมบัติของแหล่งข่าว ปรึกษานักกฎหมาย ค้นข้อมูลเอกสารและรวบรวมข้อมูล แม้ว่านักข่าวสืบสวนสอบสวนจะไม่แจ้งชื่อแหล่งข่าวก็ตาม เพราะบางครั้งเงื่อนเวลาในการลงพิมพ์อาจเป็นเหตุให้นักข่าวตัดสินใจใส่ข้อมูลอย่างขาดความรับผิดชอบได้

เทคนิคที่จำเป็น ได้แก่

1. ศึกษารูปแบบองค์กรรัฐ และการปฏิบัติงาน และความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาพื้นฐานของผลประโยชน์ทับซ้อน การบริหารงานที่ผิดพลาด หรือคอรัปชั่น
2. ศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐ ภาษี กลไกภาษี สินทรัพย์ การประเมิน การบริหารจัดการงบประมาณ

3. ศึกษาบันทึกข้อมูลพื้นฐานของรัฐตามกฎหมาย เช่น ทะเบียนข้อมูลการเกิด ทะเบียนข้อมูลการตาย ทะเบียนข้อมูลการสมรส/หย่าร้าง บันทึกข้อมูลการจับกุม ข้อมูลทะเบียนรถ/ยานพาหนะ ข้อมูลที่ดิน/การจัดสรร/การโอน ฯลฯ
4. ศึกษากฎหมายเสรีภาพสื่อมวลชน นโยบายรัฐ นโยบายท้องถิ่น กฎหมายสิทธิเสรีภาพต่างๆ เช่นการชุมนุมในที่สาธารณะ
5. ศึกษาเกี่ยวกับระบบศาลยุติธรรม บันทึกศาล บันทึกข้อมูลคดี กระบวนการศาล
6. ศึกษาบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของรัฐ ผู้ควบคุมสอดส่อง รวมถึงกลไกการดำเนินงาน
7. ศึกษาการตีความกฎหมาย กระบวนการหาพยานหลักฐาน กระบวนการพิสูจน์พยานหลักฐาน
8. ศึกษากฎหมายเลือกตั้ง กระบวนการเลือกตั้ง บันทึกหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลผู้มีสิทธิออกเสียง
9. ศึกษาภูมิหลังเชิงลึกของรัฐ ประวัติศาสตร์ และบทบาทการรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนกับรัฐทั้งหมด
10. ศึกษาข้อมูลการทำรายงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน ทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ เพื่อเรียนรู้การวิเคราะห์ การวางแผน ยุทธศาสตร์ วิธีการรวบรวมข้อมูลหลักฐานและเอกสารต่างๆ และนำมาสังเคราะห์ใช้
11. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสื่อเสรี เพื่อหลีกเลี่ยงการทำข่าวอย่างขาดความรับผิดชอบ
12. ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล ประเภทและชั้นความลับของข้อมูล เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงต่อสาธารณะชนในการรายงานข้อมูลที่อยู่ในชั้นความลับระดับสูง และหลีกเลี่ยงการกระทำผิดกฎหมาย

3. ประเด็นปัญหาและข้อวิเคราะห์ : จากงานสัมภาษณ์เชิงลึก(Indepth Interview)

3.1 <u>ประเด็นปัญหาตามโจทย์วิจัย</u> (What is the problems ?)

โครงการวิจัยนี้ เริ่มต้นจากความเห็นว่า ข่าวสืบสวนเป็นพลังอำนาจของข่าวสารที่สามารถสร้างการเรียนรู้แก่สังคมได้ ซึ่งนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ก็ยอมรับโดยดุษณี แต่เหตุใด ? หนังสือพิมพ์จึงเสนอข่าวเชิงสืบสวนและใช้กระบวนการการทำงานข่าวเชิงสืบสวนน้อย แม้แต่ที่ปรากฏเป็นผลงานรางวัลข่าวยอดเยี่ยมนับแต่ปี พ.ศ.2515 เป็นต้นมา ดังนั้น จึงจำเป็นที่ต้องแสวงหาความรู้และข้อเท็จจริงเบื้องต้นที่จะอธิบายปัญหานี้ว่า อะไรคือเหตุปัจจัยของการเสนอหรือไม่เสนอข่าวเชิงสืบสวน เพื่อจะเป็นฐานความเข้าใจที่นำไปสู่การแก้ปัญหาที่ถูกต้องตรงจุด

สมหมาย ปาริจฉัตต์ นักหนังสือพิมพ์อาวุโส อธิบายถึง"ปัญหาที่ทำให้การทำงานข่าวเชิงสืบสวนลดลง" ไว้ในหนังสือ ***ข่าวเจาะ-เจาะข่าว*** ว่า

- การที่ปริมาณข่าวสารมีมากขึ้น ทำให้กระแสข่าวประจำวันที่มีความหลากหลายดึงดูดความสนใจของผู้อ่านและนักข่าวให้กระจัดกระจายออกไป จนละเลยความลึกซึ้งของข่าวที่ควรจะขุดคุ้ยเป็นกรณีพิเศษ รวมถึงความต้องการบริโภคข่าวของผู้อ่านมีมาก หนังสือพิมพ์ต้องการเสนอข่าวให้ครบถ้วนทุกข่าวที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ป้องกันเพื่อไม่ให้ตกข่าว การแข่งขันเชิงปริมาณจึงทำให้การรายงานข่าวสืบสวนสอบสวนถูกเบียดบัง
- พฤติกรรมการฉ้อฉลของบุคคลสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการประกอบอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ มีการโยงเครือข่ายออกไปนอกประเทศ สื่อติดตามยากขึ้น
- หนังสือพิมพ์ตกอยู่ในภาวะที่ต้องตัดสินใจเลือก ระหว่างรายได้จากการโฆษณาสินค้า กับการเสนอข่าวที่กระทบกระเทือนธุรกิจของลูกค้ามากกว่าในอดีต
- กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติของราชการไม่เอื้อต่อการแสวงหาข้อมูล
- การฝึกอบรมบุคคลากรในกองบรรณาธิการมีไม่มากเท่าที่ควร
- สำนึกและการปฏิบัติงานของผู้สื่อข่าว ที่ขาดการศึกษาค้นคว้า การเพิ่มพูนทักษะอย่างจริงจัง ไม่สามารถมองปัญหาอย่างวิเคราะห์เจาะลึกทั้งภาพรวมและระดับย่อย การคิดค้นแง่มุมใหม่ๆ ไม่เกิด ทำให้ขาดแคลนข่าวสืบสวนสอบสวน
- อิทธิพลในระดับต่างๆ โดยเฉพาะอิทธิพลท้องถิ่น
- การบริหารงานภายในองค์กร ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับข่าวประเภทนี้เท่าที่ควร เพราะเกรงว่าจะกระทบกับผลประโยชน์ทางธุรกิจ การขาดระบบการรวบรวมข้อมูล การประสานงานระหว่างฝ่ายข่าวต่างๆ ไม่ดี
- องค์กรวิชาชีพที่รวมตัวกันยังไม่ส่งเสริมสนับสนุนเท่าที่ควร
- พื้นที่การนำเสนอข่าวสารในหน้าหนังสือพิมพ์มีจำกัด แต่ปริมาณข่าวสารในแต่ละวันมีมาก
- ระบบการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ของราชการไม่พัฒนา ทำให้การแสวงหาข้อเท็จจริงไม่ถูกถ้วนสมบูรณ์

ในขณะที่ สายศิริ ด่านวัฒนะ สรุปไว้ในรายงานวิทยานิพนธ์ปริญญาโทเรื่อง ***การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย*** ในส่วนของ“ปัจจัยเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย” โดยจำแนกเป็น

- ปัจจัยภายใน ได้แก่
  1) ความสนใจ ความตั้งใจ ความมุ่งมั่นในหน้าที่ ความรู้ความสามารถและทักษะทางวิชาชีพของตัวนักข่าว
  2) ความมีจริยธรรม อุดมการณ์แห่งวิชาชีพของนักหนังสือพิมพ์
  3) การปลูกฝังบ่มเพาะจากสถาบันการศึกษา

4) นโยบายของกองบรรณาธิการ

5) ปัจจัยทางธุรกิจของหนังสือพิมพ์

6) แนวทาง เป้าหมายของหนังสือพิมพ์แต่ละแห่ง

7) ปณิธานของเจ้าของหรือผู้ประกอบการหนังสือพิมพ์

8) นโยบายและประสิทธิภาพระบบพัฒนาบุคลากรในองค์กรหนังสือพิมพ์

9) ประสิทธิภาพการบริหารงานกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

10) ระบบสร้างแรงจูงใจทางวิชาชีพ

11) ความเข้มแข็งขององค์กรวิชาชีพ

12) แบบแผนการทำข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทยยังเน้นแต่ประเด็นทุจริตคอรัปชั่นเท่านั้น

- ปัจจัยภายนอก ได้แก่

1) กฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์

2) แหล่งข่าว

3) การตอบโต้ของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการรายงานข่าวเชิงสืบสวน

4) พฤติกรรมการบริโภคข่าวสารของประชาชนและกระแสสังคม

5) การทำหน้าที่ของกลไกอื่นๆทางสังคม

อย่างไรก็ดี แม้ข้อสรุปนี้จะมีความสอดคล้องกับข้อค้นพบของโครงการอยู่ไม่น้อย ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันถึงความสำคัญของปัญหา แต่ทว่า จากการสัมภาษณ์เชิงลึก(In Depth Interview) ของโครงการ ยังได้พบประเด็นที่มีน้ำหนักแตกต่างกัน รายละเอียดบางด้าน และสถานการณ์ของวงวิชาชีพหนังสือพิมพ์ที่เปลี่ยนไป

ทั้งนี้ ในส่วนของโครงการวิจัยขอสรุปประเด็น“เหตุปัจจัยของการเสนอหรือไม่เสนอข่าวเชิงสืบสวน ของสื่อหนังสือพิมพ์ไทย” (What is the problems) ไว้ดังนี้

- เหตุปัจจัยด้าน คุณภาพคน-นักข่าว
- เหตุปัจจัยด้าน นโยบายกองบรรณาธิการและหนังสือพิมพ์
- เหตุปัจจัยด้าน อำนาจคุกคามและธุรกิจการตลาด
- เหตุปัจจัยด้าน ผู้รับข่าวสารและสังคม
- เหตุปัจจัยด้าน ระบบสนับสนุน

คุณภาพคน-นักข่าว

เป็นไปได้ว่า “ภูมิศาสตร์ของสื่อที่เปลี่ยนไป” ดังคำของภัทระ คำพิทักษ์ นายกสมาคมนักข่าวฯ ปี 2548-2549 (สัมภาษณ์ 14 กันยายน 2549) ซึ่งอธิบายสถานการณ์วงการสื่อหนังสือพิมพ์นับจากปี 2535 เป็นต้นมาว่า เป็นยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู ผนวกกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

การสื่อสาร ทำให้วงการหนังสือพิมพ์เติบโตอย่างขนานใหญ่ มีนักข่าวใหม่ๆ ทั้งที่ไม่ได้จบการศึกษาสายวารสารศาสตร์-นิเทศศาสตร์ เข้าสู่วงการหนังสือพิมพ์มาก เพราะผลผลิตนักข่าวที่มีอยู่ไม่เพียงพอ นักข่าวเหล่านี้*"ไม่ได้ผ่านประวัติศาสตร์การต่อสู้ การเพาะบ่ม...ทำให้ฐานของสื่ออ่อนแอลง"* หรือแม้บัณฑิตสาขาหนังสือพิมพ์ที่ก้าวเข้ามาสู่อาชีพนักข่าว ก็อาจมีข้อได้เปรียบแต่เพียงความรู้เชิงทฤษฎีและเทคนิคบางประการ เป็นภาระที่องค์กรหนังสือพิมพ์ต้องลงทุนหรือเอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งแทบจะเป็นไปไม่ได้ ในภาวะของงานข่าวรายวันและการแข่งขันกันเองของหนังสือพิมพ์ และแม้ว่าองค์กรวิชาชีพอย่างสมาคมนักหนังสือพิมพ์ฯ หรือสถาบันพัฒนาสื่อมวลชน ซึ่งก่อตั้งขึ้นในชั้นหลังเพื่อทำหน้าที่นี้โดยตรง ก็ยังไม่อาจเพาะบ่มนักข่าวที่มีคุณภาพพึงประสงค์ให้แก่สถานการณ์ที่เป็นจริงได้ เพราะเงื่อนไขปัจจัยที่จะทำให้นักข่าวคนหนึ่ง มีอุดมคติ เป็นผู้รอบรู้ มีจมูกข่าว ช่างสังเกต และมองมุมต่างๆของประเด็นข่าวหนึ่งๆให้รอบด้านได้ ต้องเกิดขึ้นจากสิ่งที่นักข่าวอาวุโสหลายคนย้ำว่า เป็น learning by doing คือการสั่งสมประสบการณ์ ดังนั้น นักข่าวที่สามารถตั้งคำถามกับเหตุการณ์ หรือจุดประเด็นความอยากรู้จนนำไปสู่การสืบค้นเจาะลึกประเด็น จนเกิดเป็นข่าวเชิงสืบสวนที่ดีได้นั้น จึงปรากฏกับนักข่าวระดับอาวุโสที่มีประสบการณ์งานข่าวไม่น้อยกว่า 10 ปีทั้งนั้น ในขณะที่นักข่าวใหม่หรือนักข่าวปัจจุบันจำนวนหนึ่ง ด้อยคุณภาพลงจนถูกขนานนามว่าเป็นนักข่าว drive A คือลอกข่าวระหว่างกัน หรือ ไม่ก็เขียนข่าวได้แต่เพียงการรายงานตัวอุบัติการณ์ว่า ใคร ทำอะไร เมื่อไหร่ ที่ไหน อย่างไร

ส่วนของสถาบันการศึกษาที่ทำหน้าที่ผลิตความรู้และนักวิชาชีพ ก็กล่าวได้ว่า*"มันเป็นปัญหาใหญ่ตั้งแต่วิชาสื่อข่าวเบื้องต้นมา คนเรียนคนสอนก็ไม่ประสบความสำเร็จในการปลุกปั้นให้เป็นคนช่างคิด ภาษาดี เขียนดี พอมาถึงการสื่อข่าวขั้นสูงมันก็เลยบินไม่ได้ เพราะข่าวขั้นสูงต้องให้ความลึกในแต่ละเนื้อหาข่าว"* (ผศ.สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ ; สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2549) และ *"อาจารย์ที่สอนมันแยกส่วน ไม่ได้บูรณาการ และที่สำคัญ อาจารย์ที่สอนข่าวเบื้องต้นหรือข่าวขั้นสูง หรือหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ ก็ไม่ได้เชื่อมโยงการเรียนรู้กับปัญหาจริงๆในวิชาชีพ"* ซึ่งนี่อาจเป็นปัญหาระดับโครงสร้างและความล้มเหลวของระบบการศึกษาไทย ที่เกิดขึ้นกับศาสตร์สาขาต่างๆ ไม่เฉพาะแต่วารสารศาสตร์-นิเทศศาสตร์

ในขณะเดียวกัน ความสลับซับซ้อนทางสังคมและสถานการณ์รอบด้าน ตลอดจนกลเกมการเมือง และโลกไร้พรมแดนที่ทำให้ปัญหาหนึ่งๆหรือเหตุการณ์หนึ่งๆ อาจเกี่ยวข้องโยงใยไปถึงอำนาจเหนือรัฐและเหตุปัจจัยทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ก็ยิ่งเรียกร้องความสามารถในการสื่อสารของนักสื่อสารมวลชน อย่างที่ แสงจันทร์ สีดำ ผู้สื่อข่าวอาวุโสหนังสือพิมพ์ผู้จัดการบอกว่า *" เราไม่ต้องการแค่นักข่าวที่จะรายงานว่าเกิดอะไรขึ้น เราต้องการนักรัฐศาสตร์ที่เข้าใจประวัติศาสตร์การเมืองที่ลึกซึ้ง เราต้องการนักเศรษฐศาสตร์ที่เข้าใจว่า ลดภาษี 5 บาทมันมีผลยังไงอย่างเป็นวงจร เราต้องการนักข่าวเศรษฐกิจระดับนักเศรษฐศาสตร์ไม่ใช่แค่นักสื่อสารมวลชน*

...ทุกวันนี้ข่าวต้องตอบคำถาม why ข่าวเศรษฐกิจก็มีมิติสิ่งแวดล้อม หรือสังคม วัฒนธรรม ทุกอย่างอยู่ในนี้หมด"

ปัญหาคุณภาพนักข่าว ยังนำมาซึ่งวัฒนธรรมในการทำงานหรือแบบแผนการทำงานข่าว ที่"*ข่าวบางข่าวไม่จำเป็นต้องมีเลย... เพียงแค่คุณเปลี่ยนวิธีการนำเสนอ มีการจัดการข่าวทำงานหนักขึ้น คุณก็จะได้พื้นที่การนำเสนอเพิ่มขึ้น*" (ธนพล อิ๋วสกุล ; บรรณาธิการวารสารฟ้าเดียวกัน สัมภาษณ์ 24 กรกฎาคม 2549) และ"*อยากบอกว่า ปัญหาใหญ่ที่หนังสือพิมพ์ไทยยังไม่ยอมรับตัวเองก็คือ เรื่องความเป็นมืออาชีพของเขาในการทำข่าว เขาต้องมีการตรวจสอบข่าวมากกว่านี้ อบรมนักข่าวมากกว่านี้...บ้านเรามีปัญหาหลายอย่าง เช่น การพาดหัวที่เกินจริง ไม่ว่าหัวสีหรือหัวไม่สี อีกอย่างคือ ต้องให้นักข่าวกลับมาเขียนข่าวในออฟฟิศ ไม่ใช่ส่งข่าวทางโทรศัพท์ คือนักข่าวต้องรับผิดชอบ การเขียนคือทักษะการสื่อสารที่สูงสุด มันต้องฝึก*" (ศิลป์ฟ้า ตันสราวุธ ; ผู้แทนองค์กร Inter News สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2549) หรืออาจจะเป็นปัญหาอย่างที่ สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี นักข่าวอาวุโส นสพ.เดอะเนชั่น (สัมภาษณ์ 21 สิงหาคม 2549) สรุปว่า *"วิกฤตเศรษฐกิจทำให้สื่อลดทอนพลังลงไปเยอะ...ในปีสองปีที่ผ่านมา การทุ่มเทของสื่อในการทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเอาจริงเอาจังลดน้อยลงมาก สื่ออาวุโสในวงการอาจจะล้มหายตายจากไปก็ได้"*

เมื่อเป็นเช่นนี้ ข่าวเชิงสืบสวนซึ่งมีความยากในการได้มาซึ่งข้อมูลและความเข้าใจในข้อมูลและแง่มุมการนำเสนอ จึงยิ่งเรียกร้องคุณภาพขั้นสูงจากตัวนักข่าว อย่างชนิดคั้นหัวกะทิกันเลยทีเดียว ซึ่งหากว่าองค์กรหนังสือพิมพ์ ไม่มีปณิธานไม่มีนโยบายการเสนอข่าวเชิงคุณภาพเสียแล้ว ก็จะไม่มีระบบสนับสนุนหรือสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้นักข่าวอยากจะรายงานข่าวด้วยกระบวนการเจาะลึกได้เลย ดังที่ ภัทระ คำพิทักษ์ เอ่ยว่า *"การจัดการของวิชาชีพนี้มันตอบสนองโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนไปไม่ทัน"*

นโยบายกองบรรณาธิการและหนังสือพิมพ์

นอกเหนือไปจากเหตุผลเรื่องข่าวเชิงสืบสวนมีความยาก ต้องใช้เวลามาก ต้องทำงานเป็นทีม มีค่าใช้จ่ายสูง และที่สำคัญคือ มักเป็นข่าวที่ต้องสืบเสาะ แสวงหาข้อมูลหลักฐานจำนวนมาก ทั้งเป็นข้อมูลข่าวสารที่แหล่งข่าวไม่ค่อยให้ความร่วมมือ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอยากปกปิด เหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้หนังสือพิมพ์ไม่เสนอข่าวเชิงสืบสวนหรือมีน้อย ก็คือ ข่าวสารรายวันมีจำนวนมาก หนังสือพิมพ์ต้องแข่งกันในเชิงปริมาณข่าว ไม่อยากตกข่าว นักข่าวที่มีอยู่ต้องติดตามเหตุการณ์รายวัน ไม่สามารถสูญเสียกำลังคนไปกับงานข่าวเชิงสืบสวน เป็นต้น แต่ทั้งนี้ เหตุผลดังกล่าวย่อมแยกไม่ออกจากปัญหาด้านคุณภาพคนหรือศักยภาพนักข่าว อย่างที่ ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ซึ่งเคยมีบทบาทในสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ (สัมภาษณ์ 15 กันยายน 2549) ยืนยันว่า *"ปัจจัยเรื่องคุณภาพนักข่าวนี่สำคัญที่สุดนะ พวกบ.ก.Commitment เชิงสังคมค่อนข้างดี get ประเด็นดี แต่พอถึงระดับนักข่าว ยังวิ่งไปวิ่งมาเขียนข่าวตามเหตุการณ์อยู่เลย"*

และแม้ว่าผู้บริหารหนังสือพิมพ์อย่าง เทพชัย หย่อง แห่งเครือเนชั่น (สัมภาษณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2549) จะ *"สารภาพเลยนะครับว่ายังไม่พอ แม้แต่ในเชิงปริมาณ ทั้งๆที่เมืองไทยมีเรื่องเยอะมาก ซึ่งสื่อสิ่งพิมพ์ไทยมีเสรีภาพมากกว่าสื่ออื่นใดๆที่จะไปตามเจาะขุด แต่ปรากฏว่าความพยายามนี้เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว ตามกระแสบ้าง ความต่อเนื่องไม่มี และคิดว่ายังไม่เห็นทิศทางระดับนโยบายชัดเจนของสื่อทั้งหลาย"*

ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่าน ที่ให้น้ำหนักสูงสุดแก่ปัญหานโยบายกองบรรณาธิการว่า ขึ้นอยู่กับตัวบรรณาธิการหรือแนวทางหนังสือพิมพ์นั้นว่าเห็นความสำคัญและมีวัฒนธรรมการทำงานข่าวเชิงสืบสวนหรือไม่ นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ยังมีทัศนะในการเสนอข่าวที่เป็นของตัวเอง ไม่ทำ"ข่าวตาม"หรือไปขุดเจาะสืบสวนในประเด็นที่ฉบับอื่นนำเสนออยู่ ทั้งที่เกือบทุกประเด็นทุกเหตุการณ์ สามารถใช้กระบวนทำงานข่าวเชิงสืบสวนไปขุดคุ้ยเปิดเผยแง่มุมที่ลึกลงและนำไปสู่ประเด็นปัญหาที่ใหญ่ขึ้นได้

ในหลายกรณี ตัวนักข่าวเองอาจมีความสนใจหรือพบประเด็น หรือมีศักยภาพที่จะทำข่าวเชิงสืบสวน แต่ไม่ได้รับโอกาสหรือถูกมอบหมายงานรายวันมากกว่า บรรณาธิการซึ่งเป็นตัวตัดสินใจในการบริหารข่าวและการใช้เงินเพื่อการทำข่าว จะเป็นผู้กำหนดทิศทางข่าว โดยการอ่านอารมณ์ของสังคมและหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ดังนั้นทิศทางข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับจึงอาจขึ้นอยู่กับทัศนคติและความสนใจของบรรณาธิการด้วยไม่มากก็น้อย เพราะบางทีนโยบายจากฝ่ายบริหารอาจไม่ใช่อุปสรรคเลย หากแต่*"เป็นการบริหารความสำคัญของข่าวมากกว่า คือไม่ใช่ฝีมือในการเจาะข่าว แต่เป็นความสามารถในการบริหาร การจัดสรรเวลาของตัวผู้บริหารข่าว เวลาพูดถึงข่าวสืบสวน ไม่อยากให้มองแค่ฝ่ายปฏิบัติคือนักข่าวเป็นหลัก ต้องมองระดับนโยบายว่าเขาบริหารอย่างไรให้ความสำคัญแค่ไหน เพื่อให้การทำข่าวมีทรัพยากรและเวลาไปในการทำข่าวสืบสวน "*

เทพชัย หย่อง ยังยืนยันว่า *"อันดับแรกผมคิดว่าเรื่องเงินงบประมาณ ไม่ควรจะเป็นข้ออ้างของสื่อ เพราะผมคิดว่ามันไม่ได้ใช้เงินมากขนาดนั้น ผมว่าสื่อได้หมดเงินไปกับเรื่องที่มีความสำคัญน้อยกว่าการทำข่าวสืบสวนมาก แล้วผมคิดว่าสื่อใหญ่ๆที่มีกำไรปีละเยอะๆ หรือสื่อหลักๆทั้งหลายก็มีกำไรพอสมควร เพราะฉะนั้น ผมยืนยันว่ามันเป็นการจัดลำดับให้ความสำคัญมากกว่า เพราะบางทีเราต้องยอมรับว่ามันโดนกระแสข่าวรายวันพาไป ข่าวสืบสวนมันกลายเป็นเรื่องรอง"*

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ มือข่าวเจาะอาวุโสได้ให้ความเห็นตรงกันในประเด็นนี้ว่า *"ผมบอกได้เลยนะพวกหนังสือพิมพ์ชั้นแนวหน้าไม่ได้มีปัญหาเรื่องทุนในการทำ แต่ปัญหาคือกระบวนวิธีคิด ตั้งแต่ผลกระทบต่อธุรกิจ การจัดการในกองบก. เรื่องเงินไม่ใช่ปัญหาใหญ่"*

นโยบายกองบรรณาธิการยังนำมาซึ่งการเกิดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้นักข่าวมีความสนใจและได้ฝึกฝนทำงานข่าวเจาะ ดูได้จากกรณีหนังสือพิมพ์ประชาชาติ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้ชื่อว่า นำเสนอข่าวเชิงสืบสวนในประเด็นความไม่โปร่งใสต่างๆ ทั้งในภาครัฐและเอกชน จนได้รับรางวัลข่าวยอดเยี่ยมอยู่เนืองๆ ซึ่งพบว่าในกองบรรณาธิการ มีนักข่าวอาวุโสหลายคนที่มีนิสัยการทำข่าวเชิงสืบสวน บางคนเป็นวิทยากรฝึกอบรมงานข่าวเชิงสืบสวนให้นักข่าวใหม่ในนามสมาคมนักข่าวฯ อีกด้วย ข่าวสืบสวนหลายเรื่องจึงถูกจุดความสนใจขึ้นจากนักข่าวอาวุโสเหล่านี้ เช่น กรณีการออกโฉนดที่ดินโดยมิชอบบนเกาะสมุย ซึ่งก็จะมีการนำเสนอประเด็นและขอบข่ายข้อมูล แหล่งข่าวและแผนการรายงานข่าวแก่ที่ประชุม มีการ defend ข่าวเสมือนหนึ่งการเสนอหัวข้องานวิจัย ซึ่งเมื่อบรรณาธิการเห็นชอบแล้วก็จะให้การสนับสนุนด้านเวลา โดยให้นักข่าวเจ้าของประเด็นเกาะติดเรื่องนั้น และให้นักข่าวในพื้นที่คอยสนับสนุน ด้วยบรรยากาศเช่นนี้ ย่อมทำให้นักข่าวอื่นๆได้เรียนรู้ ถึงคุณค่าความสำคัญของงานข่าวประเภทนี้ ตลอดจนได้ฝึกฝนด้านเทคนิควิธีการจากประสบการณ์ของรุ่นพี่ และยิ่งผลงานข่าวได้รับการกล่าวถึงหรือถึงขั้นได้รับรางวัลข่าวยอดเยี่ยม แรงบันดาลใจและการสั่งสมวัฒนธรรมการทำข่าวสืบสวนจึงเกิดขึ้น

อย่างไรก็ดี มีข้อน่าสังเกตว่า หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจเป็นหนังสือพิมพ์ราย 3 วัน ซึ่งอาจเป็นปัจจัยด้านที่เป็นคุณ คือทำให้ไม่มีภาระกับงานข่าวรายวันมากเกินไป มีเวลาติดตามประเด็นอย่างต่อเนื่องและมีโอกาสการสะสมข้อมูล วางแผนการนำเสนอ ได้มากกว่าหนังสือพิมพ์รายวัน

อำนาจคุกคามและธุรกิจการตลาด

ถ้าพิเคราะห์จากความในใจของ เทพชัย หย่อง ที่ว่า *" 5 ปีของยุคทักษิณ การเมืองเลวร้ายมาก สื่อมวลชนก็ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในการตรวจสอบทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ"* ก็จะเห็นถึง 2 ด้านของเรื่องดังกล่าวคือ ปัญหาของการเมือง กับปัญหาของสื่อมวลชน

ในส่วนการเมือง แก่นกลางของปัญหาอยู่ที่อำนาจการเมืองกับอำนาจธุรกิจ ได้ผนวกรวมเป็นหนึ่งเดียวอยู่ในโครงสร้างของรัฐ และผูกขาดชะตากรรมประเทศไทยอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน *"และเพื่อจะผูกขาด ก็จะต้องผูกขาดเรื่องข้อมูลด้วย เพราะฉะนั้นจะเห็นได้เลยว่าในยุคของธุรกิจการเมืองที่ผูกขาด ข้อมูลข่าวสารมันเอียงข้างหรือเชื่อถือไม่ได้"* (ปรีดา เตียสุวรรณ; นักธุรกิจ สัมภาษณ์ 21สิงหาคม 2549) ข้อเท็จจริงนี้ประจักษ์แจ้งแก่ผู้รับข่าวสารระดับคุณภาพ และแก่ผู้ประกอบอาชีพสื่อมวลชน นับตั้งแต่การชี้นำข่าวจากผู้นำรัฐบาลในหลายกรณี เช่น การกินไก่โชว์เพื่อเป็นข่าวกลบเกลื่อนความรุนแรงเรื่องไข้หวัดนก การสร้างข่าวลวงเรื่องซื้อทีมฟุตบอลลิเวอร์พูลในคราวรัฐมนตรีถูกซักฟอกเรื่องทุจริต ตลอดจนการใช้สื่อวิทยุ ในการตอบโต้แก้ต่างของผู้นำรัฐบาลชุดก่อน ซึ่งเป็นการแทรกแซง ชี้นำสื่อ ที่อาจมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมและประชาชนทั่วไปไม่สามารถจะรู้เท่าทัน ไปจนถึงการควบคุม แทรกแซงด้วยอำนาจ ความรุนแรงและวิธีการทางธุรกิจ

อาทิ การฟ้องหมิ่นประมาทนักหนังสือพิมพ์ การใช้อำนาจทางลับกดดันให้ยุติการเสนอข่าว การยกเลิกโฆษณาของเครือข่ายธุรกิจ ไปจนถึงการก่อม็อบข่มขู่องค์กรหนังสือพิมพ์ และสุดท้ายคือการสร้าง"สื่อเทียม"ของขุมข่ายการเมือง ทั้งที่เป็นหนังสือพิมพ์และเว็บไซต์ ขึ้นมาสร้างความสับสนขัดแย้งแก่วงการสื่อและประชาชน

รายงาน*"สถานการณ์ด้านสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนในรอบปี 2546 "*ที่ศึกษารวบรวมโดย ผศ.ดร.วิลาสินี พิพิธกุล และคณะ กล่าวถึงการแทรกแซงแบบทับซ้อนและเบ็ดเสร็จ ว่า มีทั้ง 1) การแทรกแซงเชิงโครงสร้าง ซึ่งได้แก่ การเข้าซื้อหุ้นในกิจการสื่อสารมวลชน โดยเครือข่ายธุรกิจที่โยงใยกับรัฐบาล ทั้งที่ซื้อผ่านระบบตลาดหุ้นและที่ใช้อำนาจกดดัน หรือผ่าน"นอมินี" ดังเช่น กลุ่มชินคอร์ปในไอทีวี กลุ่มจึงรุ่งเรืองกิจในเครือเนชั่น และกลุ่มจิราธิวัฒน์ในเครือบางกอกโพสต์ และกรณี บมจ.แกรมมี่ ต้องการซื้อหุ้นใหญ่ (take over) เครือหนังสือพิมพ์มติชน เป็นต้น อันอาจมีผลกระทบต่อความเป็นอิสระในการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์

นอกจากนี้ มีการทำให้กลไกแห่งสิทธิเสรีภาพด้านข่าวสาร ด้อยประสิทธิภาพหรือไม่บังเกิดผล เช่น ความล่าช้าของการปฏิรูปสื่อตามมาตรา 40,41 ความไม่มีประสิทธิภาพของ พรบ.ข้อมูลข่าวสารฯ

2) การแทรกแซงเชิงเนื้อหา เป็นผลโดยตรงมาจากการแทรกแซงเชิงโครงสร้าง รวมถึงการต่อรองกดดันด้วยผลประโยชน์ทางธุรกิจโฆษณา เช่น การข่มขู่ถอนหน้าโฆษณาเพื่อแลกกับการยุติการเสนอข่าว การแทรกแซงผ่านฝ่ายบริหารให้ปลดนักหนังสือพิมพ์บางคน ย่อมนำมาซึ่งการ"เซนเซอร์ตัวเอง" หรือการเลือกที่จะเสนอหรือไม่เสนอข่าวที่อาจมีผลกระทบต่อรายได้และความมั่นคง ทั้งนี้ย่อมรวมถึงการชี้นำข่าวด้วยกลยุทธ์ต่างๆ ดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น

3) การแทรกแซงผ่านความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ซึ่งรายงานนี้เห็นว่าเป็นส่วนที่ได้รับการตระหนักถึงน้อยที่สุด เพราะผลจากการควบคุมแทรกแซง ย่อมทำให้เกิดการยอมรับหรือจำนน จนนำมาซึ่งถ้อยคำว่า"สื่อมวลชนเป็นธุรกิจต้องอยู่รอด" มีผลกัดกร่อนอุดมการณ์ทางวิชาชีพไม่มากก็น้อย

ผศ.ดร.วิลาสินี พิพิธกุล ให้สัมภาษณ์แก่โครงการวิจัย วันที่ 7 สิงหาคม 2549 โดยชี้ให้เห็นความรุนแรงอีกแบบหนึ่งที่เริ่มปรากฏขึ้นในช่วงการเมืองแบ่งฝ่ายของห้วงเวลาการขับไล่รัฐบาลทักษิณ ชิณวัตร ว่าเนื่องจากบรรยากาศการเมืองแบบเลือกข้าง และการแสดงจุดยืนเลือกข้างของหนังสือพิมพ์บางฉบับ ที่ทำให้คนอ่านหนังสือพิมพ์ต้องเลือกข้าง อาจนำมาซึ่งสถานการณ์การใช้สื่อเป็นเครื่องมือแบ่งฝ่าย ที่นำไปสู่การปะทะกันระหว่างอุดมการณ์ เหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นในยุครัฐบาลเผ่า ศรียานนท์ และยุคก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึง 6 ตุลาคม 2519

กล่าวสำหรับปัจจัยที่เป็นปัญหาของหนังสือพิมพ์ คือการที่หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยต้องอาศัยรายได้ 2 ใน 3 จากค่าโฆษณานี้เอง ที่ทำให้เกิดความอ่อนแอและอ่อนไหวต่อเม็ดเงินเพื่อความอยู่รอด ในขณะที่อำนาจรัฐที่ผนวกอำนาจทุน ใช้กลอุบายด้านงบประมาณทั้งจากรัฐ

วิสาหกิจ กระทรวงทบวงกรม จัดซื้อสื่อซื้อหน้าโฆษณาหรือว่าจ้างทำการประชาสัมพันธ์ กล่าวกันว่า หนังสือพิมพ์บางฉบับพึ่งรายได้จากโฆษณาที่สนับสนุนโดยเครือข่ายอำนาจเหล่านี้ถึง 70%

ในขณะที่ ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ เห็นว่าปัญหานี้มีความแตกต่างกันในแต่ละองค์กร *"เช่น ไทยรัฐ ไม่น่ามีปัญหาเรื่องการต่อรองกับผู้สนับสนุน เพราะเขามีโฆษณาเยอะมาก แต่ว่าองค์กรขนาดกลางอย่างมติชนก็ดี เนชั่นก็ดี หรือโพสต์ด้วย น่าจะมีผลอยู่พอสมควร อย่างล่าสุดเรื่องพีซสวนโลก พอไปเล่นหนักๆเข้าเรื่องความไม่พร้อม ความไม่ชอบมาพากล มันมีโฆษณาอยู่เยอะ มีสิทธิถูกถอด อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับความมั่นคงของฝ่ายบริหาร ถ้าเขาไม่มั่นคง มีผลกระทบต่อกองบก.แน่ ไม่ว่าจะเป็นการส่งสัญญาณเตือน หรืออย่างตอนที่กิจการโทรคมนาคมเฟื่องฟู ชินคอร์ป AIS เป็นเจ้าใหญ่อยู่ ผมว่าสื่อก็ต้องเสนอข่าวด้วยความระมัดระวัง ความระมัดระวังเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของสื่ออยู่แล้ว แต่ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษมากขึ้นหรือเปล่า... หรือตอนนี้ เราต้องยอมรับว่าองค์กรที่มีอิทธิพลสูงมากกับเม็ดเงินที่ไหลเข้าสู่จุดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคหรือการกุศล คือ สำนักงานสลากกินแบ่ง ที่มีเงินมหาศาลเป็นหมื่นๆล้าน โดยที่ไม่ต้องผ่านวิธีการทางงบประมาณ นี่ก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำให้สับสน หนังสือพิมพ์อาจจะคิดว่าดี ไม่ใช่การทุจริต เวลาหนังสือพิมพ์มีกิจกรรมอะไรเขาก็มีส่วนสนับสนุน"*

ในส่วนขององค์กรวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีการรวมตัวเป็นสมาคม สภาการ สถาบัน และชมรมต่างๆ ดูเหมือนจะมีบทบาทปกป้องนักข่าวและองค์กรหนังสือพิมพ์จากปัญหาเหล่านี้ได้ไม่มากนัก อาจเป็นเพราะหลายคนที่ทำหน้าที่อยู่ในองค์กรวิชาชีพ ไม่ได้มีอำนาจอยู่ในฝ่ายบริหารระดับสูงของหนังสือพิมพ์ อย่างไรก็ดี กล่าวได้ว่ายุคที่ผ่านมานี้ มีการรวมตัวของสื่อมวลชนโดยเฉพาะนักหนังสือพิมพ์ ในการแสดงจุดยืนต่อต้านการแทรกแซงครอบงำจากอำนาจรัฐ อำนาจการเมืองตลอดจนการส่งสัญญาณเตือน การเสนอข้อเรียกร้องต่อสังคม และการตรวจสอบกันเองมากที่สุดกว่าประวัติศาสตร์ครั้งใด ดังเห็นได้จากแถลงการณ์ร่วมต่อกรณี นักข่าวไอทีวีถูกปลดจากการเสนอข่าวเหตุการณ์ภาคใต้ กรณีการ take over มติชน กรณีปิดวิทยุชุมชน กรณีม็อบคุกคาม นสพ.คมชัดลึก เป็นต้น ไปจนถึงกิจกรรมเชิงสังคม อย่างเวทีเสวนา อภิปราย การจัดฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพนักข่าว และการจัดตั้งกลไกใหม่ๆ อย่างศูนย์ข่าวอิศรา สถาบันข่าว โดยหวังจะเป็นพลังในการเสริมความเข้มแข็งของวิชาชีพและเป็นการปฏิรูปสื่อด้วยตนเองอย่างเป็นปฏิบัติการ

อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยนี้มีความเห็นว่า บทบาทความเคลื่อนไหวเชิงสังคมที่ผ่านมาขององค์กรวิชาชีพ ไม่ได้มีผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายภายในขององค์กรหนังสือพิมพ์ หรือไม่มีผลต่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมการรายงานข่าวเชิงสืบสวน อันเนื่องจากปัจจัยอุปสรรคที่พัวพันจนไม่อาจแก้ไขได้โดยง่ายประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่งคือ บทบาทความเคลื่อนไหวของสมาคมวิชาชีพหนังสือพิมพ์ มีความมุ่งเน้นในทางสื่อสารกับสังคมมากกว่า

ผู้รับข่าวสารและสังคม

ถ้าเราเชื่อในคำกล่าวที่ว่า "สื่อสะท้อนสังคม-สังคมสะท้อนสื่อ" ก็จำเป็นต้องมองให้เห็นถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคจากด้านอุปสงค์ (demand) คุณภาพและพฤติกรรมของผู้รับข่าวสาร รวมถึงความต้องการในเชิงสังคม

ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักหนังสือพิมพ์ส่วนหนึ่งเชื่อว่า ข่าวเชิงสืบสวนเป็น hard newsหรือข่าวที่ทำยากอ่านยาก มีผู้อ่านจำนวนไม่มากที่ต้องการอ่าน เพราะสังคมบริโภคปัจจุบันผู้คนต้องการเสพข่าวสารแต่เพียงสั้นๆฉับไว อย่างที่โทรทัศน์-วิทยุ นำเสนอในลักษณะการเล่าข่าวทำให้ความจำเป็นในการอ่านยิ่งน้อยลง สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นที่พบว่าคนไทยอ่านหนังสือและข่าวสารน้อยมาก เมื่อเทียบกับอัตราผู้รู้หนังสือ หรืออย่างที่ สายศิริ ด่านวัฒนะ วิเคราะห์ไว้รายงานวิทยานิพนธ์ว่า เทคโนโลยีการสื่อสารที่รวดเร็ว และ"สังคมผิวเผิน" ทำให้ข่าวสืบสวน"หมดเสน่ห์ลง" แต่ขณะเดียวกัน นักหนังสือพิมพ์อาวุโสอย่าง แสงจันทร์ สีดำ กลับบอกว่า" *คนต้องการ investigative ข่าวทั่วไปวิทยุโทรทัศน์มันตอบคำถามให้แล้ว หนังสือพิมพ์ต้องทำข่าวแบบนี้*" ซึ่งทางฟากของนักวิชาการ ผศ.สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ ก็บอกว่า"*ผมว่าไม่ใช่ ความเร็วของการรู้สถานการณ์เป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบัน แต่ไม่ได้หมายความว่า เทคโนโลยีจะทำให้ข่าวเชิงสืบสวนมีคนอ่านน้อยลง ถ้าตราบใดที่สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ยังให้ความสำคัญกับมัน เพราะว่าทีวีก็เอาข่าวหนังสือพิมพ์ไปอ่านอยู่ดี*" เช่นกันกับ ผศ.มาลี บุญศิริพันธุ์ ที่บอกว่า"*จะอ่านไม่อ่านไม่ใช่เรื่องของนักข่าว หน้าที่ของคุณคือทำอย่างไรให้เขาอ่าน ยกเขาขึ้นมา*"

นักหนังสือพิมพ์มืออาชีพอีกส่วนหนึ่ง อย่างสุภลักษณ์ กาญจนขุนดี เห็นว่า"*สังคมไทยให้คำจำกัดความเรื่องข่าวเจาะไปในมุมที่แคบมาก มองแต่ปัญหาการคอรัปชั่น แต่ว่าเรื่องอย่างข่าวสารพิษคลองเตยระเบิด มันเกี่ยวกับชีวิตคนเยอะแยะ... อันนี้มันมี implication มากกว่า เป็นอีกมิติของเรื่องคอรัปชั่น*" โดยนัยนี้ก็คือ ข่าวเชิงสืบสวนสามารถหยิบยกประเด็นชีวิต สีสันผู้คนหรือประเด็นทางวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม มานำเสนออย่างเจาะลึกรอบด้านให้น่าสนใจได้ ดังตัวอย่างที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐเสนอข่าวเปิดโปงกรณีโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ ผ่าตัดไตคนไข้ไปขายแก่ผู้ป่วยรายอื่น ซึ่งเป็นข่าวที่ใช้กระบวนการทำงานแบบข่าวสืบสวนอย่างเห็นได้ชัด ให้อารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน และเกิดผลกระทบทางสังคม ในทางทำให้เกิดการตรวจสอบเพิกถอนใบอนุญาตแพทย์ จนนำไปสู่ความตื่นตัวเรื่องการพิทักษ์สิทธิผู้ป่วย เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อมองจากมุมผู้รับข่าวสาร ซึ่งมีลักษณะ brand loyalty คือเลือกอ่านหรือซื้อหนังสือพิมพ์ในลักษณะลูกค้าประจำอยู่แล้ว และในหลายข่าวหลายกรณี ผู้อ่านก็อาจจะไม่รู้เลยว่ากำลังติดตามอ่านข่าวเชิงสืบสวนอยู่ จึงเป็นข้อคิดว่า ข่าวสืบสวนที่มีผู้ต้องการอ่านนั้น อาจมาจากองค์ประกอบด้านวิธีการนำเสนอ ความสามารถในการคลี่คลายประเด็นและการรู้จักค้นหาตัวละครมาทำให้ข่าวนั้นมี"ชีวิต"ขึ้นมาก็เป็นได้ เพราะถึงที่สุดแล้ว คนอ่านหรือตลาดก็เป็นผู้เลือกสื่อ

ที่เหมาะสมกับเขาเอง คนที่เลือกอ่านหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ย่อมจะเป็นคนละกลุ่มกับคนที่เลือกอ่านหนังสือพิมพ์มติชน หรือกรุงเทพธุรกิจ หรือผู้จัดการ

ปัจจุบัน กระแสความสนใจข่าวสารในสังคมไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อันเนื่องจากเหตุการณ์บ้านเมืองที่เข้มข้น ก็ปรากฏให้เห็นเป็นความเปลี่ยนแปลงในสถานีโทรทัศน์หลายช่อง ที่หันมาปรับปรุงรายการ"เล่าข่าว"จากหน้าหนังสือพิมพ์ ไปสู่การสร้างทีมผลิตข่าวเอง แม้แต่สถานีโทรทัศน์ที่เคยเน้นรายการประเภทบันเทิง อย่างช่อง 3 ก็หันมาประกาศความเป็นเป็นสถานีข่าว โดยอ้างว่าให้เวลาข่าว 50% ของเวลาออกอากาศทั้งหมด ขณะที่ช่อง 9หันมาร่วมมือกับเครือเนชั่น เพื่อผลิตรายการข่าวชิงส่วนแบ่งการตลาดด้านข่าวสารกับช่องอื่นๆ รวมทั้งไอทีวีที่ปรับผังรายการชูจุดขายข่าวที่เจาะลึกกับคนข่าวมืออาชีพ ปรากฏการณ์นี้ อาจเป็นผลกระทบต่อสื่อหนังสือพิมพ์ ให้ต้องปรับตัวในการแข่งขันข้ามสื่อ ไปสู่การเสนอเนื้อหาและคุณภาพที่แตกต่าง นอกเหนือไปจากผล กระทบจากสื่อใหม่ประเภท on line ที่แม้แต่ Rupert Murdoch เจ้าพ่อวงการหนังสือพิมพ์โลก ยังต้องออกมายอมรับว่า สิ่งเหล่านี้มีผลถึงขั้นเปลี่ยนหนังสือพิมพ์ เพราะไม่เพียงจำนวนผู้อ่านที่ลดลงทุกปี แต่สื่อ on line ยังหันมานำเสนอข่าวเจาะลึกเชิงสืบสวนด้วย

ในอีกด้านหนึ่ง สำหรับหนังสือพิมพ์ที่มีการนำเสนอข่าวเชิงสืบสวน บางครั้งก็พบว่าไม่สามารถเจาะลึกขุดค้น หรือรักษาข่าวสืบสวนนั้นไว้ในกระแสความสนใจได้ เนื่องจากไม่มีปฏิกิริยาจากสังคม หรือไม่มีองค์กรทางสังคมออกมาเคลื่อนไหวขานรับ อันจะช่วยให้หนังสือพิมพ์มีแหล่งข่าวบุคคลและประเด็นนำเสนอต่อเนื่องได้ ข่าวสืบสวนหลายข่าวจึงต้องหลีกทางให้แก่ข่าวรายวันไปในที่สุด ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า นักหนังสือพิมพ์หลายคนมักหยิบยกตัวอย่าง กรณีทุจริตยาในกระทรวงสาธารณสุข ที่มีเครือข่ายต่อต้านคอรัปชั่น 30 องค์กร นำโดยนางรสนา โตสิตระกูล ออกมามีส่วนร่วมในการจัดเวทีอภิปราย แถลงการณ์ข้อเรียกร้อง การฟ้องร้อง ปปช. เป็นต้น ทำให้กระบวนการข่าวสืบสวนสามารถเดินไปได้เป็นเวลากว่าปี จนถึงที่สุดของข่าว คือการเอาคนผิดมาลงโทษ ต่อเนื่องไปจนถึงประเด็นคุณภาพยาและหลักประกันสุขภาพ ซึ่งจากจุดยืนของนักข่าว ปัจจัยความตื่นตัวของผู้รับสารและปฏิบัติการจากภาคสังคมเช่นนี้ ไม่แต่เพียงเป็นกำลังใจในการทำงานหนักต่อไปของนักข่าวเท่านั้น หากแต่เป็นตัวแปรสำคัญของข่าวสืบสวนที่ดี

ต่อปัญหานี้ คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ผู้รับข่าวสารในสังคมไทยจัดอยู่ในประเภท passive audience ซึ่งเป็นปัญหาที่ซับซ้อนเกี่ยวเนื่องกับมิติทางวัฒนธรรม การศึกษา สำนึกพลเมืองรวมถึงการเมืองที่ไม่ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพอีกด้วย

ระบบสนับสนุน

ในที่นี้หมายถึง ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกองค์กรหนังสือพิมพ์ นอกเหนือไปจากประเด็นเรื่องคุณภาพนักข่าว นโยบายกองบรรณาธิการ อำนาจคุกคาม และผู้รับสาร ดังที่กล่าวมาข้างต้น เช่นที่ สายศิริ ด่านวัฒนะ ให้ความเห็นว่า "*ในความยากของเขาทั้งหมดทั้งปวง มันคือ*

เรื่องข้อมูล ความยากไม่ได้อยู่ที่ว่าเขาไม่อยากทำ แต่สิ่งที่เจอคือความยากในเนื้องาน ในเรื่องการหาข้อมูลนี่แหละ เป็นอุปสรรคอันดับแรกๆที่นอกเหนือจากไม่มีเวลาไม่มีความรู้"

ที่ผ่านมา นักข่าวที่สนใจหรือพบประเด็นข่าวสืบสวน มักจะต้องใช้ความพยายามสืบค้นข้อมูลหลักฐานเอาเอง ยิ่งหากบรรณาธิการไม่มีนโยบายให้ทำ นักข่าวอาจต้องทำงานหนักเป็นหลายเท่า คือทำงานข่าวรายวันด้วย ติดตามประเด็นข่าวสืบสวนในความสนใจของตัวเองไปด้วย ซึ่งหากเป็นประเด็นที่มีความยากเกี่ยวพันกับกฎหมายหรือเทคนิคต่างๆ โดยนักข่าวไม่มีความรู้หรือไม่รู้จะไปหาความรู้จากไหน ก็อาจทิ้งประเด็นข่าวสืบสวนไปกลางคัน และแม้จากการสัมภาษณ์พบว่า องค์กรหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะมีระบบข้อมูลหรือห้องสมุด แต่เนื่องจากประเด็นข่าวสืบสวนมักมีแง่มุมที่ซับซ้อน เช่น กรณีการขายหุ้นด้วยวิธีการนอกตลาดหุ้นและการตั้งบริษัทตัวแทนในการซื้อกิจการแบบไม่เสียภาษี นักข่าวอาจต้องการผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ แต่ในทางเป็นจริง นักข่าวรุ่นใหม่ หรือแม้แต่รุ่นกลาง ก็อาจไม่มีสายสัมพันธ์กับแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเพียงพอ หรือในกระบวนการสืบเสาะหาข้อมูล ก็อาจพบการปกปิด ไม่ร่วมมือ หรือแม้แต่ถูกข่มขู่คุกคาม และที่สำคัญคือ ในท่ามกลางอุปสรรคเหล่านี้ อะไรคือแรงจูงใจที่นักข่าวคนหนึ่งอยากทำหน้าที่ขุดคุ้ยทำความจริงให้ปรากฏ

หรือแม้แต่ในระดับท้องถิ่น ซึ่ง stinger หรือผู้สื่อข่าวอิสระ นักข่าวส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนและแหล่งข้อมูลใกล้ชิด มองเห็นประเด็นปัญหาในพื้นที่ที่อาจเป็นข่าวเชิงสืบสวนระดับชาติได้ แต่อิทธิพลท้องถิ่นก็ดี การขาดข้อมูลความรู้ก็ดี อย่างที่ ประสาน สุขใส บรรณาธิการหนังสือพิมพ์โฟกัสภาคใต้ (สัมภาษณ์10 กรกฎาคม 2549) เปิดใจว่า *" นักข่าวท้องถิ่นหลายคนมีศักยภาพที่จะทำข่าวเจาะ แต่เขาไม่มั่นใจ หนึ่ง- ต้องเสียงาน routine ที่ต้องทำแข่งกับเวลา บางคนไม่จบ ป.ตรี แต่ทำงานมา 10-20 ปี มีข้อมูลเยอะ แหล่งข่าวเยอะ แต่พวกนี้โดยวิถีชีวิตของเขาแต่ละวัน ต้องทำงานไม่น้อยกว่า 2-3 ชิ้น ส่งสื่อใหญ่ ไม่งั้นอยู่ไม่ได้ บางคนต้องทำวิทยุด้วย เคเบิ้ลด้วย ปัจจุบัน รางวัลของสมาคมเป็น routine ผมได้รางวัลยอดเยี่ยมรางวัลชมเชยมากี่ทีแล้ว เงินมันนิดเดียว ถ้าคิดในแง่การลงทุนนะไม่มีใครทำหรอก เขาทำเอาเกียรติยศคุณค่าทางใจ แล้วกรุงเทพฯได้ 5 หมื่น ต่างจังหวัดได้ 3 หมื่น ตัวอย่างข่าวกล้ายางของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ลงทุนไปเท่าไหร่ ถ้ามองในแง่ระบบสนับสนุนมันไม่ได้ผลหรอก"* นอกจาก นี้ ประสานเล่าถึงประเด็นข่าวหลายเรื่องที่หนังสือพิมพ์โฟกัสภาคใต้กำลังติดตามอยู่ และชี้ว่า *" ผมเคยคุยกับเพื่อนในหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง เรามีข้อมูลเรื่องนี้ให้คุณ ช่วยตามหน่อย เราไม่แข่งกัน เพราะขายคนละจุดกัน แต่ที่ผ่านมามันไม่เกิดมรรคผล เพราะมันไม่ใช่นโยบายของหนังสือพิมพ์ มันเป็น connection เป็นความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน แต่ถ้าเป็นนโยบาย ก็จะมีระบบมีช่องทางและสะพานเชื่อมกันให้ชัด มีการสั่งการนักข่าวเลย มีการ co. กันจริงๆ...ผมว่าเราจะเจอเรื่องดีๆที่ทำร่วมกันระหว่างหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นกับหนังสือพิมพ์ระดับชาติได้"*

กล่าวโดยสรุปคือ ปัญหาและอุปสรรคของการทำงานข่าวสืบสวนนั้น มีตั้งแต่เรื่องของตัวบุคคล ศักยภาพของนักข่าว วัฒนธรรมการทำงานแข่งขัน ระดับคุณภาพและความเอาใจใส่ต่อการทำงาน อุดมคติความมุ่งมั่นของนักข่าวเอง ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในงานข่าวเชิงสืบสวน และแยกไม่ออกจากความสำคัญของนโยบายกองบรรณาธิการ การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การมีระบบฝึกฝนหล่อหลอม ตลอดจนปณิธานความเข้มแข็งขององค์กรหนังสือพิมพ์ ในการเผชิญกับอำนาจคุกคามและความสามารถในการต่อรองกับธุรกิจการตลาด ในขณะเดียวกันสังคมจะต้องเรียนรู้ถึงสิทธิการสื่อสาร การรู้เท่าทันสื่อ การใช้ระบบสื่อสารสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งในปฏิบัติการทางสังคม และสุดท้ายคือระบบสนับสนุนทั้งจากภายในและภายนอกระบบสื่อ

3.2 <u>ข้อวิเคราะห์ต่อทางออกของปัญหา (How to solve the problems ?)</u>

เพื่อจะวิเคราะห์ถึงทางออกต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว โครงการวิจัยนี้ ขออ้างอิงเบื้องต้นถึงข้อเสนอแนะบางประการจากรายงานวิจัยของ สายศิริ ด่านวัฒนะ ในหัวข้อ “การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย” ที่ว่า

1. สมาคมนักข่าวฯ ควรส่งเสริมการทำข่าวเชิงสืบสวนในประเด็นที่หลากหลาย ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาสังคมให้มากขึ้น เช่น การจัดประกวดข่าวเชิงสืบสวนในประเด็นการทุจริต โดยแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ข่าวเชิงสืบสวนในประเด็นการทุจริต กับข่าวเชิงสืบสวนในประเด็นเชิงสังคม ซึ่งจะทำให้การรับรู้และความเข้าใจในเรื่องนี้ ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว ผ่านกิจกรรมการสื่อสารดังกล่าว
2. เผยแพร่และส่งเสริมให้ใช้คำว่า ”ข่าวเชิงสืบสวน” ให้แพร่หลายทั้งในแวดวงวิชาการ สถาบันการศึกษาและวิชาชีพ
3. ควรมีการศึกษาถึงขนาด และผลกระทบของปัญหา เพื่อนำผลการศึกษาเป็นข้อมูลหลักฐาน (evidence) ในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอย่างจริงจัง
4. องค์กรหนังสือพิมพ์ควรปรับวิธีการบริหารจัดการให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงภายนอก
5. หนังสือพิมพ์ควรผนึกกำลังกันในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพในการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยมีการศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดแนวทางที่เหมาะสม
6...สมาคมนักข่าวฯควรผลักดันประเด็นให้เข้าสู่ความสนใจของผู้บริหารองค์กรหนังสือพิมพ์ และเพื่อเพิ่มความหลากลหายในรูปแบบการส่งเสริมสนับสนุน โดยการพัฒนารูปแบบร่วมกันกับองค์กรหนังสือพิมพ์แต่ละแห่ง และองค์กรวิชาการหรือฝ่ายอื่นๆในสังคม และควรมีการศึกษารูปแบบการส่งเสริมสนับสนุนในต่างประเทศ และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อปรับใช้ในสังคมไทย
7. การส่งเสริมสนับสนุนการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจและเข้าใจง่ายด้วย นอกเหนือจากการพัฒนาทักษะในการทำข่าว

โดยสายศิริ สรุปว่า... ข้อเสนอแนะและความคาดหวังของนักหนังสือพิมพ์รวมทั้งนักวิชาการต่อแนวทางการส่งเสริมสนับสนุน มีทิศทางที่เปิดรับ และแสวงหาการสนับสนุนจากภาคสังคมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ต้องเริ่มต้นด้วยความร่วมมือกันของผู้ประกอบการและนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์เป็นเบื้องต้น นั่นหมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนจะต้องเกิดขึ้นจากความร่วมมือ ทั้งภายในและภายนอก อีกทั้งต้องคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายในแนวทาง เป้าหมาย ของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ รูปแบบการส่งเสริมสนับสนุนอาจต้องมีทั้งแบบรวมศูนย์ และแบบเฉพาะเจาะจง (segmentation) สำหรับแต่ละแห่ง อย่างไรก็ตามจะเห็นว่า ทิศทางการพัฒนานั้นต้องมุ่งการพัฒนาอย่างเป็นระบบที่ต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืน และต้องมีการทำงานเชิงวิชาการมากขึ้น โดยกลไกที่จะดำเนินการ ควรมีสถานะเป็นองค์กรภาคประชาสังคมสื่อมวลชนที่เป็นอิสระ

ในขณะที่ ชวรงค์ ลิมปัทมปาณี อดีตนายกสมาคมนักข่าวฯ หลายสมัย ก็มีข้อเสนอในฐานะนักวิชาชีพ โดยมองจาก *"บทบาทของสื่อหนังสือพิมพ์ต่อการแก้ไขปัญหาคอรัปชั่น : การวิเคราะห์เนื้อหาจากข่าวประกวดของมูลนิธิอิศรา อมันตกุล" พ.ศ.2542* ว่า

1. ภาคส่วนอื่นๆของสังคม ควรเข้ามาให้การสนับสนุนการประกวดข่าวในลักษณะนี้อย่างจริงจังมากขึ้น โดยไม่ปล่อยให้เป็นภาระของฝ่ายสมาคมวิชาชีพแต่เพียงฝ่ายเดียว
2. ในการผลักดันให้สื่อหนังสือพิมพ์หันมาเสนอข่าวในเชิงสืบสวนสอบสวนมากขึ้นนั้น ภาคส่วนอื่นๆ ของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติและภาคประชาชน สามารถเข้ามามีส่วนกระตุ้นการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ได้อีกทางหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากในกรณีของการเปิดโปงทุจริตยาในกระทรวงสาธารณสุข และการเปิดโปงการทุจริตงบประมาณ ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น
3. ควรมีการส่งเสริมให้หนังสือพิมพ์ใช้แหล่งข่าวที่ไม่เปิดเผยชื่อในข่าวที่นำเสนอให้น้อยที่สุด เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับข่าวที่นำเสนอ และเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหาเชิงจริยธรรมอันเนื่องมาจากการใช้แหล่งข่าวที่ไม่เปิดเผยชื่อนั่นเอง
4. ควรมีการส่งเสริมให้นักข่าวและบรรณาธิการข่าวหนังสือพิมพ์ใช้ประโยชน์จากพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ.2540 ให้มากขึ้น โดยหลีกเลี่ยงการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับแหล่งข่าว ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาทางจริยธรรมตามมาได้เช่นกัน
5. ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้หนังสือพิมพ์นำเสนอข่าวการเปิดโปงการทุจริตคอรัปชั่นหรือการฉ้อราษฎร์บังหลวงให้ถึงที่สุด จนถึงขั้นสามารถนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้ ไม่เช่นนั้น การรายงานข่าวเชิงสืบสวนในประเทศไทย จะส่งผลกระทบไม่มากต่อการลดหรือแก้ไขปัญหาการคอรัปชั่นในสังคมไทย

รายงานของชวรงค์ สรุปว่า การประกวดข่าวยอดเยี่ยม เป็นเพียงกระบวนการหนึ่งของการส่งเสริมและสนับสนุนการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ยังมีข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่นำเสนอในการ

สัมมนาเชิงปฏิบัติการการทำข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน ที่จัดโดยสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 23-25 มิถุนายน 2542 ณ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งที่ประชุมอันประกอบด้วยนักข่าวอาชีพ มีข้อเสนอให้ดำเนินการดังนี้

- การให้ทุนสนับสนุนการทำข่าวเชิงสืบสวนแก่นักข่าวหรือบรรณาธิการ
- การจัดอบรมด้านการทำข่าวเชิงสืบสวนแก่นักข่าวให้สม่ำเสมอ
- การจัดทำคู่มือการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการแก่นักข่าว
- การรวมกลุ่มของนักข่าวเชิงสืบสวน เป็นต้น

ทั้งหมดที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่า ทั้งคนในวงการวิชาชีพและคนนอกวงการที่สนใจบทบาทของสื่อมวลชน ยอมรับถึงปัญหาและจุดอ่อน ที่ทำให้สื่อหนังสือพิมพ์ไม่สามารถทำหน้าที่อย่างมีพลังได้ และแม้แต่ตระหนัก ถึงความจำเป็นที่ต้องมีการผลักดันร่วมมือจากภาคประชาสังคมและภายนอกสื่อ รวมถึงการสร้างกลไกให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างเป็นจริง อย่างไรก็ดี รายงานวิจัยที่อ้างมาข้างต้น ยังมีข้อเสนอที่ให้น้ำหนักแก่แง่มุมของ what to do มากกว่า how to do ซึ่งหมายถึงการศึกษาและค้นหาความเป็นไปได้ของตัวเครื่องมือ ระบบ กลไก และองค์กรหรือสถาบันที่จะมีบทบาทต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาที่กล่าวมา

โครงการวิจัย จึงจะขอขยายความในส่วนของข้อวิเคราะห์ต่อทางออกของปัญหา โดยอาศัยเค้าโครงประเด็นด้านอุปสรรคของการทำงานข่าวเชิงสืบสวน ในส่วนของ

- คุณภาพคน-นักข่าว
- นโยบายกองบรรณาธิการ
- ผู้รับข่าวสารและสังคม
- ระบบสนับสนุน

ทั้งนี้ จะละเว้นในส่วนของปัญหาด้าน “อำนาจคุกคามและธุรกิจการตลาด” เพราะเป็นประเด็นที่มีขนาดของปัญหากว้างใหญ่ซับซ้อนเกินไป อันจะทำให้ทางออกของเรื่องนี้ มีลักษณะเป็นอุดมคติหรือข้อเรียกร้องที่ไม่เป็นจริงในที่สุด

คุณภาพคน-นักข่าว

สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี ตอบคำถามโครงการวิจัยที่ว่า”นักข่าวคนหนึ่งจะพัฒนาตัวเองให้มีคุณภาพ และศักยภาพ ต้องการปัจจัยสนับสนุนอะไรบ้างทั้งจากภายในองค์กรและภายนอก” ดังนี้

“เอาจากภายในตัวเองก่อน ผมว่าต้องเริ่มจากการเป็นคนมุ่งมั่นพอสมควรที่จะผลักดันเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเห็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องสำคัญ มีความหมาย... อย่างที่สองคือ เขาต้องมีความรู้พอประมาณ หรือรักการเรียนรู้ เพราะการเขียนข่าวให้ดีก็แปลว่าเราต้องมีความรู้ในการเขียนด้วย เรื่องบางเรื่องเราอ่านไม่รู้เรื่อง เพราะคนเขียนไม่รู้เรื่อง อันนี้ผมว่าเป็นปัญหาของ

นักข่าวไทยมากนะ เรื่องทั้งหลายในโลกนี้ไม่มีอะไรใหม่ถอดด้ามหรอก เพราะฉะนั้นก็ต้องมีความรู้หรือหาความรู้บ้าง แม้แต่เรื่องอาชญากรรมก็มี pattern ของมัน หรือกฎหมายก็ควรรู้บ้าง... ทีนี้ในส่วนขององค์กร มีส่วนสำคัญมากในการช่วยให้นักข่าวดีหรือไม่ดี ถ้าบรรณาธิการมัวแต่วันนี้มีข่าวอะไรแค่นั้น มันก็จบ แต่ถ้ามีทิศทางว่าหนังสือพิมพ์ของเราต้องการเปิดโปงเรื่องนี้ อยากให้สังคมรับรู้เรื่องนี้ถึงรากถึงแก่น บางเรื่องมันยาก บางทีนักข่าวไม่มีความเข้าใจ บางทีถูกกีดกันจากเจ้าของเรื่อง จากคนที่เสียผลประโยชน์ นักข่าวก็ไปไม่รอด อันนี้องค์กรต้องช่วยมากๆ ช่วย guide ทิศทาง ช่วย data base ... ถ้าสำนักงานมี data base ก็ช่วยได้มาก แต่แรงผลักดันอันดับหนึ่งต้องมาจากตัวนักข่าว "

นัยยะสำคัญของคำอธิบายนี้ก็คือ

1. ระบบการกลั่นกรองคนเข้าสู่อาชีพขององค์กรหนังสือพิมพ์ แม้ว่าในยุคหลังขององค์กรหนังสือพิมพ์ จะมีผู้เข้าสู่อาชีพนักข่าวจากหลากหลายสาขาการศึกษา ไม่เฉพาะด้านวารสารศาสตร์-นิเทศศาสตร์ แต่หากองค์กรหนังสือพิมพ์มีระบบการสัมภาษณ์ การคัดกรองบุคคล หรือให้ความสำคัญกับขั้นตอนการกลั่นกรองนี้ เช่น มีคณะกรรมการ มีการสอบคัดเลือก หรือมีการทดสอบแนวคิดและจริยธรรม ความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัว ก็อาจทำให้องค์กรหนังสือพิมพ์สามารถกลั่นกรองคุณภาพคนที่จะมีผลต่อคุณภาพข่าวได้ในระดับหนึ่ง

2. เมื่อบุคคลเข้าสู่อาชีพนักข่าวแล้ว องค์กรหนังสือพิมพ์มีระบบการเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้มากน้อยแค่ไหน เช่น การมีพี่เลี้ยงหรือนักข่าวรุ่นพี่ที่ให้คำปรึกษา กำกับดูแลการทำงานให้เกิดการ learning by doing นอกเหนือไปจากสายบังคับบัญชาของหัวหน้าโต๊ะข่าวหรือบรรณาธิการ เพราะหากปล่อยให้นักข่าวใหม่ไปเรียนรู้เอง นอกจากมีผลกระทบต่อคุณภาพผลงานแล้ว ยังอาจทำให้เกิดการบ่มเพาะนิสัยการทำงานตามความเคยชิน และไม่อยากเรียนรู้ต่อไป

ระบบพี่เลี้ยง (mentoring) ยังอาจช่วยลดภาระแก่บรรณาธิการข่าว และอาจทำให้เกิดการบ่มเพาะวัฒนธรรมการรายงานข่าวเชิงสืบสวนขึ้นได้

4. สืบเนื่องจากประเด็นที่ 2 โครงการวิจัยนี้มีข้อสังเกตว่าองค์กรหนังสือพิมพ์เป็นองค์กรประกอบการที่ให้ความสำคัญกับงาน HR. หรือ Human Resources ภายในองค์กรเองน้อยมาก ซึ่งอาจสัมพันธ์กับทัศนคติว่า หนังสือพิมพ์เป็น professional คืออาชีพของผู้เชี่ยวชาญงานอยู่แล้ว เมื่อพ้นจากยุค ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช / นสพ.สยามรัฐ จนถึงยุคเรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์/หนังสือพิมพ์มติชน และสนธิ ลิ้มทองกุล / นสพ.ผู้จัดการ แล้ว ภายหลัง 2535 เป็นต้นมา องค์กรหนังสือพิมพ์ดูเหมือนจะพึ่งพิงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรด้านงานข่าว จากสมาคมนักข่าวฯ เป็นหลัก แต่ทั้งนี้งานพัฒนาบุคลากร ไม่ได้หมายถึงแต่เฉพาะด้านทักษะความรู้ในงานสื่อหนังสือพิมพ์เท่านั้น หากยังหมายรวมการเสริมสร้างความรอบรู้ ทักษะสากล อย่างภาษาอังกฤษ เป็นต้น รวมถึงการยกระดับการศึกษาในเชิงคุณวุฒิพิเศษ เช่น กฎหมาย IT.

อนึ่ง ในส่วนของหนังสือพิมพ์ที่มีการเสนอข่าวเชิงสืบสวน ดูเหมือนจะมีพัฒนาการเชิงคุณภาพโดยรวมในแง่ของกระบวนการทำงาน กลวิธีการนำเสนอ อย่างที่ ธีรเดช เอี่ยมสำราญ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า *"ผมว่าข่าวสืบสวนในช่วงหลังนี้ มันไม่เหมือนช่วงแรกๆ คือช่วงแรกๆนี่ได้มาวันนี้แล้วเล่นกันวันนี้ พรุ่งนี้ค่อยหาทางเจาะต่อ แต่เดี๋ยวนี้ทุกอย่างเปลี่ยนไป ต้องมีข้อมูล ต้องเห็นภาพเกือบ 80-90% แล้วค่อยเล่น อาจจะสลับข้อมูลก่อนหลัง แล้วก็เสนอไปต่อเนื่อง เรามีเทคนิควิธีหรือมีการวางแผนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน... ส่วนหนึ่งได้จากตัวประสบการณ์ที่เราสั่งสมมาเรื่อยๆ พอเราทำข่าวสืบสวนมาระดับหนึ่ง เราก็เริ่มรู้ถึงจุดอ่อน แล้วก็เริ่มทำอะไรเป็นระบบขึ้น มีองค์ประกอบของข่าวครบมากขึ้น "*

แต่ทั้งนี้ เป็นที่น่าสนใจว่า พัฒนาการของคุณภาพการทำงานข่าวเชิงสืบสวนนี้ เกิดขึ้นกับองค์กรหนังสือพิมพ์ที่มีนโยบายด้านงานข่าวสืบสวน จึงมีนักข่าวที่มีใจรักงานข่าวสืบสวนอยู่กับองค์กรเป็นเวลายาวนาน เพียงพอที่จะเกิดการสั่งสมประสบการณ์ความรู้ แต่ทว่าประสบการณ์ความรู้เหล่านี้ก็ไม่ได้ถูกถอด / สังเคราะห์ หรือบันทึกไว้เป็นบทเรียนของส่วนรวมที่ส่งทอดแก่กันได้

นโยบายกองบรรณาธิการ

ในความเป็นจริง คุณภาพของตัวนักข่าวแยกไม่ออกจากคุณภาพของบรรณาธิการและนโยบายกองบรรณาธิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการทำงานข่าวเชิงสืบสวน อย่างที่ บก. อาวุโส ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ บอกว่า " *ก่อนจะเลือกเรื่อง คือคุณภาพนักข่าวเลยเป็นด่านแรก และคุณภาพนักข่าวอยู่ที่การฝึกฝนของกอง บก. การฝึกฝนตามธรรมชาติด้วย ... 2. กระบวนการ คือคุณได้รับการสนับสนุนจากกอง บก. หรือเพื่อนๆ คนเดียวไม่สามารถทำงานเกี่ยวพันกับหลายหน่วยงานได้ ต้องความเห็นตรงกันทั้งนักข่าวและกอง บก. ถ้าเรื่องที่ทำเป็นเรื่องสำคัญ กองบก. ต้องให้ความสนใจสูง กระบวนการจัดการในกองบก.สำคัญมาก เพราะเราไม่มีโต๊ะข่าว war room เหมือนในอเมริกา เราไม่มีกองข่าวสืบสวนสอบสวน"*

น่าสนใจว่าบรรยากาศการทำงานอย่างที่ ธีรเดช เอี่ยมสำราญ นสพ.ประชาชาติธุรกิจเล่าให้ฟังนั้น จะเกิดขึ้นได้อย่างไร *"...หัวหน้าข่าวทุกโต๊ะ เรามีประชุมข่าวช่วงบ่ายสองของเกือบทุกวัน ใครมีประเด็นมีโพยอะไรก็เสนอตูมเลย นี่ประเด็นเป็นอย่างนี้ๆ เราจะเสนออย่างนี้ๆ เราก็จะระดมความคิดกันให้ชัดเจนว่าข่าวนี้จะเล่นยังไง step เป็นยังไง หนึ่ง-สอง-สาม-สี่"*

ข้อวิเคราะห์จากประเด็นปัญหานี้คือ

1. นโยบายกองบรรณาธิการย่อมมาจากนโยบายฝ่ายบริหารหนังสือพิมพ์ ในกรณีองค์กรหนังสือพิมพ์ขนาดใหญ่ บรรณาธิการบริหารหรือบรรณาธิการข่าว จะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องทิศทางข่าว การนำเสนอในแต่ละวัน ตลอดจนการบริหารนักข่าวและบริหารงบประมาณการทำงานข่าว แต่ในกรณีหนังสือพิมพ์ขนาดกลางหรือขนาดเล็ก ผู้บริหารหนังสือพิมพ์มักเป็นบุคคลเดียวกับบรรณาธิการข่าว

ดังนั้น การผลักดันความสำคัญของข่าวเชิงสืบสวน จะต้องเริ่มต้นจากโครงสร้างส่วนนี้และบุคลากรระดับนี้ อย่างที่ ขรรค์ชัย บุนปาน ผู้บริหารระดับสูงของเครือมติชน (สัมภาษณ์ 9 พฤศจิกายน 2549) ให้คำแนะนำว่า *"ต้องเอาตัวปฏิบัติ เอางานเป็นตัวตั้ง แล้วอย่าลืมอย่างบทเรียนของศูนย์ข่าวอิศรา เอาตัวใหญ่ๆลงไป อัตตาแตก บางคนคิดว่าตัวเป็นดาวฤกษ์ ทำอะไรก็ได้ ถูกลดบทบาทเป็นดาวพระเคราะห์ ยุ่งเลย หารู้ไม่ว่าเป็นดาวฤกษ์เพราะเวทีเพราะที่บางแห่งเท่านั้น ปัญหาพวกนี้เป็นตัวแปร บางคนอยู่ใกล้อำนาจพักเดียวเจ๊งเลย บางคนอยู่ใกล้เงินพักเดียวเจ๊งเลย...ถ้าเริ่มต้นอย่างนี้พี่เห็นด้วย วางคนให้ถูกแนวถูกลำดับก็แล้วกัน "*

2. การแก้ปัญหานี้เกี่ยวพันกับการจัดโครงสร้างขององค์กรหนังสือพิมพ์ และเชื่อมโยงถึงพรบ.การปฏิรูปสื่อ ก็คือ มีความจำเป็นอย่างที่ ศิลป์ฟ้า ตันสราวุธ บอกว่า*" ถ้าเรามีการแยกนโยบายที่ชัดเจนระหว่างกองบก.กับภาคบริหารจัดการหนังสือพิมพ์ ผมว่าการทำงานจะโปร่งใสและนักข่าวทำงานได้อย่างสบายใจ แต่บ้านเรา การบริหารจัดการกับกองบก.มันแน่นแฟ้นขึ้นเรื่อยๆ บางทีคนที่เป็นจ้าของหนังสือพิมพ์มานั่งในกองบก. มากำหนดทิศทางข่าว บ้านอื่นไม่เป็นกันนะครับ"*

และเนื่องจากองค์กรหนังสือพิมพ์นั้น เป็นอย่างที่ภัทระ คำพิทักษ์ ว่า *"มันเป็นอาชีพพิเศษ มันอาศัยการจัดการไปพร้อมๆกับความสำนึกของวิชาชีพ จะเอาคนนอกมาบริหารกองบก.เลยก็ไม่ได้ จะเอาคนในกองบก.บางทีมันก็ไม่ช่ำชองเรื่องธุรกิจ... ในมุมมองของผมคิดว่ามันเป็นปัญหา"*

3. ดังนั้น แม้องค์กรหนังสือพิมพ์จะมีนโยบายหรือเห็นความสำคัญของข่าวสืบสวน แต่ในทางปฏิบัติ ก็อาจไม่มีอิสระเต็มที่ในการขุดค้นประเด็นข่าวสืบสวนที่เกี่ยวข้องกับผู้มีผลประโยชน์ ซึ่งอาจกระทบต่อธุรกิจการตลาด การแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องอาศัยมาตรการหรือข้อกฎหมายบางอย่าง อันเกี่ยวกับการร่าง พรบ.ปฏิรูปสื่อในห้วงเวลานี้ด้วย กล่าวคือ การออกกฎหมายประกอบมาตรา 41 ระบุให้องค์กรหนังสือพิมพ์ต้องแยกฝ่ายบริหารกับกองบรรณาธิการ และห้ามเจ้าของแทรกแซงงานวิชาชีพของกองบรรณาธิการ ห้ามนักการเมืองและ ส.ส.ถือหุ้นในธุรกิจสื่อ เป็นต้น

ผู้รับข่าวสารและสังคม

กล่าวได้ว่า ความเข้มแข็งเติบใหญ่ของกลุ่มภาคประชาสังคม ที่สร้างปฏิบัติการและความเคลื่อนไหวในเชิงการตรวจสอบนโยบายสาธารณะ การเรียกร้องสิทธิและการมีส่วนร่วมทางการเมือง การต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมและการคุ้มครอง การเสนอทางเลือกในวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ฯ เหล่านี้ล้วนเป็นกระแสความเคลื่อนไหวที่มีตัวเหตุการณ์ มีผู้กระทำและผู้ถูกกระทำที่สามารถเป็น"ข่าว"ได้ทั้งสิ้น ดังนั้น หากประชาชนผู้รับสารและกลุ่มภาคประชาสังคม มีความเข้าใจถึงธรรมชาติของความเป็นข่าว และวัฒนธรรมการสื่อข่าวของสื่อมวลชน ก็จะสามารถใช้สื่อเป็น"ช่องทาง" การสื่อสารสาธารณะ ที่ทำให้สื่อเป็นสมบัติส่วนรวม เป็นพื้นที่ส่วนกลางที่มีข่าวสารของคนทุกกลุ่มในสังคมอย่างสมดุล อันนำไปสู่การสำนึกของความเป็น"เรา"ที่เป็นพื้นฐานสำคัญแก่การแก้ไขปัญหา

ซึ่งในปัจจุบัน ก็มีภาคประชาสังคมหลากหลายกลุ่ม ที่สร้างปฏิบัติการในเชิงของการส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) การรณรงค์ในระดับนโยบายด้านการปฏิรูปสื่อ (media advocacy) และการผลักดันเชิงวิชาการเพื่อพัฒนาวิชาชีพสื่อ ตัวอย่างเช่น

- โครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อ (Media Monitor) เป็นโครงการที่ติดตามบทบาทการทำงานของสื่อทั้งโทรทัศน์ วิทยุและหนังสือพิมพ์ โดยนำเสนอเป็นเวทีสาธารณะและเป็นข่าว เช่น รายงานการโฆษณาบอลโลกที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมพนันบอล รายงานการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านระบบ SMS. ทางโทรทัศน์ ที่ทำให้เห็นถึงความไม่ชอบมาพากล หรือรายงานปริมาณและคุณภาพของเนื้อหารายการโทรทัศน์สำหรับเด็กและเยาวชน เป็นต้น นำไปสู่การกระตุ้นสังคมและเวทีระดมความร่วมมือในการแก้ปัญหาพนันบอล โฆษณาเหล้า อย่างต่อเนื่องต่อไป
- เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคต่างๆ ที่นอกจากจะส่งเสริมหรือผลิตสื่อทางเลือกในรูปแบบที่หลากหลายทั้ง หนังสือพิมพ์ทางเลือก วิทยุชุมชน ฯ ยังมีกิจกรรมที่มุ่งแสวงหาความร่วมมือจากสื่อกระแสหลัก เช่น การให้ข้อมูลข่าวสารอีกด้านหนึ่ง และการจัดเชิญนักข่าวเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งมีผลทำให้นักข่าวจำนวนหนึ่งปรับเปลี่ยนทัศนะความเข้าใจ เข้ามาเป็นพันธมิตรและเปิดพื้นที่นำเรื่องราวไปสื่อสารให้ แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ เครือข่ายด้านการสื่อสารภาคประชาสังคมเหล่านี้ พัฒนาทักษะความชำนาญและการขยายเครือข่ายกว้างขวางขึ้นเรื่อยๆ จนน่าจะมีนัยยะที่ส่งผลในเชิงผลักดันการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของสื่อกระแสหลักด้วย
- สถาบันนักวิชาการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(สสมท.) เกิดจากการรวมตัวของนักวิชาการด้านนิเทศาสตร์-วารสารศาสตร์ ที่แสดงจุดยืนมีส่วนร่วมต่อการปฏิรูปสื่อ โดยใช้บทบาทนักวิชาการในการส่งสัญญาณเตือนภัยการคุกคามสื่อ การผลักดันกฎหมายคุ้มครองสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชน การเผยแพร่แนวคิดการตรวจสอบสื่อจากภาคสังคม เป็นต้น

ปรากฏการณ์เหล่านี้กำลังขยายตัว เป็นความตื่นตัวและการตรวจสอบสื่อที่เข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ อย่างที่ ผศ.ดร.วิลาสินี พิพิธกุล สรุปว่า *"ถือเป็นกระบวนการหนึ่งของการปฏิรูปสื่อ ที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนมากขึ้น ซึ่งกระแสนี้มันมาพร้อมกับการจับมือร่วมกันของทั้งสามภาค ทั้งวิชาการ ภาคประชาชนที่เป็นผู้บริโภคสื่อ แล้วก็ภาคนโยบายบางส่วน "*

คำถามสำหรับประเด็นปัญหาและปรากฏการณ์นี้คือ การทำให้กลุ่ม -องค์กรภาคสังคมเหล่านี้ สามารถเชื่อมประสานความร่วมมือและทิศทางการเคลื่อนไหว ทั้งในเชิงร่วมมือสนับสนุนสื่อคุณภาพ ขณะเดียวกันก็รู้เท่าทัน คัดค้านตรวจสอบสื่อด้อยคุณภาพอย่างมีพลัง เป็น balance factor ได้อย่างไร

ระบบสนับสนุน

จากการประมวลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับคน องค์กรสื่อและภาคสังคม การแก้ไขปัญหาเชิงระบบ จะต้องคำนึงถึงวิธีคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปใน

แต่ละองค์กร ตลอดจนการปรับแก้จากระดับเล็กๆ นามธรรม ไปสู่ระดับใหญ่เชิงโครงสร้าง จนถึงวงล้อมด้านนอกสุดคือ สังคม ซึ่งโครงการวิจัยขอเสนอข้อวิเคราะห์ ดังนี้

1. ในส่วนของนักข่าวเชิงสืบสวน ซึ่งที่ผ่านมาแม้ทางองค์กรวิชาชีพ คือสถาบันพัฒนาสื่อมวลชนในสมาคมนักข่าวฯ ได้จัดการฝึกอบรมพัฒนาทักษะงานข่าวเชิงสืบสวนโดยตรงมาแล้วหลายรุ่นทั้งแก่หนังสือพิมพ์ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น แต่โครงการวิจัยมีความเห็นว่า การฝึกอบรมยังไม่มีจุดเน้นด้านการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ซึ่งอาจมีความจำเป็นต้องขยายความเข้าใจใหม่ๆ แก่นักข่าวเชิงสืบสวนรุ่นใหม่ในเรื่องดังนี้

- โครงการวิจัยนี้พบว่า ในการทำข่าวเชิงสืบสวน มีอยู่ 2 กระบวนการคือ การเปิดประเด็นจากตัวเหตุการณ์ แล้วขุดเจาะไปเรื่อยๆให้ถึงความเชื่อมโยงและปัญหาเบื้องหลัง กับวิธีเชิงวิชาการ คล้ายการตั้งประเด็นงานวิจัยคือ เริ่มจาก generic issue ก่อน (ดูรายละเอียดในหัวข้อที่ 7 ภาคผนวก) ดังที่ ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ให้ความเห็นพ้องว่า *" มันทำได้สองแบบ แต่นักข่าวเคยชินกับการจับปรากฏการณ์มากกว่า คือรอให้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นก่อน แล้วค่อยดูว่าปรากฏการณ์นั้นมีอะไรผิดปกติ ซึ่งคนอื่นอาจมองไม่เห็น อย่างเช่นกรณีที่ผมทำมาตลอดก็เป็นการไปหาสิ่งผิดปกติจากปรากฏการณ์ แล้วไปตามหาหลักฐาน แต่อย่างที่งานวิจัยบอกมันก็เป็นวิธีคิดอีกอันหนึ่ง ซึ่งผมคิดว่าค่อนข้างใหม่สำหรับนักข่าวไทย คือคิดจากนโยบายใหญ่ประเด็นใหญ่อันหนึ่ง แล้วค่อยๆค้นหาความผิดปกติ ก่อรูปอธิบายสิ่งที่พบมาทั้งหมดแล้วจับนโยบายมาชำระทีละเรื่อง คว้านลึกลงไป มันก็เป็นไปได้ทั้งสองแบบ"*
- ข่าวสืบสวนอาจไม่จำเป็นต้องเปิดประเด็นด้วยข่าวหน้าหนึ่ง เช่น อาจเริ่มจากรายงานพิเศษหรือบทสัมภาษณ์หน้าใน ดังที่ สายศิริ ด่านวัฒนะ ยืนยันว่า *"มันไม่จำเป็นต้องเป็นข่าวหน้าหนึ่ง มันอาจจะเป็นสกู๊ปครึ่งหน้า เล่นไปเรื่อยๆต่อเนื่องและลึกลงไปเรื่อยๆ มันจะมีผลกระทบแน่นอน เพียงแต่ว่ายังไม่เห็นมีใครลองทำเลย จริงๆแล้ว resource ไม่ได้ขาดแคลน"*

ทั้งนี้ จะช่วยสร้างเสริมความมั่นใจให้นักข่าวเชิงสืบสวนในช่วงเริ่มต้น กับทั้งจะทำให้มีเวลาขบคิด ทำความเข้าใจประเด็น หรือแม้แต่มองเห็นช่องทางการสืบเสาะจากความเห็นของบทความหรือบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ จนนำมาสู่ข้อมูลอื่นๆ

2. ในส่วนขององค์กรสื่อ นอกจากข้อเสนอเรื่องการออกกฎหมายประกอบมาตรา 41 เพื่อให้เกิดการแบ่งแยกอำนาจและบทบาทฝ่ายบริหารจัดการออกจากกองบรรณาธิการ โดยหวังว่าจะเป็นช่องทางหนึ่งในการเสริมสร้างความเป็นอิสระในการเสนอข่าวแก่กองบรรณาธิการ ยังอาจต้องมีการระบุไปถึงการห้ามไม่ให้องค์กรหนังสือพิมพ์เลิกจ้างหรือไล่ออกนักข่าว ที่หากมีหลักฐานว่ามิได้กระทำผิดจรรยาบรรณวิชาชีพด้วย รวมถึงคุ้มครองด้านกฎหมายฟ้องร้องหมิ่นประมาทนักข่าวและหนังสือพิมพ์ ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือในการคุกคามหนังสือพิมพ์ในห้วงหลายปีมานี้ ดังที่ ศิลป์ฟ้า

ตันสราวุธ ระบุว่า *"ตอนนี้ ในบ้านเรามีกฎหมายหมิ่นประมาทเป็นความผิดทางอาญา ซึ่งหลายๆ ประเทศในโลกเขาไม่เอาเป็นความผิดทางอาญา แต่ฟ้องทางแพ่ง และไม่ควรมีโทษจำคุก"*

3. ทางด้านนโยบายกองบรรณาธิการ ซึ่งมักให้ความสำคัญและทุ่มเททรัพยากรไปในงานข่าวรายวันนั้น หากผู้บริหารหนังสือพิมพ์ ดังเช่น กรณีเครือเนชั่น เครือมติชน ซึ่งโครงการวิจัยนี้พบว่ามีนโยบายที่จะรายงานข่าวประเภทนี้อยู่แล้ว หากสามารถจะผลักดันให้เกิด"โต๊ะข่าวสืบสวน" หรือ "ทีมข่าวสืบสวน" ขึ้นในองค์กร ก็อาจเป็นทีมความชำนาญที่ทำงานข่าวเชิงสืบสวนโดยเฉพาะเพื่อป้อนแก่หนังสือพิมพ์ในเครือได้ โดยไม่เป็นภาระแก่งานข่าวรายวันและการลงทุน

4. องค์กรวิชาชีพอย่างสมาคมนักข่าวฯ ซึ่งจัดโครงการประกวดข่าวยอดเยี่ยมมาเป็นเวลายาวนาน อาจจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์การให้รางวัล โดยเปิดให้มีรางวัลข่าวสืบสวนยอดเยี่ยมหลากหลายประเภทมากขึ้น ดังข้อเสนอของ สายศิริ ด่านวัฒนะ รวมถึงการเปิดพื้นที่ให้ภาคสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในคณะกรรมการตัดสินรางวัล

นอกจากนี้ อาจจำเป็นต้องยกระดับเงินรางวัลเพื่อเสริมแรงจูงใจให้มากขึ้น โดยอาจระดมการสนับสนุนจากองค์กรกึ่งรัฐ ภาคธุรกิจ และภาคสังคมด้วย ตลอดจนการทำให้เกิดการต่อยอดขยายผลผลงานรางวัลข่าวยอดเยี่ยม ให้สังคมทั่วไปได้รับรู้โดยกว้างขวาง เช่น การแปรรูปเป็นผลงานเผยแพร่รูปแบบต่างๆ การจัดกิจกรรมรณรงค์และเชิดชูเกียรติ การส่งต่อผลงานรางวัลเป็นเอกสารเพื่อประกอบการศึกษา ในสถาบันการศึกษา ด้านนิเทศศาสตร์-วารสารศาสตร์ ซึ่งปัจจุบันพบว่า สมาคมนักข่าวฯได้ดำเนินการในส่วนของการเชื่อมต่อสถาบันการศึกษาแล้ว

5. ควรมีการศึกษาคิดค้นการสร้างแรงจูงใจให้นักข่าวยกระดับคุณภาพ ในแนวทางต่าง ๆ เช่น ทุนการศึกษาเพื่อการศึกษาต่อในระดับปริญญาที่นักข่าวสนใจ เพื่อยกระดับคุณวุฒิความรู้ หรือกองทุนศึกษาดูงานพิเศษทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นต้น

6. ในส่วนของภาคสังคม อาจต้องมีองค์กรที่เป็นกลไกประสาน ในการระดมทุนจากภาคสังคมเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนสนับสนุนการทำงานข่าวเชิงสืบสวน หรือกองทุนคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน เป็นต้น ซึ่งโครงการวิจัยทราบว่า ศ.นพ.ประเวศ วะสี นักวิชาการอาวุโส ได้ดำริแนวคิดนี้และกำลังเป็นแกนกลางการดำเนินงานร่วมกับทางสมาคมนักข่าวฯ อยู่

ความเห็นและข้อเสนอแนะทั้งหมดนี้ ทางโครงการวิจัยได้ประมวล และวิเคราะห์ไว้ใน <u>บทที่ 5 ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางแก้ไขปัญหา</u> ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอีกครั้งหนึ่ง

4. บทเรียนจากกรณีศึกษา

4.1 <u>บทเรียนต่างประเทศ</u> : *กรณีศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนแห่งฟิลิปปินส์*

(Philippine Center for Investigative Journalism – PCIJ.)

โครงการวิจัย ได้คัดเลือกกรณีศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนแห่งฟิลิปปินส์ เป็นกรณีศึกษา

เนื่องจากพบว่า ทั้งวงการวิชาชีพและวิชาการสื่อในประเทศไทย เอ่ยอ้างถึงศูนย์ฯแห่งนี้มากในแง่อุดมการณ์การทำงานข่าวเชิงลึกอย่างมืออาชีพ และแรงบันดาลใจต่อผลงานที่สามารถนำความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศฟิลิปปินส์ อีกทั้ง ศูนย์ฯนี้ได้ดำเนินงานมาถึงปัจจุบันเป็นเวลายาวนาน 18 ปีแล้ว ย่อมมีบทเรียนที่ตกผลึกทั้งด้านความสำเร็จและล้มเหลว ที่สามารถให้การเรียนรู้และเป็นแนวทางแก่การแก้ไขปัญหาตามโจทย์วิจัยของโครงการวิจัยได้

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เบื้องต้น บุคคลสำคัญที่ก่อตั้งศูนย์ฯมาแต่ต้นในฐานะ Executive Director คือ Ms. Sheila Coronel ในโอกาสที่เธอเดินทางมาร่วมประชุมสื่อมวลชนนานาชาติ ที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2549 ดังรายละเอียดการถอดเทปสัมภาษณ์ในบทที 7 ภาคผนวก รวมทั้งได้เดินทางไปสังเกตการณ์การทำงานและสัมภาษณ์อดีตผู้ก่อตั้ง กรรมการบริหารชุดปัจจุบัน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ยังที่ทำการศูนย์ฯ ณ ที่ตั้ง 3 rd Floor Criselda II Building , 107 Scout de Guia, Quezon City 1104 . ระหว่างวันที่ 25 – 29 พฤศจิกายน 2549

ทั้งนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์มีรายนาม ดังนี้

- Ms. Sheila S. Coronel > ผู้ร่วมก่อตั้งและ Executive Director ปัจจุบันลาออกไปเป็นอาจารย์ด้านสื่อสารมวลชนที่ประเทศสหรัฐอเมริกา
- Ms. Marites Danguilan Vitug > ผู้ร่วมก่อตั้ง ปัจจุบันเป็นบรรณาธิการและเจ้าของนิตยสารวิเคราะห์ข่าวรายปักษ์ชื่อ NEWS BREAK
- Mr. Howie Severino > ผู้ร่วมก่อตั้ง ปัจจุบันเป็นนักข่าวอาวุโสของสถานีโทรทัศน์ GMA Network และยังคงทำงานข่าวเชิงสืบสวนให้ PCIJ. ในลักษณะ freelance
- Ms. Vinia M. Datinguinoo > เป็นหัวหน้าทีมวิจัยและรักษาการ Director ระยะหนึ่ง ปัจจุบันลาออกไปแล้ว
- Mr. Alecks P. Pabico > เป็น Online Manager ปัจจุบันเป็น Office Director และรับผิดชอบงานด้านการฝึกอบรม

อนึ่ง กรณีศึกษาศูนย์ข่าวนี้ รศ.ดร. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ จากคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาในแง่มุมของ"สื่อและสิทธิการสื่อสารของประชาชนฟิลิปปินส์" เมื่อ พ.ศ.2548 นอกจากนี้ นักข่าวนักหนังสือพิมพ์ในเครือข่ายสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ได้เคยเดินทางไปทัศนะศึกษาหลายชุด แต่ไม่ปรากฏเอกสารรายงาน

(1) <u>ความเป็นมาและการดำเนินงาน</u>

ศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนแห่งฟิลิปปินส์ Philippine Center for Investigative Journalism (PCIJ) ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 1989 (พ.ศ.2532) โดยนักสื่อสารมวลชนระดับบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชั้นนำ 9 คน ที่แยกตัวออกมาจัดตั้งองค์กรขึ้นใหม่ นำโดย ซีลา โคโรเนล (Sheila Coronel) ด้วยแนวคิดที่เชื่อในเรื่อง “การเสนอข่าวที่แตกต่างและการขุดคุ้ยหาความจริง” เนื่อง

จากเห็นว่าสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำหน้าที่ตรวจสอบและเสริมสร้างประชาธิปไตย นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้ ต้องการเห็นสื่อมวลชนมีบทบาทในการจุดชนวนประเด็นโต้แย้งต่างๆ ในสังคม เพื่อนำไปสู่ข้อยุติที่จะยังประโยชน์แก่สาธารณะ ศูนย์ฯนี้ จึงเกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเสนอข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนให้สาธารณชนได้รับข้อมูลข่าวสารเชิงลึก และความคิดเห็นที่รอบด้าน เพื่อให้สาธารณชนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในฐานะที่เป็นประชาชนที่รอบรู้ นอกจากนี้ นักหนังสือพิมพ์มืออาชีพกลุ่มนี้ยังหวังว่า ศูนย์ฯ จะมีส่วนผลักดันให้เกิดวัฒนธรรมการเจาะข่าวเชิงลึกของนักสื่อสารมวลชนฟิลิปปินส์ " to go beyond day-to-day reportage "

ผลงานในช่วงแรกของศูนย์ ฯ หลายเรื่อง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสิ่งแวดล้อม กระบวนการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน เช่น การรายงานข่าวในปี 1990 เกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสาหร่ายทะเลซึ่งทำลายสภาพแวดล้อมของแหล่งปะการังในทะเลซูลู ส่งผลให้กองทัพเรือต้องเข้าไปควบคุมดูแลพื้นที่ฟาร์ม และรัฐบาลออกมาตรการยกเลิกการให้สิทธิทำฟาร์มสาหร่ายในบริเวณนั้น

การรายงานข่าวเกี่ยวกับการปลอมแปลงเอกสารคำพิพากษา ของผู้พิพากษาอาวุโสในศาลสูงเมื่อปี 1993 ที่ให้สิทธิแก่บริษัท พีแอลดีที. เหนือ บริษัท อีสเทิร์นเทเลคอม ซึ่งเป็นคู่แข่งในการเป็นเกตเวย์ด้านโทรคมนาคม การเปิดเผยข้อมูลของศูนย์ฯ ครั้งนั้น ทำให้ผู้พิพากษาฮูโก กูเทียเรซ ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งหลังจากเสนอข่าวเพียง 4 วัน

ส่วนผลงานที่ทำให้ศูนย์ฯ เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางคือ การเปิดโปงความร่ำรวยผิดปกติของประธานาธิบดี โจเซฟ เอสตราด้า ในรายงานข่าว 8 ชิ้น ที่เผยแพร่ในปี 2000 ถูกนำเสนอในหนังสือพิมพ์ระดับชาติ และท้องถิ่นรวม 17 ฉบับ รวมถึงตีพิมพ์ในนิตยสารรายเดือนของศูนย์ฯ ชื่อ i Report สุดท้ายนำไปสู่การเสนอญัตติถอดถอนประธานาธิบดีโดยวุฒิสภา แต่ฝ่ายนิติบัญญัติก็ไม่ยอมชี้ความผิด ทำให้ประชาชนฟิลิปปินส์หลายล้านคนออกมาแสดงพลังโดยการเดินขบวนขับไล่ประธานาธิบดีครั้งใหญ่ ในเดือนมกราคม 2001

แนวทางการทำงานของศูนย์ฯ ที่ให้ความสำคัญสูงสุดแก่การสืบค้นข้อมูลเชิงลึกในลักษณะเดียวกับการทำงานวิจัย เพื่อให้ได้หลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ ทำให้รายงานบางเรื่องต้องใช้เวลาติดตามและรวบรวมข้อมูล ยาวนานกว่า 1 ปี ผลจากการทุ่มเทและประสบการณ์ของทีมงานมืออาชีพ ทำให้รายงานข่าวของศูนย์ฯได้รับรางวัลข่าวยอดเยี่ยมมากมาย เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการรวมกลุ่มทำงานข่าวเชิงสืบสวนในลักษณะต่างๆในภูมิภาคเอเชียเพิ่มขึ้น รวมถึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจแก่นักวิชาการด้านสื่อ ดังตัวอย่างรายงานวิจัยเรื่อง *"สื่อและสิทธิการสื่อสารของประชาชนฟิลิปปินส์"* โดย อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ที่กล่าวแล้ว

ปี 1994 ศูนย์ฯ ได้ริเริ่มจัดการอบรมทักษะการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ให้แก่นักข่าวจากหนังสือพิมพ์อื่นๆ ในประเทศ นำมาซึ่งการจัดตั้งหน่วยงานฝึกอบรมTraining Desk ขึ้นและ

กระทั่งขยายบทบาทไปสู่การจัดอบรม-สัมมนาแก่นักหนังสือพิมพ์ในภูมิภาคเอเชียด้วย หลักสูตรการฝึกอบรมอันโดดเด่นของศูนย์ฯ ได้แก่ ทักษะการรายงานข่าวเชิงสืบสวน การรายงานข่าวเลือกตั้ง การรายงานข่าวทุจริตคอรัปชั่น การรายงานข่าวสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมถึงการผลิตหนังสือชุดความรู้และประสบการณ์งานข่าวเชิงสืบสวนจำนวนมาก จนถึงปัจจุบัน ที่ศูนย์มีการปรับเปลี่ยนนโยบายและโครงสร้าง กิจกรรมการฝึกอบรมก็ยังคงเป็นบทบาทหลักของศูนย์ฯ ที่สร้างรายได้พอควรแก่การพึ่งตนเอง

ผลงานข่าวสืบสวนของศูนย์ฯ นอกเหนือจากที่ส่งตรงผ่านระบบอินเตอร์เน็ตถึงสมาชิกหนังสือพิมพ์และสมาชิกอุปถัมภ์แล้ว ยังนำเสนออยู่ในเว็บไซต์ของศูนย์ฯ www.pcij.org ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักศึกษา ปัญญาชนของฟิลิปปินส์ ศูนย์ฯยังได้จัดทำระบบฐานข้อมูล (database) ทั้งที่เป็นสถิติ ตัวเลขเศรษฐกิจ ข้อมูลบุคคล รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ ทะเบียนธุรกิจ ข้อมูลส่วนราชการทั้งระดับชาติและท้องถิ่น ประกาศและกฎหมาย งบประมาณแผ่นดินและงบกระทรวง รายงานการประชุมสภา ประวัตินักการเมือง / นักการทหารและรายการทรัพย์สิน สาแหรกความสัมพันธ์ของกลุ่มทุน-ธุรกิจ ตลอดจนรายงานการวิจัย โพลล์ ฯลฯ และข้อมูลนับพันรายการ ไว้ใน www.i-site.ph เพื่อให้สาธารณะเข้าถึงได้ทั่วไปในลักษณะ one stop portal ตั้งแต่ปี 2001 เป็นต้นมา

นอกจากนี้ ทางศูนย์ฯ ได้ขยายช่องทางการสื่อสารไปสู่รายการวิทยุ ด้วยการเช่าเวลาออกอากาศ และทดลองผลิตรายการข่าวทางโทรทัศน์ แต่ต่อมายกเลิกไป ด้วยบทเรียนความไม่พร้อมและงานที่เกินกำลัง คงเหลือแต่รายการวิทยุ ซึ่งยังคงเป็น Broadcast Desk ในโครงสร้างปัจจุบัน

ศูนย์ฯ ยังได้ริเริ่ม Reporting Fellowship แก่ผู้สนใจจะทำข่าวเชิงสืบสวน ไม่จำกัดว่าจะเป็นนักหนังสือพิมพ์อาชีพ นักศึกษา หรือผู้สนใจทั่วไป โดยการมอบทุนสนับสนุนเป็นจำนวนเงิน P 50,000 – P 100,000 (เปโซ) ผู้สมัครเข้ารับทุนจะต้องเสนอเอกสารโครงการ (proposal) ที่แสดงถึงความสำคัญของประเด็นที่จะทำ ขอบข่ายของประเด็น กลวิธีการหาข้อมูลและแนวทางการนำเสนอ ตลอดถึงงบประมาณ ซึ่งศูนย์ฯจะมีกรรมการคอยติดตามและประเมินผลงาน โดยผลผลิตข่าวที่ได้ จะเป็นลิขสิทธิ์ของศูนย์ฯ ซึ่งอาจใช้ตีพิมพ์เป็นหนังสือเล่ม หรือส่งให้บริการแก่สมาชิก กิจกรรมนี้นับเป็นกุศโลบายการเพิ่มผลผลิตข่าวสืบสวน เป็นแรงจูงใจแก่ผู้สนใจและเป็นการเสริมสร้างวัฒนธรรมการทำข่าวเชิงลึกตามจุดยืนของศูนย์ฯ

(2) <u>รูปแบบองค์กร โครงสร้างและแหล่งที่มาของรายได้</u>

ศูนย์ข่าว PCIJ. เป็นองค์กรสื่อที่ทำงานอย่างอิสระในลักษณะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร (non-profit media agency) แตกต่างจากสื่อมวลชนกระแสหลักที่เป็นองค์กรประกอบธุรกิจเพื่อแสวงหากำไร ดังนั้นศูนย์ฯจึงสามารถขุดคุ้ยความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังนักการเมืองและข้าราชการ ได้อย่างไม่ต้องหวั่นเกรงปัญหาด้านธุรกิจหรืออิทธิพลใดๆ

จากอดีตถึงปลายปีพ.ศ.2549 ศูนย์ฯแบ่งออกเป็นฝ่ายต่างๆ ได้แก่ กองบรรณาธิการ นิตยสาร ฝ่ายสื่ออินเตอร์เน็ต ฝ่ายสื่อกระจายเสียง ฝ่ายฝึกอบรม ฝ่ายข้อมูลและห้องสมุด ฝ่ายการตลาด และฝ่ายสำนักงาน รวมบุคลากรทั้งสิ้น 12-14 คน โดยยังมีนักข่าว Freelance ที่รับงานข่าวสืบสวนเป็นรายชิ้นด้วย

ที่ผ่านมา รายได้หลักของศูนย์ฯ มาจากการสนับสนุนของแหล่งทุนต่างๆ เช่น องค์กรทุน (funding agency) ผู้อุปถัมภ์(patron) สมาชิก(member) ของนิตยสาร I Report ราย 3 เดือน และรายได้จากการผลิต-จำหน่ายหนังสือเล่ม (pocket book) ชุดความรู้ด้านงานข่าวสืบสวน หรือรวมเล่มประเด็นข่าวที่สิ้นสุดแล้ว ทั้งนี้ ตลอด 18 ปีที่ดำเนินงานมา ศูนย์ฯได้เสนอข่าวสืบสวนสอบสวนไปแล้วกว่า 200 เรื่อง หนังสือ 30 เล่ม สารคดีโทรทัศน์ 7 เรื่อง รวมถึง www.pcij.org ที่มีผู้รู้จักกว้างขวางทั่วประเทศ

วิธีการระดมทุนคือ ศูนย์ฯ จะเขียนโครงการเสนอขอรับความสนับสนุนจากแหล่งทุนระหว่างประเทศต่าง ๆ แยกตามประเด็นความสนใจของแหล่งทุน อาทิ Toyota Foundation , Free Voice Nether-lands , Open Society , UNDP, Asia Foundation , British Council โดยศูนย์ฯ ชูจุดขายว่า ข่าวสืบสวนเป็น rights to know และเป็น important part of Democracy

ในส่วนของผู้อุปถัมภ์ (patron)ซึ่งจำแนกเป็น Gold อัตรา 10,000 เปโซ / Silver อัตรา 5 ,000 เปโซ และ Bronze 3,000 เปโซ นั้น หมายถึงผู้บอกรับเป็นสมาชิกข่าวสืบสวนโดยตรง ซึ่งประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ระดับชาติบางฉบับ อย่าง มะนิลาไทม์ , เดอะสตาร์, เอนไควเรอร์ ฯ และองค์กรธุรกิจบางแห่ง องค์กรพัฒนาเอกชนบางแห่ง ซึ่งทางศูนย์ฯ จะส่งข่าวหรือข้อมูลดิบตรงถึงผู้อุปถัมภ์ อัตราที่แตกต่างกันหมายถึงสิทธิที่แตกต่าง ในการได้รับบริการสืบค้นข้อมูลและจำนวนหนังสือและสื่อในเครือที่ศูนย์ฯ ผลิตขึ้น ปัจจุบัน จำนวนผู้อุปถัมภ์ลดน้อยลงมาก อันเนื่องจากหนังสือพิมพ์ระดับชาติหลายฉบับหันมาทำงานข่าวเชิงสืบสวนเอง

(3) <u>ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ</u>

สืบเนื่องจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งจำนวนผู้อุปถัมภ์ที่ลดลงและพฤติกรรมผู้รับสารที่หันไปสู่สื่อใหม่มากขึ้น รวมถึงความเปลี่ยนแปลงด้านบุคลากรภายใน เช่น ผู้ก่อตั้งและกำลังหลักหลายคนลาออกไปสู่งานอื่น ทางศูนย์ฯจึงปรับเปลี่ยนนโยบายการทำงาน ปรับลดขนาดองค์กรลงเหลือบุคลากรประจำ 5 คน และขับเคลื่อนองค์กรสู่ทิศทางใหม่เป็น Multimedia เพื่อขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังคนรุ่นใหม่ ทั้งยังเป็นการลงทุนที่น้อยลง คุ้มค่ามากขึ้น

ปัจจุบัน โครงสร้างใหม่ของ PCIJ. แบ่งออกเป็น 5 ฝ่ายคือ Board of Director + Executive Director (ยังคงมีผู้ก่อตั้งหลายคนร่วมเป็นที่ปรึกษาอยู่ในบอร์ด) Multimedia Desk, Training Desk , Research and Investigation และ Marketing

(4) <u>บทเรียนที่น่าสนใจ</u>

กล่าวได้ว่า PCIJ.เป็นองค์กรมืออาชีพที่จุดกระแสงานข่าวเชิงสืบสวนในภูมิภาคเอเชีย ทั้งยังเป็นองค์กรมีชีวิตที่ปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ได้อย่างน่าสนใจ แม้ว่าโครงสร้างทางการเมืองและบริบทสังคมฟิลิปปินส์จะแตกต่างไปจากไทย ด้วยประวัติศาสตร์ชนชาติที่ผ่านการต่อสู้กับมหาอำนาจชาติแล้วชาติเล่า การตกเป็นอาณานิคมของสเปนและการเป็นที่ตั้งฐานทัพอเมริกามายาวนาน อาจนำมาซึ่งความตื่นตัวและความสนใจทางการเมือง การลุกขึ้นสู้กับการกดขี่และความไม่ยุติธรรม รวมถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะเล็กเกาะน้อยและความยากจน ทำให้เกิดขบวนการทางการเมืองต่างๆ ในฟิลิปปินส์ที่ไม่เป็นเอกภาพ จึงดูเหมือนว่า ความสำเร็จส่วนหนึ่งของการทำงานตามวิชาชีพสื่อของPCIJ. เกิดจากบรรยากาศทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะของฟิลิปปินส์ แต่ไม่ว่าอย่างไร PCIJ. ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ไม่อาจแยกตัวออกจากส่วนอื่นๆของสังคม โลกที่เปลี่ยนไปนำมาซึ่งบทบาทที่เปลี่ยนไปของสื่อมวลชน ที่ต้องทำหน้าที่เสนอความจริงและเป็นกลไกข่าวสารที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย มากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา อีกทั้งเป็นการยืนยันว่า อุดมการณ์และการพึ่งตนเองของวิชาชีพนี้ เป็นสิ่งที่เป็นจริงได้

ข้อสังเกตต่อกรณีศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนแห่งฟิลิปปินส์ ที่อาจเป็นบทเรียนแก่การก่อเกิดกลไกการทำงานข่าวเชิงสืบสวนในประทศไทย มีดังนี้

1. <u>ความเป็นมืออาชีพ</u> (professional)หรือความรู้ความเชี่ยวชาญในงานข่าวเชิงสืบสวน นับเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดของการจัดตั้งองค์กรประเภทนี้ ดังเห็นได้ว่า ผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์ฯ ล้วนเป็นนักข่าวอาวุโสที่เคยทำงานข่าวเชิงสืบสวนมาแล้ว และมองเห็นข้อจำกัดภายในองค์กรสื่อของตน ความเป็นมืออาชีพในที่นี้ ย่อมหมายรวมถึงความน่าเชื่อถือของผลงาน ที่จะทำให้เกิดตลาด-ความต้องการขึ้นด้วย ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า ตลอดระยะการดำเนินงานของศูนย์ฯ ศูนย์ฯต้องชูจุดขายในเรื่อง"คน"ที่เป็นมืออาชีพ

2. <u>ความเป็นอิสระ</u> ศูนย์ฯ นี้ตระหนักถึงแรงกดดันภายในกองบรรณาธิการที่มักเกิดขึ้นในสื่อ รวมถึงอิทธิพลจากภายนอกทั้งทางการเมืองและทางธุรกิจ ศูนย์ฯจึงจัดองค์กรในรูป NGO.(non profit organization) เพื่อการระดมทุนจากแหล่งทุนที่ไม่มีเงื่อนไขรบกวนแนวนโยบาย และหวังว่าการพึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจ จะทำให้มีเสรีภาพในการทำงานตามสมควร ความเป็นอิสระนี้ยังหมายถึง การหลุดพ้นไปจากกรอบคิดและความเคยชินในการทำงานแบบเดิม หากแต่กล้าที่จะขุดคุ้ยค้นหาความจริงอย่างถึงที่สุด ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมา นับว่าศูนย์ฯ ประสบผลสำเร็จตรงจุดนี้

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า การติดต่อประสานงานกับแหล่งทุนระหว่างประเทศได้กว้างขวางนั้น เนื่องจากการใช้ภาษาอังกฤษในระดับดีของประชาชนฟิลิปปินส์ เป็นโอกาสและปัจจัยเกื้อหนุน

3. <u>การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ</u> นอกเหนือไปจากการระดมทุนโดยการเขียนโครงการอย่างสม่ำเสมอ และมีผลงานเป็นที่เชื่อถือแก่แหล่งทุน ศูนย์ฯ ยังพยายามสร้างตลาดใหม่และสร้างมูลค่า

เพิ่มแก่สินค้าข่าวสืบสวนของตน โดยการแปรรูปต่อยอดผลงานเหล่านั้นเป็น หนังสือเล่ม นิตยสารราย 3 เดือน รายการวิทยุ และสื่อประเภท non book ก่อเกิดรายได้เพิ่มและขยายตลาดออกไป

จากการสัมภาษณ์พบว่า ศูนย์ฯมีวิสัยทัศน์ทางการตลาดที่เปิดกว้าง กล่าวคือ ไม่ปฏิเสธการตอบสนองความต้องการของตลาดผู้บริโภค ขณะเดียวกันก็มีความชัดเจนในการรักษาอุดมการณ์ตามวิชาชีพไว้ ทั้งนี้ อาจมีปัจจัยด้านบุคลิกภาพและความสามารถอันโดดเด่นของผู้นำองค์กรคือ Sheila Coronel ซึ่งเป็นทั้งนักบริหารจัดการและนักหนังสือพิมพ์

4. <u>การเคลื่อนไหวเชิงสังคม</u> ความมุ่งหวังของผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์ฯคือ การเสริมสร้างวัฒนธรรมการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ดังนั้น กิจกรรมอย่างหนึ่งที่ศูนย์ฯดำเนินงานมาตั้งแต่ต้นคือ การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพนักข่าว ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและในภูมิภาคเอเชีย การฝึกอบรมนี้แท้จริงจึงเป็นการขยายแนวคิด สร้างคนรุ่นใหม่ และสร้างความยอมรับ (recognition) ผลจากการทำงานฝึกอบรมมายาวนาน ศูนย์ฯสามารถสร้างรายได้จากกิจกรรมนี้ และทำให้เกิดนักข่าวที่มีอุดมคติและทักษะการรายงานข่าวเชิงสืบสวนมากขึ้นๆ ขยายไปสู่หนังสือพิมพ์ระดับชาติที่ไม่เคยทำงานข่าวเชิงสืบสวนมาก่อน

นอกจากนี้ การให้ทุนสนับสนุน Reporting Fellowship แก่นักข่าวและผู้สนใจทั่วไป ยังเป็นกิจกรรมเชิงสังคมที่ทำให้เพิ่มจำนวนนักข่าวประเภทนี้ อีกทั้งได้ผลงานข่าวที่มีคุณภาพและความหลากหลายเพิ่มขึ้น

5. <u>ความสามารถในการปรับตัว</u> กลุ่มผู้ก่อตั้งที่ทำงานหนักมาระยะเวลายาวนาน ส่วนหนึ่งพบความจำเป็นในชีวิตที่ต้องจากไปสู่งานอื่น รวมทั้งปัจจัยที่มีคนรุ่นใหม่เข้ามาสู่องค์กร และการเกิดขึ้นของช่องทางสื่อใหม่ ๆ กลุ่มผู้ก่อตั้งทั้งหมดจึงเห็นพ้องต้องกันในการปรับทิศทางองค์กรกันใหม่ โดยได้ทยอยยุติผลผลิตของศูนย์ฯ ที่ไม่สร้างรายได้และเป็นภาระแก่การลงทุน ทั้งนิตยสารราย 3 เดือน และรายการวิทยุ ลดขนาดองค์กร และย้ายฐานการทำงานเข้าสู่ Multimedia

ทั้งหมดนี้มาจากวิสัยทัศน์ และการวิเคราะห์สถานการณ์การทำงานอย่างรู้เท่าทัน ดังที่ Ms. Marites Danguilan Vitug หนึ่งในผู้ก่อตั้ง ให้สัมภาษณ์ว่า “ We are the Victims of our own success “ เธอหมายความว่า เพราะศูนย์ฯทำงานข่าวสืบสวนไปพร้อมๆกับการเคลื่อนไหวผลักดันให้นักวิชาชีพสื่อตระหนักในความสำคัญของงานข่าวสืบสวน และสร้างการเรียนรู้แก่ผู้เสพข่าวสารมาเป็นเวลายาวนาน จนก่อเกิดวัฒนธรรมการรายงานข่าวเชิงสืบสวนขึ้นแล้วในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ถึงวันนี้ หน้าที่ดังกล่าวของศูนย์ฯ ต่อกลุ่มเป้าหมายสื่อจึงหมดความจำเป็นลง

อย่างไรก็ดี ศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนแห่งฟิลิปปินส์ หรือ PCIJ .ในวันนี้ ก็ยังคงยืนหยัดอยู่บนเส้นทางการรายงานข่าวเชิงสืบสวน แม้จะเปลี่ยนสนามรบไปสู่คนรุ่นใหม่และช่องทางใหม่

4.2 <u>บทเรียนในประเทศ</u> : *กรณีศูนย์ข่าวอิศรา ในสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย*

การเกิดขึ้นของ"ศูนย์ข่าวอิศรา" ภายใต้โครงการสื่อสันติภาพ : โต๊ะข่าวภาคใต้ ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย กับสมาคมนักหนังสือพิมพ์ภาคใต้ และเครือข่ายบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นภาคใต้ เพื่อเกาะติดรายงานสถานการณ์ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยนำเสนอข่าวผ่านเว็บไซต์ http://www.tjanews.org นับเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่สื่อมวลชนจากส่วนกลางได้เข้าไปคลุกคลีในพื้นที่ปัญหาและทำงานในลักษณะกองบรรณาธิการร่วมที่ข้ามพ้นสังกัดของหนังสือพิมพ์ และมีการหมุนเวียนนักข่าวจากหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ ลงปฏิบัติงานในพื้นที่ ทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงรากเหง้าของปัญหาและสามารถรายงานข่าวในเชิงคุณภาพมากขึ้น หนังสือพิมพ์ทั่วไป ก็สามารถหยิบใช้ผลผลิตข่าว รายงานพิเศษ หรือบทสัมภาษณ์ไปใช้ตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ของตน

ที่สำคัญไปกว่าปรากฏการณ์นี้คือ การแสดงจุดยืนและจริยธรรมตามอาชีวะปฏิญาณของวิชาชีพสื่อมวลชน ในฐานะสถาบันทางสังคมที่ต้องรับผิดชอบและมีส่วนร่วมต่อวิกฤตการณ์ของชาติบ้านเมือง โดยการทำหน้าที่แสวงหาข้อมูลข่าวสารและข้อเท็จจริง นำไปสู่ความรับรู้ที่ถูกต้องของประชาชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาในที่สุด

(1) <u>จุดแข็งและจุดอ่อน</u>

ด้วยเนื้อหาและประเด็นข่าวที่แตกต่างไป โดยการเสนอแง่มุมทางวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวไทยมุสลิมอย่างละเอียดอ่อนมากขึ้น ศูนย์ข่าวอิศราจึงอยู่ในความสนใจของภาคประชาสังคมและนักวิชาการ ในแง่ที่อาจเป็น"ต้นแบบ"ขององค์กรสื่อเพื่อสันติภาพ ดังผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ***"ศูนย์ข่าวอิศรากับความเป็นสื่อเพื่อสันติภาพ"*** ในชุดโครงการวิจัยเทคโนโลยีสารสนเทศและนิเทศศาสตร์เพื่อสันติสุขของชาติ โดยอาจารย์ วลักษณ์กมล จ่างกมล รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และคณะ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ผลการศึกษาชิ้นนี้ชี้ว่า จุดแข็งของศูนย์ข่าวอิศราประกอบด้วยการให้ความสำคัญกับความเป็น"เครือข่าย" ระหว่างสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย องค์กรสื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ท้องถิ่น องค์กรภาคประชาชน นักวิชาการและองค์กรอิสระแขนงต่างๆ ทำให้ภารกิจของศูนย์ข่าวอิศราได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี นอกจากนี้ การบริหารองค์กรที่เน้นความไม่เป็นทางการ ทำให้เกิดบรรยากาศความร่วมมือของบุคลากรที่มาจากหลากหลายองค์กร มีนโยบายการนำเสนอข่าวที่มุ่งเน้นการสร้างสันติสุขอย่างชัดเจน รวมทั้งมีบุคลากรอาชีพที่ไม่ยึดติดกับสังกัดเดิมของตน ทำให้ขับเคลื่อนภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทำงาน

ร่วมกันระหว่างสื่อมวลชนจากส่วนกลางกับสื่อมวลชนท้องถิ่น ยังทำให้เกิดการเรียนรู้และแบ่งปันข้อมูล ความชำนาญแก่กันได้อย่างดี

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาพบว่ามีบางประเด็นปัญหาที่ต้องปรับปรุงต่อไป ซึ่งประกอบไปด้วยการที่ศูนย์ข่าวอิศรามีสถานะเป็นเพียงโครงการหนึ่งภายใต้สมาคมนักข่าวฯ ซึ่งต้องหางบประมาณมาสนับสนุนจากแหล่งอื่น อาจส่งผลให้เกิดความไม่มั่นคงและไม่ยั่งยืน อันอาจนำไปสู่การแทรกแซงจากแหล่งทุนได้ รูปแบบการบริหารอย่างไม่เป็นทางการนั้น ก็อาจนำไปสู่ปัญหาด้านการบริหารงาน เนื่องจากไม่มีการกำหนดอำนาจหน้าที่และขอบเขตภาระงานของบรรณาธิการอย่างชัดเจน ส่งผลให้บรรณาธิการขาดอำนาจและไม่สามารถกำกับดูแลการทำงานของบุคลากรและผู้สื่อข่าวได้อย่างเต็มที่ การบริหารการเงินยังไม่เป็นระบบและขาดการตรวจสอบที่ชัดเจน

สิ่งที่ควรพิจารณาปรับปรุงอีกประเด็นหนึ่ง คือ การพึ่งพิงบุคลากรจากส่วนกลางมากเกินไป ทำให้ในบางขณะที่ผู้สื่อข่าวจากส่วนกลางลดลงเพราะติดภารกิจอื่น ส่งผลให้จำนวนผลงานข่าวลดลงไปด้วย ขณะเดียวกัน การสลับสับเปลี่ยนบรรณาธิการ ก็ทำให้แนวทางการกำกับดูแลงานข่าวแตกต่างกันออกไป การแก้ปัญหานี้อาจทำได้โดยการพัฒนาบทบาทและศักยภาพของนักข่าวท้องถิ่นให้มากขึ้น โดยในอนาคต อาจต้องคำนึงถึงการให้ผู้สื่อข่าวท้องถิ่นมีบทบาทเต็มที่ และให้ผู้สื่อข่าวส่วนกลางหรือบุคลากรจากสมาคมนักข่าวฯ ทำหน้าที่กำกับดูแลระดับนโยบายก็พอ หรืออาจส่งบุคลากรมาปฏิบัติงานในพื้นที่ในกรณีที่มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น

ด้านการเป็นที่รู้จักและเข้าถึงนั้น ผลการศึกษาชี้ว่า ศูนย์ข่าวอิศรายังไม่สามารถเป็นพื้นที่สาธารณะให้แก่ประชาชนในพื้นที่ได้ดังที่ตั้งเป้าหมายไว้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่รับรู้ถึงการมีอยู่ของศูนย์ข่าวอิศรา จึงควรให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์เผยแพร่องค์กรเพื่อให้ประชาชนเข้ามาใช้ช่องทางนี้เป็นเวทีสาธารณะมากขึ้น ขณะเดียวกันก็จะทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารจากพื้นที่อย่างต่อเนื่องเจาะลึกมากขึ้น

สำหรับช่องทางสื่อสาร ซึ่งมี www.tjanews.org เพียงช่องทางเดียว ทำให้มีข้อจำกัดที่ประชาชนระดับรากหญ้าไม่สามารถเข้าถึง ดังกรณีตัวอย่างเหตุการณ์ความรุนแรงที่บ้านละหานและตันหยงลิมอ ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนกระแสหลักในส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ศูนย์ข่าวอิศราจึงอาจจำเป็นต้องขยายช่องทางการสื่อสารไปสู่สื่อประเภทอื่น โดยเฉพาะวิทยุกระจายเสียงที่เข้าถึงประชาชนพื้นที่ได้มากกว่า นอกจากนี้ จากการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่ได้รับข่าวสารจากศูนย์ข่าวอิศรา พบว่ารูปแบบการนำเสนอข้อมูลของศูนย์ข่าวอิศรา ยังไม่มีการเจาะลึกสืบสวนสอบสวนเท่าที่ควร อีกทั้งยังเป็นแง่มุมที่ไม่แตกต่างไปจากสื่อมวลชนกระแสหลักมากนัก สื่อมวลชนทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่นยังให้ความสำคัญและความร่วมมือ ในการนำผลงานข่าวของศูนย์ข่าวอิศราไปเผยแพร่ไม่มากนักคือพบว่ามีจำนวนผลงานประมาณร้อยละ 50 เท่านั้นที่ถูกเผยแพร่ในสื่อกระแสหลัก นอกจากนี้

ผลงานที่ถูกนำไปใช้ ก็มักเป็นสกู๊ปข่าวหรือสารคดีเชิงข่าว มากกว่ารูปแบบข่าว ทำให้ข่าวเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงมีรูปแบบเดิมที่มุ่งนำเสนอเหตุการณ์ความรุนแรง มากกว่าการพยายามอธิบายปรากฏการณ์

ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงโอกาสของศูนย์ข่าวอิศรา ในการเป็นสถาบันข่าวที่เป็นที่ยอมรับ เพราะสังคมไทยให้ความหวังและตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันสื่อมวลชน อีกทั้งกระแสการปฏิรูปสื่อ จะเป็นโอกาสสำคัญที่ทำให้ศูนย์ข่าวอิศราได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องมากขึ้นในอนาคต จนถึงอาจเกิดการระดมทุนเพื่อทำให้เกิด"สื่อสาธารณะเพื่อสันติภาพ"ต่อไป

อนึ่ง ในส่วนของโครงการวิจัยนี้พบว่า นักข่าวนักหนังสือพิมพ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานศูนย์ข่าวอิศรา มีความเห็นแย้งต่อรายงานของ อาจารย์ วลักษณ์กมล จ่างกมล ในประเด็นที่กล่าวว่า ศูนย์ข่าวอิศราเข้าไม่ถึงประชาชนในพื้นที่ ว่าเนื่องเพราะศูนย์ข่าวอิศรามีความประสงค์จะรายงานข่าวจากพื้นที่เพื่อ"สื่อมวลชน"เองเป็นสำคัญ ต่างหาก

(2) <u>ความเป็นมา รูปแบบองค์กรและการดำเนินงาน</u>

จากจุดเริ่มต้น ที่กรรมการจำนวนหนึ่งของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ได้ประชุมหารือกันถึงสถานการณ์การคุกคาม แทรกแซงสื่อ ภายใต้เครือข่ายการเมืองของรัฐบาลทักษิณ นำมาซึ่งแนวคิดที่จะปฏิรูปภารกิจของสมาคมฯ เพื่อการทำหน้าที่อย่างมีศักดิ์ศรีในฐานะปากเสียงของสังคม ในขณะสื่อมวลชนกำลังเผชิญกับโจทย์ใหม่ๆ และคำถามเรื่องสื่อมีส่วนขยายความรุนแรงขัดแย้งในสถานการณ์ภาคใต้ นี่คือที่มาของการผนึกกำลังสื่อจากค่ายต่างๆมาทำงานร่วมกัน ภายใต้ชื่อ"โครงการสื่อสันติภาพ-โต๊ะข่าวภาคใต้" ซึ่งต่อมาใช้ชื่อ"ศูนย์ข่าวอิศรา" เพื่อรำลึกถึง อิศรา อมันตกุล ชาวไทยมุสลิม อดีตนักหนังสือพิมพ์ผู้ยิ่งใหญ่

คณะทำงานในช่วงแรก ต้องประสานความเข้าใจและความร่วมมือจากส่วนต่างๆ ทั้งภายในวิชาชีพสื่อและภายนอก เน้นการสร้างความเข้าใจกับนักข่าวในพื้นที่จำนวนมาก มีการนำนักข่าวจากส่วนกลางลงปฏิบัติงานข่าว สัมผัสพื้นที่จริง เพื่อเรียนรู้การสื่อข่าวที่มีลักษณะอ่อนไหวด้านความมั่นคงและความขัดแย้งเชิงเชื้อชาติ ในขณะเดียวกัน ก็เดินสายเข้าพบขอคำแนะนำจากบรรณาธิการอาวุโสและผู้หลักผู้ใหญ่ในวงการหนังสือพิมพ์ ในที่สุด ได้เกิดฉันทามติร่วมในการจัดส่งนักข่าวจากหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ เข้าร่วมงาน

ศูนย์ข่าวอิศรา ได้รับความร่วมมือด้านที่ตั้งสำนักงานจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และมีผลผลิตข่าวครั้งแรก วันที่ 29 สิงหาคม 2548 ผ่าน www.tjanews.org ภายใต้แนวคิดที่มุ่งจะ"อธิบาย"ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น มากกว่าการ"รายงาน"เหตุการณ์ และเพื่อทำเรื่อง"เงียบ"ให้สังคม"ได้ยิน" อันจะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน

การจัดองค์กรอย่างไม่เป็นทางการของศูนย์ข่าวอิศรา ซึ่งงานวิจัย"ศูนย์ข่าวอิศรากับความเป็นสื่อสันติภาพ" ของ วลักษณ์กมล จ่างกมล ชี้ว่าเป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนนั้น แท้จริง

อาจจะเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของโครงการความร่วมมือจากความหลากหลาย ซึ่งเหมาะแก่สถานการณ์ที่พลิกผัน เมื่อถอดสรุปรูปแบบการจัดองค์กรของศูนย์ข่าวอิศรา จะทำให้เห็นถึงโยงใยของเครือข่ายการดำเนินงาน ดังนี้

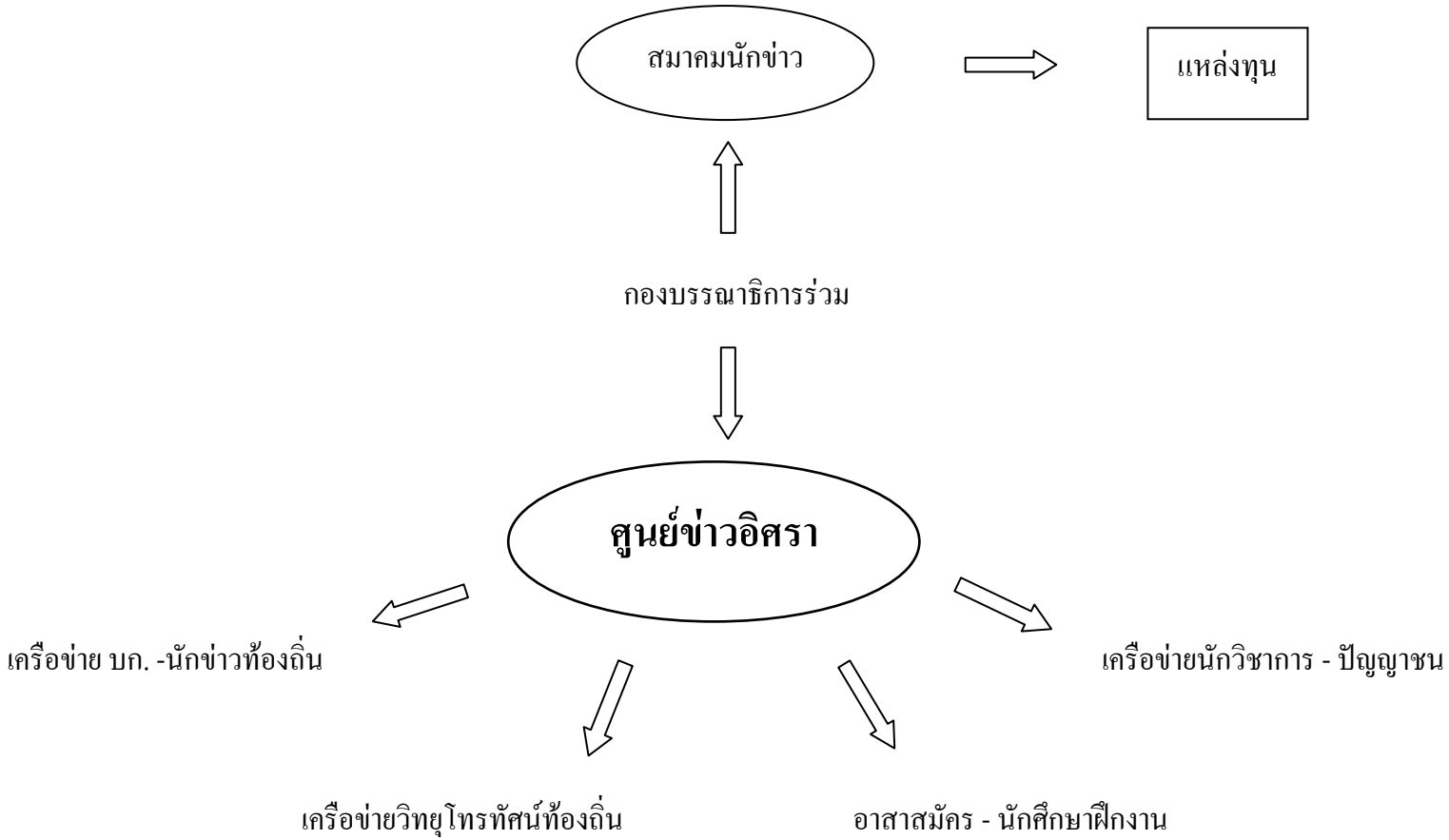
สมาคมนักข่าว
แหล่งทุน
กองบรรณาธิการร่วม
ศูนย์ข่าวอิศรา
เครือข่าย บก. -นักข่าวท้องถิ่น
เครือข่ายนักวิชาการ - ปัญญาชน
เครือข่ายวิทยุโทรทัศน์ท้องถิ่น
อาสาสมัคร - นักศึกษาฝึกงาน

จะเห็นได้ว่า ศูนย์ข่าวอิศรา มีบทบาทที่ก้าวหน้าไปกว่าความเป็นองค์กรผลิตข่าวสาร หากแต่เป็นองค์กรการเรียนรู้ หรือ training ground (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , สัมภาษณ์วันที่ 4 กรกฎาคม 2549) แก่เครือข่ายที่มีความชำนาญต่างๆ กัน รวมถึงเกิดการถ่ายทอดความรู้ความชำนาญ ตลอดจนอุดมการณ์ของงานข่าว ไปสู่นักศึกษาทางด้านสื่อสารมวลชนที่เข้ามาอาสาสมัครและฝึกงานด้วย สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง จึงอยู่ที่ความสามารถในการประสานความร่วมมือ และการเคลื่อนไหวทางความคิด ของเครือข่ายศูนย์ข่าวอิศรา

นอกเหนือไปจากการประชุมนักข่าว การติดตามเหตุการณ์ และการสื่อข่าวในพื้นที่เช่นเดียวกับกองบรรณาธิการข่าวทั่วไปแล้ว ศูนย์ข่าวอิศรายังมีการจัดประชุมวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกับนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ รวมถึงปัญญาชนไทยมุสลิมในพื้นที่ เพื่อยกระดับมุมมองข่าวที่รอบด้านขึ้น

(3) <u>บทเรียนและอนาคต</u>

จนถึงวันนี้ ที่ศูนย์ข่าวอิศราได้พัฒนามาสู่ ***สถาบันข่าว*** และปรับเปลี่ยนช่องทางข่าวสารไปสู่ on line เพื่อให้สาธารณะเข้าถึงโดยกว้างขวาง แต่บทเรียนการก่อเกิดของศูนย์ข่าวอิศราที่น่าจะเป็นแนวทางแก่ข้อเสนอของโครงการวิจัยนี้ คือ

1. <u>การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ</u> คณะทำงานต้องทำงานอย่างหนัก ในการติดต่อขอพูดคุยเพื่ออธิบายถึงความตั้งใจและแนวคิดกับบุคลากรจำนวนมาก นับตั้งแต่นักข่าว บรรณาธิการ ไปจนถึงผู้บริหารระดับสูงและเจ้าของหนังสือพิมพ์ รวมทั้งนักคิดนักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะ จนได้แนวทางการทำงานที่ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนี้ ส่วนที่เป็นงานยากที่สุดคือการสื่อสารความเข้าใจ ให้คนจำนวนมากเห็นพ้องต้องกัน จนเกิดเป็น"เจตนาร่วมประโยชน์ร่วม" ขึ้นได้ องค์ประกอบส่วนหนึ่ง อาจเกิดจากสถานการณ์ความรุนแรงเชิงประจักษ์ของภาคใต้ และอีกส่วนหนึ่งจากจิตสำนึกความเป็นนักหนังสือพิมพ์ด้วยกัน ที่ทำให้เกิดการสื่อสารด้วยชุดความคิดและชุดภาษาเดียวกันอย่างได้ผล รวมถึง"ท่าที"ที่เหมาะสมของคณะทำงาน ซึ่งคำนึงถึงอาวุโสของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องระดับต่างๆ

2. <u>เจตนาร่วมประโยชน์ร่วม</u> ผลจากการสื่อสารสร้างความเข้าใจ จึงก่อให้เกิด"ชุมชนโดยเจตนา" ขึ้นในรูปของโครงการสื่อสันติภาพหรือศูนย์ข่าวอิศรา ตั้งแต่ระดับผู้บริหารหนังสือพิมพ์ นักข่าว และผู้สื่อข่าวท้องถิ่น ตลอดจนนักวิชาการ ผู้นำชาวบ้านในพื้นที่ ที่ต่างเห็นถึงความจำเป็นถึงที่สุดของการเกิดกลไกข่าวสารอย่างศูนย์ข่าวอิศรา ในสถานการณ์อันไม่ปกตินี้ กล่าวสำหรับนักหนังสือพิมพ์ผู้เกี่ยวข้อง พวกเขาตระหนักถึงขั้นที่เห็นว่า นี่เป็นการต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีและเสรีภาพในงานข่าว ที่แยกไม่ออกจากการสร้างสันติสุขของสังคม นอกเหนือจากนี้ หนังสือพิมพ์ที่ร่วมส่วน

อยู่ในฉันทามตินี้ รู้ดีว่า ในความเป็นหนังสือพิมพ์ระดับชาติ ทุกฉบับต่างมีข้อจำกัดในการเข้าใจและเข้าถึงแหล่งข้อมูลในระดับพื้นที่ของ 3 จังหวัดชายแดนใต้ รวมถึงความจำกัดในการทุ่มเทคนและทรัพยากรเพื่อเกาะติดสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการเกิดมีศูนย์ข่าวอิศรา จึงเปรียบเหมือนการมี “ตัวช่วย - helper cell “ (ประเวศ วะสี ,สัมภาษณ์วันที่ 8 สิงหาคม 2549) ที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทำให้เกิด”ตะกร้าข่าว”หรือ”ถังข่าว”สถานการณ์ชายแดนใต้ ที่สามารถหยิบใช้ได้โดยสะดวก หรือแม้แต่หากหนังสือพิมพ์ฉบับไหน ประสงค์จะเจาะลึกข้อมูลนอกเหนือไปจากที่ได้จากตะกร้าศูนย์ข่าวอิศราแล้ว ก็ยังมีต้นทุนนักข่าว แหล่งข้อมูล และความเข้าใจในระดับพื้นที่เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน

3. <u>เครือข่าย คน และความชำนาญ</u> จากปัจจัยความสามารถในการสื่อสารสร้างความเข้าใจ จนก่อเกิด agenda ร่วม ได้นำมาซึ่งความปรารถนาจะมีส่วนร่วมในกลไกข่าวสารเพื่อสร้างสันติสุขนี้ของผู้คนที่หลากหลาย รวมถึงความจำเป็นในระดับพื้นที่ที่ศูนย์ข่าวอิศราต้องประสานความร่วมมือทั้งจากนักข่าวอิสระในท้องถิ่น สมาคมนักข่าวภาคใต้ เครือข่ายบรรณาธิการภาคใต้ วิทยุและโทรทัศน์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน ผู้นำศาสนา องค์กรพัฒนา นักวิชาการ ฯ เพื่อจะคลี่คลายและเข้าถึงความซับซ้อนของเหตุการณ์ ทำให้เกิดโยงใยของเครือข่ายนักข่าว อาสาสมัคร แหล่งข้อมูลและผู้ร่วมงานในระดับพื้นที่ขึ้นจำนวนหนึ่ง นอกเหนือไปจากโยงใยเครือข่ายระดับบนที่เกาะเกี่ยวอยู่กับกองบรรณาธิการร่วมจากหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ และสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงแหล่งทุน อันได้แก่ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) และกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) และปัญญาชนสาธารณะจำนวนหนึ่งอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเครือข่ายของนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นบุคลากรมืออาชีพที่มีความชำนาญในงานข่าวอยู่แล้ว เกิดการแลกเปลี่ยน ถ่ายเทข้อมูล-ความชำนาญกับนักข่าวนักหนังสือพิมพ์จากส่วนกลางในการสื่อข่าวสถานการณ์พิเศษเช่นนี้ น่าจะได้มีการถอดสังเคราะห์ขึ้นไว้เป็นบทเรียนหรือชุดความรู้ เพื่อเป็นประโยชน์สาธารณะต่อไป

4. <u>เรียนรู้ได้ปรับตัวได้</u> แม้ว่าศูนย์ข่าวอิศราจะมีจุดอ่อนจุดแข็งและปัญหาในการทำงานนานัปการ รวมถึงความไม่เชี่ยวชาญในงานด้านบริหารจัดการและความอ่อนด้อยด้านระบบฐานข้อมูล (มูฮัมหมัดอายุป ปาทาน ,บรรณาธิการบริหารศูนย์ข่าวอิศรา, สัมภาษณ์วันที่ 12 กรกฎาคม 2549) แต่ในสถานการณ์ของงานข่าวที่เคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วและข้อวิพากษ์วิจารณ์จากเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องที่หลากหลาย ก็ทำให้ศูนย์ข่าวอิศราต้องปรับตัวรับมือกับความเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น ในวันนี้ ศูนย์ข่าวอิศราจึงยกระดับองค์กรขึ้นสู่ความมั่นคงอีกระดับหนึ่ง โดยเป็น”***สถาบันข่าว***” ภายใต้สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ และขยายบทบาทการเสนอข่าวสาร on line โดยมี head line ภาษาอังกฤษและภาษามลายู เพื่อจะสื่อสารกับประชาชนในวัฒนธรรมเฉพาะอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนตัวบรรณาธิการ และเน้นการทำงานที่เจาะลึกในเชิงการ

วิเคราะห์สถานการณ์จากสถิติเหตุการณ์ มีบทความและความคิดเห็นจากฝ่ายความมั่นคงและราชการ นักวิชาการระดับชาติ มากขึ้น รวมถึงการหลีกเลี่ยงจุดอ่อนที่หนังสือพิมพ์ส่วนกลาง ไม่หยิบใช้ข่าวสารจากตะกร้าของศูนย์ข่าวอิศรา เพราะไม่ต้องการเสนอข่าวที่ซ้ำเหมือนกับฉบับอื่น ไปสู่การทุ่มเทพัฒนางานข่าว online ทางเว็บไซต์

อย่างไรก็ดี การเรียนรู้ปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหา ย่อมแยกไม่ออกจากปัจจัยการมีเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องที่หลากหลาย การมีเป้าหมายการทำงานเพื่อส่วนรวมที่ชัดเจน และความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนความละเอียดอ่อนรู้เท่าทันปัญหาขององค์กร

5. <u>การสนับสนุนจากภาคสังคม</u> หากสถาบันข่าวสามารถรักษาเสรีภาพในการเสนอข่าวสาร และคุณภาพการทำงานต่อไป นอกจากจะเป็น"ห้องเรียน" การทำงานข่าวเชิงปฏิบัติการแก่คนในวิชาชีพเอง สิ่งที่ควรคำนึงต่อไปคือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้สาธารณะทั่วไป ได้รับรู้ถึงบทบาทสำคัญและการมีอยู่ของสถาบันข่าว อันอาจนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมที่กว้างขวางขึ้น ดังกรณีการเกิดผู้สื่อข่าวชาวบ้านในแนวคิด people journalist อย่าง ohmynews.com ของเกาหลีใต้ ไปจนถึงการระดมทุนสนับสนุนจากภาคสังคม ที่จะประกันความยั่งยืนแก่สถาบันข่าวได้ในที่สุด

น่าสนใจว่า บทบาทของศูนย์ข่าวอิศราจนถึงสถาบันข่าว เป็นกลไกที่งอกเงยขึ้นมาจากองค์กรวิชาชีพเอง นอกเหนือไปจากสถาบันพัฒนาสื่อมวลชน (Press Development Institute of Thailand – PDIT) และโต๊ะข่าวการเมือง ภายใต้สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ ที่พยายามทำหน้าที่ในการพัฒนาศักยภาพและขยายบทบาท"สื่อที่มีจิตสำนึก" concerned journalist ข้ามพ้นจากการเป็นเพียงผู้รายงานข่าว (reporter) อันเป็นกระแสที่น่าชื่นชมของสื่อมวลชนไทยบางส่วนในรอบทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าถึงวันนี้ สถาบันข่าวอิศราจะยังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการปรับองค์กร ที่อาจควบรวมกับบทบาทของสถาบันพัฒนาสื่อมวลชน (PDIT.) หรือไม่ก็ตาม

ดังนั้น เป็นไปได้หรือไม่ว่า บทเรียนบางประการของการก่อเกิดศูนย์ข่าวอิศรา และบทเรียนจากศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนแห่งฟิลิปปินส์(PCIJ.) จะสามารถหลอมรวมขึ้นเป็นแนวทางอย่างใหม่ในการทำงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน ที่จะสร้างการเรียนรู้แก่สังคมไทยได้มากกว่าข่าวสารรายวัน

5. ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางแก้ไขปัญหา

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งครอบคลุมทั้งนักข่าวระดับกลาง นักหนังสือพิมพ์อาวุโส ผู้บริหารหนังสือพิมพ์ นักคิดนักวิชาการ และนักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนั้น หลายท่านได้ให้ข้อเสนอแนะจากบทบาทและประสบการณ์วิชาชีพ ต่อการแก้ไขปัญหาตามโจทย์วิจัยนี้ไว้อย่างน่าสนใจ เพราะเป็นแนวคิดและความเป็นไปได้จากตัวปฏิบัติและคนวงในเอง เมื่อผสานกับมุมมองจากนักคิดนักวิชาการ และการประมวลวิเคราะห์แล้ว โครงการวิจัยเห็นว่า มีทางออกการแก้ไขปัญหาทั้ง

ในระสั้นและระยะยาว ที่เป็นนวัตกรรมจากการมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย และมีแนวโน้มการปฏิบัติได้จริงค่อนข้างสูง

เริ่มต้นจากคำแนะนำของผู้บริหารระดับสูง เครือหนังสือพิมพ์มติชน อย่าง ขรรค์ชัย บุนปาน ที่ชี้ถึงกระบวนการทำงานอย่างเป็นรูปธรรมว่า *"ก็ต้องสร้างความกระจ่างในความสำคัญของเรื่องนี้ เป็นการไปต่อไปเติมไฟให้ฉบับต่างๆ จุดประกายปัญญาให้เขา ไม่ใช่การบอกว่าเอ็งต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้... อาจจะมีองค์กรอีกอันหนึ่งอย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ทำปรากฏการณ์ให้เห็นเลยว่าถ้าทำเรื่องอย่างนี้แล้ว ผลดีมันเป็นอย่างไร หนึ่ง-สอง-สาม เอาผลกระทบเอาเครื่องชี้วัดมาบอก มันก็จะกระตุ้นสื่อให้ทำ ไม่ใช่การบังคับ ไม่งั้นจะไม่ได้รับความร่วมมือเลย ต้องเป็นการไปด้วยกัน ชี้ให้เห็นเหตุผลความจริง... แล้วไม่ใช่แต่เฉพาะสื่อ พวกองค์กรตรวจสอบทุจริตน่ะก็ต้องกระตุ้นให้คึกคักกว่านี้ ดูสิปฏิรูปการเมืองยังหันรีหันขวางอยู่เลย ทำยังไงที่จะตีวงกว้าง ทำให้เกิดสำนึกกว้างขวาง ใครทำอะไรได้ก็ลงมือทำเลย"*

และ ผศ.ดร.วิลาสินี พิพิธกุล ที่ให้แง่คิดว่า *" ไม่ใช่สมาคมนักข่าวเป็นเจ้าขององค์กรเดียว แต่อยากเห็นการ co-operate กับสถาบันวิชาการด้วย แล้วมองเป็นกระบวนการขยายงานจับมือกัน ศูนย์ข่าวเจาะอาจเป็นตัวgenerate ประเด็น การดึงนักข่าวเข้ามาทำงานร่วมกัน ขณะเดียวกันมีสถาบันวิชาการที่คุณอยากทำงานด้วย เป็นตัวถอดบทเรียนหรือทำวิจัยติดตาม case by case แล้วเอาตัวบทเรียนนี่มาพัฒนาต่อ ในเชิงสร้างกฎเกณฑ์สร้างงานวิชาการ อะไรก็แล้วแต่ ส่งต่อให้สถาบันพัฒนาสื่อ PDIT. ทำเรื่อง training มองกันเป็นระบบแบบนี้เลย"*

ในขณะที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ประสาน สุขใส เสนอว่า *"ลองให้เขาทำแผนเสนอมาสิ แล้วมีเงินค่าใช้จ่ายตามจริงให้ มีกองทุนใหญ่ๆสิ ผมจะทิ้งนักข่าวให้ทำข่าวเจาะทั้งปีเลย ผมเชื่อว่าจะเกิดเยอะแยะ แม้แต่จะจ้างนักข่าวใหม่มาทำข่าว routine ยังได้เลย ถือเป็นผลงานชิ้นโบว์แดงของหนังสือพิมพ์เองด้วย สมาคมฯลองให้ทำแผนงบประมาณมาสิ แล้วมีระบบติดตามประเมินผลจริง"*

ส่วน ประกิต หลิมสกุล หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ จุดประกายว่า *" เราต้องตั้งคำถามว่า สื่อหนังสือพิมพ์ความแหลมคมมันอยู่ตรงไหน วันข้างหน้า สื่อโทรทัศน์วิทยุจะมาแย่งไป เราจะทำยังไงให้มันมีกระบวนการคิดและการพัฒนาเกิดขึ้น... งานวิจัยตั้งแนวคิดมาแบบนี้มันตรงกับความคิดผม คือต้องรื้อระบบแล้วมีคนกลาง..."*

เช่นกับที่ จีรนุช เปรมชัยพร ผู้จัดการหนังสือพิมพ์ on line ประชาไท เสนอให้มีการสนับสนุนงานข่าวสืบสวน ใน *"เรื่องของศูนย์ข้อมูล จริงๆเรามีข้อมูลค่อนข้างจำกัด ถ้าจะทำจริงต้องให้สามารถดึงข้อมูลได้มากกว่านี้ แล้วมีการต่อเชื่อมไปถึงแหล่งข้อมูลทั้งหลาย ที่ไม่ใช่แค่เอกสาร แหล่งข้อมูลบุคคล ความคล่องตัวในการทำ หรือว่าคนที่เป็นเหมือนที่ปรึกษาในการมองประเด็นเหล่านี้ด้วย"*

5.1 **<u>แนวทางแก้ไขปัญหาระยะสั้น</u>** โครงการวิจัยจึงขอประมวลเป็นข้อเสนอ ดังนี้

1. จัดตั้งแผนงาน โครงการ หรือศูนย์

โดยแผนงาน โครงการ หรือศูนย์นี้มีบทบาทในการสร้าง"ข้อตกลงร่วม"การนำเสนอข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Report Consensus) ในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและระดับท้องถิ่น จำนวนรวมสัก 6 ฉบับ ซึ่งในกระบวนให้ได้มาซึ่งฉันทามติหรือ commitment นี้ อาจต้องใช้แนวทางทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ที่เป็นความร่วมมือระหว่างนักวิจัย นักหนังสือพิมพ์อาวุโส นักคิดนักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งหมายถึงกระบวนการประชุม หารือ การปรับทัศนคติ ไปสู่ความเข้าใจร่วมและความต้องการร่วม จนก่อเกิดเป็นข้อตกลงการเสนอข่าวสืบสวน กระบวนการสร้างความเข้าใจนี้ ควรจัดให้มีขึ้นหลายระดับ ตั้งแต่ตัวนักข่าวเชิงสืบสวน นักหนังสือพิมพ์อาวุโส บรรณาธิการข่าว และสมาคมวิชาชีพ ซึ่งในขั้นตอนการสร้างข้อตกลงร่วมนี้ น่าจะเป็นส่วนที่มีความสำคัญที่สุด

ศ.นพ. ประเวศ วะสี (สัมภาษณ์วันที่ 8 สิงหาคม 2549) ได้ให้ข้อเสนอแนะการจัดตั้งเป็น "ศูนย์ส่งเสริมงานข่าวสืบสวน" เพื่อสื่อความหมายภารกิจให้ชัดเจนแก่สาธารณะ

2. เป้าหมาย

แผนงาน โครงการ หรือศูนย์นี้ ดำเนินการแสวงหาข้อตกลงร่วมจากหนังสือพิมพ์เป้าหมาย 6 ฉบับ ไปพร้อม ๆ กับการดำเนินงานจัดหาทุนหรืองบประมาณการสนับสนุนในรูปของ Grant Support หรือเงินให้เปล่าแก่หนังสือพิมพ์ในข้อตกลง โดยมีการทำสัญญาการทำงานที่ระบุระยะเวลา 1 ปี ที่ให้อิสระอย่างเต็มที่แก่หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ในการนำเสนอข่าวสืบสวนที่มีเป้าหมายและประเด็น (Theme) เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ ซึ่งหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับจะนำเสนอไปตามแนวทางนำเสนอ (Style) ของตน โดยอาจเลือกเหตุการณ์หรือประเด็นย่อยให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่านของตน หรือ brand loyalty ทั้งนี้ จะทำให้หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับมีประเด็นข่าวสืบสวนของตนเอง เป็นผลงานของหนังสือพิมพ์เอง โดยไม่ซ้ำเหมือนและไม่เกิดการแข่งขัน

3. การจัดการ และการประเมินผล

แผนงาน โครงการ หรือศูนย์นี้ อาจจัดตั้งโดยเป็นอิสระ หรือเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งมีแผนจะสนับสนุนโครงการลักษณะนี้อยู่แล้ว กับทั้งสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เพื่อให้เกิดคณะกรรมการกำกับดูแลงบประมาณและการติดตามผลงาน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมและโปร่งใส ทั้งนี้ จัดให้มีผู้รับผิดชอบ ประสานงานและติดตามการดำเนินงาน

ในส่วนการติดตามผลงาน อาจใช้วิธีการประเมินภายนอก หรือ out source มีกรรมการทรงคุณวุฒิที่มาจากส่วนของผู้รับผิดชอบโครงการ นักวิชาชีพ นักวิชาการ เป็นต้น ซึ่ง

ในการติดตามผลงานนี้ มีเป้าหมายมุ่งการให้ได้มาซึ่งผลผลิตที่เป็นจริง และการใช้งบประมาณที่ตรวจสอบได้ แต่ไม่มีเป้าหมายด้านการตรวจวัดคุณภาพข่าวหรือควบคุมการทำงานข่าว

4. ระบบสนับสนุน

จากข้อเสนอแนะของหลายฝ่าย แผนงาน โครงการ หรือศูนย์นี้ น่าจะดำเนินงานด้านการจัดทำ***ระบบฐานข้อมูล*** (data base) เพื่อสนับสนุนงานข่าวเชิงสืบสวนโดยเฉพาะ ซึ่งข้อมูลที่พึงมี ได้แก่ บัญชีทรัพย์สินนักการเมือง สาแหรกความสัมพันธ์ของกลุ่มธุรกิจ /และหรือกลุ่มการเมือง ข้อมูลโครงการการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐและธุรกิจเอกชน ข้อตกลงทางการค้าและการทูตระหว่างประเทศ ข้อมูลสถานการณ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม โครงการการลงทุนจากต่างประเทศ รายงานการประชุมสภา มติ ครม.ต่างๆ ข้อมูลกฎหมายสำคัญ ข้อมูลหน่วยราชการ ข้อมูลการใช้งบประมาณ งานความมั่นคงที่เปิดเผยได้ ข้อมูลบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯลฯ เพื่อให้เป็นแหล่งรวมข้อมูลที่อำนวยความสะดวกแก่งานข่าวเชิงสืบสวนโดยตรง เนื่องจากที่ผ่านมา ข้อมูลเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่ในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชน เป็นปัญหาแก่การติด ตามสืบค้น

งานด้านฐานข้อมูลนี้ ควรดำเนินการไปพร้อมๆกับการดำเนินงานข่าวสืบสวน เนื่องจากต้องใช้เวลาในการค้นคว้า สะสมข้อมูลจำนวนมาก

นอกเหนือจากนี้ ผลงานข่าวสืบสวนดีเด่นของหนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วมในข้อตกลง จะได้รับ ***รางวัลข่าวยอดเยี่ยมพิเศษ*** ภายใต้ความร่วมมือด้านเงินรางวัลจากโครงการ ร่วมกับสมาคมนักข่าวฯ อีกด้วย รวมถึงการจัดกิจกรรมเชิงสังคมเพื่อยกย่องผลงานข่าว และกระตุ้นสาธารณะให้กว้างขวาง อีกทั้งจัดให้มีการตีพิมพ์หนังสือเล่มหรือเผยแพร่ผ่านช่องทางอื่นๆ

อนึ่ง เนื่องจากแผนงาน โครงการ หรือศูนย์นี้ เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ดังนั้น การวิจัยท่ามกลางการดำเนินงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งชุดความรู้ที่จะอธิบายผลลัพธ์การทำงานและบทเรียน จึงต้องดำเนินการควบคู่ไปพร้อมกับการดำเนินงานด้านอื่นๆด้วย ซึ่งรายละเอียดจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ 6 แนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป

5.2 <u>ข้อเสนอเชิงนโยบาย : แนวทางแก้ไขปัญหาระยะยาว</u>

หากแนวทางแก้ไขปัญหาระยะสั้น ผ่านการยอมรับและทดลองดำเนินการอย่างได้ผล จำเป็นที่ต้องคำนึงถึงการจัดการระยะยาว ที่จะทำให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงระบบอย่างยั่งยืน หรือก่อเกิดวัฒนธรรมการทำข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Report Culture) หรือวัฒนธรรมการทำงานข่าวเชิงคุณภาพขึ้นในวงการหนังสือพิมพ์ไทย

ซึ่งโครงการวิจัยพบว่า ในการแก้ปัญหาระยะยาวให้ได้ผล จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคสังคมทุกๆส่วน เพื่อเป็น "ปัจจัยภายนอก" ในการผลักดันส่งเสริม พร้อม ๆ กับการ

ทำงานของ "ปัจจัยภายใน" คือวงการวิชาชีพ รวมถึงการสร้างกองทุนระดับชาติผ่านการรณรงค์เคลื่อนไหวเชิงสังคม (Social campaign) และการยกระดับแผนงาน โครงการ หรือศูนย์ให้มีความมั่นคงและมีขอบข่ายการทำงานระดับชาติด้วย

1. ภาพร่างอนาคต

เมื่อแผนงาน โครงการหรือศูนย์ ดำเนินงานมาห้วงเวลาหนึ่ง โดยได้ผลลัพธ์เป็นการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในหน้าหนังสือพิมพ์ประมาณ 6 ฉบับ ตลอดเวลา 1 ปี น่าจะสร้างความรับรู้และความต้องการอ่านแก่สาธารณะได้ในระดับหนึ่ง ดังนั้น โครงการข่าวสืบสวน จะต้องเริ่มดำเนินการด้านการระดมทุนจากภาคส่วนต่างๆในสังคม สร้างกระแสความสนใจจากสาธารณะโดยการสร้างกิจกรรมรณรงค์ขนาดใหญ่ที่มีองค์กรกึ่งรัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและหน่วยงานรัฐ ตลอดจนองค์กรสื่อ เข้ามาเป็น"เจ้าภาพ"ร่วมกัน ทำให้ social campaign นี้ มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออย่างกว้างขวาง ทั้งโดยการซื้อสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสื่อกลางแจ้ง โดยถือเป็นกิจกรรมเชิง CSR.(Co-operate Social Responsibility) เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์แก่องค์กรธุรกิจ โดยตั้งเป้าการณรงค์ให้ได้กองทุนขนาดใหญ่ เพื่อให้กองทุนนี้เพียงพอสำหรับการดำเนินงานระยะยาว 2 ส่วนควบคู่กันไปคือ

- กองทุนส่งเสริมงานข่าวเชิงสืบสวน
- กองทุนคุ้มครองเสรีภาพสื่อ

กองทุนนี้จะต้องบริหารจัดการโดยโปร่งใส มีคณะกรรมการที่มาจากบุคคลที่น่าเชื่อถือ มีนักบริหารจัดการที่มีความสามารถสูง ทำงานร่วมกับองค์กรทางวิชาชีพที่มีอยู่แล้วคือ สถาบันข่าว/สมาคมนักข่าวฯ และสถาบันพัฒนาสื่อมวลชน (PDIT.) ในส่วนที่ทำงานกับสถาบันข่าว/สมาคมนักข่าวฯ จะต้องผลักดันจัดตั้ง ***ศูนย์ข่าวสืบสวนแห่งประเทศไทย*** ให้มีบทบาทเป็นมืออาชีพที่เชี่ยวชาญงานข่าวเชิงสืบสวน รวมถึงการสานต่อและพัฒนาระบบฐานข้อมูล (data base) ที่ได้ก่อตัวมาแล้วในระยะที่หนึ่ง เพื่อให้ระบบฐานข้อมูลนี้เป็นฐานสนับสนุนข้อมูลแก่นักข่าวเชิงสืบสวนโดยตรง ซึ่งอาจพัฒนาให้มี web site ระบบฐานข้อมูลสืบสวนที่เป็นอิสระ เป็นพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนผู้สนใจทั่วไปเข้าถึงได้ต่างหากด้วย (เช่น เดียวกับ www. i–site.ph ของศูนย์ข่าวสืบสวนแห่งฟิลิปปินส์ –PCIJ)

ศูนย์ข่าวสืบสวนแห่งประเทศไทย นอกจากรับผิดชอบระบบฐานข้อมูลแล้ว ต้องเปิดช่องทางการสื่อสาร และการเผยแพร่งานข่าวสืบสวน นอกเหนือไปจากหน้าหนังสือพิมพ์ด้วย เพื่อให้สังคมและกลุ่มผู้รับสารต่างๆ ได้รับข่าวสารโดยกว้างขวางผ่านช่องทางที่หลากหลาย จึงอาจจะต้องดำเนินการนำข้อมูลหรือสิ่งที่ได้จากการทำงานข่าวเชิงสืบสวน ไปสู่ช่องทาง News Online ที่ประชาชนผู้รับสาร สามารถมีส่วนร่วมในการส่งข่าวสารตามแนวคิด people journalist ได้ ซึ่งอาจสร้างเป็นช่องทางใหม่ก็ได้ หรือประสานความร่วมมือกับ News Online ที่มีอยู่แล้ว

อย่าง Prachatai.com รวมถึงช่องทางด้านวารสารที่สามารถตีพิมพ์ข้อมูลเชิงลึกและเข้าถึงกลุ่มผู้อ่านอีกกลุ่มหนึ่ง นอกจากนี้ ควรคำนึงถึงการร่วมมือข้ามสื่อ กับรายการโทรทัศน์ หรือวิทยุ ตลอดจนการจัดพิมพ์รวมเล่มผลงานข่าวสืบสวนไว้ สำหรับการอ้างอิงหรือเป็นสื่อถาวรต่อไป

อนึ่ง ในระหว่างการดำเนินงานตามภาพร่างอนาคตนี้ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการฯ ควรจะต้องดำเนินงานด้านการวิจัยในหัวข้อที่จะตอบสนองต่อสถานการณ์ และการแก้ไขปัญหา หรือการได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่ถ่องแท้พร้อมๆกันไปด้วย ซึ่งอาจได้แก่ หัวข้อ*"ความต้องการอ่านข่าวสืบสวนของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ไทย"* เพื่อตอบปัญหาแก่ความเป็นไปได้ และการพัฒนางานข่าวสืบสวน ด้วยความรู้ที่แน่ชัดเชื่อถือได้ หรือหัวข้อ*"ผลกระทบของการนำเสนอข่าวสืบสวนโดยการร่วมมือข้ามสื่อหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์"* หรือ แม้แต่หัวข้อที่อาจนำมาใช้เป็นข้อมูล support การรายงานข่าวสืบสวนของชุดโครงการก็ได้ เป็นต้น

ในส่วนบทบาทของสถาบันพัฒนาสื่อมวลชน (PDIT) ซึ่งดำเนินงานด้านการฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพนักข่าวอยู่แล้ว จำเป็นต้องยกระดับความรู้ในการฝึกอบรมต่างๆขึ้นเป็นหลักสูตร หรือองค์ความรู้ ที่สามารถส่งต่อหรือแลกเปลี่ยนกับสถาบันการศึกษาและสาธารณะได้ รวมถึงการถอดความรู้หรือการวิจัยเชิงวิชาการ ในประเด็นอันเกี่ยวกับวิชาชีพสื่อและสถานการณ์ต่างๆของสังคมข่าวสาร อาทิ ทิศทางการปรับตัวของสื่อหนังสือพิมพ์เพื่อรับมือกับสื่ออินเตอร์เน็ต เป็นต้น นอกจากนี้ น่าจะต้องมีระบบประสานงาน สร้างกิจกรรมความร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาด้านนิเทศศาสตร์-วารสารศาสตร์ เพื่อผลักดันการปรับปรุงหลักสูตร การสร้าง training ground หรือการฝึกอบรมเพื่อเตรียมบุคลากรข่าวสืบสวนเข้าสู่วิชาชีพหนังสือพิมพ์

ส่วนที่จะขาดไม่ได้เลยในโครงสร้างใหญ่นี้คือ การสร้าง balance factor หรือการถ่วงดุลจากภาคสังคม ดังนั้น ในการบริหารจัดการกองทุน จะต้องมีส่วนไปสนับสนุนและประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคประชาสังคมที่มีอยู่แล้ว ซึ่งมีบทบาททั้งการติดตามการปฏิรูปสื่อ การตรวจสอบเฝ้าระวังสื่อ การณรงค์ทางสังคม และการสร้างสื่อทางเลือก ให้เข้ามาร่วมขับเคลื่อนในกิจกรรมเชิงสังคม ที่อาจก่อรูปขึ้นใหม่ เช่น การนำผลงานข่าวสืบสวนไปขยายผลในเวทีภาคประชาชน หรือกิจกรรมที่เป็นบทบาทหลักของกลุ่มประชาสังคมเหล่านี้อยู่แล้ว ก็ควรได้รับการสนับสนุนร่วมมือให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ทั้งนี้ อาจมีเป้าหมายร่วมเฉพาะในการขับเคลื่อนประเด็น Media Literacy ก็ได้ เนื่องจากเป็นประเด็นปัญหาที่ยังอ่อนแอมากในสังคมไทย

2. ความเป็นไปได้

ความเป็นไปได้ (possibility) ของภาพร่างอนาคตตามข้อ 1 ดังกล่าว ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์การดำเนินงานระยะสั้นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้านการสนับสนุนงบประมาณ (grant support) ให้หนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วมข้อตกลงดำเนินงานข่าวเชิงสืบสวนว่า จะมีบทเรียนด้านความสำเร็จและล้มเหลวหรือไม่อย่างไร ซึ่งต้องนำมาปรับปรุงพัฒนา ให้การก่อประกอบโครงสร้างระยะ

ยาวมีความสมบูรณ์เป็นจริงมากขึ้น ดังนั้น ความเป็นไปได้ภายหลังการดำเนินงานระยะสั้น อาจเป็นไปได้ในหลายทางและหลายระดับ เช่น

2.1 การทำซ้ำในแบบจำลองการสนับสนุนด้วยวิธี grant support แก่หนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วมโครงการ เป็นปีที่ 2 หรือปีต่อๆไป

2.2 การเกิดขึ้นของภาพร่างเฉพาะส่วน อย่าง"ศูนย์ข่าวสืบสวนแห่งประเทศไทย" หรือการเกิดขึ้นเฉพาะส่วนของระบบฐานข้อมูล "ศูนย์ข้อมูลสืบสวน"

2.3 การเกิดขึ้นของข้อ 2.2 อาจดำเนินงานต่อไปโดยอิสระ เช่น เป็นเว็บไซต์ข้อมูลข่าวสืบสวนที่เปิดให้สารธารณะเข้าถึงทั่วไป หรือ อาจเกิดศูนย์ข่าวสืบสวนแห่งประเทศไทย ศูนย์ข้อมูลข่าวสืบสวน ที่อยู่ในกำกับขององค์กรวิชาชีพ

2.4 การเกิดกลไกการบริหารจัดการโดยสถาบันข่าว / สมาคมนัก ข่าวฯ เอง หรือโดยสถาบันข่าว ร่วมกับ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ หรือนำมาซึ่งองค์กรอิสระเกิดใหม่ทำหน้าที่กำกับดูแล เป็นต้น

3. ผลลัพธ์ที่ต้องการ

ด้วยโครงสร้างและการทำงานที่ครบวงจรนี้ โครงการวิจัยคาดหวังว่า จะทำให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงระบบ โดยส่งผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้องในระดับต่างๆกันไป กล่าวคือ

- เกิดการนำเสนอข่าวสืบสวนมากขึ้น โดยนำร่องจากหนังสือพิมพ์ที่เข้ามาร่วมส่วนในข้อตกลง จากนั้นจะส่งผลต่อเนื่องไปสู่การทำงานข่าวสืบสวนต่อไปในหนังสือพิมพ์ฉบับเดิม หรือขยายไปสู่หนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ เนื่องจากตระหนักในคุณค่าและผลกระทบของข่าว
- เกิดความตื่นตัวจากการรณรงค์เชิงสังคม เป็นการสร้างการเรียนรู้แก่ทั้งภาคธุรกิจ ภาครัฐและประชาชนทั่วไป เกิดการสนับสนุนในระดับต่างๆ เช่น การบริจาค การเป็นอาสาสมัครส่งข่าว หรือความร่วมมือให้เบาะแส ข้อมูล
- เกิดศูนย์ข่าวสืบสวน เป็น"เจ้าภาพ" ที่มีภารกิจในการเสริมสร้างวัฒนธรรมการทำงานข่าวเชิงสืบสวนโดยตรง และข่าวเชิงสืบสวนที่มีปริมาณมากขึ้นมีคุณภาพมากขึ้น จะมีผลในการหยุดยั้งคอรัปชั่นและสร้างการเรียนรู้ต่อปัญหาของบ้านเมือง ทำให้บ้านเมืองสะอาดขึ้น
- ระบบฐานข้อมูลที่เกิดขึ้น จะช่วยเอื้ออำนวยให้สื่อมวลชน ประชาชน นักวิชาการ นักธุรกิจและองค์กรพัฒนาเอกชน เข้าถึงข้อมูลที่เคยกระจัดกระจายได้สะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งมีผลดีต่อการติดตามตรวจสอบความผิดปกติต่างๆจากข้อมูลเหล่านั้น
- เกิดระบบสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพสื่อมวลชนที่เข้มแข็งขึ้น มีผลต่อการยกระดับความรู้ประสบการณ์ รวมถึงการผลักดันร่วมมือกับภาควิชาการโดยใกล้ชิดมากขึ้น เป็นการแก้ปัญหาต้นทางและปลายทางของการผลิตนักข่าวนักหนังสือพิมพ์

6. แนวทางดำเนินงานระยะต่อไป

ในที่นี้ โครงการวิจัยจะนำเสนอเสมือนหนึ่งว่า ได้มีมติเห็นพ้องให้มีการจัดตั้งแผนงาน โครงการ หรือศูนย์ ดังกล่าวข้างต้น โดยขอทดลองนำเสนอเป็นเอกสารโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) เพื่อขอรับความสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในระยะต่อไป (phase 2) ดังนี้

6.1 <u>เป้าหมาย ภารกิจ และกลไกการทำงาน</u>

โครงการส่งเสริมงานข่าวสืบสวน มีเป้าหมายในอันที่จะเสริมสร้างความเข้าใจและความต้องการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ให้เกิดแก่สื่อหนังสือพิมพ์ ด้วยศรัทธาความเชื่อว่า ข่าวเชิงสืบสวนเป็นข่าวคุณภาพที่สร้างการเรียนรู้แก่สังคม เป็นเครื่องมือตรวจสอบอำนาจ เพื่อความโปร่งใสของบ้านเมือง ตามครรลอง Media Democracy

โครงการนี้เกิดขึ้นจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่สืบเนื่องมาจาก*"โครงการวิจัยแนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์"* เพื่อจะผลักดันแบบจำลองการก่อเกิดหน่วยงานหรือองค์กรหรือระบบงาน ที่จะทำหน้าที่ส่งเสริม ให้เกิดข่าวเชิงสืบสวนทั้งในทางปริมาณและคุณภาพต่อไป ทั้งนี้ บทเรียนจากแบบจำลองดังกล่าว จะพัฒนายกระดับไปสู่โครงสร้างและระบบที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต สำหรับการดำเนินงานของโครงการตามระยะที่เสนอนี้ จะมีโครงสร้างการทำงาน ดังนี้

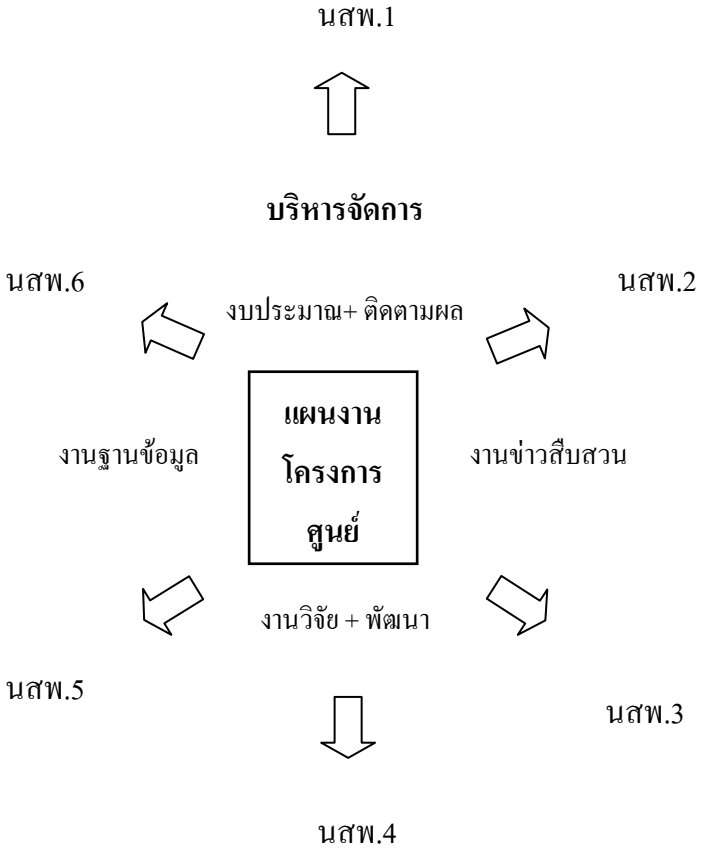

ทั้งนี้ โครงสร้างการทำงานดังกล่าว จะมีบทบาทและภารกิจคือ

- แผนงาน โครงการหรือศูนย์นี้ จะมีคณะทำงานรับผิดชอบและบริหารจัดการทางด้าน 1) งบประมาณและการติดตามผลการทำงานทั้งระบบ 2) การประสานงาน ส่งเสริมงานข่าวสืบสวนของหนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วมโครงการ 3) การก่อตั้งระบบฐานข้อมูล 4) งานวิจัยและพัฒนา
- ประสานความร่วมมือกับองค์กรวิชาชีพสื่อ ในการจัดกิจกรรมเชิงสังคม หรือประชาสัมพันธ์โครงการ ในสถานการณ์ที่จำเป็น
- ระดมทุนจากภาคสังคมและองค์กรอิสระ ในการสร้างกองทุนส่งเสริมงานข่าวสืบสวน และคุ้มครองการทำงานของนักหนังสือพิมพ์
- การประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคประชาสังคม ในการรณรงค์และเผยแพร่ผลกระทบของการเสนอข่าวเชิงสืบสวนของโครงการ

6.2 **<u>การบริหารจัดการ</u>**

<u>โครงการส่งเสริมงานข่าวสืบสวน</u> จะมีระยะเวลาดำเนินงาน 24 เดือน ซึ่งครอบคลุมภารกิจการดำเนินงาน ดังนี้

- ประสานงานให้เกิดความร่วมมือในงบประมาณสนับสนุนโครงการนี้ ทั้งจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) และศูนย์คุณธรรม เป้าหมายงบประมาณรวม 10 ล้านบาท
- การพบปะหารือบุคลากรระดับต่างๆขององค์กรหนังสือพิมพ์ การประชุม การระดมความคิดกับองค์กรวิชาชีพ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้านข้อตกลง (commitment) ที่จะเข้าร่วมโครงการ
- หนังสือพิมพ์ที่เป็นเป้าหมายโครงการ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ประชาชาติธุรกิจ ผู้จัดการ กรุงเทพธุรกิจ ไทยโพสต์ โฟกัสภาคใต้ และหนังสือพิมพ์ออนไลน์ prachatai.com แต่คาดหมายหนังสือพิมพ์เข้าร่วมโครงการจริง 6 ฉบับ / องค์กร
- การดำเนินงานตามแผนงานคือ การบริหารจัดการงบประมาณ ให้แก่หนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วมโครงการฉบับละ 500,000 บาทขึ้นไป หรือสนับสนุนการทำงานในรูปแบบวิธีการอื่นที่เหมาะสมแก่หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ (ตามข้อตกลงในช่วงของการสื่อสารสร้างความเข้าใจ) ภายใต้กรอบเวลา 1 ปี และผลผลิตข่าวสืบสวน 1 เรื่องที่นำเสนอในหน้าหนังสือพิมพ์ของตน ซึ่งในกรอบเวลาดังกล่าว อาจไม่มีผลงานเป็นที่สิ้นสุด แต่ต้องมีผลงานเชิงประจักษ์ ทั้งนี้ จัดให้มีระบบติดตามการดำเนินงานด้วย

- การบริหารจัดการให้เกิดการสร้างระบบฐานข้อมูลข่าวสืบสวน (data base) เพื่อเป็นการวางรากฐานให้แก่การพัฒนาเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสืบสวน สำหรับการสนับสนุน "ศูนย์ข่าวสืบสวนแห่งประเทศไทย" ต่อไปในอนาคต
- การดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ได้ชุดความรู้และบทเรียนสำหรับการพัฒนาโครงสร้างและระบบที่ยั่งยืนต่อไป โดยเสนอเป็นรายงานแก่องค์กรผู้สนับสนุนโครงการ
- ทั้งนี้ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ จะเป็นกลไกการบริหารจัดการ และผลักดันให้เกิดโจทย์การวิจัยหาความรู้ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมให้เกิดโครงสร้างการทำงานที่ยั่งยืนในแต่ละช่วงของอนาคต เช่น ประเด็นข่าวสืบสวนที่อยู่ในความสนใจของผู้อ่านวัย 15-25 คืออะไร ? เป็นต้น
- โครงสร้างการบริหารจัดการโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ จะเป็นดังนี้

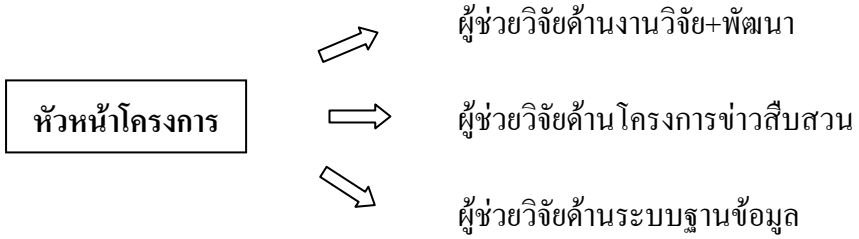

- บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ (Job description) ของแต่ละส่วนคือ
  1) <u>หัวหน้าโครงการ</u> รับผิดชอบโครงการให้เป็นไปตามแผนงานทั้งระบบ กล่าวคือ ทำให้เกิดการระดมทุนและการร่วมทุน เพื่อสนับสนุนการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในหนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วมโครงการ บริหารจัดการให้เกิดระบบฐานข้อมูล ทำให้เกิดการวิจัยหาความรู้ ที่นำมาใช้ในการพัฒนาระบบสนับสนุนข่าวสืบสวนและค้นหาแนวทางการก่อตั้งโครงสร้างที่ยั่งยืนในอนาคต รวมถึงการบริหารงบประมาณ และการติดตามผลงาน ตลอดจนการประสานความร่วมมือกับภาคสังคม

     นอกจากนี้ หัวหน้าโครงการ จะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายงานส่งเสริมข่าวสืบสวนด้วย เนื่องจากเป็นงานส่วนสำคัญที่เป็นแก่นกลางของโครงการทั้งหมด
  2) <u>ผู้ช่วยวิจัยด้านงานวิจัยและพัฒนา</u> รับผิดชอบส่วนของโจทย์วิจัยและการได้มาซึ่งความรู้ในการแก้ไขปัญหาและสนับสนุนระบบงานข่าวเชิงสืบสวน รวมถึงโจทย์วิจัยย่อยๆที่อาจเกิดขึ้นตามสถานการณ์ความจำเป็น
  3) <u>ผู้ช่วยวิจัยด้านงานส่งเสริมข่าวสืบสวน</u> ทำหน้าที่เลขานุการฝ่าย รับผิดชอบการประสานงาน สนับสนุนงานข่าวสืบสวนของหนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วมโครงการ ร่วมกับหัวหน้าโครง

การ รวมถึงการจัดประชุมภายในและภายนอก การประสานงานระบบฐานข้อมูล และฝ่ายวิจัยและพัฒนาของโครงการ

4) ผู้ช่วยวิจัยด้านระบบฐานข้อมูล รับผิดชอบการจัดตั้งระบบฐานข้อมูล การค้นคว้ารวบรวม และการได้มาซึ่งข้อมูลตามแผนงาน การจัดหมวดหมู่ ทะเบียนข้อมูล และสนับสนุนการสืบค้นข้อมูลแก่งานข่าวสืบสวนของหนังสือพิมพ์ที่เข้าร่วมโครงการ

6.3 ประมาณการงบประมาณ

1) หมวดค่าจ้าง - ค่า ตอบแทน
   - หัวหน้าโครงการ
   - ผู้ช่วยวิจัย 3 ฝ่าย
   - ที่ปรึกษาโครงการ
   - เบี้ยเลี้ยงชั่วคราว (ถ้ามี)
2) หมวดใช้สอย
   - ค่าเดินทาง พาหนะ และที่พัก
   - ค่าใช้จ่ายจัดการประชุม
   - ค่าเลี้ยงรับรอง
   - ค่าติดต่อสื่อสาร หัวหน้าโครงการและผู้ช่วยวิจัย 3 คน (ไม่ใช้ระบบสำนักงาน)
3) หมวดค่าวัสดุและจัดซื้อจัดจ้าง
   - ค่าซ่อมค่าเสื่อมอุปกรณ์
   - ค่าถ่ายเอกสาร ไปรษณีย์และวัสดุสิ้นเปลือง
4) หมวดค่าใช้จ่ายพิเศษ / ตั้งสำรอง
   - ค่าประกันอุบัติเหตุ
   - ค่ารักษาพยาบาล
   - งบประมาณสำรอง

7. บรรณานุกรม

1. คู่มือนักข่าวหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ; เอกสารรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการสำหรับนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น , สิงหาคม 2541
2. เจาะข่าวนโยบายสาธารณะ : โครงการพัฒนาผู้สื่อข่าวในการทำงานข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนด้านนโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี, สถาบันพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย ,ภายใต้แผนงานนโยบายสาธารณะของมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ , กรกฎาคม 2549
3. ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ; ศ.ดร., "สื่อกับการเมือง" ปาฐกถาประจำปี 2549 มูลนิธิอิศรา อมันตกุล สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
4. ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ , เอกสารการบรรยายเรื่อง "เทคนิควิธีในการทำข่าวสืบสวนสอบสวน" , สำนักข่าวประชาธรรม, ธันวาคม 2546
5. ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ; ดร., บทความ "ปัญหาเสรีภาพสื่อมวลชนยุค Media Democracy : อิสระจากรัฐและทุน" , หนังสือครบรอบ 9 ปี สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ, 2549
6. ประวิตร โรจนพฤกษ์ , สื่อเสรีมีจริงหรือ : บทเรียนประชาธิปไตยและวัฒนธรรมสื่อไทย , สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , สิงหาคม 2545
7. วิลาสินี พิพิธกุล ; ผศ.ดร. และคณะ , รายงาน"สถานการณ์ด้านสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนในรอบปี 2546 " จัดพิมพ์โดยสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ร่วมกับ Southeast Asian Press Alliance , พฤษภาคม 2547
8. วลักษณ์กมล จ่างกมล , รายงานกรณีศึกษาศูนย์ข่าวอิศรากับความเป็นสื่อเพื่อสันติภาพในชุดโครงการวิจัยเรื่อง"เทคโนโลยีสารสนเทศและนิเทศศาสตร์เพื่อสันติสุขของชาติ" สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ , 2549
9. สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ ; ผศ. , หลักการสื่อสารมวลชน ,โครงการพัฒนาตำราและเอกสารประกอบการเรียนการสอน โครงการจัดตั้งคณะนิเทศศาสตร์ ภาควิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา , มีนาคม 2549
10. สมหมาย ปาริจฉัตต์ , ข่าวเจาะ-เจาะข่าวหนังสือพิมพ์ไทย : คู่มือทำข่าวฉบับประสบการณ์วิทยา , สำนักพิมพ์สายธาร ,ตุลาคม 2543
11. เสนาะ สุขเจริญ , ข่าวสืบสวน , สำนักพิมพ์ open books , พฤศจิกายน 2549
12. สายศิริ ด่านวัฒนะ , วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต "การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย" , มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , ปีการศึกษา 2548
13. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ; รศ.ดร. , สื่อมวลชนในยุคปฏิรูป , โครงการจัดพิมพ์คบไฟ ,2545

8. ภาคผนวก

8.1 รายงานเนื้อหาการฝึกอบรมข่าวสืบสวน โดยองค์กรวิชาชีพ

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการด้านข่าวสืบสวนสอบสวน

จัดโดย สถาบันพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย ในความสนับสนุนของ Inter News Network
วันที่ 1 – 5 พฤษภาคม 2549 ณ โรงแรมปาล์มมาลีบีช จังหวัดระยอง
โดยวิทยากร Ms. Madelaine Drohan และ Mr. Michael Rose

1. การค้นหาคุณค่าข่าว

การค้นหาคุณค่าข่าว ขึ้นกับปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ

- ***สาธารณคติ*** เป็นปัจจัยทางสังคม อันหมายถึง ความเชื่อ ค่านิยม สถานการณ์และวัฒนธรรมของสังคมนั้นที่นำมาซึ่งความสนใจของผู้รับสาร เช่น ความสนใจในตัวบุคคลบางคน เรื่องราวบางอย่าง ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ดังกรณีเจ้าหญิงไดอาน่าที่ยังเป็นที่สนใจของสื่อและประชาชนชาวอังกฤษ แม้จะสิ้นพระชนม์ไปนานปีแล้ว
- ***ความเข้าใจว่า"อะไรคือข่าว"*** ส่วนนี้เป็นปัจจัยของตัวนักข่าว ซึ่งรวมทั้งวิธีคิดในการให้คุณค่าข่าวและ sense of news ได้แก่
    * ความใกล้ตัว (Proximity)
    * ความยิ่งใหญ่ – ความสำคัญ (Magnitude)
    * ความฉับไว (Immediacy)
    * ผลกระทบ (Impact)
    * ประโยชน์สาธารณะ (Public Interest)
    * ความสนใจเยี่ยงมนุษย์ (Human Interest)
    * ความแปลกใหม่ (Novelty)
    * ความมีชื่อเสียง (Celebrity)
    * นโยบายของกองบรรณาธิการ (Editorial Policy)
    * ความแน่นอนน่าเชื่อถือ (Certainty)

วิทยากรได้ใช้กระบวนการระดมความคิด และทดสอบความเข้าใจด้วยแบบทดสอบคุณค่าข่าว (news value) ตามเอกสารแจกที่ 1-4.1 ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อข่าว 10 ข่าว อาทิ เช่น

1) **อุบัติเหตุรถบัส – กรุงนิวเดลลี** ผู้โดยสาร 25 คนเสียชีวิตในเหตุการณ์รถบัสโดยสารที่มีจำนวนหนาแน่น ตกลงจากสะพานในเมืองหลวงของอินเดีย ทำให้มีผู้โดยสารได้รับบาดเจ็บ 12 คน ทั้งหมด ถูกส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาล อย่างไรก็ตาม ไม่มีรายงานว่ามีคนไทยอยู่ในรถบัสคันนี้

2) **ปรับครม.-กรุงเทพฯ** จะมีการปรับคณะรัฐมนตรีครั้งใหญ่โดยเฉพาะในกลุ่มรัฐมนตรีอาวุโสในวันนี้ ซึ่งเชื่อว่าจะมีรัฐมนตรี 2 คนพ้นจากตำแหน่ง แหล่งข่าวกล่าวด้วยว่า นายกรัฐมนตรีได้พบปะกับแกนนำทางการเมืองหลายคนเมื่อคืนนี้

3) **สุนัข – สกลนคร** หญิงคนหนึ่งได้ลงทุนเดินทางกว่า 600 กิโลเมตรจากกรุงเทพฯ ไปยังจังหวัดสกลนคร เพื่อช่วยเหลือสุนัขของตนที่ถูกจับไป ก่อนที่มันจะถูกชำแหละและขายเป็นอาหาร

ทั้งนี้ ให้จัดลำดับโดยการใส่หมายเลขข่าวที่เห็นว่าสมควรเป็นข่าวมากน้อยกว่ากัน แล้วแสดงเหตุผลหรืออภิปรายประกอบ

2. ความหมายของข่าวสืบสวนสอบสวน

วิทยากรให้ผู้เข้าร่วมนำเสนอผลงานข่าว(ทั้งที่ตีพิมพ์หรือยังไม่ตีพิมพ์) ที่คิดว่าเป็นประเด็นข่าวสืบสวน อาทิ *นสพ.โฟกัสภาคใต้* นำเสนอข่าวเด็กหญิงกำพร้าขายพวงมาลัยข้างถนน สะท้อนความล้มเหลวของนโยบายปฏิรูปการศึกษาในส่วนการให้บริการฟรี 12 ปี ซึ่งเมื่อเปิดประเด็นข่าวนี้เบื้องต้นไปแล้ว ได้พบประเด็นอื่นๆเกี่ยวข้อง เนื่องจากพี่ชายของเด็กหญิงผู้นี้ก็ถูกบังคับให้ขายพวง มาลัยข้างถนนเช่นกัน โดยมีแม่ชีผู้หนึ่งอยู่เบื้องหลัง เมื่อข่าวเปิดเผยออกมาเรื่อยๆ แม่ชีก็ได้ลักพาตัวเด็กทั้งสองหายไปจากจังหวัดสงขลา

หรือกรณี *นสพ.ประชาชาติธุรกิจ* นำเสนอข่าวการลงทุนที่เกาะสมุย ที่ดูเหมือนเป็นผลดีแก่เศรษฐกิจการท่องเที่ยว หากแต่นักข่าวพบความผิดปกติของบริษัทจดทะเบียนในปี พ.ศ. 2548 ที่เพิ่มขึ้นอย่างฉับพลันกว่า 2,000 ราย โดย 90 % ของบริษัทจดทะเบียนเหล่านี้มีชื่อเป็นฝรั่ง และจดทะเบียนในที่อยู่เดียวกันซ้ำๆ ในที่สุดพบว่า เป็นเครือข่ายบริษัทต่างชาติจำแนกได้เป็น 5 กลุ่มหลัก
เข้ายึดกุมธุรกิจชายหาดโดยมีการบุกรุกที่สาธารณะด้วย จึงมีข้อสงสัยว่า เป็นประเด็นธุรกิจการฟอกเงินหรือไม่ ?

วิทยากรชี้แนะให้ร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นจากตัวอย่างข่าว เชื่อมโยงไปสู่แง่มุมต่างๆ ที่ทำให้ประเด็นข่าวเข้มข้นขึ้น ได้แก่ แง่มุมที่เกี่ยวกับความไม่ชอบมาพากลและการตรวจสอบนโยบายของภาครัฐ การเปิดโปงสิ่งที่ไม่ถูกต้องไม่ยุติธรรม การอธิบายปัญหาที่มีความซับซ้อน การค้นพบสิ่งใหม่ข้อมูลใหม่ การวิเคราะห์สังเคราะห์ทางวิชาการ หรือเป็นประเด็นริเริ่มจาก"จมูกข่าว" หรือความสงสัยใคร่รู้ของตัวนักข่าวเอง แต่ทั้งนี้ ควรนำไปถึงภาพรวมของเรื่องราว มากกว่าการให้

ความสำคัญแต่ตัวเหตุการณ์เท่านั้น Situation is not a signed of event รวมถึงต้องไม่ใช่ข่าวที่ได้มาโดยอาศัยแหล่งข่าวเพียงแหล่งเดียว

กล่าวได้ว่า ประเด็นที่จะเป็นข่าวสืบสวนสอบสวนนั้น มีดังนี้

- แบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นการนำข้อมูลใหม่ออกมาเปิดเผย
- การตีความ ซึ่งเป็นการขุดคุ้ยความจริงขึ้นมาเปิดเผยแล้วอธิบายความ
- การรายงานข่าวสืบสวนสอบสวนที่ดำเนินการโดยผู้อื่น (เจาะประเด็นแตกต่าง/เกี่ยวเนื่อง)

3. การคิดประเด็นข่าวสืบสวนสอบสวน

ประเด็นข่าวสืบสวนมีอยู่ในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เรื่องราวเกี่ยวกับผู้คน ความผิดปกติน่าสงสัยต่างๆ ข่าวคราวที่นำเสนอจากสื่ออื่น เบาะแสจากคนรู้จัก/เกี่ยวข้อง หรือจากการสังเกตของนักข่าวเอง (sense of news) เมื่อประเด็นข่าวเบื้องต้นผุดขึ้นมา และก่อนการฟันธงนำเสนอ นัก ข่าวควรลงมือตรวจสอบสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งแหล่งข้อมูลบุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์ ตลอดจนข้อมูลวิชาการ โดยต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้และคุณค่าของข่าว ดังนี้คือ

1. ปัญหาหรือประเด็นหรือสมมุติฐานของเรื่องนี้คืออะไร จะพิสูจน์หรือหาข้อมูลสนับสนุนได้อย่างไร

PROBLEM ⇨ PROOF

2. เรื่องนี้สิ่งนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งเราอาจคิดจาดแง่มุมปัจจุบันของตัวปัญหา ประวัติศาสตร์ของปัญหา ความสำคัญของปัญหา
3. ใครได้ใครเสียในเรื่องนี้ และความเกี่ยวข้องนี้เชื่อมโยงไปถึงใคร/สิ่งใด
4. เรื่องนี้/สิ่งนี้ จะนำไปสู่อะไร ควรทำอย่างไรต่อไป ทางออกของปัญหาคืออะไร เช่น ใครควรรับผิดชอบ ต้องเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือไม่
5. สุดท้าย นักข่าวควรถามตัวเองว่า ใครอยากอ่านเรื่องนี้และจะอ่านเพราะอะไร

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการหาข้อมูล / แหล่งข้อมูลเพื่อพิสูจน์ สนับสนุนประเด็น อาจเริ่มต้นจากสิ่งที่เรียกว่า***ข้อมูลปฐมภูมิ*** อันได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหรือข้อมูลนั้นโดยตรง หรือรายงานของหน่วยราชการและบริษัทเอกชน จดหมาย เอกสารหลักฐาน ฯ แล้วค่อยสืบค้นไปสู่ ***ข้อมูลทุติยภูมิ*** เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ คำบอกเล่า เป็นต้น

ในทางกลับกัน ก็อาจเริ่มต้นจากข้อมูลทุติยภูมิ แล้วจึงสืบค้นย้อนกลับไปสู่ข้อมูลปฐมภูมิก็ได้ ทั้งนี้ แล้วแต่ประเด็นหรือแง่มุมโดดเด่นที่พบ

4. การพัฒนาประเด็นข่าว

วิทยากรให้ผู้เข้าร่วมแบ่งกลุ่มย่อย เพื่อฝึกฝนการคิดค้นประเด็น โดยระดมความคิดและอภิปรายเพื่อคัดเลือกประเด็นที่กลุ่มคิดว่า น่าจะนำเสนอเป็นประเด็นข่าวสืบสวน อีกทั้งเป็น

ประเด็นที่สามารถลงมือปฏิบัติจริงในภาคสนามในพื้นที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง (สถานที่สัมมนา) ได้

ในที่สุดได้ประเด็นข่าวสืบสวนที่นำเสนอต่อวิทยากร และถูกวิจารณ์เสนอแนะ โดยกลุ่มนำกลับไปค้นหาข้อมูลเบื้องต้นเพิ่มเติม ด้วยการใช้โทรศัพท์สอบถามผู้เกี่ยวข้องกับประเด็น เช่น หน่วย

ราชการ อบต. และการสัมภาษณ์ผู้คนในละแวกใกล้เคียง ก็สามารถพัฒนาประเด็นและสมมุติฐานได้ 4 เรื่องดังนี้

1) ***โอท็อป*** *OTOP* ซึ่งเป็นนโยบายประชานิยมหนึ่งที่ขยายตัวอย่างกว้างขวางลงสู่ประชาชนฐานล่างทั่วประเทศ สมมุติฐานของประเด็นนี้คือ เป็นนโยบายที่ล้มเหลว ใช้งบประมาณมากและมีวาระซ่อนเร้นด้านการสร้างฐานเสียงทางการเมืองของนักการเมือง ซึ่งทางกลุ่มได้พบตัวอย่างโอท็อประยองที่อ้างรายได้เกินจริง แต่ข้อเท็จจริงคือมีกลุ่มผลประโยชน์เป็นนายหน้าเข้ามาตัดตอนระหว่างชาวบ้านผู้ผลิตกับตลาด ดังนั้น ทางกลุ่มจะนำเสนอเรื่องนี้เป็น 2 ตอน โดยเปิดประเด็นด้วยสภาพชีวิตและปัญหาของชาวบ้านผู้ผลิตในเขตพื้นที่จังหวัดระยอง ที่มิได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเท่าที่ ควร เพื่อนำไปสู่การนำเสนอตอนต่อเนื่องด้วยประเด็นเส้นทางเดินของโอท็อป ที่จะฉายภาพความไม่ชอบมาพากล และการพัฒนาที่มุ่งเน้นตัวเลขทางการเงิน โดยไม่ได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ ผลิตและคุณค่าที่เกี่ยวข้อง

วิทยากรและกลุ่มอื่นๆ วิจารณ์เสนอแนะ ให้ตรวจสอบตัวเลขโอท็อปที่ล้มเหลว ซึ่งกลุ่มอ้างว่ามีถึง 50 % ให้มีเอกสารหลักฐานยืนยันมากกว่าปากคำบอกเล่า

2) ***วิกฤตน้ำภาคตะวันออก*** ซึ่งสะท้อนนโยบายพัฒนาที่ผิดทิศทาง เนื่องจากพื้นที่จังหวัดระยองเป็นแหล่งท่องเที่ยวเก่าแก่และสำคัญ เป็นแหล่งผลิตผลไม้หลากหลายชนิดที่ป้อนสู่ตลาดกรุงเทพฯ

ในขณะเดียวกัน รัฐก็มีนโยบายส่งเสริมนิคมอุตสาหกรรมและโครงการขนาดยักษ์อย่าง"อีสเทอร์ซีบอร์ด" โดยไม่ได้มีการวางแผนและการบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีประสิทธิภาพ ทางกลุ่มได้พบปัญหาชาวบ้าน ชาวสวน ร้านค้ารายย่อย และธุรกิจรีสอร์ทขนาดต่างๆ ขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ ถึงขนาดที่ต้องซื้อน้ำและลงทุนขุดสระแย่งชิงน้ำซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งอาชีพอย่างใหม่ของชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่ง คือการสูบน้ำขึ้นขายเป็นอาชีพ สะท้อนปัญหาการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่ไม่เป็นธรรมและเลือกปฏิบัติ นอกจากนี้ พบความผิดปกติในโครงการยักษ์"อีสเทอร์ซีบอร์ท" ที่มีบริษัทนอมินีในการขายและจัดการน้ำป้อนแก่นิคมอุตสาหกรรม ซึ่งใช้เทคโนโลยีที่ไม่คำนึงสิ่งแวดล้อม และความเสีย เปรียบของชาวบ้าน

วิทยากรและกลุ่มอื่นๆวิจารณ์เสนอแนะ ว่าเป็นประเด็นที่มีจุดดีในแง่การนำเสนอทางออก และมีแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ แต่ยังมีจุดอ่อนที่องค์ประกอบด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อปัญหานี้ยังไม่ครอบคลุมรอบด้าน เช่น กลุ่มประมง นักท่องเที่ยว

3) ***ธุรกิจ รปภ.*** ซึ่งเกิดขึ้นมากในพื้นที่ท่องเที่ยว โดยมีบริษัทรับเหมาจัดหาและให้บริการแก่โรงแรม บริษัท ห้างสรรพสินค้า และเขตธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเกือบทั้งหมดของคนในอาชีพนี้เป็นคนท้องถิ่นระดับล่าง ในขณะที่เจ้าของบริษัทเหล่านี้เป็นคนในเครื่องแบบหรือเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด รปภ.บางคนมีอายุสูงถึง 60 ปี และทั้งหมดไม่ได้รับสวัสดิการความมั่นคงใดๆจากนาย จ้าง ต้องทำงานวันละ 12 – 14 ชั่วโมง ทางกลุ่มจะเปิดประเด็นนำเสนอด้วยชีวิตของ รปภ.สูงอายุนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมและการกดขี่แรงงาน โดยเฉพาะแรงงานในภาคธุรกิจการท่องเที่ยวที่รัฐอ้างว่าทำรายได้มหาศาลเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ เชื่อมโยงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ระดับอิทธิพลท้อง ถิ่นและคนในเครื่องแบบ

วิทยากรและกลุ่มอื่นๆวิจารณ์เสนอแนะ ว่ายังขาดข้อมูลจาก NGO ด้านแรงงาน ข้อมูลวิจัยที่น่าเชื่อถือ โดยอาจเข้าไปค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ต่างประเทศที่มีข้อมูลทั่วโลก

4) ***คุณภาพน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออกและอาหารสัตว์น้ำปนเปื้อน*** ทางกลุ่มนำเสนอด้วยรายงานคุณภาพน้ำชายฝั่งตะวันออกจากรายงานการวิจัยของหน่วยงานรัฐแห่งหนึ่ง ซึ่งพบตัวเลขความเป็นพิษที่น่าตกใจ ชวนให้ค้นคว้าเจาะลึกว่า สาเหตุการปนเปื้อนมาจากปัญหาใดบ้าง เช่น จากการท่องเที่ยว หรืออุตสาหกรรม และมีผลตกค้างต่ออาหารทะเลมากน้อยเพียงใด เนื่องจากชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นแหล่งผลิตอาหารทะเลที่ใหญ่และสำคัญที่สุด เพราะส่งออกจำหน่ายทั่วประเทศ ซึ่งหากสารพิษตกค้างนี้มีผลต่อผู้บริโภค ผลกระทบจะมีขนาดใหญ่มาก

วิทยากรและกลุ่มอื่นๆวิจารณ์เสนอแนะ ว่าเป็นประเด็นที่ใกล้ตัวผู้อ่าน ดึงความสนใจได้มากและมีผลกระทบสูง แต่ดูเหมือนยังขาดข้อมูลจาก NGO ในพื้นที่ที่เคลื่อนไหวเรื่องนี้อยู่แล้ว รวมถึงการอ้างอิงรายงานภาวะปนเปื้อนจากแหล่งข้อมูลอื่น เช่น สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. ซึ่งมีโครงการอาหารปนเปื้อนโดยตรง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาประเด็นข่าวให้มีความสมบูรณ์รอบด้าน ขึ้นอยู่กับคุณภาพและปริมาณของข้อมูลที่ใช้ในการตรวจสอบสมมุติฐานนั้นๆ

เราอาจสังเคราะห์แนวทางการคิดประเด็นข่าวสืบสวนและการพัฒนาประเด็นได้ 2 รูปแบบ
ดังนี้

- การเปิดประเด็นใหญ่ ภาพใหญ่ ภาพรวมของปัญหา (General Issue) แล้วจึงค่อยๆเจาะลึกเปิดเผยไปทีละแง่มุม ให้เป็นประเด็นที่คว้านลึกไปสู่ปัญหาใจกลาง (Specific

Issue) ก็ได้

- การเปิดประเด็นด้วยตัวเหตุการณ์เฉพาะหนึ่งๆ (Specific issue) ที่อยู่ในความสนใจก่อน แล้วค่อยเชื่อมโยงไปสู่ชั้นต่างๆของปัญหาที่ใหญ่ขึ้น เป็นภาพรวม (General issue) มากขึ้นๆ ก็ได้ หรือมีลักษณะการอธิบายคลี่คลายความซับซ้อนของปัญหาใหญ่นั่นเอง

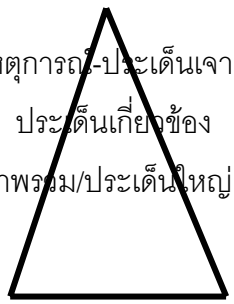

ส่วนในกระบวนการทำงานนั้น อาจสรุปเป็นทฤษฎี ***ต.ร.ว.จ.*** ยกกำลัง 2 ได้ดังนี้

ตรวจสอบข้อมูล

รุกไล่ประเด็น รื้อดูผู้เกี่ยวข้อง

วิเคราะห์วิจารณ์ประเด็น

จัดระเบียบข้อมูล วางแผนทำข่าว

เป็นที่น่าสังเกตว่า การค้นพบประเด็นข่าวสืบสวนสำหรับนักข่าวที่มีประสบการณ์ มักเกิดขึ้นจากปฏิภาณ ไหวพริบ ความช่างสังเกต ความสงสัยใคร่รู้ และการรู้จักตั้งคำถามต่อเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ต่างๆ นอกจากนี้ อาจได้เบาะแสบางอย่างจากจดหมายผู้อ่าน ผู้เสียประโยชน์แจ้งให้ทราบ หรือนักข่าวค้นพบ สะดุดปัญหาโดยบังเอิญ

อย่างไรก็ดี ประเด็นข่าวสืบสวนอาจเริ่มต้นจากแง่มุมอย่างหนึ่ง แต่เมื่อสืบค้นข้อมูล หรือวิเคราะห์ประเด็นไปเรื่อยๆ หรือแม้แต่บังเกิดความเปลี่ยนของสถานการณ์นั้นๆ แล้วพบแง่มุมอื่นที่มีข้อมูลสนับสนุนมากกว่า มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากกว่า นักข่าวก็อาจเปลี่ยนแปลงแง่มุมการนำเสนอในที่สุดก็ได้

5. การนำเสนอประเด็นข่าวสืบสวนแก่บรรณาธิการ

แน่นอนว่า หากผู้บริหารหนังสือพิมพ์หรือบรรณาธิการไม่เห็นความสำคัญของประเด็นข่าวสืบสวนหนึ่งๆ ก็อาจไม่สนับสนุน ไม่อยากลงทุน หรือแม้แต่เป็นอุปสรรคแก่การทำงานข่าวสืบสวนด้วยซ้ำไป ดังนั้น นักข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน จำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการและทักษะในการ”ขาย”ประเด็นให้แก่ฝ่ายบริหารของตนให้ได้เสียก่อน

ในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ วิทยากรสองท่านได้ใช้กระบวนการของบทบาทสมมุติ โดยสมมุติว่าตนทั้งสองเป็นบรรณาธิการใหญ่ ของหนังสือพิมพ์ระดับชาติฉบับหนึ่งในกรุงเทพ ฯ ที่ต้องทำงานแข่งกับเวลาเป็นปกติวิสัย ผู้เข้าร่วมสัมมนาแต่ละกลุ่มต้องส่งตัวแทนที่มีความเข้าใจในประเด็นข่าวของตนเป็นอย่างดี นำเสนอแก่บรรณาธิการเพื่อการตัดสินใจ

ในที่นี้ มีข้อแนะนำเชิงเทคนิคและการแก้ปัญหาแก่นักข่าว ดังนี้

1. นักข่าวควรเตรียมข้อมูลให้พร้อมเช่นเดียวกับการเตรียมข้อมูลไปสัมภาษณ์แหล่งข่าวสำคัญ โดยการศึกษาหัวข้อหรือเรื่องราวนั้นๆให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้เป็นการล่วงหน้า
2. เตรียมตัวอธิบายว่าทำไมประเด็นข่าวของเราน่าจะเป็นข่าวใหญ่ได้ โดยอาจใช้ข้ออธิบายเช่นเดียวกับการคิดประเด็น (หน้า 3 ของรายงานนี้) โดยชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาและแนวทางการพิสูจน์ แหล่งข้อมูล และความเป็นไปได้อย่างกระชับตรงจุด
3. อย่าให้สัญญากับบรรณาธิการว่าจะทำข่าวไปถึงจุดที่เกินความสามารถที่จะทำได้ หรืออย่านำเสนอจนเกินจริง อันอาจไม่เป็นผลดีหากประเด็นข่าวนั้นเผชิญความตีบตัน
4. ควรประเมินค่าใช้จ่ายด้านการเงินและระยะเวลาที่จะใช้ในการทำข่าวนั้น โดยตั้งอยู่บนหลัก การความเป็นไปได้ตามจริงอีกเช่นกัน
5. ควรประเมินผลกระทบในทางลบของการเสนอข่าวดังกล่าวด้วย เช่น หากเป็นข่าวเปิดโปงทุจริต หรือเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือประเด็นอ่อนไหวอื่นๆ ซึ่งอาจมีความยากในการทำ งานเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หรือเสี่ยงต่อการถูกคุกคาม ฟ้องร้อง

6. การวางแผนงานข่าวสืบสวนและระบบเอกสาร

6.1 การวางแผน

- เริ่มต้นโดยการบันทึกดูว่าในข่าวนี้ จะต้องสัมภาษณ์ใครบ้าง อาจไม่จำเป็นถึงขั้นรู้จักชื่อของทุกคนที่คิดว่าเกี่ยวข้อง เพราะบางชื่อเราสามารถสอบถามเพิ่มเติมได้ เช่น ชื่อพยานบุคคล ชื่อนักการเมือง
- ทำรายชื่อแหล่งข่าวที่ต้องสัมภาษณ์ เรียงตามลำดับก่อนหลังและความสำคัญอย่างเป็นเหตุเป็นผลที่สุด เช่น ข่าวเกี่ยวกับเกษตรพันธะสัญญา (Contract Farming) ก็ควรพูดคุยกับเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบก่อนไปสัมภาษณ์นักการเมืองหรือข้าราชการที่เกี่ยวข้อง
- ค้นหาและรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคลของแหล่งข่าวที่จะสัมภาษณ์ ก่อนวันนัดหมาย
- ทำรายการเอกสารที่ต้องการสืบค้น รวมทั้งแหล่งข้อมูลที่คิดว่าจะได้มาซึ่งเอกสารหรือหลักฐานแต่ละชิ้น เช่น กระทรวง อินเตอร์เน็ต จากแหล่งข่าวบุคคล หรือจากการใช้พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสาร ฯ โดยควรประเมินเวลาที่ต้องใช้ด้วย จะเป็นประโยชน์แก่การบริหารเวลา งบประมาณ และระบบงานของนักข่าวเอง

- ทำงานโดยยึดตารางเวลาที่วางแผนไว้เป็นหลัก โดยอาจยืดหยุ่น เพิ่มเติมแหล่งข่าวและเอกสารได้ เพราะบางครั้งอาจเกิดการค้นพบข้อมูลบางอย่าง ที่ทำให้ประเด็นข่าวปลี่ยนแปลงไป ซึ่งนักข่าวควรยอมรับ และปรับแผนการทำงานให้สอดคล้องกับประเด็นที่เปลี่ยนแปลงนั้นได้

6.2 การจัดระบบเอกสาร

- การสืบสวนสอบสวนอาจต้องใช้เวลานานเป็นสัปดาห์ หรือเป็นเดือนเป็นปี ดังนั้นอย่าใช้เพียงความทรงจำ แต่ควรสร้างระบบแฟ้มเอกสารขึ้น ทั้งสำหรับเอกสารที่เป็นกระดาษและ computer file และจะดียิ่งขึ้น หากสามารถจัดทำระบบเอกสารที่เป็นแฟ้มกระดาษ เชื่อมโยงกับระบบเอกสารของ computer file
- แฟ้มเอกสารเหล่านี้ ควรแยกแยะโดยใช้ชื่อบุคคล หัวข้อทั่วไป เอกสารเฉพาะกลุ่มและภาพ หรือเอกสารอื่นๆที่จะเป็นตัวช่วยในการทำข่าวนั้น
- เก็บเทปการให้สัมภาษณ์ของแหล่งข่าวไว้เป็นระบบ เพื่อสะดวกแก่การค้นหา สอบทาน หรือนำกลับมาใช้ใหม่ หรือแม้แต่เป็นหลักฐานอ้างอิง ป้องกันตัว
- อย่าทิ้งช่วงเวลาการถอดเทปสัมภาษณ์ให้เนิ่นนานเกินไป หากไม่มีเวลาจริงๆ ก็เรียบเรียงเฉพาะประเด็นสำคัญออกมาก่อน ทางที่ดีคือควรถอดเทปทันทีแล้วเก็บไว้ในระบบเอกสาร
- จัดทำทะเบียนรายชื่อแหล่งข่าวทุกคน พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ติดต่อ โดยอาจเขียนด้วยลายมือหรือบันทึกเป็นเอกสารกระดาษ หรือจัดเก็บใน computer file ก็ได้
- ควรจัดทำระบบป้องกันความสูญเสีย (back up) ของระบบเอกสารและฐานข้อมูลต่างๆไว้ในแผ่นดิสก์ หรือพิมพ์ออกมาจัดเก็บไว้ เพราะหากเครื่องคอมพิวเตอร์มีปัญหา จะได้ไม่สูญเสียข้อมูลไปทั้งหมด
- เขียนลำดับเหตุการณ์ไปเรื่อยๆและบ่อยๆ ตลอดระยะเวลาที่ทำข่าวนั้น เพราะจะช่วยให้สามารถเชื่อมโยงประเด็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและเติมเต็มสิ่งที่ขาดหายไปได้ อีกทั้งยังอาจใช้เป็นประโยชน์อ้างอิงในการสัมภาษณ์แหล่งข่าว หรือทบทวนข้อมูลจากเอกสาร

<u>7. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวบุคคลและเทคนิคการสัมภาษณ์</u>

7.1 ความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว

จุดเริ่มต้นที่สำคัญของการทำงานข่าวเชิงสืบสวน คือข้อระมัดระวังในการที่นักข่าวต้องชัดเจนต่อประเด็นข่าวนั้นว่า มีหลักฐาน ข้อเท็จจริงที่น่าเชื่อถือเพียงพอหรือไม่ นักข่าวต้องไม่หลงยึดเอา Anecdote Evidence หรือปรากฏการณ์เดี่ยว อันได้แก่ แหล่งข่าวคนเดียว เหตุการณ์

เดียวและข้อมูลชุดเดียว ซึ่งอาจเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของเรื่องราวที่ใหญ่โต สำคัญกว่านี้มากมาเป็น
ประเด็นที่ชี้นำข่าว

หากแต่นักข่าว ควรยึดเอาหลักฐาน ข้อเท็จจริงที่มีลักษณะ Documented Evidence คือ มีกรอบอ้างอิง สามารถตรวจสอบได้ เช่น งานวิจัย เอกสารของทางราชการ เป็นต้น เป็นเครื่องมือในการคลี่คลายประเด็นข่าว

อนึ่ง หลักฐาน ข้อเท็จจริงที่เป็น Documented อาจมีได้หลากหลายอย่าง เช่น

- แผ่นพับโฆษณา (brochure) หรือจดหมายเชิญชวน หรือข่าวแจก (Press release) ดังในกรณีของประเด็นเกษตรพันธะสัญญา (Contract Farming) ที่บริษัทผูกขาดขนาดใหญ่ ใช้ในการเชิญชวนเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ โดยมีลักษณะการโฆษณาชวนเชื่ออย่างเกินจริง และไม่ได้ระบุข้อเสียเปรียบของเกษตรกรเลย
- เอกสารสัญญาที่เป็นกระดาษ ระหว่างคู่กรณีคู่ขัดแย้ง หรือเอกสารที่ออกโดยหน่วยงานราชการ

  เช่น เอกสารสิทธิ์ที่ดิน ข้อบังคับทางกฎหมาย เป็นต้น
- รายงานประจำปีของบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่และวิสาหกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทย ตลาดหลัก ทรัพย์แห่งประเทศไทย เป็นต้น
- งานวิจัย ทั้งจากหน่วยงานวิจัยระดับชาติ สถาบันการศึกษา หรืองานวิจัยท้องถิ่น งานวิจัยระดับบุคคล เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังอาจสืบค้นข้อมูลจากอินเตอร์เน็ต ผ่าน search engine ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ทั้งของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

ในกรณีที่แหล่งข่าวเป็นบุคคล ทั้งที่ยอมให้อ้างอิงชื่อหรือไม่ให้อ้างอิง นักข่าวจำเป็นต้องตรวจสอบความน่าเชื่อถือของบุคคลนั้น ผ่านสายสัมพันธ์อื่นๆหรือผู้รู้อื่นๆ และไม่ควรลืมว่า อาจมีแหล่งข่าวบุคคลที่เรานึกไม่ถึง หรือดูเผินๆ ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นข่าว เช่น เด็กๆ

7.2 เทคนิคการสัมภาษณ์

นักข่าวที่มีประสบการณ์ รู้ดีว่าแหล่งข่าวบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียต่อประเด็น
มักหลีกเลี่ยงที่จะตอบคำถามหรือให้สัมภาษณ์ โดยอาจมีปฏิกิริยาต่างๆ ดังต่อไปนี้

- แสดงอาการโกรธ ไม่พอใจคำถาม
- ทำตัวสนิทสนม ทักทายนักข่าว เพื่อเบี่ยงเบนคำถาม
- อ้างปัญหาส่วนตัว เช่น ไม่สบายไม่พร้อมให้สัมภาษณ์

- ทำเป็นย้อน-ทวนคำถาม เพื่อยืดเวลา
- หลีกเลี่ยงไปพูดเรื่องอื่น
- ปฏิเสธที่จะตอบคำถาม
- อ้างความมั่นคงของชาติ ความลับทางราชการ
- ทำเป็นสนใจคำถามของนักข่าวคนอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม นักข่าวบางคนพัฒนาวิธีการจนทำให้แหล่งข่าวยินยอมตอบคำถาม

- เมื่อแหล่งข่าวแสดงความโกรธ ให้ใจเย็นไว้ พยายามอธิบายว่าเราเคารพเขา แต่อย่าหยุดที่จะถามใหม่หรือถามแล้วถามอีก
- เมื่อแหล่งข่าวต่อว่าต่อขาน ให้ย้ำว่าเพราะเราเป็นนักข่าว มีหน้าที่สื่อสารความจริงเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน
- เมื่อแหล่งข่าวขอความเห็นใจ ให้นักข่าวแสดงความเห็นใจ และย้ำคำถามอีกหรือถามแหล่งข่าวว่า จะสามารถคุยกับใครอื่นได้อีก และให้ยืนยันกับแหล่งข่าวว่า เราจะกลับไปหาข้อมูลหรือสัมภาษณ์เขาอีก
- เมื่อแหล่งข่าวย้อนถามกลับมา ให้ตอบว่าสาธารณชนสนใจความเห็นของเขามากกว่า เพราะเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือเป็นผู้มีอำนาจดูแลในเรื่องนั้นๆ อย่าหลงไปตอบคำถามย้อนกลับของแหล่งข่าวเสียเอง
- เมื่อแหล่งข่าวเลี่ยงไปพูดเรื่องอื่น ให้นำการสนทนากลับมาที่ประเด็นเดิมให้เร็วที่สุด ถ้าจำเป็นต้องตัดบท ขอให้กระทำด้วยท่าทีสุภาพ
- เมื่อแหล่งข่าวหลีกเลี่ยงที่จะตอบคำถาม ให้ถามถึงชื่อคนอื่นๆที่จะตอบคำถามนี้ได้ หรือนักข่าวอาจทำเป็นเงียบไป ความเงียบมักทำให้แหล่งข่าวอึดอัดและจำเป็นต้องพูดอะไรออกมาบ้าง
- เมื่อแหล่งข่าวอ้างความมั่นคงของชาติ นักข่าวต้องมั่นใจประเด็นของตัวเองก่อน ถ้ารู้ว่าไม่เกี่ยวกับความมั่นคง ก็ให้ยืนยันกับแหล่งข่าว แล้วตั้งคำถามซ้ำอีก อย่ายอมหยุดทันทีเมื่อแหล่งข่าวอ้างเช่นนั้น
- เมื่อแหล่งข่าวทำเป็นไม่สนใจคำถามของเรา ควรให้นักข่าวคนอื่นช่วยถามซ้ำด้วยคำถามเดิม และพึงระวังอย่าใช้คำถามที่มีรูปประโยคนำไปสู่การตอบว่า"ใช่" หรือ "ไม่ใช่"เท่านั้น

8. การป้องกันตนเองในงานข่าวสืบสวน

ปฏิเสธไม่ได้ว่า ประเด็นที่จะเป็นข่าวสืบสวนที่ดี มักเป็นประเด็นอ่อนไหว หรือเกี่ยวข้องกับอิทธิพลระดับใดระดับหนึ่ง ดังนั้น นักข่าวควรคำนึงถึงความปลอดภัยทั้งต่อตัวแหล่งข่าวและตัวนัก ข่าวเอง โดยอาจฝึกฝนตนเองในเรื่องต่อไปนี้

1. ในการสัมภาษณ์ ควรเลือกใช้สถานที่ที่เหมาะสม ไม่ลับตาผู้คนจนเกินไป เพื่อจะมีพยานรู้เห็น ในขณะเดียวกันก็ควรเป็นสถานที่ที่จะป้องกันผู้ไม่ประสงค์ดี ดักฟังได้
2. หากเป็นการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ในประเด็นที่มีความเสี่ยงสูง พึงรู้ว่าโทรศัพท์ประเภทมือถือ มีความไม่ปลอดภัยสูงกว่าโทรศัพท์พื้นฐาน และควรสังเกตหรือละเอียดอ่อนต่อเสียงผิด ปกติต่างๆ ที่ปรากฏในสายด้วย ซึ่งอาจหมายถึงการดักฟังหรือความเคลื่อนไหวบางอย่างที่ปลายสายของแหล่งข่าว
3. สมุดบันทึกหรือกระดาษ/ เอกสาร ที่จดชื่อ-ที่อยู่-หมายเลขโทรศัพท์ของแหล่งข่าว ควรหมั่นตรวจสอบความเรียบร้อยว่า ยังคงอยู่หรือสูญหาย หรือบางครั้ง อาจจดบันทึกสำรองไว้ทั้งที่ทำงานหรือที่บ้านด้วย หรืออาจจดสลับตัวเลข ซ่อนตัวเลขในแบบที่ตัวเองจะเข้าใจได้
4. ควรหาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาวุธบางชนิด เช่น ปืน ระเบิดทำลายรถยนต์ เป็นต้น เพราะประสบการณ์จากต่างประเทศพบว่า มีการวางระเบิดใต้ท้องรถของนักข่าวที่ขุดคุ้ยประเด็นอิทธิพล เพื่อให้นักข่าวไหวตัวทันหรือรู้วิธีหลบหลีก เช่น รู้ว่าระเบิดทุกชนิดมีทิศทางการแตกทำลายเป็นรูปสามเหลี่ยมกระจายพุ่งขึ้นสู่เบื้องสูง จะรอดพ้นได้ก็ต้องนอนราบลงกับพื้นทันที

<u>9. จุดสิ้นสุดของงานข่าวสืบสวนและผลพวงของการนำเสนอข่าวสืบสวน</u>

9.1 จุดสิ้นสุดของงานข่าวสืบสวน

ในทางปฏิบัติ นักข่าวอาจพบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนแผนการทำงาน ยืดเยื้อเวลา หรือแม้แต่ต้องล้มเลิกประเด็นข่าวนั้นไป ข้อแนะนำต่อไปนี้ เป็นเพียงตัวอย่างหรือประสบการณ์ของนักข่าวมืออาชีพจำนวนหนึ่ง ซึ่งนำไปปรับใช้ตามความเหมาะสมได้

1. หากข้อมูลที่พบต่อมา ไม่สนับสนุนประเด็นตั้งต้นที่วางแผนไว้
   - ควรปรับเปลี่ยนไปสู่จุดเน้นอื่นๆ อย่ายึดติดอยู่กับประเด็นเดิม
2. ถ้าหาข้อมูลจำนวนมากไม่ทัน หรือได้ข้อมูลเพียงบางส่วน แต่จำเป็นต้องปิดต้นฉบับ
   - ควรนำเสนอข้อมูลเท่าที่มีอยู่ก่อน รักษาประเด็นสำคัญในใจไว้ให้ดี เพื่อเปิดข้อมูลใหม่ๆในจังหวะต่อไป และควรเขียนให้ผู้รับสารรู้ว่า ประเด็นนั้นยังมีความต่อเนื่องและมีข้อมูลอื่นๆที่จะนำเสนออีก
   - หรือทิ้งประเด็นนั้นไปก่อน ถ้าติดตันจริงๆ แล้วค่อยหาโอกาสนำเสนอใหม่ เช่น ครบรอบปีเหตุการณ์นั้นๆ
3. หากมีอิทธิพลกดดันตัวนักข่าวหรือบรรณาธิการ
   - หยุดการนำเสนอ ทิ้งประเด็นไป เพราะเท่าที่นำเสนออาจเพียงพอต่อการเกิดคำถามจากสังคมแล้ว

- ➢ เก็บรักษาข้อมูลไว้ก่อน รอดูสถานการณ์
- ➢ ส่งประเด็นข่าวนั้นให้เพื่อนหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นติดตาม หรือส่งต่อให้สื่อต่างประเทศ (ถ้าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญมาก)

4. มีความกดดันจากการแข่งขันเสนอข่าวเดียวกันโดยหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น
   - ➢ เจรจาต่อรองกับบรรณาธิการ เพื่อขอทีมงานเพิ่มหรือการลงทุนเพิ่ม
   - ➢ ร่วมมือกับนักข่าวฉบับอื่น โดยอาจแบ่งประเด็นการนำเสนอ

9.2 ผลพวงของการนำเสนอข่าวสืบสวน

นักข่าวที่มีประสบการณ์รู้ดีว่า การทำหน้าที่เสนอข่าวนั้นๆของตนไม่ได้จบลงแต่เพียงเมื่อข่าวได้ตีพิมพ์ออกไป หากแต่ยังมีความรับผิดชอบต่อผลพวงทั้งด้านดีและด้านลบ ที่อาจเกิดขึ้นตามมา อันได้แก่

<u>ผลด้านลบ</u> 1. แหล่งข่าวโกรธกริ้ว โทรศัพท์มาด่าว่า

- ● ควรปล่อยให้เขาพูด อย่าเพิ่งโต้ตอบ
- ● ถ้าแน่ใจว่าข้อมูลถูกต้อง อย่าด่วนขอโทษ
- ● ถ้าอีกฝ่ายสงบลงแล้ว ให้อธิบายประเด็นข้องใจเสียใหม่
- ● ถ้าไม่แน่ใจความถูกต้องของข้อมูลขอลตน ควรขอเวลาค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม

2. แหล่งข่าวต้องการให้แก้ข่าว หรือเสนอข่าวใหม่ หรือจะฟ้องร้องทางกฎหมาย

- ● ถ้ามีหลักฐานประเภทเทป หรือเอกสารลายลักษณ์อักษร ให้ยืนยันความถูกต้อง
- ● รายงานปัญหาให้บรรณาธิการหรือผู้บริหารทราบ หรือขอคำปรึกษา
- ● หากจะมีการฟ้องร้องหรือต่อสู้ทางกฎหมาย นักข่าวต้องมั่นใจเสียก่อนว่า บรรณาธิการหรือองค์กรสามารถปกป้องตนได้

3. แหล่งข่าวเสนอผลประโยชน์ให้

- ● ให้ยืนยันการทำหน้าที่สื่อมวลชนที่ดีของตน
- ● อย่าอ้อมแอ้มหรือลังเลที่จะปฏิเสธ

4. ผู้มีอิทธิพลถอนโฆษณา

- ● ขอให้บรรณาธิการหรือผู้บริหารเป็นผู้เจรจาต่อรอง พร้อมยืนยันการทำหน้าที่สื่อมวลชนที่ดี
- ● ยอมรับโดยดุษณี

<u>ผลด้านบวก</u> ในหลายกรณี เมื่อข่าวสืบสวนถูกนำเสนอออกไป ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นอาจเป็นรางวัลทางใจแก่"หมาเฝ้าบ้าน" เช่น

- ผู้รับข่าวสาร โทรศัพท์หรือจดหมายชื่นชมการทำหน้าที่อย่างกล้าหาญนั้น
- มีผู้แจ้งเบาะแสเพิ่มเติม หรือชี้แหล่งข้อมูล-หลักฐานที่นักข่าวไม่เคยรู้มาก่อน
- หน่วยราชการหรือผู้เกี่ยวข้อง จำต้องออกมาแสดงความรับผิดชอบ แก้ไขปัญหา ปรับปรุงนโยบาย หรือทำการแก้ไขกฎหมายที่เป็นอุปสรรค หรือผู้เสียหายได้รับการเยียวยา ช่วยเหลือ
- สาธารณชนได้"เรียนรู้" ข้อเท็จจริงเบื้องหลังปรากฏการณ์ เกิดความตื่นตัวหรือสำนึก แม้กระทั่งอาจเปลี่ยนอคติ ส่งเสริมความเข้าใจด้วยอำนาจของข่าวสารนั้น เช่นดังกรณีการทำหน้าที่ของศูนย์ข่าวอิศรา ในปัญหา3จังหวัดชายแดนภาคใต้

10. การใช้พ.ร.บ.ข้อมูลข่าสาร ฯ

ในการทำงานข่าวสืบสวน เครื่องมือสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้นักข่าวเข้าถึงข้อมูลและสามารถ
คลี่คลายความไม่ชอบมาพากลต่างๆ คือ การใช้สิทธิทางกฎหมายที่จะรับรู้ข้อมูลสาธารณะ ที่อาจมีผลกระทบต่อผู้คนจำนวนมากในสังคม และได้มาซึ่งข้อมูลสำคัญที่ฟันธงปัญหานั้นๆได้ นักข่าวจึงควรทำความเข้าใจกับสาระสำคัญและช่องทางของ ***พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540*** ซึ่งมีอยู่ 3 ประเภทคือ

- ข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานของรัฐต้องลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 7)
- หน่วยงานของรัฐต้องจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้ในห้องข้อมูลข่าวสาร (มาตรา 9)
- นอกจากข้อมูลข่าวสารสองประเภทดังกล่าวข้างต้นแล้ว ให้สามารถขอข้อมูลข่าวสารอื่นๆต่อหน่วยงานรัฐได้ โดยคำขอให้ระบุข้อมูลข่าวสารที่ต้องการในลักษณะที่อาจเข้าใจได้ตามควร ให้หน่วยงานของรัฐผู้รับผิดชอบจัดหาข้อมูลข่าวสารนั้นให้แก่ผู้ขอภายในเวลาอันสมควร เว้นแต่ขอจำนวนมากหรือบ่อยครั้งโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร

รายละเอียด ดูในเอกสารประกอบการเสวนา หัวข้อ*"เทคนิคการใช้ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์การทำข่าวสืบสวนสอบสวนในประเทศไทย"* โดย คุณประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ , รองบรรณาธิการอำนวยการหนังสือพิมพ์มติชน

8.2 Guide Book for Young Journalist : **เนื้อหาถอดเทปการสัมภาษณ์เชิงลึก**

สืบเนื่องจากการสัมภาษณ์บุคลากรทั้งจากวงการวิชาการ นักคิดอาวุโส ผู้บริหารหนังสือพิมพ์และนักหนังสือพิมพ์ จำนวนรวม 25 ท่าน โครงการวิจัยนี้พบว่า เนื้อหาการสัมภาษณ์มีความน่าสนใจ และมีชีวิตชีวาในบรรยากาศของการสนทนา ซึ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ตรงและปัญหาจริงในแวดวงหนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชนไทย น่าจะได้เผยแพร่สู่นักศึกษาที่เรียนวารสารศาสตร์หรือนิเทศศาสตร์ หรือนักข่าวรุ่นใหม่ๆ เพื่อประกอบความเข้าใจและเป็นข้อมูลด้านวิชาชีพ ตลอดจนประชาชนผู้สนใจบทบาทสื่อมวลชน ก็จะได้ข้อมูล และแง่คิดมุมมองในเชิงการเรียนรู้สื่อ (Media Literacy)

อนึ่ง ทางสำนักพิมพ์มติชน โดยคุณขรรค์ชัย บุนปาน ประธานกรรมการบริษัทมติชน จำกัด มหาชน ได้แสดงความประสงค์จะจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มpocket book เพื่อการจำหน่าย ดังนั้น โครงการวิจัยจึงให้ชื่อเนื้อหาการสัมภาษณ์เชิงลึกนี้เป็น Guide Book for Young Journalist

1. <u>**รายนามบุคคลในการสัมภาษณ์เชิงลึก**</u> <u>(In-depth Interview)</u>
    1) ***นางสายศิริ ด่านวัฒนะ*** วิทยานิพนธ์ปริญญานิเทศศาสตร์มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปีการศึกษา 2548 หัวข้อ “การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย” / ปัจจุบันอยู่ที่ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)
    สัมภาษณ์วันที่ 22 มิถุนายน 2549
    2) ***ผศ. สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ*** หัวหน้ากลุ่มสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา / รองประธานสภาสถาบันนักวิชาการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย
    สัมภาษณ์วันที่ 23 มิถุนายน 2549
    3) ***รศ.ดร. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์*** รองคณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย / ประธานโครงการสื่อสันติภาพ
    สัมภาษณ์วันที่ 4 กรกฎาคม 2549
    4) ***นายประสาน สุขใส*** ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ “โฟกัสภาคใต้” จังหวัดสงขลา นักข่าวอาวุโส รางวัลข่าวยอดเยี่ยมภูมิภาค อิศรา อมันตกุล สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สัมภาษณ์วันที่ 10 กรกฎาคม 2549
    5) ***นายมูฮัมหมัด อายุป ปาทาน*** บรรณาธิการ”ศูนย์ข่าวอิศรา” จังหวัดปัตตานี
    สัมภาษณ์วันที่ 12 กรกฎาคม 2549
    6) ***นายธีรเดช เอี่ยมสำราญ*** บรรณาธิการข่าวหนังสือพิมพ์”ประชาชาติธุรกิจ” / รางวัลข่าวยอดเยี่ยมอิศรา อมันตกุล สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
    สัมภาษณ์วันที่ 13 กรกฎาคม 2549
    7) ***นายธนพล อิ๋วสกุล*** บรรณาธิการวารสาร”ฟ้าเดียวกัน”

สัมภาษณ์วันที่ 24 กรกฎาคม 2549

8) ***Ms. Sheila Coronel*** *Executive Director of ' Philippine Center for Investigative Journalism – PCIJ.*
สัมภาษณ์วันที่ 24 กรกฎาคม 2549

9) ***นางอัมพา สันติเมทนีดล*** นักข่าวอาวุโสหนังสือพิมพ์"บางกอกโพสต์" / รางวัลข่าวยอดเยี่ยมอิศรา อมันตกุล สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
สัมภาษณ์วันที่ 25 กรกฎาคม 2549

10) ***นางแสงจันทร์ สีดำ*** นักข่าวอาวุโสหนังสือพิมพ์"ผู้จัดการ" / รางวัลข่าวสิ่งแวดล้อมยอดเยี่ยม อิศรา อมันตกุล สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
สัมภาษณ์วันที่ 25 กรกฎาคม 2549

11) ***ผศ.ดร. วิลาสินี พิพิธกุล*** ผู้อำนวยการสำนักสื่อสารสาธารณะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) อดีตอาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สัมภาษณ์วันที่ 7 สิงหาคม 2549

12) ***ศ.นพ. ประเวศ วะสี*** ประธานคณะกรรมการมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) นักคิด - นักวิชาการอาวุโส
สัมภาษณ์วันที่ 8 สิงหาคม 2549

13) ***นายศิลป์ฟ้า ตันศราวุธ*** ผู้แทนองค์กร INTER NEWS / อดีตนักข่าวรอยเตอร์
สัมภาษณ์วันที่ 8 สิงหาคม 2549

14) ***นายปรีดา เตียสุวรรณ์*** ประธานกรรมการบริษัท แพรนด้าจิวเวลลี่ จำกัด มหาชน รักษาการประธานกลุ่ม"นักธุรกิจเพื่อสังคม" [Social Venture Network : SVN]
สัมภาษณ์วันที่ 21 สิงหาคม 2549

15) ***นายปกรณ์ พึ่งเนตร*** หัวหน้าโต๊ะข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์"กรุงเทพธุรกิจ"
สัมภาษณ์วันที่ 21 สิงหาคม 2549

16) ***นายสุภลักษณ์ กาญจนขุนดี*** นักข่าวอาวุโส หนังสือพิมพ์"เดอะเนชั่น"
สัมภาษณ์วันที่ 21 สิงหาคม 2549

17) ***ผศ. มาลี บุญยศิริพันธุ์*** อาจารย์ประจำสาขาหนังสือพิมพ์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สัมภาษณ์วันที่ 22 สิงหาคม 2549

18) ***นางสาวจีรนุช เปรมชัยพร*** ผู้จัดการหนังสือพิมพ์ออนไลน์ "ประชาไท"
สัมภาษณ์วันที่ 23 สิงหาคม 2549

19) ***นายภัทระ คำพิทักษ์*** นายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย / บรรณาธิการข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์"โพสต์ทูเดย์"
สัมภาษณ์วันที่ 14 กันยายน 2549

20) ***ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์*** ผู้อำนวยการฝ่ายวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) / ผู้วิจัย"การปฏิรูประบบสื่อ" ในความสนับสนุนของ สกว.
สัมภาษณ์วันที่ 15 กันยายน 2549

21) ***นายประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์*** บรรณาธิการอาวุโสหนังสือพิมพ์"มติชน" / นักหนังสือพิมพ์ผู้เชี่ยวชาญข่าวเชิงสืบสวน / อดีตนักข่าวรางวัลข่าวยอดเยี่ยมอิศรา อมันตกุล
สัมภาษณ์วันที่ 15 กันยายน 2549

22) ***นายชวรงค์ ลิมปัทมปาณี*** หัวหน้าศูนย์ข้อมูลหนังสือพิมพ์"ไทยรัฐ" / เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ / อดีตนายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย / อาจารย์พิเศษ
สัมภาษณ์วันที่ 15 กันยายน 2549

23) ***นายประกิต หลิมสกุล*** บรรณาธิการสกู๊ปข่าวหน้า 1 หนังสือพิมพ์"ไทยรัฐ" / ที่ปรึกษาบรรณาธิการ
สัมภาษณ์วันที่ 15 กันยายน 2549

24) ***นายเทพชัย หย่อง*** บรรณาธิการบริหารหนังสือพิมพ์เครือเนชั่น
สัมภาษณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2549

25) ***นายขรรค์ชัย บุนปาน*** ประธานกรรมการบริษัท มติชน จำกัด มหาชน
สัมภาษณ์วันที่ 9 พฤศจิกายน 2549

2. เนื้อหาการสัมภาษณ์ (ทอดเทปและเรียบเรียง)

1) ***<u>นางสายศิริ ด่านวัฒนะ</u>*** : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท "การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย" มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ถาม วิทยานิพนธ์ของคุณ พูดถึงแบบแผนการทำงานข่าวของนักข่าวทั่วไป ที่เริ่มต้นจากตัวเหตุการณ์หรือมีอุบัติการณ์อะไรสักอย่างก่อน แล้วนักข่าวก็ไปรายงานออกมาว่า what, where, when, why, how คุณพบว่ามันมีผลต่อคุณภาพข่าวอย่างไร ?

ตอบ โดยส่วนใหญ่มันเป็นอย่างนั้น มันต้องมีเหตุการณ์เกิดขึ้น มีประเด็นข่าวเกิดขึ้นและก็ต่อจากตรงนั้น แต่จริง ๆ แล้วถ้านักข่าวทำข่าวเชิงรุก นักข่าวที่คิดเชิงรุก อาจจะไม่ต้องรอให้เกิดเหตุการณ์ขึ้น หลายคนอยากจะทำเรื่องประกันสังคม ไม่จำเป็นต้องรอให้เกิดประเด็นปัญหาเรื่อง

การใช้บริการหรือมีการร้องเรียนคุณภาพไม่ดี มันสามารถทำได้ตลอดไม่จำเป็นต้องรอ โดยหลักการของพวกวารสารศาสตร์หรือหลักการของนักหนังสือพิมพ์ เขาจะมีคุณค่าของความเป็นข่าวอยู่ 10 อย่าง ความใกล้ชิด ผลกระทบ ฯ อะไรพวกนั้น มันก็เลยกลายเป็นว่าสิ่งเหล่านี้ก็ยังเป็นคุณค่าพื้นฐานของข่าวเชิงสืบสวนอยู่ดี ถ้ามันมีความใกล้ชิด อย่างเช่นประเด็นข่าวยันตระ ชัดเจนกระทบใจใกล้ตัว เปรียบเทียบกับข่าวซุกหุ้นมันเห็นชัดเจนว่า ถ้าข่าวที่มันมีความใกล้ตัวตรงกับ human interest ซึ่งมันเป็นองค์ประกอบของคุณค่าความเป็นข่าว1ใน 10 อย่าง มันก็ได้รับความสนใจมาก ยอดขายเพิ่มขึ้นชัดเจน พอยอดขายเพิ่มนายทุนเขาก็เห็น ทำข่าวนี้เกาะติดอย่างนี้แล้วยอดขายขึ้น ในขณะที่ซุกหุ้น กระทบต่อสังคมกว้างขวางใช่มั้ย แต่ในแง่ของการเปิดรับสารของประชาชนมันก็อาจจะไม่ส่งผลชัดเจนเท่ากับยันตระ ไม่เป็น talk of the town ขนาดนั้น เพราะฉะนั้นมันอยู่ที่ประเด็น

ถาม ถ้าปัญหาสำคัญอยู่ที่ประเด็น อย่างนั้นข่าวจีเอ็มโอ. ก็เขียนให้เป็น human interest ไม่ได้สิ ?

ตอบ ก็ยาก....เพราะฉะนั้นประเด็นอะไรก็ตามที่มันมีความลึกในเชิงวิชาการ เนื้อหาซับซ้อนยากปุ๊บ มันก็ต้องใช้ความสามารถในการนำเสนออีกระดับหนึ่ง เพราะฉะนั้นในการทำข่าวสืบสวนนอกจากคิดประเด็นเป็น สืบค้นหาข้อมูลได้ครบถ้วนเป็นประจักษ์หลักฐานแล้ว นักข่าวยังต้องเป็นคนรู้รอบตัว สามารถที่จะย่อยข้อมูลยากๆให้คนเข้าใจง่าย

แต่ข่าวสืบสวนไม่จำเป็นต้องเปิดจากตัวเหตุการณ์ ถ้าเราอยากเป็นนักหนังสือพิมพ์คุณภาพคนหนึ่ง หรืออยากทำข่าวเชิงรุกที่ไม่จำเป็นต้องรอให้เกิดเหตุการณ์อะไรซะก่อน เราก็สามารถมองหาประเด็นแล้วก็ขุดค้นข้อมูลและลงมือทำได้เลย เพราะว่ากระบวนการมันเป็นเหมือนกระบวนการวิจัย เพราะฉะนั้นมันไม่จำเป็นต้องรอจากเหตุการณ์ เพียงแต่เมื่อไหร่ก็ตามที่มันเป็นเหตุการณ์ การเปิดรับสารของผู้อ่านจะง่ายขึ้น เพราะว่ามันกำลังเป็นที่สนใจ แต่ขณะเดียวกันถ้าหากไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นในสังคมเลย อยู่ ๆ เรามาพูดเรื่องนี้ ความสนใจก็อาจจะน้อยลง

ถาม ทีนี้ถ้ามันเป็นประเด็นที่ไม่จำเป็นต้องอิงอาศัยเหตุการณ์ก็ได้ โดยเราเป็นคนเริ่มต้นเปิดเรื่องขึ้นมา มันก็จะไปเกี่ยวพันกับปัญหาที่คุณเองก็พบในงานวิจัยว่า นักข่าวมีภาระงานมากไม่ว่างพอที่จะมานั่งคิดถึงการเปิดประเด็นใหม่ๆ

อันนี้ก็จะสอดคล้องกับสิ่งที่โครงการวิจัยฯนี้พบจากการเข้าร่วมการฝึกอบรมของ PDIT (มูลนิธิสถาบันพัฒนาสื่อมวลชน)ว่า มันมีความเข้าใจอยู่ 2 แบบ คือปกติแล้วตัวนักข่าวในภาคปฏิบัติจริง ๆ เขาจะเริ่มจากตัว specific issue ซึ่งคือตัวเหตุการณ์ เขาจะเปิดจากตัวเหตุการณ์ก่อนและพยายามจะขุดลงไปให้ประเด็นมันใหญ่ขึ้น ขบวนการใหญ่ขึ้น มีแง่มุมเยอะขึ้น คลี่คลายความซับซ้อนอะไรก็แล้วแต่ จนกระทั่งในที่สุดมันเชื่อมโยงสู่ปัญหาโครงสร้างหรือมองเห็นว่าใครมีส่วนได้ส่วนเสียของปัญหา แต่ปรากฏว่าในทางปฏิบัติจริง ๆ เขามีจริต.... คุณใช้คำว่าแบบแผนการทำ

ข่าว แบบเรื่อง sensational ใช้เหตุการณ์เป็นจุดเปิดเรื่อง แต่แล้วในที่สุดแล้วมันไปไม่ถึงตัว generic issue หรือปัญหาเชิงโครงสร้าง เพราะว่านักข่าวมีภาระงานที่มาก ตามไปตามไปมันยากขึ้น หรือกองบก.ไม่สนแล้ว ... มันถูกทิ้งไปตลอด

ในขณะที่นักวิชาการบอกว่า มันเริ่มต้นจากประเด็นเชิงโครงสร้างได้ตั้งแต่นโยบายสารธารณะเยอะไปหมด จิ้มไปตรงไหนก็มีเรื่องให้ขุด แล้วก็ค่อย ๆ ขุดลึกลงไปจนกระทั่งเข้ามาใกล้ตัวคนมากขึ้น คลี่คลายมากขึ้น อันนี้จะเป็นโมเดลทางสายวิชาการ ถามว่าในความเห็นของคุณคิดว่าการเปิดประเด็นข่าวสืบสวนจาก generic issue จริง ๆ ทำได้ไหม ? สมมุติเราตัดปัญหาอุปสรรคทั้งหลายเช่นภาระงานเยอะ สมมุติวันหนึ่งเราจะบันดาลมันให้มีขึ้นด้วยการแก้ไขอุปสรรคต่างๆ เหล่านี้ วิธีนี้มองจากมุมความสนใจของคนอ่านเป็นไปได้หรือไม่ ?

ตอบ คิดว่าสายกลางน่าจะดีกว่า คือเปิดจากประเด็นเหตุการณ์นั่นแหละ แต่ว่าขุดลงไปแล้วทำให้สุด น่าจะดีกว่าที่มันไม่มีอะไรเกิดขึ้นเลยแล้วเราก็เริ่มจาก generic issue เพราะว่าน้องยังเชื่อมั่นในแง่ของความสนใจ การเปิดรับสารของคนอ่าน แต่ถ้าสมมุติว่าเราเปิดประเด็นอะไรก็ไม่รู้ไม่ได้มีอะไรเกิดขึ้น ณ ขณะนี้หรอก แต่ว่าเราจะขุดลึกและเราจัดการกับปัญหาและอุปสรรคได้หมดเลย ถ้าทำได้มันก็จะต้องพยายามอย่างมากที่จะกระตุ้นเร้าความสนใจของคน จะต้องดูอีกว่าการปล่อยผ่านเนื้อหา ไปปล่อยผ่านช่องทางไหนอีก คือเรื่องพวกนี้มันอาจจะไม่ได้ออกมาในลักษณะเป็นข่าวรายวัน หรือเป็นอะไรเราไม่รู้ วิธีการปล่อยมันออกไป ซึ่งจำนวนคนที่จะสนใจเรื่องพวกนี้มันค่อนข้างแคบในสถานการณ์ที่งานวิจัยของน้องใช้คำว่า “สังคมผิวเผิน” แล้วก็ไม่ใช่ผิวเผินอย่างเดียว สภาวะในชีวิตประจำวันมันเร่งรีบ การที่จะเปิดรับอะไรที่มันลึก ๆ มาก ๆ ยาก ๆ อาจจะได้ในคนในบางแวดวงนั้นเท่านั้น เช่น ถ้า generic issue เป็นเรื่องระบบสาธารณสุข คนที่จะสนใจก็จะเป็นคนในวงการนี้เท่านั้น

ถาม ถ้ามีนักข่าวสุดยอดฝีมือ สามารถจะทำให้ประเด็นเย็น ๆ พวกนี้ ไม่มีปี่ไม่มีขลุ่ย มันเกิดความน่าสนใจขึ้น โดยที่อาจจะไม่ใช่เริ่มนับหนึ่งจากหน้าหนึ่งก็ได้ เช่น อาจจะเริ่มจากรายงานพิเศษชิ้นหนึ่งที่กระแทกใจคนอ่านมาก มีชีวิตผู้คนอยู่ในนั้น แล้วก็สาวไปเรื่อย ๆ ก็พบว่าชีวิตผู้คนเหล่านั้นมันชี้ให้เห็นถึงปัญหาโครงสร้างของนโยบายสาธารณสุขอย่างไรบ้าง แล้วค่อยนำมันกลับมาที่หน้า 1 เป็นไปได้ไหม ?

ตอบ เป็นไปได้ แต่มันมีประเด็นที่ต้องคิดถัดไปว่าแล้วมันถูกเสนอผ่านช่องทางไหน ช่องทางสื่อสาร... ถ้าสมมุติมันไปอยู่ในเว็บไซต์ ก็อาจจะไม่มีใครเข้าถึงมัน

ถาม ขอพูดเฉพาะหนังสือพิมพ์

ตอบ น่าสนใจ ท้าทายมากเลยค่ะ เช่น เรื่องระบบการปฏิรูปสาธารณสุข ซึ่งน้องกำลังอยากทำ คือมันก็ไม่มีอะไรหรอก ปัญหาเรื่องหมอชนบทขาดแคลน ซ้ำซากมา 20 ปี ถึงวันนี้มันก็ไม่ได้มีประเด็นจะขึ้นหน้าหนึ่งอะไร แต่วันหนึ่งเกิดมีหนังสือพิมพ์สักฉบับ ลุกขึ้นมาขุดทีละประเด็นเลย

ปัญหาเรื่องแพทย์ในชนบทขาดแคลน ดูไปถึงโครงสร้างเลย เสร็จแล้วตามต่อมาด้วย issue อื่นที่มัน relevant กัน มันอาจจะเชื่อมไปจนถึงเรื่องการคัดสรรคนมาเรียน ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนแพทย์ อะไรสารพัด มันพอจะลากไปได้หมด น้องว่าจะมีคนหันมามองว่ามันเกิดอะไรขึ้น ทำไมหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ลง แต่นั่นหมายความว่าหนังสือพิมพ์เขาต้องตั้งใจจริง ๆ และก็ให้พื้นที่จริง ๆ ทำให้มันเป็นเรื่องให้ได้

ถาม ทั้งหมดนี้เป็นการซักค้าน เพราะสื่อมวลชนมักจะบอกว่าถ้ามันไม่ได้เป็นประเด็นที่มีเหตุการณ์รองรับ มันดึงไม่ขึ้น หรือแม้แต่ว่าบางทีนำเสนอไปถ้ามันไม่มีกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นท่ามกลางข่าวนั้นด้วย มันก็จะแป็ก เช่นเขาตั้งใจจะเปิดเรื่องนี้ เจาะไปเรื่อยๆ แต่ปรากฏว่าภาคสังคมหรือผู้คนที่เกี่ยวข้องก็หนีหายไปหมด ไม่ได้เรียกร้องเอาผิดอะไร อย่างเรื่องคดีฆ่าตัดตอน นโยบายปราบปรามยาเสพติด ไม่มีใครที่จะเห็นต่างหรือว่าพร้อมที่จะวิพากษ์วิจารณ์นโยบาย มันก็ไม่มี resource มันก็เปิดต่อไม่ได้ อันนี้เพื่อที่จะยืนยันกับนักข่าวมืออาชีพทั้งหลายว่า ถ้าทำการบ้านหนักหน่อยก็จะคิดให้ออก หรือล้างทิ้งวิธีคิดแบบแผนเดิมๆ ว่าข่าวสืบสวนไม่จำเป็นต้องอยู่เฉพาะหน้าหนึ่ง เขาอาจจะนึกวิธีนำเสนอออกเอง

ตอบ เป็นไปได้ คือมันไม่จำเป็นต้องเป็นข่าวหน้าหนึ่ง มันอาจจะเป็นสกู๊ปครึ่งหน้าหรือไม่ต้องครึ่งหน้าก็ได้ แต่ว่าเล่นเรื่อย ๆ ต่อเนื่อง และลึกลงไปเรื่อย ๆ มันจะมีผลกระทบแน่นอน เพียงแต่ว่ามันยังไม่เห็นมีใครลองทำเลย จริง ๆ แล้ว resource ไม่ได้ขาดแคลน

ถาม ถ้าทำงานระดับงานวิจัยจริง ๆ ไม่ขาดแคลน... ได้ยินมาอีกประเด็นหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏในงานวิจัยของคุณ เขาว่างานข่าวรายวัน มันไปรอการค้นหาข้อมูลแบบที่ต้องใช้เวลาเหมือนการทำงานวิจัยไม่ได้หรอก

ตอบ เป็นไปได้ ระบบงานของรายวันมีข้อจำกัดเรื่องการปิดหน้า มันจะทำให้การทำข่าวสืบสวนเชิงลึกมันไม่ทันท่วงที เพราะฉะนั้นบางทีเราจะเห็นว่าหนังสือพิมพ์ที่ทำข่าวเชิงสืบสวนได้ค่อนข้างดีโดดเด่นมากก็คือ ประชาชาติธุรกิจ ซึ่งเป็นราย 3 วัน และเขาก็ยังมีพัฒนาการในเชิงกระบวนการทำงานอีกว่า จะรอจนมีข้อมูล 80% จึงกลับมาเล่น เขาจะไม่ทำข่าวแบบตำข้าวสารกรอกหม้อ เพราะฉะนั้นถ้าคุณเป็นข่าวไทยรัฐ เดลินิวส์ ซึ่งเป็นรายวัน คุณต้องวางแผนอีกแบบข่าวสืบสวนชิ้นนี้อาจจะไม่ได้ลงรายวัน แต่ว่าถ้าเค้ามีการจัดการอย่างเตรียมพร้อมว่าก่อนจะเจาะเรื่องนี้ ก่อนจะปล่อย คุณมีข้อมูลในมือพอที่จะปล่อย 3 ตอนเป็นอย่างน้อย เพราะถ้าคุณเล่นวันต่อวันคุณแป็กทันทีเลย พอวันรุ่งขึ้นหาอะไรไม่ได้ก็จบแล้ว แต่ถ้าคุณเตรียมให้พร้อม 3 วัน ที่เหลือคุณก็ทยอยทำออกมา

ถาม ปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้ประชาชาติธุรกิจทำข่าวเจาะได้เยอะกว่าคนอื่นคืออะไร ?

ตอบ นโยบายกองบรรณาธิการของเขาชัดเจน ทำจนเป็นวัฒนธรรมเป็นบรรยากาศการทำงาน เพราะฉะนั้นเมื่อมีวัฒนธรรมนี้ คนทำงานทุกคน อยู่ตรงไหนมันก็จะทำข่าวแบบนั้น อยู่

ท่ามกลางพี่ ๆ ที่ทำข่าวเจาะ น้องก็อยากจะเจาะ แต่ถ้าคุณทำข่าวเจาะไปแล้วไม่มีที่ลงมันก็... เพราะฉะนั้นนโยบายที่เปิดหน้าให้ และถ้าน้องติดประเด็นนี้ทำไม่เป็นหรือคิดไม่ออกพี่ช่วย บรรยากาศแบบนี้มันเอื้อมาก

ถาม ไม่คิดว่าหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ก็ทำข่าวเชิงสืบสวนหรือ ?

ตอบ จริง ๆ แล้วผู้จัดการถือว่าเป็นหนังสือพิมพ์เชิงวิเคราะห์ แต่ถ้าดูจากที่เราสัมภาษณ์มา ก็เห็นว่าบรรยากาศหรือนโยบายเปิดพื้นที่มันอาจจะไม่เท่ากับประชาชาติธุรกิจ หรือในแง่การสร้างทีม การสร้างคน บรรยากาศยังไม่ใช่ขนาดนั้น แต่เขามีคนที่ทำด้วยใจ.... การสร้างgeneration ถัดไปยังไม่ชัด ยังขึ้นๆลงๆ

ถาม ยุคหนึ่ง หนังสือพิมพ์ผู้จัดการมีโรงเรียนสร้างนักข่าวคุณภาพ

ตอบ โดยรวมแล้ว มติชนก็ทำ แต่พอช่วงหนึ่งก็... คงจะถือว่าได้ทำมาแล้วระยะหนึ่ง แต่ความต่อเนื่องอาจจะไม่มี กรุงเทพธุรกิจก็ทำบ้าง แต่มันไม่ได้เป็นsystemโดยรวมทั้งวงการ

ถาม วิทยานิพนธ์ของคุณที่บอกว่า เดี๋ยวนี้เริ่มมีวัฒนธรรมการทำข่าวแบบ"ข่าวpool" ไม่มีการทำข่าวเดี่ยว มีแต่ลักษณะข่าวตาม จริง ๆ ถ้าเราหวังผลกระทบของข่าวสืบสวน ในแง่สร้างการเรียนรู้ ก็ไม่น่าเป็นปัญหาว่าจะเป็นข่าวเดี่ยวหรือข่าวตาม ?

ตอบ ใช่ แต่ถ้าเป็นสมัยก่อน หรือไปถามนักข่าวอาวุโสมาก ๆ ที่อายุ 60 กว่า เขาจะพูดเลยว่า ข่าวเจาะมันต้องเป็นข่าวเดี่ยว คือน้องหมายความว่าในparadigm ของนักหนังสือพิมพ์รุ่นเก่า เขาจะยึดมั่นมากเลยว่าข่าวคนอื่นฉันไม่ยุ่ง เสียศักดิ์ศรี แต่ว่าวิธีการแข่งขันของเขาก็คือ ถ้าเอ็งเปิดเรื่องนี้แล้วฉันจะเปิดเรื่องอื่นแล้วมาตีแข่งกัน คือหาประเด็นอื่นมาทำทับกัน นั่นคือparadigm เก่า แต่ถ้ายุคนี้ดูเหมือนว่าความเคร่งครัดของวิธีคิดตรงนั้นมันคลายแล้ว เพราะว่าเราเห็นแก่ผลประโยชน์อื่น ผลกระทบของข่าวหรือความร่วมมือกัน แนวคิดแบบข้าเด่นคนเดียวมันเริ่มจางแล้ว น้องถึงได้วิจารณ์อยู่ในบทอภิปรายผลว่าทุกๆ เรื่อง ทุก ๆ องคาพยพในสังคมมันเริ่มคลี่คลายจากข้าคนเดียวมาเป็นเครือข่าย

แต่ในแง่วิชาการ เช่นอาจารย์คนหนึ่งที่ได้สัมภาษณ์ บอกว่านั่นเป็นความเสื่อม ถ้าคุณทำตามกันอย่างนี้นั่นเป็นความเสื่อม แต่ว่าในบริบทหนึ่ง เราน่าต้องชั่งน้ำหนักแล้ว ว่าเราจะเลือกอะไร เราทำข่าวเดี่ยว ลุยแล้วไปตายเดี่ยว สมมุติว่าเราเล่นคนเดียว แล้วคนที่ได้รับผลกระทบมาล็อบบี้หรือแทรกแซง เห็นเป้าชัดว่าฉบับนี้เหรอก็เข้าไปจัดการกับมัน แต่ถ้าลงหลาย ๆ ฉบับ ก็ไม่รู้จะจัดการกับใครดี เล่นไปหมด คือมัน save กว่า เรียกว่าสื่อมวลชนเองก็เรียนรู้ที่จะsave ที่จะอยู่รอดได้

ถาม เป็นไปได้ไหม สมมุติว่าทำข่าวใหญ่สักข่าวหนึ่งร่วมกัน แล้วแบ่งงานกันทำแบ่งกันเล่นคนละมุม ?

ตอบ จริง ๆ แล้วอย่างนี้ ที่ได้คุยกับประสงค์ (เลิศรัตนวิสุทธิ์) คือ เขาก็ให้ข้อมูลกันแบบว่าสมมุติว่าให้เอกสาร ก็อาจจะ brief ให้กันฟัง หรือให้ hint กัน แต่ที่เหลือก็ไปเสาะแสวงหาเอาเอง ใครไปหาเพิ่มได้มาก แหล่งข่าวมาก ก็เล่นของตัวเองไป อย่างCTX ก็ต่างคนต่างไปแสวงหาเพิ่มเติมเอาเอง ทุกฉบับเล่น แต่เราก็เห็นว่ากรุงเทพธุรกิจเล่นได้เยอะกว่า ลึกกว่าเพื่อน ที่เหลือก็ไปชิงไหวชิงพริบกันในแง่ของประเด็น ...แต่ลักษณะอีกอันที่มันไม่ใช่ข่าวเจาะแบบหมู่ก็คือข่าวตามหรือลอกข่าวกัน อันนี้เป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในระดับนักข่าวใหม่

ถาม นักข่าวที่สนใจทำข่าวสืบสวน เขาต้องการการสนับสนุนอะไรบ้าง เช่น การ supply ข้อมูล สมมุติว่าเขาอยากเริ่มต้นเปิดประเด็นอะไรก็แล้วแต่ แล้วมี"ถัง"อยู่ที่หนึ่งที่จะsupply ข้อมูลให้ ไม่ว่าในประเด็นอะไร ไม่มากก็น้อย

ตอบ น่าจะมีคุณูปการมหาศาล เพราะว่าในความยากของเขาทั้งหมดทั้งปวง มันคือเรื่องข้อมูล ความยากมันไม่ได้อยู่ที่ว่าเขาไม่อยากทำ แต่สิ่งที่เจอคือความยากในเนื้องาน ในเรื่องการหาข้อมูลนี่แหละ เป็นอุปสรรคอันดับแรก ๆ เลย ที่นอกเหนือจากไม่มีเวลา ไม่มีความรู้ เพราะฉะนั้น คิดว่าถ้าเรามีถังข้อมูล ที่ใดที่หนึ่งที่พร้อมจะ support หรือให้เขา request มา สมมุติอย่างนี้นะคะ แล้วไม่ว่าเป็นประเด็นไหน ก็พร้อมจะมีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลสนับสนุน อันนี้น่าจะช่วยได้เยอะ ขณะเดียวกัน ในแง่หนึ่งก็คือว่านอกเหนือจากการให้ข้อมูล จะเกิดการเรียนรู้คู่กันไป คือตัวนักข่าวเองก็ได้พัฒนาตัวเอง นอกเหนือจากว่าเอาข้อมูลไป ตัวเขาก็เก่งขึ้น เข้มแข็งขึ้นในประเด็นนั้น ๆ รู้ลึกรู้จริง รู้กฎหมายเกี่ยวข้อง ...ตรงนี้ บางทีอาจจะต้องมองนักข่าวที่มีประสบการณ์มาแล้ว 5 ปีขึ้นไป

ก็เลยเป็นข้อเสนอในงานวิจัยว่า ต้องเร่งสร้างมือข่าวเจาะหน้าใหม่ ซึ่งในความเห็นส่วนตัวคิดว่าเทคนิคกระบวนการเหล่านี้มันเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดต่อกันได้ มันไม่ถึงกับเป็นความสามารถเฉพาะตัว หรือเป็นพรสวรรค์ มันไม่ใช่

ถาม การสร้างนักข่าวเชิงสืบสวนหรือมือข่าวเจาะ คงจะมีแต่การฝึกอบรมไม่ได้ ?

ตอบ ใช่ การสร้างแรงจูงใจก็ต้องชัดเจน แต่มันเป็นปัญหาอยู่ในนี้หมดเลย เพราะฉะนั้นสมมุติเราท้าทายอีกแบบก็คือ สร้างวัฒนธรรม free lance ขึ้นมา แต่พอเป็น free lance นี่ทำข่าวมาแล้วไปออกที่ไหน ก็ต้องคิดถึงการสร้างช่องทางเผยแพร่ใหม่ๆขึ้นมา หาคนทำงานแบบfree lanceแล้วก็ทำงานร่วมกับหนังสือพิมพ์กับบรรณาธิการ เช่น สมมุติชวนคุณประสงค์ทำเรื่องนี้สักเรื่อง หรือชวนหนังสือพิมพ์สักฉบับหนึ่งทำเรื่องนี้ เรารู้แล้วล่ะว่านักข่าวในภาคสนามก็ทำไม่ไหวตัวพี่ ๆ ระดับ senior ก็ไม่มีแรงลงไปเจาะ เราอาจจะต้องหา free lance ทำงานคู่กับเขา แต่ว่าหนังสือพิมพ์ accept ว่าถ้าเกิดงานของ free lance คนนี้ ก็คืองานของหนังสือพิมพ์ โดยที่มีองค์กรวิชาการหนุนในเรื่องข้อมูลความรู้หรือว่าทรัพยากรอื่น ๆ เท่าที่ทำได้ แล้วก็ไม่ขัดกับจริยธรรมวิชาชีพด้วย ...มันอาจจะเกิดได้ แล้วการสนับสนุนแบบนี้ต้องดูว่าจริตของหนังสือพิมพ์

แต่ละฉบับเป็นแนวไหน เราเอา approach เดียวกันไปใช้กับเดลินิวส์กับมติชนไม่ได้ ต้อง approach แบบเฉพาะมากเลย เจาะเป็นsegment เป็นรายเฉพาะตามประเด็นที่หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นๆนิยม ตามกลุ่มเป้าหมายผู้อ่านของเขา แล้วก็ทำงานกับเขาในเรื่องนั้น

ถาม มีประเด็นหนึ่งที่นักข่าวบอกในวิทยานิพนธ์ของคุณว่า ปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรคกับการทำงาน คือการไม่มีกระแสสังคมหรือผู้อ่านไม่นิยมข่าวเชิงลึก ที่คุณใช้คำว่า"สังคมผิวเผิน" จุดนี้ตัวนักข่าวเขาประเมินจากอะไร ?

ตอบ เขาประเมินจากของจริง คนที่พูดประเด็นนี้มีคุณก่อเขตต์ จันทเลิศลักษณ์ คุณชวรงค์ ลิมปัทมปาณี รวมถึงคุณประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ถ้าตราบใดที่หนังสือพิมพ์ทำข่าวเชิงลึกชัดเจน มติชนให้ปัญญากับสังคม แต่ทำไมยอดขายสู้ไทยรัฐไม่ได้ จริง ๆ อาจจะมีประเด็นอื่น เช่น มีโปรโมชั่น มีเรื่องการจัดจำหน่าย การตลาดของเขา 4 P อาจจะเกี่ยวก็ได้ แต่ว่าเขาก็มองว่าคนอ่านยังสนใจเสพ human interest เป็นหลัก เรื่องเวทมนต์คาถา เรื่องดารา ใครท้องกับใคร มันเป็น human interest

ถาม แสดงว่าเขาประเมินจากความรู้สึกของเขาเอง เป็นเรื่องความคิดเห็นแต่ไม่มีข้อเท็จจริงรองรับ ... ทำไมไม่ไปเจาะตรงนั้นล่ะ ตรงที่ว่าเป็น human interest อย่างไทยรัฐเจาะมุมชีวิตอาชญากรรม แบบประเด็นที่เขาถนัดนั่นแหละ แต่ขอให้เจาะลึกขึ้น

ตอบ ใช่ อีกอย่าง ถ้ามองในแง่การตลาด เรียกว่าหนังสือพิมพ์เป็นสินค้าที่มี brand loyalty สูงมาก อันนี้อาจจะเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งก็ได้ อย่างไทยรัฐก็ทำข่าวขายไตคนไข้ที่โรงพยาบาลวชิระปราการ ก็เป็นข่าวเจาะนะ แต่อะไรทำให้เขาไม่เจาะทุกเรื่อง หรือเจาะให้มากขึ้น เป็นไปได้ว่าการตั้งเป้าหมายการทำข่าวของเขามันมีแค่ให้ข่าวสาร แค่นี้พอแล้ว แล้วอีกวันก็เปลี่ยนประเด็นไปเรื่อย ๆ เขาไม่ได้ตั้งเป้าว่าจะต้องเปลี่ยนแปลงผลักดันปัญหาให้ถึงที่สุด ไม่ได้ตั้งเป้าหมายไกลขนาดนั้น เพราะฉะนั้นมันเป็นเรื่องของความมุ่งมั่น การตั้งเป้าหมายการทำข่าว เช่น หนังสือพิมพ์บางฉบับอาจตั้งเป้าหมายว่าเขาจะทำให้เกิด policy advocacy ผลักดันเชิงนโยบาย สร้างสรรค์สังคม เพราะฉะนั้นโดยทฤษฎีในหัวเขา บทบาทสื่อมวลชนของเขาอาจต่างกันตั้งแต่ตรงนั้นแล้วก็ได้

ถาม ขอย้อนกลับไปที่เราคุยกันว่าต้องฝึกอบรมนักข่าวให้มีฝีมือมีวัฒนธรรมการทำข่าวเจาะก็คงจะไม่พอ เพราะข่าวเจาะมันต้องทำงานเป็นทีม ต้องสนับสนุนในระดับนโยบายด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ นั่นแหละสำคัญ

ตอบ ผู้บริหารหนังสือพิมพ์ ก็เป็นประเด็นที่ท้าทาย อาจจะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เราต้องทำ advocate ด้วย ซึ่งมันต้องมี evident ให้เขาเห็น ผู้ถือหุ้นเขาคาดหวังจะเห็นอะไร อาจจะต้องมี evident พอสมควรที่จะไป convince เขา ว่าความจำเป็นมันอยู่ตรงไหนในข่าวเชิงสืบสวน เขา

จะได้อะไร ในฐานะผู้บริหารหนังสือพิมพ์... ทุกวันนี้สิ่งที่เหมือนจะเย้ายวนอยู่นิดหน่อยก็คือ ปีหนึ่งก็มีประกวดข่าวหนหนึ่งว่า ถ้าหนังสือพิมพ์ฉบับไหนได้รางวัลก็เหมือนจะมีหน้ามีตาขึ้นมา

ความจริง คุณค่าของข่าวเชิงสืบสวนต่อประเทศชาติก็ชัดเจน ต่อองค์กรหนังสือพิมพ์จะชัดก็ต่อเมื่อยอดขายขึ้นหรือได้รับความเชื่อถือ แต่ตัวนักข่าวไม่ค่อยชัด เพราะว่าต่อตัวนักข่าวเป็นมือข่าวเจาะหรือไม่ เงินเดือนก็เท่าเดิม และสุดท้ายต่อวงการหนังสือพิมพ์ จริงแล้วมันค่อนข้างเป็นตัวที่จะยืนยันว่าหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ยืนหยัดข้างความจริง ถ้าเทียบกับโทรทัศน์ โทรทัศน์แค่ไมค์จ่อปากแล้วก็เสร็จ แต่ก็ได้รับการยอมรับนับถือ เชื่อถือมากกว่าในสายตาของสาธารณะ เพราะฉะนั้นถ้าเรา convince เขาด้วยคุณค่าเหล่านี้ ชี้ให้เห็นชัด ๆ

แต่ก็ไม่แน่ใจนะว่า นโยบายการนำเสนอของหนังสือพิมพ์ อำนาจการตัดสินใจมันอยู่ที่ไหนสัดส่วนเท่าไหร่ อาจจะอยู่ที่เจ้าของทุนส่วนหนึ่ง และอยู่ที่บรรณาธิการส่วนหนึ่ง อาจจะต้องมองหา change agent อาจจะอยู่ที่บรรณาธิการข่าวก็ได้ เพราะว่าจริง ๆ แล้วหนังสือพิมพ์เป็นธุรกิจที่ขายข่าวสาร ถ้าเขาเอาการตัดสินใจที่มาจากคนในวงธุรกิจแท้ๆเกินไป คนที่เป็นนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์เองอาจจะไม่รับ และอย่างที่คุณสมหมาย ปาริฉัตต์ พูดว่าถ้าคุณทำโดยปราศจากอุดมการณ์ของนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ สิ่งที่คุณขายก็คือกระดาษเปล่า

ความคิดของน้องเองก็อาจจะสุดขั้ว เพราะเชื่อในทฤษฎีสื่อสารมวลชนเพื่อการพัฒนาสังคมก็มองไปเลยว่าคุณต้องเปลี่ยนแปลงสังคมได้ แก้ปัญหาได้ เกิดการเปลี่ยนแปลงประเด็นนั้น ๆ ผลักดันเลย คุณไม่ใช่เป็นแค่ messenger คุณต้องเป็นคนชี้แนะสาธารณะ

ถาม จะเปลี่ยนแปลงเขาจากภายนอกฝ่ายเดียวไม่ได้ ต้องมีแรงจูงใจจากภายใน มีระบบสนับสนุน มีปัจจัยเยอะแยะ

ตอบ เป็นไปได้นะว่าเราไปคาดหวังบทบาทตรงนั้นกับสื่อเสียทั้งหมด ความจริงมันก็ยังมี gray zone อยู่ว่า ถ้าสื่อไปชี้แนะสาธารณะ สื่อก็อาจจะเป็นเครื่องมือของฝ่ายที่พยายามชี้แนะ สมมุติน้องจะชวนสื่อมาเพื่อผลักดันการปฏิรูป 30 บาท สื่ออาจจะกำลังกลายเป็นเครื่องมือของคนอย่างเราก็ได้ เพราะฉะนั้นเราควรเปลี่ยนเป็นคาดหวังสื่อว่าผลของการทำงานของเขาจะทำให้ข้อมูลทุกด้านทุกแง่มุมถูกนำเสนออย่างรอบด้านและลึก แล้วปล่อยให้คนอื่นที่อยู่ในบทบาทอำนาจนั้นเป็นคนตัดสินใจ

ถาม ปัญหาของสื่อเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่พัวพันกับโครงสร้างอื่นๆ ด้วย เช่นอย่างที่นักข่าวอาวุโสคนหนึ่งพูด ก็คือว่าบางข่าวมันปลุกกระแสความตื่นตัวขึ้นมาแล้ว เขาทำหน้าที่ของเขาแล้ว แต่มันไม่มีองค์กรทางสังคมอื่นมารับลูกต่อ

ตอบ ใช่ อย่างกรณีทุจริตยาอันนี้ชัดเจนเลยว่า นักข่าวในกระทรวงทำงาน กองบก. สนับสนุน ต่อช่วงนั้นด้วยชมรมแพทย์ชนบทซึ่งเป็นกลไกในกระทรวง เข้ามามีส่วนร่วมด้วย พี่รสนา โตสิตระกูล กลุ่มเอ็นจีโอ ทำงานผลักดันกันเป็นเครือข่ายต่อเนื่อง มันก็เกิด impact

มหาศาล คือเคลื่อนทั้งขบวน มันมีกลไกอื่น ๆ รองรับกัน อันนี้เป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ เพราะว่ามันมีกลไกอื่นในสังคมรับลูก แต่ถ้าอย่าง CTX ตอนนี้ยังป้อแป้ แล้วก็หายไปเลย

ถาม ในทัศนะของคุณ ข่าวสืบสวนที่ดีและยังอยู่ในความทรงจำ คือข่าวอะไร ?

ตอบ ก็อาจจะเป็นเรื่องทุจริตยา แต่อาจจะเป็นเพราะใกล้ชิดกับประเด็นนี้มากกว่าก็เลย เข้าใจและมองเห็นมันมากกว่าประเด็นอื่น ๆ

ถาม คำถามนี้ คนส่วนใหญ่จะคิดถึงข่าวที่เป็นเรื่องทุจริต ไม่สามารถนึกข่าวอื่น ๆ ออก แม้แต่ข่าวยันตระตอนนั้นดังมากก็ยังนึกไม่ออก แต่สำหรับส่วนตัวแล้วคิดว่าข่าวสืบสวนในอุดมคติ คือข่าวสารพิษคลองเตยระเบิด มันมีกระบวนการนำเสนอตลอด ด้วยเวลาอันยาวนานมาก และสุดท้ายฟ้องศาลแล้วคนเล็ก ๆ ชนะการท่าเรือ เป็นข่าวรางวัลอิศรา ฯ เพียงแค่ข่าวเดียวในรอบ 10 ปี ที่ไม่ใช่ข่าว expose ไม่ใช่ข่าวทุจริตคอรัปชั่น มันมีการเปิดตัวละครมาเรื่อย อุษา นักศึกษา รามคำแหง ผู้หญิงที่แท้งลูกเพราะสารพิษ ชายกลางคนถูกตัดขา เป็นต้น ทุกคำพูดที่เขาพูดมันเป็นชีวิตความสูญเสียของเขาที่ถูกกระทำจากโครงสร้างใหญ่ จากความไม่เป็นธรรม

เรามามองมุมของการแก้ปัญหา....สมมุติว่าเราแก้ไขปัญหาอุปสรรคอื่น ๆ ทั้งสิ้น เช่น มีกองทุน มีถังข้อมูลสนับสนุน มี free lance เดินคู่กับนักข่าวเจาะ มีนักคิด มีโต๊ะข่าวเจาะอะไรก็แล้วแต่ แต่สังคมที่มันมีข่าวสารท่วมท้นปริมาณมากขนาดนี้ แม้แต่เราแก้ไขปัญหาอุปสรรคทั้งหมดแล้ว ข่าวสืบสวนจะโผล่ขึ้นมาในความสนใจไหม ท่ามกลางภูเขาข่าวสารอันมหาศาล ?

ตอบ ถ้าเราทำได้นะคะ ....สมมุติว่าทำกับหนังสือพิมพ์ issue เดียวกัน และทำกับทีวีด้วยจะดีมากเลย เพราะทีวีมันทำให้เห็นภาพ ตอนที่ทำข่าวทุจริตยา ตอนนั้นมีนาฏยา แววว๊ีรคุปต์ อยู่ไอทีวี ฐิตินบ โกมลนิมิ อยู่มติชน สองคนนี้เขาสนิทกัน ก็ทำข่าวด้วยกัน คนหนึ่งลงหนังสือพิมพ์ อีกคนลงทีวี เช่น เขาไปตามหาบริษัทที่มีชื่อเกี่ยวข้อง พอไปดูจริง ๆ มันเป็นห้องแถวโทรม ๆ แต่รับออเดอร์เป็นเงินมหาศาล พอทีวีออกมันเห็นภาพ มี impact เยอะ นี่ก็อาจจะเพิ่ม impact ของข่าวได้ ดึงความสนใจคนได้

ถาม ถ้าดูตัวอย่างกรณีทุจริตยา มันต้องมีองค์กรทางสังคมออกมาขานรับ คือต่อให้ทีวีช่วยสร้าง impact สร้างความสนใจ แล้วไม่มีเจ้าภาพที่จะเคลื่อนต่อ มันก็แค่อยู่ในความทรงจำสั้นบ้างยาวบ้าง

ตอบ แต่จริง ๆ แล้ว นักข่าวเขาก็มี trick มีวิธีทำให้ข่าวน่าสนใจ ซึ่งเขาก็ learning by doing สำคัญว่าต้องมีเวทีให้เขาเล่นจริง ๆ

ถาม ระบบการให้รางวัล ได้ผลไหม ?

ตอบ ในระดับของคนที่เป็นผู้ใหญ่ ก็มองว่ามันดี แต่ถ้าในมุมของนักข่าวเขาไม่ได้คิดว่าเขาจะทำงานเพื่อไปชิงรางวัล ไม่ได้อยู่ในความคิดเลย แต่เมื่อได้ก็เป็นเกียรติยศศักดิ์ศรี

แต่ถึงอย่างไร การประกวดหรือเชิดชูเกียรติ ในแง่หนึ่งน้องก็ว่ายังควรทำ มันเป็นการกระตุ้นและเป็นการสร้าง event ขึ้นมาเพื่อจะได้เป็นข่าว จุดความสนใจเป็นกิจกรรมการสื่อสารเหมือนเวลาเราจะทำอะไรเราก็มีการประกวดสักหน่อย ทำให้คนหันมาสนใจในช่วงเวลานั้น แต่ถามว่ามันจะมีผลต่อการสร้างมือข่าวเจาะไหม ไม่มีผลหรอก นักข่าวเขาเจอ issue ที่เขาเจาะได้ จังหวะเวลาเจาะได้ บก.สนับสนุนให้เจาะ เขาก็เจาะ เจาะแล้วบังเอิญมันเข้าทางกับรางวัลก็ได้รางวัล แต่ถามว่าอยากได้กันไหม อยากได้ เพราะมันมีก็อยากได้

ถาม จากประสบการณ์และที่ทำวิทยานิพนธ์มา คิดว่าองค์กรวิชาชีพสื่อเอง เช่น สมาคมนักข่าวฯ แก้ปัญหาของเขาเองได้ไหม ?

ตอบ เขาต้องทำงานอีกเยอะเลย ถ้าดูแล้วในแง่ของการที่เขาหลอมรวมพรรคพวก เพื่อประสานพลังเพื่อนนักวิชาชีพของเขาเข้ามาให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่เลย เพราะฉะนั้นบางทีมันเหมือนกับว่า ยังมีลักษณะว่าคน ๆ นี้อยู่ฝ่ายไหน กลุ่มไหน มันก็คงเป็นอย่างนี้ทุกอาชีพ ก็ผลัดกันตอนนี้ใครดูแลองค์กร ตอนนี้ใครปกครอง อำนาจในการตัดสินใจอยู่ที่ใคร เพราะฉะนั้นลำพังที่เขาทำกันเอง ก็อาจจะไม่ประสบความสำเร็จอย่างเร็วอย่างเต็มที่

ถาม แล้วที่มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ ให้ทุนนักข่าวทำข่าวเจาะนโยบายสาธารณะด้านสาธารณสุข เป็น project 10 ข่าว มีความเห็นอย่างไร ได้ผลไหม ?

ตอบ อันนี้ไม่รู้ว่าได้ผลหรือไม่ได้ผล แต่ล่าสุดเห็นทางผู้รับผิดชอบโครงการฯว่า มันใช้เวลานานมาก เห็นเขานัดประชุมแล้วก็ยกเลิกเป็นพัก ๆ มันอาจจะรุ่มร่ามไปก็ได้ และอีกอย่างคือให้ทุนไปทำคนละ3-4 หมื่นไปเจาะ แต่เจาะแล้วไปออกที่ไหนล่ะ น้องจึงคิดว่าควรมี free lance ทำงานคู่กับนักข่าว ประจำฉบับนั้นไปเลย ขณะเดียวกันมีนักวิชาการอีกสักคน support ข้อมูลวิชาการ และบก.หนังสือพิมพ์ ก็เป็น 3 ขา คือนักวิชาการ free lance และตัวบุคลากรข้างในที่เขาจะยอมรับให้มันเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือพิมพ์เขา

ถ้ามองในระดับของวิชาการการสื่อสาร ที่มันมีเรื่อง awareness ความรับรู้และเข้าใจ ผู้รับสารเอาไปใช้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เราก็คาดหวังว่าข่าวสืบสวนมันสร้างตรงนี้ได้ อย่างน้อยที่สุดควรจะเกิด knowledge หรือความรู้ในเรื่องนั้นด้วย

****

2) ***<u>ผศ.สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ</u>*** หัวหน้ากลุ่มสาขาวิชานิเทศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ถาม ในทางวิชาการ เราควรเรียก Investigative news ว่า ข่าวสืบสวนหรือข่าวสืบสวนสอบสวน ?

ตอบ ก็น่าจะใช้ว่า"ข่าวสืบสวน" แต่ถามว่าทำไมมันต้องแตกต่างกันในเมื่อมันสื่อความหมายถึงสิ่งเดียวกัน แล้วทำไมไม่เอาซะอย่างเดียว เหมือนกับว่านักข่าวกับผู้สื่อข่าว นักข่าวมันสื่อความหมายในทางวิชาชีพ และรู้สึกมันมีนัยของความเป็นจิตวิญญาณ อุดมการณ์อยู่ด้วย

ถาม แลกเปลี่ยนนะคะ นักข่าวให้ความหมายเป็นผู้ชำนาญการ เหมือนนักโน่นนักนี่ ... ถ้าไม่ใช่นัก...แล้วทำไม่ได้ แต่คำว่าผู้สื่อข่าว ให้ความหมายเป็นตัวกลาง เป็น medium ของข่าว

นอกจากนี้แล้ว ความแตกต่างระหว่าง"ข่าวที่ไม่เป็นข่าว" กับ "ข่าวสืบสวน" เหมือนหรือต่างกันอย่างไร ?

ตอบ มันไม่เหมือนทีเดียว เพราะว่าถ้ามองในประเด็นคุณค่าของข่าว ผมมองว่า คำว่าข่าวสืบสวน มันเอาไปประยุกต์ใช้ในการทำข่าวได้แทบทุกประเภท ชนิดของข่าวมันจะหลากหลาย แต่ข่าวที่ไม่เป็นข่าว ผมยังรู้สึกว่ามันออกมาในรูปของประเด็นที่ไม่มีคนมอง หรือว่ากระแสหลักไม่ให้ความนิยมหรือไม่ให้ความสนใจ หรือเป็นผู้ไม่มีปากไม่มีเสียง เป็นส่วนน้อย ด้อยโอกาส ก็อาจจะมีเหมือนกันที่ข่าวที่ไม่เป็นข่าว จะเป็นเรื่องเชิงอำนาจรัฐ หรืออำนาจธุรกิจ มีตอเยอะที่จะมาปิดมัน แต่ผมยังรู้สึกว่าการ generate idea หรือความคิดของข่าวที่ไม่เป็นข่าว มันจะมาจากเรื่องเล็กๆ ของผู้ด้อยอำนาจมากกว่า ในขณะที่ข่าวสืบสวน ลักษณะของประเด็นหรือเนื้อหาของมัน เริ่มต้นได้หลากหลาย เพราะอย่างที่เรายอมรับและเข้าใจกันแล้วว่าเรื่องของการทำข่าวเจาะนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นข่าวเชิงทุจริต เพราะฉะนั้นมันจะกว้างมากกว่า ผมว่าประเด็นความกว้าง...แต่ถ้าเอาเรื่อง out put ของมัน จะตอบว่าเหมือนหรือต่าง ตอบยากมาก แต่จริง ๆ แล้วผมมองว่ามันก็มีส่วนเชื่อมโยงกัน

ถาม จะพูดว่ามันมีคุณสมบัติบางอย่างร่วมกันได้ไหม เช่น มันถูกปิดเพราะมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการจะปิดมัน นักข่าวต้องไปขุดคุ้ยมา

เมื่อครู่ อาจารย์พูดปัญหาเรื่องหลักสูตร ระบบการศึกษา ระบบการผลิตนักข่าวด้านนี้ มีปัญหาอย่างไรบ้าง ?

ตอบ ผมว่ากระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย ท้ายที่สุดแล้วมันเป็นทางเลือกกว้างๆ เป็นความรู้กว้างๆ ... นี่ในเบื้องแรกเลยนะ

ของที่นี่เรียกว่าหลักสูตรนิเทศศาสตร์บัณฑิต ข่าวที่เรียนก็เป็นข่าวเบื้องต้น ทั้งที่แต่เดิมเรียนข่าวขั้นสูง advance news reporting ต้องยอมรับว่าหลักสูตรของราชภัฏ แต่เดิมเราก็ลอกเลียนหลักสูตรของมหาวิทยาลัยต้นแบบ ซึ่งก็ไปลอกจากที่ไหนอีกไม่รู้

ในเนื้อหาวิชาสื่อข่าวขั้นสูงก็มีการพูดถึงข่าวสืบสวนอยู่ แต่เป็นเทคนิควิธีการ ไม่ได้ up date มันเป็นปัญหาใหญ่ตรงที่ว่าตั้งแต่วิชาสื่อข่าวเบื้องต้นมา ...คนเรียน คนสอน ก็ไม่ประสบความสำเร็จในการปลุกปั้นให้เป็นคนช่างคิด เป็นคนภาษาดี เขียนดี เรียบเรียงดี พอมาถึงการสื่อข่าวขั้นสูง มันก็เลยบินไม่ได้ เพราะข่าวขั้นสูงต้องให้ความลึกในแต่ละเนื้อหาข่าว จะทำข่าว

เศรษฐกิจ ข่าวการศึกษา สิ่งแวดล้อม ก็ต้องลงลึกในแต่ละด้าน ส่วนเรื่องข่าวเชิงตีความ ข่าวเจาะ มันเป็นเทคนิควิธีการที่ต้องเอาไปประยุกต์ใช้ หลักสูตรนั้นมีให้เรียน แต่ว่ามันไปไม่ถึง ด้วยความที่ติดในระบบการเรียนของผู้เรียนและผู้สอน

ถาม ถ้าสมมุติว่าสามารถทำให้เกิดการให้ความสำคัญกับหลักสูตรนี้ เป็นนโยบายเลย เฉพาะเจาะจงเรื่องของการรายงานข่าวขั้นสูงให้มากขึ้น หน่วยกิตการเรียนการสอนมากขึ้น หรือแม้แต่เกิดการทุ่มเททรัพยากรให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อผลิตนักศึกษาทางสายนี้ให้รู้จริงเป็นไปได้ไหม ?

ตอบ มันต้องเรียนแบบเชื่อมโยง เมื่อครู่ผมพูดเป็นมิติเดียว เหมือนไม่บูรณาการ ก็คือข่าวเบื้องต้น ข่าวขั้นสูง ที่จริงแล้วกระบวนการเรียนรู้มันต้องปฏิบัติด้วย และในรายวิชาพวกนี้เราก็มี assignment ให้เด็กฝึกเขียน ซึ่งภาระอันยิ่งใหญ่ก็คือ อาจารย์ที่ตรวจงานข่าวต้องทำหน้าที่เหมือน บก. ถ้าอาจารย์ทำหน้าที่ไม่เหมือนบก.ที่ดี กระบวนการการเรียนรู้ของเด็กจะไม่เกิด คือได้แค่ส่งงาน ได้comment ได้คะแนน แต่กระบวนการการเรียนรู้ในเรื่องการคิด การเขียน มันต้อง comment ในเชิงลึก ทีนี้มันก็ไม่ใช่จบแค่ในวิชาข่าวเบื้องต้นหรือข่าวขั้นสูง แต่ต้องไปเกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติในแต่ละมหาวิทยาลัยด้วย ซึ่งบางมหาวิทยาลัยก็มีวิชาหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ และการผลิตหนังสือพิมพ์ แต่บางมหาวิทยาลัยก็ไม่มี หรือเพียงแต่มี project ทำหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติเพื่อส่งเข้าประกวดรางวัลพิราบน้อย ซึ่งตรงนี้ถ้ามันเชื่อมโยงได้ก็จะดี

แต่ความลำบากของแต่ละมหาวิทยาลัยก็คือว่า อาจารย์ที่สอนก็สอนกันอยู่อย่างนี้ มันแยกส่วน มันไม่ได้บูรณาการ และที่สำคัญอาจารย์ที่สอนข่าวเบื้องต้น ขั้นสูง หรือหนังสือพิมพ์ปฏิบัติก็ไม่ได้เชื่อมโยงการเรียนรู้กับปัญหาจริงๆในวิชาชีพ นี่คือปัญหา ...ความสำเร็จในแต่ละมหาวิทยาลัยว่ามีบัณฑิตที่จบวารสารศาสตร์ไปแล้วได้เรื่องได้ราวมากน้อยแค่ไหนนั้น มันอยู่ตรงนี้อยู่ตรงที่ว่า อาจารย์ผู้สอนวิชาเหล่านี้ได้มีการ up date ตัวเองจากองค์ความรู้ บริบทที่เป็นปัจจุบันที่กำลังคืบหน้าไปเข้ามาในการเรียนสอนมากน้อยแค่ไหน

ถาม สมมุติว่าตัดตอนอาจารย์ผู้สอน เอาเฉพาะตัวนักศึกษาผู้เรียน กระบวนการที่ทำให้เขาได้ฝึกปฏิบัติมีผลมากไหม ?

ตอบ มีผลมาก แต่อย่างที่บอก ไม่ใช่ทุกมหาวิทยาลัยจะมีหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ หรือมีก็ลุ่มๆ ดอนๆ เพราะ เหนื่อย หนัก เปรียบเสมือนเรามีกองบก. เป็นการจัดองค์กรผลิตหนังสือพิมพ์

ถาม ถ้าเช่นนั้น ก็รอให้บัณฑิตเลือกทางเดินเป็นผู้สื่อข่าวเสียก่อนไม่ดีกว่าหรือ เพราะองค์กรวิชาชีพ เขาก็ต้องทำ training ต้องพัฒนาศักยภาพกันอีกอยู่ดี ?

ตอบ เราจะต้องตั้งความหวังในเบื้องต้นก่อนว่าเด็กที่เข้ามาเรียน journalism เขามาแบบใฝ่ฝันแล้วว่าอยากเป็นนักข่าวคนเก่ง ผมว่าทางด้านมหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาต่างหากที่ต้องลงทุนอย่างเต็มที่เหมือนกัน มันจะคุ้มหรือไม่คุ้มก็ต้องลงทุน เพราะมีเด็กเข้ามาแต่ละปีเป็น

100 คน แต่ขณะเดียวกัน สถาบันฝึกปรือฝีมืออย่าง incentive ก่อนที่จะเข้าสู่วิชาชีพ หรือเข้าสู่วิชาชีพแล้วเรียกตัวมา นักข่าวที่อายุงานไม่ถึง 3 ปี 5 ปี ต้องเรียกกลับเข้ามา training กันอีก เพื่อ refresh ก็เป็นสิ่งสำคัญ... แต่ทุกวันนี้ มันมีอยู่อย่างที่บอกว่าสมาคมฯก็ทำ แต่ถามว่าทำตามมีตามเกิดหรือเปล่า

ถาม โจทย์ใหญ่จริงๆ คือการแก้ปัญหาเชิงระบบ ถ้าต้นทางการผลิตกับปลายทางวิชาชีพต่างมีปัญหามีข้อจำกัด ก็ต้องผลักดันด้วยการสร้างกลไกใหม่ๆระหว่างทาง ?

ตอบ เคยเสนอคุณสายศิริ (ด่านวัฒนะ) ตรงที่ว่า อาจารย์ที่สอนอยู่เขาไม่มีเวทีในการมาลับคมความคิด หรือว่ามาเสริมความรู้ใหม่ที่เป็นปัจจุบัน ผมอยากใช้คำว่า องค์ความรู้ไม่พอ และขณะเดียวกัน มันต้องมีการผลักดันให้ active กันหน่อย เพราะฉะนั้นผมก็คาดหวังอยากให้มีสถาบันทางวิชาการที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือกับวิชาชีพ เป็นเวทีตัวผลักตัวหนึ่งให้อาจารย์ได้มีองค์ความรู้เพิ่มเติม มันจะเอื้อกันทั้งตัวอาจารย์และนักศึกษา ระบบการศึกษาก็ได้ประโยชน์จากตรงนี้

ที่ผ่านมา ก็มีการใช้วิทยากรจากพวกนักข่าวอาชีพ แต่เขามาเป็นแขกรับเชิญ จุดประกายได้บ้าง เป็นน้ำจิ้ม แต่ในการสร้างเด็กจริงๆ มันต้องอาศัยคนที่อยู่ปักหลัก ถ้าเอาอาจารย์รุ่นใหม่ในมหาวิทยาลัยที่มีไฟไปลงสู่วิชาชีพด้วย คือเปิดเวทีให้เขา ก็จะได้ความรู้กลับมาสอนนักศึกษาด้วย ในขณะเดียวกัน การสรุปองค์ความรู้ชุดประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากภาคปฏิบัติของเครือข่ายวิชาชีพ เช่น สถาบันข่าวอิศราหรืออะไรก็ตาม...มันมีการสรุปออกมาไหม มีการเอาตรงนี้กลับเข้ามาสู่รั้วมหาวิทยาลัยไหม ไม่อย่างนั้นอาจารย์ที่สอนก็สอนตำราที่อาจารย์รุ่นเก่าเขียนเอาไว้ ทุกวันนี้เวลาตั้งกรรมการหลักสูตรต่างๆ ก็เหมือนกัน จะเอาแต่อาวุโสเข้าไป เขามีไอเดีย แต่ไม่มีปฏิบัติการ

ผมเคยคุยกับคุณประสงค์ (เลิศรัตนวิสุทธิ์) และอีกหลาย ๆ คน ถามว่าจำเป็นต้องมีหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาข่าวที่เป็นข่าวเฉพาะทางหรือเปล่า เช่น ข่าวการเมือง ข่าวสิ่งแวดล้อม พวกอาจารย์ก็บอกว่าจำเป็นนะ เพราะเด็กมันคิดประเด็นไม่ออก ทำอะไรไม่เป็น รู้แต่เทคนิค แต่ขาด content คุณประสงค์บอกว่า ไม่ต้อง เรียนกันมามากแล้ว ผมเห็นด้วยว่าเรียนก็มากแล้ว แต่ทำไมยังไม่ได้เรื่อง มันอาจไม่จำเป็นต้องเป็นวิชาใหม่ก็ได้ แต่ให้อาจารย์ที่สอนวิชาข่าวเบื้องต้นหรือข่าวขั้นสูงก็ตาม ต้องให้มีการเรียนรู้ content ด้วย

ถาม ในวิทยานิพนธ์ของสายศิริ มีประเด็นหนึ่งที่ต้องขอความเห็นจากอาจารย์ เขาบอกว่าเทคโนโลยีสื่อสารที่รวดเร็วทำให้ข่าวสืบสวน"มีเสน่ห์น้อยลง" ซึ่งอาจหมายถึง impact น้อยลง คือทีวี-วิทยุ มันไปล่วงหน้าแล้ว แล้วคนก็ต้องการรู้แค่นั้นพอแล้ว ไม่เห็นต้องอ่านหนังสือพิมพ์เลย อาจารย์ว่าจริงไหม ?

ตอบ ผมว่าไม่ใช่... ทีวี-วิทยุ หรือแม้แต่ออนไลน์ ก็ยังจำเป็นต้องมี ความเร็วของการรู้สถานการณ์เป็นสิ่งสำคัญในปัจจุบัน แต่ไม่ได้หมายความว่า เทคโนโลยีจะทำให้ข่าวเชิงสืบสวนมี

คนอ่านน้อยลงหรือมีคนสนใจน้อยลง ถ้าตราบใดที่สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ยังให้ความสำคัญกับมัน เพราะว่าทีวีก็เอาข่าวหนังสือพิมพ์ไปอ่านอยู่ดี

ถาม ทำไมหนังสือพิมพ์ผู้จัดการหรือประชาชาติธุรกิจ เขาทำข่าวเชิงลึก อาจไม่ถึงขั้นข่าวสืบสวนแต่เป็น hard news เยอะกว่าเพื่อน หมายความว่าข่าวแบบนี้ขายได้หรือ ?

ตอบ ใช่ หมายความว่ามันก็ขายได้ กลุ่มลูกค้าของเขาอาจจะเป็นส่วนหนึ่ง แต่ผมว่าการที่หนังสือพิมพ์สามารถสร้างการยอมรับ มีข่าวชิ้นเด่น ๆมี master piece ออกมา แล้วข่าวนั้นมี impact ออกไป ศรัทธาความเชื่อถือที่เกิดขึ้นทำให้เขาเข้มแข็งอยู่ในวงการนี้ได้ แล้วจริงๆ มันก็มีผลด้านการตลาดทางอ้อมเข้ามา อาจไม่ได้หมายความว่าประชาชาติธุรกิจ ผู้จัดการ คนชอบอ่านแนวนี้ถึงตอบสนองคนอ่านอย่างนี้ มันอาจเป็นการสร้าง good will เพื่อหวังผลการตลาด

ถ้าหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เน้นเล่นข่าวเจาะอยู่เรื่อย ๆ สม่ำเสมอ มันอาจจะมีผลต่อกลุ่มคนอ่านกลุ่มเดิม ขณะเดียวกันก็ขยายฐานใหม่ๆได้บ้างก็จริง แต่ในความเป็นจริงผมว่าสิ่งที่เป็นผลตอบแทนกลับมาที่หนังสือพิมพ์ที่เล่นข่าวแนวนี้ คือ good will ซึ่งแน่นอน มันขายได้ด้วยโฆษณาเข้ามาหรือไม่ลดลง มันเป็นจุดตัดสินใจนะครับ แต่ถ้าจะให้ประเมินว่าจริง ๆ แล้วกลุ่มคนอ่านข่าวแนวข่าวเจาะหรือ hard news แบบนี้มีมากน้อย ผมว่ามันก็มี แต่ถามว่ามันมากขึ้นหรือน้อยลงกว่าเดิม มันมองได้ยากมาก ไม่รู้จะเอาตรงไหนมาเป็นฐานในการมอง

ถาม ถ้าให้อาจารย์ลองนึกถึงข่าวสืบสวนดี ๆ มีคุณภาพสักข่าวหนึ่ง ในรอบ 3-5 ปีที่ผ่านมาอาจารย์นึกถึงข่าวอะไร ?

ตอบ ข่าวซุกหุ้น แม้แต่ข่าวซุกหุ้นรอบ 2 ผมก็ยังชอบอยู่ ผมยังมองว่าการเมืองเป็นหลักในประเด็นที่ให้ impact และมันเป็นการจุดประกายให้สังคมหรือคนข่าวได้เห็นว่าการทำข่าวเจาะยังขายได้ และยังมีบทบาทสำคัญ ถ้าคิดต่อ ผมก็จะบอกว่าข่าวคอรัปชั่นสุวรรณภูมิ ,CTX เป็นข่าวทุจริตหมดเลย

ถาม จุดสิ้นสุดของข่าวสืบสวนที่ดี หรือผลกระทบของมันควรจะไปถึงไหน ?

ตอบ อย่างน้อยความอึมครึมก็ต้องได้รับการคลี่คลาย หรือตอบโจทย์คำถามที่หนังสือพิมพ์ได้จุดประเด็นขึ้นมา หรือที่สังคมสนใจ หรือว่ามันได้รับการแก้ไข แต่แก้ไขในระดับไหน อาจจะแค่เหตุการณ์เฉพาะหน้า แต่สังคมได้เรียนรู้ว่ามันเกิดอะไรขึ้น คืออย่างน้อยที่สุดสังคมได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นในแต่ละเรื่องแต่ละปัญหา

ถาม มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า วิธีคิดในการทำข่าวเจาะมีอยู่ 2 แบบ แบบแรกนักข่าวมืออาชีพมักเริ่มจาก sensational หรือตัวเหตุการณ์ ซึ่งจัดเป็น specific issue อะไรสักอย่าง เช่น กรณีที่คมชัดลึก เปิดข่าวพระคริสต์เก๊เรี่ยไรเงินสึนามิ มันเริ่มจากเหตุการณ์ แล้วค่อย ๆ ขุดให้ลึกลงและกว้างขึ้น เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาเชิงโครงสร้าง หรือนำไปสู่ generate issue แต่ก็พบว่าเขาไปไม่ค่อยถึงก้นบึ้งของมัน จะทิ้งระหว่างทาง ซึ่งสายศิริก็รายงานในวิทยานิพนธ์ว่า ทุกคนบอกภาระ

งานมันเยอะ ข่าวมันท่วมทับ หรือว่านโยบายกองบก.ไม่สนับสนุน หรือพอเจาะไปมันเริ่มยากขึ้น มีอุปสรรค

กับอีกแบบหนึ่ง เป็นข่าวสืบสวนประเด็นเย็น ๆ ไม่ต้องรอตัวเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างกรณีที่มสช. เข้ามาหนุนให้ทำข่าวเจาะนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ เป็น generic issue มันลอยอยู่ในกระแสข่าวสาร แต่มันก็ไม่ได้เป็นข่าวอะไรขึ้นมา เช่น กองทุนหมู่บ้าน นโยบายปราบยาเสพติด ก็ผ่านไปตั้งนานแล้ว เพื่อจะคว้านลึกลงไปจุดที่เล็กที่สุดและคลี่คลายความสลับซับซ้อน 2 ทิศทาง แบบนี้ อาจารย์ว่าใช่ไหม ?

ตอบ แต่ว่าจริง ๆ แล้ว ในทางวิชาการเวลาเราสอนเราไม่ได้มาเน้นตรงนี้นะ แต่เน้นที่การ generate idea อะไรที่เป็น sense of news

มันมี 2 อย่าง ผมเห็นด้วย ซึ่งวิธีคิดแบบ generic issue อาจจะต้องมาจากการระดมจากเครือข่าย อันนี้น่าจะเป็นโมเดลของกระบวนการทำข่าว ที่ไปอยู่ในสถาบันข่าวหรือกลไกที่งานวิจัยนี้กำลังค้นหาอยู่ได้

ถาม ข่าวสืบสวนนี้ต้องอยู่หน้า 1 ไหม ?

ตอบ ไม่จำเป็นเลย แต่ที่ขึ้นหน้า 1 เพื่อให้มันขายได้ แต่ในกระบวนการที่จะต่อเนื่องข่าวก็ทำเป็นสัมภาษณ์บ้าง ไปเรื่อย ๆ อย่าทิ้ง บางทีข่าวมันไม่ก็ไม่ใช่เปิดแล้วปิดจบ บางทีวงจรมันจะกลับมากลายเป็นข่าวขึ้นมาใหม่อีกก็ได้ ทีนี้ปัญหาก็คือ มองในแง่การตลาด การแข่งขัน พอข่าว ไหนมันติดแล้ว ก็จะค่อย ๆ แผ่วเบาลงไป หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นก็ต้องพยายามหาประเด็นใหม่ออกมา นึกออกไหม แรงบีบจากกองบก. และการแข่งขัน ด้วยเหตุนี้รึเปล่าที่ทำให้บางทีมันกลายเป็นเหมือนว่าเปิดข่าวขึ้นมาแล้วหายไป คือมีของเล่นใหม่อยู่เรื่อย

****

3) ***<u>รศ.ดร. อุบลรัตน ศิริยุวศักดิ์</u>*** รองคณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถาม อาจารย์ไปศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของสื่อเสรี และสิทธิการสื่อสารของประชาชน โดยใช้กรณีศึกษาของศูนย์ข่าวเจาะฟิลิปปินส์ PCIJ.เขามีวิธีการสร้างหรือคัดเลือกประเด็นข่าวอย่างไร

ตอบ เขาเอาประเด็นที่เป็นเชิงสังคม ประเด็นที่อยู่ในความสนใจกว้างขวาง โดยมีการวางแนวเรื่องตั้งแต่ต้น มีการสืบค้นข้อมูล วางแผนการเปิดประเด็นในเรื่องนั้นๆ ในเชิงบริบทชัดเจนมาก ประมาณเดียวกับการคิดงานวิจัย เช่น เห็นอยู่แล้วว่าเรื่องคอรัปชั่นมันมีซ้ำซาก ก็จับประเด็นเดิมนั่นแหละ มาดูว่ามันมีแง่มุมอะไรที่น่าสงสัยน่าเปิดเผย เช่น การใช้จ่ายงบประมาณไม่มีประสิทธิภาพ รั่วไหล 10-15 % ผลกระทบต่อการให้บริการมีไหม ก็สางไปเรื่อยๆ

ถาม กระบวนการทำข่าวแบบนี้ เสนอแล้วผู้อ่านสนใจหรือ ?

ตอบ สนใจสิ แต่ปีหนึ่งจะทำได้ไม่กี่ชิ้น อย่างบ้านเราตอนที่ประสงค์ (เลิศรัตนวิสุทธ์) เจาะข่าวทักษิณซุกหุ้น คนก็ตามอ่านกันมาก อีกอย่าง สื่อก็เก่งในการทำให้น่าสนใจ เช่น มีภาพ มีสัมภาษณ์บุคคล มีตัวเคียง พาดหัวสีสัน เขาทำได้เพียงแต่ทำน้อย ส่วนใหญ่ไปตามข่าวรายวัน เพราะข่าวเจาะทำยาก มีข้อมูลหลายด้าน ต้องทุ่มเท ต้องใช้ทีม

ถาม ถ้าจัดองค์กรหรือมีกลไกอย่าง PCIJ. เป็นไปได้ไหม ? แล้วทำไม PCIJ. ต้องไปทำงานแบบ outside in และต้องสร้าง media ของตัวเอง ?

ตอบ กรณี PCIJ. ทุกคนเคยเป็นนักหนังสือพิมพ์ระดับบรรณาธิการใหญ่ เขารู้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้น สื่อกระแสหลักที่อยู่ในธุรกิจเต็มตัวไม่ให้ความสนใจ ไม่มีนโยบายจะให้เขาทำข่าวสืบสวน พวกเขาต้องต่อสู้ขัดแย้งกับฝ่ายบริหารเสมอ ภายหลังการขับไล่มาร์คอส พวกเขารู้ว่าต้องปฏิรูปสื่อพร้อมๆกับปฏิรูปการเมือง ถ้าสังคมยังอยู่ในวังวนแบบนี้ ประชาชนจะไม่ได้รับรู้ข้อเท็จจริงหลายๆด้าน ขาดการมีส่วนร่วม หนังสือพิมพ์ก็ไม่ตอบสนอง information ที่จะ empowerment ประชาชนฟิลิปปินส์ การขับไล่ประธานาธิบดีคนหนึ่งไป มีเรื่องต้องเก็บกวาดเยอะไปหมด สื่ออยู่นิ่งๆไม่ได้หรอก พวกเขาเป็นเพื่อนกันก็เลยมารวมตัวกัน และคิดว่ามันถึงจุดหนึ่งแล้วที่ต้องทำสิ่งใหม่ ก็เริ่มต้นกันเล็กๆ ทำงานกัน 8 คน

พวกเขาไม่ได้ตั้งใจจะสร้างสื่อเองตั้งแต่ต้น แต่ทำๆไป ก็เลยลงทุนพิมพ์ออกมาเป็น journal ซึ่งมีผลมากขึ้น web ก็ตามมาทีหลัง เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้หลายทาง ถ้าดูจากปี 2532 ถึงตอนนี้ 2549 ก็นับว่ามี capability สูง

ถาม ความจริงบทเรียนของ PCIJ. ก็เหมือนสื่อมวลชนไทยหรือสื่อมวลชนอื่นๆทั่วโลก ทำไมของเราไม่เกิดจุดเปลี่ยนทางความคิดแบบนั้น ? การทำข่าวเปิดโปงนักการเมือง บ้านเราก็ทำและทำเยอะด้วย ทำไมไม่เกิดผลกระทบในระดับเดียวกับฟิลิปปินส์ ?

ตอบ ปัญหาธุรกิจพาณิชย์เป็นเรื่องใหญ่ ภาระข่าวรายวันมันดึงศักยภาพไปหมด แค่จะมองล่วงหน้าให้สังคมก็ไม่อยู่ในวิสัย ดังนั้น มันต้องออกมาจากตัวระบบเดิม อย่าง PCIJ. เขาก็ออกมาลองดู ก็พบว่าประสบความสำเร็จ

เมื่อสังคมต้องการช่องทางสื่อสารเพิ่มขึ้น ก็เกิดปรากฏการณ์การสร้างสื่อหลากหลายรูปแบบ PCIJ. เป็นผลงานแบบมืออาชีพ ตอบโจทย์สิทธิการสื่อสารของประชาชน

ข่าวเจาะที่เขาทำ เขามีหลักฐานข้อมูลที่รอบด้านสมบูรณ์มาก เช่น เอสตราด้ารับเงินสดๆจากบ่อนทุกเดือน ซุกเงินไว้ตรงไหน รับสินบนโครงการไหนเท่าไหร่ เป็นตารางตัวเลขออกมาเลย แล้วยังความล้มเหลวทางศีลธรรม คนที่อ่านข่าวทุกฝ่ายรับไม่ได้ ออกมาประท้วงขับไล่

ถาม แสดงว่าการเมืองภาคประชาชนและการเคลื่อนไหวของประชาชน จะเป็นตัวแปรว่าข่าวแบบนี้จะมีผลกระทบไประดับไหน ?

ตอบ แน่นอน นักการเมืองในสภาก็อยู่เฉยๆไม่ได้ สังคมตั้งคำถามให้ตรวจสอบทุกวัน สื่อโยนข่าวออกมาแล้ว ขึ้นกับพลังทางสังคม มีสังคมหรือภาคประชาชนเป็นเจ้าของเรื่อง คล้ายๆกับบ้านเราเรื่องทุจริตยา ที่มีรสนา (โตสิตระกูล) กับ 30 องค์กรออกมาเคลื่อนไหว

ถาม ข่าวเจาะบ้านเราไม่ได้ชี้ขาดว่าต้องให้ถึงที่สุด หรือเกิดการเปลี่ยนแปลง ?

ตอบ สำหรับ PCIJ. เขาเชื่อว่าต้องให้ถึงที่สุด จึงจะถือว่าเป็นข่าวที่บรรลุเป้าหมาย แค่ตื่นตัว รับรู้ ไม่ได้ สำหรับเขามันต้องแก้ปัญหาได้

ถาม ถ้าเทียบขนาด PCIJ. ก็เป็นแค่สื่อทางเลือก จะเกิดผลกระทบได้แค่ไหน ?

ตอบ เขาก็ล้มประธานาธิบดีมาแล้ว 2 คน สื่อหลักเอาเรื่องของเขาไปขยายต่อ เขาเป็นอู่ความคิดเป็นคนเปิดประเด็น แม้ว่าเขาเปลี่ยนความคิดสื่อกระแสหลักไม่ได้ แต่เขาทำให้สังคมเห็นว่ามันมีข้ออ่อนของสื่อกระแสหลัก และเสนอข้อเท็จจริงว่ามันเป็นอย่างนี้ ก็ตอบโจทย์สังคมได้ หนังสือพิมพ์หลักต้องเอาไปใช้ เขาให้ความสำคัญกับการสืบค้น information มาก และ report เชิงลึก ปีหนึ่งทำได้ 4-5 เรื่องเอง ใช้วิธีประชุมคัดเลือกเรื่องที่คิดว่าเป็นทิศทางของสังคม เมื่อเสนอออกไปจึงมีพลังมาก เครือข่ายประชาสังคมก็เกิดขึ้นตามมา มีทั้งเพื่อนทั้งแหล่งข่าว การเตรียมประเด็นของเขาระยะหลัง จึงขึ้นกับว่าเครือข่ายอยู่ที่ไหน ต้อง approach ใคร

ถาม รูปแบบการทำงานของ"ศูนย์ข่าวอิศรา" จะพัฒนาต่อไปให้เป็น PCIJ . ได้ไหม ?

ตอบ ศูนย์ข่าวอิศราเป็น training ground มากกว่า แต่ผลงานด้านข่าวเชิงสืบสวนยังไม่เห็นเห็นในแง่การเกาะติดประเด็น การถ่ายทอดความรู้ การทำให้ข่าวที่ไม่เป็นข่าวได้เป็นข่าวออกมาในแง่นี้ได้ แต่ก็มีบุคลิกของตัวเอง หนังสือพิมพ์หยิบใช้ไม่ได้หมด edit ยาก แต่ละฉบับต้องแก้ปัญหาข่าวภาคใต้ของตัวเองอยู่ดี

มองในแง่การจัดองค์กร ก็คล้าย"ประชาธรรม" "ประชาไท" ถึงอย่างไรก็ต้องพิสูจน์ผลงานข่าวของตัวเอง ให้คนเห็นว่าเข้มข้นไม่เหมือนใคร ต้องสร้าง recognition แต่บ้านเรารวมศูนย์สูงเป็นหนวดปลาหมึกไปกวาดข่าวเข้ามาเอง ใช้ stinger กวาดบ้าง มันจึงเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อด้วย ต้อง decentralize แต่นี่ไม่ balance สื่อท้องถิ่นก็อยู่ไม่ได้ เอาข่าวเขามาฟอกแล้วส่งกลับไปขาย เป็นข่าวภูมิภาคมี 2 หน้าบ้าง นิดเดียวบ้าง ระบบรวมศูนย์ของสื่อทำให้ public sphere เกิดขึ้นไม่ได้ พลังทางเศรษฐกิจของสื่อกระแสหลักมีเหนือกว่า การรับรู้ข่าวสารก็โน้มเอียงไปที่สื่อของเขามากกว่า ต่างจังหวัดเสียงเบา แม้จะมีประชากรมากกว่า ตรงนี้ถือเป็นประเด็นทางการเมือง ถ้าสื่อท้องถิ่นกล้าๆทั้งเคเบิ้ล หนังสือพิมพ์ วิทยุ จะทำให้เกิดสีสันของท้องถิ่นมาก นี่เป็น competition ของระบบทุนด้วย สื่อไม่รู้ตัวว่าทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมันช้าและเอียง

ถ้าจะเปิดตัวสื่ออิสระใหม่ๆ ต้องเริ่มจากการเปิดประเด็นข่าวใหม่ๆ ด้วย ทำให้ชื่อเราถูกจดจำไปกับข่าวนั้น อย่าง PCIJ. เปิดจากการเจาะข่าวเอสตราด้า หนังสือพิมพ์หลักอย่าง Enquiry เอาไปใช้แล้วไม่ระบุว่ามาจาก PCIJ. ปรากฏว่าผู้อ่านรู้

บ้านเราไม่มีธรรมเนียมซื้อข่าวจากสำนักข่าวไทย เพราะสื่อทำเองอยู่แล้ว เรายอมซื้อข่าวสำนักข่าวต่างประเทศ กรณีข่าว"ศูนย์ข่าวอิศรา" ส่งให้ฟรี เขาก็เอา แต่ผลกระทบน้อย

ถาม นักข่าวและสื่อไทยมีการจัดองค์กร รวมตัวกันสูงมากเมื่อเทียบกับวิชาชีพอื่น

ตอบ มันรวมกันใน paradigm เก่า คือสู้กับรัฐ ไม่ได้สู้กับทุน สู้เพื่อขยายเสรีภาพการทำงานของวิชาชีพตัวเอง ไม่ใช่ขยายอำนาจของสังคม ความจริง สื่อไทยทำหน้าที่บนความไม่เชื่อมั่นของสังคมและผู้มีอำนาจตลอดมา สังคมไทยเป็นเสรีนิยมในแง่ทุน แต่ไม่เป็นเสรีนิยมในทางการเมืองและสังคมเลย

ถาม มีตัวอย่างประเทศไหน ที่สื่อทำหน้าที่ได้อย่างเสรี โดยกฎหมายเปิดช่องว่าไม่สามารถเอาผิดได้ หากเป็นการพูดความจริงเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ?

ตอบ ก็อย่างฟิลิปปินส์ ซึ่งจริงๆก็เอาอย่างอเมริกา แต่การเปิดโปงนักการเมืองแล้วถูกฟ้องร้องหมิ่นประมาท ก็กำลังกลายเป็นเครื่องมือใหม่ ไม่ใช่ใช้ทหาร-ตำรวจอย่างเก่าแล้ว อันนี้มันสัมพันธ์กับสิทธิเสรีภาพทางการเมืองทั่วไปด้วย

ถาม หลักสูตรนิเทศศาสตร์ / วารสารศาสตร์ เป็นปัญหาอย่างที่วิชาชีพสื่อวิจารณ์ไหม ?

ตอบ เป็น เพราะหลักสูตรอย่างนี้สอนไม่ได้กับ young journalism คืออาจได้แค่ idea เป็นแบบฝึกหัด 2 ปีสุดท้าย เพียงแต่รู้วิธีทำงานข่าวแบบนี้ แต่จะให้ไปทำข่าวแนวสืบสวนก่อนจบ ป.ตรี จริงๆมันไม่มี ต้องยอมรับว่าอาจารย์เองก็สอนไม่ได้ เพราะต้องมีประสบการณ์มีแหล่งข่าวไม่ใช่ง่ายๆ หลายประเทศก็เสริมด้วยวิธีเอาพวกที่อยู่ในวิชาชีพสัก 5 ปี 8 ปี กลับเข้ามาสอนซัก 6 เดือนบ้าง ถือเป็นข้อตกลง แบ่งปันทรัพยากรความรู้ระหว่างวิชาชีพกับวิชาการ เมื่อสถาบันผลิตบัณฑิตด้านนี้ได้ก็จะป้อนเข้าสู่สื่อ เขาก็มาวางหลักสูตรร่วมกัน แล้วก็สอนแบบจ้ำจี้จ้ำไชมากเลย อย่างที่อเมริกา ก็เอาคนมืออาชีพทำข่าว investigative มาสิบกว่าปีมาสอนเป็นอาจารย์เลย แต่บ้านเราแค่เชิญนักข่าวหัวเห็ดอย่าง"ประสงค์"มาเล่า ถ่ายทอดเป็นครั้งๆ อีกอย่างนักข่าวหัวเห็ดพวกนี้เมื่อยังอยู่ในอาชีพก็จะไม่มีเวลาว่าง... โครงการอย่างนี้อีกหน่อยเราควรต้องมีเหมือนกันกระบวนการถ่ายทอดความรู้แบบนี้ในนิเทศศาสตร์ / วารสารศาสตร์ เป็นเรื่องสำคัญมาก

****

4) ***<u>นายประสาน สุขใส</u>*** *:* ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์"โฟกัสภาคใต้"

ถาม ข่าวรางวัลอิศราฯ เรื่องเด็กขายพวงมาลัย เกิดขึ้นจากอะไร ? ในทัศนะคุณประสานคิดว่าเป็นข่าวสืบสวนจริงๆหรือ ?

ตอบ ข่าวน้องเปีย เด็กขายพวงมาลัยที่สี่แยกไฟแดง เป็นตัวอย่างที่ดีในแง่การ create ประเด็นข่าว ความช่างสังเกตของนักข่าว นักข่าวส่วนใหญ่มีปัญหาในการ create ประเด็นข่าว

เพราะมักเห็นอะไรก็ธรรมดาไปหมด แต่ข่าวน้องเปีย นักข่าวสงสัยว่าทำไมเด็กมาขายพวงมาลัยในช่วงเวลาที่เด็กอื่นไปโรงเรียน และนี่กำลังอยู่ในกระแสปฏิรูปการศึกษา รัฐบอกว่าเด็กทุกคนต้องได้เรียน ดังนั้น กรณีน้องเปียเป็นความผิดปกติ เมื่อไปเจาะข่าวนี้ก็พบเงื่อนงำว่าเด็กมีพี่ขายพวงมาลัยเหมือนกันไม่ได้เรียนเหมือนกัน โดยมีแม่ชีคนหนึ่งบังคับให้ขายพวงมาลัย เราก็ติดตามสัมภาษณ์ผู้คนที่รู้จักพบเห็นจนแม่ชีไหวตัวพาเด็กหนีไป เราก็ติดตามไปเรื่อย จนได้ตัวเด็กกลับมาเรียนหนังสือ

ถ้าถามว่าเป็นข่าวเจาะจริงๆ มั้ย เราก็ว่าไม่ใช่ ทีมข่าวเราไม่ใช่ทีมข่าวเจาะ เราก็พอใจผลกระทบของข่าวแค่เด็กได้กลับไปเรียน จริงๆ ก็ไปไม่ถึงธงที่ตั้งไว้แต่แรกเรื่องการปฏิรูปการศึกษา เราไปตามทิศทางของข้อมูลพาไปเท่านั้น

ถาม แล้วข่าวเจาะจริง ๆ จะขายได้ไหมในสื่อท้องถิ่น ?

ตอบ ได้ มีเรื่องหนึ่งเป็นตัวอย่าง กำลังทำอยู่ตอนนี้ คือเรื่องลุงแมว คนพิการอายุ 54 ไม่มีบัตรประชาชน ไม่มีสิทธิในโครงการ 30 บาท ทำมา 3-4 ตอนแล้ว ข่าวนี้ชี้ไปสู่ปัญหาว่ารัฐละเลยการให้บริการผู้ด้อยโอกาส กฎระเบียบปฏิบัติมีอยู่ มีหลายประเด็นตามมา เช่น ภาวะด้อยการศึกษา การไม่รู้สิทธิตนเอง ซึ่งพัวพันกับสิทธิชุมชน ผมเจอนายกสมาคมคนพิการ ก็ได้ช่วยกันแนวโน้มลุงแมวคงจะได้บัตรเร็วๆนี้ เพื่อนทาง"คมชัดลึก" เขาก็สนใจจะเล่นต่อในระดับประเทศว่าคงมีคนอย่างลุงแมวอีกมากมาย แล้วภาพรวมมันเป็นอย่างไร

ในทางปฏิบัติ เราเจอหลายเรื่องที่ตันด้านแหล่งข้อมูล บางเรื่องแหล่งข้อมูลอยู่กรุงเทพฯ เราเชื่อมไปไม่ถึง impact จึงเล็กๆระดับพื้นที่ ถ้าสื่อระดับชาติไม่เล่นด้วย ก็จบแค่พื้นที่ อย่างเรื่องท่อก๊าซจะนะ โฟกัสเล่น สื่อระดับชาติเล่นต่อ ข่าวก็ไปได้เรื่อยๆ ผลกระทบระดับโครงสร้างก็เกิด

ถาม ที่ว่าข่าวเจาะขายได้ ประเมินจากอะไร ?

ตอบ ไม่ได้มองที่ยอดขาย แต่ขายได้ในแง่คุณค่าแก่หนังสือพิมพ์ของเรา การเอาปัญหาสาธารณะมาเปิด ต่อมาคือคนอ่านเห็นคุณค่าของการมีสื่ออย่างนี้ข่าวอย่างนี้ ที่ไม่ใช่สื่อรัฐ แล้วเราก็ได้ฐานผู้อ่านเพิ่ม เราได้ประเด็นข่าวที่น่าสนใจ ทำให้คนติดตาม มันมีหลายมิติที่ขายได้

มันอาจไม่คุ้มกับการลงทุนในบางข่าว แต่เม็ดเงินมาวัดกับผลงานและคุณค่าไม่ได้ นี่เป็นจุดยืนของนักหนังสือพิมพ์ เพียงแต่หนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่อาจจะไม่คิดอย่างนี้ ผมรู้

ถาม ปกติแล้ว ใครคือตัวตัดสินใจในกองบรรณาธิการ ?

ตอบ สำหรับโฟกัส ผมเองเติบโตมาจากกองบรรณาธิการ แล้วมาดูแลธุรกิจ ผมก็ยังคิดจากจุดยืนของบรรณาธิการข่าว แต่หนังสือพิมพ์บางฉบับไม่ใช่ ของโฟกัส ถ้าเห็นประเด็นดีนี่ไม่ mind เรื่องใช้เงิน แต่ยังไงโฟกัสก็เล็ก ขอบเขตการลงทุนไม่มาก เพราะเราทำใน area แค่นี้ มันอยู่ในวิสัย แต่ถ้าเป็นข่าวต่างจังหวัดไกลๆ บางทีเราก็จำกัด ไม่ไป

ถาม จะบอกว่าข่าวเจาะเป็นประเด็นเล็กๆระดับพื้นที่ ก็ได้หรือ ?

ตอบ ใช่ ไม่งั้นเรื่องของคนเล็กๆ อย่างลุงแมวก็ถูกทอดทิ้งหมดสิ นี่เป็นโอกาสของหนังสือพิมพ์เล็กๆ ข่าวเจาะไม่จำเป็นต้องมี impact ระดับชาติเสมอไป ข่าวลุงแมว ข่าวคอรัปชั่นขุดคลอง ร. ที่สงขลา หนังสือพิมพ์ระดับชาติเขาไม่มองอยู่แล้ว แต่ชาวบ้านในพื้นที่เขาเดือดร้อน

ถาม "จมูกข่าว"อย่างนี้ ต้องมีระบบหรือกระบวนการอย่างไรให้มันเกิดขึ้น ?

ตอบ จริงๆ ก็เกิดยาก พัฒนายาก แต่สร้างได้โดยการฝึกจากการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ด้วยกระบวนการทำงานของกองบรรณาธิการ แต่ถ้าทำงานแบบ routine หมดสิทธิ์เลย แต่ยังไงก็ต้องพัฒนาจากนักข่าวที่มีแวว

ถาม นักข่าวที่จบสายนิเทศศาสตร์/วารสารศาสตร์ ต่างจากนักข่าวที่ไม่จบสายนี้ไหม ?

ตอบ ไม่เกี่ยวเลย มีข้อดีแค่ว่าเริ่มต้นเขียนข่าวได้เร็วกว่า เพราะเรียนเทคนิคการเขียนข่าวมาแล้ว แต่ไม่ได้หมายความว่าจะเขียนข่าวมีคุณภาพดีกว่า

ถาม อยากได้ระบบสนับสนุน หรือระบบส่วนกลางอะไรที่ช่วยพัฒนา ?

ตอบ ก็สมาคมฯสิ ตั้งเป้าเลย โดยมีกองทุนหรือรางวัลสำหรับหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่ทำข่าวเจาะ ผมมั่นใจอย่างหนึ่ง นักข่าวท้องถิ่นหลายคนมีศักยภาพที่จะทำข่าวเจาะ แต่เขาไม่มั่นใจหนึ่ง – จะต้องเสียงาน routine ที่ต้องทำแข่งกับเวลา บางคนไม่จบ ป.ตรี แต่ทำงานมา 10- 20ปี มีข้อมูลเยอะ แหล่งข่าวเยอะ แต่พวกนี้โดยวิถีชีวิตของเขา แต่ละวันต้องทำงานไม่น้อยกว่า 2-3 ชิ้นส่งสื่อใหญ่ ไม่งั้นอยู่ไม่ได้ บางคนต้องทำวิทยุด้วย ทำเคเบิ้ลด้วย ปัจจุบัน รางวัลของสมาคมฯเป็น routine เงินรางวัล 30,000 ผมได้รางวัลยอดเยี่ยม รางวัลชมเชยมากี่ทีแล้ว เงินมันนิดเดียว ถ้าคิดในแง่การลงทุนนะ ไม่มีใครทำหรอก เขาทำเอาเกียรติยศ คุณค่าทางใจเท่านั้น แล้วกรุงเทพฯได้ 5 หมื่น ต่างจังหวัดได้ 3 หมื่น ตัวอย่างข่าวกล้ายางของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการลงทุนไปตั้งเท่าไหร่ ถ้ามองในแง่ระบบสนับสนุนมันไม่ได้ผลหรอก ลองให้เขาทำแผนเสนอมาสิ แล้วมีเงินค่าใช้จ่ายตามจริงให้ มีกองทุนใหญ่ๆให้สิ ผมจะทิ้งนักข่าวให้ทำข่าวเจาะทั้งปีเลย ผมเชื่อว่าจะเกิดเยอะแยะ แม้แต่จะจ้างนักข่าวใหม่มาทำข่าว routine ยังได้เลย ถือเป็นผลงานชิ้นโบว์แดงของหนังสือพิมพ์ด้วย สมาคมฯลองให้ทำแผนงบประมาณมาสิแล้วมีระบบติดตามประเมินผลจริง

ถาม แล้วถ้ามีระบบทำข่าวทำข้อมูลมาใส่ถังส่วนกลาง ให้ใครหยิบใช้ก็ได้ แบบเดียวกับศูนย์ข่าวอิศรา จะ work ไหม ?

ตอบ วิธีแรกที่ผมว่า work กว่า เหมือนเสนองานวิจัย มี impact มากกว่า วิธีหลัง ถ้าไทยรัฐ เดลินิวส์ เสนอแล้ว คนจะอยากอ่านจากโฟกัสหรือ หนังสือพิมพ์ก็อยากได้ข่าวของตัวเองสำหรับคนอ่านของตัวเอง คุณค่ามันต่างกัน

ถาม สมมุติมีกองบรรณาธิการข่าวเจาะร่วมกัน ระหว่างหนังสือพิมพ์ส่วนกลางกับหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เรามีเรื่องนี้คุณช่วย follow หน่อย เอาประเด็นใหญ่ๆที่เล่นด้วยกันได้ เช่น Southern Seaboard ซึ่งเป็นนโยบายระดับชาติ แต่มามีผลกระทบกับท้องถิ่นโดยตรง work ไหม ?

ตอบ ดีมากครับ ผมคาดหวังอย่างนี้ ผมคุยกับเพื่อนในหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง เรามีข้อมูลเรื่องนี้ให้คุณ ช่วยตามหน่อย เราไม่แข่งขันกัน เพราะเราขายคนละจุดกัน แต่ที่ผ่านมามันไม่เกิดมรรคผลชัดเจน เพราะมันไม่ใช่นโยบายของหนังสือพิมพ์ มันเป็น connection เป็นความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน แต่ถ้าเป็นนโยบาย ก็จะมีระบบมีช่องทางและสะพานเชื่อมกันให้ชัด สั่งการนักข่าวเลย มีการ co. กันจริงๆ จะเกิดผลงานที่ดี

มี case หนึ่งคลาสสิกมาก ซึ่งผมไม่ถนัด ถ้าได้จับมือกับไทยรัฐ มติชน อย่างคดีฆ่า 5 ศพ คนทำติดคุกไม่นานถูกปล่อยออกมา ตอนนี้ไปคุมบ่อนอยู่ที่กรุงเทพฯ จริงๆแล้วนี่เป็นคดีประหารชีวิต ลดหย่อนเหลือจำคุกตลอดชีวิต นี่ติดไม่ถึง 10 ปีออกมาแล้ว ตั้งคำถามกับกระบวนการยุติธรรมได้เลย จะฮือฮา แต่โฟกัสเล่นมันจะได้แค่ระดับหนึ่ง ทั้งที่นี่เป็นปัญหาระดับชาติ ถ้าได้จับมือกับหนังสือพิมพ์ที่เก่งทำข่าวอาชญากรรม impact จะแรงมาก ...มีอีกหลายกรณี อย่างเรื่องลุงแมว ถ้าคมชัดลึกเล่น จะเป็นประเด็นระดับชาติได้ แต่เราโทษเพื่อนไม่ได้ที่มันไม่เล่น ถ้ามีระบบที่จะถึงคุณเทพชัย หย่อง (เครือหนังสือพิมพ์เนชั่น) เขาจะปิ๊งทันที

ถ้าเป็นนโยบายและมีระบบประสาน ผมว่าเราจะเจอเรื่องดีๆที่ทำร่วมกันระหว่างหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นกับหนังสือพิมพ์ระดับชาติได้

ถาม ถ้าทำข่าวเจาะรวมหมู่ โดยการตกลงร่วมกันระหว่างนักข่าวเองจำนวนหนึ่งล่ะ ?

ตอบ ได้ แต่เป็น case by case เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม แต่ละคนทำ (exclusive) สีฟเนื้อหาของตัวเอง แต่แน่นอนต้องมีกระบวนการสนับสนุนค่าใช้จ่าย ผมว่าทุกคนก็ happy

จุดอ่อนของศูนย์ข่าวอิศราฯ คือมีเนื้อหาเดียวในตะกร้า มันควรจะมีทั้งเนื้อหาเดียวและเนื้อหาต่าง ที่แต่ละค่ายจะหยิบใช้แล้วไปปรุงเสริมตามความสามารถของแต่ละค่าย... ผมไม่เอามาใช้เพราะใครๆก็เอาไปใช้ แต่ถ้ามีกลไกตรงกลาง หรือมีคนกลางที่จะประสานหาข้อตกลง สอง – มีกระบวนการติดตาม สาม – ต้องไม่ไปบล็อกว่าเนื้อหาต้องเหมือนกัน อย่างประชาธรรม , ประชาไท ส่งมาให้ก็เป็นแค่ tip ข่าว ก็เราไม่ได้มีข้อตกลงว่าต้องทำด้วยนี่ ต้องยอมรับว่านักข่าวก็มีอัตตาไม่ใช่ข่าวของเรา เราก็ไม่ให้น้ำหนัก

ถาม การพัฒนาศักยภาพนักข่าวโดยตัวหนังสือพิมพ์เอง อย่างที่หนังสือพิมพ์ผู้จัดการทำเองอย่างเป็นระบบ กับการให้สมาคมฯ ทำ อย่างไหนได้ผลกว่า ?

ตอบ ข้อดีของการฝึกอบรมโดยหนังสือพิมพ์เอง คือมันมีมรรคผลนำมาใช้ได้เลย มันเป็นจริงในแง่ที่เป็นเนื้องานของเราเองอยู่แล้ว ทำไปพัฒนาไป ส่วนของสมาคมฯ ก็ทำให้ได้ความรู้

วิชาการ ได้เพื่อน ได้มุมมองที่หลากหลายกว้างออกไป มันคนละสไตล์ อีกอย่าง อย่าลืมว่านักข่าวทุกคนไม่ใช่จบมาสายนิเทศหรือวารสาร ดังนั้น ทฤษฎีที่ได้ก็เป็นประโยชน์

ถาม ช่วยวิจารณ์ model ทางออกอันนี้ (ข้อเสนอซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างย่อย แยกส่วนได้ ได้แก่ grant support, กองทุนระดับชาติจากการระดมทางสังคม, การยกระดับนักข่าวที่มีศักยภาพทำงานข่าวสืบสวนเป็นสถาบันข่าวสืบสวน ฯ เป็นต้น)

ตอบ ต้องเป็นความสมัครใจและต้องมีคณะทำงานคอยติดตาม ตรวจสอบทุกกระบวนการ ไม่ใช่งุบงิบกันไม่กี่คน สุดท้ายคนจะถอย

อย่าเอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เอางานเป็นตัวตั้ง และอย่าคาดหวังหนังสือพิมพ์ทั้งหมดให้เข้าร่วม แต่ต้องมี agenda ร่วมกันให้ได้ จุดเริ่มต้นต้องทำให้เห็นเป้าหมายอย่างหนึ่งร่วมกัน คนที่ไม่เข้าร่วมก็ต้องไม่คลางแคลงใจว่าทำไมกันเขาออกไป เขาต้องรับรู้ตลอด จากจุดเริ่มจนถึงเป้าหมาย ทุกขั้นตอนต้องโปร่งใส

ถ้าจะสร้างสื่อรองเพิ่มขึ้นอีก ก็ต้องวางบทบาท วัตถุประสงค์ สมมุติมี 5 ฉบับเข้าร่วม เราก็ต้องเข้าใจความแตกต่างและขอบเขตของแต่ละฉบับ จะไปคาดหวังให้มีมาตรวัดเดียวไม่ได้ ต้อง clear การประเมินผลแต่ละช่วงๆ ทุกคนต้องรู้ จะเปลี่ยนแผนจะแก้ปัญหา ก็ต้องรู้ด้วยกันไปด้วยกันให้ตลอดรอดฝั่ง

****

5) ***<u>นายมูฮัมหมัด อายุป ปาทาน</u>*** บรรณาธิการบริหาร “ศูนย์ข่าวอิศรา”

ถาม ถึงวันนี้ คิดว่าศูนย์ข่าวอิศรา มาถึงเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ?

ตอบ ศูนย์ข่าวอิศรา ไม่มีอะไรใหม่ เพียงแต่มาเติมเต็มในส่วนที่สื่อรายวันขาดไป มาเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจด้านศาสนา วัฒนธรรม หนังสือพิมพ์รายวันทำข่าว 3 จังหวัดอยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ครอบคลุมด้านการอธิบาย

ถาม ได้ยินเสียงวิจารณ์ว่า ศูนย์ข่าวอิศรายังรายงานข่าวแต่เพียงตัวเหตุการณ์ น่าจะทำข่าวเจาะลึกหรือข่าวเชิงสืบสวน

ตอบ การทำข่าวสืบสวนประเด็นวัฒนธรรมนี่ ต้องใช้เทคนิคสูงกว่าปกติ คือต้องใช้คนที่มีความรู้ในพื้นที่ ข่าวในมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม มันไม่มีตัวเลข แต่เป็นประเด็นทางความคิด หมายความว่า การจะอธิบายเหตุการณ์หนึ่งๆที่เกิดขึ้น มันไปเกี่ยวข้องกับความเป็นเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมแค่ไหน

อย่างผมนี่เป็นมุสลิม ก็ยังไม่มีความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่เพียงพอ ที่ผ่านมา ศูนย์ข่าวอิศรา ทำหน้าที่ได้ระดับหนึ่งเท่านั้น โดยอาศัยคนอื่นๆ เครือข่ายมาช่วยกัน เราคิดบนพื้นฐานความเชื่อมั่นว่า ยุทธศาสตร์ของศูนย์ข่าวอิศรามันถูกต้อง มันไปได้

ถาม ในเชิงอุดมคติ ไม่นับปัญหาและอุปสรรค ถ้าให้เลือกทำข่าวสืบสวนในประเด็นสำคัญที่สุดของ 3 จังหวัด คิดว่าจะเป็นเรื่องอะไร ?

ตอบ เรื่องขบวนการ เพราะเราอยากรู้วิธีคิด ทฤษฎี ความเข้าใจของผู้ก่อการและขบวนการ แต่มีข้อจำกัดที่คนพวกนี้ไม่เปิดตัว ที่ผ่านมาเราทำจากมุมชาวบ้านแล้ว มุมรัฐแล้ว แต่ยังไม่มีมุมผู้ก่อการ ในระยะยาว ศูนย์ข่าวอิศราควรทำเรื่องนี้ แต่แหล่งข่าวมันปิดเกินไป ทำให้ไม่น่าเชื่อถือ เพราะที่ผ่านมาเราถูกหลอกตลอดมาว่า เป็นเรื่องการกระทำของรัฐ อิทธิพลการเมือง แต่ความจริงมันไม่ใช่

เราก็พยายามเปิดทีละนิด กำลังสะสมข้อมูลอยู่ เพื่อเปิดการเชื่อมโยง เช่น มุมมองภาครัฐกับการวิเคราะห์ของนักวิชาการ ต่อไปก็เปิดผู้ถูกจับกุม ผู้ไปรายงานตัว แล้วค่อยเปิดไปถึงตัวคนในขบวนการ แต่ที่ผ่านมาเรายังต่อภาพจิ๊กซอร์ไม่ออก ประเด็นนี้มันเป็นเรื่องทางเทคนิคเหมือนกัน

ถาม มีการหนุนช่วยจากนักข่าวส่วนกลางบ้างไหม ?

ตอบ ในเชิงเอกสาร เราเข้าถึงข้อมูลภาครัฐอยู่แล้ว ทางเรากับส่วนกลางก็เชื่อมเป็นเครือข่ายอยู่แล้ว บางอย่างเข้าถึงไม่ได้จากที่นี่ ก็ให้ส่วนกลางช่วย เช่น ข้อมูลการวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์ระดับชาติ อย่างในพื้นที่ก็อาจวิเคราะห์ แต่มันแยกส่วนเฉพาะจังหวัด ภาพรวมที่ชัดขึ้นจะช่วยเราได้มากขึ้น

ถาม แล้วความร่วมมือหรือการหนุนช่วยจากนักวิชาการในพื้นที่ล่ะ ?

ตอบ ตอนนี้เราร่วมกับคณะรัฐศาสตร์ คณะการสื่อสารฯ ของมอ. ทำงานร่วมกันหลายฝ่าย เพื่อสรุปเหตุการณ์ทุก 15 วัน share ข้อมูลกับปัญญาชนในพื้นที่ เราจะวิเคราะห์และรู้ตัวชี้วัดได้ ถ้าเอาเหตุการณ์มาเป็นตัวชี้วัด มันล้มเหลว แต่ถ้าวัดกันด้วยข่าวกรองเชิงลึก จะต่อจิ๊กซอร์ได้ ที่ผ่านมามันเป็นเรื่องคนข้างนอกมองเข้ามา 3 จังหวัด คนทั้งประเทศไม่มีโอกาสรู้ว่าคนในพื้นที่คิดยังไง มีความรู้ความเข้าใจต่อเหตุการณ์ยังไง ในมาเลเซียเขามีศูนย์คล้ายๆสถาบันวิจัยการก่อการร้าย เฝ้าระวังเหตุการณ์ด้วยความรู้ มีงานวิชาการรองรับ วิเคราะห์รูปแบบเหตุการณ์ ยุทธศาสตร์ยุทธวิธี บ้านเรายังไม่มี

ผมก็หวังว่า การทำงานร่วมกับเครือข่ายนักวิชาการ ปัญญาชนในพื้นที่ จะเกิดองค์ความรู้สะสมข้อมูลก้อนใหญ่ที่จะอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นได้ทุกแง่มุม ศูนย์ข่าวอิศรา ยังแย่เรื่อง data เราก็ให้นักวิชาการมาเติม โดยเฉพาะ case ใหญ่ๆ อย่างเช่นตั้งแต่มกราเป็นต้นมา ทำไมยิงชุดคุ้มครองครูมากขึ้น ทำไมเล่นงานชุดคุ้มครองครูหนักๆ

ถาม คิดว่าข่าวของศูนย์ข่าวอิศรา มีความแตกต่างอย่างไร ?

ตอบ อย่างกรณีครูจูหลิง เราก็ไม่เสนอในมุมของคนที่ถูกทำร้าย แต่เลียบๆเคียงๆลูกของคนที่ถูกจับกุมเป็นผู้ต้องหา คนแก่ในหมู่บ้าน ...ยุทธศาสตร์ของเราคือพยายามเข้าใกล้ความจริงให้มากที่สุด อีกมุมหนึ่ง เราก็เสนอมุมที่ไม่มีใครพูดถึงความสูญเสียของครูมุสลิม เราเปิดเรื่องครูมุสลิมที่ รือเสาะ เพื่อให้เห็นว่ามันไม่ใช่ประเด็นความเป็นพุทธหรือมุสลิม

ต้องเข้าใจว่า เรื่องวัฒนธรรมมันหนามันยาก ถ้าเราจับมุมอย่างนี้บ่อยๆ จะเริ่มมี sense ละว่า ประเด็นนี้คุยได้ เขาเริ่มไว้ใจเราแล้วนะ อะไรอย่างนี้ มันก็ไม่ใช่เทคนิคพิเศษ แต่ต้องค่อยๆ ขยับ แล้วไม่ทิ้ง จนถึงวันนี้ กรณีตากใบขึ้นศาล เรายังตามหมด

ถาม มีกระบวนการทำงานข่าวอย่างไร ? เหมือนหรือต่างจากหนังสือพิมพ์รายวัน ?

ตอบ เหมือน เราก็ทำไปเรียนรู้ไป ช่วงหลังนี่มีน้องๆในพื้นที่เข้ามาช่วยมากขึ้น เป็น net work ส่งน้องเราไปฝึกอบรมบ้าง คิดประเด็นร่วมกับส่วนกลางบ้าง ใช้ระบบประชุมกัน โดยสรุปก็คือ มีการประชุมตามสถานการณ์รายวัน ถ้ามีสถานการณ์ใหม่เกิดขึ้น นักข่าวต้องรีบกลับมารวมศูนย์ทันที เรามีวิธีคิดประเด็นข่าวร่วมกันว่า ไม่เล่นเหตุการณ์รายวัน ข่าวเราต้องอธิบายเพิ่มเติม คุย tip กับส่วนกลาง

ตอนนี้ เรามี Full time 5 คน free lance 3-4 คน นักศึกษาฝึกงานอีก 2-3 คน

ถาม ปัจจัยที่เป็นคุณและที่เป็นอุปสรรคของศูนย์ข่าวอิศรา ?

ตอบ อุปสรรคคือ ข่าวของศูนย์ข่าวอิศรา ต้องอธิบายประเด็นทางศาสนา วัฒนธรรม ซึ่งมันยาก ต้องใช้เวลาต้องใช้เทคนิค ช่องทางการสื่อสารของเรายังใช้ภาษาไทยอยู่ ถ้าจะไปให้ถึงชาวบ้านจริงๆ ก็ต้องปรับให้เป็นภาษามลายู อันนี้สำคัญ ต้องพัฒนาถึงระดับนั้น

การบริหารจัดการเราก็ไม่เก่ง เป็นองค์กรใหม่ ผมบริหารจัดการข่าวสารได้ เป็นนักหนังสือพิมพ์ แต่เรื่องอื่นๆยังต้องเรียนรู้ ต้องการคนมาช่วย

ส่วนจุดแข็งหรือคุณูปการ คือเรามีการอธิบายมากขึ้น มาเติมเรื่องที่อาจไม่มีในรายวัน ปัจจัยที่เป็นคุณอีกอย่างคือ การได้เรียนรู้ระหว่างภูมิภาคกับส่วนกลาง คล้ายเป็นห้องเรียน ประการต่อมาคือ การได้มาซึ่งองค์ความรู้ ตัวอย่างเช่น ธนาคารอิสลาม ผมเป็นมุสลิมยังไม่รู้เรื่องเลย ต้องไปหาความรู้มาใส่ในข่าว

ถาม ถ้าหากว่า ศูนย์ข่าวอิศรา ยกฐานะขึ้นเป็น"สถาบันข่าวอิศรา" ในสมาคมนักข่าวฯ จะมีผลต่อการทำงานอย่างไร ?

ตอบ ก็คงขึ้นกับนโยบายของสมาคมฯ ใจผมไม่อยากให้มันอยู่แค่ 3 จังหวัด อยากมีที่ภาคเหนือ ภาคอีสาน... ผมว่าโดยธรรมชาติ คนภาคอื่นก็อยากรู้เรื่อง 3 จังหวัดให้ลึกซึ้ง เช่น อยากรู้ว่าเขาเรียนเรื่องศาสนาของเขาอย่างไร ภาคใต้เองก็อยากรู้เรื่องคนภาคอื่น เช่น ในกรุงเทพฯ หรือแม้แต่เชียงใหม่ ก็มีชุมชนมุสลิม

ถ้ายกระดับเป็นสถาบันข่าว แต่ทำเฉพาะเรื่อง 3 จังหวัด ผมว่าไม่สมเหตุผล แต่ถ้ายกระดับไปสู่ข่าวภูมิภาคอื่น ความเป็นไปได้มันมี

ถาม ถ้าเป็นสถาบันข่าว ก็น่าจะต้องคิดถึงการทำหน้าที่ด้านข่าวเชิงลึก ไม่ใช่แค่ตัวเหตุการณ์ เพื่อให้ผลกระทบของข่าวมีพลังมากขึ้น ?

ตอบ เราเป็นสื่อทางเลือกนะ มาเติมเต็มมาขยายพื้นที่ข่าว ถ้าเราไม่ทำ ข่าวสารมันก็เป็นแบบเดิม อย่ามาคาดหวังมากนักสิ อีกอย่างก็ต้องคิดเรื่องภูมิคุ้มกันในพื้นที่ด้วย ถ้าทำเรื่องเจาะลึกๆ ก็ต้องมีการหนุนช่วยเรื่องทฤษฎี ความรู้ ทีมงาน

ผมก็อยากตั้งคำถามกับสื่อส่วนกลางเหมือนกัน วิจารณ์กันว่าศูนย์ข่าวอิศรามีพลังไม่พอบ้าง มีศูนย์ข่าวอิศราแล้วสถานการณ์น่าจะดีขึ้น...อ้าว ผมเป็นสื่อทางเลือก เช่นเดียวกับประชาธรรม ประชาไท ในทางหลักการมันกลับหัวกลับหางนะ สื่อหลักต่างหากที่ต้องสร้างพลังความเข้าใจให้สังคม ศูนย์ข่าวมาเสริมเขาต่างหาก

ถาม อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของอาจารย์วลักษณ์กมล จ่างกระมล ของมอ.เอง ก็วิเคราะห์และคาดหวังว่า บทบาทของศูนย์ข่าวอิศราเป็นปรากฏการณ์ใหม่ ที่น่าจะนำไปสู่ทิศทางข่าวที่ส่งเสริมสันติภาพ โดยควรแก้ไขจุดอ่อนบางด้าน เช่น การเข้าถึงผู้รับสารให้กว้างขวางขึ้น

ตอบ ผมเห็นด้วยในแง่สื่อสันติภาพต้องมีช่องทางขยายให้มากขึ้น แต่ถ้าทำด้วยภาษาที่ชาวบ้านไม่เข้าใจ ก็ไม่มีประโยชน์ สื่อสันติภาพเพื่อคนข้างล่างอย่าง"มาเลเซียกินี่" เขาก็ทำด้วยภาษามลายู แต่ของเรา ภาษามลายูถูกมองว่าเป็นภาษาของผู้ก่อการร้าย จะอธิบายปัญหา 3 จังหวัดด้วยภาษาไทย มันก็ต้องค่อยๆ ในระดับชาวบ้าน การสื่อสารมันต้องเป็นแบบของเขา ยกตัวอย่าง การสอนศาสนา ทำไมเขาไปกันเยอะ เพราะเขาสื่อสารกันรู้เรื่อง

ตอนนี้ ข่าวของเราเริ่มโปรยด้วยภาษาอังกฤษ ก็มีคนเข้ามาอ่านเพิ่มขึ้น วันไหนขึ้นด้วยภาษามลายู มีอินโด มาเลย์ บรูไน เข้ามาดู ผมคิดว่าถ้าจะทำสื่อสันติภาพของภาคใต้จริงๆ ต้องเป็นภาษามลายู ซึ่งถ้าจะทำ ก็ต้องเป็นสถาบัน มีการ form team ผู้รู้ภาษามลายู และมันต้องการการจัดการอีกระดับหนึ่ง ต้องตรวจสอบความถูกต้อง ผู้รู้ภาษามลายูกับการเขียนเป็นภาษาข่าว ก็เป็นคนละเรื่อง มันไม่ใช่การแปล

ถาม ฟังดูหลายเรื่องต้องขึ้นกับนโยบาย ตกลงศูนย์ข่าวอิศราเป็นอิสระจริงหรือไม่ ?

ตอบ ในแง่กองบรรณาธิการ เป็นอิสระจริง เราคิดประเด็นข่าวเองมีมุมมองของเราเอง ตัวอย่างที่สื่อส่วนกลางเสนอข่าวพบปืนปลอมทำด้วยไม้ 16 กระบอกที่รือเสาะ เราก็เปิดประเด็นว่ามันน่าจะใช้เพื่อการฝึก แล้วฝึกยังไง ที่ไหน...สื่อส่วนกลางไม่ได้มองมุมเหล่านี้ เราเป็นคนเปิด

ถาม ณ เวลานี้ อยากแก้ไขปัญหาของศูนย์ข่าวอิศราตรงไหนมากที่สุด ?

ตอบ ตอนนี้ เราเครียดเรื่อง data ข้อมูลเรามีน้อย สำนักข่าวต่างประเทศมาก็บ่นเราเรื่องนี้ แต่เราเป็นนักข่าว เคยแต่เขียนข่าวส่ง ก็จบกัน ไม่ได้คิดเรื่องการสร้างฐานข้อมูล นักข่าวภูธรมัก

เป็นอย่างนี้ ทำให้ระบบการวิเคราะห์ของเราอ่อน อย่างระเบิดนี่ มันเกิดตั้งแต่มกรา 47 ถ้าเอา data มาดู จะเห็นนัยยะเลยนะ แต่ข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ส่วนกลาง ซึ่งก็ไม่ up date

ถ้าเป็นสถาบันข่าว ต้องคิดเรื่องนี้ให้เป็นเรื่องใหญ่ ต้องมีคนทำเรื่องบริหารจัดการอย่างมากเลย ผมเป็นนักข่าวผมเต็มร้อย แต่ต้องการความช่วยเหลือด้านบริหารจัดการ

****

6) ***นายธีรเดช เอี่ยมสำราญ*** บรรณาธิการข่าว หนังสือพิมพ์"ประชาชาติธุรกิจ"

ถาม คิดประเด็นข่าวยังไง ถามเลยว่า Change Agent หรือตัวตัดสินใจใน"ประชาชาติธุรกิจ" ว่าจะลงทุนกับข่าวชิ้นนี้หรือไม่ คือใคร และอะไรคือเงื่อนไขสำคัญที่สุดในการตัดสินใจ ?

ตอบ คือในวัฒนธรรมองค์กรประชาชาติธุรกิจ ส่วนใหญ่แล้วนักข่าวที่มีความเชี่ยวชาญก็จะเป็นคนจุดประเด็นข่าวขึ้นมาเสนอที่ประชุมทุกครั้งไป เช่น เรื่องกะปง เรื่องเกาะสมุย รัตนา (นักข่าวอาวุโส) ก็เป็นคนผลักดันมาตลอด เป็นคนที่เข้าไปเจอข้อมูลแล้วก็ขยายผลตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งบรรณาธิการเขาก็สนับสนุนทางด้านเวลา และให้นักข่าวพื้นที่คอยสนับสนุน

ถาม ที่ประชุมนี้คือใคร มีวิธีตัดสินว่าจะเอาหรือไม่เอาประเด็นนี้อย่างไร ?

ตอบ ก็หัวหน้าข่าวทุกโต๊ะ เรามีประชุมข่าวช่วงเวลาบ่ายสองโมงของเกือบทุกวัน ใครมีประเด็นมีโพยอะไรก็เสนอตูมเลย นี่ประเด็นนี้เป็นอย่างนี้ๆๆๆ เราจะเสนออย่างนี้.. เราก็จะระดมความคิดให้ชัดเจนว่า เวลาเล่นข่าวนี้ step จะเป็นยังไง หนึ่ง สอง สาม สี่เป็นยังไง

คือผมคิดว่าข่าวสืบสวนในช่วงหลังนี้ มันไม่เหมือนช่วงแรกๆ คือช่วงแรกๆนี่ ได้มาวันนี้แล้วก็เล่นกันวันนี้ พรุ่งนี้ค่อยหาทางเจาะต่อ แต่เดี๋ยวนี้ทุกอย่างเปลี่ยนไป เดี๋ยวนี้เราต้องมีข้อมูล เห็นภาพเกือบ 80-90% แล้วค่อยเล่น อาจจะสลับข้อมูลก่อนหลัง แล้วก็จะเสนอไปต่อเนื่อง เรามีเทคนิควิธี หรือว่ามีการวางแผนที่เป็นระบบมากขึ้นกว่าก่อน

ถาม นี่เป็นพัฒนาการโดยภาพรวม หรือเป็นเฉพาะประชาชาติธุรกิจเท่านั้น ?

ตอบ ที่อื่นๆ เท่าที่ผมคุยกับเพื่อนๆ ก็มีพัฒนาการที่ดีขึ้นครับ เมื่อก่อน...ผมเคยอ่านการทำข่าวสืบสวนของมติชน คุณบุญเลิศ ช้างใหญ่ เรื่องเครื่องราชฯ ผมรู้เลยว่าได้มาวันต่อวันนะครับ คือได้ข่าวมาตอนค่ำก็เขียนมันเดี๋ยวนั้นเลย ตูมเลย เดี๋ยวคอยเจาะต่อวันพรุ่งนี้

ถาม พัฒนาการนี้เกิดขึ้นจากอะไร ? จากการเรียนรู้ของตัวนักข่าวเองหรือว่าเกิดจากการฝึกอบรมของสมาคมนักข่าวฯ

ตอบ ผมว่าส่วนหนึ่งมันได้มาจากตัวประสบการณ์ที่เราสั่งสมมาเรื่อยๆ พอเราทำข่าวสืบสวนมาระดับหนึ่ง เราก็เริ่มรู้ถึงจุดอ่อน แล้วก็เริ่มทำอะไรที่เป็นระบบมากขึ้น มีองค์ประกอบของข่าวครบมากขึ้น มีการเช็คทุกฝ่าย เช็คทั้งคนที่เป็นเหยื่อ และผู้ถูกกล่าวหา เมื่อก่อนนี้บางทีเรา

แทบจะไม่ได้ฟังผู้ถูกล่าวหาเลย แบบว่าตูมไปเลย ตอนหลังนี้เรารัดกุมมากขึ้น แต่ว่าทั้งนี้ทั้งนั้นตัวที่เป็นเงื่อนไขบีบเรามากขึ้นคือเรื่องคดีความ อุปสรรคสำคัญในการทำข่าวสืบสวนสอบสวนเกือบทุกเรื่องก็คือเรื่องของการถูกฝ่ายที่ถูกกล่าวหา เล่นงานโดยการฟ้องร้องทางกฎหมาย

เดี๋ยวนี้ การถูกฟ้องร้องเลยเป็นเรื่องที่ติดอยู่ในหัวนักข่าวเลย รู้เลยว่ามันมีความเสี่ยงสูง แล้วเวลาเราเสนอประเด็นให้ที่ประชุมนี่ ต้อง Defend ได้ บรรณาธิการจะถามเลยว่าเช็คเขาหรือยังมีหลักฐานแค่ไหน เขียนให้ดีนะอย่าให้ถูกฟ้อง... เราจะถูกแรงกดดันตรงนี้ตลอด เป็นด่านแรกที่จะต้องฝ่าไปให้ได้ ต้องมีข้อมูลเพียงพอที่จะสู้ได้ ฉะนั้น พอมันเจอประสบการณ์เหล่านี้บ่อยครั้งนักข่าวจะสั่งสมประสบการณ์มากขึ้น ก็จะทำอะไรที่มีหลักฐานมายืนยัน มีภาพมายืนยัน นี่มันก็เป็นเทคนิคที่นักข่าวพัฒนาตัวเองมาโดยตลอด

ถาม ขอกลับมาสู่คำถามแรกอีกว่า ถ้าข่าวนั้นมีต้นทุนข่าว ต้องใช้เงินเพิ่มขึ้น ต้องลงพื้นที่ ต้องมีทีมช่วย...อย่างนี้ การตัดสินใจขั้นสุดท้ายอยู่ตรงไหน ?

ตอบ ปัญหาอย่างนี้มันเกิดขึ้นในกองบก.ที่มีทุนรอนจำกัด แต่กับมติชน-ประชาชาติไม่ค่อยมีปัญหา เพราะว่าค่าใช้จ่ายมันอยู่ใน Infrastructure ของกองบก.หมดแล้ว รถยนต์ตระเวนข่าวของกองบก. มีอยู่แล้ว ค่าเครื่องบินก็มี barter แลกเปลี่ยนอยู่แล้ว นักข่าวพื้นที่ก็มีอยู่แล้ว ฉะนั้นต้นทุนเหล่านี้เรามองไม่เห็นเป็นเงิน เป็นหมื่นเป็นแสนอะไรหรอกครับ จะมีปัญหาก็อย่างเช่นมี Case ต้องไปเช็คข่าวต่างประเทศ อันนี้ต้องคิดกันหนัก เช่นว่ามีบริษัทของทักษิณเปิดที่สิงคโปร์ชื่อ Ample Rich อย่างนี้ต้องลงทุนจ้างนักข่าวไปสืบดูไหม เป็นปัญหาที่เราเคยตั้งคำถามกันแล้วครั้งนั้นก็ไม่ได้ทำ เพียงแต่ว่าพอดีมีนักข่าวผ่านไปทางสิงคโปร์ก็เลยให้นักข่าวแวะไปดูเท่านั้นเอง

คือถ้าเป็นทุนรอนในประเทศเอง มันแฝงตัวอยู่ในการดำเนินงานของบริษัทอยู่แล้ว จึงมองไม่เห็น แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ต้องลงทุนไปต่างประเทศ อย่างนี้ คิดหนักเลย แล้วก็เชื่อว่าส่วนใหญ่แล้ว บก. จะบอกว่า no, ไม่ต้องทำ มันลงทุนสูง

เสริมอีกนิดหนึ่งคือ ในหลายเหตุการณ์ที่นักข่าวออกไปภูมิภาค ก็จะมีปัญหาเรื่องต้องควักกระเป๋าตัวเอง เพราะบริษัทไม่มีค่าเดินทางไม่มีเบี้ยเลี้ยง ออกแต่ค่าที่พัก ก็เป็นแรงกดดันสำหรับคนที่ต้องออกไปเจาะข่าวภูมิภาคอยู่เหมือนกัน

ถาม แต่ประชาชาติ ก็นำเสนอข่าวสืบสวนมากกว่าฉบับอื่นๆ ได้รางวัลก็เยอะ นี่หมายถึงประชาชาติคิดว่าคนอ่านต้องการใช่ไหม ? ทำไมงานวิจัยของ"สายศิริ" กลับฟันธงว่าผู้บริโภคข่าวไม่มีนิสัยที่จะบริโภคข่าวแบบนี้ ตกลงอะไรจริงไม่จริง ?

ตอบ ผมว่ามันก็จริงนะครับ บก. คนหนึ่งบอกผมว่าไอ้ข่าวพวกนี้มันไม่ได้เพิ่มยอดขายให้เราหรอก คนอ่านเรา ไม่ได้ need ตรงนี้มากเลยนะ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่บั่นทอนการทำงานของคนทำข่าวพอควร

ถาม คำว่าขายได้หรือขายไม่ได้ของเขา ประเมินจากอะไร มี feedback เข้ามา หรือทำการสำรวจตลาด หรือประเมินจากความรู้สึกของเขาเอง ?

ตอบ เขาก็บอกว่าแหล่งข่าวต้องการอ่านข่าวเชิงธุรกิจ กลยุทธ์การตลาด อาจจะแบบว่าไปฟังเสียงในหมู่เพื่อนฝูงเขา ประเมินเอาจากกระแสทางสังคมบริโภค

ถาม จริงๆ ถ้ามองข่าวสืบสวนในความหมายที่กว้าง ก็ไม่ใช่มีแต่ประชาชาติและมติชนที่ทำข่าวเจาะพวกนี้ ไทยรัฐก็ทำนะ แต่ออกไปในแนวเรื่องอาชญากรรม เน้น Human Interest เช่น ข่าวยันตระ โรงพยาบาลวชิรปราการขายไตคนไข้ อะไรอย่างนี้

คำถามก็คือว่า ถ้าจะทำให้เกิดการทำข่าวสืบสวนในหนังสือพิมพ์มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ วิธีการสร้างกลไกสนับสนุน grant support ข้อมูล support เยอะแยะไปหมด โดยให้เขาเสนอข่าวเจาะตามสไตล์ของหนังสือพิมพ์เขา ตาม brand loyalty ของเขา ...คิดว่าเป็นไปได้ไหม ?

ตอบ ผมเห็นด้วยนะ คือไอเดียนี้ผมมีมานานแล้ว และก็มีประสบการณ์ครั้งหนึ่งคือ สถาบันพัฒนาสื่อฯ เมื่อปีที่แล้วก็บอกว่ามีเงินอยู่ก้อนหนึ่ง เขาจะคัดเลือกสิบทุน ให้นักข่าวทำข่าวเชิงวิจัย ก็คือข่าวสืบสวนหรือข่าวเชิงลึก นักข่าวก็เสนอเหมือนเสนอหัวข้อวิทยานิพนธ์ปริญญาโทอย่างนั้นแหละ แล้วก็ต้องมีการ defend ด้วย ผมทำเรื่องหวย เงินกำไรจากหวย รัฐบาลเอาไปใช้ทำอะไร เพื่อประโยชน์ทางการเมืองหรือเปล่า

ผมว่าอย่างนี้ดี คือหนึ่งมีทุนให้ มีแรงจูงใจ ทำแล้วก็มีการมารวมเล่มเผยแพร่อีก เรารู้สึกว่ามันท้าทายดี คือถ้าเผื่อว่าเราทำข่าว routine วันต่อวัน เราก็ไม่มีแรงจูงใจขนาดนั้น ทำไปเรื่อยๆ

ถาม แรงจูงใจอย่างนี้ ใช้ได้กับไทยรัฐ เดลินิวส์ หรืออื่นๆได้ไหม ?

ตอบ ตอนนั้นใน 10 ทุนนี้ ก็แย่งกันหมดเลยฮะ ไทยรัฐก็มี มติชน ประชาชาติ กรุงเทพธุรกิจ บางกอกโพสต์ ... ผมว่าน่าสนใจ ผมอยู่ในสมาคมนักข่าวฯ เราเคยเอาโมเดลของศูนย์ข่าวเจาะฟิลิปปินส์มาดู เราก็สนใจใฝ่ฝันกัน มีไอเดียอยากทำมากเลย สุดท้ายนี่ มันมีปัญหาอยู่ที่ว่าการจัดโครงสร้างแล้วใครจะเป็นแกนนำตรงนี้ หายาก คือตัวบุคคลที่จะเป็นผู้นำนะ เป็นขุนพลขององค์กรนี้ต้องเก่งด้วย มีทักษะงานข่าวสืบสวนด้วย แล้วก็ต้องบริหารคนได้ด้วย ยากสิครับ

เราก็มอง คุณประสงค์ คุณประสงค์เก่งเรื่องเจาะข่าว แต่ให้มาบริหารองค์กรอย่างนี้ทำไม่ได้ คุณกวี จงกิจถาวร จากเดอะเนชั่น ก็ไม่ได้ พี่กวีไม่มีบุคลิกการทำข่าวเชิงลึก ...ก็ไม่มีนะ หาใครที่เหมือนผู้หญิงคนนั้น Sheila ไม่ได้เลย

ถาม กลับมาประเด็นที่ว่า สมมุติมีการให้ทุนทำข่าวเจาะที่น่าสนใจ โดยเป็นความร่วมมือข้ามฉบับกันทำข่าวเดียวกัน มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ ผมไม่แน่ใจฮะ มันมีโมเดลที่คล้ายกับว่า ทำตรงนั้นมาแล้ว เช่น ข่าว CTX ถึงแม้ว่ากรุงเทพธุรกิจจะเปิดประเด็นก่อนเพื่อน แต่วันถัดมาก็มีฉบับอื่นตามกันเป็นพรวน แล้วก็

กระบวนการหาข่าวตอนนั้นก็ช่วยกันเยอะ คือ มันเหมือนจะเป็นการแข่งกัน แต่ก็เป็นการแข่งกันเพื่อทำให้ข่าวคืบหน้าไปวันต่อวันเลย คือพยายามแข่งกันว่าใครลึกกว่ากัน

ถาม ประชาชาติเคยใช้วิธีคิดประเด็นแบบไม่มี hint ไม่มี Tip อะไรเลย แต่อยู่ดีๆมาคิดว่าไอ้งบประมาณรัฐบาลนี่ สมมุติว่าสองหมื่นล้านแก้ปัญหาสามจังหวัดภาคใต้ มันใช้ยังไง สมมุติอย่างนี้นะ แล้วก็ค่อยเริ่มต้นหาว่ามันมีเบาะแสไหม ...เคยมีวิธีการทำงานอย่างนี้ไหม ?

ตอบ ผมคิดว่าอันนี้มันเป็นกรณีปกติด้วยซ้ำไป คือหมายถึง เช่น เวลาเราพูดกันถึงเรื่องสุวรรณภูมิ เราก็บอกว่าโอ้โฮ เงินมันแสนล้านนะ เราควรจะลองขุดคุ้ยอะไรกับมันดี แล้วก็วางแผนกันแล้ว ให้นักข่าวไป survey สักรอบหนึ่งดีไหม นักข่าวอสังหาฯไปดูเรื่องที่ดิน นักข่าว Infraฯ ไปดูเรื่องโครงสร้างทั้งหมดว่ามันมีกี่ผู้รับเหมา นักข่าวอีกส่วนหนึ่งไปดูเรื่องสายการบิน อะไรอย่างนี้ ผมว่ามันเป็น sense ของกองบก. อยู่แล้ว โดยเฉพาะกับเรื่องที่มีความสำคัญ

ถาม ในการทำงานข่าวเจาะของประชาชาติ สมมุติว่ามีบางเรื่องที่ยากๆฝืดๆ แหล่งข้อมูลก็ตัน จำเป็นไหมที่จะต้องเอามติชน ข่าวสด เอาฉบับอื่นๆมา ช่วยกระพือโหมกันไหม ?

ตอบ ส่วนใหญ่แล้ว ไม่ค่อยมีลักษณะอย่างนี้หรอก ยกเว้นว่ามีแหล่งข่าวมา ก็ชวนมาเจอกัน 3-4 ฉบับ แล้วนั่งคุยด้วยกัน อย่างนี้มีบ้าง หรือว่าข่าวที่มันใหญ่จริงๆ ก็อาจจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล เช่น กรณีซุกหุ้น ระหว่างประชาชาติกับมติชน หรือกรณีแก๊ซปิคนิค เราก็ช่วยกันดูว่ามีอะไรบ้าง

ถ้าเจอเรื่องใหญ่ๆ มีความเสี่ยงสูง เราก็อยากจะให้เพื่อนฉบับอื่นเล่นร่วมกัน ขยายประเด็นให้มันใหญ่ ถ้าเราเล่นดุ่ยๆไปคนเดียว มันไม่ค่อยมีมรรคผลหรอก

ถาม ตอนเล่นร่วมกันนี่ทำอย่างไร เป็นสายสัมพันธ์ส่วนตัวหรือ ?

ตอบ เป็นสายสัมพันธ์ส่วนตัวแล้วก็แลกเปลี่ยนข้อมูล เฮ้ยได้ข้อมูลนี้หรือยัง เฮ้ยเรื่องนี้ใหญ่นะ ช่วยกันขยายผลหน่อย ... แต่ในทางลับก็คุยกันบ้าง เพราะว่าถ้าเกิดเราเล่นไปคนเดียว หนึ่งเสี่ยง สองคือ เป็นเป้าเลยว่าไอ้ฉบับนี้เล่น

ถาม มีการคุยล็อบบี้กับองค์กรทางสังคมด้วยไหม ? ให้เคลื่อนหน่อยเรื่องนี้มันจะได้ติดลม

ตอบ ใช่ๆ ผมว่ามันจำเป็น ที่จริงแล้วคนเหล่านี้ก็เป็นแหล่งข่าวอยู่แล้ว คือเราต้องการที่จะให้ประเด็นข่าวเคลื่อนไปสู่การแก้ปัญหาใช่ไหมฮะ เช่น นักข่าวเจอประเด็นอันนี้ เราก็จะไปถามพี่คิดยังไง เรื่องนี้มันกระทบผู้บริโภคนะ พี่ไม่ออกมาเคลื่อนไหวเหรอ ข่าวก็ดำเนินต่อไป เครือข่ายสังคมก็เคลื่อนไป แต่ข่าวนี่องค์ประกอบมันต้องดูเนื้อข่าวเป็นหลักนะ

ถาม แล้วถ้ามีบางเรื่องสื่อทีวีเล่นได้เร็วกว่าเรา ทำอย่างไร ? เราจะหยุดไหม ?

ตอบ ไม่... ไม่น่ากลัวนะข่าวทีวี ดีเสียอีกที่สร้างการรับรู้ให้คนทั่วไป ทำให้เกิดกระแส

ถาม คนดูเรื่องนี้จากข่าวทีวี จะเป็นคนกลุ่มเดียวกับที่อยากอ่านข่าวเจาะจากหน้าหนังสือพิมพ์ไหม ?

ตอบ เท่าที่เจอ เป็นแบบว่าพอดูทีวีแล้วเขาก็รู้สึกว่ารายละเอียดมันไม่พอ เขาก็อยากจะอ่านต่อในหนังสือพิมพ์

ถาม แล้วที่วิทยานิพนธ์ของ"สายศิริ" สรุปว่า ข่าวสืบสวนจะขาดเสน่ห์ลงในยุคที่สื่อเทคโนโลยี เช่น ทีวี วิทยุ ให้ข่าวสารรวดเร็วฉับไว สั้นๆ คนก็ต้องการรู้แค่นั้น

ตอบ ผมคิดว่าคนส่วนใหญ่ดูทีวีฟังวิทยุ เพราะชอบข่าวความเห็น ว่ากันไปว่ากันมาอะไรอย่างนี้ ส่วนประชาชาตินี่ เคยมีคนวิจารณ์ว่าต้องวางบนโต๊ะแล้วก็อ่านเป็นเรื่องเป็นราวเลย ดังนั้น ชาวบ้านเขาก็ไม่อ่านข่าวประเภทนี้กันหรอก ดอกเบี้ยขึ้น หุ้นตก เงินเฟ้อ ลู่ทางการลงทุน GSP FTA อะไรแบบนี้ คนอ่านก็เลือกสื่อที่เหมาะกับเขาไงฮะ

ถาม ก็ถ้ามองว่าข่าวเจาะมันมีหลายระดับ มีหลายมุมหลายรสชาติ แล้วเราก็ทำให้เหมาะกับลูกค้าเรา ไทยรัฐ เดลินิวส์ ก็ทำได้ ?

ตอบ ใช่ ประชาชาติก็คงไม่เล่นข่าวตามไล่ล่าพระมีชู้ ใช่ไหม sense ของนักข่าวประชาชาติก็คือรู้เลยว่า เรื่องปล่อยกู้ให้ที่ดินที่ออกโฉนดโดยมิชอบผ่านธนาคาร นี่เป็นข่าวได้

ถาม แล้วข่าวสืบสวนที่ดีในความคิดของนักข่าวเอง เป็นอย่างไร ?

ตอบ คือถ้าพูดแบบเชิงอุดมคติหรือว่าตามหลักการ เราก็บอกว่าเราไม่ได้หวังผลอะไรหรอก ก็เล่นจนสุดข่าวของมัน ตามธรรมชาติเราก็ต้องเล่นจนจบ ตราบใดที่ข้อมูลยังพาไปได้ ส่วนว่ามันจะไปจบที่ ป.ป.ช.ถอดถอน จบที่เอาคนผิดเข้าติดคุก เอ้า ก็ดี เป็นผลกระทบที่ดีมาก

ถาม ในฐานะหัวหน้าข่าว พบบ้างไหมว่า น้องที่จบมาจากสาย Journalist กับไม่ใช่สาย Journalist มีความเข้าใจหรือมีศักยภาพในงานข่าวเจาะ ต่างกันไหม ?

ตอบ ไม่ค่อยต่าง คือผมดูจากตัวเล่นในสนามตอนนี้นะ มันหลากหลายมาก บางคนมาจากสังคมศาสตร์ บางคนมาจากภาคประวัติศาสตร์ มหาลัยนเรศวร หรือว่าผมเองก็จบทางด้านกฎหมาย เพียงแต่ว่าสิ่งสำคัญมันขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมในการทำงาน เช่น บก.เอาด้วย มีระบบประชุมโต๊ะข่าวเป็นตัวช่วย เป็นต้น

ถาม สมมุติว่า เสนอบก.ด้วยวิธีอะไรก็แล้วแต่ ในการสร้างกองบรรณาธิการร่วมที่จะเจาะข่าวเรื่องขบวนการก่อการร้ายในภาคใต้ ...เริ่มที่ประเด็นรัฐบอกว่ามีสามพันคน ตัวเลขนี้มีวิธีได้มายังไง ถ้ามีจริง สามพันคนนั่นมีการนัดหมายปฏิบัติการกันยังไง เชื่อมโยงกับต่างประเทศหรือเปล่า พัฒนาการระเบิดจากนาฬิกามาเป็นมือถือได้ยังไง อะไรอย่างนี้ ... ทำได้ไหม ?

ตอบ ไม่น่าจะได้ คือผมดูจากตอนที่เริ่มก่อตั้งศูนย์อิศรา เราก็ประชุมกองบรรณาธิการร่วมกัน ตอนนั้นก็มีคนแย้งเยอะมากเลย บก.ก็ต้องมีอิสระในการทำงานสิวะ มายุ่งอะไร.. กว่าจะเป็นศูนย์ข่าวอิศรา แค่นี้ก็ฟาดฟันมาเยอะนะ

ถาม บังเอิญยกตัวอย่างของสามจังหวัด เลยทำให้นึกถึงศูนย์ข่าวอิศรา สมมุติใหม่ว่าเป็นเรื่องแกะรอยความร่ำรวยของทักษิณ สมมุติว่าเราต้องการขุดให้ถึงที่สุดของโคตรเหง้าชินวัตรเลย

ทำให้เป็น agenda ร่วมเลยนะ มีเงินใส่เข้ามา มีการบริหารจัดการเข้ามา ขอมือเขียนจากแต่ละฉบับ เอามารวมกันจากสัก 5-6 ฉบับ เจาะเรื่องนี้ร่วมกัน

ตอบ ผมว่ายากนะ คือการให้น้ำหนักแต่ละฉบับแต่ละกองบก.นี่มันไม่เหมือนกัน อย่างเช่น มติชนกับประชาชาติ อาจบอกว่าเป็นเรื่องใหญ่ แต่ไทยรัฐบอกไม่ใช่ มันไม่เท่ากัน

ผมว่าในลักษณะของการเป็นกองบก.ร่วมนี่ ยาก แต่ถ้าเป็นในแบบบุคคลต่อบุคคล อย่างเช่น ผมอยู่ประชาชาติ ประสงค์อยู่มติชน ประดิษฐ์อยู่บางกอกโพสต์ หรืออีกหลายๆคนในแต่ละฉบับ มีข่าวที่สนใจเหมือนกัน เช่น ครั้งหนึ่งเราคิดว่า กกต. นี่มีความชั่วร้ายแฝงอยู่เยอะมาก เราก็เฮ้ยมาเจาะร่วมกัน แล้วมีแหล่งข่าวสุดยอดคนหนึ่งระดับ deep throat ให้ข้อมูลเรา เราก็มานั่งสุมหัวคุยกันอยู่สี่ห้านัด เอาข้อมูลมาดูกัน แล้วก็เล่นข่าวพร้อมกัน แต่ทำได้ไม่นานก็ยุติไป อันนั้นน่ะเป็นกรณีที่ผมเห็นว่าใกล้เคียงที่สุด

คือประเด็นมันไม่คืบ สองคือความพร้อมเพรียงนี่มันเกิดไม่ได้ พอถึงจุดหนึ่งแล้ว...บางคนบอกควรเจาะต่อ แต่หัวหน้าข่าวบอกว่าไม่เห็นคืบเลย อะไรอย่างนี้ พอเจาะต่อมันเป็นเรื่องรายละเอียด ตอนนี้ทิศทางข่าวจะมองไม่เหมือนกันแล้ว แต่ตอนเปิดข่าวเหมือนกันเปรี้ยงเลยมีการแปลงใบเหลืองเป็นใบแดง ใบแดงเป็นใบเหลือง มีเงินสะพัด ตอนเปิดเปรี้ยงนี่ทุกคนฮือฮา แต่พอดำเนินลึกไปเรื่อยๆ มันเริ่มไปคนละทางแล้วฮะ

ถาม ที่ถามคำถามนี้เพราะว่า ถ้าดูจากโมเดลของศูนย์ข่าวอิศรา ความน่าสนใจอยู่ตรงการทำงานร่วมกันในลักษณะที่มันไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เป็น mission เป็นข้อตกลงในระดับองค์กรซึ่งจะไปตกลงผ่านสมาคมนักข่าวฯ หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่ว่าตัวศูนย์ข่าวอิศรามีกองบรรณาธิการร่วมที่มีการบริหารด้วยวิธีการ turn key กัน กับอีกส่วนหนึ่งที่น่าสนใจคือมีการทำงานเป็นเครือข่ายทั้งหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน สถาบันการศึกษา ...โมเดลนี้ยกระดับขึ้นเป็นระดับชาติได้ไหม ?

ตอบ จริงๆที่คุยกันนี่มันก็เป็นความใฝ่ฝันของพวกเราอยู่นะฮะ เพียงแต่ว่า ปัญหาที่ผมทราบแล้วก็เคยคุยกันหลายรอบนี่ มันไปติดตรงโครงสร้างมันไม่ลงตัว

ยกตัวอย่าง ตอนนี้เรามีสถาบันพัฒนาสื่อตัวหนึ่ง ในขณะที่สมาคมนักข่าวฯเองก็อยากจะทำสถาบันข่าวขึ้นมาอีกตัวหนึ่ง มันเลยเป็นสองชิ้นที่น่าจะรวมกันแล้วทำเป็นหนึ่งเดียว มีเป้าหมายเดียว แต่ขณะนี้มันยังรวมกันไม่ได้ เพราะว่าสถาบันพัฒนาสื่อขึ้นต่อสภาการหนังสือพิมพ์ ส่วนไอ้สถาบันข่าวที่กำลังจะเกิดขึ้นนี่มันอยู่ภายใต้สมาคมนักข่าวฯ มันก็เลยเป็นสองแท่งที่ยังไม่ผสานกันเป็นหนึ่งเดียว แล้วเผอิญว่ายังมีปัญหาที่ยังไม่ตกผลึกร่วมกัน คือในส่วนของสภาการฯก็มีทีมหนึ่ง อีกทีมหนึ่งก็เป็นสมาคมนักข่าวฯ อะไรอย่างนี้ สององค์กรก็ดูเหมือนว่ายังไม่ได้คุยกันให้เป็นเนื้อเดียวกันเป้าหมายเดียวกัน

ผมเคยเป็นเลขาฯสมาคม ผมก็รู้ว่าสมาคมนักข่าว พอมันผ่านมา 60-70 ปี มันถึงเวลาต้องทบทวน หรือมีการจัดโครงสร้างที่เหมาะสมกับยุคสมัยกันใหม่ เคยคิดกันอย่างนี้ แต่มันไม่มีเวลาทำ ที่สุดแล้วพวกเราก็กลับไปสู่งาน routine วันต่อวัน

ถ้าทำได้จะดีมากเลย ผมคิดว่ามันทำให้บ้านเมืองสะอาดขึ้นด้วย ทุกวันนี้มีแต่องค์กรที่พูดถึงการปราบคอรัปชั่น โปร่งใส... ผมว่ามันทำได้น้อยมาก เป็นแค่การรณรงค์ มันไม่มี impact เท่ากับทำเรื่องจริง ตรงนี้ถ้าทำได้นะ ต่อไปนี้คนชั่วก็เริ่มรู้ว่าสื่อมวลชนสามารถทำข่าวนี้ได้ทุกพื้นที่กว้างขวางมาก ถ้าคุณทำชั่วนิดเดียวคุณเสร็จแน่ อะไรอย่างนี้

****

7) ***<u>นายธนพล อิ๋วสกุล</u>*** บรรณาธิการวารสาร “ฟ้าเดียวกัน”

ถาม ประเมินว่า”ฟ้าเดียวกัน” เป็นวารสารที่มีการทำงานเชิงสืบสวน คือมองในแง่กระบวนการทำงานที่... หนึ่ง - มีการหาข้อมูลเชิงลึก สอง - มีเป้าหมายของประเด็นชัดเจน สาม-เกิดผลกระทบ อยากทราบว่ามีการคิดประเด็น หรือ subject / scope และ source อย่างไร ?

ตอบ ผมอาจจะคิดจากวิธีทางธุรกิจหรือเปล่าไม่แน่ใจนะ เราเป็นหนังสือราย 3 เดือน แล้วก็เป็นหนังสือที่ตลาดไม่กว้างมาก ก็ต้องทำให้แตกต่างจากสื่ออื่นๆ ต้องคิดว่าจุดขายของเราคืออะไร จุดขายของเราคือว่าเรามีพื้นที่เยอะ หนังสือของเราหนา 200-300 หน้า สองคือเรามีเวลาพอสมควร ระยะเวลา 3 เดือนอะไรอย่างนี้ สามคือเราอาจจะไม่ค่อยมีข้อจำกัดอื่นๆ ในการพูดการเขียน อย่างเช่นเรื่องตากใบ มันขึ้นอยู่กับว่าคุณกล้าที่จะเอามาเขียนหรือเปล่าเท่านั้นเอง ดังนั้น นี่คือการขายความต่างน่ะ แต่ถึงที่สุดแล้วเราก็มีธงของเราในการทำงาน ก็คือ เราอยากเห็นสังคมที่เปิดกว้างมากขึ้น มีประชาธิปไตยมากขึ้น สองคือสังคมที่ตรวจสอบได้ สามก็คือสังคมที่อาจจะพูดกว้างๆ ก็คือสังคมที่มันเป็นธรรมทั้งเรื่องของการจัดการทรัพยากร เป็นธรรมทั้งในเรื่องของสิทธิเสรีภาพ เป็นธรรมทั้งในอีกหลายๆเรื่อง อะไรประมาณนั้น พูดกว้างๆ นี่เป็นภาพรวมการทำงานหนังสือของเรา

ถาม ทั้งหมดนี้พูดจากจุดยืนของคนทำงานสื่อ หรือจุดยืนของการเมืองภาคประชาชน ?

ตอบ จากจุดยืนของกลุ่มพวกเราสองสามคนที่มาทำด้วยกันน่ะ ยังไม่กล้า commit ว่าเป็นสื่อ... เรื่องที่ทำมาจะบอกว่าสืบสวนก็ได้นะ แต่บางเรื่อง อย่างเรื่องการขายหุ้นชินฯ เราก็ไม่ได้ไปสืบสวนอะไรใหม่มากเลย เพียงแต่มองเห็นประเด็นในข่าวที่อ่านนั่นล่ะ ค้นในอินเตอร์เน็ตบ้าง ดังนั้นธงของเราก็คือทุกเรื่องมันสามารถเชื่อมโยงได้ ก็ลองหาข้อมูลดูสิว่ามันเกี่ยวข้องกันอะไรยังไง

วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลก็มีอยู่สองสามส่วน บางเรื่องจะมีงานวิชาการจำนวนหนึ่งที่อาจจะอยู่บนหิ้ง หน้าที่เราคือไปเอาข้อมูลเหล่านี้มา ไปหาคนเขียน ใครที่สนใจในประเด็นนี้ก็ไปเอาข้อมูลมา ก็พยายามแกะออกมาจากนักวิชาการบ้าง เพื่อไปสู่สาธารณะให้กว้างขึ้น

ถาม ในแง่การสื่อข่าวเชิงสืบสวน ก็ถือเป็นงาน document trail คือทำงานกับ document และการค้นหาเอกสารหลักฐาน

ตอบ ใช่ แต่บางเรื่องก็ไม่มีเอกสารหลักฐาน อย่างเช่นเรื่องภาคใต้เราก็ต้องทำข้อมูลใหม่หมด เพราะว่าข่าวที่ออกมา มีแต่ข้อมูลฝ่ายรัฐ บอกว่ามันติดยามันใช้ยาอะไรอย่างนั้น แต่พอลงไปลึกๆดู เอ๊ะ แค่ยาเองหรือ ดังนั้นก็เริ่มจากกระบวนการหาข้อมูลมาให้ชัด ว่าคนเหล่านี้คือใคร เพราะว่าทั้งสองฝ่ายต่างมีคนที่ตาย ก็เอ๊ะอะไรมันเป็นความคิดของเขา ภูมิหลังแต่ละคนเป็นยังไง เราไม่คิดว่าแค่ยาเสพติดอย่างเดียวทำให้คนออกมาตายได้ จากไม่รู้อะไรเลยนะ ก็จำได้ว่าเป็นข่าวที่ต้องหาข้อมูลระดับพื้นที่มาก บางทีก็ประสานลงไปกับคนที่ทำในพื้นที่อีกทีหนึ่ง ให้ไปตามญาติไปหาลูกของผู้ตาย อะไรอย่างนี้นะฮะ แล้วก็ต้องมานั่งอ่านเอกสารเกี่ยวกับภาคใต้กันแทบตาย

คือว่าพอเรามีจุดยืน มีความชัดเจนในหนังสือ มันก็จะได้ข้อมูล บทความ หรือเบาะแสเข้ามาเพิ่ม คือมีเครดิตมีคนเชื่อถือ ทาง กอส. ก็นำไปพูดในทำนองแนะนำว่าควรอ่านเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการทำความเข้าใจ บิ๊กจิ๋ว (ชวลิต ยงใจยุทธ) ก็เอาไปเขียนต่ออีกทีว่าไปเอาข้อมูลมาจากไหน

ถาม เรื่องคนตายที่ภาคใต้ของ"ฟ้าเดียวกัน"นี่ คือพอดี subject มันมีตัวละคร มีคนอยู่ในนั้น มันก็เลยเป็น human interest แต่อยากถามว่า คนทำเองมีความตั้งใจที่จะเสนอแง่มุมชีวิต เลือดและน้ำตาของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งสื่อกระแสหลักไม่นำเสนอ หรือเปล่า ?

ตอบ อ่อ มันก็เป็นหน้าที่อยู่แล้วเพราะเราเป็นสื่อ คือมันก็มาจากพื้นฐานเดิมที่ว่า ถ้ามีคนอื่นทำอยู่แล้ว เราคงไม่ทำหรอก เพราะคงทำได้ไม่ดีกว่าอะไรอย่างนี้ แต่อันหนึ่งคือว่าเรารู้สึกว่าทำไมมันไม่มีข้อมูลด้านนี้ออกมาเลย ทำไมถึงมีข้อมูลจากรัฐแต่ฝ่ายเดียว ก็ต้องหาอะไรมาพิสูจน์ว่ามันไม่จริง

ถาม นั่นสิ คิดว่าทำไมสื่ออื่นๆถึงไม่นำเสนอ ?

ตอบ ผมคิดว่า เอ่อ จะบอกว่าเป็นความขี้เกียจหรือเปล่าก็ไม่รู้นะ อีกด้านหนึ่งผมไม่เคยทำสื่อใหญ่มาก่อนเลยไม่รู้ว่าทำไมเขาไม่เสนออีกด้านหนึ่ง มันอาจจะเป็นอคติของสื่อจำนวนหนึ่งก็ได้นะ โดยไม่ได้ตั้งใจอะไรอย่างนี้

ถาม ลองคิดในเชิง logic ก็ได้ เป็นไปได้ไหมว่าถูกปิดปาก ถูกขอร้องจากผู้มีอำนาจทางการเมือง อะไรก็แล้วแต่ หรือว่ามันเป็นประเด็น sensitive ที่สื่อเองไม่รู้จะตีเป็นโจทย์ยังไง หรืออาจจะเป็นไปได้ว่าสื่อส่วนกลางอยู่ที่กรุงเทพฯทั้งสิ้นเลย ค่าใช้จ่ายในการทำงานชิ้นนี้ก็ต้องเยอะ เป็นไปได้ไหม ?

ตอบ ผมไม่ได้รวยไปกว่าเขานะ ผมคิดว่าอาจมาจากอคติส่วนหนึ่ง อย่างเช่นผมกลับไปอ่านหนังสือพิมพ์วันที่ 29 เมษา 2547 ทุกฉบับใช้คำว่าโจรใต้หมดเลย พอคุณประทับตราเขาว่าโจร เหตุผลที่มารองรับการกระทำอย่างอื่นๆ มันไม่มีเลยนะ ซึ่งถามว่าสื่อถูกบังคับหรือเปล่าให้เขียนคำว่าโจรใต้ ผมว่าไม่ใช่

ตอนนั้น ยังไม่มีศูนย์ข่าวอิศราด้วยไง ถ้ามีแล้วและเขาทำเรื่องอย่างนี้แล้ว เราก็คงไม่ทำ

ถาม คิดว่าข่าวของศูนย์ข่าวอิศรา เปิดมุมมองและข้อเท็จจริงอีกด้านหนึ่งได้เพียงพอหรือ ?

ตอบ ใช่ เรื่องข้อมูลนี่ยอมรับ แต่ผมว่าปัญหาของสังคมไทยคือเรื่องข้อมูลหรือเปล่า อันนี้ก็ต้องมาเถียงกันอีกที เรื่องจุดยืนของศูนย์ข่าวอิศราก็ไม่มีปัญหาอยู่แล้วล่ะ แต่บางทีผมยังสงสัยว่าเขามีมุมมองที่สามารถอธิบายให้สาธารณชนวงกว้างเข้าใจปัญหาภาคใต้หรือเปล่า

ผมคิดว่าเขา critical สังคมภาคใต้น้อยไป หรือว่าพยายามฉีกให้มันเป็นภาพขาว-ดำเกินไปน่ะ ผมไม่เคยเห็นศูนย์ข่าวอิศราทำเรื่องผู้ก่อการร้าย ซึ่งอาจจะไม่มีก็ได้ หรือเขาอาจจะไม่เชื่อก็ได้ โดยแนวการเสนอข่าวของศูนย์ข่าวอิศรา มันตั้งใจเกินไป ไม่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเกือบจะเป็นเอ็นจีโอเหมือนกลุ่ม"เพื่อนไร้พรมแดน"ที่ออกมาแก้ต่างเรื่องพม่าอะไรอย่างนี้ ความจริงสังคมมีปัญหาเรื่องอะไรก็จำเป็นต้องมีข้อมูลจำนวนนี้ แต่เราก็ควรให้ประชาชนตัดสินเองว่าจะเลือกแบบไหนอะไร

ถาม ยกตัวอย่างฉบับหน้าปกโค้กที่ทำเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ ต้องมีการเตรียมข้อมูลเตรียมเรื่องให้รอบคอบเป็นพิเศษไหม เช่น edit เป็นพิเศษอะไรอย่างนี้ ?

ตอบ ไม่ได้คิดจากกรอบตัวนั้น มันคิดกลับกันน่ะ มาประเมินกันก่อนว่าเรื่องนี้มันมีเขตรั้วอยู่ตรงไหน เราจะขยับมันออกไป ไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้

พูดจริงๆนะ อย่างสัมภาษณ์อาจารย์สุลักษณ์ เราก็รู้อยู่แล้วเขตสิ้นสุดของอาจารย์สุลักษณ์น่ะตอบได้แค่ไหน เราก็ไม่ถามให้ไปไกลกว่านี้ อีกอย่างคือ เราอาจจะไม่มีต้นทุนที่ต้องไปกังวลอะไรมาก ถ้าถูกปิดก็ปิดไปสิวะ ซึ่งผลดีของการที่เป็นสื่อขนาดเล็กคือไม่ต้องไปรับผิดชอบชีวิตลูกน้องมากมาย เพราะมีไม่กี่คนอะไรอย่างนี้ แต่ถ้าถามว่ามีความตั้งใจในการนำเสนองานนี้ไหมก็มีความตั้งใจอยู่แล้ว100 เปอร์เซ็นต์ แล้วถามว่าวิธี protect ตัวเองวิธีที่ง่ายที่สุดของผมก็คือการเอาสุลักษณ์มาพูดไง คือผมคิดว่าชีวิตนี้อาจารย์สุลักษณ์ไม่เข้าคุกแน่นอน ถ้าอาจารย์สุลักษณ์ไม่เข้าคุกผมก็ไม่เข้าคุกน่ะ (หัวเราะ)

ตอนนี้ ทางตำรวจส่งฟ้องผมอยู่แล้ว ฟ้องอาจารย์สุลักษณ์หมิ่นสถาบันฯ เป็นคดีอาญาไง ผมเป็นผู้ต้องหาแต่ยังไม่ขึ้นศาล แล้วตอนนี้เราก็ฟ้องกลับสำนักงานตำรวจ ที่มาออกคำสั่งยึดหนังสือ ทำให้เราเสียหาย คือที่ผ่านมาวัฒนธรรมตำรวจไทย มักจะมีประกาศยึดหนังสือเนื่องจากขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงาม แต่ไม่ค่อยมีใครไปฟ้องศาล ทำไมไม่ให้ศาลตัดสินล่ะ ว่าถึงที่สุดคือว่าหมิ่นจริงหรือเปล่า ถ้าไม่หมิ่นจะทำยังไง ยกเลิกคำสั่งหรือเปล่า หนังสือที่คุณยึดไปจะคืนเราหรือเปล่า คืนแบบไหน จ่ายเป็นเงินหรืออะไร คือก็ต้องฟ้องกลับน่ะ

ถาม ฟังดู งานของ"ฟ้าเดียวกัน" เป็นการทำงานกับหลักฐานเอกสารอย่างที่เรียกว่า document trail อันนี้เป็นมาตรฐานที่สำคัญมากๆของงานข่าวเจาะ เพราะว่าหนึ่ง - มันจะใช้เอกสารหลักฐานเหล่านี้ป้องกันตัวเองได้ เราไม่ได้พูดเอง ไม่ได้ขุดคุ้ย แต่มันมีข้อเท็จจริงวางอยู่ก็ไปหยิบมาบอกประชาชนเท่านั้นเอง ซึ่งตรงนี้สื่อมวลชนไทยทำงานกับมันน้อยมาก แล้วปัญหาที่ตามมาก็คือคุณจะป้องกันตัวเองไม่ได้ เพราะว่านี่เป็นยุคที่เขาใช้กฎหมายเล่นงานสื่อสูงมาก ถ้าสื่อไม่ได้ฝึกวัฒนธรรมการทำงานข่าวแบบ document trail วันข้างหน้าเนี่ยจะยิ่งป้องกันตัวเองไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นงานข่าวระดับไหนก็ตาม

ขอกลับมาที่ตัวอย่างงานของ"ฟ้าเดียวกัน" เรื่องขายหุ้นชินคอร์ป เวลาคิดประเด็นนี้ได้ จะนึกออกเลยใช่ไหมว่า document อยู่ที่ไหน ?

ตอบ มีสองส่วนครับ มันก็เป็นความสนใจของคนจำนวนหนึ่งอยู่แล้วนะเรื่องอย่างนี้ เอาง่ายๆ คือเรื่องความสนใจ นอกจากเรื่องอื่นๆแล้วก็คือการหาองค์ประกอบ จริงๆแล้วเวลาอ่านข่าว ข้อมูลอะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ต้องเก็บใน profile อยู่แล้ว เราก็เอามาปะติดปะต่อกันได้ เรื่องทักษิณนี่มีข้อมูลที่สั่งสมมาจำนวนหนึ่ง มันก็เป็นส่วนหนึ่งในการฟอร์มความคิดของเรา เวลาเห็นข้อมูลเราก็เกิดคำถามเองว่ามันสมเหตุสมผลหรือเปล่า ทักษิณคงไม่โง่จะขายหุ้นชินคอร์ปที่มันมีเรื่องไทยคมด้วยไปเฉยๆโดยไม่มีใครรับรู้ ฉะนั้นนี่คือธงของผม ก็คิดต่อว่าน่าจะมีการรับรู้กันในระดับนักธุรกิจที่เป็นพรรคพวก สองคือว่าผ่าน ธนาคารไทยพาณิชย์ที่มีสำนักงานทรัพย์สินฯ เป็นผู้ถือหุ้น ผมก็เอาจิ๊กซอว์ตัวนี้มาพิสูจน์หาสมมุติฐานความสอดคล้อง

ถาม สื่อกระแสหลักจำนวนหนึ่งอธิบายว่า กระบวนการทำงานแบบนี้มันต้องใช้เวลาเยอะ ทำไม่ได้ในรายวัน เนื่องจากแต่ละวันจะมีข่าวใหม่ๆเกิดขึ้นเยอะมาก ?

ตอบ ไม่หรอก พูดกันตรงๆคือว่า ข่าวบางข่าวที่ลงในหนังสือพิมพ์ มันไม่จำเป็นต้องมีเลย ลองดูข่าวต่างประเทศ อย่างบางกอกโพสต์หรือเนชั่น ผมคิดว่าเขาได้ข้อมูลเยอะเหมือนกัน แบบความขัดแย้ง คนนั้นทะเลาะคนนี้อะไรอย่างนี้ แต่เขาก็สรุปสั้นๆเอาแต่ประเด็นเนื้อหา ฉะนั้นเพียงแค่คุณเปลี่ยนวิธีนำเสนอ คุณก็อาจจะได้พื้นที่การนำเสนอเพิ่มอีกครึ่งหนึ่งก็ได้นะ เพียงแต่ว่างานอาจจะหนักขึ้น ถ้าถามผม ผมคิดว่าหนังสือพิมพ์ไทยไม่ได้มีปัญหาเรื่องไม่มีพื้นที่นะ คือแค่คุณจัดการข่าว ใช้วิธีเขียนข่าวแบบ...บางเรื่องไม่ต้องเขียนเยอะก็ได้น่ะ

ถาม เขาก็บอกข่าวเนื้อๆ เจาะลึกๆ คนไม่อ่าน คนไม่ need ?

ตอบ ต่อให้คนอ่านไม่ need คุณก็ต้องทำ ถ้าคุณเป็นสื่อ คือถ้าไม่ need วันนี้อาจจะ need วันหน้า สื่อต้องสร้างความต้องการอ่านอย่างนี้ คิดเชิงธุรกิจก็ได้ คือว่า คุณจะมีอะไรที่แตกต่างจากไทยรัฐ เพื่อที่จะทำให้ข่าวคุณแซงไปนิดหนึ่งอะไรอย่างนี้

บางข่าวบางเรื่อง มันจำเป็นต้องมีข้อมูลประกอบที่มากกว่าข่าว เหมือนเราทำงานวิชาการก็มีเชิงอรรถ ซึ่งอาจจะมีบางฉบับพยายาม อย่างมติชน เช่นเวลาอธิบายเรื่องรัฐธรรมนูญ สมมุติ

อธิบายมาตราเจ็ด ก็บอกว่ามาตราเจ็ดมันคืออะไร แทนที่จะบอกว่ามันเป็นยังไง มีความเป็นมายังไง ใครอภิปรายตอนร่างรัฐธรรมนูญ อย่างนี้เป็นต้น คือแค่ข้อมูลพื้นฐานเองนะ อันนี้ไม่ได้เป็นข่าวสืบสวนอะไรเลย แต่ทำให้คนอ่านมีคุณภาพมากขึ้น

ถาม สมมุติว่าวันหนึ่งข้างหน้า มีโครงสร้างหรือมีระบบอะไรอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ที่อยากให้"ฟ้าเดียวกัน"ไปทำงานร่วมกับหนังสือพิมพ์ คืออาจจะทำงานแบบที่"ฟ้าเดียวกัน"ถนัดอยู่แล้ว เจาะข้อมูล paper trail แล้วก็ support ซึ่งกันและกันกับหนังสือพิมพ์บางฉบับ สมมุตินะเป็นหนังสือพิมพ์แนวคุณภาพ เพื่อผลักดันให้หนังสือพิมพ์เสนอข่าวเชิงสืบสวนให้มากและอย่างมีคุณภาพ...ในฐานะผู้บริหาร"ฟ้าเดียวกัน" คิดว่าเป็นไปได้ไหม?

ตอบ มันต้องแล้วแต่เรื่อง คือยังนึกไม่ออกว่าร่วมมือยังไง ปกติเราก็ใช้ข้อมูลของเขามาเป็นฐานการเล่นอยู่แล้ว ส่วนเขาจะใช้ข้อมูลเราหรือเปล่าไม่รู้

ถาม น่าสนใจว่ากระบวนการทำงานของ"ฟ้าเดียวกัน" เริ่มจากการ generate issue คือตั้งประเด็นใหญ่ๆแล้วค่อยคว้านลึกลงไป เจอตัวละคร เจอแง่มุมที่มันลึกลงไปเรื่อยๆ เป็นวิธีการทำงานข่าวเชิงสืบสวนตามหลักการเลย เริ่มจากปัญหาใหญ่ในเชิงที่จะ educate ผู้อ่านได้ ต่างจากสื่อกระแสหลัก ที่เริ่มจากตัวเหตุการณ์ แล้วจึงสืบค้นต่อไป ซึ่งส่วนใหญ่มักต้องทิ้งประเด็นไปในที่สุด เพราะภาระงานมาก ข่าวใหม่ๆท่วมทับทุกวัน เป็นต้น

ก็เลยคิดว่า กระบวนการทำงานทั้งสองแบบจะเข้ามาร่วมอยู่ในการแก้ปัญหาเชิงระบบเพื่อให้สื่อมีการเสนอข่าวเชิงสืบสวนให้มากและมีคุณภาพได้อย่างไร

สมมุติว่า มีกลไกหรือสถาบันอันหนึ่ง ซึ่งอาจจะมาจากสมาคมนักข่าวเองฯ หรือจากสถาบันข่าว ซึ่งอยู่ภายใต้สมาคมนักข่าวฯนั่นแหละ มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารงานข่าวเชิงสืบสวนโดยเฉพาะ และมีกองทุนระดับชาติที่จะประกันความเสี่ยงให้กับเจ้าของหนังสือพิมพ์ ว่าถ้าอยากทำเรื่องนี้ นักข่าวไปพบเบาะแสเรื่องนี้ ก็ deal เข้ามา กองทุนนี้จะมี grant support มีถังข้อมูล มีนักวิชาการ คือทำหน้าที่เป็นกลไกประสาน รวมถึงการพัฒนาศักยภาพด้านการทำข่าวเจาะโดยเฉพาะ มีระบบบริหารจัดการ การประสานงานและการติดตามงานอย่างเข้มข้น

คำถามคือ วันหนึ่งข้างหน้าถ้าชวน"ฟ้าเดียวกัน"มาทำงาน document trail เพื่อsupport งานข่าวสืบสวนแก่หนังสือพิมพ์รายวัน เพื่อยกระดับการทำงานข่าวในเชิงเครือข่าย เป็นการปฏิรูปสื่ออย่างเป็นปฏิบัติการ เป็นไปได้ไหม ?

ตอบ ขอพูดแบบเห็นแก่ตัวที่สุดเลยนะ ผมยังเอาตัวไม่รอดเลย แค่ปิดต้นฉบับ ทำงานของตัวเองก็จะแย่แล้ว เรายังต้องรับ job อย่างอื่นเยอะมากเลย อีกอย่าง ถึงที่สุดนะธรรมชาติของสื่อมันต้องแข่งกัน

ถาม แล้วตอนนี้ ว่าเฉพาะปัญหาของ"ฟ้าเดียวกัน" อยากได้การสนับสนุนอะไรบ้าง ?

ตอบ มันเป็นปัญหาส่วนตัวน่ะ อย่างเช่นเรื่องเงินทุน เพราะเราก็ไม่วิ่งหา sponsor อะไรอยู่แล้ว แต่ปัญหาที่เจอมากกว่านั้นก็คือว่าเรื่องช่องทางการจัดจำหน่าย... ด้านหนึ่งพอมันมีเรื่องถูกฟ้อง มันก็ดีคือทำให้มันดังมากขึ้นล่ะนะ แต่อีกอันหนึ่งคือทำให้ไม่มีใครกล้ารับไปจัดจำหน่าย เราก็ขายตรงบ้าง อันนี้เป็นปัญหาอันหนึ่ง สองก็คือว่ามันเริ่มปิดต้นฉบับยากขึ้น เรื่องบางเรื่องมันทำไปแล้ว พูดตรงๆคือว่าไอ้แบบที่เราทำเรื่องภาคใต้ มันก็มีศูนย์ข่าวอิศราแล้ว เขาคงทำไปก่อนหน้าเราแล้วมั้ง อะไรประมาณนั้น เพราะว่าแง่มุมของวารสารราย 3 เดือนอย่างเรา ก็ต้องทำให้มันแตกต่างจากเขา อดคิดไม่ได้ว่าเราแข่งกับใครอยู่ เราต้องทำให้มันแตกต่างกว่าเหนือกว่า เพื่อในที่สุด ประโยชน์จะตกอยู่กับคนอ่าน ตกอยู่กับสังคม

ถาม ความจริง ที่"ฟ้าเดียวกัน"พยายามหาเนื้อหาที่แตกต่าง โดยการจัดเวทีระดมสมองใหญ่ๆ อย่างที่จัดที่เชียงใหม่ นี่ก็เป็นกระบวนการได้มาซึ่ง content ของงานข่าวเชิงลึกเหมือนกัน แต่วิธีนี้มันอาจจะใช้ได้กับบางประเด็นที่ต้องการการวิเคราะห์ทางวิชาการ หรือทฤษฎีบางอย่าง ก็เป็นส่วนหนึ่งในการทำต้นฉบับที่มีคุณภาพ

ตอบ แต่มันเตรียมกันเป็นปีนะงานอย่างนี้ หาประเด็น หาหัวข้อ เตรียมเอกสาร ติดต่อวิทยากร ส่งถอดเทป ตรวจสอบต้นฉบับอะไรอย่างนี้ 6 เดือนเป็นอย่างน้อย ก็ถือว่าเป็น process การทำงาน

จริงๆ น่ะ เพราะไม่ได้คิดว่าเราทำหนังสือ แต่คิดว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของ social movement เพียงแต่เราทำในรูปแบบของหนังสือ

****

8) ***Ms. Sheila Coronel*** Executive Director of Philippine Center for Investigative Journalism – PCIJ.

Q How was the PCIJ. founded ?

A PCIJ was formed in 1989, three years after Marcos protest and fighting for democracy in the Philippines. We were group of journalists. We decided to form PCIJ. because we felt that our work with the newspaper did not give us enough time and enough support to be able to do more long term and more in-depth research and reporting.

So, we felt that if we stayed with the newspaper, we could not do the kind of reporting we wanted to do, because in newspapers you have to write everyday or every other day, and editors get angry if you don't get out put in a week or 2 weeks. So, if we

stay with the newspaper, for us we'll never be able to do investigative reporting. So we decided to get out of the newspaper and form our own group, to be able to spend more time doing more research and more in depth reporting and then we will sell our reports to the newspapers by subscriber .

Q You mean in your experience, it's impossible to convince your own editor to invest in investigative reporting ?

A Yes, to give support to the investigative reporting. Because editors, they want something everyday. If you go 2-3 days to get story, they get angry - where's your story?

Q Does the real reason is because that will make too much investment ,or just because the editor don't need that ? or no interested from the reader ?

A Yes because they felt you can always do some story for a shorter period of time. They want to fill up the newspaper everyday and then everyday one journalist has to write 3-4 stories. And if you were the journalist working for a newspaper, you can'nt do that, because the others will get angry, at that time you'll not be able to go 1 week or 2 weeks to do just one story.

So, we needed to get out of the newspaper to be able to spend more time doing research. And then if you wanted to, for example, go out of town, photocopy lots of documents, if you wanted to spend long time just reading over them, the newspapers do not allow it. So, we thought we could do it only in the state that we left the newspaper and did our own reports.

Q Do newspaper in the Phillippines also do investigative news ? I mean ,do they have culture of doing investigative reporting ?

A At that time, in 1989, no, but because we introduced the concept of investigative reporting to the newspapers and since then the biggest newspaper has an investigative team. They don't have to write everyday anymore. They can spend weeks, months doing just one report or one article. After we introduced the concept, back in 1986, twenty years ago, nobody had the concept of investigative reporting in the Philippines.

Q Then , how about now ?

A Now yes. Several newspapers, now have investigative programs and several newspapers now have their own news investigative teams.

Q is it also the interest of the readers ?

A I think they see that investigative reports help sell the newspaper. They see that it brings awards and brings prestige to newspapers, and they have investigative reports of something different, something new that the other newspapers don't have. So, they decided to form their own team.

Q At that time how did you get financial support ?

A At that time, we didn't have money, so we put a little bit of our own money. And we borrowed office. We had a friend with a big office. We got one room. We only used second-hand equipment. We had 1 computer and 1 secretary, the only paid member of staff at that time was the secretary. After about one year we got our first grant, from the Asia Foundation. But that grant only paid for one staff and it allowed us to have money to be able to pay other journalists. So, we give small grants for like 200 -300$, up to 5 or 6 hundred dollars to journalist who want to investigate, maximum a thousand,may be2000.

Q This show investigative news do work in newspapers, I wonder why you didn't fight for this kind of reporting in your paper ?

A At that time it's impossible. We were working in newspapers before and if we fight the editor, nothing will happen. We would be spending all our energy fighting rather than writing. So, we decided what we do is to sell our reports to newspapers. So,1 report would sell to 6-7 newspapers and they buy from us.

Q Do your investigative issues had any impact on the society after getting published in the newspaper ?

A Yes, but we sell our stories to many newspapers. So our stories do not come out in one newspaper. It comes out in 6 or 7 at the same time. So, it has more impact. So, even we don't have our own newspaper. Our stories come out in the big papers that we sell them.

Q At the beginning, how you sell subscriptions to newspaper ? by giving some samples or how ? will it be cheaper for them to do by themselves ?

A Yes..It's cheaper. and if they don't use it , but the other have it and then they lose.

Q But, is there competition for the same story among newspapers ?

A Yes, But their reporters didn't have 1 month, 2 months, 6 months of time to do the same kind of this big stories.

Q What kind of that big story ?

A For example, the story that caused Estrada to fall. That was a research we did about 8 stories, the research took about one year. It exposed the corruption of Estrada. No other journalists had that information. Only we did because we worked on it for a long long time.Our first story came out only after six months of research. The rest took us about a year.

Q How can you get access to the information, while the newspapers could not?

A Because, they don't have the patience. For example, in Estrada's story, We found 66 companies. To get the record of 66 companies, we had to line up everyday. You can only get 3 company record in 1 day. S0 we, we had interns lining up for 3 months just to get the record of all the companies.

Q How long can the organization turn over. ?

A About 3 years before we could pay salary.

Q So the people catch on you when you have the big story like Estrada's...

A It takes a lot of time but nobody else does this. So, they pay for the story. We also sell for the television. Different rates.

Q Do you sell to foreign news agency too ?

A No, not too much.

Q Why ? While they may like to pay as well.

A Yes, but...em, its difficult., you have to write it in a different way.

Q Nowadays, is there any profit ?

A We don't make profit, we're non-profit, but we make money from selling books, we do training courses for journalists.They pay us job by job .

Q You publicize books for sale ? you mean stories that have been investigated .

A Yes, from the investigations. We have about 24-25 books right now.

Q Does PCIJ have other kind of stories that are not about corruption?

A Yes, environment is one of our strengths. We published 6 books on the environment. We've looked at education, health, we looked at women issues, children issues, social issues.

Q How you raise fund from funder ? Are they coming to you ?

A We approached them... we had proposals to set out what we wanted to do including training programmes, books etc. and also have individuals who donate 100-200 dollars a year to support us.

Q Most funding come from western country or asia..?

A Most from Asia, like the Asia Foundation , Ford Foundation, or money from Open Society Institution, European and North America

Q I found that most alternative media in several countries, especially in the Asia region, most of them have to work outside the mainstream media, so I think the problem may be similar in this area, such as freedom of the press or some editorial policies in their own organization or...anything in your opinion?

A We think we are mainstream, because our work is published in newspapers. So, we are not alternative, we don't think of ourself as alternatives. We think of ourself as mainstream. We are non-profit, but our work is published in mainstream newspapers and mainstream television. They use our story...

Q 'Cause for example, in Korea or in Malaysia or in India, I found that most of them, no , all of them, have to work outside the estrablishment media, such as in the form of online news ...

A But our output is published by big newspapers and big television stations. We are not in the structure of the mainstream, but our work is published as is. What is in our website is what comes out in the newspapers , It's different.

Q You know , When I set up Prachadharm News Net –PNN ,. At that time I hoped to sell the story or news that we can produce to mainstream media. It' s very similar to the PCIJ. idea . But I don't know what is the different factor in Thailand that make the mainstream papers deny us. They don't accept news about the poor .

A I have no idea. But with us we were already well known journalists before we work at PCIJ. We already had established names in the newspapers. I was working in one of the biggest magazine and I joined one of the most prestigious newspapers...So, they knew our names already.

Q So, you mean respectation is most important factor .

A Yes, we have names, established names as journalists, not as NGOs. I've never worked for an NGO. I've been a journalist all my life. so that is the difference, when I sell a story to a newspaper, I sell it as a journalist not as an NGO.

Q But I understood that you set up the organization as NGO ?

A As non-profit. But we don't have advocacy. Our advocacy is journalism .. investigative journalism

Q Do you got asignment story from the main media ?

A We don't accept . We'll not do it. Because the other newspapers cannot use it.

Q Do you make it different in detail for different subscribers ?

A No. They publish in full.

Q How come ?

A Sometimes they shorten the bottom by a few paragraphs...but generally they publish in full

Q Then how do they make acknowledge, the PCIJ. or the writer name ?

A My name...and underneath...Philippines Centre for Investigative Journalism

Q It"s wonderful . Because in Thailand , they have strong tradition of not publishing the same news report in different papers , especially investigative reports. It is against their view on competition .

A Maybe because when we set up in 1989, there were no investigative teams yet in the newspapers. So, we became used to...publishing our reports.

Q Nowadays, most incomes are from books ?

A Yes, from books, and from training courses that we do.

Q The PCIJ. also run on line news .How to operated it in the way that does not compete with your subscriber ?

A They get the copy before. But there is an embargo date , we cannot publish before a certain date .Then the newspaper had published it, and also come out in their on-line edition. At the same time as our online edition, so it doesn't matter.

Q What "s your plan for the future of PCIJ. ?

A Right now we're moving to the web. We used to have a magazine every two months, but we're closed now and decided to move everything online and we are thinking of getting advertisements.

Q To reduce cost ?

A Yes, it costs less, much cheaper ,paper and distribution costs are eliminated. We just break even.

Q How do people get access to the internet in Philippines?

A It's increasing very fast, I don't have the figures, but its growing very fast.

Q Do you forecast that in the future, the structure of PCIJ will be changed ?

A I think we'll be doing more online.But still be non-profit organization . We plan to do more media, to have broadcasts and VDOcasts. We are already doing broadcastings .

Q Is there any troubles like a threat ?

A Well we have libel suits, it's like a threat to have a search warrant in the office earlier this year. Because we posted audio tape on our web, the phone tap, wiretapped conversation on internet

Q Does your government allow website to be a free publish space ?

A We were harassed by a private individual, not by a government. 9 lawsuits, for posting that audio on our website. So people downloaded it. We had...I think 2 million downloads.

Q What about advertisers. In Thailand advertisers are afraid.

A So far now our advertisers are small, an Google an institutional ads. But you know, our main money doesn't come from advertisement. This is why we don't want to be dependent on advertising. We have mix of revenues from book sales, from doing training courses....we have endowments and we live off the interest of that endowment. So, even we will survive as a small operation even without grants.

Another thing, our server is in the US, so it's very high security. We chose the very high security... Still, they managed.

Q Has the PCIJ. ever been sued by any figure in the news ?

A We were sued for libel, it's like this...our expert said this tape is genuine. So, the government produced another expert, and they said this expert has...criminal cases, including murder, and they had criminal records, so their government expert sued us for libel . Its related to the posting, but they got a private individual to sue us rather than the government suing us.

Q Are you happy with the future of PCIJ?

A I think the future is in cyberspace and it's going to be a very exciting…future

Q I try to learn from the PCIJ .Do you have the organization chart like an editorial staff, marketing and management or office . Is it the same organization structure with the main media ?

A Yes, executive directors take care of both editorial and management. We just change our organization. So, this is office administration, office management. And then we have multimedia. This is new structure now, a multimedia desk. This one has marketing now. We don't have separate marketing anymore because we gave up the magazine. So, the marketing is under office management. And this is training and no more broadcast because everything is going to be multimedia.

Q Do you have.stingers or freelance ?

A Yes we give out investigation adsignment to freelance some working for website, pcij.org. Some do investigation together with our staff . We haven't started it. We start August to have multimedia for investigation. But they will focus on the research. We have 3 sites right now...this is the only research site.

Q What is the difference in term of content ?

A Different content. This one is just databases. You know the asset of politicians and then we have a blog, which is at pcij.org.

Q Do PCIJ work with academics or some researchers or....

A No, we have our own researchers, one researcher. We cut down because we want to have less. We used to have a researcher and a librarian but our librarian went to do a PhD. So, now we have no librarian. But we will hire one, hopefully. But this is small. This is now 12-14 people in our organization .

We want to reach out to young people. Young people don't read newspaper. They go online.

Q Do you think they are serious enough to like to follow online investigative news ?

A We think that if we are not there, then they will not have serious content....

Q Have you ever made an investigation of s super star ?

A Yeah (laugh), we have a little of that, we wrote about the porn star. Philipino-American porn star who's running for governor in the US, in Nevada. And we were the first to come out with that story.

Q As founder of PCIJ. , in your assessment what is the most important factor that made PCIJ can be established until now ?

A The PCIJ has always been cutting edge, its the innovator, blazing trails. We have to keep that edge, whether its the edge in terms of research techniques, in terms of the use of technologies in investigative reporting, supporting creativity. We have to keep that. We are always slightly ahead of the mainstream, and we would like to think that we set the trend for the others. So, we have to be better and more flexible than the mainstream to be able to keep our edge.

Q A well-planned, well-organized person like you , and also a professional journalist ,it is very rare to find a personality like you to be innovative and able to think out side the box .

A I think not just the personality but I like to think that we also build up an institution and we include people who can sustain the work beyond me, I hope, beyond me and beyond anyone there. There's an institutional culture that allows it to innovate and to be creative.

It's time, its grown up that I have to go. You cannot... I've been there since 1989, it's like 16 years, so this time to have new blood, younger people to take over.

Q Does the PCIJ now have younger staff ?

A Yes, and they're more web-oriented. We have young people and they're much more oriented online. They're more natural with the web. Right , Because they're young.

Q This is just a preliminary probe into the PCIJ. Because I'd like to know more before I go to PCIJ in Philippines .

I left PNN So I could not see to the PNN. to grow like thePCIJ.or not. It's took 4 years of hard working . But … I couldn't work within the NGO culture any more. Do you have any experience like this .

A Me too, (laugh), I know. I don't like NGOs culture either. There're always meeting, meeting, meeting, discussing. We run ourselves like a media organization.

Q You know they don't care about efficiency, everything is just a request for equal participation...

A Yes, yes. (laugh) No, it causes problems with us also. Because, we are journalist, I think we recognise hierachy. The editor's word is the last word. You know, you cannot be participatory when it comes to deadlines (laugh) or story assignments. We have had problem also.

Q One last question , are you graduated in journalism ?

A I finished political science. Nearly my entire life, I'm a journalist, my entire working life. I had 1 year teaching and after that the journalist.

****

9) ***นางอัมพา สันติเมทนีดล*** นักข่าวอาวุโสหนังสือพิมพ์ Bangkok Post / รางวัลข่าวยอดเยี่ยมสมาคมนักข่าวฯ ประจำปี 2544

ถาม โดยส่วนตัวคิดว่า ข่าวสารพิษคลองเตยระเบิด เป็นข่าวสืบสวนที่ดีมาก มีทั้งตัวละคร มีน้ำตา มีการสิ้นสุดของข่าว มีการติดตามต่อเนื่อง มีผลกระทบคือ คนตัวเล็กๆชนะคดีการท่าเรือ แตกต่างจากข่าวยอดเยี่ยมอื่นๆ ที่มักเป็นข่าวเปิดโปงคอรัปชั่น

จึงมีคำถามสำหรับคนทำข่าวนี้ว่า มันเริ่มจากตัวเหตุการณ์ใช่ไหม ? แล้วอะไรคือจุดเหนี่ยวนำไปสู่ประเด็นที่ลึกขึ้นๆ จนกลายเป็นข่าวเจาะ ?

ตอบ คือจริงๆแล้ว ต้องบอกพื้นฐานของพี่ก่อนว่า เป็นคนที่ชอบทำข่าวเกี่ยวกับคนจนๆ คนที่ไม่มีใครเหลียวแล ไม่ได้รับความเป็นธรรม แล้วพี่ก็เกาะติดกับข่าวสลัมมาเยอะมาก ส่วนหนึ่งคงได้รับอิทธิพลมาจากอาจารย์หมอประเวศ วะสี พี่ทำข่าวของอาจารย์ประเวศมา 20-30ปี เป็นทุนส่วนตัว

ทีนี้ พอเกิดเรื่องขึ้น วันที่เกิดเหตุการณ์โกดังสารเคมีระเบิด มันเป็นเหตุการณ์ปกติที่เป็นข่าวหน้าหนึ่งหนังสือพิมพ์ทุกฉบับอยู่แล้ว วันนั้นก็เป็นเรื่องของข่าวอาชญากรรม เพราะสมัยนั้นพี่ทำข่าวการเมือง แต่ว่าเราสนใจเอง คิดเรื่องมนุษยธรรม ก็อยากเข้าไปดูชีวิตเขาความทุกข์ของเขา แล้วเราก็รู้สึกว่าโอ้โหมากมายน่าสะเทือนใจ ไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปเหลียวแล คือหลังจากเหตุการณ์หน่วยงานรับผิดชอบก็หายไปเลยนะคะ แต่ว่าปัญหามันมาโผล่อีกทีหลังจากนั้น 3 ปี

ต้องชม คุณวีระ ประทีปไชย เขาเป็นบก.ข่าวที่สนใจเรื่อง human interest เรื่องสิ่งแวดล้อม ทาง outlook ก็สนใจเรื่องพวกนี้ ก็มาบอกพี่ไปตามข่าวนี้หน่อย วันนั้นพบ case ของอุษา ซึ่ง มี

อาการจากสารพิษแล้ว เราก็สัมภาษณ์ ไปเยี่ยมครอบครัวเขาไปคุยกับแม่เขา จำได้ว่าวันนั้นเป็นวันอาทิตย์ซึ่งไม่ค่อยมีข่าวอยู่แล้ว เรื่องอุษาเรื่องเดียวเลยได้หน้าหนึ่ง

ถาม ไม่ต้องออกแรงขายประเด็นกับ บก.เลยหรือ ?

ตอบ ไม่ต้องเลย เขาเห็นความสำคัญของเรื่องนี้อยู่แล้ว เราเองก็สะเทือนใจมาก ถ้าเป็นนักข่าวอื่นเข้าไปอาจเห็นเป็นเรื่องธรรมดาก็ได้ อาจเอามาเขียนเล็กน้อย แต่เรามีความรู้สึกว่าเฮ้ยมันเรื่องใหญ่มากนะ ต้องเขียนให้เป็นเรื่องใหญ่ให้ได้ ก็เขียนเอาถึง background รายละเอียดแล้วก็ถึงความทุกข์ความรู้สึกของเขา ปรากฏว่าคนอ่านสนใจมาก ปกติข่าวอย่างนี้ไม่ค่อยได้ขึ้นหน้าหนึ่ง เราภูมิใจ มีกำลังใจที่จะตามต่อ ตอนนั้นก็มีฉบับอื่น แต่ไม่เอาจริง

ถาม พอฉบับอื่นเริ่มเล่นเรื่องนี้ด้วย พี่ทำยังไง ต้องแข่งกับเขาหรือเปล่า ?

ตอบ ดีพี่ชอบ ถ้าได้ข่าวคนจนข่าวที่เป็นประโยชน์กับส่วนรวมนะ บอกตรงๆไม่เก็บไว้คนเดียวหรอก ให้ทุกฉบับเล่นเลย คนอื่นยังถามทำไมไม่ exclusive คนเดียวล่ะ ไม่ได้นี่เป็นเรื่องสำคัญ คือเราไม่ได้คิดถึงตัวเองไง ไม่ได้คิดจะเอาข่าวเดี่ยวอะไร แต่จริงๆเขาก็ถือว่าเราเป็นคนเริ่มต้น ถือเป็นข่าวของเรา

ตอนนั้น outlook รับลูกต่อจากข่าว เพราะโดยสามัญสำนึกของคนบางกอกโพสต์ ต้องชมจริงๆนะ outlook ทำของเขาเอง ไม่ได้มีการประสานกันเลย มันทำโดยธรรมชาติของมนุษย์ พี่ถึงบอกว่างานชิ้นนี้มันเป็นสถาปัตยกรรมธรรมชาติ ไม่ได้วางแผนไม่ได้ทำเพื่อเลี้ยงข่าวไว้ในกระแสและไม่เคยคิดเลยว่าจะได้รางวัล เราคิดแต่ว่าทำเพื่อเพื่อนมนุษย์เท่านั้นเอง วันสุดท้ายที่ศาลตัดสินคือหลังจากเหตุการณ์ 5 ปีนะ พี่ก็เกิดนึกยังไงไม่รู้ว่าน่าจะส่งข่าวนี้เข้าประกวด ก็บอกบก.ขอเป็นคนรวบรวมเอง

ข่าวต่อตอนนั้น ก็เป็นเรื่องสัมภาษณ์ทนายว่า แง่มุมไหนทำให้เหยื่อสารพิษชนะคดี ตามหมออรพรรณ (เมธาดิลกกุล) ตามอุษา ชีวิตเป็นอย่างไรหลังที่ศาลตัดสินแล้ว แล้วก็ตามท่าเรือต่อโดยให้ฝ่าย business ช่วย หลังจากรู้ว่าข่าวนี้ประกวดได้ ทีนี้เริ่มวางแผนแล้ว

ถาม ปกติฝ่าย business เขาไม่มาร่วมมืออะไรกับฝ่าย content นี่นา ?

ตอบ ให้เขาช่วยตามทางการท่าเรือว่า เขาจะอุทธรณ์ไหมหรือจะจ่าย ทาง business เขามีสายสัมพันธ์ ก็ฝากไปแค่นี้ ส่วนอื่นพี่รับผิดชอบเอง เพราะรู้ว่าอะไรอยู่ตรงไหน

ถาม ถึงตอนนั้น ข่าวนี้เป็นข่าวส่วนรวมของโต๊ะข่าวแล้วใช่ไหม ?

ตอบ ก็ไม่เชิง มีหัวหน้าข่าวเป็นคนรับลูก เท่ากับพี่ manage ข่าวนี้เอง แต่ว่าหัวหน้าเขาก็รับรู้ว่าพี่ส่งข่าวเข้าประกวดนะ เราก็ใช้วิธีแบบไม่เป็นทางการ เขาให้นักข่าวตามคุณประชา มาลีนนท์ที่เป็นรัฐมนตรีคุมการท่าเรือตอนนั้น แล้วเราก็มาตามทางด้านอุษาด้านหมอด้านทนายด้วยตัวเอง โต๊ะข่าวคงรู้แล้วว่าข่าวนี้อาจจะได้รับรางวัล เขาก็เลยแข็งขันขึ้น

ถาม เป็นข่าวที่ให้อารมณ์สะเทือนใจสูงมาก

ตอบ บอกได้เลยว่าเพราะหมอที่มีคุณธรรมสูงส่งอย่างหมออรพรรณ เมธาดิลกกุล ซึ่งทำเรื่องผู้ป่วยสารพิษโดยตรงมา 20-30 ปี เขาเคลื่อนไหวช่วยเหลือเยอะมาก แล้วความเคลื่อนไหวของเขาก็เป็นข่าวได้

ตัวอุษาเองก็ชัดเจนมาก เขาเป็นคนใจเด็ด บอกว่าทำให้มันเป็นตัวอย่างให้ถึงที่สุด ในเมื่อเขาหมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรจะสูญเสีย เขาก็อยากพิสูจน์ความเป็นธรรม... แต่ก่อนเขาสวยมากเลยนะ เรียนหนังสืออยู่นิติศาสตร์ ปี 2 แล้วอยู่ดีๆเป็นมะเร็งที่สมอง ไม่มีใครรับผิดชอบเลย เป็น case แรกที่ประชาชนตัวเล็กๆ ที่ไม่มีอะไรเลยฟ้องรัฐแล้วก็ชนะ เป็นเรื่องใหญ่มาก

ถาม ได้รางวัลข่าวยอดเยี่ยมอิศรา อมันตกุล ภูมิใจแค่ไหน ?

ตอบ ตอนนั้นมีคนบอกว่าน่าจะให้ข่าวทุจริต เพราะว่าทำยากกว่า มันไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเราอยากได้รางวัลนะ แต่เรามองเรื่องชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องใหญ่กว่าเรื่องอื่นๆ อีกอย่างข่าวสืบสวนไม่ใช่มีแต่ข่าวเปิดโปงคอรัปชั่น แต่มิติของชีวิต มิติความเชื่อเป็นข่าวสืบสวนได้หมด

****

10) ***<u>นางแสงจันทร์ สีดำ</u>*** บรรณาธิการข่าว/นักเขียนอาวุโส หนังสือพิมพ์"ผู้จัดการ "

ถาม วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชิ้นหนึ่ง สรุปว่า ปัญหาที่ทำให้หนังสือพิมพ์เสนอข่าวสืบสวนน้อยหรือด้อยคุณภาพ เป็นเพราะความมุ่งมั่น หรือศักยภาพตัวนักข่าวน้อย สถาบันการศึกษาไม่ได้สร้างคุณภาพนักข่าว อุดมการณ์ทางวิชาชีพหย่อนลง ปัญหาธุรกิจการตลาด เจ้าของสื่อไม่มีปณิธาน เพราะก็เป็นองค์กรประกอบการที่ต้องทำกำไร และข่าวแบบนี้คนอ่านไม่ชอบ... เป็นความจริงมากน้อยเพียงใด ?

ตอบ ก็ใช่ เจ้าของสื่อต้องลงทุนสูง และมันเป็นเรื่องไม่จำเป็น ถ้าเรามองดูก็มีอยู่ไม่กี่ค่ายใช่ไหมคะ มติชนกรุ๊ป เนชั่นกรุ๊ป ผู้จัดการ บางกอกโพสต์ คือไม่รู้ว่าเราตั้งโจทย์ผิดด้วยหรือเปล่า เช่นที่ว่า พูดถึงการบริหารแบบมืออาชีพ แบบองค์กรธุรกิจก็จะมีคนรับไม่ได้ บอกว่าต้องเป็นของประชาชน แต่ขอโทษประชาชนลงทุนกี่บาท ใช่ไหมคะ สถาบันการศึกษาก็ไปมองเหมารวม จริงๆ เขาให้ได้แค่ทฤษฎี-ฐานคิด สถาบันการศึกษาหลักๆก็มี จุฬาฯ ธรรมศาสตร์ ราชภัฏ มหาลัยเอกชน ถ้าเข้าสู่วิชาชีพก็คือเริ่มต้นใหม่ ตามจริตของสถาบันธุรกิจนั้น ๆ ต้องเริ่มใหม่จากศูนย์ สถาบันศึกษาให้ฐานให้คุณเขียนข่าวเป็น แต่ทุกวันนี้สังคมมันซับซ้อน เราไม่ต้องการแค่นักข่าวที่จะรายงานว่าเกิดอะไรขึ้น เราต้องการนักรัฐศาสตร์ที่เข้าใจประวัติศาสตร์ - การเมืองที่ลึกซึ้ง เราต้องการนักเศรษฐศาสตร์ที่เข้าใจว่า ลดภาษี 5 บาท มันมีผลอะไรยังไงอย่างเป็นวงจร เราต้องการนักข่าวเศรษฐกิจระดับนักเศรษฐศาสตร์ ไม่ใช่แค่นักสื่อสารมวลชน

ถาม เป็นเพราะว่าเวลานี้กระบวนการทำงานของหนังสือพิมพ์เองก็ค่อยเคลื่อนไป มีการแบ่งนักข่าวเป็นสายต่าง ๆ ดังนั้น สมมตินักข่าวไปเกาะสายการเมือง แต่ไม่ได้จบมาทางรัฐศาสตร์ในที่สุดก็ต้องเรียนรู้เอาใหม่ สะสมแหล่งข่าวกันใหม่ หรือไม่ก็เขียนข่าวแบบนักเทคนิคไปไม่สามารถจะอ่านโลกอ่านชีวิตเป็น อย่างคำของอาจารย์สุภา ศิริมานนท์ คือต้องคิดข้ามศาสตร์ไปเลย แต่เอาเข้าจริงในโลกของคนทำหนังสือพิมพ์มันถูกแบ่งเป็นแบบนี้แล้ว โลกมันแบ่งเป็นส่วน ๆ

ตอบ มันก็มีอยู่สองส่วนในการสร้างนักข่าว หนึ่งคือองค์กรให้โอกาสข่าวในการ move ข้ามสายเพื่อเรียนรู้ไหม แต่ก่อนอิ๋ว(ผู้ให้สัมภาษณ์)อยู่สายการตลาด ทำข่าว Marketing ต้องรู้จักซีพี อะไรพวกนี้ แต่ OK. ถ้าองค์กรปล่อยฉันเรียนรู้ เราก็ข้ามสายได้ในที่สุด แต่นักข่าวส่วนหนึ่งเข้ามาแบบที่พี่ว่า คือถูกจับยัดสายอยู่แล้ว แต่ถ้าถามว่าว่าองค์กรอยากให้นักข่าวที่อยู่สายประจำพัฒนาก้าวหน้าไหม เพื่อจะเขียนข่าวอย่างเป็นระบบ มองทุกข่าวรอบด้าน ...คิดว่าทุกองค์กรอยาก

ถาม กำลังจะบอกว่าปัญหาใหญ่ที่สุด อยู่ที่นโยบายองค์กรหนังสือพิมพ์หรือ ?

ตอบ มันต้องไปด้วยกันทั้งหมด 1. สถาบันการศึกษา จริงๆ แล้วที่เขาสอน เขาให้ฐานความรู้ที่มันก้าวตามทันโลกในขณะนี้ไหม เพราะทุกวันนี้ข่าวต้องตอบคำถาม Whyเพราะอะไร ข่าวเศรษฐกิจก็มีมิติข่าวสิ่งแวดล้อม หรือสังคม วัฒนธรรม ทุกอย่างอยู่ในนี้ทั้งหมด เราไม่ได้มองว่าข่าวการเมืองเป็นข่าวการเมือง ดังนั้นข่าวสืบสวนมันไม่ใช่เฉพาะเรื่องคอรัปชั่นอย่างเดียว คอรัปชั่นก่อให้เกิดอะไร ลากจูงได้ทั้งหมด ขึ้นอยู่ว่าเราจะให้น้ำหนักและเสนอมุมข่าวแบบไหน ทำให้สังคมมองเห็นมุมนั้นหรือเปล่า

ถาม ที่ผ่านมาก็ว่ากันไปว่ากันมาว่าคนทำไม่ได้สอนคนสอนไม่ได้ทำ มันก็ไปซ้ำเติมปัญหาเหล่านี้... "ผู้จัดการ"เคยมีสถาบันพัฒนานักข่าวของตัวเอง แต่ส่วนใหญ่องค์กรหนังสือพิมพ์ไม่ได้ทำ ที่เหลือก็กลายเป็นความสามารถส่วนตัวของนักข่าวเอง สิ่งที่สมาคมนักข่าวฯพยายามจะให้รางวัลก็ดี ฝึกอบรมก็ดีมันเหมือนไม่ได้มองป่าทั้งป่า ยังเป็นเรื่องสนับสนุนความสามารถบุคคลอีกนั้นแหละ ไม่ได้ทำทั้งระบบ ?

ตอบ ถ้าพูดถึงในแง่ของโครงสร้างวิชาชีพหนังสือพิมพ์ สังคมคาดหวังสูง ความจริงสำนักข่าวประชาธรรมได้ตอบคำถามมาก่อนหน้าแล้วว่า โครงสร้างของธุรกิจสิ่งพิมพ์มันต้องตอบคำถามเจ้าของหนังสือพิมพ์ ผู้อ่านจะอยู่อันดับต่อไป พูดกันให้ตาย สื่อไม่มีอิสระ สื่อไม่มีเสรี แล้วก็มาเรียกร้องสื่อเป็นของประชาชน ขอโทษ ถึงถามว่าประชาชนลงทุนในหนังสือพิมพ์กี่บาท ถ้าเราพนักงานไม่ได้เงินเดือน ประชาชนที่ไหนจ่ายเงินให้เรา เจ้าของธุรกิจไปหามาจากไหน ไปหามาจากสปอนเซอร์ จากโฆษณา แล้วก็บอกว่าอย่าเขียนข่าวแรงนะ ไอ้นี่เป็นสปอนเซอร์เดี๋ยวมันจะถอนโฆษณา ... โจทย์เหล่านี้"ประชาธรรม"ได้ตอบมาหมดแล้วใช่ไหมเล่า

ถาม เราไม่อยากพูดว่า What is the problem อีกแล้ว แต่สิ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้อยากจะหาคือ How to solve the problem ?

ตอบ ถ้าอย่างนั้นก็คือ 1. พูดถึงตั้งแต่การอบรม ...เอาแบบเรียนรู้ไปด้วยทำงานไปด้วย ศูนย์ข่าวอิศราที่เขาพยายามทำ ตอบคำถามนี้ได้ แต่ก็ตีโจทย์ไม่แตก

ตอนแรก ๆ ระดับ บก. มานั่งคุยกันว่าน่าจะมีศูนย์ข่าวสักศูนย์มาดูแลเรื่องนี้ 3 จังหวัดก็เป็นพื้นที่ที่เข้าไปยาก แต่ละที่เอานักข่าวไป นักข่าวจะได้เรียนรู้ด้วย เหมือนกับกระทะข่าวของกอง บก. ที่ทุกสำนักจะตักไปใช้ก็ได้ concept ดี ก็ช่วยกัน อิ๋วส่งน้องไปซะดิบดี แต่กลับมามือเปล่า เป็นเพราะอะไร ? เพราะศูนย์ข่าวอิศราพาไปทำแต่เรื่องวัฒนธรรม บอกว่าเรื่องเหตุการณ์นั่นเป็นหน้าที่ของนักข่าวรายวันเขาทำอยู่แล้ว เราเห็นร่องรอยของเขาที่จะนำไปสู่การเจาะปัญหาภาคใต้ได้ ไปคุยกับพวกทนาย พวกผู้พิพากษา พวกกระบวนการยุติธรรม เขาแกะกระทั่งไปถึงว่ามีกลุ่มที่จะข้ามาปลุกระดมชาวบ้าน นั่นเป็น hint ข่าวที่ดีทำไมไม่เขียนต่อ ทำชิ้นสองชิ้นแล้วก็จบ ทิ้งแล้ว ...เราถึงบอกว่า ศูนย์ข่าวอิศราตอบปัญหาอะไรภาคใต้ไม่ได้ในสายตาของเรานะ

ถาม แล้วในกระทะข่าวของศูนย์อิศรา ทางผู้จัดการเคยหยิบอะไรมาใช้บ้าง ?

ตอบ หยิบมาใช้เรื่องตันหยงลิมอร์ แต่เรายังมี comment นะ เขาเขียนข่าวมาแบบว่าเป็นคนเจรจา แต่ความจริงคุณควรเป็นผู้สังเกตการณ์ในหน้าที่ของคุณ นี่เขาทำกระทั่งติดต่อนักข่าวมาเลย์ มันไม่ใช่หน้าที่ของคุณ คือเราไม่ใช่ไม่ in กับข่าวนะ แต่การทำข่าว ต้องแยกให้ออกว่าเราเป็นนักข่าว... ก็หยิบใช้ประโยชน์น้อยมากเพราะมีศูนย์ข่าวภาคใต้ของ"ผู้จัดการ"อยู่

ศูนย์ข่าวอิศราต้องตั้งคำถามแต่ต้นเลยว่า คนที่คิดคือ หมอประเวศ ซึ่งไปฝากอนาคตศูนย์ข่าวอิศราไว้กับหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ให้ส่งนักข่าวของตัวเองลงไป เขาก็ไปแบบชั่วครั้งชั่วคราว ถ้าข่าวแบบ investigative ที่คุณอยากได้จริง ๆ ต้องลงทุนมากกว่านี้ 1. มันต้องถามถึงเรื่องเงินทุน มีพอไหมที่จะจ้างนักข่าวประสบการณ์อย่างน้อย 5 ปีขึ้นไป ฝังตัวอยู่ในพื้นที่ให้รู้จริง โดยที่เขาไม่ต้องถูกไล่บี้ให้เขียนข่าวทุกวัน อาจจะ 3 – 4 เดือนทำงานกันแบบกึ่ง ๆ งานวิจัย ตอบคำถามแต่ละอันให้ได้ นั่นก็คือคุณจะคนเอามาจากไหน "ประชาไท"เองก็ตกม้าตาย ทั้งเรื่องทุนเรื่องคนนักข่าวใหม่อย่าไปหวังเลย ไม่มีทางทำได้ มันยากที่จะมองอะไรให้มันเชื่อมโยงกัน

ถาม ศูนย์ข่าวอิศราเองมองบทบาทตัวเองว่าเป็นสื่อทางเลือก เขาว่ามีศูนย์ข่าวอิศรากับไม่มีศูนย์ข่าวอิศรา อย่างไหนดีกว่ากัน...มีดีกว่า เพราะว่ามีแง่มุมที่มันหายไป ข่าวที่ไม่เป็นข่าวได้ปรากฏออกมา ซึ่งอันนี้เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปหน่อย เพราะข่าวที่ไม่เป็นข่าวอาจไม่ใช่ข่าวเจาะ กระบวนการทำงานคนละอย่าง

ตอบ อาจจะผิดตั้งแต่คิดเลย ไม่มีหนังสือพิมพ์ไหนที่สามารถทิ้งคนไปได้เป็นเดือนเป็นปี เมื่อเวียนกันลงไป ความต่อเนื่อง การเรียนรู้ขาดไปแล้ว มันไม่ใช่งานกฐิน ไม่ใช่เอาวะ 3 เดือนเบื่อออฟฟิศเต็มทนขอไปอยู่ศูนย์อิศราดีกว่า ศูนย์อิศราจะได้อะไร ไม่มีทางที่คุณจะได้งานที่ดีออกมา

เราไม่เคยรู้จักอายุป ปาทาน / บก.ศูนย์ข่าวอิศรา แต่คิดโดยตรรกะ อายุปเป็นมุสลิม สายทหารหรือสายความมั่นคงไว้วางใจเขาหรือเปล่า เขากล้าเขียนถึงคนมุสลิมในแง่ที่ควรจะเขียนหรือเปล่า แล้วเข้าถึงทางการหรือไทยพุทธได้หรือเปล่า

ถาม แนวคิดที่จะยกระดับศูนย์ข่าวอิศราขึ้นเป็น"สถาบันข่าว" อาจมาจากความกังวลของบ้านเมืองว่าสื่อมันมีอิทธิฤทธิ์ขนาดนี้ ก็ช่วยกันทำอะไรให้ไปในทิศทางที่มีพลังทางบวก โดยหวังว่าสถาบันนี้จะเป็นตัวกำกับข่าวสารไปสู่คุณภาพและสันติภาพ

ตอบ ความจริงมันก็ดีหรอก แต่ทำไมไม่ใช่การ support ระดับโครงสร้าง สมมติว่าเทเงินจากงบประมาณแผ่นดิน 1% มาลงสถาบันข่าว สร้างนักข่าวขึ้นมาตั้งแต่จบจากสถาบันการศึกษาเอาเฉพาะหนังสือพิมพ์แล้วกัน มีหลักสูตรเลย มีหน่วยติดตามประเมินผลในการใช้งบประมาณก้อนนี้ มีข่าว Investigative กี่ชิ้นในแต่ละปี ตั้งเรื่องมาว่าจะทำเรื่องอะไรบ้าง สังคมควรเรียนรู้เรื่องอะไรบ้าง

อย่าไปคิดทำงานแบบกฐินเอาคนมากอง ทำไมเงินเข้า สสส. ทำจุลสาร เงินภาษีบุหรี่ทำแคมเปญโฆษณาเยอะแยะ แล้วเราบอกว่าสังคมเราจะเป็นสังคมความรู้ แต่เราไม่เคยลงทุนในด้านสื่อ งบประมาณแผ่นดินไม่เคยคิดเลย แล้วมาเรียกร้องคุณต้องเป็นสื่อของประชาชน มันเหลวไหลชัด ๆ แค่ที่หนังสือพิมพ์ต้องไประดมทุนในตลาดหุ้น ก็แย่แล้ว ป้องกันตัวเองไม่ได้เลย

แล้วก็เรื่องเงินทุน สมมติว่าสถาบันข่าวต้องไประดมเงินจากจากองค์กรอิสระ องค์กรธุรกิจพวกเราจะเป็นอิสระได้หรือเปล่า สมมติว่าเราเจาะเรื่องหลักประกันสุขภาพ เจาะไปเจาะไป เราก็พบว่า สสส. มันก็ถลุงเงินงบไม่ใช่น้อย ๆ เหมือนกัน แล้วก็พรรคพวกทั้งนั้น ไม่ได้ต่างไปจากการบริหารงบประมาณของกรมๆ หนึ่ง ถ้าเรา Invest แบบนี้แล้วไปเขียนแบบนี้ สสส. จะถอนทุนคืนไหม ถามหน่อยซิ

ถาม งั้นกลับมาที่ case ผู้จัดการเอง โดยส่วนตัวเห็นว่าหนังสือพิมพ์ผู้จัดการจัดเป็นหนังสือพิมพ์คุณภาพ ทำงานข่าวเชิงลึกเยอะพอสมควร ไม่ว่าจะเป็น GMO,FTA ซึ่งเป็นเรื่องหนักอ่านยาก คำถามก็คือ ข่าวแบบนี้ขายได้หรือ ?

ตอบ ก็เห็นเอ็นจีโอเขารณรงค์เรื่องนี้มาเป็นสิบๆปี คนไม่สนใจ พอผู้จัดการนำเสนอไม่ถึงปี คนก็พูดเรื่อง GMO เป็นปกติ นี่เป็นเรื่องเทคนิคการใช้สื่อด้วย

ถาม หมายถึงนโยบายและปฏิกิริยาจากผู้อ่านของ"ผู้จัดการ" เอง ?

ตอบ มันต้องพูดประวัติศาสตร์นิดหน่อย ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ ผู้จัดการเป็นหนังสือพิมพ์ธุรกิจจ๋ำ จุดแข็งของเราคือตลาดทุน ข่าวการเมืองนี่ต้องเปิดทางให้ข่าวตลาดเงินตลาดทุน แต่เมื่อปี 40 วิกฤตเศรษฐกิจมันจบแล้วตรงนั้น การปรับพื้นตัวรอบใหม่ภายใต้เงื่อนไขที่มันเปลี่ยน และการมองหาจุดขายใหม่เป็นเรื่องจำเป็นของหนังสือ ตอนนั้นเจ้าของเองคือ คุณสนธิ ลิ้มทองกุล คงไม่รู้หรอกว่าจะเริ่มต้นทำข่าวกระแสไหนนอกจากกระแสนี้ เขาคิดตั้งทีมข่าวพิเศษขึ้นมา เพื่อทำข่าวที่

ไม่ได้มองมุมใดมุมหนึ่ง อย่างที่แกสอนพวกเราว่า มององค์รวมทั้งหมดมองป่าทั้งป่า พอแกกลับมาทำข่าวอีกหลังจากวางมือไปนาน แกก็คิดว่าข่าวธุรกิจเหลือน้อยละ คนชั้นกลางดิ้นรนยังไง ข่าวที่เป็นฐานราก อย่างพวกเกษตรกรก็ประท้วงกันไม่เว้นแต่ละวัน ข่าวพวกนี้แหละ ในขณะที่คนอื่นรายงานเพียงแค่เล็กๆน้อยๆ ผู้จัดการจำเป็นต้องหันมาอธิบายเรื่องพวกนี้อย่างเป็นระบบครบถ้วน

ข่าวเรื่อง GMO จริง ๆ เป็นข่าวต่อยอดจากเรื่องหนี้สินเกษตรกร เป็นข่าวที่มีการวางโครงไว้อย่างชัดเจน เราก็ลงไปดูด้วยเหตุผลที่ 1 2 3 4 5 เจาะทีละตัว เป็นเรื่องแปลกมากที่พวกเขามาเรียกร้องในโครงการที่รัฐบาลลงไปส่งเสริม แต่ทำให้เขาเจ๊ง ... เราก็แกะไปเรื่อย เหมือนกับมีจิ๊กซอว์ให้เราต่อ มีsource คนในกระทรวงเกษตร อ.ระพี สาคริก เราก็ไปคุยด้วย อาจารย์บอกว่า ลูกศิษย์ลูกหาในกระทรวงนี่ แทบไม่มีคุกจะใส่ ทำให้เราเห็นว่าทั้งกระบวน ตั้งแต่การสอนนักศึกษาระดับสถาบันเป็นต้นมา พวกที่มาบริหารกระทรวง มีเป้าหมายความคิดอย่างไร นโยบายประเทศมาแบบไหน สุดท้ายส่งต่อความคิดเรื่องปฏิวัติเขียวยังไม่พอ ยังส่งต่อเรื่องการปฏิวัติพันธุกรรมอีก แม้ว่าเราจะได้ข้อมูลจาก NGOs แต่เราจะไม่ละเลยข้อมูลที่เป็นระดับนโยบายกระทรวง เราไม่ละเลยตัวละครทุกตัวที่เข้ามามีส่วน ตอนนั้น พวกที่เป็นข่าวในกระทรวงเกษตรอยากจะฟ้องเราทั้งกระทรวง เราก็บอกฟ้องซิ เดี๋ยวเจะเอา อ.ระพี มาขึ้นศาล ทุกคนก็ต้องเงียบอะไรแบบนี้

ถามว่าข่าวแบบนี้ขายได้ไหม มันก็สร้างความแตกต่าง ไม่มีฉบับไหนทำ

ถาม ทราบไหมว่า ผลสำรวจความเห็นผู้อ่านหนังสือพิมพ์ของสถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ ซึ่งทำให้กับสภาการหนังสือพิมพ์ บอกว่าคนอ่านอยากให้หนังสือพิมพ์สืบเสาะข้อมูลเชิงลึกมาให้อ่าน ?

ตอบ คนต้องการข่าว Investigative ข่าวทั่วไปวิทยุมันตอบคำถามให้แล้ว หนังสือพิมพ์ต้องทำข่าวแบบนี้ แต่ที่ไม่ทำเพราะ 1. องค์กรนั้นมีนโยบายชัดเจนไหม เพราะว่าต้องเสียคนมาทำ ต้องตั้งทีมมาทำ 2. มีทุนไหม ทุนเงิน ทุนความชำนาญ ทุนความรู้ มันก็ไม่ใช่เพียงแค่ว่าทำข่าวมา 5 ปีจะมาทำข่าวแบบนี้ได้ สมมติว่ายังมองเศรษฐกิจว่าเป็นเศรษฐกิจอยู่นั่น ไม่สามารถเชื่อมโยงการเมือง สิ่งแวดล้อม ชีวิตคน นโยบาย คุณไม่มีทางทำข่าวนี้ได้

ถาม ใครคือผู้ตัดสินใจว่าจะทำเรื่องนี้เรื่องนั้น ?

ตอบ ในช่วงแรกมันชัดเจนว่า มีทั้ง asign จากคุณสนธิ และมีเรื่องที่เสนอขึ้นไป โดยการเขียนโครงเรื่อง เพื่อจะตอบคำถามทุกกระบวน มันก็คือการทำโครงข่าวให้นักข่าวมองเห็นความเกี่ยวข้องของทั้งหมด เมื่อได้ข้อมูลมาเราก็จะมานั่งดู บางเรื่องตอนที่เราทำเรื่องมลพิษภาคตะวันออก ต้องตามไปดูอาณาจักรของประชัย เลี่ยวไพรัตน์ ในขณะที่อิทธิพลของเขายังครอบคลุมทุกที่ เราก็ต้องประเมินกันว่า จะเสนอข่าวนี้แบบไหน อย่างไร จังหวะไหนดี แล้วก็รายงานข้อมูลที่เราไปคุยกับแหล่งข่าวให้คุณสนธิตัดสินใจ

ถาม แล้วเมื่อลงมือและพบว่าต้องใช้เงินลงทุนกับข่าวนี้มาก ฝ่ายบริหารที่กุมเรื่องกำไรขาดทุน ไม่มีปัญหาหรือ ?

ตอบ มันไม่ได้เยอะขนาดนั้น คำว่าลงทุนนี่ มันก็เป็นแค่เงินเดือนของเรา ค่าเดินทาง ค่าที่พัก ค่าใช้เวลายาวขึ้น ทีมรายวันเขาsupport ตรงนั้นอยู่แล้ว แต่เราต้องตั้งเป้าหมายเรื่องนี้กี่เดือนเสร็จ บางครั้งก็เผื่อไปเล่นในหนังสือเล่มด้วยซ้ำไป อย่างเรื่องสภาพัฒน์ เราเขียนไปจนกระทั่งสุดท้ายออกมารวมเล่ม

แต่ที่ต้องคิดก่อน คือมีข้อมูลอยู่ในมือเขียนไปแล้ว พร้อมขึ้นศาลไหม ฟ้องมาเรามีหลักฐานในมือพอไหม กับอีกอันหนึ่งคือบางครั้งปมมันไม่ค่อยชัดเจนแต่ต้องเล่น เล่นเพื่อให้มันกระเพื่อมเพื่อให้คนที่มีข้อมูลอยู่ลังเลอยู่ ตัดสินใจปล่อยข้อมูลออกมา

ถาม ข่าวเจาะเรื่องไหนใน"ผู้จัดการ" ที่ทัศนะของคุณเองคิดว่ามันสำคัญมาก ๆ เป็นความภาคภูมิใจ ?

ตอบ ต้องถามผู้อ่านนะ พี่บอกสิว่าชอบเรื่องไหน

ถาม บางเรื่องเนื้อหาเยอะมาก อ่านไม่ไหว อย่าง GMO

ตอบ เรื่องนี้จริง ๆ เป็นมหากาพย์เลย มันเป็นเรื่องเกษตร เรื่องปฏิวัติเขียว มาเรื่อง GMO แล้วก็ลากมาถึงเรื่องสภาพัฒน์ นี่คือผลพวงจากแผนพัฒนา การกำหนดนโยบายจากรัฐ มันแยกย่อยลงไปเช่น แพทย์แผนไทย อะไรต่อมิอะไร ตอนนั้นใช้โครงการว่า" ครอบงำ" ทำไมประเทศเราถึงล่มสลาย เป็นเรื่องวิกฤตการครอบงำ ตั้งแต่ความคิด ตั้งแต่การทำแผนของเรา ไปจนกระทั่งถึงวิถีชีวิต แล้วก็เจาะลงไปในแต่ละส่วน ซึ่งดูเหมือนจะไม่เกี่ยวข้องกันแต่เกี่ยวข้องกัน แม้กระทั่งเรื่องมลพิษภาคตะวันออก นั่นก็เป็นผลพวงหนึ่งจากการพัฒนา ก็ทำอย่างต่อเนื่อง ไปจนถึงเรื่องซีพี ตอนนี้ก็ยังไม่จบนะ มีข้อมูลในลิ้นชักอยู่อีกแยะ คือมันมองเห็นว่าจะทำจนกระทั่งคลุมนโยบายคลุมตัวละคร เห็นอะไรต่อมิอะไรซื่อมโยงกันชัดเจนหมด ทำให้เห็นว่าเป็นชะตากรรมของประเทศเราอย่างไร

ถาม ทำเรื่องขนาดนี้ ไม่ทะเลาะกับฝ่ายการตลาด ฝ่ายโฆษณาบ้างหรือ ? อย่าง GMO สมมุติว่ามันไปกระทบ CP เขาไม่ว่าหรือ เฮ้ย CP จะถอนโฆษณานะ เบา ๆ มือหน่อย ?

ตอบ ไม่เกี่ยวกัน ต้องไปถามคุณสนธิ (ลิ้มทองกุล)

ถาม ถ้าสมมุติว่าไปสร้างกลไกอีกอันหนึ่งข้างนอก ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ตั้งแต่ว่า มีกองทุนระดับชาติขึ้นมา กองทุนนี้เกิดจากการทำ campaign ขนาดใหญ่ ลงขันมาจากองค์กรธุรกิจทั่วไปและองค์กรอิสระอย่าง สสส./ มสช. รวมถึงจากการรณรงค์ลงขันทางสังคม คนเล็กคนน้อย แล้วเอาองค์กรที่มีอยู่แล้วเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของพวกสมาคมนักข่าว สถาบันพัฒนาสื่อ สถาบันข่าวมาตัดต่อยีนกันใหม่ เพื่อที่จะเป็นกลไกการบริหารกองทุนตรงนี้ มี Thing Tank ทำหน้าที่เป็นโต๊ะ

ข่าว มีนักคิดอยู่ในนี้ ขาหนึ่งก็บริหารจัดการ พัฒนาศักยภาพไป ขาหนึ่งก็ support การทำให้เกิดข่าวเชิงลึกมากขึ้น เช่น วิธี grant support

สมมติทั้งนั้นเลยนะ ล็อบบี้หนังสือพิมพ์ซัก 5 ฉบับมาตกลงร่วมกัน แบบที่สมาคมนักข่าวทำข้อตกลงให้เกิดศูนย์ข่าวอิศราได้ กองทุนจะใส่เงินเข้าไปให้หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ขอข่าวเจาะที่มันเข้ากับ brand loyalty ของตัวเอง คิดเอาเอง แล้วเป็นข่าวของตัวเองด้วย หนังสือพิมพ์ไปบริหารข่าว จัดสรรคนเอง แต่มีระบบติดตามประเมินผล ให้เกิดการทำงานจริงๆ ... คิดอย่างไร ?

ตอบ ทำไมไม่หลุดจากองค์กรวิชาชีพเดิม ไปสร้างเป็นกลไกใหม่บริหารจัดการ แล้วให้หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับทำเลย ถ้าเห็นด้วยกับข้อตกลงนี้ เพื่อให้มีอิสระในการนำเสนอจริงๆ ไม่งั้นมันจะรุงรัง แค่กรรมการสมาคมก็เยอะมากแล้ว เดี๋ยวจะไม่ได้ทำงาน

****

11) ***<u>ผศ.ดร. วิลาสินี พิพิธกุล</u>*** ผู้อำนวยการสำนักสื่อสารสาธารณะ สสส.

ถาม อาจารย์ทั้งพูดทั้งเขียนเรื่องการปฏิรูปสื่อภาคประชาชน โดยหวังว่าสื่อภาคประชาชนจะไปผลักดันคุณภาพสื่อกระแสหลัก ซึ่งเขาก็พยายามเปลี่ยนตัวเองวิพากษ์ตัวเอง ได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้าง ...อยากถามว่าสถานการณ์การเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปสื่อภาคประชาชนตอนนี้เป็นอย่างไร ? แล้วมันนำไปสู่อะไรที่ช่วยเปลี่ยนแปลงสื่อได้บ้างไหม ?

ตอบ คำถามนี้ต้องคิดลึกมากเลยค่ะ จะลองพยายามทบทวนดู ...คงต้องตอบว่าไม่รู้ข้อมูลครอบคลุมทุกส่วนนะคะ เช่น ส่วนที่เป็นวิทยุชุมชนตอนนี้ยอมรับว่ารู้น้อยลง เพราะว่าเรามัวไปจับเรื่องอื่น โดยรวมๆ สถานการณ์สื่อภาคประชาชนเท่าที่เห็นในเชิงนโยบายก่อน คิดว่าการผลักดันให้เกิดมาตรการรองรับ มันยังไปได้ช้ามาก จริงๆเพราะไปติดขัดตัวกรอบรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 เช่น เรื่องของกสช. แล้วการติดตามผลตามมาตรา 40 คิดว่ายังทำได้ไม่เต็มที่ จะว่าไปแล้วสิ่งเหล่านี้ถูกพูดถึงน้อยลงทุกที ในช่วงรัฐบาลทักษิณ

ก็มีคนเรียกร้องสื่อเสรีเยอะทีเดียวในช่วงที่ผ่านมา แต่มันไม่ได้นำไปสู่การคิดถึงสื่อของภาคประชาชนเท่าที่ควร กลับไปมองสื่อใน sense ของการปลดปล่อยสื่อหลักให้เป็นอิสระจากการถูกอำนาจรัฐครอบงำ มากกว่าจะไปพูดในด้าน empower สื่อของภาคประชาชนจริงๆ คำว่าประชาชนในที่นี้ หมายถึงสื่อในระดับชุมชน สื่อที่ประชาชนทำเองบริหารเอง

แต่ถามว่ากระแสการเรียกร้องให้ยุติการแทรกแซงสื่อกระแสหลักนี่ เป็นกระบวนการผลักดันนโยบายสื่อภาคประชาชนไหม มันก็ใช่ คือถ้าเรามองภาคประชาชน คือการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมตรวจสอบสื่อ ก็ใช่เลยล่ะ แต่การเรียกร้องให้ปลดปล่อยสื่อกระแสหลักจริงๆ มันไม่ใช่ทำได้ง่ายๆ แค่ประเด็นเงินลงทุนก็ตันแล้ว ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ก็มีอนุกรรมาธิการปฏิรูปสื่อของ

วุฒิสภา ที่มีคุณหมอนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ เป็นประธานอนุกรรมาธิการ ซึ่งอนุฯชุดนี้มันอยู่ภายใต้กรรมาธิการชุดพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ก็มีความพยายามที่จะทำงานตรวจสอบหาข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ตรงนี้มีอยู่กันหลายคน มี ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ชวรงค์ ลิมปัทมปาณี ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ แต่ว่าส่วนใหญ่มานั่งคุยกัน complain ข้อมูลแล้วก็เชิญคนฝ่ายต่างๆที่มีปัญหาถูกเอาเปรียบอะไรทั้งหลายมาคุยกัน ก็ยังไม่ไปถึงไหน หมดวาระเสียก่อน

ถาม พูดอย่างนี้ได้ไหมว่า ในการปฏิรูปสื่อมันมี 2 ฟาก ฟากหนึ่งทำกับสื่อภาคประชาชนด้วยการพัฒนาศักยภาพ สร้างช่องทางสื่อสาร ผลักดันนโยบายที่เอื้อต่อสื่อภาคประชาชน กับอีกฟากคือ การผลักดันและปฏิรูปสื่อกระแสหลักด้วย แล้วปัญหาใหญ่ของสื่อกระแสหลักคือพันธนาการในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการถือครองสื่อ มันเลยดูเหมือนเคลื่อนไม่ออก ?

ตอบ ใช่เลย แต่ขณะเดียวกันทั้ง 2 ฟากนี่ ตัวแกนหลักที่ทำเรื่องนี้ก็มีไม่มาก แล้วในภาวะที่มีสถานการณ์การเมืองอย่างช่วงที่ผ่านมา ก็ทำให้แกนหลักต้องหันเหไปทำเรื่องของการปลดปล่อยสื่อกระแสหลักมากกว่าจะทำให้ภาคประชาชนจริงๆ

ถาม เป็นไปได้ไหมว่า ลึกๆแล้ว ภาคประชาชนที่เคลื่อนไหวปฏิรูปสื่อก็รู้ว่าพลังของสื่อทางเลือกนี่ ไม่พอที่จะเปลี่ยนแปลงอะไร ยังไงก็ต้องตั้งหลักผลักดันสื่อกระแสหลัก ?

ตอบ ถูกต้อง คิดว่าสถานการณ์มันบีบบังคับด้วย ภาคประชาชนต้องใช้โอกาสนี้เรียกกระแสสนับสนุนจากสังคมกลับมา ถ้าเรามองอย่าง website ผู้จัดการ ASTV ว่ามันเป็นสื่อกระแสรองหรือสื่อภาคประชาชน มันก็เกิดขึ้นในช่วงนั้นแหละ มันก็เคลื่อนเห็นภาพชัดเลยนะคะ ดูอย่าง website ประชาไท ประชาธรรม เสรีดอทคอม ทั้งหลาย มันก็เกิดขึ้นเยอะแยะนะคะ

ถาม แต่ ASTV และ website ผู้จัดการไม่น่าจะใช่สื่อภาคประชาชนนะคะ เพราะว่าเขาเล่นประเด็นกระแสหลัก แล้วขนาดของการบริหารจัดการ โครงสร้างอะไรทั้งหลาย หรือเจตนารมณ์ในการทำสื่ออย่างนี้ ก็ไม่ใช่สื่อกระแสรอง ?

ตอบ มองได้น่าสนใจ คือมันเข้าไปเป็น culture act สื่อกระแสหลักมากกว่า เพื่อไปแย่งชิงมวลชนของสื่อกระแสหลัก ตัวมันเองมันก็เป็นสื่อกระแสหลักในอีกด้านหนึ่ง

ถาม เมื่อครู่อาจารย์พูดถึงการเคลื่อนไหวมาตรา 40 ประเด็นประชาชนต้องสร้างการมีส่วนร่วม อยากรู้ว่าการมีส่วนร่วมจริงๆ จะเป็นไปได้แค่ไหน นอกจากเรื่องของ policy advocate มันเป็นจริงได้หรือ ? ในโครงสร้างของทุนนิยมเสรีขนาดนี้ ที่สื่อมันไปผ่านกลไกตลาดหุ้นกันหมดแล้ว

ตอบ ลองดูกรณีไอทีวีก็แล้วกัน คือว่าถ้ามันไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นเลย ก็ตอบยากนะคะ ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ กำลังทำ TOR. เพื่อศึกษาเรื่องนี้โดยเฉพาะเลยว่า จะเอาไอทีวีมาแปรรูปให้เป็นสื่อสาธารณะได้อย่างไร รอดูไอทีวี ถ้ามันทำได้ โอกาสเกิดมีค่ะ ถึงแม้ว่ากสช.จะยังไม่เกิดก็ตามแต่ รอดูจากกรณีนี้นะคะ

เรื่องสถานการณ์การปฏิรูปสื่อ อยากพูดต่อในเรื่องของมิติเชิงเครือข่าย การก่อตัวของเครือข่ายสื่อภาคประชาชน เห็นจุดสำคัญในบางจุดนะคะ ยกตัวอย่างง่ายๆ อันนี้คงมองจากฐานของ สสส. ที่เราที่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ คือเริ่มมองเห็นเครือข่ายซึ่งประกอบด้วยคนที่ไม่ใช่สื่ออย่างเดียวจับมือกัน แล้วใช้การสื่อสารสาธารณะในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นกลไกขับเคลื่อนประเด็นทางสังคม ตัวอย่างเครือข่ายสื่อภาคประชาชนที่อุบลราชธานีของคุณหมอนิรันดร์ พิทักษ์วัชระ ของคุณสุรชัย มุขยางกูร อันนี้ทางสสส. ก็สนับสนุนอยู่ส่วนหนึ่ง กับมีเครือข่ายอื่นๆที่ไม่ใช่ของสสส. ด้วย แล้วมันเกิดการขยายประเด็น ขยายงาน เช่น ประเด็นเรื่องเหล้า บุหรี่ เรื่องการออกกำลังกาย สุขภาวะอื่นๆ การเอาเปรียบผู้บริโภค มันถูกเอาไปใส่ในเนื้อหาของเครือข่ายสื่อภาคประชาชน นอกจากวิทยุชุมชน เขาก็ขยายมาทำ event รณรงค์ในพื้นที่ด้วย เกิดการสื่อสารที่ขยายตัวออกไป ข้ามประเด็นข้ามพื้นที่เป็นเครือข่ายสื่อภาคประชาชนขึ้นมา

ถาม ก็เป็นผลจากการทำงานขององค์กรอิสระที่มีทรัพยากรเข้าไปหนุน ทำให้โอกาสการเติบโตของสื่อภาคประชาชนมีมากขึ้น อีกส่วนหนึ่งคือว่า นักสื่อสารมวลชนมืออาชีพจำนวนหนึ่งก็เข้ามาเป็นพันธมิตร เข้ามาถ่ายทอดความรู้ เกิดทักษะความชำนาญเพิ่มขึ้น แต่ที่น่าสนใจคือ สื่อภาคประชาชนตอนนี้ เริ่มมีวิสัยทัศน์ มองสื่อในมิติที่ข้ามพ้นจาก media ไปสู่ message มากขึ้น

ตอบ พูดถูกเลย มันไม่ติดอยู่ที่เฉพาะ media อย่างเดียว message ทำให้ลงไปถึงกลุ่มคนจริงๆ ที่สื่อสารปัญหาเดียวกัน ที่เป็นปรากฏการณ์น่าสนใจก็คือมันลงไปถึงกลุ่มเยาวชนด้วย ซึ่งพอเยาวชนเข้าถึง message นี่มันขยายงาน แตกตัวเครือข่ายสื่อภาคประชาชนได้รวดเร็วมาก

อีกประเด็นหนึ่ง เราพูดกันเรื่องการ strengthen เครือข่ายสื่อภาคประชาชนเพื่อรองรับภาวะวิกฤติโดยเฉพาะภัยพิบัติต่างๆ อย่างกรณีสึนามิ เห็นชัดมากเลยว่าต้องให้เครือข่ายสื่อภาคประชาชนเข้มแข็งให้ได้ เพราะว่าเขาจะเป็นกลไกสำคัญของการทำหน้าที่เตือนภัยพิบัติ การให้ความรู้ประชาชนล่วงหน้าแล้วเตรียมพร้อมอะไรอย่างนี้ รวมไปถึงการฟื้นฟูชุมชน ถ้ามองเรื่องมิติเครือข่ายแล้ว จะเห็นชัดในระดับท้องถิ่นนะคะ

ถาม ขอกลับไปที่ประเด็นวิทยุชุมชน ที่มันอ่อนระโหยโรยแรงไป ถามว่าเป็นปัจจัยภายในของภาคประชาชนเอง หรือเกี่ยวกับกรอบของกฎหมาย ?

ตอบ หลายเรื่อง เอาที่พอมีข้อมูลนะคะ เช่นที่กรมประชาสัมพันธ์เข้าไปแทรกแซง แล้วทำให้เกิดวิทยุชุมชนอีกแบบหนึ่ง นี่คือตัวการสำคัญที่ weaken มันเลยนะ ขณะเดียวกัน ตัวคนทำวิทยุชุมชนเอง ที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เข้าไปจับมือหรือรับเงินอุดหนุน จาก อบต.บ้าง สตสช. หรืออะไรที่ใช้จังหวะ อย่างเช่นช่วงสึนามิ เข้าไปให้เงินสนับสนุนชุมชน มันกลายเป็นปัญหาแตกแยกกัน

ถาม ทีนี้ดูในฟากของสื่อกระแสหลัก อาจารย์มองเห็นความเปลี่ยนแปลงอะไรที่มีนัยยะเป็นบวกเป็นลบบ้างไหม ?

ตอบ ไม่รู้เป็นบวกหรือลบนะคะ ประเด็นแรกเลย สื่อทีวี วิทยุที่พยายามจะปลดปล่อยตัวเองออกจากโครงสร้างของรัฐ แต่ขณะเดียวกันมันก็มาสู่โครงสร้างในเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบมากขึ้น เช่น กรณีช่อง 9 พอกลายเป็นองค์กรมหาชนขึ้นมา มันเห็นความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของผังรายการ มีความอิสระมากขึ้นในการนำเสนอเนื้อหา ซึ่งถ้ามองเฉพาะแค่ content ก็มีส่วนดีอยู่ในแง่ที่ทำให้มันเกิดสารคดี ดีๆ หรือเปิดโอกาสให้บริษัทผู้ผลิตรายการ ซึ่งถ้าเป็นเมื่อก่อนอาจจะเข้ามาไม่ได้ ได้เข้ามาอยู่ในการผลิตรายการอย่างนี้มากขึ้นนะคะ แต่ขณะเดียวกันการบริหารจัดการแบบองค์กรมหาชนที่มี CEO ควบคุมทุกอย่าง เราก็จะเห็นว่าทุกอย่างถูกวางเป้าหมายในเชิงการตลาดมากๆ คือก็มีทั้งดีและไม่ดี ส่วนดีก็คือมันเกิดการท้าทาย มันเกิดการใช้การตลาดเป็นตัวนำ ก็ทำให้มีรายการที่เป็นทางเลือกให้ประชาชนมากขึ้น

อีกประเด็นหนึ่ง คิดว่าความต่างที่เกิดขึ้นกับสื่อกระแสหลักทั้งทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ ก็คือบทบาทการตรวจสอบจากภาคประชาชนค่ะ การเฝ้าระวังสื่อมันเข้มแข็งมากขึ้นเรื่อยๆ แล้วมีโอกาสได้สื่อสารกับสาธารณะมากขึ้น แล้วแม้แต่ภาครัฐ เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงพัฒนาสังคมฯ ก็เริ่มมาสนับสนุนกระบวนการตรวจสอบและเฝ้าระวังสื่อมากขึ้น มันเห็นการจัดขบวนเพร่หลายมากขึ้น ฉะนั้น ถ้ามองความเปลี่ยนแปลงในช่วง 5-10 ปีที่ผ่านมา สื่อกระแสหลักถูกตรวจสอบมากขึ้น แล้วตัวมันเองก็แสดงความ effective นะคะ ยอมรับการตรวจสอบได้มากขึ้น

อันนี้ ถือเป็นกระบวนการหนึ่งของการปฏิรูปสื่อ ที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนมากขึ้น ซึ่งกระแสนี้มันมาพร้อมกับการจับมือร่วมกันของสามภาคเลย ทั้งภาควิชาการ ภาคประชาชน ที่เป็นผู้บริโภคสื่อนะคะ แล้วก็ภาคนโยบายบางส่วน คือภาคนโยบายเขาก็เลือกที่จะทำบางเรื่องนะ เช่น กระทรวงวัฒนธรรม จับมือกับภาคประชาชนในเรื่องเฝ้าระวังสื่อ แต่เขาคงไม่จับมือกับเราในการเปลี่ยนโครงสร้างสื่ออะไรอย่างนี้ แต่ก็ยังโอเคถ้ามองในแง่มันเริ่มจับมือกันมันก็มีผลในเชิงการปรับปรุงคุณภาพของสื่อกระแสหลักนะคะ อีกด้านหนึ่ง พอมันเกิดโครงการศึกษาและเฝ้าระวังสื่อ ที่มีอาจารย์เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์ เป็นประธาน นี่สำคัญทีเดียว เพราะว่านอกจากจะนำเสนอผลการเฝ้าระวังสื่ออย่างเป็นวิชาการ ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ แล้วก็ sms ล่าสุดนี่เป็นเรื่องบอลโลก ก็มีหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ตื่นตัวค่ะ พอมันทำเป็น pattern ว่าทุกสองเดือน รายงานผลทีหนึ่ง สังคมเริ่มคุ้นและเรียนรู้ เพราะว่าทุกครั้งที่มีการรายงานผล มันไม่ใช่แค่รายงานนะคะ แต่มันจะมีเวทีแล้วเชิญเครือข่ายที่ทำงานในประเด็นนั้นๆมาเป็นตัวช่วยกันหาทางออก อย่างเช่น ตอนที่เปิดผลการตรวจสอบรายการทีวีเด็ก ก็มีเครือข่ายเด็กเครือข่ายพ่อแม่มากันเต็ม มีการนำเสนอทางออก การแก้ปัญหาพนันบอล โฆษณาเหล้า มีการเชิญ สคบ. / อ.ย. มาด้วย

ถาม มันมีผลในการทำให้สื่อระวังตัวมากขึ้นจริงหรือ ? หรือว่าจริงๆแล้วมันมีผลกับสังคมเป็นการเคลื่อนไหวของสังคมมากกว่า ?

ตอบ อืม... ก็ไม่ได้มีการวัดนะ แต่คำถามนี้น่าสนใจ คือมันต้องมีการติดตามประเมินกันจริงๆ แต่ถ้าเราวัดเพียงแค่การตื่นตัวของสื่อ มันเห็นนะคะ เช่น เอาง่ายๆ การแถลงทุกครั้งมันเป็นข่าวใหญ่นะ แต่ที่สังเกตคือ ถ้าเราโจมตีทีวี ทีวีก็ไม่เอาไปออก แต่หนังสือพิมพ์ลงกับพรึ่บ แต่อย่างกรณีฟุตบอลโลกนี่ไม่ลงเลยสักฉบับ มีข่าวสดลงฉบับเดียว เพราะผลมันออกมาว่าข่าวสดไม่มีเนื้อหาการพนันบอล ข่าวสดก็เลยลงซะใหญ่โตเลยว่าตัวเองเป็นหนังสือพิมพ์คุณภาพ ก็โอเคนะ มองว่าเขาเอาไปใช้ในเชิงบวก

ถ้าเรามองในเชิงการขับเคลื่อนขององค์กรวิชาชีพ คือสมาคมนักข่าวฯ สมาคมนักข่าววิทยุโทรทัศน์ มันก็ชัด รับลูกเราเกือบจะทุกครั้ง อย่างตอนที่แถลงผลท่าทีของสื่อในการรายงานข่าวม็อบ สมาคมนักข่าวฯก็ออกมาแถลงเลยว่าส่งหนังสือแจ้งเตือนไปยังสมาชิก หรือสุดท้ายกรณีการพนันบอลนี่ ก็มีการยื่นหนังสือที่สภาการหนังสือพิมพ์ เขาก็รับลูกทันที มีการตั้งกรรมการเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ว่าจะกวดขันกันยังไง

ในแง่ขององค์กรวิชาชีพสื่อก็เห็นการตอบรับ ส่วนจะไปเปลี่ยนสื่อได้แค่ไหนนี่ ก็ยังพูดไม่ได้นะคะ มันคงต้องอาศัยกลไกหลายๆอย่างร่วมกัน อีกอันหนึ่งก็คือ ตอนนี้กระทรวงพัฒนาสังคมฯก็สนับสนุนงบประมาณก้อนใหญ่ ให้กระทรวงเองเข้ามาต่อเชื่อมกับระบบเฝ้าระวังสื่อ นี่ก็เป็นผลมาจากการที่เราผลักดันแล้วก็พยายามพูดคุยกับภาคนโยบาย

ถาม ถ้าว่าเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์ อาจารย์เห็นความเปลี่ยนแปลงด้านการนำเสนอข่าวของเขายังไงบ้าง หมายถึงคุณภาพข่าว มีการเจาะลึกมากขึ้นไหม ?

ตอบ มันมีการเจาะข่าวมากขึ้น เจาะแบบหลีกประเด็นกันนะคะ พยายามชูประเด็นที่ตนเองติดตาม แต่ว่าก็ไม่ใช่ภาพใหญ่ทั้งหมด มีเด่นขึ้นมาในบางฉบับ เช่น โพสต์ทูเดย์ เจาะปัญหาที่ดินที่พังงา พื้นที่ประสบภัยสึนามิ อะไรอย่างนี้แบบไม่วางมือ มติชนก็มีการเจาะในหลายๆเรื่องนะคะ เช่นง่ายๆเลย อย่างจดหมายจากทักษิณถึงบุช มติชนได้มายังไง แต่ละฉบับเริ่มคำนึงถึงการสร้างประเด็นเชิงลึกให้ไม่ซ้ำใคร อยู่เป็นระยะๆ

ถาม ถ้าอย่างนั้นต้องถามว่าข่าวเจาะในความหมายของอาจารย์คืออะไร ? เพราะกรณีผู้มีอำนาจนอกรัฐธรรมนูญ กรณีจดหมายถึงบุช มันน่าจะถือเป็นข่าวตาม คือมันไปตาม trail เท่านั้นเอง ?

ตอบ มันตามประเด็น แต่มันเจาะในเชิงของการเปิดแหล่งข่าว การเปิดมิติมุมมองที่หลากหลายขึ้น เราจะเห็นว่าถ้าเป็นสมัยก่อน ผู้ใหญ่ของบ้านเมืองสักคนออกมาพูดมันก็จบแค่นั้นใช่ไหมคะ แต่นี่มันมีการผูกโยงมากขึ้น วิเคราะห์มากขึ้น มันเห็นโดยเฉพาะต้นปีมานี้ เห็นความเปลี่ยนแปลงของหนังสือพิมพ์นะ คือแม้แต่หนังสือพิมพ์ฉบับที่ดูเหมือนจะทำแต่ข่าวเบาๆก็หันมาเล่นประเด็นตามข่าว แต่เป็นการตามแบบเจาะลึกข้อมูลแล้วเปิดหลายมิติมากขึ้น

ถาม แล้วความเปลี่ยนแปลงของหนังสือพิมพ์บางฉบับ อย่าง"ผู้จัดการ" กับ "โพสต์ทูเดย์"

กรณีผู้จัดการ เริ่มเปลี่ยนมาสู่ข่าวที่มี opinion ส่วนโพสต์ทูเดย์ มีวิธีรายงานข่าวหน้า 1โดยทำให้ข่าวสั้น สรุปประเด็นจบภายในกรอบเดียว ไม่ต้องอ่านต่อ... ความเปลี่ยนแปลงแบบนี้อาจารย์มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ กรณีผู้จัดการนี่ คิดว่าเหตุการณ์พาไป ทำให้เขาต้องแสดงตัวชัดเจนว่าเขายืนอยู่ข้างไหน แต่ถ้าการเมืองเปลี่ยน ผู้จัดการจะยังคงสถานะนี้อยู่หรือเปล่าตอบไม่ได้ เพราะฉะนั้นมองผู้จัดการว่าเป็นการปักธงเฉพาะในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตอนนี้ ประเด็นนี้ก็มีคนพูดกันเยอะว่า มันเป็นตัวชี้นำทิศทางของกระแสสังคมไม่น้อยในช่วงที่ผ่านมา เพราะว่าในช่วงเหตุการณ์ที่ทุกอย่างมันสับสนนี่ คนไทยมีแนวโน้มจะรับข้อมูลจากสื่อที่ยืนอยู่ข้างชัดเจน สื่อที่คลุมเครือกลางๆจะเอายังไงไม่รู้นี่ ไม่เอาแล้ว

ฉะนั้นช่วงเหตุการณ์ที่ผ่านมา สถานภาพของผู้จัดการ มันสร้างการแบ่งแยกค่ายชัดเจนมาแล้ว คนอ่านก็ identify ตัวเองได้อย่างชัดเจนไปด้วย ในขณะเดียวกันผู้จัดการก็ถูกวิจารณ์อยู่ไม่น้อย ที่ทำให้จริยธรรมของหนังสือพิมพ์ ในเรื่องความเป็นกลางที่พูดกันมานานนี่ บิดเบือนไปหมด แต่ก็น่าแปลกว่าในช่วงนั้น ถึงจะมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์หนังสือพิมพ์หรือค่ายผู้จัดการ มันก็ฟังดูไม่แรง คือถ้าเป็นสมัยก่อน สื่อฉบับใดลุกขึ้นมาเขียนข่าวที่เป็น opinion แบบนี้ จะโดนโจมตีหนักไปแล้ว แต่หนนี้เหมือนสังคมจะยอมรับได้ เพียงแต่รู้สึกว่าต้องเตือนๆกันบ้าง

ถาม เท่าที่จับความรู้สึกของหนังสือพิมพ์ทั่วไป เขาก็รู้สึกว่า"ผู้จัดการ"เป็น alien ในวงการมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว

ตอบ อันนี้จริง หลายครั้งที่เวลาเราไปอภิปรายผลของการเฝ้าระวังสื่อในกรณีม็อบ ก็จะมีนักข่าวถามตลอดว่า ทำไม เราไม่ไป monitor ASTV คือสื่อเองเขาก็รู้สึก แต่ว่าเสียงของคนที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์มันกลายเป็นเสียงส่วนน้อยไปในตอนนั้น

ย้อนกลับไปที่ผู้จัดการ ซึ่งสร้างการแบ่งค่ายชัดเจน แล้วคนที่อยากจะอ่านผู้จัดการก็ต้อง identify ตัวเองให้ชัดเจนด้วยนี่ มันมีผลทำให้เราเห็นการแบ่งค่ายหนังสือพิมพ์ ซึ่งที่ผ่านมาหนังสือพิมพ์เหมือนจะเป็นปึกแผ่น แต่ตอนนี้มันเด่นขึ้นมาแล้วว่ามี alien ที่แยกตัว มันก็น่าเป็นห่วงเหมือนกันในแง่ของการจะเข้าไปใช้กลไกควบคุมในเชิงจริยธรรมหรือในเชิงมาตรฐานวิชาชีพ เพราะเขาก็...ช่างมันฉันไม่แคร์ ขณะเดียวกัน ถ้าสื่อบางฉบับพยายามจะเลียนแบบผู้จัดการบ้างมันก็อาจทำให้เกิดการกลับไปสู่สถานการณ์การคุกคามสื่อแบบรุนแรง รุนแรงจริงๆนะ คือไม่ใช่คุกคามในเชิงแทรกแซง แต่มันเกิดการใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือปะทะกันระหว่างกลุ่มต่างๆมากขึ้น แบ่งค่ายความเห็นมากขึ้น ก็คือถอยหลังกลับไปสู่ยุคของการใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือยืนยันอุดมการณ์ของฝ่ายตัว แล้วนำไปสู่การปะทะกัน ...คือว่ามันกลับมาแล้วน่ะ

ถาม กลับมาจากยุคไหน ?

ตอบ โน้น สมัยเผ่า ศรียานนท์ มาแล้วรอบหนึ่ง ก็มีหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย เจ้าพระยา แล้วก่อน 14 ตุลา 2516 จนถึง 6ตุลา 2519 มันก็มีอีก จำได้ไหมคะ 6 ตุลา มีการใช้หนังสือพิมพ์สร้างภาพบิดเบือนหมิ่นพระบรม ฯอะไรแบบนั้น รู้สึกแย่นะถ้ามันจะเดินไปสู่ scenario คล้ายๆ อย่างนั้น

แล้วถามว่าหนังสือพิมพ์รู้สึกไหมว่าตัวเองต้องรับผิดชอบสิ่งเหล่านี้ คิดว่าเขาไม่รู้สึก...ใช้คำนี้อาจจะแรงไป กรณีผู้จัดการ มันอาจจะเหมาะกับสถานการณ์แบบนี้ ที่ประชาชนต้องการการเลือกข้าง แต่ถ้าเหตุการณ์ทั้งหลายผ่านพ้นไป สถาบันหนังสือพิมพ์ สถาบันวิชาชีพควรต้องทบทวนและปฏิรูปกันยกใหญ่เหมือนกัน

ถาม ดูเหมือนสื่อเองก็ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ...ไม่ต้องเป็นกลางแต่เป็นธรรม ถ้าดูจากบทบาทของสมาคมฯก็ดี สภาการฯก็ดี เหมือนยอมรับว่าตัวต้องมีบทบาทในการเมืองภาคประชาชนด้วย อย่างสมาคมฯ จัดกิจกรรมราชดำเนินเสวนา เป็นประจำ กำลังจะร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จัดเวทีปฏิรูปการเมืองภาคพลเมือง อะไรเหล่านี้ จะบอกว่ามันเป็นความเคลื่อนไหวหรือความเปลี่ยนแปลง ระดับของสถาบันวิชาชีพหรือแค่ระดับบุคคล ?

ตอบ เป็นเพราะว่าช่วงปีสองปีที่ผ่านมา เขาก็มีเรื่องที่ weaken เขาเยอะนะคะ คือถ้าเขาไม่พยายามผลักดันตัวเอง แล้วทำงานเชิงรุกออกไป เขาก็อาจจะโดนคุกคามในหลายๆรูปแบบ

ถาม การเกิดขึ้นของศูนย์ข่าวอิศรา คิดเห็นอย่างไร ?

ตอบ กรณีศูนย์ข่าวอิศรา คิดว่ามาจากการผลักดันผ่านกระบวนการภาคประชาชนมากกว่า อย่างหมอประเวศ ซึ่งพยายามเสนอแนวคิดนี้มาตลอด เหตุการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ก็มีการเรียกร้องการรายงานข่าวสันติวิธีให้มันเหมาะสม อะไรแบบนี้ ซึ่งอันนี้เป็นตัวอย่างที่ดีมากๆเลย ตัวเองก็ได้ใช้เยอะ ในแง่ของการติดตามทิศทางข่าวเพื่อสร้างสันติวิธี ก็พอเห็นอยู่นะคะ

ถาม โมเดลอย่างศูนย์ข่าวอิศรา ถ้ายกขึ้นมาเป็นระดับชาติ โดยหาประเด็นข่าวเจาะร่วมกัน สมมุติว่าเป็นเรื่องตรวจสอบนโยบายรัฐบาลอย่างเดียวเลย สาวมันไปเรื่อยๆ ก็คือว่ามีกองบรรณาธิการร่วมแบบเดียวกับที่ทำกับศูนย์ข่าวอิศรา อาจารย์ว่าเป็นไปได้ไหม ?

ตอบ อยากเห็นโมเดลนี้มากเลยนะ ก็เคยคุยเรื่องนี้กับสมาคมนักข่าวฯ หลายครั้ง ตอนนั้นดูเหมือนว่ามันจะเคลื่อนไปในทิศทางนี้ แต่ตอนนี้เท่าที่ทราบ พอมันมาเจอกับอุปสรรคของศูนย์ข่าวอิศรา ดูเหมือนกระบวนการนี้จะชะงักไป

สสส. เองก็พยายามจะเข้าไปหนุนเพื่อให้เกิดศูนย์ข่าวแบบนี้ หมอประเวศ นี่ฝากแล้วฝากอีกว่าทำยังไงจะเกิดสถาบันข่าว โดยเฉพาะที่ทำเรื่อง investigative reporting เราก็ชวนกันมาคุยหลายครั้งแล้ว เห็นตัวแนวคิดแล้ว แต่มันไม่เคลื่อน

ถาม งานวิจัยนี้ต้องการจะหากลไกอันหนึ่งที่จะทำงานและแก้ปัญหาในเชิงระบบ ไม่ใช่เป็นความสามารถเชิงบุคคลของนักข่าว

มีข้อสังเกตว่า สมาคมนักข่าวฯ สมาคมวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งก็ทำงานหนักมาก แต่ยังไม่มีผลในการเปลี่ยนตัวองค์กร เปลี่ยนวัฒนธรรมการทำข่าว อะไรอย่างนี้ เช่น ยุคของชวรงค์จากไทยรัฐ ยุคของประสงค์จากมติชน จนถึงยุคของภัทระจากโพสต์ ก็ไม่ได้ขับเคลื่อนสิ่งที่จะทำให้ตัวองค์กร คือ ไทยรัฐ มติชน เปลี่ยนไปด้วย มันเป็นเรื่องที่นักข่าวหัวก้าวหน้า ออกมาเคลื่อนไหวทางสังคมนอกองค์กรของตัวเอง

ตอบ นี่อาจเป็นการมองในมุมของประชาชน แต่พวกเขาอาจจะบอกว่ามันไม่ใช่เป้าหมายอีกอย่าง ทุกสมาคมวิชาชีพ มีปัญหาการแยกกันทำงานอย่างชัดเจน นักหนังสือพิมพ์ ที่เข้าไปอยู่ในสมาคม จริงๆแล้วเขาก็เป็น representative ของหนังสือพิมพ์เขานะคะ

ถาม ฉะนั้นจะพูดว่าที่เขาทำอยู่นี้ as an active citizen ไม่ใช่ as a journalist ได้ไหม ?

ตอบ ก็ใช่ as an active citizen เพราะปัญหาเชิงโครงสร้างเป็นเรื่องใหญ่ มันไปเปลี่ยนภาพใหญ่ไม่ได้หมด ทำให้เห็นว่ากำลังเคลื่อนน่ะได้ แต่เปลี่ยนไม่ได้ สมาคมฯเขาก็ยอมรับว่ามีปัญหาด้านการจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ แล้วคนที่อยู่ข้างในตอนนี้คือ routine นิ่งมากเลย

ตอนนี้ สสส.ก็มีปัญหากับสมาคมนักข่าวอยู่ ในเรื่องที่ให้ทำ TOR ระยะสั้นพัฒนาโครงการสร้างสถาบันข่าวอย่างที่เราอยากเห็น

ถาม ทางมสช.(มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ) ก็เอาเงินไปผ่านสมาคมนักข่าวฯ ให้นักข่าวทำข่าวเจาะนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ 10 ข่าว แล้วตีพิมพ์เผยแพร่ อันนี้เป็นทางออกที่ดีอันหนึ่งที่ทำให้เกิดข่าวเจาะมากขึ้น ... คำถามคือ สำหรับสสส. เป็นไปได้ไหมที่จะเอาเงินมาใส่ร่วมกับคนอื่นๆ เพื่อสร้างกองทุนข่าวเจาะในประเด็นนโยบายสาธารณะ ?

ตอบ เป็นไปได้ เพราะว่าในส่วนที่ตัวเองรับผิดชอบก็เตรียมอยู่แล้ว สไตล์งานอย่าง สสส. ก็คือพยายามไปทำให้หน่วยงานเจ้าของเรื่อง set up กลไกของเขาแล้วดูแลกลไกของตัวเอง ฉะนั้นก็พยายามที่จะให้เขาเกิดศูนย์ข่าวเจาะอันนี้เลยล่ะ หรือศูนย์ข่าวสืบสวนสอบสวนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาวะ คือมันต้องมีคำนี้เข้าไปหน่อยมันถึงจะเกี่ยวข้องกับ สสส. แม้แต่ตั้งงบประมาณรอไว้แล้วด้วยซ้ำ แล้วไม่ใช่สมาคมนักข่าวเป็นเจ้าขององค์กรเดียว แต่อยากเห็นการ co-operate กับสถาบันวิชาการด้วย แล้วมองเป็นกระบวนการขยายงาน จับมือกัน ศูนย์ข่าวเจาะอาจจะเป็นตัว generate ประเด็น การดึงนักข่าวเข้ามาทำงานร่วมกัน ขณะเดียวกันมีสถาบันวิชาการที่คุณอยากจะทำงานด้วย เป็นตัวถอดบทเรียนหรือทำวิจัยติดตาม case by case แล้วเอาตัวบทเรียนนี่มาพัฒนาต่อในเชิงสร้างเกณฑ์สร้างงานวิชาการ อะไรก็แล้วแต่ ส่งต่อให้สถาบันพัฒนาสื่อ PDIT ทำเรื่อง training มองกันเป็นระบบแบบนี้เลย

ถาม ถ้าทำการรณรงค์ให้เกิดกองทุนสนับสนุนศูนย์ข่าวเจาะนี้ สสส. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ) สกว. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย) มสช. (มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ) พอช. (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) จะทำให้เป็นนโยบายร่วมกันได้ไหม ?

ตอบ ในแง่ strategy สสส. อาจจะเป็นตัวหลักได้ แต่ถ้ามองในแง่ของงบ ไม่แน่ใจ คือจริงๆ ไม่อยากพูดเรื่องเอางบเป็นตัวตั้ง อยากมองการกุมยุทธศาสตร์ให้มันเดินแบบนี้ดีกว่า แต่ปัญหาใหญ่ของ สสส. ก็คือเนื่องจากเราไม่ได้ทำเอง ถ้า strategic partner เขาไม่เคลื่อนสักที บางทีเราก็ผลักยาก

ถาม สิ่งที่อาจารย์คิด ตรงกับที่งานวิจัยสังเคราะห์มาระดับหนึ่ง จากหลายเรื่อง เช่น ตัวอย่างศูนย์ข่าวเจาะฟิลิปปินส์ ซึ่งอดีตนักหนังสือพิมพ์มืออาชีพสำนึกว่าภายในองค์กรสื่อของเขามันมีข้อจำกัด พวกนี้เป็นระดับบรรณาธิการทั้งสิ้น พากันออกมาทำศูนย์ข่าวเจาะ เพื่อที่จะผลิตข่าวแล้วป้อนกลับไปในสื่อกระแสหลักด้วยระบบสมาชิก ทำๆไปเขาก็พบว่าต้องสร้าง media ของเขาเองด้วย ก็เกิด journal เกิด broadcasting ทำการฝึกอบรมเหมือนกัน เพื่อที่จะขยายแนวคิดเพิ่มศักยภาพ อะไรอย่างนี้ ต่อมามี news online เพราะว่าการที่เขาผลิตข่าวพวกนี้ออกมาแล้วกลายเป็นว่าสมาชิกของเขาจะใช้ก็ได้ไม่ใช้ก็ได้ แต่บางเรื่องมันต้องการการ educate และ agenda setting กับสังคม ก็ต้องพยายามเปิดช่องทางของตัวเองให้ได้

เท่าทีงานวิจัย explore ในประเทศแถบนี้ จะพบปัญหาที่คล้ายคลึงกัน คือ journalist อาชีพเจอทางตันในองค์กรตัวเอง ออกไปสร้างงานข่าวแบบ outside in และอาจจะเป็นเพราะว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่มัน support ให้เขาออกมาในรูปของ news online กันเป็นส่วนใหญ่ เยอะมาก

ในส่วนปัญหาของนักข่าวอาชีพในบ้านเรา ระดับกลางๆเขาต้องการกองทุนสนับสนุน ถ้าระดับเด็กๆ เขาต้องการให้ editorial policy ในองค์กรเขาเปิดกว้างในการทำข่าวเจาะ ถ้าระดับเจ้าของหนังสือพิมพ์ก็ประกันความเสี่ยงให้ฉันสิ ฉันไม่อยากลงทุนเอง เพราะข่าวแบบนี้นี่มันตามกันทั้งปีอะไรแบบนี้ สื่อบางส่วนบอกว่า ถ้ามีกองทุนสนับสนุนข่าวเจาะจริงๆ ก็ขอไม่ทำเรื่องอะไรที่เหมือนๆ กับคนอื่น ขอทำข่าวที่เป็นฝีมือของเขา ลงหนังสือพิมพ์ของเขา เป็นต้น

และสมมุตว่า เกิดมีกลไกหรือกองทุนขึ้นมาจริงๆ สร้างพันธะสัญญากับหนังสือพิมพ์สักห้าฉบับ เอาเงินใส่ให้คุณ โดยมีข้อตกลงที่ต้องเจาะข่าวใน theme นโยบายสาธารณะ ส่วนหัวข้ออะไรแล้วแต่สไตล์หนังสือพิมพ์ของคุณ อาจมี progressive สำหรับข่าวอะไรก็ได้ที่ไปได้เบาะแสมาอีก ปีหนึ่งถ้าได้ข่าวเจาะ 10 เรื่อง ก็เพียงพอที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และการเคลื่อนไหวของสังคม ขณะเดียวกัน สถาบันพัฒนาสื่อมวลชน PDIT ทำงานวิชาการ ฝึกอบรมมากหน่อย สร้างองค์ความรู้ เชื่อมต่อกับนักวิชาการ หรือแม้แต่งานวิจัยจำนวนมากที่มีอยู่แล้ว สร้างถังข้อมูลที่จะ supply หรือใครหยิบใช้ก็ได้ในรูปของ online news การบริหารด้านการข่าวจะเป็น professional-ของสถาบันข่าว

อาจารย์มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ อยากเห็นมากเลย ตรงใจ อย่างที่บอกว่าพยายามมาหลายยกแล้ว แต่คิดว่าโมเดลนี้น่าจะเติมภาคประชาสังคม เช่น media monitor (โครงการเฝ้าระวังสื่อ) มาทำงานร่วมในถัง

ข้อมูลตัวนี้ หรือแม้แต่คปส. (คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ) รวมถึงต้องคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพสื่อ ซึ่งเดี๋ยวนี้ถูกฟ้องร้องกันมากขึ้น

คุณหมอประเวศก็คิดเรื่องนี้มาก อยากผลักดันให้หน่วยงานหลักๆอย่างศูนย์คุณธรรมหรือ สสส. คุยกันเพื่อเคลื่อนในเชิงนโยบายให้เกิด...อาจจะเป็นระเบียบ เป็นมติ ครม.หรืออะไรก็แล้วแต่ นะที่เป็นมาตรการชัดเจนมารองรับให้เกิดสื่อสร้างสรรค์ คืออาจารย์เขาก็มองใน sense ว่าเอาเรื่องคนดีๆมาออกทีวี ออกสื่อกระแสหลักบ้าง จะได้ถ่วงดุลข่าวสาร

****

12) ***ศ.นพ.ประเวศ วะสี*** นักวิชาการอาวุโส / ประธานมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

ถาม ขอเล่ายาวๆเรื่องโครงการวิจัย"แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวสืบสวนในหนังสือพิมพ์ไทย" ซึ่งสกว. สนับสนุน เพื่อที่จะบอก what is the problem เนื่องจากจะมีคำถามใหญ่ต่ออาจารย์เพียงคำถามเดียวคือ how to solve the problem

งานวิจัยนี้พบว่าความเข้าใจต่อข่าวสืบสวน ทั้งในส่วนของคนทำและคนอ่าน คิดว่าคือข่าวเปิดโปงการทุจริตคอรัปชั่น ซึ่งก็ถูกในด้านหนึ่ง แต่ก็ได้พบอีกว่าข่าวสืบสวนที่เป็นประเด็นชีวิต สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและนโยบาย เป็นข่าวสืบสวนได้ทั้งสิ้น สรุปว่าอาจจำเป็นต้องขยายความเข้าใจต่อข่าวสืบสวนให้กว้างขึ้น

ประเด็นที่สองคือมันกลายเป็นความสามารถส่วนบุคคลของนักหนังสือพิมพ์หัวเห็ดบางคน อย่างเช่น ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ เสนาะ สุขเจริญ หรืออย่างทีมประชาชาติธุรกิจที่ทำมาตลอด และในสายของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ซึ่งมีแนวการเสนอ hard news อยู่แล้ว สรุปคือว่าไม่ได้มีการสนับสนุนในระดับเชิงของโครงสร้าง เมื่อไม่มีการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ข่าวก็จะขึ้นกับบก.ข่าวว่าจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ส่วนตัวนักข่าวเองที่ไปเห็นแง่มุมไม่ชอบมาพากล แล้วอยากทำข่าวเจาะขึ้นมา ก็จะพบความยากลำบากในการขายประเด็น ฝ่าด่านบรรณาธิการและองค์กรของตัวสุดท้ายก็อาจทิ้งไป หรืองานข่าวรายวันที่มีมาก เร่งรัดและการแข่งขันกันสูง บางทีเปิดประเด็นข่าวไปได้สักหน่อย ก็จะโดนข่าวอื่นๆเข้ามาท่วมทับ ต้องทิ้งข่าวพวกนี้ไป อันนี้เป็นปัจจัยภายในสื่อ

ทั้งหมดนี้คือแบบแผนหรือวัฒนธรรมการทำข่าวที่เป็นปัญหา แต่แก้ไขได้ หรือข้ออ้างของหนังสือพิมพ์ว่ามีความเสี่ยงในการสืบสวนข่าว ซึ่งบางทีมันอาจไปพัวพันกับผู้ที่ส่วนได้ส่วนเสียกับข่าวนั้น แล้วก็จะมีอิทธิพลทั้งด้านอำนาจการเมืองและการเงินเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทำให้หนังสือพิมพ์โดนข่มขู่ ฟ้องร้องหมิ่นประมาท เป็นต้น กับปัจจัยภายนอกอีกหลาย ๆ อย่างทำให้แหล่งข่าวไม่กล้าเปิดตัวและทำให้ข่าวไม่น่าเชื่อถือ การสืบค้นด้าน paper trail มีความยากลำบาก

นอกจากนี้ ทางภาควิชาการด้านวารสารศาสตร์-นิเทศศาสตร์ก็ไม่ได้ผลิตความรู้เหล่านี้ให้บัณฑิตที่เข้าสู่งานข่าว สุดท้ายก็ต้องไปเรียนรู้เอาใหม่ เพราะเป็นอาชีพที่ต้องปฏิบัติสะสมทักษะเอง เป็นต้น และประเด็นสุดท้ายที่น่าสนใจก็คือ ไม่มีลูกค้าของการอ่านข่าวประเภทนี้ ไม่มีความต้องการข่าวประเภทนี้ และสุดท้าย เขาบอกว่าข่าวแบบนี้ต้องการกลไกลทางสังคมออกมาเคลื่อนไหวขานรับ เพื่อให้เกิดกระแสการติดตามข่าวต่อได้ เขาก็ยกตัวอย่างเรื่องทุจริตยา มันเป็นข่าวสืบสวนที่มีที่สิ้นสุด มีผลกระทบสูง มีการเอาคนผิดมาลงโทษ เพราะมีการเคลื่อนไหวจากภาคสังคมควบคู่ไปด้วย เช่นกลุ่มของคุณรสนา โตสิตระกูลและพันธมิตร 30 องค์กร เพราะฉะนั้นถ้าจะเปรียบเทียบกับข่าวหลาย ๆ ข่าวเช่น กรณีซุกหุ้น ในตอนนั้นมันไม่มีกระแสสังคมขานรับ หรือกรณีทุจริต CTX

โดยปกติวัฒนธรรมของคนทำข่าว มักจะทำเป็นข่าวเดี่ยว เมื่อไรที่เล่นข่าวเหมือนคนอื่นถือว่าไม่มีน้ำยา แต่ข่าว CTX มันได้เปลี่ยนมุมมองใหม่ของนักข่าวจำนวนหนึ่ง โดย CTX เป็นการเปิดประเด็นของหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ มีข้อมูลเยอะ มีหลักฐานเอกสาร ก็มีหนังสือพิมพ์อื่นๆ พากันเป็นพันธมิตรช่วยกันทำข่าวเปิดโปง เพื่อจะเป็นภูมิคุ้นกันไม่ให้อิทธิพลเล่นงานหนังสือพิมพ์ฉบับใดได้ง่าย อย่างไรก็ดี งานวิจัยนี้คิดว่าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐก็ทำข่าวเจาะเพียงแต่เป็นข่าวเจาะในแนวอาชญากรรมหรือชีวิต เช่นข่าวโรงพยาบาลขายไตคนไข้ สร้างการเรียนรู้ต่อปัญหาและการตระหนักสิทธิผู้ป่วย คือเอาคุณสมบัติของข่าวเจาะมาจับ ก็ถือว่าใช่

ต่อมา งานวิจัยพบว่าทางออกอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหาคือ นักข่าวต้องการการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านข่าวเจาะ ต้องการการสนับสนุนจากองค์กรต้นสังกัด ที่จะยอมลงทุนข่าวเจาะ เปิดไฟเขียว มีระบบ librarian support แล้วมีนักวิชาการหรืองานวิจัยที่พร้อมจะสนับสนุนข้อมูลระดับลึกแก่เขา ในส่วนของด้านสถาบันการศึกษาก็อยากจะให้มีหลักสูตรการสืบสวนที่มันมีการไหลถ่ายเทองค์ความรู้แก่กันด้วย ส่วนที่เป็นข้อเรียกร้องกับองค์กรภาคสังคมก็คือ ทำไมไม่มีการจัดตั้งกองทุนที่สนับสนุนการทำข่าวเจาะโดยเฉพาะ

ทั้งหมดนี้คือ What is the problem ดังนั้นการแก้ปัญหาจะเป็นเรื่องใหญ่มาก คือต้องทำถึงขั้นให้เกิดวัฒนธรรม เป็นนิสัยการทำข่าวของนักข่าว ที่จะรายงานข่าวทุกข่าวด้วยกระบวนการเจาะลึกแบบข่าวสืบสวน จึงจะเปลี่ยนคุณภาพข่าวได้

ตอบ จะต้องสะท้อนตรงนี้ไปให้ทางวารสารศาสตร์นิเทศศาสตร์ ที่จริงตรงนั้นมีทรัพยากรมีอะไรที่จะทำได้อีกเยอะ ความเป็นสถาบันวิชาการมันอิสระ ทั้งด้านการวิจัย มันจะ support สื่อได้มาก คงต้องคิดเรื่องความร่วมมือตรงนี้ให้มาก

ถาม ทางดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ที่นิเทศศาสตร์ จุฬา กำลังทำสำรวจหลักสูตรหนังสือพิมพ์ของทุกสถาบัน และยอมรับว่ามันด้อยคุณภาพ ไม่ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป แต่มันมักจะมีปัญหาเรื่องการขัดแย้งนโยบายกันเองในสถาบัน หรือมหาวิทยาลัยในการจัดการหลักสูตรต่าง ๆ

ตอบ คนในวงวิชาการกับคนในวงวิชาชีพก็ปะทะกัน ตอนนี้มีปัญหาทางการเมืองเรื่องการปฏิรูปสื่อ มาตรา 40 การจัดตั้งกสช. ก็ได้เห็นการปะทะกันระหว่าง อ.พงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียรจากมติชน กับ อ. อรุณีประภา หอมเศรษฐี ประธานสรรหา ก็เลยหาข้อตกลงอะไรไม่ได้

ความรู้ที่งานวิจัยนี้พบ น่าจะให้คนทั้งสองวงได้รู้ จะเห็นปัญหาทั้งระบบ เราอาจจะต้องมีสะพานเชื่อมโยงอะไรคนทั้งสองวงนี้เข้ามาร่วมมือกัน

ถาม ความจริงในวงการสื่อ เขามีการจัดตั้งตัวเองสูงมาก มีการทำงานเชิงสังคมและงานพัฒนาศักยภาพนักข่าวก็เยอะ ทางออกจึงควรเป็นการต่อชิ้นส่วนจิ๊กซอว์ ที่มีคนทำคนละชิ้นสองชิ้น เหล่านี้เข้ามา อาจไม่ควรสร้างสิ่งใหม่ เพราะคนในวงการหนังสือพิมพ์เขามีความถือตัว

กรณีศูนย์ข่าวอิศรา มีจุดเด่นบางอย่างที่น่าจะยกมันขึ้นมาเป็นระดับชาติเข้าสู่กลไกอิสระที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ เช่น การมีเครือข่ายบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ส่งตัวแทนไปทำงานข่าว3 จังหวัดร่วมกัน มีประเด็นร่วม มีการถ่ายเทความชำนาญระหว่างนักข่าวส่วนกลางกับนักข่าวท้องถิ่น มีผลผลิตข่าวออกมาที่หนังสือพิมพ์จะหยิบใช้ได้เลย ข่าวที่ไม่เป็นข่าวก็โผล่ออกมาสู่ความรับรู้ของสังคม

ตอบ ศูนย์ข่าวอิศราเป็นปรากฏการณ์ใหม่ เขามาช่วยเยอะ เป็น helper cell ให้สื่อ ที่ผมรู้ มันมีกระบวนการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ที่ไปอาสาสมัคร ไปฝึกงานด้วย เป็นที่บ่มเพาะให้มองงานข่าวในแง่มุมของศาสนา วัฒนธรรมอย่างรอบด้าน ตอนนี้ภัทระ (คำพิทักษ์-นายกสมาคมนักข่าวฯ)มาคุย ปรึกษาว่าน่าจะทำให้เป็นสถาบันข่าว เพราะโครงการหมดวาระแล้วก็จะไม่มั่นคง ต้องทำให้มั่นคง สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ ผมคิดว่าจะต้องสร้างเป็นกองทุนสนับสนุนอันนี้ขึ้นมา ทำให้สื่อเป็นของประชาชน หรือทำให้สามารถคุ้มครองการทำงานอย่างนี้ของสื่อ

ถาม ตรงนี้มีความคิดเห็นของหลายคน ว่าถ้าทำกองทุนสนับสนุนให้เขาทำข่าวสืบสวนก็ดี แต่ความสนใจของคนมีน้อย สื่อทีวีวิทยุมันเร็วกว่า แล้วคนก็อยากรู้แค่ที่ทีวีเอาข่าวมาอ่าน

ตอบ อันนี้คือบทวิจารณ์ที่ได้ยินมาเหมือนกัน บอกว่าแทนที่ทีวีซึ่งมีนักข่าวเป็นของตัวเองกลับไปอ่านหนังสือพิมพ์ เพราะข่าวหนังสือพิมพ์ทำข่าวได้เยอะกว่าทุกสื่อ การทำงานแบบร่วมมือโดยภาคหนังสือพิมพ์และสื่ออื่น มันเป็นไปได้ นักหนังสือพิมพ์ต้องคิดว่ามีอะไรบ้างที่เป็นต้นทุนของเขาเอง

สถาบันพัฒนาสื่อมวลชน activity มีน้อยเพราะคนทำงานส่วนมากเป็น sideline ตอนหลังพยายามที่จะทำงานเป็นองค์รวม หาทุนทำ Socail Activity จัดเวที แต่ทุนหลักอยู่ที่อเมริกา ซึ่งสนับสนุนสื่อทางพม่าที่ไม่มีช่องอิสระให้สื่อสาร เป็น NGOs เอาเงินบางส่วนมาจาก CIA เราไม่สมารถจะรู้ตื้นลึกหนาบางได้เท่าไร ทางออกที่ดีคือต้องสร้างกองทุนภายในประเทศเอง

ถาม การทำงานเชิงสังคมของนักหนังสือพิมพ์ เป็นเครื่องชี้ว่าอาชีพนี้ได้วิวัฒน์มาสู่การเมืองภาคประชาชนแล้ว โดยที่เขาตั้งใจหรือไม่ก็ตาม นักข่าวเริ่มพูดถึงข่าวที่เป็นธรรม ไม่ใช่เป็นกลางอย่างเดียวอีกแล้ว

ตอบ เราไม่รู้มันจะนำไปสู่อะไร แต่ฟังเสียงของผู้บริโภคบ้าง คือ มันจะนำไปสู่ฝ่ายซ้าย ขวา สื่อมีฝ่ายต่อต้าน มีฝ่ายพันธมิตร

ถาม อาจารย์คงเห็นแล้วว่าโครงการที่ มสช. ให้ทุนนักข่าว10 ทุนทำข่าวเจาะนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ ค่อนข้างได้ผลในแง่เป็นแรงจูงใจและการได้ out put ไปสู่สังคม

ถ้าลองเอาแนวคิดนี้มา โดยการสร้างกองทุนที่จะมีส่วนหนึ่งเป็น grant support โดยมีการเจรจาทำความตกลงระดับบริหาร ให้หนังสือพิมพ์ทำข่าวเจาะนโยบายสาธารณะตามแต่หัวข้อที่ตัวสนใจ แล้วตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของเขา มาทำงานข่าวเจาะกับสถาบันข่าวอย่างที่อาจารย์อยากเห็น โดยอาจจะมีศูนย์ในระดับภูมิภาคเพิ่มขึ้น ใช้เครือข่ายสื่อภาคประชาชนที่มีอยู่แล้ว ทั้งที่ภาคเหนือ ภาคอิสาน คือ เราไม่ได้เปลี่ยนสิ่งที่เขาทำ แต่ยกระดับสิ่งที่เขาทำให้มี Impact มากขึ้น เป็นไปได้ไหม ?

ในขณะเดียวกัน ก็จะมีระบบบริหารจัดการร่วมกับสถาบันพัฒนาสื่อมวลชนที่มีอยู่แล้ว เชื่อมต่อกับนักวิชาการที่เชี่ยวชาญและมีความรู้เรื่องนั้น ๆ ด้วย ในระหว่างการทำงานข่าวเจาะ จะมีประเด็นเข้มแข็งพอและข้อมูลเล็กน้อยที่พบระหว่างทางทำยังไงให้มันออกสู่สาธารณะตลอดเวลา โดยร่วมมือกับเว็บไซต์ของประชาไท ปรับให้มีพื้นที่นำเสนอเฉพาะเรื่องข่าวเจาะได้ไหม ?

เราควรจะมีสื่ออื่นๆเพื่อถ่างพื้นที่ทางสังคมให้มากกว่านี้และมี journal ราย 2-3 เดือนด้วย ซึ่งก็นึกถึง"ฟ้าเดียวกัน" ที่มีมาตรฐานการทำงานในเชิงข่าวเจาะ คือข่าวเจาะมันต้องปล่อยประเด็นออกมาตลอดเวลา ไม่ให้คนลืม ให้คนมองมุมนั้นมุมนี้ก็ได้

ตอบ เรื่องกองทุน ผมก็คงช่วยได้ ยังคิดว่ามันอาจเป็นกองทุนในกระบวนการเดียวกับกองทุนคุ้มครองสิทธิเสรีภาพสื่อ

ถาม คิดว่าน่าจะใช้วิธีการ Social campaign ทำให้เป็นวาระทางสังคม และก็ชวนผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งหลาย ซึ่งอาจจะมีอาจารย์หมอประเวศด้วย มสช. สสส. หรือ สกว. ก็ดีที่หวังจะให้สังคมเรียนรู้ตลอดชีวิต เวลานี้สื่อมันก้าวข้ามจากสถาบันการให้ข่าวสาร มาเป็นสถาบันให้การศึกษาตลอดชีวิตโดยไม่รู้ตัว เราต้องทำให้สื่อเป็นการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

ตอบ ก็ถือว่างานวิจัยนี้สอบผ่านทางวิชาการแล้วนะ และนี่เป็นแนวคิดที่ดีมาก ทำงานแบบเชื่อมโยง mapping ให้ครอบคลุม แล้วเราจะมาดูทุน สัก 50 ล้านคงหาได้ ที่พูดถึงกันว่ามันจะมาจากไหน นี่ก็ดี ทำให้สังคมจำนวนมากมีส่วนเป็นเจ้าของ และสื่อทำหน้าที่กวาดล้างความสกปรกได้เต็มที่

(หมายเหตุ : เทปสัมภาณ์ ศ.นพ.ประเวศ วะสี มีปัญหาขัดข้องทางเทคนิคหลายประการ กล่าวคือ เป็นการอัดเสียงด้วยเครื่อง digital recorder ซึ่งผู้ถอดเทป ไม่มีความชำนาญในการใช้เครื่องมือเพียงพอ ทำให้กดปุ่มล้างข้อมูลเสียงไปบางส่วน นอกจากนี้ มีปัญหาที่ผู้ถอดเทป ใช้วิธีถอดเนื้อหาในแบบบุคคลที่ 3 เป็นผู้รายงาน ยากต่อการแยกแยะว่าใครพูดตอนไหน และดูประหนึ่งว่า ผู้สัมภาษณ์เป็นผู้พูดเสียมากกว่า รวมทั้งมีการตัดทอนเนื้อหาส่วนที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี พูดทิ้งหายไปเป็นจำนวนมาก งานวิจัยนี้คิดว่าไม่สมควรจะตัดต่อ หรือแก้ไขไปจากความเป็นจริง จึงจำเป็นต้องจบบทสัมภาษณ์นี้เพียงเท่านี้ แต่ทั้งนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี จะกรุณาเขียนคำนำให้แก่หนังสือซึ่งจะตีพิมพ์เนื้อหาการถอดเทปสัมภาษณ์ทั้งหมดนี้ในโอกาสต่อไป)

****

13) ***<u>นายศิลป์ฟ้า ตันศราวุธ</u>*** อดีตนักข่าวรอยเตอร์ /ผู้แทนองค์กร INTER NEWS ประจำภูมิภาคเอเชีย

ถาม จากประสบการณ์การเป็นนักข่าวหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ มองเห็นความแตกต่างของหนังสือพิมพ์บ้านเขากับบ้านเรา อย่างไรบ้าง ?

ตอบ เอาบริบทกว้าง ๆ ของสังคมโลกก่อนแล้วกัน ส่วนหนึ่งเรารู้แล้วว่าหนังสือพิมพ์ที่เป็นขนาดใหญ่มันลดขนาดตัวเขาเองเป็นแทปลอยด์ ผมเพิ่งไปอยู่อังกฤษมา 3 เดือน หนังสือพิมพ์คุณภาพของอังกฤษส่วนมากเปลี่ยนเป็นแทปลอยด์ นิวยอร์คไทม์ ของอเมริกา ก็ lay off คนออก ลดขนาดเป็นแทปลอยด์เหมือนกัน มันประจวบเหมาะกับพฤติกรรมการอ่านข่าวอินเตอร์เน็ต คือแนวโน้มพฤติกรรมการอ่านหนังสือพิมพ์ของคนทั่วโลกว่าจะไม่มีใครนั่งอ่านข่าวยาว ๆ อีกแล้ว

เมื่อหนังสือพิมพ์กลายรูปเป็นแทปลอยด์ขึ้นมา มันสะท้อนอะไรบ้าง ก็คือหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์แทปลอยด์ จะไม่สามารถเขียนข่าวอะไรได้มากมาย แต่จะเน้นรูปภาพเพื่อให้สอดคล้องกับการอ่านข่าวที่สั้นลง แนวโน้มนี้อาจทำให้ประเทศไทยไม่มีการทำข่าวแนวสืบสวนให้อ่านยาว ๆ ด้วย ต่อไปเจ้าของหนังสือพิมพ์เองคงเห็นจุดนี้อยู่ในใจ

แต่ทุกวันนี้วิธีการเขียนข่าวหน้า 1 บ้านเรา ยังเป็นการเขียนข่าวต่อ ไม่ได้ทำข่าวเหมือนฝรั่งที่เขียนข่าวยาว ๆ เพียงชิ้นเดียว เหมือนหนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ ที่ข่าวจบเฉพาะหน้าหนึ่งไม่ต้องอ่านต่อ จริง ๆ แล้วการเขียนข่าวแบบโพสต์ทูเดย์หรือผู้จัดการ คือการเขียนข่าวแบบมืออาชีพ ไม่เหมือนมติชนกับไทยรัฐ ที่ข่าวชิ้นหนึ่งปนหลายเรื่องมาก คือมันไม่ใช่การเขียนข่าวแบบปิระมิดหัวกลับที่เราได้เรียนในนิเทศศาสตร์-วารสารศาสตร์ ผมตั้งข้อสังเกตว่าการอ่านข่าวสั้นๆ หรือ การไม่ทำข่าวสืบสวนหรือทำน้อยลง อาจกำลังเกิดขึ้นกับหนังสือพิมพ์ทั่วโลก พฤติกรรมการอ่านข่าวของคนในโลกมันเปลี่ยนแปลงไป คนจะอ่านข่าวสั้น ๆ ที่ตัวเองต้องการ ข่าวยาว ๆ อาจจะเก็บไว้

เฉพาะเสาร์อาทิตย์ หรืออ่านเป็นหนังสือเล่มไปเลย อย่าลืมว่าการรับข่าวสารของคนในโลกมันหลากหลายช่องทางมากกว่าเดิมเยอะมาก วิทยุ โทรทัศน์ อินเตอร์เนต เดี๋ยวนี้ในกรุงเทพและประเทศไทย ก็มีสื่อเฉพาะนิตยสารเฉพาะมากขึ้น อย่างเช่นถ้าเราอยู่ในแวดวงธุรกิจ การอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์รายวัน บางทีมันไม่ตอบสนองความต้องการข่าวสารเชิงลึกเฉพาะเรื่องของเรา ฉะนั้น ต้องไปหาข่าวสารจากนิตยสารเฉพาะ ไม่ใช่จากหนังสือพิมพ์

ถาม อาจเป็นไปได้ว่าหนังสือพิมพ์ไทยยังไม่ sentsitive กับสถานการณ์นี้ มีบ้างบางเสียงที่ว่าเทคโนโลยีหรือสื่ออิเลคทรอนิกส์ เช่น ทีวี วิทยุ อินเตอร์เน็ต ทำให้คนอ่านข่าวน้อยลง แต่บางเสียงบอกว่าไม่จริง เพราะว่าทีวี วิทยุ ผลิตข่าวเองไม่ได้ ยังเอาข่าวของหนังสือพิมพ์ไปอ่าน แล้วนั่นยิ่งกระตุ้นความอยากรู้เพิ่มเติมจากหนังสือพิมพ์ แม้แต่บอกว่าถ้าจะทำข่าวเชิงลึก ก็ควรจะให้โทรทัศน์ช่วยบูมกระแส ทำให้เปิดประเด็นต่อไปได้เรื่อย ๆ

ตอบ มันอาจเป็นวิธีคิดเพื่อปลอบใจตัวเอง ตอนที่ผมคุยกับหนังสือพิมพ์นิวยอร์คไทม์ เขาจะลดจำนวนคนลง และทำเป็นแทปลอยด์ ตั้งแต่เมษายน 2008 และจะมีการปิดโรงพิมพ์ที่เมืองนิวยอร์คด้วย ทำให้ผมนึกถึงเหตุการณ์ตอนฝึกงานในหนังสือพิมพ์วอชิงตันโพสต์ จำได้แม่นเลยในที่ประชุมปี คศ.1988 เกือบ 20 ปีมาแล้ว ว่า ข่าวโทรทัศน์ตอนนั้นมีผลกระทบต่อหนังสือพิมพ์วอชิงตันโพสต์หรือไม่ ปรากฏว่าบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ยืนยันว่าไม่มีผลหรอก ดูยอดจำหน่ายของเราสิ เพิ่มขึ้นทุกวัน ... แล้วตอนนี้เกิดอะไรขึ้นกับนิวยอร์คไทม์ ตอนนี้มายอมรับว่าข่าวสารทางวิทยุ โทรทัศน์ อินเตอร์เน็ต มันมีผลต่อยอดจำหน่ายของหนังสือพิมพ์รายวันและพฤติกรรมการอ่านแน่นอน

ถาม เหตุผลใหญ่ที่ทำการลดขนาดหนังสือพิมพ์ลง มันอาจเป็นเรื่องการลดต้นทุน สำหรับยุคของการแข่งขันที่เข้มข้น หรือเปล่า ?

ตอบ นิวยอร์คไทม์ เขาเขียนประกาศบอกเลยว่าการลดขนาดหนังสือพิมพ์ลง เท่ากับได้ลดขนาดต้นทุนการผลิตลง เพราะว่าค่ากระดาษ ตัวที่ใช้ทำหนังสือพิมพ์มันแพงขึ้นเรื่อย ๆ ต้นไม้ต้องถูกตัด ถึงใช้กระดาษรีไซเคิลก็ยังมีต้นทุนที่สูงกว่าอยู่ดี อย่าลืมว่าโลกเข้าสู่ยุค on line ไปแล้ว ต่อไปอาจจะไม่มีความจำเป็นที่ต้องมีหนังสือพิมพ์กระดาษซะด้วยซ้ำ เช่น ต่อไปคุณมี palm ในมือก็สามารถเดินอ่านหนังสือพิมพ์ได้

ไม่ว่าเราจะพยายามทำอะไรให้เกิดข่าวเชิงลึก แต่โลกมันเปลี่ยนเทคโนโลยีมันเปลี่ยนหนังสือพิมพ์รายวันมันอาจไม่ใช่ตัวตอบสนอง เราก็ต้องมีสื่อเฉพาะ อินเตอร์เน็ต เว็บไซต์เฉพาะที่เป็นตัวเจาะลึก ซึ่งมันจะตอบสนองเฉพาะคนกลุ่มที่อยากรู้ คือสังคมจะมีลักษณะ segmentation

ถาม แล้ววัฒนธรรมการทำงานข่าวสืบสวนของเขา เป็นอย่างไร ?

ตอบ มันก็ต่าง คือ มันไม่ใช่แค่ปัญหาวัฒนธรรมองค์กร เราต้องเข้าใจด้วยว่าการทำข่าวสืบสวนคือการลงทุน ที่ไม่ใช่ตัวเงินอย่างเดียวนะ ผมเคยถามนักข่าวหัวเห็ดของ ซีแอทเติลไทม์

เขาตามข่าวเรื่องหนึ่งมา 3 เดือนแล้ว โดยไม่ได้ข้อมูลอะไรเลย แต่บก. เขาก็โอเค.รู้ว่าข่าวมันไม่เคลื่อนของมันเอง อีกอย่าง ก็ต้องมีข่าวสกู๊ปที่คนอื่นไม่มี ต้องขุดคุ้ยให้คนอ่าน รับผิดชอบต่อสังคม อย่าลืมว่าบ้านเรา หนังสือพิมพ์ทุกฉบับเป็นรายวันหมด ข่าวมาจากพื้นที่เดียวซะส่วนมาก อย่างเช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น แล้วจังหวัดไหนก็ต้องอ่านไทยรัฐ มติชน ซึ่งฐานข่าวมาจาก กทม. ของฝรั่ง เขามีหนังสือพิมพ์ที่เป็นของเฉพาะท้องถิ่น ของรัฐ ของประเทศ ทำให้คนอ่านได้อ่านเรื่องใกล้ตัว แตกต่างกับประเทศไทยที่ไม่ว่าอยู่มุมไหนของประเทศต้องอ่านแต่หนังสือพิมพ์ที่เขียนข่าวรวม ทำให้ไม่เกิดความผูกพันกับพื้นที่เท่าที่ควร และหนังสือพิมพ์ที่เป็นสื่อในท้องถิ่นทำให้เราทำข่าวและตามข่าวในเชิงลึกได้ง่าย ถึงพร้อมด้วยข้อมูล

ถาม คิดว่านักข่าวไทยหรือเจ้าของสื่อ เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างแบบนี้ไหม ? เผื่อวันหนึ่งข้างหน้า หนังสือพิมพ์บ้านเราจะมีความเปลี่ยนแปลงแบบนี้ ?

ตอบ ผมว่าพวกเขาถูกหล่อหลอม ...อย่างตอนที่หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ แยกทำหน้าภูมิภาคมีศูนย์ข่าวภูมิภาคขึ้นมา ก็ยังน้อยเกินไปแค่ 2 หน้า ผมคิดว่าไทยรัฐน่าจะเป็นฉบับหนึ่งที่สามารถทำได้ เอาง่าย ๆ แบ่งเป็นภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ก็ได้ แต่บ้านเราเรื่องแบบนี้เป็น sensitivity เพราะมันมีมายาคติบอกว่าประเทศไทยคือผืนแผ่นดินเดียวกันแบ่งแยกมิได้ ผมคิดว่าแต่ละภาคมันต้องเติบโตและมีเอกลักษณ์ของตัวเองไป บางทีไปคุยกับนายทหารของไทย ไม่น่าเชื่อว่าศตวรรษที่ 21 เขายังคิดเป็นยุคของสงครามเย็นอยู่ มันฝังรากลึก ขับรถออกไปต่างจังหวัดก็เห็นแล้วว่า ที่ว่าการจังหวัดสร้างมาจากแม่แบบเดียวกันหมดทั้งประเทศ เป็นไปได้ไง ! คุณลองไปดูประเทศที่เขาเจริญดู แค่ขับรถข้ามเมืองมีอะไรแตกต่างและมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองมาก แต่ตัวเขาเองก็ไม่ได้คิดว่าเขาแปลกแยกออกจากประเทศที่เขาอยู่ มันเป็นความหลากหลายไม่ใช่ความแตกแยก

ขอพูดถึงสำนักข่าวต่างประเทศอีกหน่อย บอกบริบทไปแล้วว่าเขาจะมีหนังสือพิมพ์ระดับเมือง มันทำให้สามารถจัดกำลังทรัพย์และกำลังคนที่จะทำข่าวสืบสวนได้ ทางด้านโครงสร้างการจัดองค์กร ตอนผมอยู่รอยเตอร์ก็มี 5 – 6 คนในออฟฟิศ แบ่งหน้าที่กันกว้าง ๆ ทุกคนต้องช่วยกัน เพราะคนมันน้อยมาก แต่สำนักงานใหญ่จะแตกต่าง มีการแบ่งสายชัดเจนมาก เช่น สำนักงานที่ลอนดอนทำแต่ข่าวซื้อขายโลหะ มันฟังดูน่าเบื่อ ทำงานสายใครสายมัน จึงทำงานลงลึกได้

สำนักข่าวที่ใหญ่ที่สุดในโลกคือ สำนักข่าวรอยเตอร์ มีความแข็งแกร่งขององค์กร รายได้ส่วนเล็ก ๆ มาจากการขายข่าวให้หนังสือพิมพ์เล็ก ๆ แต่แม้กระนั้นก็ตาม นักข่าวของเขาก็ต้องมานั่งเขียนข่าวสรุปเศรษฐกิจทุกวัน รอยเตอร์เป็นทั้งคนให้ข้อมูลและจัดระบบ provide software เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ลูกค้าของเขาด้วย ผมจำได้ว่าตอนอยู่รอยเตอร์ 20 ปีมาแล้ว อัตราส่วนข่าวคือข่าวทั่วไปและการเมือง 60 % เศรษฐกิจ 40 % แต่ตอนนี้ ผมเชื่อว่าข่าวทั่วไปมันเหลือ 20 % ลูกค้าของสำนักข่าวต่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป ทำให้สำนักข่าวต้องเปลี่ยนตามไปด้วย และลูกค้า

ของเขาที่เน้นอ่านข่าวเศรษฐกิจ จะอ่านข่าวต่างประเทศแค่ 4 paragraph ซึ่ง 1 paragrph ประกอบ ด้วย 1 – 2 ประโยคเท่านั้น ข่าวมันจะสั้นมาก ถ้ายาวกว่านั้นก็เป็นการเขียนข่าวแนะนำหุ้นตัวใดตัวหนึ่งไป

การทำข่าวประเภทนี้มีผลต่อพฤติกรรมของผู้อ่านแน่นอน ข่าวที่เราเรียกว่า moving market news ก่อนจะเขียนเป็นข่าวในความยาวจำกัด 200 คำ จะต้องเสาะแสวงหาข่าวสำคัญที่ตรงกับความต้องการของผู้อ่าน มันมีการแข่งขันกันโดยการส่งข่าว sms ผ่านมือถือ โดยวัดความเร็วแข่งกันเป็นนาที คล้าย ๆ กับ hot news ในปัจจุบันที่ส่งข่าวเป็น sms ให้เรา และสิ่งนี้เองหล่อหลอมให้พฤติกรรมการอ่านข่าวเปลี่ยนไป

ถาม เวลาทำข่าวเชิงลึกเกี่ยวกับบริษัทธุรกิจ ตัวองค์กรสื่อเขามีวิธีการคุ้มครองนักข่าวของเขาอย่างไร ? หรือมีกฎหมายคุ้มครองหรือไม่ อย่างไร ?

ตอบ ผมว่าต้องแยกกันให้ออกก่อนว่ามันมีสองส่วนคือ สำนักข่าวต่างประเทศ และหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ สำนักข่าวต่างประเทศไม่ได้มีความรับผิดชอบในการทำข่าวเชิงลึก ส่วนนี้จะอยู่ในความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ และเราต้องยอมรับว่าด้วยความเป็นนิวยอร์คไทม์ไม่มีใครอยากต่อกรด้วย ถ้านักข่าวของนิวยอร์คไทม์คนหนึ่งเป็นอะไรไป มันจะมีผลกระทบอย่างมาก

ถาม ที่คุณศิลป์ฟ้าหันมาศึกษาทางด้านกฎหมายสื่อ พบปัญหาหรืออุปสรรคอะไรบ้างไหมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพหรือการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนไทย ?

ตอบ จริง ๆ ก็ต้องเข้าใจว่าสื่อมวลชนไทย หนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม แต่สื่อหนังสือพิมพ์ในบ้านเราผมถือว่าเป็นสื่อที่เสรีที่สุด มั่นใจได้เลยว่าในเอเชียตะวันออก เสรีที่สุด ซึ่งประเด็นนี้หรือประโยคนี้สื่อต่างชาติเคยเขียนไว้แล้ว ผมไม่ได้เอาจากเขาหรอก ผมมีจุดยืนของผม ผมว่าหนังสือพิมพ์ไทยมีอิสระมากกว่าของสหรัฐอเมริกาอีก เพราะว่าเรายัง .. โอเค ช่วงหลัง ๆ รัฐบาลฟ้องสื่อข้อหาหมิ่นประมาทมาก แต่ถ้าเปรียบเทียบเหตุการณ์พวกนี้ที่เมืองนอก สื่อจะถูกฟ้องแหลกราญ ในตะวันตกโดนกฎหมายเรื่อง privacy ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เป็นปัญหาในหมู่นักข่าว ตอนนี้บ้านเราสื่อกำลังสู้กันที่ประเด็นว่าบุคคลสาธารณะ ต้องเปิดเผยได้หมด แสดงว่าบ้านเรายังมีเสรีภาพมากกว่า

อยากบอกว่า ปัญหาใหญ่ที่หนังสือพิมพ์ไทยยังไม่ยอมรับตัวเองก็คือ เรื่องความเป็นมืออาชีพของเขาในการทำข่าว เขาต้องมีการตรวจสอบข่าวมากกว่านี้ อบรมนักข่าวมากกว่านี้ บ้านเรามีปัญหาหลายอย่าง เช่น การพาดหัวที่เกินจริง ไม่ว่าจะหัวสีหรือหัวไม่สีก็ตามแต่ อีกอย่างคือต้องให้นักข่าวเขียนข่าวมา ไม่ใช่ส่งข่าวมาทางโทรศัพท์ คือ นักข่าวมันต้องรับผิดชอบกลับมาเขียนข่าวตัวเองในออฟฟิศ ผมว่าการเขียนคือทักษะการสื่อสารที่สูงสุด มันต้องฝึก อีกอย่างการฝึกให้นักข่าวถ่ายรูปเป็น รูปที่เขาลงแต่ละรูป คุณภาพแย่ๆ ลงไปทำไม

ถาม ถามใหม่ว่า สมมติมีชนเจาะข่าวซุกหุ้น คอรัปชั่น แล้วมีอำนาจเข้ามาคุกคามให้หยุด มันไม่ใช้วิธีทุบแท่นเหมือนแต่ก่อน ถามว่า ถ้าไม่เกี่ยวกับตัวบทกฎหมายทั้งสิ้นเลย เขาจะมีวิธีป้องกันตัวเองได้อย่างไรบ้าง ?

ตอบ ผมไม่เชื่อว่าข่าวแบบนี้ มันจะมีถึงขั้นนักข่าวถูกยิงตาย อย่างนักข่าวในอเมริกานี่ถูกยิงตายจริง ๆ เขาทำเรื่องแก๊งค์ยาเสพติดข้ามชาติ ผมว่านะมันเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางธุรกิจต่อกันและกัน คือถ้าเรามีการแยกนโยบายที่ชัดเจนระหว่างกองบก. กับภาคบริหารจัดการหนังสือ พิมพ์ ผมว่าการทำงานมันจะโปร่งใสและนักข่าวจะทำงานได้อย่างสบายใจ แต่บ้านเราเรื่องบริหารจัดการกับกองบก. มันแน่นแฟ้นขึ้นเรื่อย ๆ บางทีคนที่เป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์เองก็มานั่งในกอง บก. มากำหนดทิศทางข่าว บ้านอื่นไม่เป็นกันนะครับ

ถาม หนังสือพิมพ์ประเทศอื่น เขาเข้าไปสู่ตลาดหุ้นอย่างนี้ไหม ?

ตอบ ไม่ชัวร์ แต่นี่ไม่ใช่ประเด็นสำคัญนะ เพราะว่าสัดส่วนที่กระจายในตลาดหุ้นน่ะ มันเป็นขนาดเล็ก คือ เราไม่ได้ free float ให้เห็นภาพที่ชัดเจน อย่างการบินไทยจดทะเบียนตลาดหลักทรัพย์เหรอ กระจายหุ้นยังไม่ถึง10%เลย ไม่เชื่อไปเปิดดู 97% ยังถือโดยกระทรวงการคลัง

ถาม หมายถึงว่าความเป็นเจ้าของสื่อ เอาอย่างง่าย ๆ บางกอกโพสต์มีกลุ่มจิราธิวัฒน์เข้ามาถือหุ้นสิบกว่าเปอร์เซนต์ เนชั่นกรุ๊ปมีกลุ่มจึงรุ่งเรืองกิจ ที่เปลี่ยนแปลงการถือหุ้นเพิ่มขึ้นๆ มันมีผลกับ Policy แน่ๆ ฉะนั้นถึงตรงนี้ อย่าว่าแต่ตัวนักข่าวเลย องค์กรสื่อก็หมดความสามารถที่จะป้องกันตัวเองแล้ว อย่างกรณีแกรมมี่จะ take over มติชน ก็ไปไล่ซื้อหุ้นในตลาด ถึงเจรจาแล้วคุณไม่ขาย ก็ไปใช้วิธีไล่ซื้อจากนอกตลาดหรือในตลาดก็ดี แล้วกลับมาถือสัดส่วนเหนือกว่าคุณก็เสียงดังกว่าคุณ

ตอบ ผมว่ามันกลับไปสู่วัฒนธรรมที่ผมพูดตอนต้น คือ มันไม่มีการแบ่งแยก ระหว่างฝ่ายเจ้าของหนังสือพิมพ์ กับกองบรรณาธิการ

ถาม เราสามารถสร้าง criteria ตัวบทกฎเกณฑ์อะไรบ้างได้ไหม ? เช่น หุ้นของสื่อมวลชน ห้ามซื้อขายในตลาด แต่ให้เป็นเรื่อง direct deal อย่างน้อยให้มันยากขึ้น ?

ตอบ คิดว่าเดอะเนชั่นตอนที่ผมทำงานอยู่ยุค 80 ก็มีความพยายามอันนี้ ผมเชื่อว่าอยู่ที่ความแข็งแกร่งของ กอง บก. เราก็สามารถกันอะไรบางอย่างออกไปได้ อย่าลืมว่าหนังสือพิมพ์ชั้นดีของโลก เจ้าของเขาก็เป็นเอกชนนะ ไม่ใช่ NGOs ผมว่ามันอยู่ที่วัฒนธรรมของสื่อวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ

ถาม ตอนนี้ คนนอกวงการสื่อเองยังรู้สึกว่าการคุกคามนี้มันเปลี่ยนรูปแบบไปมากกว่าแต่ก่อน แม้แต่ทำให้สังคมสับสน ก่อม็อบไปปิดล้อม หนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก ...ก็ถือเป็นการคุกคามแบบหนึ่ง ถึงเวลาที่ต้องมีกองทุนหรือหลักประกันการทำงานของสื่อไหม ?

ตอบ ผมมีปัญหากับการรายงานข่าวของสื่อไทยมากเลย ทำไมไม่บอกไปเลยม็อบแอนตี้ทักษิณ ม็อบโปรทักษิณ ไม่งั้นมันสับสน คนที่เป็นหัวหน้าข่าวต้องกำกับด้วย ไม่ใช่ปล่อยนักข่าวอายุ 22 – 24 ร่ายกันเอง

ประเด็นหลักประกันคุ้มครอง...เอาอย่างนี้ แม้แต่ตอนรัฐประหาร รสช. สื่อมวลชนไทย ก็ยัง enjoy เสรีภาพอย่างมากมาย รสช.เขารู้ว่าเขาเป็นเป้า ไม่กล้ายุ่งกับสื่อ คือรัฐบาลไทยหรือผู้ปกครองไทย ถ้าจะใช้กฎหมายที่มีอยู่จริงๆ มันจะเป็นยิ่งกว่า Police state อีก เพราะว่าเรามีกฎหมายเยอะมาก แต่ได้รับการใช้น้อยมาก ผมยังยืนว่าในแง่ตัวกฎหมาย มันไม่ได้เป็นอุปสรรคขวากหนามการทำงานของสื่อ

ผมไม่เชื่อในเรื่องการแก้รัฐธรรมนูญหรือตัวบทกฎหมาย แต่ตอนนี้ ในบ้านเราอาจจะมีกฎหมายหมิ่นประมาทเป็นความผิดทางอาญา ซึ่งหลายๆ ประเทศในโลกเขาไม่เอาเป็นความผิดอาญา แต่ฟ้องทางแพ่งกัน ไม่ควรมีโทษจำคุก มันก็มีความดำริควรจะยกเลิกบทลงโทษอาญานี้เสีย ผมว่าถ้าจะมีประเด็นแก้กฎหมายก็คงเป็นเรื่องนี้มั้ง แต่ถามว่าคอขาดบาดตายไหม ต้องทำวันนี้พรุ่งนี้ ก็ไม่ถึงขั้นนั้น

สิ่งที่อยากเห็นเรื่องกฎหมายจากส่วนตัวผมและ Inter News คือเราอยากทำเรื่องสื่อวิทยุโทรทัศน์ บ้านเราจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีสื่อท้องถิ่น ผมมองเห็นว่าสื่อวิทยุท้องถิ่น โทรทัศน์ท้องถิ่นจะเป็นช่องทางสื่อสารที่มีพลังสำหรับท้องถิ่น

ถาม อย่างพรบ.ข้อมูลข่าวสารฯ คิดว่าถ้านักข่าวใช้จริง ๆ มันจะได้ผลในเชิงการคุ้มครองตนเองด้วยไหม ?

ตอบ ทาง Inter News กำลังจะจัดเรื่องนี้ในเดือนหน้า เราให้ทุนอาจารย์คนหนึ่งทำ work shop ให้สื่อมวลชนในต่างจังหวัด เอานักวิชาการและนักเคลื่อนไหวไป เคลื่อนไหว 4 ภาค ก็จะมีคนที่รู้เรื่อง พรบ. ข้อมูลข่าวสาร เป็นวิทยากร และนักข่าวเคลื่อนไหวที่เคยใช้ พรบ. มาพูดประสบการณ์ ประสงค์ (เลิศรัตนวิสุทธิ์) ก็พูดนะว่าจริง ๆ แล้ว พรบ. ฉบับนี้ นักข่าวก็ใช้น้อยมาก ไม่มีนักข่าวที่ใช้อย่างจริง ๆ จัง ๆ ทั้งที่มันเป็นเครื่องมือที่ดีมาก แต่สำหรับ ผมเชื่อว่าการหาข้อมูลข่าวสารที่ดีก็คือ การสร้างความสัมพันธ์กับแหล่งข่าวของคุณ สมัยที่ผมเป็นนักข่าว ก็ไม่มี พรบ. นี้ แต่ผมก็สามารถได้ข้อมูล

ถาม งาน paper trail จะป้องกันตัวนักข่าวได้ แต่แหล่งข่าวไม่สามารถ...คำถามคือว่า พรบ.ข้อมูลข่าวสารที่บอกว่านักข่าวไม่ใช้กันเลย เพราะว่าสำนักงานข้อมูลข่าวสารมันไม่มีประสิทธิภาพ ไม่มีอำนาจบังคับหน่วยงานใดให้ส่งมอบข้อมูล หรือเพราะอะไร ?

ตอบ ไม่รู้นะ ถ้าเป็นผม ถ้ามีเอกสารบางชิ้นที่เขาไม่ปล่อยให้ง่าย ๆ ผมอาจจะใช้ พรบ. แต่โดยส่วนใหญ่เชื่อว่า นักข่าวไทยได้ข้อมูลอยู่แล้วโดยการสร้างสายสัมพันธ์ ทำให้แหล่งข่าวนั้นไว้วางใจมากกว่า นี่เป็นวิธีการที่ดีกว่าการใช้พรบ.บังคับได้มา แหล่งข่าวคุณกระเจิงหมด

ถาม งานวิจัยนี้อยากค้นหาทางออกที่จะทำให้หนังสือพิมพ์ทำงานข่าวสืบสวนมากขึ้น มี idea อะไรบ้างไหม ?

ตอบ ผมเชื่อเรื่องความรู้สึกอยากทำจากคนข้างในสื่อเอง การตั้งกองทุนแล้วดันสื่อมวลชนให้ทำงานข่าวสืบสวน ผมยังนึกภาพไม่ออก ตอนนี้เขาอาจอ้างว่าไม่มีเงินทุน ไม่สามารถจัดกำลังคนได้ ถ้าเอาเงินไปให้สัก 5 ฉบับ อย่างที่พี่เล่ามา แล้วจัดคนให้เขาเลย เช่น ดูคนที่เข้าท่าแล้วดึงเขาออกมาทำตรงนี้ ต้องหาคนใหม่ไปเสริมให้เขาด้วย เพื่อที่จะไม่ให้เขาขาดกำลังคนตรงนั้น เพราะสมมติ มติชน เอา"เสนาะ สุขเจริญ"มาทำข่าวสืบสวน คือตั้งแต่นี้ไป1 ปี คุณไม่ต้องรับข่าวรายวันละนะ ทำแต่ข่าวสืบสวน ให้ตั้งเรื่องที่อยากทำขึ้นมาแล้วเจาะไป งานประจำของเสนาะก็หายไปเหมือนยืมตัวมา แค่นี้เขาก็เกิดสัมฤทธิ์ผล ได้ข่าวมาก็ลงมติชนไป เขาก็คงอยากทำแบบนี้

ถาม แต่มันต้องมีระบบการบริหารจัดการร่วม ต้องติดตามให้ได้ผลงาน ?

ตอบ ใช่สิ เพราะว่าเสนาะก็ทำข่าวแบบนี้คนเดียวไม่ได้ มันต้องบวกทีม แต่เขาก็จะยังเป็นลูกจ้างของมติชนอยู่ไง ระบบประสานจากข้างนอกก็ติดตามไปสิ

ถาม เราควรสร้างช่องทางการเผยแพร่ข่าวสืบสวนให้กว้างขึ้นด้วยหรือไม่ ? เช่น นำไปทำเป็น news on line หรือ broadcast เป็นสื่อเผยแพร่ข่าวสืบสวนโดยเฉพาะ ?

ตอบ จะเรียกยังไงก็ตามแต่ ข่าวสืบสวนคือข่าวที่ถูกละเลยโดยสื่อมวลชนกระแสหลัก ถ้าสามารถทำเว็บไซต์นี้ได้อยู่รอด คือมีคนอ่าน มีโฆษณา...อย่าปฏิเสธโฆษณา ถ้ายิ่งมีโฆษณาเยอะเท่าไร ก็เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จมากเท่านั้น เป็นเครื่องมือป้องกันเว็บเราด้วย

คือผมว่าคิดทำแบบนี้ดีกว่า อย่าเพิ่งไปตั้งสถาบัน ดึงคนนั้นคนนี้มาทำเลย มันยาก แล้วนี่ไม่ต้องไปซื้อกระดาษอะไรที่ไหนเลย มันเป็นพื้นที่เสรีภาพ ถ้าทำขึ้นมาให้เป็นสื่อมืออาชีพจริง ๆ แล้วผมจะช่วยเขียน ต้องการอย่างนี้มากเลย

****

14) ***<u>นายปรีดา เตียสุวรรณ</u>*** ประธานกรรมการบริษัท แพรนด้าจิวเวลรี่ จำกัด มหาชน

ถาม อย่างที่เล่า background ของงานวิจัย อยากเรียนถามว่า ภาคธุรกิจคาดหวังอะไรกับสื่อมวลชน ? เป็นทัศนะส่วนตัวก็ได้

ตอบ คงผสมกันไป ทั้งในฐานะนักธุรกิจและส่วนตัว คือการมีความสามารถที่จะอยู่ในสังคมเศรษฐกิจ และมีความสามารถที่จะแข่งขันกับคนอื่นในลักษณะที่เรียกว่าเป็นธรรม ในโลกแห่งความเป็นจริง แน่นอนการแข่งขันธุรกิจ เราก็พยายามที่จะสร้าง product differenciation คืออย่างสมมุติเราอยากผลิตเครื่องอัดเทป แล้วมีบริษัท ก. ทำอยู่แล้ว ถามว่าบริษัท ข.จะเข้าไปทำมั้ย เขาอาจบอกว่าไม่ ถ้าเขาไม่มีข้อมูลเพียงพอสำหรับการสร้าง product differenciation

เพราะฉะนั้นการการลงทุนก็ต้องตั้งบนฐานขององค์ความรู้ที่กว้าง อันนี้ก็ถือว่าเป็นการแข่งขันที่สมบูรณ์แบบ มี information มากพอ แล้ว information ที่ว่านี้ต้องโปร่งใส ไม่ถูกครอบงำบิดเบือนโดยกลุ่มอำนาจเดียว

แต่พูดในฐานะนักธุรกิจก็มีความเชื่อว่า เราก็ใช้ทรัพยากรของเราบวกกับพวกพ้องของเราทำการผลิตสิ่งที่สังคมต้องการออกมา ภายใต้การแข่งขันที่สมบูรณ์แบบ ตัวเองก็ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุดแล้ว ตรงจุดนี้ก็คือ 1.ต้องมีองค์ความรู้ว่าผู้บริโภคต้องการอะไร 2.ต้องตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์หรือระบบการแข่งขันที่เท่าเทียม นี่คือสิ่งที่นักธุรกิจแข่งขันต้องการ ซึ่งแตกต่างกับนักธุรกิจผูกขาด ซึ่งเขาไม่ต้องการข้อมูลด้วยซ้ำไป และเพื่อจะผูกขาด ก็จะต้องผูกขาดเรื่องข้อมูลด้วย เพราะฉะนั้นจะเห็นได้เลยว่าในยุคของธุรกิจ-การเมืองที่ผูกขาด ข้อมูลและข่าวสารมันก็เอียงข้างหรือเชื่อถือไม่ได้

ถาม ที่ผ่านมาสื่อได้ทำหน้าที่อย่างที่ว่านี้ไหม คิดว่าเราได้รับทราบข้อมูลเพื่อการแข่งขันที่เป็นธรรมหรือไม่ ?

ตอบ ไม่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นประชาชาติธุรกิจ หรือกรุงเทพธุรกิจ ก็ทำหน้าที่นั้นอยู่ แต่ถามว่ามันน่าจะดีกว่านี้ไหม คำตอบคือมันน่าจะทำได้ดีกว่านี้

อย่างเอไอเอสนี่ครองตลาดมือถือถึง 70 % ซึ่งตรงนี้มันผิด เพราะว่ากฎหมายว่าด้วยการแข่งขัน ระบุไว้ชัดเจนว่าใครจะมีอำนาจเหนือตลาดเกิน กี่เปอร์เซนต์ไม่ได้ รู้สึกจะ 50% หรือยังไง เมื่อกฎหมายมีอยู่แล้ว ทำไมสื่อมวลชนจึงไม่นำเรื่องของกฎหมายหรือข้อมูลนั้นมาเปิดเผย เพื่อให้สังคมได้รู้และใช้เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดว่าอะไรถูกอะไรผิด

ถาม สื่ออาจจะคิดว่า เป็นหน้าที่ของนักธุรกิจเองที่ต้องแสวงหาข้อมูลอย่างนี้มาแข่งขัน

ตอบ มันไม่ใช่เป็นหน้าที่นักธุรกิจเลย เป็นหน้าที่ขององค์กรสื่อที่จะต้องนำสิ่งเหล่านี้ออกมา เพราะก็เป็นเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภคด้วย มันมีมิติทางสังคม ไม่ใช่เพื่อนักธุรกิจ

นักธุรกิจที่ไม่สามารถต่อสู้เอไอเอสได้ เขาก็หนีออกจากตรงนี้แล้วก็ไปทำอย่างอื่นที่เขาสู้ได้ แล้วเอไอเอสก็ครองตลาด 70 % นี่คือการผูกขาด การผูกขาดทุกชนิดคือการเอาเปรียบผู้บริโภค... จำได้ไหม เขาเพิ่งจะยอมปลดล็อคอีมี่ คือโทรศัพท์ทั่วไปในโลก ผู้ใช้จะย้ายไปใช้บริการ network ไหน คุณก็เอาเบอร์ไปด้วยได้ แต่อีมี่ทำให้ผู้ใช้ทำอย่างนั้นไม่ได้ เมืองไทยในปัจจุบันเป็นของ network ไม่ใช่ของคุณ เป็นต้น อันนี้ขัดกับกฎหมายที่ว่าด้วยงการแข่งขันชัดเจน และถ้าจะให้นักธุรกิจเป็นคนพูด ก็กลายเป็นว่าคุณอคติ คุณโจมตีคู่แข่งขัน อำนาจมืดนี่ไม่ต้องพูดถึง ...มันจึงเป็นหน้าที่ของสื่อ ซึ่งเป็นระบบข่าวสารของสังคม

ถาม ในวัฒนธรรมการทำข่าวของสื่อมวลชน คืออะไรที่ไม่ได้ถูกพูดออกมา ไม่มีตัวคนพูดหรือไม่มีตัวเหตุการณ์ที่จะบอก what where when why how มันเป็นข่าวไม่ได้ สื่อจะบอกว่า คุณ

ก็ออกมาจุดประเด็นเรื่องนี้สิ ออกมาเป็นแหล่งข่าวสิ ในฐานะของสื่อมวลชนเขาจึงจะรายงานสิ่งที่มันเกิดขึ้นให้โผล่ออกมาได้ ?

ตอบ มันก็ถูกอยู่นะ แต่ในฐานะที่เป็นฐานันดร4 เขาต้องกล้านำสิ่งเหล่านี้มาเปิดเผย ปัญหาคือคุณได้พยายามหาข้อมูลรึเปล่า เขาสามารถได้ข้อมูลเยอะแยะจากนักธุรกิจโดยไม่เปิดเผยชื่อแหล่งข่าว เขามีสิทธิจะอ้างอิงแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ และอีกอย่างประเด็นมันก็จับต้องได้อยู่แล้ว กฎหมายมันก็มีอยู่แล้ว

ถาม ในภาคของสื่อมวลชนเอง ก็บอกว่าสังคมคาดหวังจากเขามาก เขาพยายามทำหน้าที่อยู่แล้ว หลายครั้งที่พยายามจะนำเสนอ แต่ข่าวแต่ละวันมันเยอะจนท่วมทับ

สมมุติว่าเขาเริ่มเปิดประเด็นเรื่องกฎหมายว่าคุณครองสัมปทานมือถือเกิน 50 % ไม่ได้ ก็ต้องตามต่อ ต้องใช้เวลา ต้องหาข้อมูล ต้องมี paper trail ที่จะยืนยัน จริง ๆ กรณีปลดล็อคอีมี่หรือกรณีที่คุณบุญชัย เบณรงคกุล แห่งดีแทค ออกมาเป็นข่าวว่าถอดใจแล้ว มันเจาะได้ลึกกว่านั้นอีก ทำไมนักธุรกิจระดับคุณบุญชัยถอยออกจากตลาดแข่งขันมือถือง่าย ๆ มันก็ต้องมีอะไรความพ่ายแพ้ในระบบสัมปทานผูกขาด ความจริงคืออะไร บางทีสื่ออาจจะ hint อาจจะอยากตามต่อ อย่างประชาชาติธุรกิจ จุดขายเขาเป็นอย่างนี้อยู่แล้ว แต่เอ๊ะ สังคมไม่เห็นสนใจข่าวนี้ นักธุรกิจที่เสียเปรียบไม่อยากให้สัมภาณ์ หรือตามๆข่าวนี้ไป ข้างในองค์กรสื่อเองบอกเฮ้ยหยุด เขาจะถอดโฆษณาเรา เป็นต้น

เขาเป็นสื่อแต่เขาก็เป็นธุรกิจด้วย องค์กรของเขาต้องอยู่ได้ สังคมควรจะมีทางออกกับปัญหานี้อย่างไร ?

ตอบ ผมก็เห็นปัญหานะว่า 1.อำนาจผูกขาดที่มีมันเหนือรัฐธรรมนูญ 2.ตลาดต้องให้ความสนใจ หนังสือพิมพ์ถึงขายได้มาก แต่ถ้าไม่มีโฆษณา ก็ยังขาดทุนอยู่ดี เพราะกระดาษที่ผลิตออกไปมันเกินฉบับละ 8 บาทแล้ว ซึ่งตรงนี้มันเป็นเรื่องอำนาจเหนือตลาด เพราะว่าโดยหลักการทางธุรกิจแล้ว โฆษณาจะมาเมื่อมีคนอ่านเยอะ ถูกไหม แต่โฆษณาไม่มาเพราะอำนาจเหนือตลาดเหนือรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้นถ้าสมมุติว่ามันไม่มีอำนาจเหนือตลาด แล้วเราปล่อยไปตามกลไกตลาด ข่าวที่น่าสนใจ อย่างหนังสือพิมพ์ผู้จัดการเข้าไปเจาะ ภายใต้กลไกตลาดที่สมบูรณ์แบบเขาก็จะได้ค่าโฆษณาเยอะ ถูกไหม

ประเด็นคือ system มันไม่ work ถ้า system มัน work อย่างที่ว่า มันก็จะมีข่าวพวกนี้เยอะขึ้น มติชนก็ไปเจาะตรงจุดนี้ ผู้จัดการไปเจาะตรงจุดโน้น และกรุงเทพธุรกิจก็อาจไปเจาะตรงจุดอื่น รวมๆแล้วเราก็ได้ข่าวครบ ภายใต้ข่าวสารอย่างนี้ ผมก็ไม่ mind ที่หนังสือพิมพ์จะเข้าสู่ตลาดหุ้น ถ้าตลาดมัน function อย่างนี้ การเมืองโปร่งใสอย่างนี้

ถาม ปัญหาอาจจะอยู่ที่เราขาด balance factor ไม่มีองค์กรคุ้มครองผู้บริโภคสื่อโดยตรงที่จะรู้เท่าทันสื่อ กระตุ้นสื่อให้ทำหน้าที่ให้ข่าวสารที่รอบด้านและมากเพียงพอ พอที่จะทำให้สังคม

รู้เท่าทันลับลมคมใน เบื้องหน้าเบื้องหลัง ไม่ทราบว่าเคยเห็นตัวอย่างในประเทศอื่นบ้างไหม ?

ตอบ ในต่างประเทศ อย่าง Struck Gadget เขาจะเอาเรื่องที่เป็นelectronic ทั้งหลาย ซึ่งคนปัจจุบันใช้เยอะ นำเสนอเรียงกันเลย แล้วก็บอกข้อมูลโดยละเอียดว่าเป็นยังไง แล้ว comment สินค้าแต่ละตัวเลยว่าข้อดีข้ออ่อน ถามว่าสื่อประเภทอย่างนี้ในประเทศไทย ถ้ามีนะ... กล้าทำอย่างนี้ไหม แต่เขาไม่แคร์เขาถือว่า consumer จะเป็นผู้ตัดสิน

อีกอย่างซัมซุงอาจจะสู้โนเกียไม่ได้ในคราวนี้ แต่เดือนหน้าซัมซุงออกตัวใหม่มาอาจจะชนะโนเกียก็ได้ อย่าลืมนะสังคมข่าวสารที่เราพูดถึง คุณจะถูก bombard ด้วยข่าวสารในอนาคต ถ้าเราดักดานอยู่กับงานของเราภายใต้สังคมที่ทำให้เราบีบรัด ไม่มีโอกาสจะหาข่าวสาร เราก็เป็นประเทศที่ด้อยพัฒนาไปเรื่อยๆ ในอนาคตเราต้องพึ่งนักข่าวที่จะฟันธงข่าวสารให้กับเราด้วยซ้ำไป หมายถึงให้ comment เพิ่ม ให้ norms

ถาม ในภาคธุรกิจ มีเวลาอ่านอะไรที่ต้องติดตามต่อเนื่องหรือไม่ ? เช่น เปิดประเด็นเรื่องโทรศัพท์มือถือขึ้นมา แล้วก็เจาะไปเรื่อย ๆ ถ้าข่าวนี้มันต้องอยู่บนหน้าหนังสือพิมพ์สัก1- 2 เดือน และแต่ละครั้งมันยาว อ่านต่อหน้า.... มี need อย่างนี้บ้างไหม ?

ตอบ ขนาดนี้อาจจะไม่ไหว นักธุรกิจต้องการ summary reports เขียนประโยคสำคัญ เขาก็เข้าใจอยู่แล้ว ไม่มี need ที่จะอ่านละเอียด

ถาม แต่สังคมส่วนหนึ่งเรียกร้องให้มีการทำข่าวเจาะ เป็น hard news ซึ่งข้อมูลเยอะ อธิบายความซับซ้อน คลี่คลายปมปัญหา

ตอบ เราไม่ต้องการ เราไม่มี need investigative อย่างที่ว่า คือคุณทำของคุณไป แต่ว่าเรามีเวลาน้อยและภายใต้ globalized world เรามีประเด็นที่เราต้องอ่านเยอะมากมาย ยกตัวอย่างสมัยก่อนเรา compete กับมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ เท่านั้น เดี๋ยวนี้เวียดนามโผล่มา อินเดีย เซาท์แอฟริกา บราซิลก็โผล่มาเป็นคู่แข่ง

ถาม ตอนนี้มันเริ่มมีปรากฏการณ์บางอย่างในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ที่อาจส่งอิทธิพลมาสู่เมืองไทยในอีกไม่นาน เช่น นิวยอร์คไทม์ปรับลดขนาดเหลือแทปลอยด์ เป็นการลดต้นทุนการผลิต ทำให้ต้อง summarize เนื้อหาด้วย หนังสือพิมพ์ไทยอย่างโพสต์ทูเดย์ก็ทำข่าวให้มันจบที่หน้า 1 เท่านั้นแล้วไม่มีการอ่านต่อ มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ so we need เรามีเวลาทำงานกันคนละไม่เกิน10 ชม.ต่อวัน เพราะฉะนั้นเรา need ข้อมูลที่คั้นเอาแต่เนื้อ

ถาม ขอกลับมาประเด็นว่าสังคมส่วนหนึ่งต้องการข่าวเชิงลึก ผู้ใหญ่หลายท่านอย่างคุณอานันท์ ปัณยารชุน อาจารย์หมอประเวศ วะสี อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เชื่อว่าข่าวเจาะช่วยหยุดยั้งคอรัปชั่นและสร้างการเรียนรู้ได้ อาจารย์หมอประเวศตอนนี้ กำลังทำงานหนักกับการจัดตั้งกองทุนคุ้มครองเสรีภาพสื่อ เพื่อจะสร้างแรงจูงใจและสร้างภูมิคุ้มกันให้นักข่าวอยากทำข่าวเชิงลึก

เวลานี้ก็มีองค์กรอิสระจำนวนหนึ่งที่เห็นว่าต้องใช้ความเป็นมืออาชีพของนักข่าวมาทำข่าวเหล่านี้ให้มันโผล่ขึ้นสู่สังคม เช่น มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ สสส. ทั้งหลาย.... เขาก็ให้งบแก่สื่อมวลชนทำข่าวเจาะใน theme นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ ได้มา 10 ข่าว ก็ถูกเสนอในหนังสือพิมพ์ด้วย ตีพิมพ์เป็นพ็อคเกตบุ๊คด้วย ทีนี้ ก็มีแนวคิดว่าอาจจะต้องมีกลไกอิสระหรือกองทุนสาธารณะที่จะหล่อลื่นให้นักข่าวหรือหนังสือพิมพ์ทำงานตาม brand loyalty ของตัวเองได้ มีความแตกต่างใน product differentiation

ถามว่า ถ้าจะทำ Social campaign ที่ระดมความร่วมมือในการลงขันจากภาคธุรกิจ ทั้งองค์กรการเงิน บริษัทมหาชน เพราะคุณ good governance อยู่ในบริษัทของตัวเองตามลำพังไม่ได้ต้อง good governance โดยข้อมูลข่าวสารที่โปร่งใสของสังคม จะมีการทำ sale script อย่างดี มีการ Lobby ถามว่าเป็นไปได้ไหม ?

ตอบ ทีแรกคงต้อง approach ด้วยคณะกรรมการที่มีความน่าเชื่อถือ มีวัตถุประสงค์อย่างนี้ๆ ว่าเราทำเพื่ออะไร แล้วก็ต้องเป็น non profit organization มันถึงจะมีอิสระเสรีภาพพอแต่ runให้มันมี profit แล้วเอา profit ไปให้สมาคมนักข่าวฯ ก็ไม่ว่ากัน เป็นกองทุนเสรีภาพสื่อแล้วเราก็แสดงบัญชีของเราให้โปร่งใส อย่าไปห่วงตรงนั้น ถ้ามันเป็นกำไรสะอาด

ผมพยายามจะนึกถึงตัวอย่างที่เคยเห็นในต่างประเทศ ซึ่งเป็นไปได้ในแง่ธุรกิจอย่างรอยเตอร์ ซึ่งส่งข่าวให้หนังสือพิมพ์.....แต่อย่าลืมว่าหนังสือพิมพ์ของเราทั้งหมดมันไม่ได้ลงไปสู่รากหญ้า มันไปจบอยู่ที่ lower- middleclass ทั้งประเทศ 3 ล้านฉบับมันฟ้องตัวเองอยู่แล้ว ตาสีตาสาจริง ๆ ฟังวิทยุ เพราะฉะนั้นภายใต้สังคมที่มี class distinction เพราะการศึกษาไม่ทำให้เรา merge เข้ามา knowledge base แต่สังคมของอังกฤษก็เป็นนะ หนังสือพิมพ์หัวสี The Sun ขายดีที่สุด

ถ้าถามนักธุรกิจต้องการอ่านอะไร อย่างที่บอกเราต้องการ exclusive summary จากแหล่งพิมพ์ที่เชื่อถือได้ มีสัก 4-5หน้า เป็นข้อมูลอ้างอิงได้ ทุกวันนี้นักธุรกิจต้องติดตามสถานการณ์จาก Nation Wallstreet Journal จาก The Economist , Far Eastern Economic Review หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยก็บางกอกโพสต์ เท่านั้นเอง รู้สึกว่ามันมี creditibility

ถาม เมื่อครู่พูดเหมือนว่า อยากได้ข้อมูลข่าวสารที่ direct distribute ถึงนักธุรกิจ โดยเป็นข้อมูล exclusive summary ถึงแม้ว่าจะต้องเสียเงินในระบบสมาชิก อย่างนั้นหรือ ?

ตอบ เสียเงินเป็นสมาชิกก็ยังคุ้ม ไม่งั้นผมก็ต้องไปอ่านทั้ง 5 ฉบับ ผม need การ generage information มาให้โดยตรง แต่ก็ต้องเข้าใจว่าผู้บริหารมีเวลาน้อย เราก็ควรแบ่งเป็นหัวเรื่องขึ้นมาสัก 3-5 หัวเรื่อง ใครสนใจข้อมูลหัวเรื่องไหนก็ไปอ่านเอาข้างใน

ถาม จริง ๆ ก็มีตัวอย่างของฟิลิปปินส์ ซึ่งทำเป็นศูนย์ข่าวเจาะเล็กๆ เปิดข่าวประเด็นการเมืองตั้งแต่เอสตราด้า มาร์คอส จนโค่นนักการเมืองมาไม่น้อยกว่า 2 ครั้ง ทุกวันนี้เขามี online news และ journal เขาก็ขายข่าวเจาะเหล่านี้ให้หนังสือพิมพ์ระดับชาติ 5-6 ฉบับด้วย

ถ้าเอาแนวคิดของคุณมาผสมผสาน ก็คือ เพิ่มส่วนที่เป็น executive summary แล้วขายตรงในระบบสมาชิกให้แก่นักธุรกิจด้วย ได้ไหม ?

ตอบ ก็ win win หนังสือพิมพ์ที่ซื้อข่าวเขาไม่ต้องไปจ้าง staff ของตัวเองมาก ซื้อเอาไปปรุงเสริมแต่งตามสไตล์หนังสือพิมพ์ของเขา แต่มาถึงระดับปัญญาชนนี่เขาไม่need การปรุงแต่งก็ทำ executive summary ไป แต่ต้อง manage หน่อยนะ ใส่ editorial comment บ้าง ในสังคมแข่งขันและบริโภค มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง manage ข้อมูล

ถาม แต่บ้านเรา หนังสือพิมพ์ต้องวางตัวเองเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง ที่แข่งกันในเรื่องคุ้มไม่คุ้ม จึงต้องมีจำนวนหน้ากระดาษเยอะ มี section นั้นนี้เต็มไปหมด

ตอบ ก็เป็นเสียอย่างนี้...ถามว่าถ้าคุณมองเห็นปัญหามองเห็นตลาดใหม่ จะทำไหมล่ะ มันอาจจะถึงเวลาต้องปรับเปลี่ยน

****

15) ***<u>นายปกรณ์ พึ่งเนตร</u>*** หัวหน้าโต๊ะข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์"กรุงเทพธุรกิจ"

ถาม การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพนักข่าวด้านการทำข่าวสืบสวน ที่จัดโดยสถาบันพัฒนาสื่อมวลชน เป็นประโยชน์มากน้อยแค่ไหน ?

ตอบ ดีมาก ทำให้เราเข้าใจวิธีการทำข่าวสืบสวนทั้งในแง่ของความหมายทางวิชาการ ทั้งมิติของมัน แล้วเทคนิควิธี ก็มาใช้เปรียบเทียบกับงานที่เคยทำมา หนังสือพิมพ์ที่ผมทำงานอยู่ค่อนข้างเป็นหนังสือพิมพ์ที่เสนอข่าวเชิงรายวันสูงและปิดหน้าเร็ว กรุงเทพธุรกิจมี 2 กรอบ กรอบที่ขายในภูมิภาคปิดหน้าตั้งแต่หนึ่งทุ่ม กรอบที่ขายในกรุงเทพปิด 4ทุ่ม จะมีผลกับการทำข่าวเชิงสืบสวน เพราะพอเวลามีน้อย ก็ต้องเร่งรีบ

พอไปเข้าร่วมฝึกอบรม ทำให้รู้ว่าจริง ๆ เรายังมีจุดอ่อนหรือจุดที่ยังไม่ได้ไปตามต่อตรงไหนบ้าง เนื้อหาที่ยังไม่ครอบครุม ก็คิดว่าถ้ามีโอกาสได้ทำข่าวลักษณะนี้อีก จะสามารถทำให้มันครอบคลุมกว่าเดิม นอกเสียจากว่า ปัญหาคือเรื่องของเวลาอันจำกัดในการทำข่าวรายวันของเรา

ถาม ถ้าตัดประเด็นเรื่องเวลา ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรม ส่วนไหนที่ต่างกันอย่างสำคัญกับภาคปฏิบัติที่เคยทำมา ?

ตอบ ต่างคือ...ผมก็ไม่ได้เรียนจบทางด้านนิเทศ ผมจบรัฐศาสตร์ ก็ทำจากประสบการณ์สมมุติตอนนี้ผมไปใต้หรือไปหาข่าว พอเราลงไปในพื้นที่หรือคิดว่าเราได้ประเด็นแล้ว เราก็จะ

นำเสนอเลย แล้วค่อยแก้ปัญหาวันต่อวันไป ยังไม่มีการวางแผน พอได้ข้อมูลมาสักระยะหนึ่งก็ค่อยเริ่มใหม่อีก มันก็ไม่ต่อเนื่อง ส่วนสำคัญที่ได้จากการฝึกอบรมคือความรู้เรื่องการเก็บ file ข้อมูล การใช้อินเตอร์เนต การสืบค้นทางเอกสาร ซึ่งผมยังใช้ค่อนข้างน้อย

ถาม ตอนนี้กำลังตามข่าวอะไรอยู่ ?

ตอบ ที่ผมตามอยู่ตลอดก็เรื่องปัญหาภาคใต้ ตอนหลังนี่ไปทำข่าวคดีทุจริตลำไยที่เป็นข่าวคึกโครมเมื่อปีที่แล้ว พอดีได้เบาะแสมาจากคนในกระทรวงยุติธรรม ว่าตอนนี้ศาลตัดสินแล้วเป็นชาวบ้านหมดเลย 200 คน จำคุก 6 เดือน และยังมีชาวบ้านโดนฟ้องอีก 5,000 คน ผมก็เลยขอออฟฟิตลงพื้นที่ แล้วก็ได้ค่อนข้างเยอะ ซึ่งพบว่ากระบวนการทำงานของตำรวจมันมีปัญหาและมีการเมืองเข้าแทรก บริษัทเอกชนผิดโต้งๆยังไม่มีถูกฟ้องเลย มีแต่สอบปากคำเฉย ๆ ส่วนนักการเมืองไม่ต้องพูดถึง ไม่มีใครซัดทอด และตำรวจก็ไม่พยายามทำ ส่วนข้าราชการก็แค่โดนย้ายไปแต่อยู่ตำแหน่งเดิมในจังหวัดอื่น มีแต่ชาวบ้านที่โดนฟ้อง 5,000กว่าคน ตัดสินรอบแรกไปแล้ว 200 อีก 4,000 กว่าก็ตกใจ กินไม่ได้นอนไม่หลับ

ผมเขียนลงไปได้ตอนเดียว หาพื้นที่จะเล่นเป็นตอนๆ ต่อเนื่องไม่ได้ ก็เลยเขียนรวบเป็นตอนเดียวเลย

ถาม ไม่คิดจะลองส่งต่อให้เพื่อนฝูงฉบับอื่นช่วยเล่นหน่อยเหรอ สงสารชาวบ้าน ?

ตอบ ไม่รู้ว่าการทำงานอย่างนั้น จะได้รับการยอมรับรึเปล่า กองบก.เราจะพอใจรึเปล่า เพราะเคยมีบางเรื่องเกี่ยวกับภาคใต้ ผมทำแล้วส่งให้ศูนย์ข่าวอิศราด้วย เพราะของเขาคนน้อย ก็อยากช่วยเขา บางทีรู้สึกไม่ค่อยดีเหมือนกัน เพราะศูนย์ข่าวอิศราใครก็เอาไปลงได้ทุกฉบับ มันก็มาเหมือนกับของเรา

ตอนไปช่วยที่ศูนย์อิศราก็เจอปัญหานี้ คือมีหมายสั่งจากออฟฟิศกรุงเทพธุรกิจ ให้ไปทำเรื่องที่นอกเหนือจากนี้ งานก็เพิ่มขึ้น 2 เท่า แทนที่จะรอทำพร้อม ๆ กันและเสนอพร้อม ๆ กัน เขาก็หาประเด็นใหม่ให้ทำ เพราะไม่ต้องการเหมือนฉบับอื่น

ถาม ยังติดใจว่าถ้าเราไม่มีพื้นที่จะเล่น ทำไมไม่ส่งลูกต่อให้นักข่าวฉบับอื่น ?

ตอบ กระบวนการอย่างนี้ในแวดวงนักข่าว มีน้อยหรืออาจจะไม่มี

ถาม ถ้ามีระบบการจัดการหรือกลไกสักอย่างที่จะช่วยประสานให้ เป็นไปได้ไหม ?

ตอบ ก็น่าจะดี อย่างที่หลาย ๆ คนเล่าให้ผมฟังว่า ต่อไปเขาจะรวมสมาคมกับสถาบันพัฒนาสื่อ จะมีงบให้นักข่าวที่สนใจเรื่องนี้ แม้แต่ออฟฟิศไม่อยากให้ทำก็ลางานไปทำ อาทิตย์หนึ่งเดือนหนึ่ง ก็มีงบให้ ออฟฟิศไม่ต้องจ่าย พอทำเสร็จแล้วก็ส่งระบบตรงกลาง ใครเอาไปตีพิมพ์ก็ได้ ก็อาจจะดีเหมือนกัน

แต่ที่บอกว่า เรื่องทุจริตลำไยไม่มีพื้นที่ลง ไม่ใช่ว่าบก.ไม่เห็นด้วย โต๊ะผมคือบก.การเมือง เขาเห็นด้วย แต่ข่าวรายวันมันเยอะมาก ๆ ตอนนี้ ฝ่ายหนุนกับฝ่ายต้านทักษิณตีกันแล้ว ไปลงข่าวลำไยก็คงไม่ได้แล้ว

ถาม เครือเนชั่นเป็นองค์กรสื่อขนาดใหญ่ มีวิธีแบ่งสายงานข่าวอย่างไร ?

ตอบ คือโครงสร้างของกรุงเทพธุรกิจ โต๊ะที่ไม่ใช่โต๊ะสำคัญจะไม่มีนักข่าวเอง เครือเนชั่นใช้ระบบตะกร้าข่าว พวกที่อยู่ทำเนียบรัฐบาล รัฐสภา กระทรวงต่าง ๆ จะอยู่ในแผนกที่เป็นตะกร้าข่าว ส่วนโต๊ะข่าวที่อยู่ตามฉบับต่าง ๆ ก็จะดึงข่าวจากตะกร้าข่าวไปใช้ แล้วก็ใช้บุคลากรของตัวเองซึ่งปรับลดให้เหลือน้อยแล้ว ไปทำประเด็นที่เป็นประเด็นเจาะเท่านั้น แต่ข่าว routine จะใช้จากตะกร้าอย่างเดียว

ทีนี้อย่างโต๊ะการเมืองกรุงเทพธุรกิจนั้นไม่มีนักข่าวเลย มีคนอยู่ข้างใน 5 คน แล้วก็ออกไปวิ่งกัน ใครตามสายไหนก็ไป ใครไม่ไปก็ไม่เป็นไร ใครยอมเหนื่อยก็ไป หน้าที่หลักคือต้องปิดหน้าอย่างผมเป็นนักข่าวด้วย ต้องปิดหน้าด้วย เขียนคอลัมน์ด้วย ผมจะไปไหนก็ตามต้องพ่วงว่ากลับมาต้องปิดหน้ารายวันด้วย ฉะนั้นผมจะไม่มีว่ามีประเด็นมาแล้วจะขี้เกียจไป หรือไม่มีที่ลงแล้วไปบอกเพื่อนฉบับอื่น เพราะผมไม่ได้อยู่สายข่าวไหนเลย ก็จะไม่มีกลุ่มเพื่อนในพื้นที่สายข่าว

ถาม แล้วพวกนักข่าวที่อยู่ในตะกร้าข่าว routine นี้ ถ้าเราเจอเรื่องอย่างทุจริตลำไยแล้วมันพันไปจนถึงเรื่องในกระทรวงเกษตร เราให้นักข่าวในตะกร้าไปตามต่อได้ไหม ?

ตอบ อันนี้จะมีปัญหาอีกว่า แต่ละกองจะประสานตะกร้าได้รหือเปล่า เพราะบางกองก็มีความสัมพันธ์ดี อย่างโต๊ะการเมือง สมมุติไปทำเรื่องลำไยมา จะประสานกับนักข่าวเกษตร ซึ่งพอไปอยู่ในแผนกตะกร้า มันไม่ได้อยู่โต๊ะการเมืองครับ เกษตรอาจจะไปอยู่โต๊ะเศรษฐกิจอะไรอย่างนี้ การประสานความช่วยเหลือก็ต้องเรียกระดับหัวหน้าด้วยกัน คือผมต้องไปบอกหัวหน้าเขา

ถาม ฟังดูฝืดๆ ไม่น่าจะทันการ มันเกิดขึ้นที่นี่หรือว่าที่อื่นด้วย ?

ตอบ ที่อื่นผมไม่ทราบ แต่ที่นี่ใช้ระบบนี้ตั้งแต่ปี 40 คืออาจจะเพราะตอนนั้นสื่อในเครือเยอะ มีทั้งทั้งกรุงเทพธุรกิจ เนชั่น คมชัดลึกตอนนั้นไม่มี แต่มีวิทยุและทีวี เขาคงคิดว่าการที่มีนักข่าวแต่ละสื่อเยอะๆ มันเปลือง ก็ตัดลดลง อันไหนตามซ้ำกัน เช่น ตามนายกทั้ง 5 ทีม จากสื่อในเครือทั้งหมด ก็เหลือสื่อเดียวพอ แล้วก็ดึงข่าวมาใช้ร่วมกัน แต่ก็จะมีปัญหาเรื่องข่าว exclusive ที่แต่ละฉบับต้องไปตามเอง

ถาม ทราบว่าเป็นคนหนึ่งที่ไปบุกเบิกก่อตั้งศูนย์ข่าวอิศรา ภายใต้ข้อตกลงของสมาคมนักข่าว ฯ

ตอบ ครับ เป็นตัวแทนของกรุงเทพธุรกิจ เขาให้ผมไปเป็นบก.อยู่เดือนหนึ่ง ที่ลงไปนานๆ มี 2 ช่วง ช่วงแรกนี่อยู่ประมาณ 2 เดือน

ถาม คิดว่าข่าวของศูนย์ข่าวอิศราเป็นข่าวเจาะไหม ?

ตอบ ไม่ ข่าวเจาะแทบไม่มีเลย ถ้าเอาความรู้จากการฝึกอบรมมาจับนะ ผมมองว่ามันเป็นการรายงานปรากฏการณ์อะไรบางอย่าง ที่อาจจะไม่ถูกรายงานมาก่อนเท่านั้นเอง และการตามต่อในเชิงลึกตรวจสอบว่ามันถึงไหนแล้วยังมีน้อย บางข่าวเขียนครั้งเดียวแล้วเลิกไปเลย

ผมไปทำช่วงแรก ตอนนั้นภาพมันตันมาก คือหมายความว่า เรื่องสึนามิเล่นมาเยอะแล้ว พวกสัมภาษณ์คนที่เดือดร้อนทุกข์ยาก มุสลิมที่สามีตาย พ่อตาย รวมถึงความสวยงามของพื้นที่ เช่น ตลาด และมิติทางวัฒนธรรม... ก็ลงไปเยอะมาก ๆ จนเริ่มตันเหมือนกัน ตอนนั้นผมก็เลยหันไปเล่นเรื่องสิ่งแวดล้อม คือคุยกับพวกนักข่าวในพื้นที่และบอกว่ามันมีปัญหาขยะที่นั่น จริง ๆ มันก็เหมือนกับภาคอื่น แต่เผอิญว่าภาคนี้เหตุการณ์มันกลบหมด แล้วพอมีการเอาขยะไปทิ้งในพื้นที่คือมันเป็นสวนยางก็ไม่ค่อยมีคนรู้ แล้วปัญหาบ่อขยะของ 3 จังหวัดใต้มันมีที่ทันสมัยและก็ตรงตามสุขอนามัยแค่แห่งเดียว ตอนนั้นก็ลงต่อเนื่อง 6-7 ตอน พอผมมาเข้าฝึกอบรม ผมยังรู้สึกว่ามันยังไม่ได้เจาะไปถึงที่สุดจากกระบวนการที่ได้เรียนมา

ถาม ถ้าเจาะถึงที่สุด เป็นอย่างไร ?

ตอบ ผมคิดว่าเราน่าจะได้ไปบ่อขยะของทุกจังหวัด ถึงขั้นลงไปคุยกับชาวบ้านหรืออาจจะเปิดเวทีด้วยซ้ำให้ชาวบ้านและหน่วยราชการมาพูดว่า ปัญหานี้มันเป็นปัญหาระดับภาคแล้วไม่มีใครสนใจ ตอนนั้นที่ผมไปทำเป็น scale เล็กก่อน ตำบลที่เคยทิ้ง คือเป็นการตามข่าวทั่วๆ ไป คือพอเราเปิดตรงนี้แล้วก็เริ่มไปเช็คคนที่เกี่ยวข้อง อบต พอเล่นสัก 3 วันก็มีสกู๊ปประกบในงานที่เล่นเป็น serie ก็จะเป็นอย่างนี้ แล้วพอเริ่มขัดแย้งกัน เราก็มาหาทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดที่ตอนนี้คุมเรื่องขยะอยู่ ก็ได้ข้อมูลเพิ่มมาว่า ใน 3 จังหวัด มีบ่อขยะสำหรับทิ้งอย่างถูกสุขอนามัยมีแห่งเดียวปัตตานี ผมก็ตามไปดู แล้วตอนหลังมันจบลงที่ทางผู้ว่าปัตตานี เขาไม่ค่อยพอใจ ก็ส่งคนมาชี้แจงที่ศูนย์ข่าวว่าได้แก้แล้ว เขากดดันเราพอสมควร

ถาม ถ้าให้ทำข่าวเจาะใหญ่ๆสักเรื่องหนึ่ง ที่จะทำให้คนทั้งประเทศเข้าใจที่มาที่ไปของปัญหา 3 จังหวัดได้จริง จะคิดถึงประเด็นข่าวเจาะอะไร ?

ตอบ ผมว่าน่าจะทำเรื่องนโยบายความมั่นคงที่ผิดพลาด ซึ่งทุกวันนี้เราพูดถึงความผิดพลาดแต่ไม่ได้บอกว่าผิดพลาดอะไร จริง ๆ ถ้าเรามีเอกสารหรือมีคนเก็บรวบรวมข้อมูลนโยบาย ซึ่งผมมีอยู่บ้าง ...คือนโยบายตั้งแต่คุณทักษิณเข้ามาเดินผิดตลอด ไปยุบ ศอบต. แล้วตอนหลังไปเลิกการทำแผนความมั่นคงด้วย แผนความมั่นคงฉบับสุดท้ายปี 46 แล้วก็เลิกไปเลย ทุกวันนี้ทำคือไม่มีแผน ทีนี้ถ้าผมมีโอกาสลงไปทำอีก คืออาจจะหาคนที่มีความเชี่ยวชาญหรือใกล้ชิดกับตำรวจ ทหาร เพื่อไปเจาะข้อมูลด้านนี้มาได้ แล้วก็มาเทียบกับสิ่งที่ชาวบ้านรู้ แล้วเลือกกลวิธีนำเสนอออกมา เราจะรู้เลยว่าจริง ๆ แล้วเราไม่มีทางแก้ปัญหาสำเร็จเลย เพราะว่าชาวบ้านมองคนละเรื่องกับที่คุณมองเลย อย่างที่กิ่งอ้อ(เล่าฮง)ลงไป ได้ไปคุยกับใครคนหนึ่งที่ตอนหลังโดนยิงตาย คือคุยเสร็จเขาก็กลับปัตตานี พอรู้ข่าวก็รีบย้อนกลับไปช่วย ก่อนหน้านี้กิ่งอ้อเคยช่วย

คนที่ถูกยิงบาดเจ็บมาแล้ว ชาวบ้านก็เลยรักเขา แล้วตอนหลังที่ตันหยงมัสมีเหตุบ่อยมาก กิ่งอ้อกำลังเข้าไปที่นั่นจะทำเรื่องโจรนินจาที่นั่น ปรากฏว่าชาวบ้านโทรมาบอก ซึ่งไม่ใช่ชาวบ้านตัวใหญ่อะไรเลย โทรมาบอกว่าอย่าเข้าไปตรงนี้เวลานี้นะ พอมาดูข่าววันรุ่งขึ้น ก็มีระเบิดลงจริง ๆ

คือจริง ๆในพื้นที่เขารู้กันหมด มีแต่เจ้าหน้าที่ไม่รู้ ฉะนั้นนโยบายมันสวนทางกันมาก คนละอย่างกับที่เจ้าหน้าที่คิด อย่างผมเคยไปตามอยู่เรื่องนึง คืออยู่ ๆ เขาก็เอาเครื่องบินไปโปรยใบปลิวหลังจากเกิดเหตุตันหยงลิมอ ว่าต้องรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีอะไรบอกผม แต่ว่าคุณยังไม่กล้าเอาทหารเข้ามาแจกเลย ใช้วิธีโปรยจากเครื่องบิน เป็นขยะ คือเขาไม่ชอบ ในขณะที่คนทำคิดว่าเป็นผลงานสุดยอด ว่าเป็นวิธีการโจมตีทางการข่าว ... ซึ่งมันคนละเรื่องกันเลย นี่เป็นปัญหานโยบายที่ผิดพลาด แล้วไม่ใช่เฉพาะ 3 จังหวัด นโยบายความมั่นคงในพื้นที่อ่อนไหวที่อื่นๆ ทั่วประเทศ อย่างแนวชายแดน ล้วนแต่มาจากวิธีคิดที่ผิดพลาด การใช้จ่ายงบประมาณที่ผิดพลาด

ถาม ทำไมศูนย์ข่าวอิศราไม่ทำข่าวเจาะแบบนี้ ประเด็นนโยบายความมั่นคงที่ผิดพลาดหรือแม้แต่ว่าขบวนการนี้คืออะไร อย่างที่บอกว่าชาวบ้านเขารู้กันหมด ก็แสดงว่ามีแหล่งข้อมูล อะไรคือปัญหาและอุปสรรค ?

ตอบ ผมคุยกับพี่ บก.กรุงเทพธุรกิจ เขาก็ว่าน่าทำ ศูนย์ข่าวอิศราอาจจะไม่ต้องขึ้นข่าวทุกวันอีกแล้ว อาจจะอาทิตย์ละครั้งก็พอ หรือครึ่งเดือนครั้ง แต่ออกมาแล้วทุกฉบับบอกเลยว่าใช่เปิดพื้นที่ให้ ผมว่าหนังสือพิมพ์ก็ต้องการนะ ตอนที่ลงไปครั้งแรกเป็นประเด็นที่พี่บก.เขาให้ไป ผมลงไปทำเรื่องศูนย์อาหารฮาลาลก็ออกมา 3 ตอน เขาลงทุกฉบับเลย คือแม้แต่ว่าเรื่องศูนย์อาหารซึ่งเคยเป็นข่าวรายวันอยู่บ้าง แต่ไม่เคยมีใครลงไปถึง ไปรายงานเจาะลึกอย่างที่เราทำ

ถาม ตกลงที่ศูนย์ข่าวอิศราไม่ทำข่าวเจาะ เพราะว่าไม่มีเครือข่ายไม่มีคน หรือว่าเกี่ยวกับความเข้าใจของเขาเรื่องข่าวเจาะ ?

ตอบ ผมตอบไม่ได้ว่าทำไมไม่ทำ ตอนแรกก็มีบ้าง คืออย่างตอนที่ผมไปอยู่ก็เสนอประเด็นนี้ เขาก็โอเคแต่ก็ให้ผมเป็นคนไปทำ ให้น้องมาคน รถมาคัน เก็บข้อมูลอยู่พักหนึ่ง แล้วก็มาทำเป็น 3 ตอน แต่ทีนี้ส่วนอื่นๆ อาจจะมีปัญหาเรื่องการติดต่อประสานงานหรือเปล่าไม่รู้

ถาม คุณเคยเขียนในหนังสือของสภาการหนังสือพิมพ์ว่า ศูนย์ข่าวอิศราทำหน้าที่อธิบายเหตุการณ์ ไม่ใช่การรายงานข่าว... สมมุติว่าเราเอาจุดยืนตรงนี้มาใช้กับหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง คือพยายามรายงานข่าวในเชิงการอธิบาย อาจจะไม่ใช่นักข่าวเขียนอธิบายเอง แต่อย่างน้อยเราจะมีความคิด เชิง concept ว่าจะอธิบายเรื่องนี้ผ่านอะไร เช่นหาตัวละคร หาบุคคลในข่าวเป็นเครื่องอธิบาย ได้ไหม ?

ตอบ ทุกวันนี้เขาก็ทำกันอยู่ แต่ปัญหาคือว่าประเด็นมันจะต้องอิงกับกระแสอยู่ด้วย เช่น คุณทักษิณทำอย่างนี้ เราก็ไปหาคนที่น่าจะเกี่ยวหรือนักวิชาการที่จะอธิบาย ซึ่งบางทีเขาอาจจะ

ไม่ใช่คนดีที่สุด แต่เราต้องเลือกเขาเพราะเราต้องปิดข่าวแล้ว บางทีคนที่อธิบายมันก็กลายเป็นคนซ้ำ ๆ คนอ่านก็รู้สึกเหมือนกับพวกนี้เป็นฝ่ายค้าน รัฐบาลทำอะไรพวกนี้ก็ออกมาด่า ซึ่งผมว่ามันไม่ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในแง่ความคิดของคนอ่านเลย เพราะว่าคนอ่านเขารู้อยู่แล้วว่า สมมุติว่าคุณทักษิณยุบสภา ก็ต้องมีคนพวกนี้ด่าแน่นอน มันไม่มีคนไหนที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญและอธิบายปมทั้งหมดของการยุบสภาเมืองไทย เป็นต้น

ถาม ถ้าสมมุติว่ามีกองทุนอะไรสักอย่างหนึ่งเข้ามา ผ่านข้อตกลงของสมาคมนักข่าวและให้หนังสือพิมพ์ที่จะ commit แบบเดียวกับ commit ลงไปศูนย์ข่าวอิศรา สมมุติสัก 6 ฉบับ ได้รับเงินอุดหนุนการทำข่าวเจาะใน 1 ปี เท่านี้ๆ มีข้อบังคับแค่ว่าขอให้ทำข่าวเจาะ theme นโยบายสาธารณะ ส่วนฉบับนี้อยากทำนโยบายสาธารณะเรื่องพลังงาน ฉบับผู้จัดการอาจจะอยากเจาะเรื่องนโยบายสาธารณะFTA อีกฉบับอยากทำเรื่องนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ ก็แล้วแต่ทุกคนสร้างเรื่องของตนเอง เพื่อที่จะแก้ปัญหาข่าวมาจากตะกร้าเดียวกันมันจะซ้ำกัน ไม่มีใครอยากหยิบไปใช้ แต่นี่เป็น brand loyalty ของคุณเองที่คุณสร้างประเด็นของตนเอง แล้วก็มีเงินทดแทน ให้ได้ข่าวนี้มาก็แล้วกัน แม้แต่จะจ้างผู้ช่วยวิจัย ให้หา paper tail เรื่องนั้นเรื่องนี้ให้นักข่าวสืบสวน อย่างนี้มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ น่าจะ work เพราะว่าพูดถึงวงการสื่อ มันก็ยึดติดกับยี่ห้อเป็นส่วนใหญ่ คือบางทีการทำงานร่วมกันมันน้อย บางเรื่องก็ไม่เกิดพลัง ผมว่าหลาย ๆ เรื่องที่ลงกรุงเทพธุรกิจ ถ้าไปลงมติชนจะอีกกระแสหนึ่ง หรือไปลงไทยรัฐก็อีกเรื่องหนึ่งเลย มันยึดติดกับตรงนี้มาก

กรุงเทพธุรกิจเขาเคยทำคล้ายๆอย่างนี้ คือเปิดโต๊ะนโยบายสาธารณะ มีข่าวที่ไม่ใช่ข่าวรายวัน เขาก็พยายามไปหาข่าวที่ฉีกประเด็นออกมา ในโต๊ะนี้ก็มี บก.หัวหน้าคนนึง แล้วจะมีเด็กวิ่งอยู่ 3-4 คน ตอนนั้นที่เน้นทำก็คือเรื่องปฏิรูปราชการ ที่มันมีหน่วยงานใหม่ กพร. แล้วเขาก็ลงไปเกาะ มีนักข่าวลงไปเกาะ แล้วเขาก็ไปตามแหล่งข่าวต่างๆ เช็คดูว่ามีความจำเป็นยังไง นักวิชาการว่ายังไง มันก็เป็นองค์ความรู้หนึ่งที่เป็นข่าวได้ระยะหนึ่ง

ถาม แล้วข่าวแบบนี้ คิดว่าคนระดับรากหญ้าอยากอ่านไหม ?

ตอบ น่าจะได้คนอ่านหลากหลาย อย่างภาคใต้ที่ผมลงไป เขาไม่เคยเจอนักข่าวเลยนะ เขาก็เริ่มอยากอ่านหนังสือพิมพ์ แสดงว่าถ้าเราทำจริงๆไปลงพื้นที่จริงๆบ้างก็น่าจะดี อย่างไอ้หมู่บ้านที่ว่ามีโจรนินจา ผมลงไป เขาดีใจมาก อยากเจอมากเลยพวกนักข่าวนี่ แล้วก็เล่าให้ฟังเยอะแยะ แสดงว่าบางทีเราทำตัวห่างเหินเรื่องในพื้นที่มากเกินไป ข่าวต่างๆมันเป็นเรื่องในกรุงเทพฯเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมันไม่มีผลอะไรกับเขาเลย

****

16) ***<u>นายสุภลักษณ์ กาญจนขุนดี</u>*** นักข่าวอาวุโส หนังสือพิมพ์"เดอะเนชั่น"

ถาม ลองเปรียบเทียบวัฒนธรรมการทำข่าวของนักข่าวประเทศอื่นๆ กับนักข่าว ไทย ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ?

ตอบ วัฒนธรรมการทำข่าวต่างประเทศก็แล้วแต่ที่ไหนนะ ถ้าเป็นพวกยุโรปมันก็ผิดกันลิบลับคือ นักข่าวต่างประเทศส่วนใหญ่เขามี agenda ของเขาที่ชัดเจน เช่น ปัญหาเรื่องประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม ความขัดแย้ง ผมคิดว่ามันมี 4 ประเด็นประมาณนี้ที่นักข่าวต่างประเทศโซนยุโรปส่วนใหญ่สนใจเวลามาทำข่าวในบ้านเรา หรือภูมิภาคนี้ นักข่าวโซนเอเชียก็จะต่าง อย่างประเทศญี่ปุ่น ก็จะมาในผลประโยชน์ญี่ปุ่น ปัญหาของคนญี่ปุ่นในประเทศไทย ถ้าเป็นนักข่าวจีนของรัฐ ก็จะมาในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างไทยกับจีน สนใจปัญหาเรื่องแม่น้ำโขง นักข่าวที่มาจากมาเลเซีย เขาก็จะสนใจปัญหาภาคใต้

ถาม เขาแบ่งสายข่าวเหมือนเราไหม ?

ตอบ ไม่ ปกติเวลาคนออกมาทำข่าวต่างประเทศ ก็คือ ที่มีหน้าที่รายงานข่าวเหตุการณ์ต่างประเทศกลับไปประเทศของตัวเท่านั้นเอง เขาจะไม่แบ่ง เขาจะทำทุกเรื่อง แต่เรื่องที่อยู่ในความสนใจของเขาก็มีไม่กี่เรื่อง อย่างที่บอกถ้าเป็นพวกทางยุโรปก็สนใจมาก เรื่องปัญหาทางการเมือง ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม

ทีนี้นักข่าวไทยนี่ วัฒนธรรมการทำงานอาจจะต่างในแง่ที่ไม่มี agenda อย่างนั้นชัดเจน เราอาจจะสนใจปัญหากว้างๆ มันเกิดอะไรขึ้น อันนี้ก็แล้วแต่รสนิยมของแต่ละฉบับ อย่างไทยรัฐเขาก็จะมีตลาดเป็น mass media เนชั่นก็มีตลาดครึ่งหนึ่งเป็นชาวต่างชาติ อีกครึ่งหนึ่งเป็นคนไทยที่มีการศึกษาสูง เพราะฉะนั้นเรื่องที่นำเสนอ วิธีการนำเสนอมันก็จะต่างกัน ทำให้วัฒนธรรมการทำงานของเราแตกต่างด้วย แต่ถ้าโดยรวมวัฒนธรรมการทำข่าวของเรา ผมเข้าใจว่าส่วนหนึ่งอาจจะมองหา issue ทางสังคม ส่วนหนึ่งก็มองหา human interest ส่วนหนึ่งไม่น้อยมองหาเรื่องไม่ชอบมาพากลในรัฐบาล เพราะเชื่อว่านั่นเป็นภารกิจหนึ่งของสื่อมวลชน อีกจำนวนไม่น้อยก็จะแค่ทำมาหากินกับการรายงานข่าว

ถาม แต่นักข่าวต่างประเทศเขาเกาะติดตัวเหตุการณ์ด้วยไหม ? เพียงแต่ใช้มุมมองในแต่ละ agenda เข้ามาจับ เช่น เรื่องนี้นี้ต้องพาดพิงสิทธิมนุษยชนแน่

ตอบ เหตุการณ์ก็ใช่ แต่เขาเกาะevent ใหญ่ๆ เหตุการณ์ใหญ่ๆ มันพลาดไม่ได้อยู่แล้ว

ถาม ฟันธงได้ไหมว่าคุณภาพนักข่าวต่างประเทศกับนักข่าวไทยต่างกัน ?

ตอบ ไม่ ผมไม่คิดว่า แค่คุณภาพด้านความรู้หรือความเอาใจใส่ และความมุ่งมั่นในการหาข้อมูลสนับสนุน นักข่าวไทยจำนวนไม่น้อยเขียนข่าวจากคำบอกเล่า หรือเหตุการณ์ประจำวัน แต่ฝรั่งเขาทำมากกว่านั้น เขาต้องการความชัดเจน หรือประจักษ์พยานที่มากกว่านั้น เพราะเขาต้องคิดว่าเวลาส่งข่าวออกไปเขาต้องไปแข่งขันกับสื่ออื่นในโลก ฉะนั้นถ้าข่าวมันดูหลวมๆ อาจจะ

ต้องถูกทิ้ง แต่นักข่าวไทย หลายอย่างมันเขียนถมลงไปเฉยๆ เพราะฉะนั้นคุณภาพข่าวอาจจะต่าง ผมดูเวลาที่เราให้ด้วย เงินทุนที่เราให้ ทรัพยากรที่เราให้กับการทำข่าวอาจจะไม่เท่ากัน ฝรั่งทำข่าวเจาะ ถึงไหนถึงกัน ใช้เวลากับมันนานเท่าไรก็ได้ ของเราแค่ออกไปทำข่าวต่างจังหวัดก็เถียงกันแทบตายว่าจะหาเงินทำกันได้รึเปล่า อันนี้ก็ส่งผลต่อวัฒนธรรมการทำงานของเรา

ถาม ถ้าเช่นนั้นปัญหาที่ทำให้เราทำข่าวคุณภาพหรือข่าวเชิงลึกไม่ได้นี่คือเรื่องทุน ?

ตอบ ส่วนหนึ่งครับ ไม่ใช่ทั้งหมด อีกส่วนอาจเป็นนโยบายสนับสนุนให้ทำอย่างจริงๆจังๆ มีไม่มากพอ หรือความจำเป็นที่จะรอเรื่องนั้นอาจจะไม่มี เช่น ไม่สามารถรอข่าวที่ไปเจาะเป็นเดือน ทุกคนก็ยุ่ง คือมีข่าวที่ต้องทำทุกวันอยู่แล้ว

ถาม หนังสือพิมพ์เนชั่นนี่ได้ทำข่าวเจาะบ้างไหม ?

ตอบ ตัวหนังสือพิมพ์เนชั่นเอง ไม่ค่อยมีเจาะ ด้วยเหตุผลที่คนอ่านส่วนใหญ่ของเราเป็นชาวต่างชาติ เพราะฉะนั้นก็อาจไม่สนใจในประเด็นที่ลึกมากจนเกินไป ซึ่งอ่านไม่ค่อยเข้าใจ

ถาม ถ้าอย่างนั้นลองนึกถึงข่าวเจาะดีๆ ในหนังสือพิมพ์อื่น ?

ตอบ อย่าง CTX ก็อาจจะเป็นข่าวที่ดี เปิดประเด็นโดยกรุงเทพธุรกิจ ข่าวสิ่งแวดล้อมหลายเรื่องก็ทำได้ดี แต่เรื่องที่ทำมายืดเยื้อยาวนานและผมชอบมากกว่า คือเรื่องสารพิษคลองเตยระเบิด เขาทำอย่างอดทนยาวนาน แต่สังคมไทยอาจไม่ให้ราคากับมันมาก เพราะไม่หวือหวาอะไร แต่เป็นข่าวที่ดีในทัศนะผม ข่าวอื่นที่ได้รางวัล พวกทุจริตในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งคนทำเขาอาจจะคิดว่ามันใหญ่ แต่สำหรับผมผมว่ามันเล็ก ไม่ได้ให้ contribution อะไรกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม

ผมว่าสังคมไทยให้คำจำกัดความเรื่องข่าวเจาะไปในมุมที่แคบมาก มองแต่ปัญหาการคอรัปชั่น แค่ใครได้เงินและใครเสียเงิน มันแคบ แต่ว่าเรื่องข่าวอย่างสารพิษคลองเตย มันเกี่ยวกับใครล่ะ ชีวิตคนเยอะแยะ ผมจำได้ว่ามีคนได้รับผลกระทบทางกายภาพมีชะตากรรมอย่างที่ไม่มีใครเหลียวแล ผมว่าการที่สื่อเปิดเรื่องที่ไม่ได้รับการเหลียวแล อันนี้มันมี implication มากกว่าจะไปสนใจว่ารัฐเสียเงินเท่าไรจากการคอรัปชั่น หรือว่ามีเจ้าหน้าที่ 1-2 คน หรือต่อให้ 10 คนเกี่ยวข้อง ผมยังรู้สึกว่ามันก็แค่นั้น แต่ถ้า 1 ชุมชนเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะการเลินเล่อของคนอีกจำนวนหนึ่ง ผมว่าอันนี้มันเป็นอีกมิติของเรื่องคอรัปชั่น

ถาม นักข่าวจำนวนหนึ่งไม่ยอมรับว่า เรื่องสารพิษคลองเตยระเบิด เป็นข่าวเจาะที่ดี ดังนั้นขอถามว่าข่าวเจาะที่ดีในทัศนะคุณเป็นอย่างไร ? จำเป็นต้องเป็นข่าวหน้า 1 ไหม ?

ตอบ ข่าว investigative คือข่าวที่ advocacy หน่อย นั่นก็คือว่าต้องอาศัยแรงผลักดันในการทำเพื่อเป้าหมายบางอย่าง เพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะก็ได้ มันมี direction ที่ค่อนข้างชัดเจน ข่าวหน้าหนึ่งโดยตัวของมันเองบางทีก็แค่เราเดาว่าวันนี้คนจะสนใจเรื่องอะไร มันไม่ได้แปลว่าเป็นข่าวที่ดีที่สุด แต่ข่าวที่ต้องการทำยืดยาวต่อเนื่อง อาจเป็นข่าวที่ต้องการ space มาก

กว่านั้น ต้องการการนำเสนอที่แตกต่าง เช่น รูป เรื่อง ตาราง space หน้าในเล่นได้ แต่หน้าหนึ่งเล่นขนาดไม่ได้ หมายความว่าเราอาจต้องทำงานมากหน่อยในการทำ presentation แต่ละวัน แต่ไม่ได้แปลว่าน้ำหนักของข่าวเสียไปกับการวาง presentation

ในแต่ละวัน บก.บางคนอาจจะรู้สึกว่าเรื่องนี้ๆ สำคัญในทัศนะของเขา เพราะบางทีมันก็มาจากวัฒนธรรมการทำงานของบางคน มาจากอุดมคติของเขา ซึ่งอาจจะไม่มีความหมายอะไรเลยก็ได้ อย่างข่าวดาราก็ไม่มีความหมายอะไร ข่าวอุบัติเหตุก็ไม่มีความหมายอะไร แต่มันก็ครองพื้นที่

ถาม นักข่าวคนหนึ่งจะพัฒนาตัวเองให้มีศักยภาพ ให้มีคุณภาพ ต้องการปัจจัยสนับสนุนอะไรบ้าง ทั้งจากภายในองค์กรและภายนอก ?

ตอบ เอาจากภายในตัวเองก่อน ผมว่าต้องเริ่มจากการเป็นคนมุ่งมั่นพอสมควรที่จะผลักดันเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเห็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องสำคัญ มีความหมาย เพราะว่าอาชีพนี้ไม่มากก็น้อยมันก็แค่ทำมาหากิน ขายข่าวไปวันๆ ก็อยู่ได้ เพราะฉะนั้นคนที่จะทำข่าวให้ดี มันต้องคิดมุ่งมั่นพอสมควร มีแรงหลักดันพอสมควรที่จะทำ

อย่างที่สองคือ เขาคงต้องมีความรู้พอประมาณหรือรักการเรียนรู้ เพราะการเขียนข่าวที่ดีก็แปลว่าเราต้องใช้ความรู้ในการเขียนด้วย เรื่องบางเรื่องเราอ่านไม่รู้เรื่องนะ เพราะคนเขียนไม่รู้เรื่อง อันนี้ผมว่าเป็นปัญหาของนักข่าวไทยมากนะ เรื่องทั้งหลายในโลกนี้ไม่มีอะไรใหม่ถอดด้ามหรอก เพราะฉะนั้นคุณต้องมีความรู้หรือหาความรู้บ้าง แม้แต่เรื่องอาชญากรรม ก็มี pattern ของอาชญากรรม กฎหมายก็ควรมีความรู้บ้าง

ทีนี้ในส่วนขององค์กร องค์กรมีส่วนสำคัญมากในการช่วยหรือไม่ช่วยให้นักข่าวดีหรือไม่ดี ถ้าบรรณาธิการมัวแต่วันนี้มีข่าวอะไรแค่นั้น มันก็จบ แต่ถ้ามีทิศทางว่าหนังสือพิมพ์เราต้องการจะเปิดโปงเรื่องนี้ อยากจะให้สังคมรับรู้เรื่องนี้ถึงรากถึงแก่น บางเรื่องมันยาก บางทีนักข่าวไม่เข้าใจ บางทีถูกกีดกันจากเจ้าของเรื่อง จากคนที่สูญเสียผลประโยชน์ นักข่าวก็ไปไม่รอด หรือว่าเจ้าของหนังสือพิมพ์ดันมีผลประโยชน์ซะเองยิ่งแย่ไปใหญ่ อันนี้องค์กรต้องช่วยมากๆ ช่วย guide ทิศทาง ช่วย data base นักข่าวอาจจะไม่มีความรู้ แต่ถ้าสำนักงานมี data base เรื่องนั้นเพียงพอ ก็ช่วยได้มาก แต่แรงผลักดันอันดับหนึ่งต้องมาจากตัวนักข่าว

ถาม อย่างที่สมาคมนักข่าวฯ ทำการฝึกอบรม เสริมศักยภาพนักข่าว ช่วยได้ไหม ?

ตอบ มันกว้างไป สมาคมฯไม่รู้เรื่องเฉพาะที่ควรจะทำ หรือที่นักข่าวสนใจจะทำ ก็ฝึกอบรมในเรื่องหลักการทั่วไป การหาแหล่งข่าว ผมว่ามัน basic จนอาจจะใช้งานในสถานการณ์จริงไม่ค่อยได้ ผมว่ามันซับซ้อนมากกว่า what where when why how , 5 w 1 h สังคมเราต้องการคำอธิบายที่มากกว่านั้น บางทีคำว่า why มันสำคัญกว่าอันอื่นๆทั้งหมดแล้ว

ถาม แล้วทำไมหนังสือพิมพ์เอง บอกว่าข่าวยากๆ หรือ hard news คนอ่านไม่ต้องการ ?

ตอบ หนังสือพิมพ์ร้อยละ 90 คิดไปเอง ทุกวันนี้หน้าที่ของบก. คือเดาว่าคนอ่านอยากอ่านอะไรในวันรุ่งขึ้น ถามว่าหนังสือพิมพ์ไหนเคยทำ research ไหมว่าข่าวไหนทำให้ยอดขึ้น ยอดตก...ไม่เลย นั่งประชุมข่าวทุกวันโหวตข่าวจากคนทำข่าว จากรสนิยมของบก. และจากกระแส เรื่องนี้มีคนพูดกันเยอะ แต่ว่ามันสำคัญจริงไหม อาจจะไม่จริง แน่นอนหนังสือพิมพ์ก็ต้องอ้างว่าคนสนใจเราถึงทำ

ถาม สมมุติว่ามีข้อตกลงเชิงพันธกิจ เป็นmission ผ่านสมาคมนักข่าวฯกับหนังสือพิมพ์สัก 5 ฉบับ ที่จะขอให้มีการทำข่าวเจาะ คิดว่า จะต้องมีปัจจัยสนับสนุน หรือแรงจูงใจอะไรที่จะให้หนังสือพิมพ์ 5 ฉบับนี้ มามี commitment

ตอบ อันดับแรก ข้อผูกพันนั้นคืออะไร ข้อตกลงหลายอย่างผมเห็นมันไม่ผูกมัดว่าตกลงจะทำอันนั้นอันนี้ สมาคมไม่มีอำนาจบังคับ ใครจะทำหรือไม่ทำ จะทำอย่างไร หรือทำแบบไม่เอาจริงเอาจังกับมัน จะมีระบบอะไรมาจัดการ หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับมีวัฒนธรรมของตัวเอง มีรสนิยมของตัวเอง และมีผลประโยชน์ของตัวเอง เรื่องที่จะตกลงกัน ผมไม่แน่ใจว่าเราจะหาได้ 1 เรื่องที่ 5 หนังสือพิมพ์จะทำ เป็น common interest ร่วมกัน

ถาม สมมุติต่อ ว่ามีกองทุนหนึ่งที่จะให้ grant support หนังสือพิมพ์ 5 ฉบับที่มา commit อาจจะโดย sign contract ปีหนึ่ง theme เรื่องนโยบายสาธารณะ แล้วคุณก็ทำให้สอดคล้องกับ brand loyalty ของคุณเอง เช่น กรุงเทพธุรกิจจะทำข่าวเจาะนโยบายสาธารณะเรื่องรถไฟฟ้า หรืออีกฉบับอยากทำเรื่องนโยบายพลังงาน อีกฉบับหนึ่งอยากทำเรื่องกองทุนฟื้นฟูเกษตรกรอะไรก็แล้วแต่ ทุกคนมีเรื่องของตัวเอง ใส่หนังสือพิมพ์ของตัวเอง เขาสามารถปล่อยนักข่าวที่มีแววออกไปไปทำโดยใช้เงินนี้แล้วก็เจาะข่าวมาให้เต็มที่ ข่าวรายวันจะจ้างเด็กใหม่ยังได้เลย ...เป็นไปได้ไหม.?

ตอบ ก็ต้อง require มาว่านโยบายสาธารณะนั้นคืออะไร และหนังสือพิมพ์นั้นจริงจังแค่ไหนกับเรื่องนั้นด้วย ยกตัวอย่างเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรายังต้องไปสืบอีกแหละว่า มันเกี่ยวข้องกับบริษัทสปอนเซอร์ของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นรึเปล่า เขามีอิทธิพลต่อกันมากน้อยขนาดไหน เพราะหนังสือพิมพ์หรือสื่อทั้งหลาย มันถูก shape ด้วยทิศทางอันนี้ด้วย นโยบายสาธารณะหลายอย่างบางทีก็แปรมาเป็นข่าวยากเหมือนกันนะ นึกไม่ออกว่าเรื่องไหนมันจะแปรมาเป็นข่าวได้

ทีนี้เงินทุนที่มาสนับสนุนหนังสือพิมพ์ให้ทำ กับเงินที่หนังสือพิมพ์ได้จากการโฆษณา หรือบริษัทใดที่เข้าไปเกี่ยวข้อง มันก็อาจจะทำให้ต้องหลีกเลี่ยงประเด็นที่ sensitive มาก

ถาม หนังสือพิมพ์จะเป็นคนเลือกประเด็น เพียงแต่เราขอ theme นโยบายสาธารณะ จะเปิดประเด็นจากตัวเหตุการณ์ก็ได้ เช่น สมมุติว่าตอนนี้เรื่องยาป้องกันไข้หวัดนกก็ได้ แล้วค่อยเจาะไปที่ตัวนโยบายสาธารณสุขด้านการควบคุมโรค เจาะไปเรื่อยๆ ให้สุดทาง

ตอบ ได้ ถ้าอย่างนั้นก็เหมือนการให้ทุน จริงๆ แบบนี้ มันมีทุนองค์กรระหว่างประเทศอยู่เยอะ คือ ให้ทุนทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งใน field หนึ่ง ซึ่งปีนึงอาจจะมี 2-3 หัวข้อ แล้วก็ให้นักข่าวทำเขียนในหนังสือพิมพ์ตัวเองนั่นแหละ

เช่น ของ Asia Pacific Fellowship อันนี้ระบุให้ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ต้นสังกัดของตัวเอง ก็มีหลายประเทศ commit ไปทำ ให้เวลา 1 ปี เกือบๆเป็นวิจัยด้วยซ้ำไป แล้วก็มีของ IPS ให้ทำเกี่ยวกับเรื่องแม่น้ำโขง ให้พวกโครงการในภูมิภาคแม่โขงโดยเฉพาะเลย เขาเรียก โครงการ Our Maekhong Project ให้ทุกปี แต่หานักข่าวไทยเข้าร่วมไม่ได้

ถาม ได้ผลไหม ? ออฟฟิศ happy ดี ?

ตอบ ก็ได้ระดับหนึ่ง เงื่อนไขสุดท้ายก็ให้พิมพ์หนังสือ 1 เล่ม แต่ระหว่างทำอยู่ก็ตีพิมพ์ผลงานในหนังสือพิมพ์ต้นสังกัด อย่างเนชั่นก็เคยมีคนไป

ออฟฟิศก็ได้ผลงาน อย่างของ IPS ระบุให้ตีพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์ของคุณ แต่พอจบแล้วก็ต้องทำเป็นรายงานใหญ่ครั้งหนึ่งให้ IPS สำนักข่าวของเขาเป็นอินเตอร์นะ แต่ให้เขียนภาษาไทยได้เลย ทีแรกๆ เขาให้เขียนภาษาอังกฤษ ไม่มีคนสมัคร หลังๆเขาเลยให้เขียนภาษาท้องถิ่นได้ ก็ยังไม่มีคนสมัครอยู่ดี คือ บางออฟฟิศไม่อยากเสียคนไปทำ เงินไม่เยอะพอด้วยส่วนหนึ่ง ผมดูแล้วคุณภาพมันออกมาไม่ค่อยดี เขามีคณะกรรมการไปตรวจงาน ผมเป็นคนหนึ่ง รายงานตอนจบนี่บางทีมันก็เข้าไม่ถึง source เพราะข้อจำกัดด้านภาษาบ้าง ไม่ได้อะไรกลับมา

ขนาดให้ทำลงลึกเรื่องในประเทศไทย เป็น domestic issue ก็ยังไม่มีใครทำ คือมันยังไม่จูงใจพอ ประเด็นที่เขาเลือกยังไม่พอ ไม่ได้ deal โดยตรงกับองค์กร มีแต่ประกาศแล้วก็ให้คนสมัคร ก็คือนักข่าวที่สนใจอยากจะทำ ก็เอาสตางค์คนอื่นมาทำงานให้ออฟฟิศตัวเอง เพียงแต่ว่าเขามี agenda ว่าคุณต้องเขียนเรื่องนี้ๆนะ

ทีนี้ ถ้าสมาคมนักข่าวไทยจะทำ ผมว่าไอเดียมันก็คล้ายๆกัน เพียงแต่ว่าเงินจะมากกว่านี้ไหม commitment จะมากกว่านี้ไหม มีข้อบังคับมากกว่านี้ไหม ต้องคิดว่าเพราะอะไรมันถึงไม่ได้ผล เงินน้อยไป หรือ requirement ยากไป หรือหนังสือพิมพ์ไม่เห็นความสำคัญ เพราะมีเรื่องจะทำเยอะแยะแล้ว อะไรอย่างนี้

ถาม ถามจริงๆ สมาคมนักข่าวมี authority กับนักข่าวมากน้อยแค่ไหน ?

ตอบ ผมรู้สึกว่าเขาจะทำอะไรไม่ได้มาก ไม่เหมือนสมาคมทนายความที่ยึดใบอนุญาตคุณได้ สื่อมวลชนไม่.. เรื่องบางเรื่อง เช่น เราละเมิดจริยธรรมก็เห็นอยู่โทนโท่ แต่ถามว่าทำอะไรได้

ถาม ทุกวันนี้ที่สมาคมนักข่าวฯ ทำกิจกรรมอะไรต่ออะไรในเชิงสังคมมาก เพราะนักข่าวมองบทบาทตัวเองเปลี่ยนไปหรือเปล่า ?

ตอบ ผมคิดว่าประวัติศาสตร์นักหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนไทย เป็นนักเคลื่อนไหว สิ่งที่เขาสนใจมันก็เป็นในเชิงเคลื่อนไหว ผลักดันเรื่องทางการเมือง ผมว่ามันแคบไป สมาคมน่าจะ

authority ได้มากกว่านี้ แม้แต่สภาการหนังสือพิมพ์ไม่เห็นทำอะไรนักหนังสือพิมพ์ได้สักคน กว่าจะออกใบตักเตือนทางจริยธรรมกันได้สักทีก็แทบแย่

ถาม ถ้ามีองค์กรหรือกลไกอันหนึ่งที่เป็นอิสระ ระดมทุนจากภาคประชาสังคม เช่น ธุรกิจการเงิน จากองค์กรอิสระอย่างสสส. มสช. เกิดเป็นกองทุนสาธารณะ แล้วให้ grant support อย่างที่ว่า คิดว่ากองทุนนี้ควรมีคุณสมบัติอย่างไร ?

ตอบ คือถ้าองค์กรขนาดใหญ่มาให้ทุน ไม่มากก็น้อย เขาอาจจะ shape ทิศทางของข่าว วิธีที่ที่ดีอาจจะต้องมาจากมวลชนเล็กๆที่ไม่มีอำนาจมาก สมมุติว่าธนาคารหรือเครือซีเมนต์ไทยให้ผมว่าเขามีผลต่อทิศทางข่าว เช่น ซีพี ยอมให้เราไปเจาะเรื่องกล้ายางหรือ สมมุติว่าตั้งเป็นกองทุนแล้วในนั้นมีซีพี มีเบียร์ช้าง มีธนาคารกรุงเทพ มีเครือซีเมนต์ไทย แล้วกองทุนนี้ให้ทำข่าวเจาะ ดันบังเอิญไปเจาะเรื่องที่เขามีส่วนได้ส่วนเสีย เขาก็อาจจะถอนทุน

ผมว่าเรื่องทุนมีความหมายต่อการ shape ทิศทางของข่าวสารข้อมูลมาก ถ้าเป็นเงินรับบริจาคก็ควรมาจากคนเล็กๆเลย แล้วมันต้องโปร่งใส ไม่มีใครมีอำนาจในการ shape ทิศทางของเงินและข่าว ถึงจะได้

ถาม อย่าง Asia Pacific Fellowship มีสถานะองค์กรยังไง เอาเงินมาจากไหน ?

ตอบ อันนี้เงินมาจากต่างประเทศ มูลนิธิโตโยต้าของญี่ปุ่นบ้าง ผมไม่แน่ใจ แต่มาเป็นองค์กร โอกาสที่จะหาทุนจากองค์กรเล็กๆน้อยๆมันจัดการยาก และเงินมันจะมาแบบเบี้ยหัวแตก ผมยังไม่เห็นใครทำได้ ส่วนใหญ่ก็ได้ทุนจากองค์กรใหญ่หลายองค์กรรวมกัน

ถาม นั่นสิ ของเราก็น่าจะสร้างกองทุนอย่างนั้น ไม่งั้นมันไม่มีความหวังที่จะแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

ตอบ มันขึ้นอยู่อย่างเดียว คือ ผู้บริโภคสื่อ ผมคิดผู้บริโภคสื่อเราด่ามันไป เราก็อ่านมันไป สื่อนี่มันอยู่ไม่ได้หรอกถ้าไม่มีคนบริโภค ถ้าเราบอกเราไม่ชอบไทยรัฐ ก็เลิกซื้อสิ

ถาม แล้วทำไมงานวิจัยของสภาการหนังสือพิมพ์ บอกว่าคนอ่านต้องการเสพข่าวเชิงลึกมากขึ้น หรือแม้แต่ผู้อาวุโสในวงการสื่อก็เคยให้สัมภาษณ์ว่าปี 2548 เป็นต้นไป หนังสือพิมพ์จะแข่งขันกันในข่าวคุณภาพ ?

ตอบ ผมไม่เห็นมันจะคุณภาพตรงไหน ไม่จริง เราไม่เคยแซงชั่นสื่อมีแต่โดนสื่อแซงชั่น ผมว่าเราไม่ต้องตั้งองค์กร ไม่ต้องตั้งทุนมันหรอก แค่บอกว่าเราแอนตี้หนังสือพิมพ์คุณ ข่าวของคุณห่วย ไม่เห็นมี implication อะไร

สื่อในบ้านเราจริงๆมันมีไม่มาก คือ คนบริโภคสื่อปัจจุบันอย่างไทยรัฐไม่เกิน 3 ล้านคนต่อวัน สื่อทีวีอาจจะเยอะหน่อย คือกึ่งๆว่าจะบริโภคข่าวทีวีเป็นบันเทิงคดี เพราะฉะนั้นเขาก็จะไม่ mind หรอกว่าทีวีเป็นยังไง ก็ด่าไปดูไป แต่ถ้าด่าแล้วไม่ดูไม่ซื้ออีกต่อไป ถึงวันนั้นสื่อต้องปรับตัว ที่ผ่านมามัน one way เราไม่มีผู้บริโภคสื่อที่เข้มแข็ง

ทีนี้ปัญหาอีกอย่างคือ เวลาเราบ่นว่าคุณภาพต่ำ สื่อก็คงเถียงว่าฉันได้รางวัลทุกปีมาว่าต่ำได้ไง อันนี้ก็เป็นประเด็นเหมือนกันว่า รางวัลมันก็พวกเดียวกันให้ มันจะการันตีอะไรนักหนา ผมคิดว่าคนที่ควรให้รางวัลสื่อมวลชน ไม่ควรเป็นคนในวงการสื่อมวลชน พวกเขาประกวดข่าวกันเองแล้วให้รางวัลชื่นชมกันเอง...แต่อย่างรางวัลพูลิเซอร์ของต่างประเทศ มันไม่ใช่รางวัลที่พวกสมาคมนักข่าวให้กันนะ เขามีองค์ภาคสังคมเป็นคนทำ

ถาม อยู่ในวงการหนังสือพิมพ์มา 17-18 ปี ถามว่าเมื่อก่อนจนถึงปัจจุบัน สำนึกอะไรที่สื่อมี มันเปลี่ยนไปไหม เปลี่ยนไปในทางที่เป็นบวกหรือลบ ?

ตอบ คือสำนึกว่าเราคือคน shape ทิศทางข่าว...เที่ยวนี้ถ้าไล่ทักษิณได้สื่อจะ arrogant ขึ้นอีกพันเท่า ผมเข้ามายุคแรกๆสื่อลงทุนน้อยกับการทำงาน ไม่ค่อยให้เงินเราไปต่างประเทศหรอก พอระยะที่เศรษฐกิจดี ในยุคปี 1994-1995 หลังจากที่ไล่สุจินดาแล้ว มีการทุ่มเทงบประมาณในการทำเงินทำงาน เมื่อก่อนเนชั่นเปิดสำนักงานที่ฮานอย ผู้จัดการก็เปิดที่ต่างประเทศ แข่งฝรั่งด้วย เราจะ shapeทิศทางมุมมองเพื่อนบ้านด้วยมุมของเราเองไม่ต้องพึ่งฝรั่งแล้ว แต่พอวิกฤตเศรษฐกิจมันก็ทำให้สื่อลดทอนพลังตรงนี้ไปเยอะเลย การใช้เงินสำหรับเจาะข่าวทำข่าวก็เริ่มน้อยลง นานวันเข้าก็หา comment แถวบันไดทำเนียบ ผมว่าในปีสองปีที่ผ่านมา การทุ่มเทของสื่อในการทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเอาจริงเอาจังลดน้อยลงมาก สื่ออาวุโสในวงการอาจจะล้มหายตายจากไปก็ได้ และเศรษฐกิจมันไม่อนุญาตให้มีไอเดียร่ำรวยขนาดนั้น

คือพูดไปพูดมา เงินทุนก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญอยู่ที่จะให้ทำหรือไม่ให้ทำข่าว

****

17) ***<u>ผศ. มาลี บุญยศิริพันธุ์</u>*** อาจารย์ประจำสาขาหนังสือพิมพ์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถาม ในเชิงวิชาการ หลักสูตรของการสื่อข่าวขั้นสูง มีนิยามความหมายอย่างไร ? แล้วข่าวสืบสวน เป็นส่วนหนึ่งของการสื่อข่าวขั้นสูงหรือไม่ ?

ตอบ ถ้าว่าตาม description ก็คือการสื่อข่าวที่ลึกกว่าการรายงานข่าวที่เห็นๆ คือหมายความว่าผู้สื่อข่าวต้องมีความสามารถที่จะมองเห็นว่าในความปกตินั้นมีอะไรที่ไม่ปกติ ถ้าไม่ปกติ คุณจะเข้าไปสื่อข่าวเพื่อเอาสิ่งที่ไม่ปกตินั้นออกมาอย่างไร แล้วก็จะมีเทคนิคในเรื่องการสื่อข่าวว่าจะขุดเจาะอย่างไร ทีนี้ในหลักสูตรการสอนระดับป.ตรี ความสามารถของเด็กในการมองมันยังต้องค่อย ๆ ประคองชี้แนะไป

ตัวหลักสูตรเราจะพูดตั้งแต่ปรัชญา เป้าหมายการทำความจริงให้ปรากฏ จริยธรรมในการทำข่าวประเภทนี้ investigative มันเป็นวิธีการ ได้ข้อมูลมาแล้วคุณจะรายงานอย่างไร อันนี้คือหลักสูตรที่เน้นทั้งเทอม โดยเฉพาะจะเน้นมากในเรื่องของการสร้างนิสัยของการสังเกต มองให้ทะลุจากประเด็น จะส่งเด็กออกนอกห้องเรียนไป research เราจะไม่ใช้ตัวอย่างสอนในห้อง คือถ้ามีตัวอย่างมันเหมือนกับเป็นกรอบ เด็กต้องไปฝึกสังเกตว่ามีอะไรที่ investigateได้ แล้วกลับเข้ามา report ครูก็ดูซิว่าข่าวชิ้นนี้มีการ investigate มั้ย ถ้าไม่มีก็จะชี้แนะให้

คือเนื่องจากว่าโครงสร้างหลักสูตรนี้ ต้องปีสุดท้ายจึงจะได้ทำ แต่อย่างไรก็ตามครูคิดว่าถึงเวลาที่ต้องมีการ revise หลักสูตร เช่น หนังสือพิมพ์ของมหาวิทยาลัยต้องมีการปรับปรุง แทนที่จะให้เด็กมาฝึกกันเองเขียนกันเอง อาจจะต้องมาทำให้แน่นมากขึ้นด้วยข่าว investigative

ถาม หลักสูตรนี้ นักศึกษา respond แค่ไหน อย่างไร ?

ตอบ ขึ้นอยู่กับผู้สอนว่าจะกระตุ้นเร้า หรือให้ asign แล้วขยันตรวจแก้ให้ บางเทอมอาจจะไปเจออาจารย์ที่ไม่เท่าไหร่ แต่โดยภาพรวมก็กระตือรือร้นพอสมควร แต่ละรุ่นจะมีสัก 3-4 คนที่มีแววดี พอพูดปั๊บงานจะออกมาเลย แล้วเห็นได้จากเวลา discuss จะเห็นความคิดความเข้าใจของเขา แล้วเราก็จะชี้ประเด็นให้ แต่สมัยนี้นักศึกษาเรียนแบบนักเรียนมัธยม ซึ่งค่อนข้างหนักใจมาก

ถาม นักศึกษาที่เลือกเรียนสาขาหนังสือพิมพ์ โดยคาดหวังว่าจะอยู่บนอุดมการณ์นี้ มีมากขึ้นหรือน้อยลง ?

ตอบ สมัยก่อนนู้นมันมาก ปีหนึ่ง 20-30 คน ตอนหลังพอกระแสบริโภคสูง มันก็ลด อาจจะคิดว่าหนังสือพิมพ์เป็นงานหนัก แต่สำหรับครู ยิ่งน้อยเท่าไหร่ยิ่งพอใจ เพราะว่าเรายิ่งเข้มได้มาก อยากได้คนที่อยากเรียนมาก ๆ เข้ามาเรียน แล้วมีข้อสังเกตที่ชัดเจนมาก คือรุ่นน้อยๆนี่พอจบไป ไปทำงานหนังสือพิมพ์จริงๆครึ่งต่อครึ่ง ครึ่งหนึ่งชอบไปนิตยสารพวกงานเขียน บางส่วนก็ไปทาง freelance

ถาม ในวิชาการสื่อข่าวขั้นสูง มีการเชิญพวกมืออาชีพจากวงการหนังสือพิมพ์เข้ามาร่วมสอนไหม ? เพราะก็มีเสียงวิจารณ์กันอยู่ว่า"คนทำไม่ได้สอน คนสอนไม่ได้ทำ" อาจารย์จะอธิบายอย่างไร ?

ตอบ พูดแบบนี้ตั้งแต่สมัยครูเริ่มทำงานใหม่ ๆ จริง ๆ มันเปลี่ยนไปเยอะมาก เราต้องยอมรับว่าการสอนวารสารศาสตร์หรือสื่อสารมวลชนมีกระจายตามสถาบันต่างๆเยอะมาก ไม่ใช่แค่จุฬา-ธรรมศาสตร์ อย่างของเราก็ทำเป็นประจำอยู่แล้วทุกวิชา เป็น guest lecturer แต่บางทีบางท่านขาไม่มีเวลา จะปฏิเสธทันที อย่างธรรมศาสตร์เราจะให้อาจารย์ของเราเป็นตัวแกน แล้วไม่ได้เชิญคนเดียว คือดูว่าคนนั้นมีความเชี่ยวชาญ investigativeในระดับไหน หลายวิชาที่เราเชิญ

มา เราต้องการขยายโลกทัศน์เด็ก เพื่อจะไปเจอปัญหาจริง ๆ หนังสือพิมพ์นี่ไม่ใช่ว่าเอาเด็กไปแล้วสำเร็จรูป มันมีวัฒนธรรมการทำข่าวของแต่ละหนังสือพิมพ์ อะไรอีกเยอะ

ถาม ตามความเข้าใจทางวิชาการ ข่าวที่ไม่เป็นข่าวกับข่าวสืบสวน เหมือนหรือต่างกันอย่างไร ?

ตอบ ข่าวที่ไม่เป็นข่าว ครูมองว่าเป็นข่าวที่เกิดขึ้น มีอยู่แล้ว แต่หนังสือพิมพ์ไม่ได้เอามา report แต่ investigative news มันเป็นข่าวสะท้อนทุกประเด็นปัญหาของสังคม สะท้อนคุณภาพของนักข่าว คือว่ามันต่างกัน โดยเฉพาะปัจจุบัน ครูมองว่าข่าวที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์บางทีมันไม่มีอะไรเลย มันควรจะเป็น investigative มากกว่า เช่น ข่าวเศรษฐกิจ การส่งออกเยอะ มันแปลว่าอะไร มันจะต้องมีการนำเสนอ ไม่ใช่ว่ารายงานสิ่งที่คุณอนุสรณ์ ธรรมใจ แถลงแล้วจบ มันต้องมีการเอาข้อมูลออกมาอธิบาย

ถาม มีบางคนบอกว่าสังคมสมัยใหม่ ผู้คนเร่งรีบ คงไม่มีใครมาอ่านอะไรเยอะแยะ

ตอบ จะอ่านไม่อ่านไม่ใช่เรื่องของนักข่าว เพราะคิดแบบนี้สิ ข่าวมันถึงไม่มีอะไรเลย แล้วยิ่งมีการแข่งขันระหว่างสื่อ คุณต้องฉีกรูปแบบออกไปสิ อย่าบอกว่าวิทยุเร็ว โทรทัศน์เร็ว คนเขาอ่านน้อยลง มันไม่ใช่ หน้าที่ของคุณคือทำอย่างไรให้เขาอ่าน ยกเขาขึ้นมา ไม่ใช่พึ่งพาเขา

ถาม อาจารย์กำลังหมายถึงว่าสังคมขณะนี้ สื่อยิ่งต้องเป็นตะเกียงมากกว่าเป็นกระจก ?

ตอบ เป็นทั้งตะเกียงเป็นทั้งกระจก เป็นเรื่องๆไป ซึ่งตรงนี้ไม่ได้แปลว่าคุณต้องทำงานหนัก ทุกวันนี้สื่อไม่ได้ชี้อะไรมากกว่ามารายงานตัวเหตุการณ์ สื่อบ้านเราทำงานเสมือนเป็น messenger เหมือนบุรุษไปรษณีย์ ถ้าคุณทักษิณไม่พูดสัก1สัปดาห์ นักข่าวคงไม่สามารถหาอะไรมาเขียนได้ ลักษณะนี้ไม่ใช่วารสารศาสตร์

ถาม งานวิจัยนี้จึงคิดว่า ต้องปฏิรูปสื่ออย่างเป็นรูปธรรม และด้วยปฏิบัติการให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในหนังสือพิมพ์ให้มากขึ้น

ตอบ ต้องทำให้มันปลอดจากการแทรกแซง คืออาจจะมีคนที่มีประสบการณ์จากการทำงานมาแล้ว มา form เป็นเครือข่ายการบริหาร อาจจะมีฝ่ายวิชาการมาช่วยคิด ช่วยวางแผน ให้มีการ compromise ระหว่างวิชาการกับวิชาชีพ ...ทางออกที่มันเป็นไปได้ยังมีอยู่

ถาม ตอนนี้งานวิจัยก็ได้แนวคิดบางอย่าง เช่น การสร้าง grant support เป็นพันธกิจเลย หนังสือพิมพ์ซัก 5 ฉบับมาตกลงร่วมกัน สมมุติมีเงินให้มี theme ทำข่าวเจาะนโยบายสาธารณะ ส่วนจะเป็นนโยบายสาธารณะเรื่องอะไร ก็แล้วแต่สไตล์หนังสือพิมพีแต่ละฉบับอยากทำ แล้วนำเสนอในหนังสือพิมพ์ของตัว แต่มีระบบติดตามให้ได้ผลงาน

วิธีนี้เท่าที่หยั่งเสียง หลายคน happy และคิดว่าเป็นไปได้มากที่สุด วิธีที่ 2 ก็คือทำเฉพาะ on line news อาจจะไป deal กับเว็บของประชาไท ปรับอะไรนิดหน่อย เป็นเว็บข่าวเจาะเสรีไป

หรืออาจทำทั้งสองอย่างคือ หนังสือพิมพ์ทำข่าวเจาะไป ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ด้วย ใส่ on line ด้วย เพื่อให้กว้างและคนเข้าถึงหลากหลายขึ้น อาจารย์มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ grant ที่ให้ เราจะให้อย่างไร ที่ทำให้เขามีความรับผิดชอบในเชิงของวิชาชีพ เช่น ให้ผ่านองค์กรของเขา เราคงไม่สามารถสร้างองค์กรใหม่ที่ทำงานข้างนอกได้ ต้องเป็นความต้องการและเป็นความพร้อมของเขาเอง

ถาม ยังไม่ได้สรุป แต่จะนำข้อเสนอและโมเดลที่สังเคราะห์ได้ ไปสู่การประชุม focus group อีกครั้งหนึ่ง

ยังอยากเรียนถามในแง่การเสนอข่าว ทุกวันนี้หนังสือพิมพ์มีความเปลี่ยนแปลงวิธีนำเสนอผิดไปจากหลักวิชาการหนังสือพิม์ เช่น โพสต์ทูเดย์ ที่เขียนข่าวให้สั้นจบลงที่หน้าหนึ่ง ไม่ต้องอ่านต่อที่อื่น อาจารย์มองพัฒนาการนี้อย่างไร ?

ตอบ ในแง่ของ information ครูว่าโอเค เพราะว่ากันจริง ๆ ข่าวที่เขียนทุกวันนี้ มันเขียนใหม่ให้สั้นแต่ได้ใจความก็ได้ รู้ประเด็นข่าวและข้อมูลที่ชัดเจน แต่ถ้าถามว่าเนื้อหาข่าวโดยรวมมันมีอะไรพัฒนามั้ย ครูว่าไม่ เพราะครูมองพัฒนาการของหนังสือพิมพ์ในเชิง content

ถ้าพูดอย่างอาจารย์หมอประเวศ ก็ว่าเราเป็นสังคมความเห็นไม่ใช่สังคมความรู้ หนังสือพิมพ์ทุกวันนี้มีส่วนสร้างมันขึ้นอย่างปฏิเสธไม่ได้ ดังนั้น ถ้าครูจะมองพัฒนาการของสื่อ มันต้องมองจากความเปลี่ยนแปลงบนศักดิ์ศรีของนักวารสารศาสตร์

ถาม งานวิจัยนี้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงเชิงศักดิ์ศรีวิชาชีพอย่างที่อาจารย์ว่า คือเริ่มคิดว่านักหนังสือพิมพ์เป็น active citizen มีบทบาทในการเมืองภาคประชาชนได้ อย่างที่ฝรั่งเรียกว่า concerned journalist / civic journalist แต่ความเป็นสถาบันหนังสือพิมพ์ทำไม่ได้

ตอบ ใช่ ในส่วนตัวถ้าคุณอยู่ในการเมืองภาคประชาชนก็โอเค แต่ถ้าคุณเล่นในนามสถาบันหนังสือพิมพ์ คุณก็ต้องประกาศให้ชัดเลยว่า มีจุดยืนอย่างนี้ๆ แต่ทุกวันนี้ไม่เห็นเสนอข่าวภาคประชาชนสักเท่าไหร่ มีแต่ข่าวนายกทักษิณ มันไม่ใช่แล้ว

ภาคประชาชนยุคนี้ เริ่ม rise up ลุกขึ้นทำสื่อทางเลือก ทำ on line news เอง เป็นกระแสในทางสากลด้วย หนังสือพิมพ์บ้านเราต้องปรับตัว คือหันมาอาศัย source ภาคประชาชน ไม่งั้นเขาก็ทำแข่ง อย่าง ohmynews.com ของเกาหลีใต้ ให้คนอ่านช่วยส่งข่าว รายงานข่าว คือเปิดพื้นที่การสื่อสารให้ประชาชน

****

18) ***<u>นางสาวจีรนุช เปรมชัยพร</u>*** ผู้จัดการหนังสือพิมพ์ออนไลน์"ประชาไท"

ถาม ผ่านมา 2 ปี คิดว่าประชาไทมีบทบาทในการถ่วงดุลข่าวสาร มากน้อยแค่ไหน ?

ตอบ ก็เป็นจุดขายของประชาไท คือการค่อย ๆ ค้นหา นำเสนอเรื่องราวหรือมุมบางมุมที่สื่อทั่วๆไปตกหล่นไป เช่น ถ้าพูดถึงกระแสของสื่อที่มีช่วงขับไล่ทักษิณ ดูเหมือนว่าสื่อกระแสหลักสวิงไปด้านใดด้านหนึ่ง คือด่าทักษิณ และพันธมิตรเป็นฝ่ายถูก ในความเป็นจริงก็อาจจะมีบางมุมที่ไม่ใช่ถูกหรือผิด

อีกส่วนหนึ่งที่คิดว่าประชาไททำได้ดีในช่วงที่ผ่านมาก็คือ การเก็บตกการอภิปราย การเสวนา และการสัมนาต่าง ๆ คิดว่าของเราเนื่องจากเว็บไซต์มันไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ ดังนั้นเราก็สามารถรายงานได้อย่างเต็มที่และครบถ้วน ก็มีคนเข้ามาอ่านรายงานเสวนาค่อนข้างเยอะ

ถาม ในถานการณ์การเมืองแบบนี้ ประชาไทไม่เลือกข้างเหรอ ?

ตอบ เลือกข้างค่ะ แต่ว่าเราไม่ได้เลือกข้างทักษิณ หรือข้างพันธมิตร เราเลือกข้างของหลักการมากกว่า จิ๋ว(ผู้ให้สัมภาษณ์)คิดว่าเราเลือกนะ เราไม่ได้บอกว่าเราเป็นสื่อที่อยู่ตรงกลาง เพราะความเป็นกลางมันไม่มีอยู่จริงเท่าไรอยู่แล้ว

ถาม แปลกที่ประชาไทบอกว่าตัวเป็นสื่อภาคประชาชน แต่ไม่อยากเลือกข้างทางการเมือง ในขณะที่หนังสือพิมพ์กระแสหลัก กลับพากันแสดงจุดยืนในเรื่องนี้กันหมด เพราะสถานการณ์นี้มันไม่ใช่แค่การโค่นทักษิณ แต่มันคือจุดเปลี่ยนการเมืองไทย

ตอบ ช่วงแรก ๆ ที่พันธมิตรขึ้นมา เรารายงานข่าวของพันธมิตรค่อนข้างเยอะ และก็บทบาทความเป็นสื่อของเราเองที่เรียกว่าสื่อภาคประชาชน เราเป็น NGOs ในนามขององค์กร แต่แนวทางทำงานสื่อมันก็คงต้องอยู่ แล้วมันยากด้วย เพราะว่าาคนที่อยู่ในพันธมิตรหลายคนก็เพื่อนของเราทั้งนั้น แต่พอถึงจุดหนึ่งเราก็ต้องนำเสนอรายงานหรือประเด็นถกเถียงให้เกิดการวิเคราะห์ด้วยเหมือนกัน รู้สึกสำนึกว่าตัวเองเป็นสื่อมากกว่า NGOs เพียงแต่เราเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร

ถาม คิดอย่างไรกับเสียงวิจารณ์ที่ว่าประชาไททำข่าวกระแสหลัก ไม่ใช่ข่าวทางเลือก ?

ตอบ เห็นด้วย อันนี้ก็ถกกันอยู่ในกอง จริงๆเราอยากเสนอข่าวที่มันไม่ใช่ข่าวกระแสหลัก แต่เป็นข่าวที่ถูกละเลย แต่มันมีหลายปัจจัย นักข่าวเราเองก็ประสบการณ์ไม่สูง มีแต่ บก. เท่านั้นที่เป็นนักข่าวเก่า

มันมีข้อเท็จจริงอันหนึ่งที่เราเจอในประสบการณ์การทำ คือ ถ้าเราไม่เสนออะไรที่อยู่ในกระแสความสนใจของสังคม มันก็ไม่สามารถจะดึงจำนวนผู้อ่าน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ เรื่องที่เราเสนอเป็นเรื่องที่อยู่ในกระแส + กับแง่มุมที่มันฉีกออกไปด้วย เพียงแต่จะทำยังไงตกแต่งให้ข่าวคมเข้มกว่าในกระแสหลัก เราก็อยู่ในช่วงของการฝึกปรือและยังไม่สามารถทำได้ แต่ข้อดีอีกอย่างหนึ่งของเราคือ ไม่ได้มีการแทรกแซงหรือควบคุม ที่ใครจะมาสั่งว่าเขียนแบบนั้นแบบนี้

ถาม ทุกวันนี้ สื่อกระแสหลักก็มีเว็บไซต์ของตัวเองทุกฉบับ ถามว่าคนที่เข้าถึงการใช้เว็บไซต์เหล่านี้เพราะต้องการติดตามข่าวสารบ้านเมือง เขาก็เข้าว็บของผู้จัดการ มติชน แล้วเว็บของประชาไท จะอยู่ได้อย่างไร ? นอกเหนือไปจากการขอทุนจากแหล่งทุนทั้งในและนอกประเทศ

ตอบ คิดว่าเราก็ต้องพยายามให้ได้ และถึงแม้เราจะเสนอเรื่องเดียวกันกับสื่อกระแสหลัก แต่มีมุมมองต่างกันออกไป ตัวละครต่างกัน การวิเคราะห์ต่างกัน อันนี้น่าจะเป็นจุดขายที่ทำให้คนเข้าอ่านประชาไท เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆไปเรื่อย ๆ ถึงอย่างไรเราก็แข่งสู้เว็บของสื่อกระแสหลักที่มีกอง บก.เป็นร้อยไม่ได้อยู่แล้ว

ถาม เคยคิดที่จะทำข่าวเจาะหรือข่าวสืบสวนเพื่อนำเสนออย่างต่อเนื่องบ้างไหม ?

ตอบ คิดอยู่ค่ะ ผู้ใหญ่ก็กระทุ้งอยู่ตลอดเวลา มันคงต้องเริ่มต้นจากการที่เราดมกลิ่มมันได้ก่อน ตอนนี้เรามีแค่จมูกบก. ที่ดมกลิ่นได้ลึกหน่อย ในการประชุมกองบรรณาธิการข่าวพยายามจะตั้งหลัก คือวิเคราะห์ข่าวที่กำลังจะเกิดขึ้น เพื่อจะได้ไม่ต้องวิ่งไล่ตามข่าว เพราะคนมีแค่นี้ พยายามวางแผนงานให้นักข่าวมีเวลาทำงานได้เต็มที่ สามารถไปทำงานในเชิงสัมภาษณ์ ทำสกู๊ปอะไรแบบนี้ให้มากขึ้น แต่ว่ามันก็ยังมีภาระข่าวรายวันที่อาจเป็นอุปสรรคแก่การขบคิดและเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูล

ถาม สิ่งที่ประชาไททำ เป็นการทำงานสื่อทางเลือกอยู่ดี เพราะข่าวที่เราพยายามทำมันคือข่าวที่ไม่เป็นข่าว เป็นเหตุการณ์ที่ไม่มีพื้นที่จะลงและสื่อส่วนกลางมองไม่เห็น

ทำไมสื่อทางเลือกไม่คิดถึงการทำข่าวเจาะให้มี impact อย่างศูนย์ข่าวเจาะฟิลิปปินส์ PCIJ ที่กระโดดข้ามเส้นจากสื่อกระแสหลักมาสู่สื่อภาคประชาชน ?

ตอบ ที่ประทับใจ PCIJ มาก และคิดว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ต่างกับเราคือ PCIJ อยู่ด้วยทีมงานมืออาชีพ ระดับบรรณาธิการทั้งนั้นเลย มันเหมือนว่าต้นทุนเรื่องคน เขาทำแบบนั้นได้

ถาม งานวิจัยนี้อยากสำรวจความเป็นไปได้ว่า ถ้าจะมีการทำงานข่าวในเชิงเครือข่ายอย่างที่ศูนย์ข่าวอิศราทำ แต่มุ่งเน้นที่การทำข่าวเจาะ แล้วมีช่องทางเผยแพร่สู่สังคมคือ เว็บไซต์ของประชาไท คิดอย่างไร ?

ตอบ คือจริงๆโดยหลักการของประชาไทยเอง เราคิดอยู่บนพื้นฐานการทำงานของเครือข่ายอยู่แล้ว ทุกวันนี้คุยกันตลอด นักข่าวแต่ละคนต้องสามารถไปทำงานในเชิงของการสร้างเครือข่าย เพื่อให้มีข่าวงอกออกมาจากเครือข่ายอื่น ๆ ได้ด้วย

เพราะฉะนั้นพูดถึงแนวคิดเรื่องของความร่วมมือที่จะเกิดการนำเสนอข่าวเจาะ ประชาไทไม่น่าขัดข้องอะไร เพียงแต่ยังไม่แน่ใจว่ารูปธรรมมันจะเป็นยังไง ที่ผ่านมาก็มีนักข่าวบางคนอึดอัดกับข่าวที่ไม่สามารถนำเสนอในสื่อฉบับที่ตัวเองทำ เขาก็มาเขียนในประชาไทก็มีอยู่ ...เบื้องต้นจะคุยเรื่องนี้ในกองบรรณาธิการก่อน แต่หวังว่างานนี้จะไม่เกิดการ dominate โดยเจ้าของเงินกลุ่มใด

ถาม การระดมเงินกองทุน น่าจะใช้วิธีทำ Social Campaign

ตอบ ถ้ามีการ Support จริง ๆ คิดว่าดีมากเลย

ถาม ในฐานะสื่อ on line รู้จัก ohmynews.com ของเกาหลีใต้ไหม ? มีความเห็นกับสื่อแบบนี้อย่างไร ?

ตอบ ohmynews เขาใช้ citizen reporter เป็นนักข่าวภาคพลเมือง ประเด็นที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์เยอะก็คือ ความน่าเชื่อถือของข่าว มันถูกให้น้ำหนักน้อยลงไปเยอะ มันไม่มีกองบรรณาธิการกลางที่จะมาทำหน้าที่จัดการข้อมูลข่าวสารที่ไหลเข้ามาตรงนี้ ประชาไทคิดว่าเราอาจจะเป็นกลาง ๆ คือ ทำงานร่วมกับเครือข่ายภาคพลเมืองหรือนักข่าวชุมชน แต่ว่าขณะเดียวกันก็น่าจะมีการทำงานในภาคของการพัฒนาข่าวสาร สร้างความน่าเชื่อถือ กรองความน่าเชื่อถือ สร้างความน่าสนใจมากกว่าปล่อยให้เป็นรายงานดิบ ๆ มาจากภาคพลเมืองอย่างเดียว

เราเคยเขียนรายงานข่าวเกี่ยวกับเรื่องNew Media และ ohmynews ก็เป็นกรณีศึกษามีข้อวิพากษ์วิจารณ์สื่อใหม่ที่ประเด็นความน่าเชื่อถือ จนมันไม่ถูกยอมรับให้เป็น reference ที่จริงบางทีข้อมูลดีมาก... ของเรา เราคงสนใจเรื่องการมีเครือข่าย การมีอาสาสมัคร เฉพาะคนที่อยู่ในสถานการณ์นั้น อย่างตอนนี้ก็มีคนส่งข่าวให้เราบ้างเหมือนกัน อย่างกรณีโปแตซ ก็มีกลุ่มอุดรรักถิ่นส่งมา หรือว่าข่าวในอุบลฯ เอง ศูนย์ข่าวอุบลฯ ก็จะเป็นคนส่งมาหรือว่าข่าวในพม่า จะมีศูนย์ข่าวไทยใหญ่เป็นตัวเชื่อม หรือกลุ่มผู้ประกอบการรายย่อยในเกาะพีพี ส่งมา

เลยทำให้นึกได้ว่า ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน เป็นกรณีข่าวเจาะที่ประชาไทสนใจการจัดการที่ดินเป็นเรื่องใหญ่ กรณีที่ดินสึนามิ สะท้อนปัญหาการจัดการที่ดินของเรามันแย่

ถาม ตอนนี้ไปทำข่าวที่ไหนแล้วบอกว่าเป็นนักข่าวประชาไท สะดวกหรือยัง ?

ตอบ แล้วแต่แหล่ง แต่ว่าโดยพื้นที่ใหม่ ๆ ที่เป็นส่วนราชการก็จะยากหน่อย

ถาม นักข่าวจำนวนไม่น้อย มีประเด็นข่าวเจาะที่เขาอยากทำ เช่น 3 จังหวัดภาคใต้เขาอยากทำขบวนการก่อการ อีกคนอยากทำเรื่องงบประมาณแผ่นดินใช้ยังไง อีกคนอยากทำนโยบายความมั่นคงที่ผิดพลาด จนบัดนี้ยังมีทีมสังหาร เขาบอกจะเอาเงินที่ไหนไปเดินทาง จะเอาเวลาที่ไหนถ้าไม่ได้รับอนุมัติ policy ต้องเปิดจึงจะทำได้ พี่อยากให้ผมทำพี่คุยกับ บก. ผมไหม อย่างนี้เป็นต้น

ตอบ อย่างนี้แปลว่าโดยองค์กรสื่อเองยังไม่ให้การสนับสนุน ไม่เห็นความสำคัญ ทำให้สงสัยว่ากรณี Nation ซึ่งได้รับการ Support จาก ANN แล้วเขาก็เจาะเรื่องสึนามิ เพราะมันเป็นประเด็นที่ไม่ขัดแย้งกับใครมันไม่เหยียบตาปลาใคร ฉะนั้นถ้าประเด็นที่ต้องไปเหยียบตาปลาใครเขาจะกล้าให้นักข่าวทำหรือ

ถาม ก็อาจจะมาตกลงกันทำข่าวเจาะเฉพาะนโยบายสาธารณะ ส่วนจะเจาะได้แค่ไหนอย่างไร ก็แล้วแต่ฝีมือแต่ละฉบับ ...ลองนึกถึงข่าวเจาะที่อยู่ในความทรงจำในรอบ 3 – 5 ปี ที่ผ่านมา จะคิดถึงข่าวอะไร ?

ตอบ นอกจากข่าวเรื่องทุจริตยาแล้วก็นึกไม่ออก ซึ่งจริง ๆ ทุจริตยาก็ไม่ได้มาจากการเจาะของนักข่าวเอง เท่ากับที่ 30 องค์กรเป็นคนค่อย ๆ เปิด

ของประชาไทข่าวหนึ่ง ที่คิดว่าใกล้เคียงข่าวเจาะก็คงในกรณีคลุมถุงดำ ที่พยายามไปเก็บข้อมูลแวดล้อมจากชาวบ้านที่อยู่ในเหตุการณ์ตอนตากใบ พยายามไปให้ถึง เพราะกระแสตอนนั้นเรื่องเอาถุงดำคลุมหัวผู้ต้องหาจนสิ้นใจ เป็นข่าวลือมาเรื่อย ๆ เราก็ตามจนไปถึงตัวคนที่อยู่ในเหตุการณ์ ก็นาจะเป็นข่าวเจาะ เพื่อตอบคำถามต่อสิ่งที่คลางแคลงในสังคมขณะนั้นว่ามันเกิดอะไรขึ้นในเหตุการณ์ตากใบ

ถาม ในส่วนของประชาไท ในระยะอันใกล้นี้ถ้ามีโอกาส อยากทำข่าวเจาะเรื่องอะไร ?

ตอบ เราคุยกันเยอะเรื่อง FTA มีข้อมูลและแหล่งข้อมูลอยู่เยอะ นอกจากนี้ก็ประเด็นสวัสดิการทางสังคม สวัสดิการศึกษา เรื่องกองทุนกู้ยืม หลักประกันทางการศึกษา เรื่องปฏิรูปการเมือง ประมาณนี้

ถาม ถ้าทำจริงๆ ต้องการการสนับสนุนอะไรบ้าง ?

ตอบ เรื่องของศูนย์ข้อมูล จริง ๆ เรามีข้อมูลค่อนข้างจำกัด การจัดระบบข้อมูลภายในของเราเองก็ยังจำกัด ถ้าจะทำจริง ต้องสามารถดึงข้อมูลทได้มากกว่านี้ แล้วก็การต่อเชื่อมไปถึงแหล่งข้อมูลทั้งหลาย ที่ไม่ใช่แค่เอกสาร แหล่งข้อมูลบุคคล ความคล่องตัวในการทำ หรือว่าคนที่จะเป็นเหมือนกับที่ปรึกษาในการมองประเด็นเหล่านี้ไปด้วย

ถาม ประชาไทมีการพัฒนาศักยภาพของคนทำงานอย่างไรบ้าง ?

ตอบ ยังไม่มากเท่าไร ที่เราทำกันก็เป็นลักษณะว่า เรียนรู้จากเวทีประชุม แล้วเวลามีการอบรมที่ไหนที่คิดว่านักข่าวเราไปได้ อย่างเช่น ของสมาคมนักข่าวเราก็ไป

****

19) ***<u>นายภัทระ คำพิทักษ์</u>*** อดีตนายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย / บรรณาธิการข่าวหนังสือพิมพ์ โพสต์ทูเดย์

ถาม จากปริญญานิพนธ์ของ สายศิริ ด่านวัฒนะ เรื่อง"การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย" ได้สรุปเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการทำงานข่าวเชิงสืบสวน แบ่งเป็นปัจจัยภายในกับภายนอก ปัจจัยภายในก็หนีไม่พ้นศักยภาพของตัวนักข่าว กับอุดมการณ์ทางวิชาชีพว่าเดี๋ยวนี้องค์กรสื่อ ไม่ใช่องค์กรวิชาชีพโดยตรง แต่ได้กลายเป็นองค์กรธุรกิจประกอบการ นำมาซึ่งปณิธานซึ่งไม่ใช่คนทำสื่อแล้ว แต่เป็นปณิธานของการประกอบการธุรกิจ ส่งผลกระทบ Editorial Policy คือไม่ทำข่าวอะไรไปกระทบผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กับธุรกิจ-โฆษณาที่สนับสนุนอยู่ นอกจากนี้พูดถึงวัฒนธรรมการทำข่าวของสื่อที่เป็นแบบเดิมมานาน ...ขอตรวจทานข้อสรุปนี้กับมืออาชีพ ?

ตอบ ผมคิดว่าผลพวงอย่างหนึ่ง มาจากภูมิศาสตร์ของการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไป เดี๋ยวนี้ความหมายของตัวสื่อเองมีความหลากหลายขึ้น ในขณะเมื่อปี 2535 ที่ภาคสื่อมวลชนโตมากมันมีการขยายอุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ สื่ออะไรต่างๆ บวกกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ผมว่าทำให้ผลผลิตผู้สื่อข่าวมีไม่เพียงพอ มันไม่ถูกหล่อหลอม มันไม่ผ่านประวัติศาสตร์การต่อสู้ การเพาะบ่ม แต่ช่วงนั้นที่ความเจริญก้าวหน้าทางสังคมเทคโนโลยีทำให้สื่อขยายตัวเร็ว อันนี้มันทำให้ฐานของสื่ออ่อนแอ คนที่เข้ามาสู่อาชีพสื่อหลากหลายขึ้น กระบวนการเพาะบ่มมันไม่ค่อยเห็น เมื่อก่อนสยามรัฐจะเป็นมหาวิทยาลัยของการหนังสือพิมพ์ มติชนเป็นที่เพาะบ่มคนหนังสือพิมพ์ ถ้าเราย้อนไปดูในประวัติศาสตร์ เหล่านี้ได้สร้างบุคลากรที่เป็นฐานสำคัญในวงการสื่อมวลชน พอความเติบโตถาโถมเข้ามา เราต้องเปลี่ยนแปลง ผมว่าอันนี้ทำให้ฐานไม่แข็งแรง ผลิตคนออกมาไม่พอ คนที่จะมาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ได้คือปัจจัยภายในของอาชีพนี้

อีกอย่างหนึ่งก็คือว่ามันเป็นอาชีพพิเศษ มันอาศัยการจัดการไปพร้อม ๆ กับความสำนึกของวิชาชีพ จะเอาคนนอกมาบริหารกอง บก. เลยก็ไม่ได้ จะเอาคนในกองบก.บางทีมันไม่ซ่ำชองเรื่องธุรกิจ ซึ่งลักษณะโครงสร้างของต่างประเทศ เขามีคำว่าบรรณาธิการจัดการ ของเราส่วนใหญ่มันไม่มี คือ บก. จะเป็น บก. บริหารด้วย จัดการด้วย ทั้งที่ skill อันนี้มันควรจะแยก ผมคิดว่านี่ก็เป็นปัจจัยภายในอีกอันหนึ่ง จริง ๆ สภาพลักษณะนี้มันฟ้องออกมาหลาย ๆ อย่าง เท่าที่จำได้ตอนประมาณปี 2535 ก็คือเราต้องพึ่ง Technocrat ในการเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์ แล้วมันก็เริ่มเปิดอย่างนั้นเรื่อยมา ในมุมมองของผม คิดว่ามันเป็นปัญหา

ถาม มันเป็นประวัติศาสตร์วิชาชีพที่เอาคืนไม่ได้ ปัญหาคือหลังจากยุคการเพาะบ่มของมติชน ผู้จัดการ ก็ไม่มีใครทำ Training เองอีก เพราะอะไร ?

ตอบ การ Training ของสื่อเมื่อก่อนมันเป็น learning by doing แต่เดี๋ยวนี้เป็น Training จริงๆ จนถึงทุกวันนี้คนอบรมจากสมาคมนักข่าวฯไปมาก ก็ยังไม่มีการทำเป็นหลักสูตร คู่มือการทำข่าวเด็ก สตรี คู่มือการทำข่าวความมั่นคง ซึ่งมันจะเป็น Guide line และเป็นการถอดความรู้ แต่มันไม่มี ตอนนี้สภาพสังคมมันเปลี่ยน แทนที่เราจะตามมันแล้วถอดความรู้ มันไม่มีบทเรียนเอาไปปรับใช้ ทุกวันนี้เราก็พยายามทำอยู่ ก็ได้บ้าง 2 – 3 ปีที่ผ่านมา การอบรมต่าง ๆ เริ่มทำเป็นคอร์สออกมา

ผมไปดูที่เมืองจีน เขาเป็นโรงเรียนจัดการอบรม เอานักข่าวมาอบรม มากินนอน เป็นของหนังสือพิมพ์ฉบับมณฑล ใหญ่มากและอบรมให้แต่ผู้สนใจ ประเทศไทยเราก็กำลังเริ่มทำไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีการวางแผนอบรมให้นักข่าวใหม่ ทำเหมือน certificate อันนี้เป็นปัญหาที่สำคัญในการพัฒนาวิชาชีพ

ถาม ปริญญานิพนธ์นี้บอกอีกว่า ปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบคือคุณภาพของแหล่งข่าวด้วย ที่ทำให้ไม่ช่วยเสริมศักยภาพของนักข่าว ให้ข้อมูลเป็นความเห็น ไม่มีเอกสารหรือหลักฐาน

อะไรที่ให้นักข่าวสืบค้นต่อได้ การนำเสนอข่าวของนักข่าวก็เป็นระดับของความเห็นจากแหล่งข่าว หรือเรื่องธุรกิจการตลาด แล้วก็ภาควิชาการ สถาบันการศึกษาว่าไม่ผลิตความรู้ชุดต่าง ๆ ให้ หรือแม้แต่ผลิตบัณฑิตสาขาหนังสือพิมพ์ที่ไม่มีคุณภาพ นอกจากนี้เรื่องของกระแสสังคมไม่มี หลายเรื่องอยากนำเสนอข่าวมุมลึก แล้วแหล่งข่าวไม่มีคุณภาพไปต่อไม่ได้ สังคมไม่ขานรับ ไม่ได้สนใจ Hard news แล้วมันก็หายไป ไม่มีกลไกอื่น ๆ ในสังคมมาช่วยผลักเคลื่อนแบบกรณีทุจริตยา ที่มี 30 องค์กรออกมาเคลื่อนทำให้ข่าวมันไปได้ ...ทั้งหมดนี้คิดยังไง ?

ตอบ สถาบันการศึกษา ผมคิดว่ามีธรรมชาติบางอย่างที่ทำให้มันเปลี่ยนไปเหมือนกัน คือในระดับคนจัดการคุยกันเยอะกับทางสมาคมฯ ก็มีการแลกเปลี่ยนกัน ค่อนข้างก้าวหน้า เชิญให้เราไป comment พัฒนาหลักสูตรอะไรดี ๆ แต่ว่าผมว่าสภาพอื่นที่ทำให้เป็นปัญหา คือว่าสถาบันการการศึกษาเดี๋ยวนี้ต้องการแสวงหาผลกำไร ก็ต้องคิดผลผลิตจำนวนนักศึกษาออกมา แม้กระทั่งเสรีภาพในการเสนอข่าวสาร สถาบันการศึกษายังถูกปิดกั้น ทำให้คนที่ถูกผลิตออกมาอ่อนแอ มันก็เป็น Passive Media อย่างที่ว่า

แต่ว่าผมไม่แน่ใจว่ามันเป็นผลผลิตรวมของสังคมหรือเปล่า เพราะถ้าเราไปดูวิชาชีพหมอก็อ่อนแอด้านจริยธรรม มันเป็นไปหมดกระบวนการสังคมและการเคลื่อนทางสังคมใหญ่ ๆ มันไม่มีกระแสบริโภคนิยมหนัก ๆ โถมเข้ามา ในขณะที่การจัดการของระบบการศึกษาที่จะยันกับทุนนิยมพวกนี้ไม่มี รับมือไม่ได้ พูดถึงทุนนิยมที่เป็นระบบเลยนะ มันโถมเข้ามาในระบบจนต้านไม่ได้

ในปัจจุบัน คุณภาพของแหล่งข่าวบางทีมันก็เป็นเพราะเราต้องแข่งกันทำข่าวเยอะ เมื่อก่อนมีหลายอย่างในวิชาชีพที่เราไม่ทำ เช่น สัมภาษณ์ สส. หางแถวทั้งหลาย เพราะเรารู้ว่ามันไม่มีสาระสำคัญ แต่เดี๋ยวนี้จะเห็นข่าวพวกนี้เยอะมาก ๆ ปรากฏอยู่ใน วิทยุ หนังสือพิมพ์

ถาม การทำข่าวแบบสายข่าว ทำให้แหล่งข่าวจำกัดตามไปด้วยไหม ?

ตอบ อันนี้เป็นปัญหาอีก คนมันอ่อนแออยู่แล้ว ก็เลยเกิดปรากฏการณ์นักข่าว Drive A คือ copy ข่าว ผมคิดว่าการจัดการของวิชาชีพนี้มันตอบสนองโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนไปไม่ทัน ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่น ข่าวผู้ว่า CEO ผมคิดว่าไม่มีนักข่าวส่วนกลางคนไหนมีศักยภาพพอที่จะไปตรวจสอบหรอก ทุกวันนี้ถ้าเป็นสายการเมืองมีนักข่าวเท่าเดิม 1. การ Cover ข่าวเป็นไม่ได้อยู่แล้ว 2. เวลารับนักข่าวใหม่ ๆ กว่าเราจะเพาะบ่ม ในขณะที่การทำข่าวต้องการคนตาเหมือนเหยี่ยวเลยนะ นั้นหมายถึงต้องเป็นคนที่มีประสบการณ์มาก ความรับผิดชอบสูง มีจริยธรรมดี คุณภาพมันถูกเรียกร้องขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่สังคมเปลี่ยน แต่ว่าพอจริง ๆ มันทำไม่ได้

ถาม ถามจริง ๆ ว่าในขณะที่เรารู้ทันแหล่งข่าว สส. หางแถว แต่เรายังยอมให้พวกนี้เป็นข่าวเพราะอะไร ?

ตอบ อันนี้แล้วแต่นโยบายของแต่ละหนังสือพิมพ์ เช่น ที่ชัดที่สุดของ Post Today คือข่าวสั้นจบในบล็อก อันนี้ไม่เอาตัดไปเลย อีกจำนวนหนึ่งเกิดกระแสจุดเปลี่ยนในวงการสื่อเหมือนกัน ข่าวการเมืองอาจจะยาวไปเรื่อย ไม่มีเกณฑ์วัดว่าควรจะให้พื้นที่ข่าวการเมืองกี่เปอร์เซ็นต์

ถาม ในฐานะที่ Post Today เปลี่ยนแปลงไปก่อนมีผลตอบรับอย่างไรบ้าง ?

ตอบ ผมก็ว่า OK. ผมมาดูสภาพของคนเมือง อ่านหนังสือได้ไม่นานนัก เราก็ต้องคิดว่าถ้า Website มาเราจะปรับยังไง ข่าวทุกวันนี้มันก็ต้องคิดอยู่แล้ว คือค่ำสรยุทธ์(สุทัศนะจินดา) ก็มากวาดไปแล้ว เช้ามากวาดไปอีกรอบ เราจะให้ต่างจากเขายังไง คือผมคิดว่าอันนี้คือแนวโน้มความเปลี่ยนแลงที่จะทำให้หนังสือพิมพ์อยู่ได้หรือไม่ได้ คุณภาพของนักข่าวจะถูกเรียกร้องสูงแล้วมันจะชัดขึ้น

คนเดี๋ยวนี้เป็นสมาชิกข่าวทางมือถือ 20 – 30 บาท ไม่ต้องอ่านรายละเอียดมาก พอแล้วหนังสือพิมพ์ต้องปรับตัวให้มีบทวิเคราะห์ที่ดีขึ้น มีคอลัมน์นิสต์ที่ดีขึ้น มันลงอยู่ในนี้ไม่ได้

ถาม มันสวนทางกันไหมกับความพยายามที่จะทำให้เกิดข่าวเชิงลึก เมื่อความต้องการอ่านเปลี่ยนไป ?

ตอบ มีได้ มันอยู่ที่ Presentation

ถาม แต่ตอนนี้มีปรากฏการณ์ในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ที่ต้องลดต้นทุนลดขนาดเป็นแท็บลอยด์ คิดว่าจะเกิดขึ้นในหนังสือพิมพ์ไทยไหม ?

ตอบ มันมีปัญหาเรื่องหน้าโฆษณาค้ำอยู่ ถ้ามันลดขนาดหน้าลง สิ่งที่จะเกิดขึ้นชัด ๆ ก็คือ พื้นที่ข่าวจะน้อยลงด้วย 2. ก็คือว่าคุณภาพจะถูกทดแทนด้วยปริมาณ 3. segmentation จะชัดยิ่งขึ้น มติชนจะเอาตลาดไหน ไทยรัฐจะเอาตลาดไหน ซึ่งผมว่ามันจะเป็นไปตามสภาพสังคม เพราะสังคมแยกย่อยมาก 4. การค้า อุดมการณ์ของการทำหนังสือกับการรับใช้สังคมมันจะ balance กันยังไง เพราะอันนี้มันต้อง reformat / redesign ต้องแต่งหน้าทาปากมากขึ้น อย่างปรับรูปใหญ่ขึ้น ข่าวเศษ ๆ น้อยลง แล้วองค์กรโดยรวมก็ต้องเคี่ยวข้นนักข่าวหน้าใหม่ด้วย บก.ต่อไปนี้ต้องมีความรู้ด้านจัดหน้า ด้านภาพ ด้าน Marketing ด้วย ข่าวด้วย คุณต้องทำงานเป็นทีมระหว่าง บก. Sub editor อะไรแบบนั้น ซึ่งมันเรียกร้องประสิทธิภาพเราสูงมาก

ถาม ตัวคุณภัทระเอง คาบเกี่ยวระหว่างบทบาทสื่อมวลชนกับบทบาทเชิงสังคมของสมาคม ฯ สมัยหนึ่งเราเรียกร้องว่าสื่อมวลชนต้องเป็นกลาง แต่ที่นี้ดูเหมือนว่าการเป็นนักข่าวที่มีคุณภาพ องค์กรวิชาชีพที่มีอุดมการณ์ มันต้องยอมรับจุดยืนของภาคประชาชนแล้ว การเมืองเพื่อส่วนรวม คือต้องเปลี่ยนโลกทัศน์แล้ว เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า ?

ตอบ คือผมว่าสภาวะปัจจุบันนี้ โครงสร้างของสื่อมันเปลี่ยนไป ภูมิศาสตร์ของการสื่อสารมันเปลี่ยน การจัดการของเราในรูปแบบเดิม ทรัพยากรของเราในแบบที่มีจำกัดแบบเดิม ถ้าเราดันทุรังในรูปแบบที่เคยทำมา ผมว่าวันหนึ่งเราจะถูกตั้งคำถามจากสังคมว่างานการที่เราทำน่ะ มัน

เพียงพอไหม ผมว่าเสียงถามนี้มันดังขึ้นเรื่อย ๆ มันเหมือนกับเรื่องภาคใต้ก่อนหน้านี้ที่นำเสนอแต่มุมของอาชญากรรม ถ้าเราทำใน paradigm เดิม ๆ มีปัญหาแน่ ทีนี้มันต้องเปลี่ยนการจัดการใหม่

อย่างศูนย์ข่าวอิศรา มันต้องการทรัพยากรใหม่ อาศัยการจัดใหม่ ทำไงให้ balance และอุดมการณ์วิชาชีพไม่เปลี่ยน และไม่ให้เป็นการdominate สื่ออื่นให้มองมุมเดียว ผมคิดว่าเราไม่ลืมบทบาท แต่อาศัยการจัดการใหม่เข้าไปทำ ละเอียดกับมันนิดหนึ่งทำให้เราตอบสนองการเปลี่ยนแปลงในสังคมดีขึ้นได้ และด้วยสภาพที่เป็นอยู่ เราไม่สามารถที่จะสื่อข่าวเอง ต้องมีพันธมิตรมากขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าประชาชนบริโภคสื่อแบบเข้มข้น ตรวจสอบสื่อ ขณะเดียวกันเราทำให้ผู้อ่านเข้มแข็งขึ้น ประโยชน์โดยรวมมันได้

เล่าให้ฟังว่าเราเอา concept เรื่อง citizen reporting เข้ามาเราก็ไปสร้างอีกเฟืองหนึ่งคือสำนักข่าวชาวบ้าน 1. คือเราพยายามผลักดัน NGOs ทั้งหลายเป็นกระบอกเสียงของชาวบ้าน 2. ให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ออกไปทำงานรับใช้ชาวบ้าน 3. เราให้เอกชนเข้ามาต่อเรา ทุกวันนี้บริษัท PR. มากินหมด มาจัดฉาก เขาไม่จำเป็นต้องเสียเงินแบบนั้นเลยในการ contact กับผู้สื่อข่าว ทำไมต้องมีนายหน้า ถ้าเรามี network แบบนี้เรากับประชาชนก็จะไม่ห่างออกจากกัน

ถาม กรณีศูนย์ข่าวอิศรา มีความน่าสนใจของการทำงานเป็น network มีการหลอมรวมความรู้ประสบการณ์นักข่าวส่วนกลางกับท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ตอนนี้ได้ยินว่าจะมีการพัฒนาศูนย์ข่าวอิศราขึ้นมาเป็นสถาบันข่าว ความเชื่อมโยงของกลไกเหล่านี้กับสำนักข่าวชาวบ้านและสมาคมนักข่าวฯ จะเป็นอย่างไร ?

ตอบ เรายกสถาบันอิศรามาเป็นองค์กรหนึ่งในสมาคมนักข่าว เพื่อให้เกิดความพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แล้วก็ลองทดลองโมเดลนี้ดูว่า จะเป็นภารกิจใหม่ภายใต้ตัวสถาบันข่าวก็จะมีอยู่ 3 ขา มันก็จะมีบอร์ดบริหารเฉพาะของตัวเขา และการระดมทุนเข้ามา ขา 1 ก็จะเป็นศูนย์ข่าวภาคใต้ อีกขาหนึ่งจะเล่นกับการปฏิรูปการเมือง อีก 1 ขาจะทำเรื่องข่าวชาวบ้าน รวมเป็น 3 ขาในสถาบันอิศราที่ทำอยู่ ผมว่าเป็นโมเดลใหม่ ๆ ที่แสดงพันธกิจใหม่ของสื่อเพื่อสังคม ในแง่ของการจัดการแบบใหม่ การบริหารทรัพยากร ซึ่งมันจะเชื่อมโยงคนหลาย ๆ กลุ่ม เข้าไปทั้งในวิชาชีพและนอกวิชาชีพ โดยใช้อุดมการณ์ของวิชาชีพเป็นกระดูกสันหลัง

ถาม พูดกันตรงไปตรงมา สมาคมนักข่าวฯทำงานหนักขนาดนี้ ทำไมไม่สามารถนำความเปลี่ยนแปลงในระดับ critical หรือระดับปฏิรูปแก่วิชาชีพหนังสือพิมพ์ ?

ตอบ การปฏิรูปสื่อที่ผ่านมา เรามองวิทยุ กับโทรทัศน์เป็นหลัก เพราะอันนี้มันชัดเจนความเป็นโครงสร้างและเจ้าของ วิพากษ์วิจารณ์ได้ แต่มองการปฏิรูปสื่อหนังสือพิมพ์ มันก็เปลี่ยนแปลงพอสมควร

ในส่วนสมาคมนักข่าว ฯ ผมก็รู้ว่าการจัดการทรัพยากรที่นี่มีปัญหา บางสิ่งมันย่อยเกินกว่าสื่อกระแสหลักจะเข้าถึง มันหมายถึงว่าต้องเพิ่มอะไรมากกว่านี้ บริหารอีกแบบหนึ่ง แต่ผมว่า

ความเปลี่ยนแปลงมันเกิดขึ้นได้นะ มันเหมือนว่าถ้าทำข่าว NGOs มติชนก็ทำได้ แต่ทีนี้อย่างที่บอกคือรอให้มันเกิดไม่ได้ มันรอเพาะบ่มให้คน ๆ คนหนึ่งสนใจในเรื่องนี้ มันไม่ได้ เพราะสภาพสังคมมันหมุนเร็วกระทั่งว่าตอบสนองไม่ทัน เพราะฉะนั้นเราต้องจัดการคือ ปูทรัพยากรเข้าไปใหม่ บริหารใหม่

อย่างการจัดตั้งศูนย์ข่าวอิศรา เราทำโดยไม่ได้ตัดขาดจากสื่อกระแสหลัก คือขอบก.ลงขันกันนะ ส่งคนไป ผมว่าอันนี้มันไม่เคยเกิดขึ้นเลยในวงการหนังสือพิมพ์ ที่จะขอแรงแล้วไปช่วยทำข่าว เหมือนกับที่เราไม่เคยเขียนบทบรรณาธิการร่วมกัน แล้วปีนี้มันก็เกิดขึ้น แถลงการณ์ลงหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ผมคิดว่าอันนี้คือการบริหารจัดการใหม่ ปูทรัพยากรใหม่ ถามว่ามันแยกส่วนออกมาจากหนังสือพิมพ์กระแสหลักไหม ไม่นะ มันอาจจะเปลี่ยนช้าอย่างที่ว่า แต่มันก็เริ่มเปลี่ยนทุกวันนี้ ข่าวศูนย์ข่าวอิศรายุโรปใช้ อเมริกาใช้ มีแปลเป็นภาษามุสลิม มันข้ามไปละ

ถาม ตอนนี้เห็นสภาการนักหนังสือพิมพ์ ก็เริ่มทำ Road show เหมือนจะมีบทบาทเป็น activist สื่ออีก แล้วจัดบทบาทกันยังไงระหว่างสภาการกับสมาคม ? คนทั่วไปเขาสับสนนึกว่าอันเดียวกัน

ตอบ ก็เป็นปัญหากันอยู่พอสมควร เป็นปัญหากันตั้งแต่ปี 2540 ไม่ค่อยมีคนพูด ผมเองพูดหลายครั้งว่าถ้ามีการจัดตั้งสถาบันพัฒนาสื่อมวลชนขึ้น ต่อไปนี้ฝ่ายวิชาการของสมาคมจะทำอะไร มีสภาการหนังสือพิมพ์แล้ว กรรมการจรรยาบรรณของสมาคมจะทำอะไร ความไม่ชัดเจนอยู่ตรงนี้ เราก็พยายามสื่อสารกัน

อธิบาย concept หนึ่งที่จะตอบคำถามนี้ได้ชัดคือ สภาการเป็นเหมือนฝ่ายนิติบัญญัติ เพราะจะออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้สื่อมวลชนไปใช้ 2. เป็นเหมือนตุลาการมีหน้าที่ในการลงโทษ เพราะสมาคมไม่มีหน้าที่ในการลงโทษ 3. แบ่งกันโดยสมาชิก สมาชิกของสภาการเป็นสมาชิกโดยองค์กร โพสต์ทูเดย์ มติชน ผู้จัดการ เนชั่น อะไรก็แล้วแต่ สมาคมวิทยุแห่งประเทศไทย เป็นสมาชิกโดยองค์กรของสภาการ ส่วนสมาคมทำหน้าที่เหมือนบริหาร การพัฒนาวิชาชีพ สิทธิเสรีภาพ แล้วมีสถาบันพัฒนาสื่อมวลชนเพิ่มขึ้นมา ต่อไปนี้การฝึกอบรมทั้งหลาย เอาไปใส่สถาบันพัฒนาสื่อให้หมด สภาการอย่าไปยุ่ง มันก็มีปัญหาตัวบุคคลอยู่บ้าง ตอนนี้มันเป็นช่วงเปลี่ยนถ่าย มันก็มีปัญหาเยอะ ผมพยายามเคลียร์อยู่

ถาม แผนยุทธศาสตร์ของสมาคมนักข่าวฯในยุคนี้ คืออะไรบ้าง ?

ตอบ แผนหลักคือการปฏิรูปสมาคม จะเป็นยุคของการปฏิรูป 1. ปฏิรูปเรื่องการจัดการ เราทำมาแล้วปีสองปี ภาพรวมของการปฏิรูป เราสังเคราะห์ออกมาเป็น 3 – 4 อย่าง 2. เราจะมีตัวสถาบันข่าวขึ้นมาเพื่อตอบสนอง mission อะไรต่าง ๆ ที่เล่าให้ฟัง รวมทั้งพัฒนาบุคลากรโดยสถาบันพัฒนาสื่อ 3. ผมอยากเห็นงานวิจัยเกิดขึ้น ที่ผ่านมาการสะสมองค์ความรู้ของวิชาชีพอยู่ที่ตัวบุคคล มันไม่มีกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลแบบนี้เก็บไว้รวมทั้งบอกแนวโน้มด้วย เช่นว่า

การลด size หนังสือพิมพ์ลงมามันจะเกิดอะไรกับผู้บริโภคบ้าง มันจะเกิดขึ้นอะไรกับจริยธรรมบ้าง มันจะเกิดอะไรขึ้นกับนักข่าวบ้าง เป็นต้น หน่วยนี้ต้องทำหน้าที่นี้ พยายาม set up อยู่ ไปต่อกับพวกวิชาการ จะค่อย ๆ ทำ 4. เรื่องสิทธิเสรีภาพ เริ่มตั้งแต่การแก้ไขโครงสร้างกฎหมาย เรื่องต่อสู้สิทธิของผู้สื่อข่าวและสิทธิในการรับรู้ของประชาชน เปลี่ยนแปลงอะไรหลาย ๆ อย่างเพราะทัศนคติเดิมคือเราเชื่อว่าการออกกฎหมายไม่ใช่เรื่องดี แต่ควรเป็นมาตราในรัฐธรรมนูญ อันนี้ก็กำลังทำกัน

ต่อไปนี้โครงสร้างของสมาคมเปลี่ยน การบริหารการจัดการเปลี่ยน มันก็ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่เป็นมืออาชีพกว่านี้ มันต้องเป็นกึ่งอาสาสมัครต่อไปคือเอามืออาชีพเข้ามาบวกกับอาสาสมัคร บริหารการจัดการใหม่เพื่อที่ให้พลานุภาพมันออกไปได้มากกว่านี้ มีการเชื่อมโยงและเป็นระบบมากกว่านี้ เราเสนอไอเดียวนี้ไปค่อนข้างได้รับการตอบรับสูง ผู้หลักผู้ใหญ่ให้การสนับสนุน มีข้อเสนอหลายอย่างให้เราหา Grant สสส. ก็บอกมาเลย

ถาม แล้วถ้าสมาคมฯเปลี่ยนกรรมการบริหารอีกล่ะ หมดวาระ ?

ตอบ ผมเห็นสัญญาณ 2 – 3 อย่าง ที่เขาเลือกนายกสมาคมปีที่แล้ว มีเหตุการณ์บางอย่าง แต่ที่เขาเลือกผมมา ก็ชี้ชัดว่าเขาอยากจะเปลี่ยน เราก็ทดลองไปทำระดับหนึ่ง ทีนี้มันจะเปลี่ยนได้มากน้อยขนาดไหนก็ลองทำดู แต่ที่สำคัญที่ผมรู้สึกพอใจ คือแนวคิดแบบนี้มันไม่ได้อยู่ที่ผมละ มันกระจายออกไปอยู่ภายนอก 2. มีการสื่อสารกันสมควรในระดับผู้บริหารสื่อต่าง ๆ 3. แนวความคิดของผมไปตกท่ออยู่ในความคิดของคนที่จะเข้ามาทำงานสมาคม ซึ่งผมคิดว่ามันเป็นกระแสหลักของกลุ่มนี้ ดังนั้นไม่ว่าใครจะเข้ามาเป็นนายกสมาคม อย่างน้อยที่สุดจะถูกตั้งคำถามละว่ามันจะถูกสานต่อหรือเปล่า อันที่ 4 คือว่าอะไรที่ทำมาแล้ว ทำไมไม่ทำต่อ สมาคมมันมี mission กับภายนอกไปหมดแล้ว

ถาม แล้วในส่วนที่เป็นปัญหากับสภาการ อยู่ในวิสัยที่ปรับความเข้าใจแก้ไขได้ไหม?

ตอบ ผมว่าแก้ไขได้ มันเป็นเรื่องขององค์กรสื่อต้องปรับบทบาทของตัวเองตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป มันเป็นเรื่องการจัดการ เราไปเปลี่ยนเร็ว ก็ต้องมีคำอธิบายเยอะ

มีคนบอกว่าปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของสื่ออย่างReporter มันคือการตรวจสอบสื่อแท้สื่อเทียม ถามว่าหน้าที่ของการตรวจสอบสื่อเป็นของใคร ปัญหานี้ใครควรจะตอบ สมาคมหรือสภาการ มันต้องตอบทั้งคู่ แต่ว่าถ้าเป็นสมาชิกโดยองค์กร สภาเคลื่อนเรื่องนี้แล้วมีคำตอบตั้งแต่ต้น ถ้าเรามองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเรารู้หน้าที่เราคืออะไร

ถาม แนวโน้ม civic journalist กำลังเกิดขึ้นกับสื่อทั่วทั้งโลกหรือเปล่า ?

ตอบ ไม่แน่ใจ

ถาม ถ้าถามว่าเงื่อนไขที่สำคัญที่จะทำให้เกิดข่าวเจาะหรือข่าวคุณภาพ โดยให้น้ำหนักระหว่าง 1. ปัจจัยองค์กร 2. ศักยภาพของตัวนักข่าว 3. ผู้อ่านและสังคม 4. ธุรกิจการตลาด จะฟันธงว่าอย่างไร ?

ตอบ อันแรก ปัจจัยองค์กร บก. ข่าว

ถาม จำเป็นไหมว่าข่าวเชิงลึกหรือข่าวเจาะต้องอยู่หน้า 1 ?

ตอบ ไม่จำเป็น แต่ถ้าอยากได้ผลนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต้องอยู่หน้า 1 เพราะคนไทยมักจะบอกว่าสื่อให้ความไม่เป็นธรรม ทำไมไม่เอาข่าวนี้มาลงหน้า 1 คนไทยให้ความสำคัญกับหนังสือพิมพ์เฉพาะหน้า 1 แต่เราบอกว่าหนังสือพิมพ์สำคัญทุกหน้า

ถาม บางทีข่าวเจาะก็ไม่จำเป็นต้องเป็นข่าวทุจริต คอรัปชั่น ใช่ไหม ? เช่น ไทยรัฐ ทำข่าวโรงพยาบาลขายไตคนไข้ ข่าวมันสุด มีผลเปลี่ยนแปลง... ถืออยู่ในคุณสมบัติข่าวเจาะหมดเลย เห็นด้วยไหม ?

ตอบ เห็นด้วย ผมว่าไทยรัฐใช้โครงข่าวอาชญากรรมเข้ามาร่วมด้วย ซึ่งเป็นแบบที่เขาถนัดมากเป็น brand ของเขาเลย

ถาม สมุมติว่ามี Grant Support มีการ Lobby หนังสือพิมพ์ซัก 5 – 6 ฉบับ มาเป็นเครือข่ายพันธกิจในการทำข่าวสืบสวน โดยมี Theme บังคับว่าจะต้องเป็นนโยบายสาธารณะเรื่องอะไรแล้วแต่ brand loyalty ของแต่ละฉบับ คล้าย ๆ ที่มสช. ให้เงินทำ 10 ข่าวนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ ที่ตีพิมพ์ออกเป็นพ็อกเก็ตบุ๊ค ถามว่าวิธีอย่างนี้ work ไหม ?

ตอบ work แต่ว่ามันต้องคิดมากกว่าการให้เงินไปเฉย ๆ มันต้องคิดถึงการนำมาใช้และผลกระทบต่อสังคม พูดถึงเรื่องพัฒนาคนไม่ได้มองแค่ตัว product เพราะข่าวมันเป็นสิ่งที่มีชีวิต อุปสรรคใหญ่คืออย่าให้มีความคิดแบบเอ็นจีโอ Investigative ของ มสช. ก็คิดแบบ มสช.

ถาม มาถึงคำถามสุดท้าย งานวิจัยนี้ได้แนวทางมาระดับหนึ่ง มันแยกเป็นจิ๊กซอว์ได้แต่รวมกันจะเป็น Model ใหญ่

เริ่มต้นจากการเชื่อมร้อยโครงสร้างของสมาคม สถาบันข่าว โดยมีกองทุนขนาดใหญ่ที่เกิดจากการระดมผ่าน Social campaign เพื่อไม่ให้ใครมา shape ข่าวได้ โดยสถาบันข่าวบริหารจัดการข่าวตาม professional กับหนังสือพิมพ์ที่เข้ามาเป็น commitment และเพื่อให้ข่าวที่ทำออกมา นอกจากตีพิพม์ในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับแล้ว ได้ไปสู่สังคมกว้างด้วย จึงน่าจะมีOnline news งานวิจัยนี้คิดถึงสิ่งที่มีอยู่แล้วคือ ประชาไทดอทคอม ซึ่งเขาจัดองค์กรมาเป็น Online news อยู่ มี journal ราย 3 เดือน ก็คิดถึงฟ้าเดียวกัน ทำงานคล้าย ๆ เป็นข่าวเจาะ มีน้ำหนักทางวิชาการเยอะ ซึ่งจากการพูดคุย เขาคิดว่าจะปรับมาสู่โมเดลนี้ได้อยู่... ถามว่ามีความเป็นไปได้แค่ไหน ?

ตอบ (วาดโครงสร้างสมาคมปัจจุบันให้ดู) มันมีอันนี้เกิดขึ้น เป็นแท่งอยู่แบบนี้ สถาบันมี 3 ขา ศูนย์ข่าวภาคใต้ สำนักข่าวชาวบ้าน โต๊ะข่าวปฏิรูป ทีนี้ถ้ามันเป็นวง ศูนย์ข่าวภาคใต้ก็จะแยกย่อยลงไป ถ้าเราอยากจะไปทำ mission ภาคเหนือ ทำเรื่องทรัพยากรเราต้องการใครกันบ้าง ก็ใส่เข้ามา มันก็จะ link มาตรงนี้

ถาม อันนี้มันจะไปข้ามหัวนักข่าว Stinger ไหม ?

ตอบ เราต้องจุดธูปบอกเขาก่อน ถ้าเขาพัฒนาไปกับเรา เขาก็ได้ แล้วพอหลังจากเจาะข่าวแล้วถอดมา แล้วก็กระจายเข้าสู่ website, วิทยุ journal ก็เป็นเครื่องมือที่อยู่ในนี้ แต่ตัวสมาคมฯผมว่ามันจะไม่อยู่ในนี้ มันจะเป็นเหมือนพันธมิตรในบางเรื่อง

ทีนี้พอตัวใหญ่ของสมาคมคือสถาบันข่าวมันอยู่ ตัวนี้จะ link ข้อมูลเข้ามาหมด ข่าวไหนโดนปิดกั้น ไม่มีพื้นที่ออกให้เอาออกตรงนี้ ผมว่าโครงสร้างมันก็พัฒนา ทำได้อยู่

ถาม ทำอย่างไรให้สภาการเข้ามาร่วมเป็น Impact ?

ตอบ ผมว่าถ้าเราเดิน เขาจะเข้ามาเอง ที่เขายังไม่เข้าตอนนี้เพราะเขายังไม่เห็น

ถาม นี่มัน re - engineering นะ ผู้ใหญ่ระดับขรรค์ชัย บุนปาน จะเห็นด้วยไหม ?

ตอบ ผมว่าเห็นด้วย อย่างเมื่อก่อนพูดเรื่องศูนย์ข่าวอิศราเรียกศูนย์ข่ายเพราะมันเล็ก แต่ตอนนี้พอทำจริง ผู้ใหญ่หลายคนบอกให้เอาข่าวศูนย์ข่าวอิศรามาใช้ ซึ่งผลตอบรับมันดี แสดงว่าพวกผู้ใหญ่ไม่มีปัญหา

แต่ผมมีข้อจำกัดอย่างหนึ่ง คือ ผมมีวาระอยู่ในตำแหน่งอีก 5 – 6 เดือน ภายในเดือนมีนาคม 2550 ผมจะหมดวาระตามเกณฑ์ คือผมเห็นเป็นปัญหาแล้ว ผมขับเคลื่อน มันก็มีทั้งคนเข้าใจและกลัวความเปลี่ยนแปลงเยอะ พอถึงสุดท้าย ถ้าเขายังโอเคอยู่ เขาอาจจะเลือกผมอีก 1 ปี แต่ทีนี้ถ้าเขาไม่โอเค ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งนะ

****

20) ***<u>ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิช</u>*** ผู้อำนวยการฝ่ายวิจัย มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

ถาม งานวิจัยปฏิรูประบบสื่อของอาจารย์ เวลานี้นำไปใช้ประโยชน์อย่างไรบ้าง ?

ตอบ ยังไม่มี มันต้องไปไกลกว่านั้นนิดหนึ่ง คือเรื่องวิทยุ โทรทัศน์ ถึงจุดที่เราจะไปคุยกับพรรคการเมือง และกำลังร่างกฎหมายโทรทัศน์สาธารณะ ศึกษาว่าทำยังไงให้มันอยู่รอดได้

ถาม มันอยู่ในการขับเคลื่อนมาตรา 40 ไหม ?

ตอบ จะว่าอยู่ก็ได้ ถ้าไปโยงกับกฎหมายมาตรา 40 มันก็จะไปถึงเรื่องกฎหมายประกอบกิจการโทรทัศน์ซึ่งกฤษฎีกาเป็นเจ้าภาพอยู่ มันยกร่างมาแล้วก็ดึงกันไปดึงกันมา แล้วช่องว่างที่จะเข้าไป jam ตรงนั้น มันยาก ก็จะเป็นกฎหมาย พรบ. 1 ฉบับออกมาเลย อาศัยจังหวะเลือกตั้งปฏิรูปการเมืองนี่แหละ ชูว่าทำไมต้องมีสื่อโทรทัศน์สาธารณะ พอดีก็มีอีกกระแส คือ อ.จอน (อึ๊งภากรณ์) เคลื่อนไหวเรื่องทวงสิทธิ์ ITV ว่าจะเอา 2 กระแสนี้ผนวกกัน

พรบ. โทรทัศน์ผมร่างเอง มันจะยัดให้พรรคการเมืองเลย ซึ่งประชาธิปัตย์ก็พูดทำนองว่าจะเอาช่อง 11 มาทำ คุณอภิสิทธ์ก็ออกมาพูดเรื่องสื่อ จะออกกฎหมายประกอบมาตรา 41 เรื่องการแทรกแซงสื่อ การดูแลตัวเองของหน่วยงาน ... คือจริง ๆ แล้วนี่คือผลของการปฏิรูปสื่อ

ร่างหลักการของพรบ. นี้เป็นยังไงหรือ คือมี 3 เรื่อง เรื่องโทรทัศน์สาธารณะ คือ 1. เรื่องกระแส อ.จอน ทวงคืนITV 2. กระแสปฏิรูปการเมืองที่ อ.หมอประเวศ (วะสี) ทำอยู่ ก็เรื่องจะสร้างทีวีสาธารณะ 3. เป็นกระแสเกี่ยวกับ สสส. ซึ่งสนับสนุน TV.for kid ในรายการของ ETV ผ่าน มสช. ทีนี้การไปอออกเคเบิ้ลแล้วมันเป็นรายการศึกษา มันเหมือนไปแฝงตัวอยู่ สร้าง Identity ไม่ได้ เขาเลยให้ผมทำการศึกษา ความเป็นไปได้ที่จะตั้งสถานีขึ้นมาเป็นสถานีเฉพาะกิจ หรืออาจผนวกไปช่องใหม่ ที่ UHF ยังเหลือสัญญาณอยู่

ถาม ถ้าจะเอาช่อง 11 กลับมา ตอนนี้มันถูกแตกคลื่นไปแล้ว จะทำได้อย่างไร ?

ตอบ มันไม่ช่แตกคลื่น มันคนละเรื่องกัน คือ ถูกทำให้เข้าใจผิด คลื่นทีวีมันมีทีวีภาคพื้นดิน คือ 3 5 7 11 เราติดเสาอากาศแบบก้างปลาก็รับได้เลย ไอ้ตัวนี้ไม่มีแตกคลื่น ได้แค่นี้แหละ ทีนี้มันอีกอันหนึ่ง ที่ 11/1 หรือ 11/อะไร นี่แหละซึ่งมันหลาย version มาก ยิ่งฟัง ยิ่งงง คือ มันเป็นดาวเทียม ผู้รับต้องติดตั้งจาน เทคโนโลยีมันไม่มีปัญหาอะไร แต่องค์กรช่อง 11ต่างหากมันแตกองค์กรเป็นไปสู่ SDU แล้วตั้งประกาศจากสำนักนายก ให้แสวงหาผลกำไรได้ แต่เรื่องนี้แก้ไขได้ไม่ยากเท่าไร

คือ Study ที่ผมทำให้ สสส. เป็นการตั้งช่องใหม่ตามแต่ละสูตรที่เหมาะสม ใช้สตังค์เท่าไรแล้วการบริหารจะเป็นยังไงถึงจะเป็นอิสระ ทำรายการเด็กได้ ทำรายการสาระได้ แต่รายได้หลัก ๆ คืองบประมาณแผ่นดิน และจะหาวิธีดึงมาจากราชการ ที่เขาชอบจ้างคนอื่นจัดรายการ ถ้าดึงตรงนี้มาจัดได้คงได้หลายตังค์

แต่การตั้งช่องใหม่มันแพงกว่า รัฐบาลไหนก็เถอะ ในที่สุดอาจจะเปลี่ยนใจไปทำช่อง11 กิ๊กๆก๊อกๆแบบเดิม เพราะฉะนั้น ถ้าจะเอาเงินหรืองบประมาณมาจากรัฐบาลต้องมั่นใจได้ว่า ไม่ใช่พิจารณางบปีต่อปี แล้วมันก็จะกลายเป็นช่อง 11 แบบเดิม ก็ต้องเขียนให้ชัดว่า ขั้นต่ำรัฐบาลต้องอุดหนุนปีละเท่าไร แล้วเงินเฟ้อหรือของแพงขึ้นก็ต้องปรับตามดัชนีเงินเฟ้อ อะไรทำนองนี้

ถาม ขอถามไปที่มาตรา 41 เรื่องสิทธิเสรีภาพสื่อ อาจารย์ได้ศึกษาแนวทางที่จะประกันให้สื่อมวลชนทำหน้าที่ได้เต็มที่ไหม ?

ตอบ คนที่ศึกษา คือ อ.วิษณุ วรัญญู กับ อ.บรรเจิด สิงคะเนติ สองคนนี้ศึกษาให้สมาคมนักข่าว เนื่องจากเขาเป็นนักกฎหมาย เขาจะไป approach เรื่องกฎหมายเป็นตัวหลัก ยกตัวอย่างเช่น ไอเดียเขาอยากจะแยกกอง บก. ออกจากเจ้าของหนังสือพิพม์ คือ เจ้าของจะไปแทรกแซงกอง บก. ไม่ได้ คงจะออกกฎหมายประกอบมาตรา 41 แล้วห้ามลงไปในกฎหมาย ซึ่งเขาจะห้ามได้เฉพาะตัวหนังสือ ธุรกิจของหนังสือพิมพ์ผลตอบแทนทางการเงินมันไม่สูง เพราะฉะนั้นคนที่อยาก

มาทำหนังสือพิมพ์ อยากมาเป็นนายทุนหนังสือพิมพ์ เขาไม่ได้หวังผลตอบแทนในตัวเงิน เขาหวังผลที่เขาจะมีสื่อมีปากเสียง มีบารมี

ความที่ค่าตอบแทนมันต่ำ เพราะฉะนั้นใครจะเอาเงินมาลง ก็ต้องหลายร้อยล้าน เพราะมันทำระดับชาติ เพราะฉะนั้นก็ต้องมีนายทุนเข้ามา แล้วมันห้ามนายทุนไม่ได้ที่จะไปมีปากมีเสียง ถ้าห้าม ก็เกิดตัวแทนเป็นร่างทรงมาคุมอยู่ดี คืออย่างนี้ครับ ถ้าห้ามคุณสุทธิชัย หรือ คุณขรรค์ชัย ถือหุ้นในบริษัทเกิน 5 % หรือ 10% ถ้าเกินซึ่งถือว่าอยู่ในตลาดหุ้นนี้ ก็ห้ามคนเหล่านั้นอยู่ในกองบรรณาธิการ ครอบครัวไทยมันก็ถือหุ้นเกิน 5% อยู่แล้ว เขาไม่ได้ถือหุ้นเอง เขาให้ลูกหรือให้ญาติถือแทน แล้วเขาก็เข้ามายุ่งในกอง บก.ได้อีก เพราะฉะนั้นผมไม่คิดว่าจะแก้ปัญหาอะไร แล้วก็มันถูกหนังสือพิมพ์ด่าจนมันตกไปด้วย

ถาม แต่จริง ๆ นักหนังสือพิมพ์เองบอกว่า ตัวตัดสินใจ จะเอาอะไรเป็นข่าวหรือไม่ จะตีพิมพ์ข่าวไหนหรือไม่ มันคือบรรณาธิการ

ตอบ แล้วถ้าเจ้าของเข้ามานั่งเป็นบก.ล่ะ ผมเคยอยู่สภาการหนังสือพิมพ์ เป็นกรรมการชุดคุณพงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียรเป็นประธาน ก็คุยกัน แล้วคุณพงษ์ศักดิ์ยังบอกว่าเขาสั่งได้ ซึ่งมันก็ธรรมดาอยู่แล้ว ถ้าเขาสั่งไม่ได้สิ แปลก ...ทีนี้มี ข้อเสนอของทีม อ.วิษณุ กับ อ.บรรเจิด ซึ่งผมคิดว่าเป็นไปได้มากกว่าข้อแรก คือเขาว่าจะให้มีสัญญาจ้างพิเศษสำหรับนักข่าวซึ่งจะไม่เหมือนกับการจ้างงานทั่วไป คล้ายๆกับว่าถ้าถูกเลิกจ้างต้องชดใช้ คือห้ามเลิกจ้างถ้าเกิดไม่ผิดตามจรรยาบรรณมาตรา 41 อะไรทำนองนี้ หรือให้มีต้นทุนในการเลิกจ้างสูงกว่าปกติ ซึ่งจะสร้างอำนาจต่อรองของนักข่าว

ถาม มีส่วนไหนที่พูดถึงการควบคุมกันเองไหม ?

ตอบ ควบคุมกันเองจะมีอยู่สองโมเดล โมเดลในแบบมีกฎหมายก็เหมือนกับแพทยสภากับสภาทนายความ ซึ่งมี พรบ. ชัด พรบ.แพทยสภา และ พรบ.สภาทนายความ แต่การควบคุมกันเองโดยใช้โมเดลกฎหมาย วงการหนังสือพิมไทยไม่เอา เพราะว่ากลัวว่าถ้าออกกฎหมาย เมื่อไรถึงแม้ว่าตั้งใจเจตนาจะดีเขาอยากให้การกำกับดูแลตัวเองของเขาเป็นโมเดลที่ไม่ต้องมีกฎหมายซึ่งก็คือสภาการหนังสือพิมพ์ทำอยู่แล้ว

ทีนี้ประเด็นที่สอง ความคิดของคนในวงการสื่อคือต้องมี license หรือใบประกอบวิชาชีพหรือเปล่า ส่วนใหญบอกไม่ต้องมี แล้วก็ผมเองก็ค่อนข้างเชื่อว่า เครื่องมือพวกนี้ใช้ไม่ได้กับวัฒนธรรมไทย คือสองไอเดียนี้มันผูกกันแล้วต้องใช้กฎหมายมารองรับ ถ้ามีใบประกอบ มันต้อง require ว่ามีกฎหมาย เพราะสมมติว่าผมอยากเป็นนักข่าวต้องไปขอใบอนุญาตจากใคร ถ้าไม่มีกฎหมายรองรับอะไรจะห้ามผมไม่ให้ผมทำ มันห้ามไม่ได้ แต่ถ้ามีกฎหมายเขาก็กลัวอีกว่ารัฐจะเข้ามาแทรก เพราะทั้งสองมันผูกโยงกัน

ถาม ตอนนี้สถานการณ์การแทรกแซงสื่อ เฉพาะหนังสือพิมพ์นี้ เป็นอย่างไรบ้าง ?

ตอบ รูปแบบใหม่ล่าสุด คือ ตั้งสื่อขึ้นมาแข่ง ที่ถูกคนในวงการสื่อว่า เป็นสื่อเทียม มันมีสารพัดรูปแบบทั้งฟ้องร้อง ปปง. กฎหมายการพิมพ์ การตัดโฆษณา กลั่นแกล้งไม่ให้มีโรงพิมพ์รับพิมพ์อย่างที่ไทยโพสต์เจอ ที่น่าสนใจคือ การโฆษณาของรัฐวิสาหกิจกับหน่วยราชการ

ถาม มีตัวอย่างการสร้างสื่อชนสื่อ และการแทรกแซงด้วยวิธีลับในต่างประเทศไหม ?

ตอบ กฎหมายการพิมพ์อะไรพวกนี้ ประเทศกำลังพัฒนาจะมีทั่วไปคล้าย ๆ กัน แต่สื่อเทียมผมไม่รู้ว่ามีไม่มี แต่ถ้าไปดูประวัติศาสตร์ของอเมริกาจะรู้ว่ามันกลับกัน ถ้าเราเชื่อกันอย่างที่พูด คือ thaireporter.com คือสื่อเทียมของไทยรักไทย แล้วก็หนังสือพิมพ์ผู้จัดการของพวกคุณสนธิ คือ พวกไม่เอาไทยรักไทย มันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับอเมริกาเมื่อร้อยกว่าปีก่อน คือสื่อหนังสือพิมพ์มันจะแบ่งกันชัดเลยว่า สื่อรีพลับบิกันหรือสื่อเดโมแครต ภายหลังที่ตลาดมันขยายตัว สื่อหนังสือพิมพ์เลิกพึ่งนักการเมืองแล้วกลายมาเป็น นิวยอร์คไทม์ วอชิงตันโพสต์ ของไทยมันวิ่งสวนทางกัน แล้วการเมืองคุมไม่ได้ ก็ต้องเอาสื่อมาชนสื่อ

ถาม มันมี Free Press จริง ๆ ไหมในต่างประเทศ ?

ตอบ ผมไม่ได้ศึกษาเรื่องพวกนี้ละเอียด แต่ว่าฉบับใหญ่ ๆ อย่างวอลชิงตันโพสต์ สมัยวอเตอร์เกท ถ้าไปอ่านที่นักข่าวสองคน คือ คาร์ล เบอร์นสไตล์ กับ บอย วู้ดเวิร์ด ก็จะเห็นว่ามันเผชิญหน้ากันรุนแรงยังไง ถูกทำเนียบขาวกลั่นแกล้งยังไง

ถาม อย่างไม่ทำอะไรเลย สถานการณ์สื่อหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย จะค่อย ๆปรับตัวไปสู่อะไร ?

ตอบ อืม ไม่เคยคิดเลย แบบไม่ทำอะไรเลยใช่ไหม แล้วทักษิณอยู่ไหม ?

ถาม เป็นตัวแปรเลยหรือ... เอาเป็นว่าไม่อยู่

ตอบ อาจจะกลับไปเป็นเหมือนก่อน ที่มีการเลี้ยงคอลัมนิสต์ สายสัมพันธ์ใครกับใคร ถ้าใครสายสัมพันธ์ดีหน่อย ก็จะมีฮันนีมูนยาวหน่อย แต่ว่า in the end หนังสือพิมพ์เท่าที่ดูก็ฟังกระแสสังคมนะ

ถาม มีคนบอกว่า“ภูมิศาสตร์เปลี่ยนไป” หมายถึงโลกที่หนังสือพิมพ์อยู่นี้มันเปลี่ยนไปเช่น ปัญหากระดาษ การแข่งขันข้ามสื่อ เทคโนโลยีใหม่ เราจะพบปรากฏการณ์การปรับตัวของหนังสือพิมพ์เอง เช่น กรณีโพสต์ทูเดย์ ที่เหลือแต่ content หลักเท่านั้น ถามว่าเกิดจากการปฏิรูปสื่อไหม ก็ไม่ใช่

ตอบ ในเชิงของ content นี่ผมไม่รู้นะ แต่เชิงโครงสร้างมันมี 2 ปัจจัยใหญ่ ปัจจัยแรกเรื่องตลาด เศรษฐกิจโตแค่ไหน เพราะหนังพิมพ์ครึ่งหนึ่งเป็นโฆษณา ถ้าเศรษฐกิจไม่โต พวกธุรกิจที่ลงโฆษณาเยอะ ๆ คือพวก Customer Goods ไม่ขยายตัวอย่างนี้มันจะแย่งเม็ดเงินกัน คือ เล็ก ๆ ก็จะเจ๊งกันไป อย่างพวกเครือของทราฟิคคอร์นเนอร์ที่ปิด ๆ กันไป พวกนั้นทำนิตยสาร หรือบางกอกทูเดย์ ประกาศว่าปิดชั่วคราว จริง ๆ ก็คงปิดจริง เรื่องหนึ่งคือเรื่องตลาด

เรื่องที่สอง คือ ตลาดจะมีอิสระต่อหนังสือพิมพ์ด้วย ถ้าเศรษฐกิจดี ปัญหาเม็ดเงินที่ไปผูกโยงกับรายใหญ่ไม่กี่ราย เช่น ผูกโยงกับหน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจ บริษัทมือถืออะไรแบบนี้ พวกนายทุนใหญ่ ...มันจะลดลง มันไม่ต้องพึ่ง พอไปเหยียบเท้านายทุน มันยังพอหาโฆษณาใหม่ได้ นี่คือประเด็นที่ 1 ประเด็นที่สองคือ เทคโนโลยี จะมีผลระยะยาว ตัวนี้จะเปลี่ยนสื่อหนังสือพิมพ์เยอะ อย่างหนังสือพิมพ์ในอเมริกาคนอ่านน้อยลงทุกปี ๆ แล้วมันก็เกิดพวกสื่อ Internet ซึ่งมีผลต่อสื่อด้วย ในอเมริกา สื่อพวก website ออกมาในลักษณะเจาะข่าวเฉพาะ ส่วนสื่อหนังสื่อพิมพ์จะออกไปแนวแสดงจุดยืนแบ่งซ้ายแบ่งขวามากยิ่งขึ้น

ถาม ในบ้านเรามีการทำวิจัยเรื่องผลกระทบของสื่อ online ทั้งหลายไหม ? ว่าทำให้คนอ่านหนังสือน้อยลงไปเท่าไหร่ ?

ตอบ ก็อาจจะมีสำนักงานสถิติแห่งชาติ แต่ในต่างประเทศ เขาจะวิเคราะห์การใช้เวลาในแต่ละวันของคน โดยดูว่าคุณดูโทรทัศน์กี่ชั่วโมง กี่นาที คุณอ่านหนังสือพ์กี่นาที เล่น Internet กี่นาที พักผ่อนกี่นาที ออกกำลังกายเท่าไร คือหลัก ๆ Internet มันจะเข้ามาแทนหนังสือพิมพ์ ทีวีก็ลดบ้าง แต่เมืองไทย เท่าที่ทราบ ยังไม่เคยมีสำรวจแบบนี้ ซึ่งจะให้เห็นผลมันต้องจับกันเป็น 10 ปี ถึงจะเห็นความเปลี่ยนแปลง ทีนี้สถิติแห่งชาติ เขามีสำรวจเรื่องหนังสือพิมพ์อยู่ด้วย แต่ไม่มีรายละเอียดว่ากี่นาที

ถาม พฤติกรรมการรับสารอย่างที่สถิติบอกว่าอ่านน้อยลง แค่ดูข่าวทีวีเย็นรอบหนึ่ง เช้ารอบหนึ่ง มันมีผลกระทบอะไรต่อหนังสือพิพม์ ?

ตอบ มีผล แล้วสื่อหนังสือพิมพ์ก็รู้สึกว่าตรงนี้เขาถูก by pass สองคือ เขาถูกขโมยทรัพย์สินทางปัญญา ก็คือเขาจ้างนักข่าวลงทุนลงแรงตั้งเยอะ สรยุทธ์ (สุทัศนะจินดา) เล่นซื้อ 15 บาทนั่งอ่านโครม ๆ แล้วก็ได้ค่าตอบแทนปีหนึ่งหลายร้อยล้าน เป็นการคุกคามอย่างหนึ่ง แล้วเคยมีการทำโพลถามว่าใครเป็นบุคคลที่เป็นอิทธิพลของเมืองไทย โพลออกมาว่าสรยุทธ์ คนหนังสือพิมพ์เขาก็รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ เอางานเราไปใช้ ได้รับการยกย่อง ได้เงินด้วย

ถาม ถ้าให้จัดอันดับ เงื่อนไขที่จะทำให้ข่าวมีคุณภาพหรือไม่ สมมติว่ามี 4 ปัจจัย 1.เรื่อง Editorial Policy 2. ศักยภาพของตัวนักข่าว 3. คุณภาพผู้อ่านหรือสังคม 4.สุดท้าย factor ทางการตลาด คิดว่าตัวไหนสำคัญที่สุด ?

ตอบ ถ้าหนังสือพิมพ์ในกลุ่มหัวสี คิดว่าคือ Editorial Policy เอาบันเทิงไว้ก่อนมันขายได้ความจริง นักข่าวไทยรัฐคุณภาพใช้ได้นะ ใน sense ว่าเข้าใจข่าว รู้ประเด็น แต่สื่อพวกนี้จะถูกเร้าด้วยปัจจับ Policy ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งทิศทางนี้มันผูกกับตลาดด้วย มันไม่ใช่ทิศทางที่อยู่ในสูญญากาศ เพราะฉะนั้นปัจจัยตลาดมันมาเกี่ยวด้วย ว่าอะไรขายได้อะไรเป็นข่าวได้ ถ้าเป็น segment นี้ ผมเดาว่าคุณภาพข่าวในเชิงแม่นยำถูกต้อง เป็นเรื่องรองลงมา อย่างไรก็ดีปัจจัยคุณภาพนักข่าวนี่สำคัญที่สุดนะ ข่าวออกมาได้เรื่องไม่ได้เรื่อง มันอยู่ที่คุณภาพของนักข่าว

แต่อย่างหนังสือพิมพ์ธุรกิจ คนอ่านรู้ข้อมูลมาก ความน่าเชื่อถือมันสำคัญ ก็ต้องอีกแบบหนึ่ง พวก บก. Commitment เชิงสังคมค่อนข้างดี get ประเด็น แต่พอถึงระดับนักข่าว ยังวิ่งไปวิ่งมา เขียนข่าวตามเหตุการณ์อยู่เลย

ถาม หนังสือพิมพ์ทั้ง 2 segment สามารถที่จะทำข่าวเชิงลึกได้ไหม สมมุติว่าตัดปัจจัยที่เป็นอุปสรรคออกทั้งหมด ?

ตอบ ทำได้ครับ ถ้าตลาดจะเอา อย่างเรื่องขายไตนี่ได้เลย เรื่องกระทบชาวบ้านนี่ได้เลย คือหนังสือพิมพ์ผมว่าทั่วโลกนะ มันมีไอเดียชัดว่าอันไหนคือสิ่งที่ขายได้ ซึ่งไม่ใช่ทุกเรื่อง สื่อในตลาด ทำข่าวลึกได้แต่ต้องเป็นเรื่องที่คนอ่านอยากอ่าน หรือหนังสือพิมพ์คิดว่าคนอ่านอยากจะอ่าน กับกลุ่ม target ของเขาละ อีกชั้นหนึ่งก็คือ คำว่าข่าว ผมอ่านดูงานวิจัยของอเมริกา มันก็คล้าย ๆ กัน วิธี Design ข่าวก็คือ หมากัดคน คนกัดหมา แบบเดียวกัน คืออะไรที่เป็นของที่ไม่ได้มีประเด็น สีสัน มันเป็นเรื่องที่ขายยากอยู่ดี อันนี้เป็นข้อจำกัดของตลาด

ถาม ในช่วงที่อาจารย์เป็นกรรมการสภาการหนังสือพิมพ์ vision ของสภาการคืออะไร ?

ตอบ หลักคือรับเรื่องราวร้องทุกข์ ช่วงที่ผมอยู่เป็นช่วงรณรงค์ อยู่ 2 – 3 เรื่อง 1. ทำยังไงให้ใกล้กับประชาชนมากขึ้น ก็พูดถึงการทำคู่มือประชาชนสำหรับการอ่านข่าว อีกเรื่องหนึ่งที่ออกแรงไปเยอะ คือ พวกร้องทุกข์ รับสมาชิกใหม่ เยี่ยมสมาชิกเก่า ด่ารัฐบาลเป็นพัก ๆ บ้าง ว่ารัฐบาลแทรกแซงสื่อมากเกินไปแล้ว งานที่เป็นพิเศษในช่วง 2 – 3 ปีก่อน คือเรื่องกฎหมายหมิ่นประมาท กฎหมายการพิมพ์ ที่ออกแรงทำกันเยอะแต่ไม่ค่อยไปไหนเท่าไร จับยากเหมือนกันประเด็นพวกนี้

ถาม ในเชิงยุทธศาสตร์จริง ๆ แล้วมันควรมีองค์กรสื่อที่แยกงานกันทำอย่างนี้เหรอ ? ฝ่ายหนึ่งไปทำเรื่องคนในวิชาชีพ อีกฝ่ายหนึ่งก็ทำเหมือนฝ่ายตุลาการติดตามตรวจสอบ อย่างนั้นเหรอ

ตอบ ไม่เคยคิดจริง ๆ แต่ว่าอาจจะดีถ้าองค์กร mission มันแคบ ๆ ชัด ๆ มันจะ Focus ได้ดี เช่นมันมีสถาบันพัฒนาสื่อ ซึ่งสภาการหนังสือพิมพ์กับสมาคมนักข่าวเป็นหุ้นส่วนจัดตั้งขึ้นมา ก็แยกไปทำเรื่องฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพนักข่าว ผมว่าก็ make sense นะ

ถาม งานวิจัยนี้พบในเบื้องต้นว่า ถ้าจะผลักดันให้เกิดการเสนอข่าวเชิงลึก ควรมีระบบ Grant support แก่หนังสือพิมพ์ที่มา commit ผ่านการเจรจา ระดับโครงสร้างสมาคม โดยเป็นประเด็นของหนังสือพิมพ์เอง ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ตัวเอง แต่มีระบบการติดตามตรวจสอบประกันคุณภาพผลงาน

ตอบ คุยกับเจ้าของหนังสือพิมพ์หรือยัง หรือว่ากองบรรณาธิการ คนที่ตัดสินใจ

ถาม คุยระดับ บก. ประสงค์ (เลิศรัตนวิสิทธิ์) หรือ ภัทระ (คำพิทักษ์) เห็นด้วย

ตอบ คือคุณประสงค์เขา OK. ไง แต่ตัวที่ใหญ่กว่าที่จะไม่ให้ทำมีไหม แบบว่าให้ลูกน้องคนนี้สองปีไม่ต้องทำอะไร แล้วติดตามเจาะข่าวอย่างเดียว ถ้าจะให้งานวิจัยนี้น่าเชื่อถือนะ ต้องถามนายทุนด้วย หรือคนที่เป็นบิ๊กบอสจริง ๆ คือฟังระดับ บก. เห็นด้วยอยู่แล้ว หน้าที่บก. เขาจะ

ไม่พยายามสนเรื่องเงินทอง เพราะเขาไม่ได้เป็นคนควักเงินจ่าย คือ คุณประสงค์เขาเป็นนักข่าวมืออาชีพโดยสายเลือดเลย แต่แกไม่ใช่คนควักเงินจ่ายลูกน้อง แต่ถ้านายทุนไม่เล่นด้วยล่ะ คุณประสงค์เขาจะมีอิสระพอที่จะ assign ลูกน้องทำโน่นทำนี่ไหม

ถาม เอาเป็นว่าจะสัมภาษณ์เพิ่มในส่วนเจ้าของหรือคนกุมบังเหียนการเงิน สมมุติอย่างนี้ก่อน โดยจำเป็นต้องมีกลไกอันหนึ่งที่จะต้องติดตามดูแล grant อันที่สองเมื่อได้ผลงานมาแล้ว มันจะต้องเผยแพร่สู่สังคมวงกว้างได้ นอกเหนือจากการนำเสนอในหนังสือพิมพ์แล้ว อาจจะต้องสร้างช่องทางอื่น ๆ เช่น ทำเป็น online news เพื่อที่จะเข้าถึงคนที่บริโภคข่าวสารผ่าน online

ในส่วนการเกิดขึ้นของกองทุน ประมวลว่าควรทำให้มันเป็น Social campaign ให้มันเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมอย่างหนึ่ง ถือเป็นการปฏิรูปสื่อเชิงปฏิบัติการ โดยที่มีผู้หลักผู้ใหญ่มาเป็นที่ปรึกษา ทำงานร่วมกับสมาคมในแง่ professional ข่าว และทำงานกับสถาบันพัฒนาสื่อในแง่งานวิชาการ ทำงานกับสภาการในแง่การติดตามประเมินผล มีกลไกหรือระบบกองเลขาฯ จัดการงานส่วนกลาง อาจารย์มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ ผมฟังดูแล้วป็นห่วง มีหลาย ๆ เรื่องคล้ายจะไปทำแข่งกับสื่อหรือไปเอาหน้าที่ที่สื่อแต่ละฉบับทำอยู่แล้ว คือมันมีสองเรื่อง 1 รูปแบบ ฟังดูแล้วโมเดลหลัก ๆ คือเรื่องเงิน 2 คือร่วมกันออกแรง เรื่องเงินนี้ ค่อนข้างเคลียร์ ตัดออกก่อน ถ้า respond มาให้คนที่สนใจทำ investigative journalism โดยที่วาง agenda แต่ละฉบับให้ชัด แต่ยังมี detail ต้องลงกันเยอะเลย ว่ารู้ได้ยังไงว่าเม็ดเงินที่ไหลเขามันเพิ่มการทำงานจริง ๆ ของสื่อ ไม่ใช่ว่า เขาก็ทำเหมือนเดิมแต่แจกเงินให้เขาเฉย ๆ ซึ่งตรงนี้ใน detail ของระบบติดตามจะยุ่งพอสมควร ต้องคิดกลไกว่า ด้านหนึ่งต้องไม่เข้าไปยุ่มย่าม ด้านหนึ่งต้อง monitor ได้

ส่วนที่จะเอาข่าวไปทำ online ด้วย มันก็เหมือนกับว่าโจทย์หลักคือ ทำให้เกิดข่าวเจาะในแต่ละฉบับอะไรอยู่แล้ว และสื่อหลักทุกฉบับเขามี online ของเขาอยู่แล้ว คือทำไมเราต้องไปทำเหมือนแย่งบทบาทจากสื่อหลัก อันนี้ยังไม่เคลียร์ concern ของผมคือน่าจะไปหนุนเขามากกว่า

อันที่สองก็คือ โครงการ มสช. ที่พูดให้ฟังเรื่องข่าวเจาะ คือเจตนามันดีทุกอย่าง มีเงินด้วย แต่ทำไมมันออกมาไม่เป็นเรื่องเป็นราวเท่าไร โจทย์ที่ต้องคิดคล้าย ๆ กับแบบนี้ คือ ได้เงินมาละบริหารจัดการอย่างทีม แล้วมี reviewer ติดตามผลงาน แล้วทำไมมันออกมาไม่เวิร์ค ผมว่าต้องคิดนะว่าทำอย่างไรไม่ให้ซ้ำรอยปัญหาอย่างโครงการของ มสช.

ถาม แนวทางของ มสช. คล้ายเป็นการสนับสนุนตัวนักข่าว เป็นระดับบุคคล ไม่ใช่เชิงระบบใหญ่ ระบบไม่ได้ support เต็มที่ นักข่าวต้องทำงานหนักขึ้นด้วยตัวเอง ?

ตอบ จริง ๆ ผมกลับรู้สึกว่าแจกเงินให้คนทำสิ่งที่ทำอยู่แล้ว แล้วไม่ได้มีอะไรต่างขึ้นมาเลย จะต่างแค่นิดเดียวคือ ก่อนเขียนข่าวจะมีคณะที่ปรึกษาให้ความเห็น ยกตัวอย่าง เรื่องกรณีเงินหวยก่อนจะมี support จาก มสช. ประชาชาติก็เล่นเงินหวยอยู่แล้วนะ

การจะกำหนดว่าจะทำประเด็นอะไรภายในสามเดือนห้าเดือน มัน static นะ แต่ธรรมชาติของข่าวมัน dynamic มันเปลี่ยนเร็วมาก เพราะฉะนั้นอะไรก็ตาม ที่มี bureaucracy ไม่ว่าจะเป็น มสช. สมาคมนักข่าว หรือพวกผมที่ไปช่วยเขา review กลไกแบบนี้มันทำงานตอบรับเร็วเท่ากับชีวิตของข่าวไม่ได้ แล้วถ้าจะทำให้เก็บ คือ ทำข่าวไปอย่าเพิ่งเขียน รอไปพิมพ์รวมเล่มมันก็เป็นข่าวเน่า ข่าวแห้ง เพราะฉะนั้น channel มันก็ต้องทำตามปกติ ออกตามปกติ โจทย์ที่จะยากคือ ถ้าทำตามปกติ แล้วผมเป็นนายทุนที่ให้เงินตรงนี้ เพื่อการกุศล เพื่อให้วงการสื่อมวลชนไทยดี ผมจะมีคำตอบยังไง ว่าใส่เงินไปแล้ว output มันออกมาจริง ไม่ใช่สิ่งที่ไทยรัฐก็ทำตามไทยรัฐอยู่แล้ว ผมจะห่วงโจทย์ตรงนี้ คือ บุคลลที่มีชื่อเสียงที่จะมาเป็นบอร์ดอะไร ผมยังไม่แน่ชัดว่าบทบาทคืออะไร แต่บุคคลเหล่านี้ไม่มีเวลามาประชุม แล้วก็แปลว่าเหมือนยกระบบราชการระบบหนึ่งมา เช่นผม จะเจอ อ.ประเวศ ผมต้องนัดเท่าไหร่จึงจะได้เจอ ประเด็นพวกนี้เป็นประเด็นที่ 1 ประเด็นต่อมา ที่ผมไปช่วยสภาการหนังสือพิมพ์ ผมก็ออกแรงเยอะพอสมควร อย่างที่เล่าให้ฟังคือ เขียนคู่มือประชาชนมาเล่มหนึ่งก็หวังจะให้ มัน link กับประชาชนที่ สองปียังไม่ได้พิมพ์เลย เพราะกองเลขาฯ ไม่มีคนที่แข็ง คือ ถ้าจะทำงานอย่างนี้ ต้องได้กองเลขาฯ ที่ very qualified ซึ่งโจทย์ในเมืองไทยจะไปติดตรงนี้ มันคือโจทย์มหาหิน คือบอร์ดก็มีเถอะเพื่อความน่าเชื่อ รับประกับความโปร่งใส

ถาม เป็นไปไม่ได้หรือที่จะรวบรวมสิ่งที่ต่างคนต่างทำให้มี Impact มากขึ้น และโดยเฉพาะองค์กรวิชาชีพที่มีผลกระทบต่อสังคมสูงขนาดนี้ ประเด็นเรื่องคนขอละไว้ก่อน เอาตัว design ก่อน เช่น ที่คิดว่าจะต้องมี online news เบื้องหลังความคิดคือเป็นการประกันว่า ถ้าเจาะไปแล้วเจ้าของหนังสือพิมพ์ไม่ให้ออก หรือออกได้ไม่เต็มที่ พื้นที่เสรีภาพมันจะมาอยู่ใน online

ตอบ ในทางปฏิบัติ คนกุมข้อมูลว่า อะไรเป็นความลับ อะไรเป็นข่าวที่เจาะได้ คือตัวนักข่าว ต้องนึกภาพจริง ๆ ให้ได้ว่า ตัวนักข่าวที่เป็นตัวจับประเด็นอยู่ทุกวันนี้ เขาทำกันอยู่แล้วในวงการ ไอ้ฉบับนี้เจาะข่าวไปแล้วแต่นายใหญ่มันไม่ให้ทำต่อ มันก็โยนให้ฉบับอื่นไปลง นั่นคือสิ่งที่ทำกัน ประเด็นคือ จะ evaluate อย่างไรให้ได้ out put มันจะยุ่งพอสมควร มันต้องคิดให้ทะลุ ส่วนเรื่อง grant ผมว่าถูกทาง

design คือ อย่าให้ระบบตรงนี้มีงานมีภาระหน้าที่อะไรเยอะ ด้วยสองเหตุผล หนึ่งก็คือ มันดูเหมือนไปแย่งงานเขา มันจะมีอุปสรรค สองก็คือ ด้วยความที่ว่าหาคนเก่ง ๆ มาเป็นกองเลขายาก ถ้ามีงานปลีกย่อยเยอะ มันจมไปเลยนะ ไม่ได้ทำงานหลัก งานหลักคือส่วนของทุน ก็คือแจกทุน monitor ให้ติดตามให้มันได้งานออกมา ไม่ใช่มานั่งทำเว็บไซต์ ซึ่งงานสร้างเครือข่ายพวกนี้มันกินแรง คือถ้าองค์กรมันแข็ง มันพร้อม ผ่านมาแล้วพบว่างานหลักมันไปได้ งานพวกนั้นคิดว่ามันก็มีได้ต่อไป ยกตัวอย่างแบบธุรกิจคือว่า out source ให้ข้างนอกคอยตรวจบัญชี กับตรวจงาน ไม่ใช่เอากองเลขาลงไปทำ

ที่ยังต้องคิดคือ governance ของโครงสร้างตรงนี้จะเป็นอย่างไร ไอเดียหลักนี้ไปได้ แต่ว่าต้องลง detail

ถาม คิดว่าถ้าจะลงมือจริงๆ ต้องมี process หนึ่งที่เชิญเจ้าของหนังสือพิมพ์ บิ๊กๆมานั่งคุย ผ่านสภาการหนังสือพิมพ์ หรือสมาคมนักข่าว

ตอบ จะเป็นงานหนักนะ การประชุมของสภาการแต่ละที agenda รุมกินโต๊ะเยอะมาก อาจไม่ใช่ว่าเขาไม่สนใจเรื่องนี้ แต่ว่าเวลาเจ้าของมันจะมารวมกันได้ มันมีไม่กี่โอกาส เช่น มติชนจะถูกแกรมมี่เทคโอเวอร์ โอ้โห บิ๊ก ๆ มากันหมด หรือผู้จัดการกำลังจะถูกทักษิณบอม อย่างนี้เรียกแล้วมากันหมด ได้ระดับใหญ่ ๆ ครบกันหมด ถ้าไม่งั้น ไม่เคยเห็นหน้าใหญ่ ๆ พร้อม ๆ กันเลย โอเค แต่นั้นเป็นโจทย์ที่ทำได้ก่อน สมมติว่ามีเงินละ ซึ่งก็จริง ๆ เรื่องของเมืองไทยนี่คือเงินหาได้ทุกที ไอ้ที่หาไม่ได้คือคนที่run อะไรได้จริงๆ หายากมาก ทีนี้หาได้แล้ว จะทำ governance structure ยังไงอีก

ความจริง ไอเดียคล้าย ๆ กับการให้รางวัล แต่ว่ามันต่างกันตรงทุนมันให้ก่อนรางวัลมันให้ทีหลัง ถ้าเป็นเรื่องรางวัลปัญหาเรื่องการตรวจสอบ มันง่ายกว่ากัน แต่งแรงจูงใจเรื่องความเสี่ยงมันต่างกัน อย่างรางวัลอิศรา อมันตกุล แต่ว่าเม็ดเงินมันน้อย แต่สมมติเอาไอเดียเดียวกัน เพิ่มเม็ดเงินรางวัลอิศรา 5 – 10 เท่า คิดแบบสุดขั้ว ทำข่าวเจาะแบบนี้รับรางวัลไปเลย 2 ล้าน ผมอยากให้ explore option นี้ดูด้วย option นี้ ไม่ต้องมาคอยดูว่าแจกใครไปแล้วเป็นยังไง คือดูว่าสุดท้ายมันได้ข่าวเด่น ๆ ออกมาจริงหรือเปล่า ถ้าได้ก็ให้นั่นแหละ

ถาม ไอเดียนี้ยังมีความเสี่ยง คือลงทุนลงแรงทำข่าวเจาะไปแล้ว ไม่รู้จะได้รางวัลหรือเปล่า ถอนทุนได้หรือเปล่า ?

ตอบ อืม หรืออาจใช้วิธีให้เงินก้นถุงก่อน ได้ผลงานมาแล้วถ้าเข้าตากรรมการ ก็ได้ทั้งเงินทั้งกล่องอีกยกใหญ่

ถามกลับว่า ทำไมไม่คิดว่าปล่อยให้ดอกไม้บานร้อยสำนักประชันกัน อาจไม่จำเป็นที่ต้องสร้างระบบอะไรมาแก้ปัญหาใหญ่ๆ คือปล่อยให้แต่ละสำนักแต่ละฉบับพัฒนาไปตามกลไกการแข่งขัน

อีกนิดหนึ่ง แต่ถ้าทำจริงๆ ก็น่าจะลองคิดถึง narrow focus งานมันจะชัดกว่ามีความเป็นไปได้มากกว่า

****

21) ***<u>นายประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์</u>*** บรรณาธิการอาวุโส หนังสือพิมพ์มติชน

ถาม ขอความเห็นว่า ปริญญานิพนธ์ของ สายศิริ ด่านวัฒนะ เรื่อง"การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย" ที่คุณประสงค์เป็นที่ปรึกษา ได้สรุปปัญหาอุปสรรคในการทำงานข่าวเจาะว่ามีปัจจัยภายในกับภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ศักยภาพของตัวนักข่าว อุดมการณ์ทางวิชาชีพสื่อ ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นธุรกิจประกอบการ ทำให้ Editorial Policy ไม่ทำข่าวอะไรที่มีผลกระทบกับธุรกิจ-โฆษณาที่สนับสนุนอยู่ นอกจากนี้พูดถึงวัฒนธรรมการทำข่าวของสื่อที่เป็นแบบเดิมมานาน คืออาจจะทำการบ้านน้อย

ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคอย่างที่สายศิริว่ามา มันถูกต้องไหม ?

ตอบ ผมว่าปัญหาที่หยิบยกมา ใช่ทั้งหมด เพียงแต่ว่าน้ำหนักแต่ละส่วนมันมีแค่ไหน มันแตกต่างในแต่ละองค์กรอยู่ เพราะน้ำหนักในแต่ละองค์กร ยกตัวอย่างเช่น ไทยรัฐ ไม่น่ามีปัญหาเรื่องการต่อรองกับผู้ให้โฆษณาหรือผู้สนับสนุน เพราะเขามีโฆษณาเยอะมาก แต่ว่าองค์กรขนาดกลาง อย่างมติชนก็ดี เนชั่นก็ดี อาจรวมบางกอกโพสต์ด้วย น่าจะมีผลอยู่พอสมควร อย่างล่าสุดเรื่องพืชสวนโลก พอไปเล่นหนัก ๆ เข้า เรื่องความไม่พร้อม ความไม่ชอบมาพากล มันก็มีโฆษณาอยู่ค่อนข้างเยอะ มีสิทธิถูกถอดโฆษณา อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับความมั่นคงของสายบริหาร ถ้าเขาไม่มั่นคงมีผลกระทบต่อกอง บก. แน่ ไม่ว่าจะเป็นการส่งสัญญาณเตือน หรือว่าตอนที่กิจการโทรคมนาคมเฟื่องฟู แล้วชินคอร์ป AIS เป็นเจ้าใหญ่อยู่ ผมว่าสื่อก็ต้องเสนอข่าวด้วยความระมัดระวัง และความระมัดระวังควรเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของสื่ออยู่แล้ว แต่ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษมากขึ้นหรือเปล่า ซึ่งอาจจะมีผลอยู่พอสมควร หรือตอนนี้เราต้องยอมรับแล้วว่าองค์กรที่มีอิทธิพลสูงมากกับเม็ดเงินที่ไหลเข้าสู่จุดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคหรือการกุศล คือ สำนักงานสลากกินแบ่ง ที่มีเงินมหาศาล เป็นหมื่น ๆ ล้าน โดยที่ไม่ต้องผ่านวิธีการทางงบประมาณ นี่ก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำให้สับสน หนังสือพิมพ์อาจจะคิดว่าดี ไม่ใช่การทุจริต เวลาหนังสือพิมพ์มีกิจกรรมอะไร เขาก็มีส่วนสนับสนุนอยู่พอสมควร

มันขึ้นอยู่กับน้ำหนักผลกระทบที่แตกต่างกัน อย่างงานวิจัยที่อ้างถึงมันใช่ แต่มันในแต่ละฉบับไม่เท่ากัน เรื่องการแข่งขันเหมือนกัน ถ้าพูดถึงมันจะมีสองแบบ คือ แข่งขันในการนำเสนอข่าว ซึ่งจะดึงโฆษณาได้มาก อย่างเช่น เสนอข่าวการตลาดเยอะ ๆ เพื่อจะได้มีโฆษณาเข้า กับการแข่งขันเพื่อนำเสนอข่าวที่ดีมีคุณภาพอันนั้นยังมีอยู่ แต่จะเห็นว่าวิธีการทำงานของนักข่าวในแต่ละสายงานแตกต่างกันไป อย่างการทำข่าวหมู่ ข่าวกลุ่ม เราจะเห็นข่าวเดี่ยวฉบับจริงน้อยมาก

ถาม เกิดจากระบบการแบ่งสายข่าวที่มันเป็น สายการเมือง สาธารณสุข การศึกษาแบบนี้หรือเปล่า ทำให้แต่ละสายแตกต่างกัน ?

ตอบ การแบ่งสายนี้มีมานานแล้ว แต่สมัยก่อนนักข่าวให้เกียรติซึ่งกันและกันตามสมควร สมมติผมไปได้ข่าว exclusive มา แต่อีกสายตกข่าว มันก็ยังเป็นเพื่อนกันอยู่ คือผมจะทำข่าวให้

ดีกว่าคุณ และไม่มีการกลั่นแกล้งกัน ทีนี้ ด้วยจำนวน ด้วยวิสัยหรือด้วยอะไรก็แล้วแต่ผมไม่ทราบได้ ด้วยวิสัยพื้นฐาน ด้วยกลัวการตกข่าวบ้าง อะไรบ้างก็เลยแบ่งกันเป็นกลุ่ม ๆ ถ้าเกิดเป็นข่าว exclusive ก็คือ exclusive กลุ่ม ก ได้ กลุ่ม ข ไม่ได้ โอกาสหาข่าว exclusive เดี่ยวหาได้น้อยมาก สังเกตจะเหมือนกันสัก 5 ฉบับ ที่ได้มาจริง ๆ อาจมาจากข่าวข้างในด้วยซ้ำไป นักข่าวที่ชุมนุมกันมาก อย่างสายทำเนียบ สายทหารนี่เลิกเลย ยากมาก นักข่าวที่มีคุณภาพเจาะข่าวเดี่ยวได้จริง ๆ อาจจะเพียงหนึ่งหรือสองคน

ปัญหาเรื่องการแข่งขันก็เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับน้ำหนักรือนโยบายในแต่ละฉบับ และปัจจัยต่างๆ ถ้าถามว่าอะไรมาก อะไรน้อยผมบอกไม่ถูก

ถาม อยู่มติชนมานาน ผู้อ่านมติชนเปลี่ยนแปลงไหม อย่างไรบ้าง ?

ตอบ ผมไม่รู้หรอกว่า คนอ่านมติชนมีคุณภาพขนาดไหน อย่างไร หรือคนอ่านประชาชาติมีกลุ่มไหนอย่างไร แต่รู้ว่าเป็นนักธุรกิจเยอะ นักการเมืองก็เยอะ แต่สังเกตนะ พอเราหรือแม้แต่ผมเอง ถ้าไม่ได้แป็นผู้ทำข่าวนั้นจริง ๆ เราลงลึกถึงรายละเอียดไหม เข้าใจซับซ้อนขนาดนั้นไหม เราก็ไม่รู้ หรือรู้เพราะตามข่าวอยู่ แบบเดียวกับคนอ่าน

เพราะฉะนั้นสำหรับคนอ่าน สมมุติอ่านข่าวซุกหุ้น เข้าใจปัญหาจริง ๆ มั้ย ที่ว่าซุกน่ะยังไงก็ตอบไม่ได้ แม้แต่คนที่คิดน่าจะเข้าใจ เขาก็ไม่เข้าใจ เพราะเขาอาจไม่มีเวลามาอ่าน เพราะว่าข่าวแบบนี้มันซับซ้อนเข้าใจยาก

แม้แต่คนทำข่าวเอง พอไม่รู้ปั๊บ มันก็มีปัญหาในเชิงวินิจฉัยประเด็นที่เป็นผลประโยชน์หลัก ๆ อย่างเช่น กุหลาบแก้ว ถามว่าจะรู้กี่คน มันซับซ้อนมาก สำหรับคนไม่รู้กฎหมาย ไม่รู้การโยง แม้แต่เรื่องทักษิณหนีภาษี ขายหุ้นชินหนีภาษี หนีตรงไหน ก็ผมขายตลาดหุ้น ผมไม่ต้องเสีย ก็จบแต่จริง ๆ เรื่องหนีภาษีมีอีกประเด็น คือการขายระหว่างแอมเพิร์ลริช ซึ่งตรงนี้ถามว่าข่าวฉาบฉวยไหม ผมก็ว่าเขาไม่ได้อีกเหมือนกัน ก็ข่าวแบบนี้มันเขียนยาก ลำดับปัญหายาก

ถาม ถ้าพฤติกรรมของผู้รับสารต้องการแค่นี้ หรือข่าวแบบนี้มันทำยากอ่านยาก จะเป็นอุปสรรคของการทำข่าวเชิงลึกเชิงสืบสวนไหม ?

ตอบ ก็นี่ไงผมทำข่าวเชิงลึก อธิบายเรื่องภาษียังไงก็ตามแต่ แต่ผมดู ๆ ว่ามีคนเข้าใจเรื่องนี้น้อยมาก จะด้วยวิธีการเขียนของผม หรือถ่ายทอดไม่ดีก็ได้ หรืออาจจะเป็นเพราะเรื่องยากเขาไม่อยากอ่านอยู่แล้ว ผมก็ไม่รู้นะ ทีนี้เรื่องแบบนี้ แม้แต่ทีวียังไม่เอาไปอ่าน แต่ถ้าเอาไปอ่านแล้วอธิบายเสริมความเข้าใจในแบบฉบับของทีวี ผมว่าคนเขาอาจจะสนใจ

ถาม ที่บอกว่าไม่รู้เรื่องกุหลาบแก้ว มันอาจจะเป็นกลุ่มที่ตาดู หูฟัง อ่านแค่ไทยรัฐ แต่ถ้ามติชนอธิบายเรื่องนี้ โดยมองที่ลูกค้าของเราจริง ๆ เราอาจมีวิธีนำเสนอที่ทำให้ง่ายขึ้น เช่น มีกราฟ มีแผนภูมิ ไม่ได้หรือ ?

ตอบ เอาอย่างนี้ดีกว่า เมื่อ 5 ปีที่แล้วผมทำเรื่องซุกหุ้นละเอียดยิบเลย ทำแผนผังอย่างที่ว่าล่ะ ยังมีคนบอกว่ามันสุจริต เพราะคนไม่ยอมเข้าใจ

ถาม ปัญหามันอยู่ที่ธรรมชาติของข่าวแบบนี้หรือ ที่มีความสลับซับซ้อน เราไม่มีทางทำให้คนอยากอ่านหรือ ? ข่าวเจาะที่ทำไม่ยากอ่านไม่ยากไม่มีหรือ ?

ตอบ คือข่าว investigative มันมีหลายอย่าง ที่ไม่ยากก็มี สามารถคลี่คลายเรื่อง ข่าวแบบนี้เป็นเรื่องธรรมชาติที่ถูกปกปิดอยู่แล้ว เรื่องกลไกตลาดหุ้น มันเป็นเทคนิคเป็นความรู้เฉพาะทางคือเต้วมันเองมีความซับซ้อน นักลงทุนที่เล่นกันอยู่บางทีอาจจะไม่รู้เรื่องเลยก็ได้ ผมก็ไม่รู้ว่าไอ้ตรงนี้จะทำยังไง แต่คนที่เข้าใจอ่านแล้ว get เลย แต่ผมกว่าจะทำได้ ไม่ใช่เรื่องปกตินะ

ถาม แล้วในแง่นักข่าวที่ทำข่าวแบบนี้ ทำไมมีน้อย เพราะไม่มีการสนับสนุนจากบก.หรือเป็นปัญหาศักยภาพคน หรืออะไร ?

ตอบ มันมีปัญหาวิธีการนำเสนอด้วยส่วนหนึ่ง เช่น เรื่องทุจริตยา มันมีประเด็นเยอะ ผมก็เคยบอกเขาเสมอว่าพวกคุณทำไปหนึ่งเดือนนะ คุณควรจะต้องสรุปว่าเรื่องที่จะนำเสนอมีประเด็นอะไรที่สำคัญ อาจจะไม่ต้องเขียนเป็นข่าวแต่เขียนหน้าในว่า ที่ได้นำเสนอไปแล้วมีประเด็นอะไร ผมว่าวิธีนำเสนอก็มีส่วนสำคัญ ซึ่งผมก็ใช้วิธีนี้ในการทำข่าวที่มันเล่นยาก พอเรามีแฟ้มข้อมูล เราจะไม่หลงประเด็น และรู้ว่าจะปล่อยข้อมูลไหนตอนไหน แต่มันก็ด้วยข้อจำกัดอะไรหลาย ๆ อย่าง สื่อมีพื้นที่จำกัด มันทำให้คนเข้าใจเรื่องแบบนี้ได้น้อย เมื่อเทียบกับประโยชน์ของมัน

ถาม งานวิจัยนี้ได้พบว่าในการทำข่าวเชิงสืบสวน มันมีกระบวนการอยู่ 2 แบบคือ นักข่าวส่วนใหญ่ จะเปิดประเด็นจากตัวเหตุการณ์ ซึ่งมันก็เร้าใจกว่าอยู่แล้ว เปิดไปเรื่อย ๆ เจาะไปเรื่อย ๆ แต่ข่าวใหม่ๆเกิดขึ้นทุกวันเยอะมาก หลาย ๆ ข่าวเหมือนไปต่อไม่ได้ ถูกหยุดด้วยอะไรก็แล้วแต่ แต่ไปไม่ถึงปัญหาใหญ่ ไม่เกิดผลกระทบเท่าที่ควร

กับอีกวิธีหนึ่งเป็นวิธีคิดเชิงวิชาการมากกว่า มันเริ่มจากการคิด generic issue เรื่องใหญ่ไม่ใช่เหตุการณ์นะ อย่างเช่น ตอนนี้มันมีปัญหาเรื่องกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นอุปสรรคกับการส่งออกเราหรือเปล่า แล้วหาดูว่าอะไรเป็น hint อยู่ที่ไหนบ้าง... สรุปมาอย่างนี้ถูกไหม ?

ตอบ มันทำได้สองแบบ แต่นักข่าวเคยชินกับการจับจากปรากฏการณ์มากกว่า คือรอให้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นมาก่อน แล้วค่อยดูว่าปรากฏการณ์นั้นมีอะไรผิดปกติ ซึ่งคนอื่นอาจมองไม่เห็นก็ตาม อย่างเช่น กรณีที่ผมทำมาเกือบตลอด มันมีปรากฏการณ์มาทั้งสิ้น แล้วเราไปหยิบมันขึ้นมา กรณี BBC. ก็เป็นปรากฏการณ์พูดถึงมะไข่พัวพันกับนักการเมือง จากการตามหามะไข่ถึงได้ไปเจอ BBC. หรือกรณีซุกหุ้น จริงๆมันเป็นการโอนหุ้น แต่เราไปจับว่าการโอนหุ้นมันผิดอย่างไร หรือกรณีสนั่นก็มีการอภิปราย แล้วเราไปตามหาหลักฐาน เพราะฉะนั้นนักข่าวก็คุ้นกับวิธีที่มีปรากฏการณ์เกิดขึ้นแล้วไปหาสิ่งผิดปกติจากปรากฏการณ์นั้น

แต่อย่างที่งานวิจัยบอก มันก็เริ่มเป็นวิธีคิดอันหนึ่งซึ่งผมคิดว่า ค่อนข้างใหม่สำหรับนักข่าวไทย คือ คิดจากนโยบายใหญ่ ๆ ประเด็นใหญ่อันหนึ่ง แล้วค่อยๆค้นหาความผิดปกติ ก่อรูป อธิบายสิ่งที่พบมาทั้งหมด แล้วจับนโยบายมาชำระทีละเรื่อง คว้านลึกลงไป มันก็เป็นวิธีคิดที่กลับหัวกัน มันเป็นไปได้ทั้งสองแบบ

แต่ถ้าเปิดโดยเอานโยบายมาทำมันไม่เร้าใจหรอก ยกเว้นไปค้น ๆ เจอเรื่องพิเศษเข้า มันถึงจะเป็นประเด็นสำคัญขึ้นมา ผมว่าวิธีคิดแบบนี้ ทำแบบนี้ เราไม่สามารถเสนอข่าวเป็นรายวัน แต่อาจพิมพ์เป็นพ็อกเก็ตบุ๊ค ซึ่งมันก็ไม่เปรี้ยงปร้าง

ถาม แล้วอย่างข่าวหวยบนดินของประชาชาติ ก็ใช้วิธีคิดแบบนี้ คือไม่มีตัวเหตุการณ์ แต่เกิดจากคำถามและความอยากรู้ของนักข่าวเอง ทำไมเป็นข่าวดัง ?

ตอบ ก็คือประชาชาติทำ พอคิดปั๊บ มันไม่มีข้อห้าม เขาเป็นรายสามวัน แล้วข่าวนี้ได้รับเงินสนับสนุนจาก มสช.ด้วย พอค้นไปเรื่อย ๆ คุณก็เอามาเสนอรวม ได้ข้อมูลนำเสนอในหนังสือพิมพ์คุณด้วย

ถาม ถ้าอย่างนั้น วิธีการให้เงินสนับสนุนก็เป็นแรงจูงใจได้ สมมุติว่ามี grant support เกิดขึ้น ใหญ่กว่า มสช. แล้วชวนหนังสือพิมพ์มาเซ็นสัญญา คุยระดับบริหารเลย ให้เงินทำข่าวเจาะใน theme นโยบายสาธารณะ แต่ละฉบับไปค้นไปเจาะเอาตามสไตล์ของตัวเอง แล้วตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของตัวเองไปด้วย เผยแพร่ผ่านช่องทางอื่นๆด้วย เช่น on line ในส่วนของมติชนจะเข้าร่วมโครงการไหม ?

ตอบ ผมบอกได้เลยนะ พวกหนังสือพิมพ์ชั้นแนวหน้าไม่ได้มีปัญหาเรื่องทุนในการทำ แต่ปัญหาคือ กระบวนวิธีคิด ตั้งแต่ผลกระทบต่อธุรกิจ การจัดการในกอง บก. เรื่องเงินไม่ใช่ปัญหาใหญ่ อย่างเช่นเรื่องหวย กับเรื่องกองทุนหมู่บ้าน คือนักข่าวเขามีไอเดียอยากทำอยู่แล้ว พอได้ทุนมาเขาก็ทำไปด้วย เอาไปลงหนังสือพิมพ์ด้วย

ที่จริงแล้วเขาไม่ขาดเงินหรอก เพียงแต่ว่าเขาจะเอาเงินไปเก็งกำไรตรงไหน ถึงบางทีไม่ได้ไม่เสีย แล้วลูกน้องคุณก็มีเงินเดือนกิน แล้วมันก็อยากทำอยู่แล้ว

ถาม ตกลงใครเป็นตัวตัดสินใจ ที่จะบอกว่าข่าวนี้เล่น ข่าวนี้ไม่เล่น

ตอบ ของมติชน ถ้าข่าวอ่อนไหวจริง ๆ คือพี่ช้าง(ขรรค์ชัย บุนปาน) แต่ข่าวต้องอ่อนไหวจริง แต่การตัดสินใจใช้เงินนี่ ระดับบรรณาธิการตัดสินใจเอง ถ้าไปต่างประเทศทำข่าวโครงการใหญ่ต้องมานั่งคุยกัน หาสปอนเซอร์มาลง Support ค่าใช้จ่าย ผมถึงบอกว่าเงินไม่ใช่ประเด็น ผมนึกไม่ออกไงว่าอยู่ดี ๆ จะเอาเงินมาให้ ทำไมไม่ไปใส่เงินผ่านสมาคมนักข่าว แล้วให้นักข่าวสมัครทำข่าวเจาะเอง

ถาม สมาคมมีรางวัลอิศรา ซึ่งในทัศนะของงานวิจัยนี้ ยังไม่ qualified ไม่เกิดการแก้ปัญหาเชิงระบบ สมมุติใหม่ ถ้าเป็นการเจรจาผ่านสมาคม คุยกันในระดับผู้บริหารองค์กร

หนังสือพิมพ์หลักๆ ทำสัญญากันแล้วใส่เงินมา ซึ่งอาจจะมีการจัดระบบหรือกลไกการบริหารกองทุนและการติดตามผลงานด้วย

ตอบ ผมก็เห็นด้วยนะ ถ้าจะลองดู แต่ผมยังหนักใจเรื่องวิธีจัดสรรเป็นรายได้บริษัท อยู่ดีๆ มีรายได้ของบริษัทมหาชนโผล่ขึ้นมา แล้วจะตอบคำถามอย่างไร มันก็เป็นปัญหาเลยนะ บริษัทมหาชนลงบัญชีต้องตรงเป๊ะๆ ลองสร้างไอเดียโครงสร้างนี้ขึ้นมา คุยกับระดับบริหารจริงๆ เพราะผมไม่มีส่วนในนโยบายหรอก

ถาม กลับมาที่เรื่องข่าวเจาะ ถ้ามีหลายประเด็นน่าเปิดเป็นข่าวเจาะได้ อะไรคือแง่มุมของการตัดสินใจเลือกเรื่อง ?

ตอบ ก่อนที่จะเลือกเรื่อง คือ คุณภาพนักข่าวเลยเป็นด่านแรก และคุณภาพนักข่าวอยู่ที่การฝึกฝนของกอง บก. การฝึกฝนตามธรรมชาติด้วย ตัวนักข่าวและ บก. คือด่านแรกที่คิดว่าจะหยิบเรื่องไหนขึ้นมาทำก่อน 2. ขบวนการ คือ คุณได้รับการสนับสนุนจากกอง บก. หรือเพื่อน ๆ คนเดียวไม่สามารถทำงานที่เกี่ยวพันกับหลายหน่วยงานได้ ต้องความเห็นตรงกันของนักข่าวและกอง บก. อย่างเช่น เรื่อง คาร์บอม นักข่าวตำรวจจะถูกกลืนไป โดยรวมนะครับ ไม่ใช่ทุกคน ไม่กล้าทำอะไรที่มันขัดแย้งกับตำรวจ กลัวจะไม่ได้ข่าว นักข่าวตำรวจต้องเข้าใจการทำงานของตำรวจ แต่อย่าคิดแบบตำรวจ กระบวนการในกอง บก. ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการการหาข้อมูลรอบด้าน

ถ้าเรื่องที่ทำเป็นเรื่องสำคัญ กอง บก. ต้องให้ความสนใจสูง กระบวนการจัดการในกอง บก. สำคัญมากจะส่งผลให้วิธีคิดของการจัดการกอง บก. ว่าจะให้ความสำคัญกับข่าวนี้อย่างไร เพราะเราไม่มีโต๊ะข่าว war room เหมือนในอเมริกา เราไม่มีกองข่าวสืบสวนสอบสวน ถึงแม้จะมีกองข่าวแบบนั้น ผมถามจริงเหอะ เวลาทำงานในกระทรวงอื่นที่เราไม่มีความถนัด ไม่มีความเชี่ยวชาญ คุณต้องอาศัยนักข่าวพื้นที่ในบางกรณี เพราะคุณไม่สามารถแผ่กิ่งก้านสาขาทำทุกเรื่องได้ นี่คือยังไม่พูดถึงเรื่องการแทรกแซงจากส่วนอื่น

ถาม ถ้ามี grant support มาให้กอง บก. หรือหนังสือพิมพ์ สามารถจะปล่อยให้เด็กคนสองคนเกาะติดประเด็นนั้นเลยไหม ทิ้งงานข่าวรายวันเลยได้ไหม ?

ตอบ คืออย่างที่ผมบอกว่าเราไม่มีโต๊ะข่าว อย่างเรื่องภาคใต้ ศูนย์ข่าวอิศรามันเป็นรูปแบบสถานการณ์หนึ่ง โอเคเขาก็คิดว่าจะต้อง balance ข่าวในเชิงวัฒนธรรม ในเชิงการเมือง แต่คุณจะต้องหาคนที่มีเทคนิค เมื่อคุณผ่านข้อจำกัดในเรื่องทุนที่จะมาบังคับคุณในการนำเสนอข่าวนั้นข่าวนี้ คุณต้องหาคนที่มีความสามารถในการจัดการข่าวให้มันลึก กระบวนการข่าวที่มันซับซ้อนและที่สำคัญกว่านั้น คือ เรื่องที่จะคิดเป็นประเด็น

คือผมก็มีไอเดียบางอย่างเกี่ยวกับการทำข่าวสืบสวน ถ้ามันเป็นประเด็นข่าวที่สาธารณะไม่ให้ความสนใจ คุณยิ่งต้องทำให้สาธารณชนสนใจ ไม่งั้นมันจะไม่เกิด ต้องทำให้เกิดขึ้นก่อน ทำ

ให้รู้จักแล้วสื่อนั้นจะได้รับความนิยม คือไม่ใช่เฉพาะศูนย์ข่าวอิศรา ผมถึงบอกว่าให้เสนอข่าวที่มันขายเป็นตลาดด้วย คนสนใจและเป็นผลประโยชน์ต่อส่วนรวม

****

22) ***นายชวรงค์ ลิมปัทมปาณี*** เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

ถาม เพราะอะไร อาชีพสื่อมวลชน จึงมีการจัดองค์กร / ชมรมแยกย่อยเยอะมาก ? เช่น สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ สภาการหนังสือพิมพ์ สถาบันพัฒนาสื่อมวลชน ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม ชมรมนักข่าวเศรษฐกิจ ฯ

ตอบ คืออย่างนี้ อาจจะต้องเล่าตั้งแต่ต้น คือ root จริง ๆ ขององค์กรทั้งหลายมาจากสมาคมนักข่าว เดิมมีสมาคมหนังสือพิมพ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมัยเผด็จการก็แยกออกไปตั้งสมาคมนักข่าว ปี พ.ศ. 2508 ก็พยายามกลับเข้ามาเพื่อยึดคืน ก็ไม่สำเร็จอีก ก็ตั้งชื่อสมาคมใหม่ขึ้นมาให้ใกล้เคียง เพื่อลดบทบาทอันเก่า ก็เลยเป็นชื่อ สมาคมนักหนังสือพิมพ์ ก็พวกเดียวกันกับสมาคมนักข่าว แต่เพื่อไม่ให้ซ้ำซ้อน ก็เขียนธรรมนูญว่าสมาชิกของสมาคมนักหนังสือพิมพ์ต้องเป็นหนังสือพิมพ์รายวันเท่านั้น ในขณะที่สมาคมนักข่าวไม่จำกัด

ถาม เป็นสมาชิกโดยองค์กรกับบุคคล ?

ตอบ ไม่ ๆ บุคคลเหมือนกัน ซ้ำซ้อนกัน แต่ต้องมาจากหนังสือพิมพ์รายวันเท่านั้น สมาคมนักหนังสือพิมพ์ตอนนั้น เท่าที่ศึกษาเขาจะแยกกันทำงานพอสมควร คือทางสมาคมนักข่าวจะดูแลเรื่องสวัสดิการ สมาคมนักหนังสือพิมพ์จะทำงานด้านวิชาการ รวมทั้งทำ overlap เรื่องการสร้างสหภาพแรงงาน พอตอนหลังงานฝึกอบรมไปอยู่ที่สถาบันพัฒนาการนักหนังสือพิมพ์ คือเราอยากจะตั้งกลุ่มนักข่าวที่สนใจปัญหาสังคม คือคุยกับหมอประเวศ ตอนที่ผมกลับจากเมืองนอก ปี 2535 ให้เป็น Network for Concerned Reporter คือ ไม่ใช่ทำข่าวไปวัน ๆ ก็บังเอิญมีคนมาชวนผมไปเป็นกรรมการ ก็เจอผู้คนหลากหลายในสาขาหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เป็นคนรุ่นใหม่เข้าไป เราก็เข้าไปอยู่ฝ่ายต่างประเทศด้วยสัญญาสุภาพบุรุษกัน ว่าเราจะไม่ติดตำแหน่งกัน จะช่วยกัน

ตอนนั้นมีงานหนึ่งที่สมาคมไม่เคยทำ คือ งานฝึกอบรม มาจากปัญหาคือคนก็คาดหวังกับสื่อมากหลังจากพฤษภาทมิฬ ถ้างั้นเราต้องพัฒนาสื่อกับนักข่าว ปัญหาตอนนั้น คือ มีนักข่าวใหม่เยอะมาก ไปสัมภาษณ์ก็โดนแหล่งข่าวตำหนิมาว่าไม่ทำการบ้าน ไม่รู้เรื่องอะไรเลย เร่งด่วนตอนนั้น คือ ฝึกอบรมนักข่าวใหม่ ทำอบรมขึ้นมาโดยไม่มีทักษะอะไรเลย ถ้าคิดกันในเชิงของการพัฒนาวิชาชีพอาศัยแนวคิดว่าสมาคมเป็นศูนย์รวมของทุกคน คือกรอบโครงการอบรมนักข่าวใหม่มันคิดมาจาก Win Win Solution 1. ตัวองค์กรอยากพัฒนานักข่าวตัวเองแต่ไม่รู้ทำไง บางทีก็ไม่มี resource หนังสือพิมพ์ผู้จัดการมี resource แต่หนังสือพิมพ์ผู้จัดการทำก็สู้สมาคมไม่ได้ เพราะ

สมาคมได้เปรียบ คือ สามารถดึงเอาสุดยอดฝีมือของแต่ละที่มาเป็น trainer มาถ่ายทอดได้ ต้นสังกัดก็ OK. เราก็ส่งเด็กไปฝึก ตัวเด็กเองก็ได้สัมผัสวิชาชีพและพัฒนาตัวเอง

ก็ทำกันมาประสบความสำเร็จพอสมควร เด็กแย่งกันมาปี 1 ปี 2 เริ่มจาก 40 คน 50 คน ถึง 70 คน ก็ต้องคิดว่ามันน่าจะทำอะไรต่อ ซึ่งมันเป็นที่มาของรางวัลพิราบน้อย พอทำช่วงระยะหนึ่งถึงปี 2538 ก็เจอช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ ถึงตอนนั้นไม่มีนักข่าวใหม่เลย ก็นั่งคิดกันว่าทำอะไรต่อ ต้องมาทำนักข่าวระดับกลางที่ให้หลักสูตรมันเข้มข้นขึ้นอีกกับข่าวสืบสวนสอบสวน ก็เริ่มทำกับนักข่าวระดับกลางคือ ปี 39 – 40 ขณะเดียวกันพอปี 41 เรามาดูว่าสมาคมนักข่าวเป็นที่รู้จักก็มีคนอยากเป็นสมาชิก คนต่างจังหวัดเรียกร้อง ก็ทำหลักสูตรฝึกอบรมนักข่าวท้องถิ่น กันมาเรื่อย ๆ จนทุกวันนี้ก็ยังทำอยู่ แต่ไม่รู้ว่าวิธีคิดจะเปลี่ยนไปยังไงกันบ้าง หน้าการเมืองไทยรัฐก็มีหลายคนที่ผ่านการอบรมนักข่าวมา เด็กหลาย ๆ ที่ผ่านมาการอบรมปุ๊บ ก็จะขยับไปอยู่ที่นั่นที่นี่ เป็นกำลังสำคัญเป็นหัวหน้าข่าวยังมีเลย

กลับมาเรื่องการรวมสมาคม ปี 2543 แต่ว่าระหว่างที่ยังไม่ได้รวมสมาคม มีสภาการหนังสือพิมพ์แทรกมา เรื่องสภาการหนังสือพิมพ์ มันมีเหตุผลเบื้องหลังอยู่ 2 อย่างก็คือ ในปี 38 – 39 เกิดปัญหาอย่างหนึ่ง คือ มีเรื่องร้องเรียนมาที่สมาคม ร้องเรียนหนังสือพิมพ์ไทยรัฐโดยตำรวจแล้วสมาคมนักข่าวตอนนั้นมีผมเป็นกรรมการ แต่เรามีกรรมการควบคุมจริยธรรม เป็นกลุ่มคนหนังสือพิมพ์รุ่นเก่าไม่ได้ประจำการหลายคน คล้ายๆว่าอยากมีบทบาท ไม่พอใจกรรมการบริหาร ตอนนั้นคือเราไม่ได้ใส่ใจว่ากรรมการจริยธรรมจะมีบทบาทะไร มันอยู่ในโครงสร้างเฉย ๆ มันต้องเลือกจากที่ประชุมผู้ใหญ่ เราก็ไม่ใส่ใจ เราก็คุยกันแต่กรรมการบริหาร พอเรื่องนี้เข้ามา พวกนี้เขาตะครุบเลย คือสร้างบทบาทตัวเอง มันก็เลยเกิดปัญหามาสอบหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีอำนาจสอบ สมาคมนักข่าวตัวสมาชิก คือบุคคลอยู่แล้ว คุณจะมาสอบหนังสือพิมพ์ เพราะหนังสือพิมพ์เสนอข่าวมันไม่ถูก ก็เลยขัดแย้งกัน พอสมาคมลงมติรับรองคำวินิจฉัยของกรรมการจริยธรรมว่าไทยรัฐละเมิดจรรยาบรรณ ผมกับพี่คนหนึ่งก็ต้องลาออก มีอยู่ปีหนึ่งก็ไม่มีกรรมการจากไทยรัฐ

นี่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ซึ่งมันแย่นะ เพราะว่ามันควรจะเป็นที่รวมของนักข่าว ก็บังเอิญมันมีเรื่องรัฐธรรมนูญขึ้นมา สสร. ก็เขียนว่าให้มีองค์กรของรัฐบาลที่เป็นอิสระ มาควบคุมจรรยาบรรณของสื่อมวลชน ตอนเรารู้สึกว่า เฮ้ย ! ไม่ได้ละ แบบนี้ต้องมีสภาการหนังสือพิมพ์คุมกันเอง ต้องยกขบวนไปต่อรองกันเอง พอดีเหตุผลฟังขึ้นว่าถ้ามันมีกฎหมายมันจะมีปัญหา ก็คือมาตั้งสภาการด้วยเหตุผลเร่งด่วนที่เปิดเผยได้ คือ 1. มีการ commitment กับ สสร. 2. มันช่วยแก้ปัญหาของสมาคมนักข่าว สมาคมก็ดูแลตัวนักข่าว สภาการหนังสือพิมพ์ของเราคือแปลกกว่าชาวบ้านเขาคือว่าที่ต่างประเทศเขาจะไม่คลุมถึงตัวนักข่าว เขาคุมตัวหนังสือพิมพ์ Stinger ถ้าคุณทำข่าวให้ฉบับนี้ประจำ เราก็ถือว่าเขาเป็นสมาชิกแล้วมันก็คลุมถึงเขา เพราะฉะนั้นกรณีที่มีการร้องเรียนตัวบุคคลก็ไปสภาได้เลย หรือสมาคมนักข่าว แต่สมาคมนักข่าวก็มีปัญหาเรื่องตัวบุคคล

มันเคยมีกรณีที่ร้องเรียนมาปุ๊บลาออกปั๊บเลย มีการควบคุม คือ เป็นสมาชิกของเรา ก็คือสอบสวน ถ้าผิดจริงก็ ไล่ออกเลย ก็แค่นั้นเองทำอะไรไม่ได้ แต่บางทีเขาก็ลาออกเอง

ผมอยู่สมาคมมาตลอดตั้งแต่ ปี 2536 เทอมละปี ไม่เกิน 3 เทอม พอดีปี 42 สมาคมตั้งใหม่ เขาบอกว่าผมต้องอยู่เพื่อปรองดองสมาคม ผมกลายเป็นเลขาที่อยู่นานมากตั้ง 6 ปี ก็อย่างที่เล่าให้ฟัง คือ สมาคมก็ Happy ที่มีสภาการนักหนังสือพิมพ์ สมาคมก็ไม่ต้องไป Clash เวลาที่มีเรื่องร้องเรียนก็ให้ทางสภาจัดการไป

ถาม สถาบันพัฒนาสื่อมวลชน (PDIT) ก็เกิดจากความร่วมมือจัดตั้งโดยสมาคมกับสภาการ ใช่ไหม ? แล้วอยู่ตรงไหนในแผนผังโครงสร้าง ?

ตอบ ที่มาของ PDIT คือว่าตอนที่รวมเป็นสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ มันใหญ่โตขึ้น เราก็ต้องยอมรับมันมีกลุ่มรวมตัวกันจัดตั้งกันมากขึ้นในแต่ละปีเพราะฉะนั้นงานสมาคมก็ต้องเยอะ มันเกิดจากความต้องการของสมาชิก ก็แทนที่จะให้ไปตั้งสมาคมเองเป็นเอกเทศ ก็มาอยู่ใต้สมาคม มีอะไรจะได้เกื้อหนุนกัน ในแง่งบประมาณบริหารจัดการและเรื่องสถานที่ก็เป็น one stop service ไป บางมีมันก็เกิดขึ้นโดยเหตุผลต่างกัน เช่น เพื่อเราจะไปมีส่วนร่วมในการปฏิรูปสื่อ เคยมีความพยายามที่ผลักดันให้สมาคมเป็นแกนผลักดันการตั้งสหภาพ

จริง ๆ ต้องย้อนไปดูตอนที่มีความคิดจะทำข่าวสืบสวน ผมได้คุยกับหมอประเวศ อาจารย์อยากให้มีศูนย์ข่าวเจาะแบบฟิลิปปินส์ มีทางเดียวคุยกันแล้วไม่ใครคนใดก็ลาออกมาทำ ใครคนใดคนหนึ่งต้องมาเป็น Sheila (ผู้ก่อตั้งศูนย์ข่าวเจาะฟิลปปินส์) แต่ติดอยู่อย่างเดียวถ้าจะให้ผมไปอย่างน้อยต้องอย่ามายุ่งกับผมมากนะ ให้นโยบายมาแต่อย่าลงรายละเอียด มีอำนาจในการบริหารเต็มที่ ตอนนั้นคิดว่าส่วนหนึ่งต้องสร้างMedia ใหม่ด้วย แต่ทั้งหมดนี้ต้องเข้าใจปัญหาอุปสรรคที่เราจะไม่เหมือน PCIJ ในเรื่องวัฒนธรรม freelance อันนี้เป็นตัวแปรที่จะไม่เหมือน

ถาม ช่วยขยายความคำว่าวัฒนธรรม freelance

ตอบ อย่างเช่นคนที่ฟิลิปปินส์มันมีวัฒนธรรม freelance มีคนทำงานอิสระเยอะมากเป็นเรื่องปกติ แล้วก็หนังสือพิมพ์ทุกฉบับพร้อมที่จะซื้อเรื่อง แต่เมืองไทยไม่มี จะมีก็ซื้อบทความนิด ๆ หน่อย ๆ แล้ววัฒนธรรมหนังสือพิมพ์บ้านเราแต่ละฉบับไม่เหมือนกัน อย่างวัฒนธรรมมติชน คือไม่มีใครสั่งใคร มีความเป็นตัวเองสูง

คือถ้าจะสร้างกลไกหรือ linckage หรือทำ grant support อะไรที่ว่า จะต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมแต่ละที่ แล้วทำอย่างไรที่ให้เขาเข้าใจ มันมีอะไรที่เป็น media politics อยู่พอสมควร เพราะว่าผมอยู่ตรงนี้มานาน ผมเห็น ทำให้ผมเข้าใจ ก็เห็นช่องทางอยู่นะ

ถาม ถ้าจะทำให้เกิดความร่วมมือในระดับองค์กรกับองค์กรเป็นไปได้ไหม ? คือระหว่างสมาคมกับสภาการ และกับกลไกอันใหม่ที่จะมีขึ้น

ตอบ ได้ครับ แต่ถามผมตอนนี้ ผมไม่อยากไป push อะไรแล้ว ผมทำมาเยอะแล้ว ถึงเวลาปล่อยมันเป็นไปตามกระบวนการ

****

23) ***นายประกิต หลิมสกุล*** บรรณาธิการข่าวหน้า 1 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ

ถาม งานวิจัยนี้คิดว่าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมีการเสนอข่าวเชิงสืบสวนมาแล้วไม่น้อย เช่น เจาะข่าวเรื่องโรงพยาบาลขายไตคนไข้ เพราะข่าวเจาะไม่ได้จำกัดแต่ต้องเป็นเรื่องทุจริตคอรัปชั่น แต่ดูเหมือนทุกวันนี้ไม่มีการเสนอข่าวเชิงสืบสวนอีก อยากถามว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยของการทำหรือไม่ทำข่าวสืบสวนสอบสวน ?

ตอบ ผมขอบคุณมากเลยที่บอกว่าเรื่องขายไตก็เป็นข่าวสืบสวน ในสมัยก่อนที่เราทำหนังสือพิมพ์แรกๆ ผมพูดถึงประเด็นนี้บ่อย เราถึงได้เจาะข่าวหมออาทิตย์ฆ่านวลฉวี ก็มีการตามข่าวโดย รังษี เลาเจริญ รู้สึกว่าจะได้รับรางวัลยอดเยี่ยมสมัยนั้น เราใช้คำว่า “สาวข่าว” ตามเป็นมหกรรมเรื่องยาว สมัยก่อนมีมารยาทอยู่อย่างหนึ่ง คือถ้าไทยรัฐทำ เดลินิวส์จะไม่ทำ หนังสือพิมพ์อื่นจะเฉย แต่สมัยนี้การแข่งขันมันสูง คนที่จะนำหน้าได้แค่วันแรก อย่างเช่น วันแรกไทยรัฐนำ วันต่อไป หนังสือพิมพ์อื่นตาม ก็เกิดประเด็นขึ้นมาใหม่ กลายเป็นคนอื่นนำ

การสาวข่าวเมื่อส่งไปประกวดจะเข้าหลักข่าวสืบสวนหมด เพราะเป็นข่าวต่อเนื่อง มีผลกระทบดี มีหลักฐาน มีการคลี่คลายความซับซ้อน ผมดีใจที่งานวิจัยนี้มามอง เพราะเราทำอยู่เป็นปกติ เรื่องข่าวขายไต มันเริ่มมาจากผม ปีนั้นเศรษฐกิจตกต่ำมาก มีคนโทรมาถามเราว่า จะขายไตได้ที่ไหน ผมเป็นหัวหน้าข่าวสกู๊ปหน้า 1 ก็รู้เลยข่าวอย่างนี้เดินโดยไม่มีตัวละคร ทุกคนโทรมาขายก็ไม่บอก ผมจำได้ว่าเปิดไปได้ซัก 1 หรือ 2 ชิ้น สกู๊ปหน้า 1 มีหลักการที่ไม่ประจักษ์แน่ชัดนัก เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมีแนวโน้มว่าจริง คนพูดอยู่ในมุมมืดได้ ถ้าไปเปิดเผยหมด เราจะสูญเสียแหล่งข่าว แต่เราบอกว่าไม่ใช่หน้าที่ของเรา มันผิดศีลธรรม แล้วจากเงื่อนงำนี้ก็สาวข่าวไปพบว่ามันมีการซื้อขายไตจริงๆ ถ้าบอกว่าข่าวอย่างนี้เป็นข่าวสืบสวน เราก็ทำทุกวัน เพียงแต่ว่ามันบรรลุไม่ถึงขั้นไหน

ถาม ข่าวสืบสวนเป็นกระบวนการทำงาน งานวิจัยนี้เชื่อว่าควรทำให้มาตรฐานมันกว้างขึ้น ไม่ใช่แค่ข่าว expose แต่ประเด็นชีวิต สิ่งแวดล้อม เป็นข่าวสืบสวนได้

ตอบ นั่นสิครับ ผมเป็นมือข่าวถูกวางตัวให้ทำคนเดียว เมื่อทำข่าวเสร็จต้องกลับมาเขียนเอง โดย rewrite เอง 20 ปีที่แล้วคนเขียนข่าวที่ดี สามารถคุมข่าวได้เองทั้งหมด มาสมัยนี้มันไม่ใช่กระบวนการมันซับซ้อนขึ้น ส่งมามี rewriter ส่งมามีหน้าจำกัดเหมือนของไทยรัฐ รายละเอียดข่าวจะถูกแยกย่อย กระบวนการมันเปลี่ยนไป วิธีการทำงานก็เปลี่ยนไป ไม่มีการวางตัวใครทำข่าว

เดี่ยวอีก บางประเด็นมันริบหรี่แต่มันจะไปคลี่เป็นประเด็นใหญ่ได้ วิธีข่าวมันเปลี่ยนใหม่ มันเล่นกันพูล (pool)บนโต๊ะข่าว ผลก็คือข้อต่อของข่าวที่เชื่อมมาคุณภาพมันน้อยลงๆ

ถาม เพราะหนังสือพิมพ์เดี๋ยวนี้ ไปเข้าใจว่าคนอ่านอยากอ่านอะไรเยอะๆหลากหลาย จึงทำคอลัมน์เยอะ ซอยย่อยไปหมด

ตอบ ของไทยรัฐ ใน 1 ข่าวมีคนทำ 20 คน ผมพบข้อด้อย คือ คุณภาพของข่าวที่จะเดินอย่างมีพลังและมั่นคงลดลง ผมเสนอให้มีคนหนึ่งเดินเป็นหลัก อยากจะไปกระทรวงนี้ก็ไป เพราะเขาเป็นตัวจับประเด็น

ถาม หรือมันควรจะมีนักข่าวสืบสวนโดยเฉพาะ ?

ตอบ มาถึงวันนี้ปรากฏว่าของผมไม่มี เหมือนจะไม่มีใครทำข่าวได้ด้วยตัวคนเดียว เมื่อจะส่งชิงรางวัลต้องไปยืนรับกันเป็นแถว

ถาม ไทยรัฐจะทำข่าวสืบสวน แบบรอสะสมข้อมูลแล้วค่อยเล่นทีเดียวให้มันมี impact ได้ไหม ?

ตอบ มันมีอยู่สองประเด็นนะครับ คือ ข่าวเจาะที่มันไม่ดัง ซึม ๆ สามารถคุมประเด็นได้ ข่าวสืบสวนที่ดังมีการแย่งกัน เก็บเลี้ยงไม่ได้ สมัยผม มือดีทำ 5 ประเด็น ส่ง 3 เก็บ 2 เลี้ยงประเด็นไว้วันรุ่งขึ้น ผมคุมได้ แต่สมัยนี้คุมไม่ได้ เพราะข่าวสารมันมีทั้ง ทีวี วิทยุ แบบว่าใครมีเท่าไร ใส่หมดตามที่มีพลังงาน มันก็ไปลดทอนเป้าหมายที่ว่า เก็บไม่ได้ครับ หาวันกินวันเท่าที่จะได้ และยังต้องเจียดแบ่งคนอื่น

อย่างมติชน ไทยรัฐ ต้องมีความมั่นคงด้วย ผมพบว่าองค์กรหนังสือพิมพ์ มันก็เป็นองค์กรหนึ่งที่ไปเชื่อมโยงกับธุรกิจ และอำนาจ ก็คือว่าพอไปชนตอเข้าจริง ๆ มันเหมือนนิยาย เรื่องจริงที่ผมพบก็คือว่า พอข่าวมันไปชนตอสำคัญ ปรากฏว่าเขาเป็นพวกเดียวกันหมด นักรบที่ว่าเหี้ยมหาญก็จะทบทวนบทบาทตัวเอง นี่เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ข่าวสืบสวนมีน้อย

ถาม งานวิจัยนี้พยายามจะหาทางออก ให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่นอาจจะมีกองทุนอะไรมาช่วย มีกลไกกลางมาประสาน มีความร่วมมือระดับสถาบัน

ตอบ ผมขอบคุณที่มองหนังสือพิมพ์เป็นสถาบัน ผมกลับมองหนังสือพิมพ์เป็นภัตตาคารใหญ่แห่งหนึ่ง ต่างคนก็ต่างแสวงหาเมนูเสิร์ฟลูกค้า ได้ลูกค้าให้มากที่สุด ไม่ว่าลูกค้าอ่านข่าวหรือลูกค้าโฆษณา พอถึงจุดจุดหนึ่ง ก็มีคนบอกว่ามันควรมีองค์กรตรวจสอบ ควบคุม มีใบอนุญาตถึงจะมาทำงานในหนังสือพิมพ์แต่ละเล่มได้ แต่ขอโทษหนังสือพิมพ์เป็นธุรกิจ เจ้าของหนังสือพิมพ์ต้องการกุ๊กคนไหน เสิร์ฟอาหารจานไหน มันคนละเรื่องกันเลย นี่เรื่องของธุรกิจนะครับ

ถาม คือถ้าสมมติว่ามาหาข้อตกลงกันผ่านสมาคม เพราะไทยรัฐก็เป็นสมาชิก ทำในเชิงสถาบัน อย่างปัญหาที่คุณประกิตบอกว่าไม่มีนักข่าวสืบสวน ก็จะได้แก้ปัญหาให้มีนักข่าวสืบสวนเกิดขึ้น เช่น ถ้ามีกองทุนข้ามาสนับสนุน กระตุ้นให้อยากวางแผนทำงานข่าวสืบสวนให้มากขึ้น โดย

ที่หนังสือพิมพ์ที่ตกลงเข้าร่วมโครงการ ก็จะทำข่าวสืบสวนในมุมของตัวเอง ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของตัวเอง เพียงแต่มันมีกติกา มีการติดตามให้ได้ผลงาน คิดว่าอย่างไร ?

ตอบ ทุกคนมีปัญหา แต่ต้องใช้องค์ประกอบเยอะมาก เดี๋ยวนี้กว่าข่าวจะเดินไปแต่ละสิบบรรทัด ผมว่ามีตัวแปรในการตัดสินใจหลายชิ้นมาก ข่าวสืบสวนมันออกมาไม่งดงามเหมือนช่วงสมัยก่อน กองทุนก็อาจเป็นแรงจูงใจเหมือนที่มีอยู่แล้วคือรางวัลอิศรา ภาคบังคับเดี๋ยวนี้ได้แสนหนึ่ง ผมเคยได้ภาพรางวัลยอดเยี่ยมที่สนามกีฬา 700 ปีเชียงใหม่

ถาม รางวัลอิศราอาจจะยังไม่จูงใจจริง ๆ เนื่องจากว่ามันไปรออยู่ที่ปลายทาง แล้วเราไม่รู้ว่าลงทุนเจาะข่าวเรื่องนี้ไปแล้วเราจะได้รางวัลหรือไม่

ตอบ ที่พูดนี่ผมเห็นภาพ กำลังจะบอกว่าข่าวสืบสวนมันผ่านกระบวนการเยอะเหลือเกิน เพราะฉะนั้นนักข่าวคนนั้นถึงจะตั้งธงเอาไว้ อยากจะได้ข่าวคม ๆ สวย ๆ แต่หลักการนี้ยังไม่ถูกยอมรับ ความจริงขอแค่ให้นักข่าวมันภูมิใจได้ว่ามันเป็นพระเอก ต้นไม้ต้นนี้รดน้ำ พรวนดิน ผลิดอกออกผลเป็นของมัน หมายถึงได้แสดงฝีมือทำข่าวเข้มใหญ่ๆ แรงจูงใจข้างนอกผมไม่พูดถึง

เราคงต้องตั้งคำถามว่า สื่อสิ่งพิมพ์ความแหลมคมมันอยู่ตรงไหน วันข้างหน้าสื่อโทรทัศน์วิทยุจะมาแย่งไป เราจะทำยังไง ให้มันมีกระบวนการคิดและการพัฒนาเกิดขึ้น

ถ้างานวิจัยตั้งแนวคิดนี้แล้วเป็นที่ยอมรับ มันก็ตรงกับความคิดผม คือต้องรื้อระบบแล้วมีคนกลาง ผมอยู่ในวงการข่าวมา 30 ปี เข้าถึงปัญหาในระดับหนึ่ง

ถาม เท่าที่ถามหลาย ๆ ที่ พบว่าตัวตัดสินใจเล่นข่าวอยู่ที่บรรณาธิการ แม้แต่ข้อเสนอเรื่องเงินอุดหนุนข่าวสืบสวน เขายังบอกเลยว่า ให้ใส่เงินเข้าสู่กองบรรณาธิการ ไม่ใช่ใส่เข้าองค์กร

ตอบ เราเป็นเวทีไม่ใช่อาวุธ ผมบอกนักข่าวเสมอ หัวหน้าระบบข่าวหน้า 1 ของไทยรัฐ มี 4 คน ระบบไทยรัฐต่างจากที่อื่น สมมติว่าวันนี้หัวหน้าคนนี้ชอบข่าวของคุณคนนั้น วันรุ่งขึ้นข่าวนี้หายไปเลย ข่าวต่อไม่มี นักข่าวต้องรู้อารมณ์หัวหน้าแต่ละคนซึ่งต่างกัน เพราะฉะนั้นผมถึงบอกว่าผมมีโควต้าเนื้อที่ของผม มี 3 หน้า ที่ผมเขียนอะไรก็ได้ในแบบของผม ผมจะเอาเนื้อที่นี้มาสนับสนุนข่าวสืบสวนก็ได้

****

24) ***<u>นายเทพชัย หย่อง</u>*** บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เครือ The Nation Group

ถาม ขอถามถึงภาพรวมว่า ทุกวันนี้หนังสือพิมพ์นำเสนอข่าวเจาะหรือข่าวสืบสวน มากน้อยเพียงพอหรือไม่ และคุณภาพเป็นอย่างไร ?

ตอบ สารภาพเลยนะครับว่ายังไม่พอ แม้แต่ในเชิงปริมาณ ทั้ง ๆ ที่ในเมืองไทยมีเรื่องเยอะมาก ซึ่งสื่อสิ่งพิมพ์ไทยมีเสรีภาพมากกว่าสื่ออื่นใด ๆ ที่จะไปตาม เจาะ ขุด แต่ปรากฏว่าผมก็

ยอมรับว่าความพยายามนี้มันเกิดเป็นครั้งคราว ตามกระแสบางเรื่อง ความต่อเนื่องไม่มี และก็คิดว่ายังไม่เห็นทิศทางระดับนโยบายชัดเจนเท่าไรนักของสื่อทั้งหลาย อาจจะมีบางฉบับที่ทำต่อเนื่องมากกว่าฉบับอื่น เพราะฉะนั้นถ้าตอบคำถามสั้น ๆ คือว่า ทุกวันนี้มันยังน้อยไป ผมคงไม่พูดเกินเลยความจริง ถ้าบอกว่ามันยังมีในปริมาณที่น้อยเกินไป และคุณภาพไม่อยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ

ถาม ในส่วนของ Nation Group ตัว Editorial Policy เปิดให้ทำไหม ?

ตอบ ในส่วนของเนชั่น ผมพูดได้อย่างมั่นใจว่า นโยบายทั้งส่วนของกองบรรณาธิการและงบประมาณ ไม่ใช่เป็นปัญหา แต่ผมยอมรับอย่างหนึ่งว่า มันคงเป็นปัญหาทั่วไปของสื่ออื่น ๆ ด้วย คือ ความเร่งรีบของงานประจำ ซึ่งอันนี้น่าจะเป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุดที่ทำให้การทำงานในเชิงที่ต้องใช้เวลา ที่ต้องทุ่มทรัพยากรอย่างต่อเนื่องและจริงจัง มันกลายเป็นเรื่องรองไป มันถูกกระแสรายวันพาไป ถ้าจะมีการสืบสวนบ้าง ก็เป็นการสืบสวนในเรื่องกระแสเหตุการณ์ อาจจะไม่ลึกซึ้ง อาจจะไม่รอบด้าน เหมือนข่าวสืบสวนจริงๆซึ่งมันต้องใช้เวลา แล้วต้องจับประเด็นลึกซึ้งให้รอบด้านมากกว่าที่เป็นอยู่

ถาม เคยเห็นข่าวของ คม ชัด ลึก ที่ทำเรื่องพระคริสต์เก๊เรี่ยไรเงินในเหตุการณ์สึนามิ เป็นขบวนการใหญ่โตเชื่อมไปถึงอินโดนิเซีย ทราบว่าในการติดตามครั้งนั้นใช้เงินเยอะพอสมควร สร้างความแปลกใจเมื่อได้ยิน เพราะว่า คม ชัด ลึก เป็นหนังสือพิมพ์เกิดใหม่คงต้องคิดเรื่องการคุ้มทุนมากเลย ?

ตอบ อันดับแรกผมคิดว่าเรื่องของเงินงบประมาณ ไม่ควรจะเป็นข้ออ้างของสื่อ เพราะผมคิดว่ามันไม่ได้ใช้เงินมากมายขนาดนั้น ผมว่าสื่อได้หมดเงินไปกับเรื่องที่มีความสำคัญน้อยกว่าการไปทำข่าวสืบสวนในหลาย ๆ เรื่องมาก แล้วผมคิดว่าสื่อใหญ่ ๆ ที่มีกำไรปีละเยอะ ๆ หรือสื่อหลัก ๆ ทั้งหลาย ก็มีกำไรเยอะพอสมควร แล้วถ้าเอาอัตราเงินที่ไปทำข่าวสืบสวนมาเปรียบเทียบ ผมว่าเป็นอัตราส่วนที่น้อยมาก เพราะฉะนั้นตอบคำถามข้อนี้ คือว่า 1. ผมไม่ได้คิดว่ามันเป็นเรื่องสำคัญไม่ใช่เป็นประเด็นคอขาดบาดตายในการใช้เงินเยอะ เพราะฉะนั้นในการทำข่าวสืบสวน ผมยืนยันว่ามันเป็นการจัดลำดับให้ความสำคัญมากกว่า เพราะบางทีเราต้องยอมรับว่ามันโดนกระแสข่าวรายวันพาไป ข่าวสืบสวนมันกลายเป็นเรื่องรองไป

ถาม กรณีการทำข่าวสืบสวน ศักยภาพของตัวของนักข่าวเองเป็นปัญหาใหญ่ไหม ?

ตอบ ศักยภาพในตัวนักข่าวมันมีแน่ เพียงแต่ว่าการจัดลำดับความเร่งด่วนเป็นปัญหาใหญ่กว่า อาจจะใช้เวลามากขึ้นถ้าเป็นนักข่าวรุ่นใหม่ แต่ผมคิดว่ามันอยู่ที่การบริหารมากกว่า การบริหารเวลา การบริหารความสำคัญของการทำข่าวมากกว่า คือไม่ใช่ฝีมือในการเจาะข่าว แต่เป็นความสามารถในการบริหาร จัดสรรเวลาของตัวผู้บริหาร เวลาพูดถึงข่าวสืบสวนไม่อยากให้มองแต่ฝ่ายปฏิบัติงานคือนักข่าวเป็นหลัก ต้องมองระดับนโยบาย มองระดับบริหาร ว่าเขาบริหารแค่ไหนเพื่อที่จะให้การทำข่าวมีทรัพยากรและมีเวลาในการลงไปทำข่าวสืบสวน

ถาม หมายความว่าฝ่ายบริหาร ไม่สามารถจะปล่อยนักข่าวหรือสูญเสียกำลังคนไปในการเกาะติดประเด็นต่อเนื่องลงลึก ?

ตอบ อันนี้ก็ประเด็นหนึ่ง ส่วนหนึ่งก็คือจากความจำเป็นที่ต้องไปเกาะกระแสรายวันกับให้เวลาในการบริหารข่าว มันถูกทุ่มมาทางนี้เยอะ แต่ว่าผมเชื่อว่าถ้าบริหารให้ดี จะจัดสรรทรัพยากร ปัจจัยด้าน Policy ลดความสำคัญของข่าวรายวันบ้าง และเอาทรัพยากรที่มีอยู่ให้คนมากขึ้นที่จะมาทำข่าวเจาะ ซึ่งต้องใช้ทั้งเวลาและทรัพยากร

ถาม ในรอบหลายปีที่ผ่านมานี้ ในส่วนของเครือเนชั่น ได้ทำทำข่าวเจาะเรื่องอะไรแล้วได้รับการตอบรับสูง เป็นความภูมิใจของเรา ?

ตอบ มีหลายเรื่องนะ เอาเป็นว่าเร็ว ๆ นี้ของเราที่จำได้ ก็มีของกรุงเทพธุรกิจที่เจาะเรื่อง CTX และ เรื่องของคม ชัด ลึก เรื่องพระคริสต์ที่พูดไปเมื่อครู่นี้ อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องเงินกู้เถื่อน ผมจำรายละเอียดไม่ได้ นี่คือ 3 เรื่องที่เกิดขึ้นเร็ว ๆ นี้ ซึ่งผมคิดว่าอยากเห็นเรื่องพวกนี้มากขึ้น อยู่ที่คนบริหารข่าว ไม่ใช่ฝ่ายบริหารข่าวนะ คนบริหารข่าววันต่อวันที่เป็น บก. สามารถจัดสรรเวลาทรัพยกรที่อยู่ให้เหมาะสมได้แค่ไหน

ถาม สมมุติว่าบันดาลได้ ที่บอกว่าอยากให้ข่าวพวกนี้มีมากขึ้นนั้น ในแง่การบริหารจัดการขององค์กร จะต้องเข้าไปช่วยยังไง ช่วย บก. ช่วยตัวนักข่าว ช่วยพัฒนาเขาอย่างไร ? เพื่อที่จะให้เขาทำข่าวเชิงลึกมากขึ้น

ตอบ มันต้องเริ่มต้นจากฝ่ายบริหารข่าวก่อน มันมีทิศทางชัดเจนหรือเปล่า ต้องวางเป้าหมายเดือนหนึ่ง 3 เดือน หรือ 4 เดือนว่าต้องมีเรื่องหนึ่งถึงสองเรื่องใช่ไหม เป็นนโยบาย ความจริงนโยบายระดับบริหารก็มีแล้วสั่งแล้ว ต้องการเห็นสื่อในเครือเนชั่น มีแนวทางในการทำข่าวประเภทเจาะลึกสืบสวนอย่างน้อย 3 - 4 เดือน 1 เรื่องหรือ 2 เรื่องใหญ่ ๆ OK. เจาะรายวันหรือกระแสรายวันมันต้องทำอยู่แล้วแต่ว่ามันจะไม่ลึกมาก และในลักษณะการคิด issue ขึ้นมาเองต้องทุ่มเวลา ต้องใช้ทรัพยากร ปัญหามันติดอยู่ที่คนบริหารข่าว เมื่อถึงเวลาจริง ๆ แล้วเขาตัดใจได้หรือเปล่าที่จะต้องเอานักข่าวรายวันมาอยู่โต๊ะนี้ ดึงโต๊ะนี้มาอยู่โต๊ะนี้ แล้วตามอย่างเจริงจัง สามเดือนได้เรื่องหนึ่ง เขาตัดใจได้แค่ไหน ผมว่าการบริหารสำคัญมากกว่าศักยภาพ หรือความสามารถของตัวนักข่าว ผมคิดว่าถ้าให้โอกาสให้เวลา เขาทำได้อยู่แล้ว

ถาม ถ้าอย่างนั้น เกิดมี Grant support ที่จะเข้ามาช่วย เป็นกองทุนที่มีแหล่งที่มาจากการรณรงค์ทางสังคม มีอิสระในการจัดการพอสมควร มาสนับสนุนหนังสือพิมพ์ให้ทำข่าวเจาะโดยเฉพาะ อันนี้จะเป็นตัวแปรอันหนึ่งไหม ?

ตอบ แน่นอนมันเป็นแรงจูงใจ แต่ว่าผมไม่คิดว่ามันเป็นคำตอบที่ถูกต้อง อย่างที่ผมเรียนไปว่าสื่อหลัก ๆ ในเมืองที่ไทยที่วางขายกันอยู่อาจจะเป็น ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ผมเชื่อว่าทุก ๆ

องค์กรเหล่านี้มีทรัพยากรเพียงพอที่จะทำอยู่แล้ว เพียงแต่ว่านโยบายมีหรือเปล่า 2. นโยบายมีแล้ว ความสามารถหรือศักยภาพของฝ่ายบริหารข่าวมีเพียงพอหรือเปล่า ในการจัดสรรหรือบริหารคน

ถาม สมมติว่ากรุงเทพธุรกิจเจาะเรื่อง CTX ต่อแล้วพบว่ามันมีอะไรสลับซับซ้อน ต้องใช้เวลายาวนาน บางทีอาจจะต้องไปสืบค้นข้อมูลอะไรที่ต่างประเทศบางอย่าง แล้วเราประเมินว่าข่าวนี้ถ้าเจาะไปถึงที่สุด มันจะใช้เวลาเป็นปีเลยหรือว่าใช้เงินระดับหลายแสนขึ้นไป การตัดสินใจจะหยุดลงไหม ?

ถาม อยู่ที่ว่านโยบายมันมีอยู่แล้ว นโยบายให้ทำไหม ระบบนักข่าวต้องใช้เงินอย่างต่ำ 5 แสนบาท มีการศึกษาเบื้องต้นแล้วว่าข้อมูลที่มีอยู่อาจจะได้เพิ่มเติมจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ผมว่ามันไม่มีความลังเลใจเลยที่จะทำ อยู่ที่ว่าคนบริหารข่าวตัดใจได้ไหมว่านักข่าวสองคนดึงมาจากรายวัน เพราะทุกวันนี้ต้องยอมรับว่าสื่อสวนใหญ่เขาไม่ได้มีแรงงานเหลือเฟือ ทุกคนต้องมีข่าวรายวันต้องตาม นักข่าวการเมืองต้องตามข่าวการเมืองเป็นพรรค ๆ กันเลย ถ้าจะทำหมายความว่าต้องดึงนักข่าวพวกนี้ออกมา แปลว่าตรงนี้ก็จะมีช่องโหว่ สมมติว่านโยบายให้สองคนนี้ไปทำแล้ว เกิด 2 สัปดาห์ให้หลัง มีเรื่องใหญ่ขึ้นมาเป็นเรื่องข่าวรายวันล่ะ สองคนนี้ก็มีโอกาสสูงมากที่จะโดนดึงกลับมาทำข่าวรายวันอีก นั่นก็หมายความว่าเวลาที่วางไว้ 6เดือนที่จะทำข่าวเจาะก็จะยาวไปอีก เผลอ ๆ กลับมาทำเรื่องนี้มันลากไปอีกก็จะลืมเรื่องที่วางไว้ดั้งเดิม

ถาม บุคลากรที่เป็นตัว critical หรือตัดสินใจในการจะจ่ายเงินไม่จ่ายเงิน จะตามข่าวนี้ไหม คือใคร ?

ตอบ ตัวบรรณาธิการ เพราะว่าเครือเนชั่น ชัดเจนในแต่ละสื่อ กรุงเทพธุรกิจ หรือทีวี ก็มีกองบรรณาธิการของเขาเอง เขาก็มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจว่าปีนี้งบประมาณที่เข้ามามีเท่าไร ซึ่งมันก็เหลือเฟืออยู่แล้ว ก็สามารถบริหารได้ว่าจะทำอะไร หรือแม้แต่คิดล่วงหน้าว่าปีหน้าเราต้องการงบประมาณเพิ่มอีก 5 แสนบาท หรือล้านหนึ่งมันทำได้อยู่แล้ว

ถาม สมมติว่ากรณี CTX เจาะ ๆ ไป แล้วพบว่ามันพันกับผู้ถือหุ้นที่เข้ามามีบทบาทอยู่ใน Nation Group จะทำยังไง ?

ตอบ ไม่ได้เป็นปัญหาที่อยู่ในความคิดเลยนะ เราไม่เคยให้ความสำคัญว่าเรื่องนี้ต้องพันใคร ใกล้ตัวเราหรือมีอิทธิพลมากแค่ไหน ตราบใดที่หน้าที่ของเราคือหาความจริง แล้วมาตีแผ่ ถ้ามันกระทบคนนี้ก็ช่วยไม่ได้ เพียงแต่ว่าเราต้องให้โอกาสเขาชี้แจงเท่านั้นเอง เหมือนกับคนอื่นๆ

ถาม สมมติอีกทีหนึ่ง ปัญหาที่เล่ามา ถ้ามี Grant support โดยมีการทำข้อตกลงกับหนังสือพิมพ์หลักๆสัก 5 ฉบับ ระยะเวลาหนึ่งปี ขอ theme ร่วมเป็นนโยบายสาธารณะ ใครอยากเจาะเรื่องอะไรที่มันตรงกับ brand loyalty ของตัวเองก็ทำไป อย่างเช่น ถ้าเป็นผู้จัดการก็อาจจะเจาะเรื่อง GMO และ FTA ทางกรุงเทพธุรกิจอาจจะจับเรื่องนโยบายความมั่นคงภาคใต้ หรืออะไรก็ได้ โดยมีระบบบริหารส่วนกลางที่จะ support ข้อมูล support วิชาการ...อย่างนี้เพียงพอที่จะดึง

มือนักข่าวที่มีศักยภาพมาเป็นนักข่าวสืบสวนโดยเฉพาะไหม ? แล้วใช้เงินในการจ้างนักข่าวทำข่าว routine รายวันได้เลย

ตอบ ถ้ามันมี Grant แบบนี้ ผมว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะว่าอย่างน้อยมันทำให้เราผูกมัดตัวเองว่าต้องทำ ก็จะเป็นแรงกระตุ้นที่ดี

ถาม กองทุนที่จะเกิดขึ้นนี้ต้องโปร่งใส แล้วก็มีนักคิดหรือผู้รู้เข้ามาเป็น Thing Tank ให้คำปรึกษาในประเด็นข่าวนั้นๆ ในขณะเดียวกันทำไงที่จะเชื่อมกับองค์กรวิชาชีพที่มีอยู่แล้ว คือ สถาบันข่าว สถาบันพัฒนาสื่อมวลชนมาทำงานร่วมกันในลักษณะมี commitment เป็นกลไกอันหนึ่งร่วมกันในการติดตามผลงาน... ถามว่าหนังสือพิมพ์ยอมรับการจัดการจากภายนอกแบบนี้ไหม ?

ตอบ ผมสามารถตอบได้เฉพาะเป็นตัวแทนของเครือเนชั่น ผมคิดว่ามันไม่มีปัญหาเลย ถ้าเราคือสื่อมวลชน ก็ไม่ควรจะปิดตัว ถ้ามีองค์กรหรือสถาบันข้างนอกเห็นความสำคัญในเรื่องการทำข่าว โดยเฉพาะในข่าวเชิงสืบสวน เราควรจะยินดี ไม่ถือว่าเป็นการแทรกแซงหรือก้าวก่าย เพราะว่าในหลายประเทศอย่างฟิลิปปินส์ก็มี และผมก็เชื่อว่ามันถึงเวลาแล้ว มันอาจจะเลยเวลามานานแล้วด้วย ที่สื่อมวลชนต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากขึ้น เพราะว่าสื่อมวลชนไม่ได้มีแค่หน้าที่รายงานสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเดียว สื่อมวลชนต้องไปเอาความลึกรอบด้าน และเบื้องหน้าเบื้องหลัง มาทำให้สังคมเกิดการเรียนรู้ด้วย

คือถ้ามันมี grant แบบนี้องค์กรแบบนี้ ผมคิดว่าในเครือเนชั่น เราตอบได้อย่างมั่นใจเลยว่ายินดีต้อนรับ เราต้องการเป็นส่วนหนึ่งกับมันด้วยซ้ำไป พอดีคุณอานันท์ ปัณยารชุน เขามีองค์กรความโปร่งใส มีการให้รางวัลข่าวแบบนี้ด้วย เราก็ไป join เขา

ถาม ตอนนี้มีคนเห็นความสำคัญของข่าวประเภทนี้ อย่างที่หมอประเวศว่า ข่าวสืบสวนจะหยุดยั้งคอรัปชั่นและสร้างการเรียนรู้ได้ ก็มีทุนจาก มสช. ที่ให้นักข่าวไปทำข่าวเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ 10 ข่าว

ทีนี้ขอพูดตรงไปตรงมา เหมือนพบอะไรบางอย่างที่เป็นการเมืองภายในอาชีพสื่อเอง ขอใช้คำนี้ก่อน เหมือนกับว่ามีบทบาทอะไรที่แข่งกันอยู่หรือมีความขัดแย้งระดับบุคลอยู่ ไม่แน่ใจว่าถ้ามีกลไกข้างนอกเข้ามายุ่ง ในลักษณะที่จะให้สภาการและสมาคมทำงานร่วมกัน จะเป็นไปได้ไหม ? หรืออาจจะต้องพึ่งพาบารมีของผู้ใหญ่ในวงการหนังสือพิมพ์ช่วยพูดคุย ?

ตอบ ก็เป็นปัญหาอยู่ตอนนี้ อย่างสภาการกับสมาคมมันเป็นพื้นฐาน เพราะว่าสองอันนี้จุดยืนเหมือนกันอยู่แล้วว่าทำอย่างไรให้สื่อมวลชนมีคุณภาพที่ดีขึ้น พูดแบบรวมๆ คนส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่าตัวเองต้องมีแนวทางของตัวเอง จึงไม่อยากให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้ามาก้าวก่าย แต่ถ้ามันเป็นเรื่องแบบนี้ที่คุณพูดมา ผมมองไม่เห็นว่าใครจะปฏิเสธได้ มันคือข้อเสนอเดียวกัน คือทำให้คุณภาพกับความเป็นวิชาชีพของวงการนี้มันดีขึ้น ทั้งสภาและสมาคมเขาคงยินดีอ้าแขนต้อนรับ

มากกว่า ยกเว้นว่ามันจะไปชนกับสิ่งที่เขากำลังทำอยู่หรือเปล่า คือผมก็ไม่รู้ว่าความจริงเขาทำอะไรอยู่บ้างในแง่การทำข่าวสืบสวนแบบนี้ ซึ่งถึงแม้เขาทำอยู่ก็ตาม ถ้าเขาใจกว้างเขาก็น่าจะเข้ามาผสมผสาน

ถาม ถามเชิงหลักการทั่วไป ระหว่างการที่จะปล่อยให้สมาคมทำของสมาคมไป สภาการก็ทำของสภาการไป กับความพยายามที่จะเอาเขามาจับมือกันภายใต้โครงการข่าวสืบสวนอันนี้อย่างไหนเหมาะสมกว่า ?

ตอบ อันดับแรกผมว่าบทบาทของสมาคมและสภาการมันชัดเจนนะ สภาการไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับความเป็นวิชาชีพของข่าว คือ เขาควบคุมเรื่องจรรยาบรรณเป็นหลัก เพราะฉะนั้น การ training หรือฝึกอบรมมันก็น่าจะเป็นของสมาคมมากกว่า

โอเคล่ะ ตอนนี้งาน training นักข่าวมันไปอยู่ที่สถาบันพัฒนาสื่อมวลชน แต่มันขึ้นอยู่กับสมาคมหรือสภาการอยู่ดี สถาบันพัฒนาสื่อทำเรื่องที่กว้าง ความเป็น journalist ซึ่งเรื่องของ Investigative มันเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันนี้ด้วย มันมี structure รองรับอยู่แล้ว ถ้าโครงการที่คุณว่า ผ่านเข้ามาเป็น chapter หนึ่งของสถาบันนี้ ผมว่ามันจะ perfect ที่สุด

ถาม แล้วที่คิดว่าควรมี Think Tank ในกลไกนี้ด้วย มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ ก็โอเคนะ คือมีคนเชี่ยวชาญมา brief มา Guide Line ไม่ต้องไปยุ่งว่ารายละเอียดของข่าวนะ เช่น นักกฎหมาย มาบอกว่าตอนนี้มีกฎหมายอะไรที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข่าวนี้ของเรา ที่เหลือเราต้องให้นักข่าวพิสูจน์ฝีมือเอง

แต่ไม่ควรจะเอาคนที่มีชื่อเสียงมากไป มองในมุมที่ว่าเขาจะมีเวลามาหรือเปล่า คือระดับผู้หลักผู้ใหญ่ทางสังคมก็เอาไว้เป็นหน้าเป็นตา กับระดับที่จะมาทำงานจริง ๆ ให้คำปรึกษาได้จริง เช่น หมอที่รู้เรื่องเกี่ยวกับวงการเพทย์คนหนึ่ง ใครที่รู้เรื่องกฎหมาย ผมว่าอันนี้มัน work กว่า เช่น ระดับ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ กับนักข่าวคนหนึ่งที่ซีเนียร์หน่อยที่สังคมให้การยอมรับ

ผมว่า 5 ปีของยุคทักษิณ การเมืองเลวร้ายมาก สื่อมวลชนก็ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในการตรวจสอบทางสังคม ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ถ้าเราเริ่มต้นจากตรงนี้ ผมคิดว่าบทเรียนที่เราได้จาก 5 ปีที่ผ่านมา ให้สื่อมวลชนมองตัวเองถึงการทำข่าวตรวจสอบเชิงลึกพวกนี้น่ะ ผมว่าการที่เราจะมา promise ตรงนี้ จะชี้ให้เห็นว่าสื่อมวลชนและทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกัน

ถาม ระหว่างการให้รางวัลจูงใจประเภทข่าวเจาะยอดเยี่ยมอะไรก็แล้วแต่ กับวิธีการที่จะ grant support ให้หนังสือพิมพ์โดยเฉพาะเลย วิธีไหนจะ work กว่า ?

ตอบ ถ้าเกิดทำได้ทั้งสองอย่างก็ดี ผมคิดว่าการให้ grant มันก็ดีแต่ควรมองว่าพอ grant แล้วมันควรนำไปสู่อะไรบางอย่างที่เป็น activity คือใหม่ ๆ ต้องให้คนรู้จักก่อนไง ทำแล้ว ออกมาแล้ว อาจจะต้องไม่ถึงขั้นเป็นรางวัล เป็นการประกาศผลงาน สมมติว่าปีนี้ให้ใน 5 เรื่องเรามอบทุนให้กับ 5 ฉบับหรือ 5 โครงการ มันควรจะมีอะไรซักอย่างเพื่อที่ว่านำเสนอผลงาน 5 เรื่องนี้สู่สังคม

เพื่อบอกว่า ที่ทำออกมาแล้วมันนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงอย่างไร เพื่อกระตุ้นให้วงการรับรู้ว่า มันไม่จำเป็นต้องเป็นเงินเท่านั้น

ถาม หมายถึงการนำผลงานข่าวสืบสวนมาขยายผลหลังจากนั้นใช่ไหม ให้มันส่งแรงกระเพื่อมให้สังคมได้เรียนรู้ ?

ตอบ เป็นแรงบันดาลใจให้กับสื่อมวลชนอื่น ๆ ด้วย เขาอาจจะอยากทำโดยไม่ต้องรอ grant นี้เลยก็ได้ แค่เห็นว่าการทุ่มเทให้กับมัน แล้วก็อาจจะเจอนักข่าวที่มาเล่าให้ฟังว่า มันเหนื่อยแค่ไหน แต่มันคุ้มค่ายังไงเมื่อมันออกมาแบบนี้

ถาม รางวัลพวกนี้มันแปลงเป็นมูลค่าเพิ่มทางการตลาดได้ไหม เราไปใช้ในทางการตลาดเพื่อโฆษณาว่า อันนี้เป็นฝีมือเป็นเกียรติยศที่หนังสือพิมพ์เราได้รับ

ตอบ มันจบในตัวเองนะ รางวัลพวกนี้ แต่อันนี้ผมว่าแน่นอนอยู่แล้ว การทำข่าวสืบสวนแต่ละเรื่องมันไม่ควรจบที่ลงข่าวแล้ว รัฐมนตรีโดนไล่ออก จบหมดแล้วแค่นั้น มันน่าจะเป็นบทเรียนที่ให้สังคมเรียนรู้ว่า กว่าจะข่าวชิ้นนี้มามันเหนื่อยยากแค่ไหน อย่างไร ให้เห็นว่าคนทำข่าวมีชีวิตเป็นอย่างไร จะกระตุ้นความอยากอ่านและการสนับสนุนจากสังคม

ถาม มองในแง่คนอ่าน สมมติว่ามีหนังสือพิมพ์ ทั้ง 5 ฉบับนี้เล่น Hard news กันใหญ่เลย คนอ่านจะอยากอ่านไหม หรือรู้สึกว่าถูกยัดเยียดไปไหม ?

ตอบ มันไม่ใช่การเจาะอย่างเดียว มันเกี่ยวกับ presentation ด้วยว่าเรามีความสามารถในการ present แค่ไหน จะเปิดประเด็นได้ดีหรือเปล่า เขียนแล้วน่าอ่านหรือเปล่า ไม่ใช่ไปเจาะเรื่องการโกงแล้วมาเขียนเรื่องเทคนิคหมด คนอ่านก็ไม่เข้าใจ อันนี้ไม่ใช่เรื่องของนโยบายนะ แต่มันเป็นเรื่องของความสามารถ

ถาม สมมติว่าข่าวเจาะที่มา commit กัน 5 ฉบับที่ว่า ในระหว่างที่สะสมข้อมูลหรือเปิดประเด็นเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้อะไรบางมุมไปแล้วบ้าง ถ้ามันมีช่องทางออกอันอื่น ๆ เช่นเดียวกับ PCIJ อย่างศูนย์ข่าวเจาะฟิลิปปินส์ทำเช่น มี online news คือไม่ใช่ online news แบบที่หนังสือพิมพ์มีกันนะ เพราะนั่นมันปั๊มมาจากหน้าหนังสือพิมพ์เลย แต่อันนี้จะเป็น online news ที่เป็นสื่อทางเลือกเพราะมันอาจจะมีข้อมูลบางอย่างที่ลึกลับ ที่มันยังไม่พร้อมลงในหนังสือพิมพ์ของเรา กำลัง collec ข้อมูลอยู่ เราจะปล่อยที่ online news บ้างเพื่อให้คนเข้าถึงกว้างขว้างขึ้นไป นอกเหนือจากหนังสือพิมพ์ด้วย มีความเห็นอย่างไร ?

ตอบ มันต้องดูด้วยนะว่าปล่อยข้อมูลอะไรไปบ้าง เพราะว่าบางเรื่องทำกันเงียบ ๆ มันได้ผลกว่า บางเรื่องพอเจาะไปเผื่อหน่วยงานราชการมันรู้ว่าทำเรื่องนี้อยู่มันก็มีคำสั่งทำลายหลักฐานหรือหลีกเลี่ยง OK. ถ้าเราปล่อยเพื่อกระตุ้นให้คนส่งข้อมูลเข้ามา มันก็ช่วย

ถาม ถ้ามองในมุมที่ว่ามันช่วยสร้างกระแส ให้ประเด็นมันติดตลาด

ตอบ ประเด็นส่วนใหญ่ที่เป็นข่าวสืบสวนแบบนี้ มันเก็บเป็นความลับดีที่สุด ทำให้เข้าถึงแหล่งข้อมูลดีกว่า เกิดทำไป 1 เดือนเราได้ข้อมูลเยอะในรั้วราชการ ปล่อยตูมมานี้ เรารู้ว่าคนที่คุมอยู่มันก็จะมีอย่างหนึ่ง คือ สั่งห้ามเข้าไปคุยกับนักข่าวนะ ทำลายหลักฐานที่มีอยู่ ทำให้การทำข่าวเจาะมันยากขึ้น แต่ก็มีได้มีเสีย ถ้ามันไม่มีความรีบร้อนต้องออกก็ไม่จำเป็นต้องออก เพราะว่าผมกลัวว่าถ้าออกไปแล้วข่าวมันแตกแล้วมันจะยุ่ง ถ้ามันรีบร้อนออก ถ้ามันร้อนอยู่ก็ OK. มันก็ดูเป็นจังหวะ ๆ

ถาม หรือว่าหลังจากที่เราเปิดประเด็นจนหมดจดแล้ว ในที่สุดถ้าเอากลับมารวมเล่มอีก

ตอบ อันนี้ก็โอเคเลย ไม่มีปัญหาเลย ซึ่งช่วงนั้นแหละ จะพูดถึงเบื้องหน้า เบื้องหลังได้ ในเว็บไซต์ online น่าจะช่วยได้ดีที่สุด

ถาม ตอนนี้เริ่มประมวลความเห็นได้ว่า น่าจะทำเป็นกลไกเล็กๆด้าน grant support ไม่จำเป็นต้องไปจับองค์กรนั้นองค์กรนี้ขึ้นมาทำงานร่วมกัน

ตอบ ก็ยอมรับว่าองค์กรสื่อมวลชนมีทัศนคติ ธรรมเนียมปฏิบัติต่างกันไป แม้แต่สภาการกับสมาคมนักข่าวทุกวันนี้ยังมีปัญหาเรื่องตัวบุคคลเลย คุณไม่ต้องพยายามเป็น Middle man เราก็ทำในสิ่งที่คิดว่าเข้าช่องที่เหมาะที่สุด ดีกว่า ไม่มีความจำเป็นต้องไปประสานงานอะไรมากมายเสียเวลา

ถาม สมมุติกองทุนนี้จะขอให้ว่าเจ้าของหนังสือพิมพ์มาลงขันด้วย ร่วมกับองค์กรอื่นๆ เยอะแยะ จากการรณรงค์ด้วย ได้ไหม ?

ตอบ ผมคิดว่าถ้าจะเรียกร้องขอเงิน สื่อมวลชนอย่าเป็นคนเรียกร้องเลยนะ มันดูไม่ดี คือว่า ข่าวแบบนี้เป็นหน้าที่คุณอยู่แล้วทำไมคุณถึงไม่ทำ

ถาม มองในแง่ที่กองทุนนี้มันจะเกิดจาก participant ที่หลากหลายจำนวนมากเป็นการถ่วงดุลโปร่งใส...อยากแนะนำให้ไปสัมภาษณ์ใครที่มีทัศนะแตกต่างจากนี้ไหม ?

ตอบ ผมก็บอกนะว่าผมตอบแทนสื่ออื่นไม่ได้ การทำข่าวตีแผ่วันต่อวันคือการทำหน้าที่เขาสมบูรณ์อยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องทุ่มทุนหรือเสียเวลา ทุกวันนี้ก็ขายได้อยู่แล้ว commitment ต่อเรื่องพวกนี้มันแตกต่างกัน OK. คุณคุยมติชน อาจจะได้คำตอบอีกแบบมา คุยกับไทยโพสต์เขาอาจจะตกลงก็ได้เพราะเขามีข้อจำกัด และมีจุดยืนที่ชัดเจน

****

25 . ***<u>นายขรรค์ชัย บุนปาน</u>*** ประธานกรรมการบริษัท มติชน จำกัด มหาชน

ถาม งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ข่าวสืบสวนที่ได้รับรางวัลข่าวยอดเยี่ยม ส่วนใหญ่มาจากค่ายมติชนและประชาชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุจริตเครื่องราช คดีซุกหุ้นภาค 1 ภาค 2 แต่ในความเห็นของงานวิจัยนี้คิดว่า โดยภาพรวมแล้วยังมีน้อยไป และดูเหมือนเราให้ความสำคัญแต่เฉพาะข่าวสืบสวนในประเด็นทุจริตคอรัปชั่นเท่านั้น ยังไม่ค่อยมีปรากฏข่าวสืบสวนในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และชีวิต งานวิจัยนี้จึงพยายามจะค้นหาทางออกที่จะทำให้หนังสือพิมพ์เสนอข่าวในเชิงสืบสวนให้มากๆ หลากหลายประเด็นและอย่างมีคุณภาพ

ทีนี้ เมื่อได้สัมภาษณ์นักข่าวอาวุโส นักข่าวรางวัลอิศรา และใครๆจำนวนมาก หลายคนก็เสนอแนะว่าทำไมไม่สัมภาษณ์พี่ช้าง (คุณขรรค์ชัย) เพราะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ในวงการนี้ ที่มีบารมีจะช่วยผลักดันทางออกที่โครงการนี้เสนอมาให้เป็นจริงได้ อย่างที่สัมภาษณ์คุณประสงค์ (เลิศรัตนวิสุทธิ์) เขาก็บอก ว่าในค่ายมติชนหรือแม้แต่ค่ายหนังสือพิมพ์ใหญ่ๆ ไม่ได้มีปัญหาเรื่องเงินลงทุนหรอก แต่ขึ้นกับนโยบายจากข้างบนมากกว่า

ดังนั้น ก็เลยอยากได้ความเห็นหลายอย่างจากพี่ช้าง ... ก่อนอื่นก็อยากถามอย่างหยาบคาย ถึงจุดยืนของพี่ช้าง ณ วันนี้ ที่กลายเป็นนักธุรกิจหรือเจ้าของสื่อไปแล้ว ยังคิดว่าตัวเองเป็น "สื่อมวลชน"อยู่หรือเปล่า ? แล้วส่วนไหนหรืออะไรที่คิดว่าตัวเองเป็นสื่อมวลชน ?

ตอบ ยังเป็นอยู่แน่นอน เพราะเราเกิดมาจากตรงนั้น และยังอยู่ตรงนั้น แต่ปัญหาคือต้องเข้าใจสื่อโดยรวมด้วย แม้แต่สื่อที่เกิดมาโดยอุดมการณ์ แต่ในทางปฏิบัติ สื่อส่วนใหญ่ต้องทำงานวันต่อวันเพื่อดำรงความอยู่รอด เราไม่มีสิทธิจะคิดข้างเดียว หรือเอา blue print ของใครคนหนึ่งไปตัดสินอะไรรวมๆ ต้องใจกว้างซึ่งกันและกัน

การทำข่าวขุดคุ้ย เป็นส่วนหนึ่งของการทำสื่อเท่านั้นเอง มันยังมีงานตามอุดมคติอื่นๆอีกมากมาย งานข่าววันต่อวันที่จะรายงานความจริงกับสาธารณชน ก็ใช่

ถาม ในส่วนของมติชน เมื่อทำข่าวขุดคุ้ยไป เช่น กรณีซุกหุ้น ทำแล้วไปเจอตอ หรือผู้มีอำนาจต่อสายตรงมาถึงพี่ช้าง พี่มีวิธีต่อรองหรือรับมือกับปัญหาพวกนี้อย่างไร ?

ตอบ นี่เป็นสิ่งที่เราเผชิญมาตลอด แต่เราก็ยืนอยู่มาได้ตลอด ด้วยความจริง เราไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนอะไรเลย ความสุจริตไม่ต้องประกาศ ความซื่อสัตย์ไม่ต้องประกาศ ให้การกระทำเป็นเครื่องประกาศ แต่เมื่อมีปัญหาเราก็แก้ตลอด เพราะข่าวอะไรที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณชนนี่ มันมีได้มีเสีย ถ้าเราเสนอให้มีฝ่ายหนึ่งได้ ก็จะมีฝ่ายหนึ่งเสีย พวกที่เสียก็มาเรียกร้องคร่ำครวญ ข่มขู่ แต่สื่อต้องมั่นคง ต้องทำหน้าที่ รู้จักกาลเทศะ กระทำในสิ่งที่พึงกระทำ อย่าไปก้าวร้าวหรือถลำลึกเกินขอบเขต เราไม่ใช่ผู้ตัดสิน เราเป็นผู้นำเสนอ อย่าหลงผิดว่าสื่อทำอะไรได้หมด ไม่ใช่ เราแค่นำเสนอให้คนอ่านตัดสินเอง

ถาม พี่ช้างคิดว่าสื่อยังไม่ควรมีบทบาททางการเมือง แม้ในการเมืองภาคประชาชน ?

ตอบ ไม่ใช่ นั่นเป็นคำตัดสินของคนอื่น ทำไมเราจะไม่รู้เรามีอิทธิพล เรามีคุณค่า แต่เราจะพูดเองทำไม...ดอยสุเทพเคยเดินไปบิณฑบาตเองหรือ ภูเขาทองรับนิมนต์มั้ยล่ะ

ถาม พี่ช้างกำลังจะบอกว่าถ้าสื่อตระหนักในหน้าที่ของตัวเอง ก็ทำหน้าที่นั้น เท่านั้นเอง

ตอบ เออ ใช่ คนอ่านตัดสินเอง เราทำให้เขาเห็น ดีที่สุดเท่าที่ทำได้

ถาม แล้วเวลามีปัญหาทางการเมืองเข้ามาล้วงลูกเรา ทั้งที่เราก็เพียงแต่ทำหน้าที่ของเราอย่างสุจริต จะทำยังไง

ตอบ เราก็ฟังเหตุผล ฟังทุกเรื่อง หูเราต้องหนักพอสมควร แล้วเราก็ต้องมีข้อมูลในมือพอสมควร ทั้งเรื่องบุคคลเรื่องงานนั้นๆ ไม่งั้นเราจะรู้ทันเขาได้ยังไง โกหกเราหรือไม่ เลวมากเลวน้อยแค่ไหน มันอยู่ที่เจตนาเรา ที่ต้องยอมรับว่าเรื่องส่วนรวมก็ต้องเป็นเรื่องส่วนรวม เราจึงต้องพยายามรักษาตัว ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ต้องเอาธรรมะเข้าช่วยในทางปฏิบัติ ทำด้วยความตั้งใจ

ที่ผ่านมา ก็ขอบคุณว่าเพื่อนร่วมงานของเราเก่ง และรอบรู้ องค์กรเลยไม่มีปัญหาขัดแย้งรุนแรง ยังไปทางเดียวกันได้ดี

ถาม พี่ช้างเห็นด้วยไหมว่า ปัญหาเรื่องทุนเป็นเรื่องใหญ่ ไม่ว่าคนทำสื่อจะตั้งใจแค่ไหน. หมายความว่าปัจจุบัน สื่อมีปัญหาการถือครอง หรือความเป็นเจ้าของที่มันเคลื่อนไปสู่มือของนักธุรกิจหรือเจ้าของทุน อันนี้อาจจะยกเว้นพี่ช้างหรือบางท่านที่เริ่มจากการเป็นนักหนังสือพิมพ์เล็กๆ แล้วค่อยขยายกิจการไป แต่ปัญหาที่พบขณะนี้คือ เมื่อคามเป็นเจ้าของสื่อเคลื่อนไปสู่ผู้มีอำนาจเงิน เข้าสู่ตลาดหุ้น สื่อก็เหมือนจะเซ็นเซอร์ตัวเอง และหมดความสามารถจะป้องกันตัวเองอย่าง กรณีที่เกิดขึ้นกับมติชน (แกรมมี่จะ take over มติชนผ่านตลาดหุ้น แต่ไม่สำเร็จ)

ดังนั้น สื่อจะทำหน้าที่ให้ดีได้อย่างที่พี่ช้างว่า จุดกำเนิดหรือที่มาของทุนเป็นเรื่องใหญ่

ตอบ ใช่ อันนี้คืออุดมการณ์ว่าเราจะทำหนังสือพิมพ์เพื่ออะไร แต่พี่ไม่อยากให้พูดอะไรเป็นเรื่องใหญ่หรือพิเศษ เช่น ไปตั้งรางวัลนำจับให้ตำรวจ 3 จังหวัดภาคใต้ทำไม มันเป็นหน้าที่ที่เอ็งต้องทำอยู่แล้ว เหมือนสื่อ เป็นปกติ ไม่ใช่เรื่องพิเศษ อะไรที่ไปทำให้มันพิเศษ ผิดปกติกลายเป็นเรื่องวิกฤตทันที จำไว้

ถาม ที่มติชนไม่ได้รับผลกระทบมากนักจากวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 เพราะคิดอย่างนี้หรือเปล่า คือไม่ไปลงทุนผิดปกติในกิจการอื่นๆนอกเหนือหนังสือพิมพ์

ตอบ เฮ่ย เราไม่มีความสามารถเท่าเค้า เขาเก่งกว่าเรา เท่านั้นเอง

ถาม ภายในมติชนเอง เคยมีไหมที่ฝ่ายธุรกิจโฆษณา อยากทำเรื่องอะไรที่ขายได้ตูมตาม เช่นขายความฉาวโฉ่ของบุคคล แล้วขัดกับจุดยืนของกองบรรณาธิการ

ตอบ มันมีปัญหารายวันตลอด เช่นอย่างกองโฆษณารับงานเขามา กองบรรณาธิการไม่ยอมให้ลง ก็ให้เขาต่อรองกันเอง พี่ไม่ไปยุ่ง ไม่งั้นมันมีปัญหามากขึ้น อย่างวันนี้มี เรื่องพงษ์

ศักดิ์(พยัฆวิเชียร) ไปรับงานอสมท. นี่ก็เป็นเรื่องส่วนตัวเขา พี่ไม่ยุ่ง มันแค่ดอกไม้หลากสีขององค์กร แต่วินัยองค์กรต้องอยู่ อุมคติขององค์กรต้องอยู่ นี่มันเรื่องของคน อย่าไปปฏิเสธมันปัญหามันมาแล้วก็ไป มีทุกวัน เราประพฤติในสิ่งที่ควรประพฤติ ละเว้นในสิ่งที่ควรละเว้น แต่ในขณะเดียวกันต้องไม่เสียกับส่วนรวม ทั้งส่วนรวมสาธารณชนและส่วนรวมองค์กร องค์กรมติชนตั้งสองพันกว่าคน ปัญหาอุปสรรคมีทุกวัน ไม่โกหก มีก็แก้ไปทุกวัน ทำให้เป็นปกติ ความสุขก็เป็นความปกติ

ถาม สมมุติว่านักข่าวมาขอเจาะข่าวอะไรสักเรื่อง ที่ต้องไปตามข้อมูลที่อังกฤษ เกาะบริติช โน่นหรือปักกิ่งโน่น ต้องใช้เงินเยอะ ในฐานะผู้บริหารระดับสูง พี่ช้างจะว่าไง ?

ตอบ ไปเลย ทำให้เรื่องปกติ ขึ้นอยู่กับว่าเอ็งจะไปตามให้ได้อะไรกลับมา ในแง่สื่อเราต้องทำ เอามาเปิดเผย เป็นหน้าที่ของเรา

ถาม ทุกวันนี้ ผู้บริหารระดับพี่ช้างนี่ยังต้องคอยสอนลูกน้องให้คำแนะนำเรื่องงานบ้างมั้ย

ตอบ สอนมันทุกวัน เราทำงานสื่อนี่นะ เราคือเหยื่อของบุคคล เหยื่อของเวลาและสถานที่ แต่เราควรจะเป็นเหยื่อของความถูกต้องเพื่อประโยชน์ของคนทั้งหลาย เป็นสื่อเพื่อส่วนรวม ส่วน ตัวพี่ถ้ามีเวลา ก็จะไปร่วมประชุมกองบรรณาธิการข่าวบ่าย 3 โมงครึ่ง เพื่อจะไปฟังเขามั่ง เรารู้อะไรเราก็บอกเขาตรงๆ เป็นการแลกเปลี่ยนกัน เราเองก็ต้องหาความรู้จากน้องๆ จากเพื่อนร่วม งานด้วย เราต้องคิดเสมอว่าเราไม่รู้ แล้วบอกเลยเรื่องสตังค์ เราไม่มีปัญหา เรามีสำหรับความคล่องตัวในเรื่องงานไม่น้อยกว่าที่ไหน

ถาม ในมติชนนี่ ตัวตัดสินใจว่าจะใช้เงินหรือไม่ใช้เงินแค่ไหน อยู่ที่ใคร ?

ตอบ อยู่ที่บ.ก. แต่บัญชีเขามีขั้นตอนกฎเกณฑ์การใช้จ่าย พี่ไม่รู้เรื่องหรอก นอกจากเรื่องใหญ่ๆที่พูดกันในที่ประชุม ถ้าโอเค.ก็ทำเลย สักกี่ล้านทำไปเลย

มันขึ้นอยู่กับว่าเราวางตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบในองค์กรยังไง เราให้หน้าที่เขาแล้วก็ต้องให้อำนาจการจัดการด้วย อันนี้สำคัญนะเฮ่ย เราเองจะไปทำอะไรได้หมด เวลานี้เป็นเรื่องของคนรุ่นหลังเราแล้ว อย่าไปหลอกตัวเอง

ถาม แล้วพี่ช้างอยากให้มติชนทำข่าวสืบสวนให้มากๆกว่านี้ไหม

ตอบ อยากสิ อยากให้ทำเป็นหน้าที่เป็นความปกติ องค์กรต้องมีสำนึก ถึงแม้คนจะมีสำนึกไม่เท่ากัน ใจเราต้องกว้างเป็นเบื้องแรก แล้วทำให้เป็นวินัยขององค์กร ว่าสิ่งนี้เป็นคุณแก่ส่วนรวม ก็จะต้องตั้งใจทำ

แต่แนวโน้มของสื่อหนังสือพิมพ์ต้องทำอย่างนั้นอยู่แล้ว คือทำข่าวขุดคุ้ยมากๆ แผ่นดินจะได้สูงขึ้น แต่มันมีปัญหางานวันต่อวันมันขโมยเวลาไปหมด สอง-เรื่องข่าวสืบสวน มันต้องค้นคว้าต้องใช้เวลา มันไม่ต้องด้วยบุคลิกของงานหนังสือพิมพ์รายวันที่ต้องทันทีทันควัน เพราะว่า

มันไม่เหมาะกับนิสัยของคนทำงานด้วย แต่ที่สำคัญที่สุดคือเรื่องของสำนึก ไม่งั้นก็จะไม่เอาใจใส่เท่าที่ควร

ถาม แล้วจะทำอย่างไร ให้สำนึกอยากทำข่าวสืบสวนให้เป็นปกตินั้น ไปเกิดขึ้นในหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ให้มากขึ้นด้วย ไม่เฉพาะแต่ในค่ายมติชน

ตอบ ก็ต้องสร้างความกระจ่างในความสำคัญของเรื่องนี้ เป็นการไปต่อไปเติมไฟให้ฉบับต่างๆ จุดประกายปัญญาให้เขา ไม่ใช่การบอกว่าเอ็งต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้

ถาม จะทำได้อย่างไรคะ

ตอบ อ้าว อาจจะมีองค์กรอีกอันหนึ่ง อย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ทำปรากฏการณ์ให้เห็นเลยว่าถ้าทำเรื่องอย่างนี้แล้ว ผลดีมันเป็นอย่างไร หนึ่ง-สอง-สาม เอาผลกระทบเอาเครื่องชี้วัดมาบอก มันก็จะกระตุ้นสื่อให้ทำ ไม่ใช่การบังคับ ไม่งั้นจะไม่ได้รับความร่วมมือเลย ต้องเป็นการไปด้วยกัน ชี้ให้เห็นเหตุผลความจริง

แล้วไม่ใช่แต่เฉพาะสื่อ พวกองค์กรตรวจสอบทุจริตน่ะ ก็ต้องกระตุ้นให้คึกคักกว่านี้ ดูสิปฏิรูปการเมืองยังหันรีหันขวางอยู่เลย ทำยังไงที่จะตีวงกว้าง ทำให้เกิดสำนึกกว้างขวาง ใครทำอะไรได้ก็ลงมือทำเลย

ถาม สมมุติว่าโครงการวิจัยนี้จะเชิญผู้บริหาร ผู้หลักผู้ใหญ่ระดับพี่ช้าง คุณสุทธิชัย หยุ่น คุณสนธิ ลิ้มทองกุล มาประชุมหารือกันว่า โครงการนี้มีข้อเสนอ มีทางออกที่น้องๆนักข่าวอยากได้ทุนสนับสนุนในการทำข่าวสืบสวนเป็นเรื่องเป็นราว โดยให้ผู้หลักผู้ใหญ่เหล่านี้มา commit ที่จะทำร่วมกัน เพื่อให้นโยบายมันเปิดแก่คนทำงาน โดยหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับก็ไม่ต้องควักกระเป๋าเพิ่ม แล้วแต่ละฉบับทำของตัวเองไปตามสไตล์ เช่น ผู้จัดการอยากขุดเรื่อง FTA ก็ทำไป มติชนจะทำเรื่องเปิดโปงนักการเมืองก็ทำไป แต่ให้เป็นข้อตกลงเป็นฉันทามติร่วมกันสัก 4-5 ฉบับ

พี่ช้างมีความเห็นอย่างไร เป็นไปได้แค่ไหน ?

ตอบ ก่อนอื่นคือเงินมาจากไหน เงินของใคร

ถาม ขอสมมุติก่อนแล้วกัน ถ้าเห็นด้วยกับทางออกแบบนี้ ก็จะต้องมีผู้ประสานงาน ที่ผู้ใหญ่อย่างอาจารย์หมอประเวศ อาจารย์นิธิ สนับสนุน ซึ่งอาจจะเป็นหนู (ผู้วิจัย) แล้วประสานให้เกิดการระดมเงินจากองค์กรกึ่งรัฐ อย่าง สสส. สปรส. มสช. ซึ่งเขามีนโยบายจะทำงานข้อมูลแนวนี้อยู่แล้วและมีงบประมาณให้ เอามาใส่ขันตรงกลางรวมกันไว้ ทำเป็นกองทุนแบบ Grant support แก่หนังสือพิมพ์ที่มาตกลงร่วมกัน อาจต้องมีการลงนามสัญญา ว่าภายใน 1 ปี ให้ได้ 1 เรื่อง ตามสไตล์ของใครของมัน ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของตัวเองนั่นแหละ แต่มีระบบติดตามผลงานด้วย

ตอบ ถ้าจะมารวมตัวกัน กลัวว่าจะแตกด้วยอัตตาเสียก่อน สังคมนี้มันฉิบหายเพราะอัตตาคน ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ เช่น เห็นว่ามติชนทำน้อยไปก็บอกมา เราก็จะทำเพิ่มเติม

เราทำในส่วนของเรา แต่ถ้าหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ลึกๆเขาอาจอยากทำทีวีก็ได้ เนชั่นอย่างนี้ มันจะเสียความรู้สึกกัน งานสื่อมันต้องสะอาดพอสมควร เข้าใจไหม

ถาม แล้วถ้าการ commit นี้เป็นระดับรองๆลงมา เช่น คุณสมหมาย ปาริฉัตต์- มติชน สุวัฒน์ ทองธนากุล – ผู้จัดการ เรามาคุยกันเชิงความคิด ชี้ให้เห็นผลกระทบเชิงคุณค่าของการทำงานข่าวแบบนี้ คุยกันให้ทะลุในเรื่องงาน ไม่แตะอัตตาใคร โดยมีผู้ใหญ่เช่น อาจารย์หมอประเวศ อาจารย์นิธิ มาช่วยพูดภาพใหญ่ จุดประกายปัญญาอย่างที่พี่ว่า เป็นไปได้ไหม

ตอบ เออ ถ้าอย่างนี้ได้ ต้องเอาตัวปฏิบัติ เอางานเป็นตัวตั้ง แล้วอย่าลืมอย่างบทเรียนของศูนย์ข่าวอิศรา เอาตัวใหญ่ๆลงไป อัตตาแตก บางคนคิดว่าตัวเป็นดาวฤกษ์ ทำอะไรก็ได้ ถูกลดบทบาทเป็นดาวพระเคราะห์ ยุ่งเลย หารู้ไม่ว่าเป็นดาวฤกษ์เพราะเวทีเพราะที่บางแห่งเท่านั้น ปัญหาพวกนี้เป็นตัวแปร บางคนอยู่ใกล้อำนาจพักเดียวเจ๊งเลย บางคนอยู่ใกล้เงินพักเดียวเจ๊งเลย

ถ้าเริ่มต้นอย่างนี้พี่เห็นด้วย วางคนให้ถูกแนวถูกลำดับก็แล้วกัน... พี่เป็นห่วงว่า เมื่อก่อนเราก็เคยจัด meeting ระดับผู้หลักผู้ใหญ่ คุยแลกเปลี่ยนกัน งานหลายอย่างก็งอกเงยมาจากวง meeting แต่ต้องให้เป็นแบบตามสบายนะ ตอนหลังก็มีภาระหน้าที่กันเยอะ ค่อยๆแยกย้ายไป

เราอย่าไปคาดหวังมาก ให้งานในหน้าที่บกพร่องน้อยที่สุดเป็นพอ ไม่ใช่ดีที่สุดนะ เพราะดีคือบกพร่องน้อยเท่านั้นเอง หนังสือพิมพ์ช้าไปชั่วโมงเดียวเราก็นอนไม่หลับแล้ว

ถาม พี่ช้างได้มองล่วงหน้าไปสู่อนาคตของหนังสือพิมพ์โดยรวมไหมว่า อีกหน่อยหนังสือพิมพ์ทั่วโลกจะลดขนาดลง เปลี่ยนวิธีเสนอข่าว เพราะคนเดี๋ยวนี้เสพข่าวสารแบบตาดูหูฟัง รู้แต่หัวข้อข่าวแบบ SMS ก็พอแล้ว มองอย่างไรบ้าง ?

ตอบ จริงๆ เราก็เตรียมการ แม้ว่าอายุขัยของเราจะยังไม่เห็น แต่ยอมรับว่าคนเราสนใจอะไรที่ง่ายและสั้นขึ้น สาระจะลดลง แต่ขณะเดียวกันสิ่งที่คนสนใจมันก็มีอายุขัยของมันเช่นกัน มันจะกลับไปหาสิ่งที่เป็นสัจจะ ดังนั้น งานหนังสือจะยังคงอยู่ในโลกตามสมควร แต่เราต้องปรับเปลี่ยนวิธีเสนอบ้าง อย่างสำนักพิมพ์มติชนนี่พิมพ์หนังสือที่มีสาระหนาปึ้ก กลับขายดิบขายดี เพราะมีคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการอ่าน

เรามองอนาคตไว้ตลอด แต่เห็นว่าภูมิภาคแถบนี้ หนังสือยังอยู่ได้ แต่ฝรั่งมันไปเร็วกว่า

ถาม แล้วที่โครงการวิจัยอยากให้มีการทำข่าวเชิงลึก จะไปสวนทางกับความต้องการอ่านของคนยุคนี้ไหม ?

ตอบ ไม่ ไม่ขนาดนั้น เพราะสิ่งที่เรานำเสนอเป็นข้อเท็จจริง เป็นความรู้ และมันมีความถาวรเป็นสัจธรรม มันดีแก่ส่วนรวม เราต้องทำ

เมื่อกี้ที่พูดถึงหนังสือของสำนักพิมพ์มติชน ก็แสดงให้เห็นว่าคนต้องการเนื้อหาสาระมากขึ้น เบื่อหน่ายความฉาบฉวยมากขึ้น เอ้อแปลกนะ ไอ้พวกหนังสือดาราที่จ้างคนอื่นเขียนน่ะ เจ๊งหมด มันขึ้นกับวัยของผู้อ่านด้วย หูตาคนเราก็เสื่อมลง เราจะไปอ่านจากคอมพิวเตอร์อย่างเดียว

ตลอดได้ยังไง ถูกมั้ย พออายุมากขึ้น เราก็ต้องการหนังสือที่จะนอนอ่านก็ได้ หาอะไรที่สอดคล้องกับเรา ต้องการสาระมากขึ้น ปฏิเสธความฉาบฉวย

แต่พอดีว่าสำนักพิมพ์มติชนก็วางเป้าผู้อ่านไว้ที่คนที่ยังต้องการอ่านหนังสือ ยอดขายไม่ตกเลย หนังสือพิมพ์มติชนขึ้นเป็น 10 บาท ยอดก็ไม่ตก

กลับไปเรื่องที่ว่าจะจัดประชุมผู้บริหารสื่อ เพื่อมาตกลงทำข่าวสืบสวนกัน ต้องคิดเรื่องตัว "บุคคล"หน่อยนะ อย่างสุทธิชัยนี่ สติปัญญาเขาโอเค เอามาคุยกันกับคนที่คุยกันได้ สมหมาย (ปาริจฉัตต์) ประสงค์ (เลิศรัตนวิสุทธ์) ก็โอเค ส่วนเรื่องสตังค์ทำกองทุนน่ะ พูดให้แฟร์ๆ มันต้องเอา ตังค์ของพวกหนังสือพิมพ์ด้วยใส่ลงไป สมมุติ มติชน ผู้จัดการ เนชั่น เอาไหม คนละสองสามแสน รวมกันสักล้านได้ไหม จะเริ่มงานได้

ถาม แล้วถ้าคิดในเชิงการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยล่ะ อย่างพวกธุรกิจชอบพูดเรื่อง good governance มันจะทำให้โปร่งใสกันอยู่ในพนักงานบริษัทเท่านั้นได้ยังไง มันต้องให้ข่าวสารทั่วทั้งสังคมโปร่งใส แล้วไหลกลับเข้าไป ดังนั้น ถ้าทำเป็น campaign ให้พวกธุรกิจเหล่านี้ลงขันด้วยล่ะ เป็นการกระตุกความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกับสื่อ

ตอบ พี่ไม่อยากให้พวกนี้เข้ามา อีกอย่างพวกราชการก็ไม่เอา เดี๋ยวมีปัญหาภาษี เอ็นจีโอก็ไม่เอา พวกนี้ชอบไปกำหนดโลก เราช่วยตัวเองก่อนไหม กล้าไหมเอาสตังค์มาตกลงกันทำเป็นการกระตุ้นการเอาใจใส่ ตังค์มันหาได้ไม่ยากหรอก วางหลักการให้ดีก่อน

ความจริง วัฒนธรรมองค์กรสื่อมันต่างกัน มติชนกับเนชั่นอาจมีบางอย่างคล้ายกัน แต่ผู้จัดการนี่อีกสไตล์หนึ่ง

ถาม เรามีทางทำให้หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เข้ามาร่วมมือในโครงการข้อตกลงที่ว่านี้ไหม

ตอบ เดลินิวส์เขายังเคยทำข่าวเจาะมาเยอะแยะ มันเป็นอุดมการณ์ของคนรุ่นหนึ่ง แต่มันถูกกลืนไปโดยระบบของปัจจุบัน

ถ้าจะชวนไทยรัฐ ก็เอาระดับคนทำงานอย่างประกิต(หลิมสกุล) ดีกว่า คุยกันแบบพี่แบบน้อง ไอเดียที่ว่ามาดีแล้วล่ะในเชิงหลักการ แต่รายละเอียดต้องคิดเรื่องการติดระบบองค์กรให้ดีๆ ระบบแต่ละที่ไม่เหมือนกัน

เป็นงานที่ต้องทำให้เป็นปกติ แต่จะให้ดีกว่านี้คือ มันไม่ควรมีอะไรให้ต้องขุดค้นจะดีกว่า คือสังคมมันเป็นปกติ ก็ไม่ต้องขุดค้น

อย่าไปสรุปแบบตายตัว ทำไปทดลองไปก็ได้ ต้องพิจารณาให้รอบคอบเข้าใจธรรมชาติของงานที่เราจะเข้าไปเสริมไปทำนี้ ขั้นแรกเริ่มต้นจากตัวคนที่คุยกันได้ก่อน จะได้ไม่ไปติดองค์กร ทำไงให้เขารู้สึกว่าเราไปช่วยเขา เขาทำแล้วได้ประโยชน์แก่ส่วนรวม

พี่คิดว่าความรู้สึกนึกคิดและจิตใจคนเป็นเรื่องสำคัญที่สุด... ไม่งั้นโลกาภิวัตน์คงตีทุกอย่างเป็นเครื่องจักรไปได้หมด การปะทะทางความคิดต้องมีในโลกเป็นปกติอยู่แล้ว